

# Holokausto išvakarėse

# Holokausto išvakarėse

Dokumentų rinkinys  
*1940-1941 metai*

*Sudarytojas Aleksandr Diukov*  
*Vertėjas Vaigutis Stančikas*

VILNIUS 2014 GAIRĖS

UDK 94(474.5)„1940/1941”(093.2)  
Ho-141

## TURINYS

|                                                      |     |
|------------------------------------------------------|-----|
| <i>Aleksandr Diukov. Leidimo rusų kalba pratarmė</i> | 7   |
| ARCHYVINIŲ DOKUMENTŲ APŽVALGA                        | 23  |
| DOKUMENTAI                                           | 25  |
| SKELBIAMŲ DOKUMENTŲ SĄVADAS                          | 478 |
| SUTRUMPINIMAI                                        | 490 |
| PAVARDŽIŲ RODYKLĖ                                    | 493 |
| <i>Apie fondą “Istorinė atmintis”</i>                | 502 |

Versta iš:

Накануне Холокоста: Фронт литовских активистов  
и советские репрессии в Литве,  
1940–1941 г.г.: сборник документов.  
Составитель А.Р. Дюков

Фонд содействия актуальным  
историческим исследованиям  
“Историческая память”  
Москва, 2012  
ISBN 978-5-9990-0018-7

© Aleksandr Diukov (sudarymas, pratarmė), 2012  
© Vaigutis Stančikas (vertimas), 2014  
© Aušra Čapskytė, 2014  
© Gairės, 2014

ISBN 978-9955-759-76-8

## *Leidimo rusų kalba pratarmė*

1941 metų birželio 22 d., nacistinei Vokietijai užpuolus Tarybų Sąjungą, Lietuvoje iš karto pradėjo veikti 1940 metų rudenį įkurtos ir glaudžiai susijusios su Vokietijos žvalgybos tarnybomis pagrindinės nacionalistinės organizacijos Lietuvos aktyvistų fronto ginkluotos formuotės. Lietuvos istoriografijoje šie įvykiai įvardinami kaip „Birželio sukilimas“. Lietuvos aktyvistų būriai arba, kaip jie šiandienos Lietuvoje vadinami, „tautiškieji partizanai“ vykdė diversijas tarybinės kariuomenės užnugaryje, puldinėjo smulkius Raudonosios Armijos dalinius ir valstybines įstaigas, masiškai susidorojo su komunistais, tarybų valdžiai palankiais lietuviais ir pirmiausia, su žydais. Bendradarbiavimas su naciais diskreditavo Lietuvos valstybės nepriklausomybės „atkūrimo“ idėją. Lietuvos aktyvistų fronto suformuotos vyriausybės, vadinamos „Lietuvos laikinąja vyriausybe“, nutarimu buvo įkurta pirmoji žydų koncentracijos stovykla, o „tautiškieji partizanai“ veiksmingai pasireiškė ainzac grupės „A“ „darbe“.

Tą patį 1941 metų birželį, savaitę iki nacių įsiveržimo, tarybų valdžia atliko masinę „antitarybinio elemento“ deportaciją iš Lietuvos. Birželio 14 d. VSLK-VRLK organai „suėmė“ 17,5 tūkstančio žmonių. Maždaug 5 tūkstančius iš jų areštavo ir išvežė į GULAG'o lagerius, beveik 12,5 tūkstančio (įskaitant daug moterų ir vaikų) – ištrėmė į atokius TSRS rajonus. 1941 m. birželio 14 d. deportacija – pati masiškiausia tarybų valdžios represinė akcija ikikarinėje Lietuvoje; tarybinių saugumo organų dokumentuose masinės deportacijos priežastis buvo nurodyta – būtinumas kovoti prieš nacionalistinę pogrindį, orientuotą į Vokietiją, tuo pačiu prieš suvienytą Lietuvos aktyvistų frontą.

Net kiek įmanoma glausčiau aprašytas „Birželio sukilimas“ ir 1941 m. deportacija kelia daug klausimų. Kokia yra Lietuvos aktyvistų fronto veiklos ir 1941 m. birželio 14 d. deportacijos savitarpio sąsaja? Ar iš tikro deportacija tapo tarybų valdžios atsaku į nacius orientuoto Lietuvos

nacionalistinio pagrindžio ardomąją veiklą? Arba, galbūt, tarybų valdžia deportaciją planavo iš anksto ir buvo įgyvendinta nepriklausomai nuo LAF pagrindinės veiklos? Ar pagrįstas teiginys, kad „Birželio sukilimas“ tapo lietuvių atsaku į masinį tautiečių trėmimą. Galbūt sukilimas buvo paruoštas žymiai anksčiau, dar gerokai prieš deportacijas, ir neturėjo su jomis tiesioginio ryšio? Kuo gi tapo 1941 metų vasarą Lietuvos „tautiškųjų partizanų“ įvykdytos žydų masinės žudynės – griežta reakcija į masinę deportaciją, o gal iš anksto suplanuotu nusikaltimu, kuris su masine deportacija tiesiogiai nesisiejo?

Šie klausimai sulaukė visuomenės dėmesio – juk nuo atsakymų į juos priklausė 1941 metų įvykių Lietuvoje ir jų veikėjų vertinimai. Nestebina, kad atsakymus ypač lemia diskusijos dalyvių politiniai įsitikinimai, kurie dažniausiai yra spekuliatyvaus pobūdžio. Pavyzdžiui, iš pirmo žvilgsnio susidaro įspūdis, kad istorikai gerai išnagrinėjo 1940-1941 metų tarybinių Vidaus reikalų komisariato ir valstybės saugumo organų veiklą Lietuvoje. Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvoje išleista dešimtys, jeigu ne šimtai darbų, kurie siauriau ar išsamiau aptaria tarybų valdžios „pirmųjų metų“ represijų temą, yra sudaryti daugiatomiaji tarybinių represijų aukų sąrašai<sup>1</sup>.

Pagyrimo verta ši tiriamoji veikla atrodo ypač įspūdingai Rusijos ir Vakarų Europos tyrinėtojų nedėmesingumo šiai temai fone<sup>2</sup>.

Tačiau, deramai įvertindami Lietuvos istorikų darbo intensyvumą, negalima nepastebėti, kad „pirmųjų tarybinių metų“ represijų Lietuvos istoriografija dideliu mastu yra ganėtinai šabloniška, vienpusė, išlieka faktinių klaidų nelaisvėje. Lietuvos istoriografija oficialios istorinės-politinės dok-

trinos<sup>1</sup> yra įvairyta į prokrusto guolį. Ji visiškai nenagrinėja tokių klausimų, kaip, pavyzdžiui, tarybų valdžios represinės veiklos motyvacija<sup>2</sup>.

Ne mažiau liūdni, neišlaikantys kritikos, tačiau labai atkaklūs grupės Lietuvos istorikų bandymai sutapatinti tarybines represijas ir genocidą. Tai, mūsų požiūriu, turi greičiau politinį nei mokslinį pobūdį<sup>3</sup>. Tokia praktika įgauna nerimą keliantį mastą: žinomas Lietuvos istorikas A.Kasparavičius pažymi, kad „kai kurie autoriai, nuvainikuodami senus tarybinius mitus, diegia naujus, naudoja neadekvačias sąvokas. Pervertina ir spekuliatyvinės išvadas. Net vienas didžiausias tarybinio Lietuvos istorijos periodo tyrinėtojas A.Anušauskas visas represijų apraiškas suveda į sąmoningą naikinimą – lietuvių tautos genocidą“<sup>4</sup>.

Lietuvos tyrinėtojų politinė (savi) cenzūra, matyt, galima paaiškinti faktą, kad tarybų valdžios represinė veikla paprastai nagrinėjama ne įvertinant bendro konteksto; kai kuriuose darbuose apie represijas net neužsimenama, kad tarybų valdžios valstybės saugumo organai susidūrė su realiu priešu – Lietuvos aktyvistų pagrindžiu, bendradarbiavusiu su nacių specialiosiomis tarnybomis<sup>5</sup>.

Tarybinės represijos vertinamos kaip iš pat pradžių užprogramuotos, neišvengiama Lietuvos prijungimo prie Tarybų Sąjungos pasekmė. Deja, Lietuvos istorikų darbuose mes nerasime kokios nors rimtesnės argumentacijos, pagrindžiančios tokį požiūrį.

<sup>1</sup> Oficialiai įtvirtinta istorinė-politinė doktrina šiuo metu yra būdinga visoms Baltijos šalims. Žr.: Дюков А.Р., Симиндей В.В. В плену у этнократии: О политической ангажированности латвийской официальной историографии // Свободная мысль. 2012. № 1-2. С. 188-207.

<sup>2</sup> Tik neseniai atskiri istorikai ėmė pripažinti, kad yra pagrindo kelti klausimą dėl 1941 m. birželio 14 d. deportacijos sąsajos su tarybų valdžios siekiamu artėjančio karo sąlygomis užkirsti kelią nacių specialiųjų tarnybų veiklos plitimui Baltijos šalyse. Žr.; Jansons R. Tariamų ir tikrų Vokietijos šnipų veikla Latvijoje 1941 m. birželio-liepos mėnesiais // Tarptautinė konferencija „SSSR ir Vokietijos karo pradžia Baltijos šalyse 1941 metais“ 2011m. birželio 29 d. URL.: <http://www3.lrs.lt/docs2/SAWOGISF.DF> (peržiūros data - 2011.11.10).

<sup>3</sup> Šią praktiką mes detalai išnagrinėjome, remdamiesi oficialia Estijos istoriografija tarybinių represijų klausimu: Дюков А.Р. Миф о геноциде. Репрессии советских властей в эстонии. 1940-1953. М., 2007.

<sup>4</sup> Каспаравичюс А. Проблемы истории Литвы советского периода в литовской историографии после 1990 г.// XXI век. Актуальные проблемы исторической науки: Материалы международной научной конференции. Минск, 2004. С.151.

<sup>5</sup> Labiausiai akivaizdus panašaus pobūdžio pavyzdys: Anušauskas A. Pirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nusikaltimai žmoniškumui=The First Soviet Occupation. Terror and Crimes against Humanity. Vilnius, 2006.

<sup>1</sup> Labiausiai žinomi darbai, kurie parengti „Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti.“ Anušauskas A. Pirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nusikaltimai žmoniškumui=The First Soviet Occupation.Terror and Crimes against Humanity.Vilnius, 2006; Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941)= Occupabts and Collaboratos: The First Soviet Occupaton (1940-1941), Vilnius, 2007.

<sup>2</sup> Paprastai tarybinių represijų tema Lietuvoje nenagrinėjama kaip atskira tema: apsiribojama paminėjus 1941 m. birželio 14 d. deportacijas bendrame ikikarinių 1941 metų birželio-liepos tarybinių deportacijų kontekste ir deportuotųjų likimų tyrinėjimu. Žr.: Гурьянов А.Э. Масштабы депортации населения вглубь СССР в мае-июне 1941 г.// Репрессии против поляков и польских граждан. М.:Звенья, 1997. Вып.1; Полян П.М. Не по своей воле... История и география принудительных миграций в СССР. М., 2001; Сталинские депортации 1928-1953: Документы/ Сост. Н.Л. Полюб, П.М. Полян. М., 2005.

Žymiai geresni reikalai Lietuvos aktyvistų fronto veiklos tyrinėjimo srityje; istorikai paskelbė nemažai išsamių studijų, kurios skirtos įvairiems LAF veiklos aspektams, įskaitant jo antisemitinę ideologiją ir praktiką<sup>1</sup>.

Nepaisant to, ir toliau ne tik politikų, bet ir akademiniuose aplinkoje labai populiari LAF smogikus reprezentuoti kaip didvyrius baltomis (arba beveik baltomis) pirštinėmis. Be bandymų sumažinti LAF atsakomybę už žydų žudynes, svarbiu argumentu, pateisinančiu „tautiškuosius partizanus“, tampa tarybų valdžios „pirmųjų metų“ represinės politikos žiaurumo Lietuvoje postulatų. Tačiau, kaip jau buvo pažymėta anksčiau, tokia argumentacijai reikia faktinių įrodymų.

Mes įsitikinę, kad svarstant diskusinius ir skausmingus visuomenės istorijos klausimus ypač naudinga kuo labiau remtis dokumentiniais šaltiniais. Įvesti į mokslo apyvartą nauji dokumentai leidžia kruopščiau argumentuoti savo poziciją; tačiau žymiai svarbesne išplėtos šaltinių bazės pasekme tampa galimybė susiaurinti galimų interpretacijų ratą, „metant“ tas, kurios tiesiogiai prieštarauja išaiškintiems šaltiniams, bet turi aiškiai spekuliatyvinį pobūdį.

Knyga, kurią jūs laikote rankose – bandymas žengti naują (arba kelis) žingsnius, moksliskai įprasminant tragiškus Lietuvos 1941 metų vasaros įvykius. Skaitytojų dėmesiui siūlomas rinkinys dokumentų, kurie leidžia pirmiausia suprasti Lietuvos aktyvistų fronto ideologiją, planus ir konkrečią veiklą, ir, antra, išaiškinti tarybinių valstybės saugumo organų represinės veiklos Lietuvoje mastą ir dinamiką, jos motyvus, konkrečių represinių akcijų (pirmiausia, 1941 m. birželio deportacijos) paruošimo ir įgyvendinimo procesą, sąjunginių ir respublikinių VRLK-VSLK organų vaidmenį.

Šiuo metu ši knyga bene išsamiausias 1940-1941 metų tarybų valdžios represinės veiklos Lietuvoje dokumentų rinkinys, jame surinkti tiek

sąjunginės, tiek teritorinių VRLK-VSLK organų dokumentai, kurių dauguma skelbiami pirmą kartą. Didesnė dalis rinkinyje pateiktų Lietuvos aktyvistų fronto dokumentų jau buvo anksčiau paskelbta lietuvių kalba.<sup>1</sup> Dėl kalbos barjero jo praktiškai nežinojo Rusijos ir Vakarų Europos tyrinėtojai. Patys svarbiausi LAF dokumentai specialiai šiam rinkiniui išversti į rusų kalbą. Į rinkinį taip pat pateko 1941 metų birželį sukurto „Lietuvos laikinosios vyriausybės“ ir nacių specialiųjų tarnybų dokumentai, kurie atskleidžia LAF planų realizavimą 1941 m. vasarą. Mes įsitikinę, kad rinkinio dokumentai, padės ne tik naujai pažvelgti į tarybų valdžios represinės veiklos 1940-1941 metais istoriją, bet ir į pirmąjį Holokausto tragedijos etapą nacių okupuotoje respublikoje.

Skelbiami rinkinio dokumentai rodo, kad tradicinis požiūris, jog tarybų valdžia iš pat pradžių planavo masines represijas prijungtoje prie TSRS respublikoje pagrįstas ne faktais, o užsitęsusi istoriografiniu nesusipratimu.

Pakankamai ilgą laiką tokių planų egzistavimui „įrodyti“ buvo įvardinamas TSRS VRLK 1939 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. 0011223.<sup>2</sup>

Baltijos šalių istorikai emigracijoje (o po jų ir kiti)<sup>3</sup> tvirtino, kad būtent, vadovaujantis šiuo įsakymu, buvo vykdoma 1941 m. birželio deportacija. Vadinas, tarybų valdžia jau 1939 m. rudenį, dar iki respublikos įstojimo į Tarybų Sąjungą, pradėjo ruošti masiniam „antitarybinio elemento“ iškėlimui. Tačiau šis teiginys sukurptas remiantis klaidinga dokumento nuoroda; vietoje realiai egzistavusio 1939 m. spalio 11 d. dokumento Nr.

<sup>1</sup> P.vz.: 1941 m. Birželio sukilimas; dokumentų rinkinys / parengė V. Brandišauskas. Vilnius, 2000; Lietuvos laikinoji vyriausybė; posėdžių protokolai / parengė A. Anušauskas. Vilnius, 2001. Žr. taip pat dokumentų reprodukcijų faksimilijų priedus: Truska L., Vareikis V. Holokausto prielaidos. Antisemitizmas Lietuvoje XIX a. antroji pusė = 1941 m. birželis = The preconditions for the holocaust. Anti-semitism in Lithuania (Second half of the 19th century – Juni 1941). Vilnius, 2004; Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The persecution and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall of 1941. Vilnius, 2006. Vienas iš nedaugelio LAF dokumentų išverstas į užsienio kalbas; The LAF and the First Acts of the Provisional Government // The Shoah (Holocaust) in Lithuania / Ed. by J. Levinson. Vilnius, 2006.

<sup>2</sup> Žr., p.vz.: These names accuse: Nominal list of Latvians deportee to Soviet Russia in 1940-41. Stockholm, 1951; The Baltic States 1940-1972; Documentary background and survey of developments presented to the European Security and Cooperation Conference. Stockholm, 1972. P. 49-50; Штромас А. Прибалтийские государства // Проблемы национальных отношений в СССР (по материалам западной печати). М., 1989. С. 99.

<sup>3</sup> Neatsispyrė pakartoti šią klaidą ir Rusijos istorikai: Зубкова Е. Ю. Прибалтика и Кремль, 1940-1953. М. 2008. С. 126; Кфнтор Ю. З. Прибалтика Ж врына без правил (1939-1945): Фрагмент из книги // Звезда. 2011. № 5.

<sup>1</sup> Kwiet K. Rehearsing for Murder: The Beginning of the Final Solution in Lithuania in June 1941 // Holocaust and genocide Studies. 1998/ Vol/ 12/ № 1; Truska L. Contemporary attitudes toward the Holocaust in Lithuania // Jews in Eastern Europe. 2001. № 2; Truska L. The Crisis of Lithuanian and Jewish Relations (Juni 1940- Juni 1941) // Holokausto prielaidos. Antisemitizmas Lietuvoje XIX a. antroji pusė – 1941 m. birželis – The Preconditions for the Holocaust. Anti-semitism in Lithuania (Second Half of the 19th century – Juni 1941). Vilnius, 2004; Труска Л. Литовцы и евреи накануне холокоста (1940-1941 гг.) // Диаспоры. 2005. № 3. С. 197-231; Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The Persecution and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall of 1941. Vilnius, 2006; Dieckmann C. Lithuania in Summer 1941: The German Invasion and the Kaunas Pogrom // Shared History – Divided memory. Jews and Others in Soviet-Occupied Poland, 1939-1941/Ed. by E. Cole, K. Struve. Leipzig, 2007, ir kiti.

001223 buvo klaidingai pasiremta dar 1941 metais vokiečių propagandistų paskelbta TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotojo I. Serovo pasirašyta deportacijos iš Baltijos respublikų instrukcija, kuri datuojama 1941 m. birželio pradžia. (dokumentas Nr. 74). Dar XX amžiaus 8-jame dešimtmetyje suomių istorikas S. Maliuniemi<sup>1</sup> pirmą kartą pažymėjo, kad klaidinga tapatinti „Serovo instrukciją“ ir įsakymą Nr. 001223; po to, kai istorikams tapo prieinami tarybinių specialiųjų tarnybų dokumentai, paminėtos nuorodos klaidingumą pripažino ir grupė Baltijos istorikų<sup>2</sup>.

Tačiau, pripažinus klaidą, nebuvo atsisakyta koncepcijos, kad tarybų valdžia iš anksto ruošėsi masinėms represijoms ir deportacijoms Baltijos respublikose ir konkrečiai Lietuvoje. Iš daugelio išlikusių respublikos VRLK-VSLK dokumentų aiškėja, kad, remiantis įsakymu Nr. 001223, buvo vykdoma „antitarybinio elemento“ įskaita; atitinkamai buvo pareikšta prielaida, kad kalbama apie įskaitą tų, kuriuos buvo numatyta areštuoti arba deportuoti. Jau minėtas istorikas A. Anušauskas, remdamasis 1940 m. lapkričio 28 d. Lietuvos TSR VRLK įsakymu Nr. 0054, kuris vietos sąlygoms pritaikė įsakymą Nr. 001223, tvirtina, jog asmenys, numatyti į operatyvinę įskaitą, buvo įtraukiami ir į arešto sąrašus<sup>3</sup>.

Tokia prielaida, žinoma, turi teisę egzistuoti, kol įsakymo Nr. 001223 turinys buvo žinomas tik iš netiesioginių duomenų. Pirmą kartą šis dokumentas publikuojamas šiame rinkinyje (Priedas I, dokumentas Nr. 1). Skaitytojas gali įsitikinti, kad įsakymas Nr. 001223 ir pagal jį įsigaliojusi instrukcija dėl operatyvinės įskaitos automatiškai neįpareigojo ruošti represuoti įskaitoje įrašytus „antitarybinius elementus“. Minima tik sudaryti duomenų bazę apie asmenis, kuriuos „antitarybiniais tikslais potencialiai galėjo panaudoti užsienio žvalgybos ir kontrrevoliuciniai centrai“, ir todėl jie privalėjo būti valstybės saugumo organų dėmesio sferoje. Panašus informacinis darbas, nepriklausomai nuo valdžios režimų formos, buvo būdingas visiems XX amžiaus policijos organams. Taip, pavyzdžiui, 1919 m. įkurtas JAV bendros žvalgybos skyrius (General Intelligence Division) per trumpą laiką surinko 200 tūkstančių „nelojaliųjų“ dosjė.<sup>4</sup> O 1960

m. Federalinis tyrimų biuras pradėjo jau beveik 432 tūkstančių bylų dėl „ardomųjų organizacijų“ arba asmenų veiklos<sup>1</sup>. Visa tai – ne kas kita kaip visuotinai paplitusi viena iš P. Holkvisto aprašytų modernios „gyventojų politikos“ praktikų.<sup>2</sup> Potencialiai nelojalių piliečių operatyvinės įskaitos organizavimas pats savaime dar nereiškia, kad jiems visiems bus pritaikytos kažkokios represijos. Todėl nei TSRS VRLK įsakymo Nr. 001223, nei jį adaptavusio vietos sąlygoms LTSR VRLK įsakymo Nr. 0054 negalima vertinti kaip pasiruošimo masinėms represijoms įrodymo.

Kitas klausimas, ar ruošiant masines represijas Lietuvoje ir, konkrečiai, 1941 m. birželio deportaciją, buvo panaudota operatyvinės įskaitos medžiaga, sukaupia vadovaujantis įsakymu Nr. 001223? Skelbiami rinkinyje dokumentai pateikia netikėtą atsakymą į šį klausimą. Aiškėja, kad iki 1941 m. gegužės antrosios dekados LTSR VSLK organai praktiškai nevedė operatyvinės įskaitos (dokumentai Nr. 61, 62). Realiai, deportacijai numatytų „antitarybinių elementų“ sąrašai pradėti sudarinėti po specialaus TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro V. Merkulovo 1941 m. gegužės 19 d. nurodymo (dokumentas Nr. 60); tai buvo tikslinė akcija, ji neturėjo jokios sąsajos su „antitarybinio elemento“ operatyvine įskaita ta prasme, kurią numatė įsakymas Nr. 001223.

Ar yra kiti dokumentai, iš kurių galima daryti išvadą, kad tarybų valdžia betarpiškai prieš Lietuvos įjungimą į TSRS turėjo kažkokius planus dėl masinių represijų respublikoje? Lietuvos istorikai dažnai nurodo, kad dar iki oficialaus Lietuvos prijungimo prie TSRS, Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas, aiškiai tarybinei pusei pateikęs, ėmė masiškai areštuoti „antivalstybinių“ (tai yra priešišką naujai valdžiai) partijų vadovus (dokumentas Nr. 1). Tačiau ši operacija turėjo ribotą pobūdį<sup>3</sup> ir (pagal mastą ir iš esmės) buvo panaši į areštus, kurie vyko anksčiau Baltijos šalyse po valstybės perversmų.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Ten pat. P. 520.

<sup>2</sup> Holkvist P. „Informavimas – tai mūsų darbo Alfa ir Omega“. Bolševikų režimų laikų gyventojų nuotaikų sekimas jo europietiškas kontekstas. *Американская русистика. Вехи историографии последних лет. Советский период: Антология. Самара. 2001. Žr. taip pat: Hoffman D. Cultivating the Masses: Modern State Practices and Soviet Socialism. 1914–1939. Ithaka; London. 2011.*

<sup>3</sup> 1940 birželį buvo iš viso areštuota 856 žmonės (Anušauskas A. Pirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nusikaltimai žmoniškumui. P. 75).

<sup>4</sup> Taip, pavyzdžiui, K. Piatso perversmo Estijoje metu buvo suimta 886 žmonės, o po K. Ulmanio perversmo Latvijoje – beveik 2000 žmonių (Ильмярв.М. Безмолвная капитуляция: Внешняя политика Эстонии, Латвии и Литвы между двумя войнами и утраты независимости (с середины 1920 –х годов до аннексии в 1940). М., 2012. С. 105–106).

<sup>1</sup> Myllyniemi S. Die baltische Krise 1938–1941. Stuttgart, 1979. S. 80–81. Dėkoju M. I. Meltiuchovui už nuorodą į šį darbą.

<sup>2</sup> Белая книга о потерях, причиненных народу Эстонии оккупациями, 1940–1991 / Пер. с эстонск. А. Бабаджана, Т. Верхнеустинской. Э. Вярри. Таллинн, 2005. С. 14; Анушаускас А. Пirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nusikaltimai žmoniškumui. P. 66.

<sup>3</sup> Анушаускас А. Пirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nusikaltimai žmoniškumui. P. 72.

<sup>4</sup> Федеральное бюро расследований. Путеводитель по спецслужбе США / Т. Повида, З. Пауэрс, С. Розенфельд, Э. Тэохарисж Пер. с англ. И.Б. Борисова. Ъ., 2006. С. 32.



Šioje operacijoje galima rasti tarybinės specifikos (pavyzdžiui, areštuoti numatytų asmenų duomenyse būtina buvo nurodyti materialinės gerovės lygį), tačiau siekių pradėti masines represijas pėdsakų joje nerasime.

Nerasime mes ir 1940 rugsėjį LTSR VRLK sukurtuose dokumentuose jokių požymių, kurie reikštų pasiruošimą masinių represijų akcijoms. Vienas iš pirmųjų Lietuvos vidaus reikalų komisaro A. Guzevičiaus įsakymas „Dėl kratų ir areštų tvarkos“ (dokumentas Nr. 2) labai santūrus: areštui būtina respublikos VRLK vadovo arba jo pavaduotojo sankcija, o apskričių skyriai apskritai neturėjo teisės savarankiškai vykdyti areštus. Šiuo požiūriu labai akivaizdi įsakymo nuoroda į 1938 metų lapkričio 17 d. TSRS LKT ir VKP(b) nutarimą „Dėl arešto, prokurorinės priežiūros ir tyrimo eigos“, kuris reiškė „1937-1938 m. didžiojo teroro“ periodo masinių operacijų pabaigą.

Sprendžiant pagal išaiškintus dokumentus, Lietuvos VRLK veikla žymia dalimi turėjo reagavimo pobūdį ir iš esmės buvo skirta agentūrai verbuoti, priešintis „antitarybinio elemento“ apraiškoms per atmintinas datas (dokumentai Nr. 5, 6, 14), kovai prieš vokiečių žvalgybos veiklą, kuriai Maskva orientavo LTSR VRLK (dokumentai Nr. 3, 15). Be to, jau 1940 m. lapkritį paaiškėjo, kad respublikos VRLK etatų nepakanka net labai kukliems operatyvinio-tiriamąjo darbo mastams (dokumentai Nr. 7, 9). Tai dar vienas svarus argumentas, įrodantis, kad tuo metu tarybų valdžia neplanavo jokių masinių represinių operacijų; nes priešingu atveju Vidaus reikalų komisariato etatai būtų žymiai didesni.

Sprendžiant pagal VRLK dokumentus, situacija respublikoje buvo labai įtempta. Dėl radikalių naujos valdžios pertvarkymų (nacionalizacija, bažnyčios atskyrimas nuo valstybės, žemės ūkio reforma) buvo nepatenkinti gyventojų sluoksniai, kuriuos suvaržė permainingos; neseniai prijungtame prie Lietuvos Vilniaus krašte veikė pagrindinės lenkų organizacijos (dokumentas Nr. 6). Aktyviausi buvusio Lietuvos valstybės aparato atstovai kūrė naujas pagrindines organizacijas, beje, ne be vokiečių specialiųjų tarnybų paramos (dokumentas Nr. 8).

1940 metų lapkritį Berlyne buvęs Lietuvos ambasadorius K. Škirpa organizavo Lietuvos aktyvistų frontą – organizaciją, kuri atvirai išpažino fašistinę ideologiją ir savo veikloje orientavosi į nacistinę Vokietiją (dokumentai Nr. 13, 26, 50). O tų pačių 1940 metų lapkričio viduryje LTSR VRLK sužinojo apie šios organizacijos, netrukus tapusios Lietuvos valstybės saugumo svarbiausia problema, egzistavimą, tačiau tik žymiai vėliau suvokė jos veiklos mastus (dokumentas Nr. 8).

Vadovaudamiesi Maskvos nurodymu respublikos valstybės saugumo

organai ypač susidomėjo Lietuvoje susitelkusiais pabėgėliais iš nacių okupuotos Lenkijos. 1940 metų lapkričio pabaigoje LTSRS VRLK vadovas A. Guzevičius nusiuntė į Maskvą specialųjį pranešimą, kuriame konstatavo, kad Lenkijos pabėgėlių gretose yra per keturis tūkstančius žmonių, kurie ketina išvažiuoti į užsienį ir jau turi užsienio vizas arba atitinkamų ambasadų garantijų laiškus. A. Guzevičius siūlė leisti šiems žmonėms išvykti iš Lietuvos (dokumentas Nr. 10).

Maskva šiam pasiūlymui pritarė, tačiau juo neapsiribojo. 1940 m. gruodžio 12 d. VKP (b) CK Politinis biuras priėmė specialų nutarimą dėl pabėgėlių Lietuvoje. Problemą planavo spręsti tokiu būdu: leisti išvykti į užsienį tiems, kas turėjo užsienio vizas, suteikti tarybinę pilietybę tiems pabėgėliams, kurie pareiškė tokį norą; iš pabėgėlių ištremti 3-5 metų laikotarpiui į Kazachstaną ir Komi ATSR „dvarininkus, fabrikantus, karininkus, ir policininkus“, taip pat tuos, kurie atsisakė priimti tarybinę pilietybę (dokumentas Nr. 11).

Po Maskvos sprendimo LTSR VRLK iškilo būtinumas įvykdyti pakankamai didelio masto operaciją, išaiškinant ir ištremiant iš respublikos pabėgėlių „kontrrevoliucinius elementus“. Tačiau Lietuvos vidaus reikalų organai paprasčiausiai nesusitvarkė su šia užduotimi.

1941 m. sausį remiantis su minėtu nutarimu buvo pradėta „registruoti buvusios Lenkijos pabėgėlius ir priimti pareiškimus suteikti TSRS pilietybę“. Po kurio laiko, 1941 vasarį (pabėgėlių registravimas suteikti TSRS pilietybę dar tęsėsi) pradėta ruošti tremti tuos, kurie atsisakė tarybinės pilietybės. „Rengiamas kontrrevoliucinio elemento pašalinimo operatyvinis planas, kurį išsiųsime 1941 m. vasario 20 d.“, – buvo rašoma vasario 6 d. data pažymėtame Lietuvos TSR specpranešime (dokumentas Nr. 19). Ruošiama akcija tam tikru laipsniu turėjo tęstinį pobūdį, palyginti su ankstesnės Lietuvos valdžios veiksmais pabėgėlių atžvilgiu.<sup>1</sup> Jeigu Lietuvos valdžios represiniai veiksmai turėjo aiškų tautinį (antilenkišką) atspalvį, tai tarybinių saugumo organų smūgis teko „nelojaliems“, nepriklausomai nuo jų tautybės.

Vasario 20 dienai operatyvinis planas taip ir nebuvo parengtas; sustrūkdė VRLK padalijimas į vidaus reikalų ir valstybės saugumo liaudies

<sup>1</sup> Žr.: Лауринавичюс Ч. Вильнюс во власти Литвы 1939-1940 гг.: внутренние и внешние аспекты // Международный кризис 1939-1941 гг.: От советско-германских договоров 1939 г. до нападения Германии на СССР. М., 2006. С. 231; Dyukov A/ From Ethnic Eviction to Deportation of the „Dangerous Elements“ of Lithuanian and Soviet Deportations in Lithuania, 1939-1941 // Divided Eastern Europe: Borders and Population Transfer, 1938-1947/ Cambridge, 2012. P. 147-157.



komisariatus.<sup>1</sup> Tik 1941 m. kovo 14 d. (per tris mėnesius po TSRS LKT ir VKP(b) CK nutarimo) Lietuvos valstybės saugumo liaudies komisaras P. Gladkovas nusiuntė į Maskvą pasiūlymą suimti 975 pabėgėlius, išaiškintus kaip „kontrrevoliucinius elementus“. Lietuvos VSLK vadovas taip pat prašė Centro nurodymo: kaip elgtis su pabėgėliais, kurie nori išvažiuoti iš TSRS (dokumentas Nr. 24).

Iš TSRS VSLK nedelsiant gautas sutikimas likviduoti pabėgėlių „kontrrevoliucinį elementą“. 1941 m. kovo 26 d. pasirašyti du normatyviniai dokumentai: deportuojamų iš Lietuvos TSR teritorijos asmenų bylų įforminimo tvarkos instrukcija, suimtų ir deportuojamų iš Lietuvos TSR kontrrevoliucinių elementų ir jų transportavimo instrukcija (dokumentas nr. 27, 28).

Tačiau netgi po išsamių instrukcijų Lietuvos valstybės saugumo organai nesugebėjo įvykdyti „kontrrevoliucinių“ pabėgėlių kategorijos deportacijos. Tik po mėnesio, 1941 m. balandžio 23 d. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaras nusiuntė į Maskvą telegramą apie pasirošimą pradėti „kontrrevoliucinio pabėgėlių elemento“ suėmimą. Buvo planuojama suimti 2250 tokių žmonių ir 880 jų šeimos narių (dokumentas Nr. 39). Įdomu, kad Lietuvos TSR VSLK vadovas ketino žmones, kuriuos privalėjo suimti, ne deportuoti, vadovaujantis kovo 26 d. instrukcija, o areštuoti ir teisti. Jis netgi paskaičiavo, kokiuose kalėjimuose ir kiek žmonių galės laikyti tardymo metu.

Ilgiems mėnesiams išsitiesusi neįvykusios pabėgėlių „kontrrevoliucinio elemento“ deportacijos iš Lietuvos istorija vaizdžiai liudija, kad 1940 metų pabaigoje – 1941 pirmajame ketvirtyje respublikos VRLK-VSLK organai paprasčiausiai nesugebėjo vykdyti masinių represinių operacijų, netgi turėdami specialų nutarimą iš Maskvos. Tokios padėties priežastys turėjo tiek subjektyvų, tiek ir objektyvų pobūdį. Viena vertus, žymiai geriau turėjo būti organizuotas VRLK-VSLK padalinių darbas. Per 1941 metų gegužės antrąjį dešimtadienį atlikto patikrinimo medžiaga atskleidžia kiekvienam viršininkui siaubingą vaizdą; taip, pavyzdžiui, daugelis LTSR VSLK regioninių poskyrių praktiškai nevedė operatyvinės įskaitos, o į Kauno pateiktas užklausas paprasčiausiai neatsakydavo (dokumentas Nr. 61,62).

Kita vertus, nuo 1941 metų pradžios didelę Lietuvos valstybės saugumo organų dėmesio dalį atitraukė besiplečiantis Lietuvos aktyvistų fronto, lenkų nelegalių organizacijų pagrindis (dokumentas Nr. 29) ir vokiečių specialios tarnybos.

1941 m. Lietuvoje prasidėjo TSRS Aukščiausios Tarybos rinkimų kampanija. Oficialioji agitacija susidūrė su nepatenkintųjų tarybų valdžia propaganda; VRLK organai fiksavo didelį antitarybinių ir antisemitinių lapelių kiekį (dokumentas Nr. 14,16). Norint išaiškinti lapelių autorius reikėjo nemažai laiko; būdinga tai, jeigu lapelius platino nepilnamečiai, VRLK organai bylų neužvesdavo, o apsiribodavo įtaiga ir tėvų iškvietimu (pvz., dokumentas Nr. 18).

Žymus antitarybinių lapelių kiekio padidėjimas nebuvo atsitiktinio pobūdžio; tai buvo tiesioginė Lietuvos aktyvistų fronto pagrindinių grupių plintančios veiklos pasekmė (dokumentas Nr. 17, 23). Tuo pat metu Vokietijos žvalgybos organai stipriai suintensyvino darbą respublikoje, nes sugebėjo panaudoti lietuvius emigrantus iš buvusių policijos ir specialiųjų tarnybų darbuotojų, taip pat LAF pagrindžio galimybes; šis faktas LTSR VRLK dokumentuose konstatuojamas be ypatingo džiaugsmo. „Vokiečių žvalgybos organai žvalgybos tikslais panaudoja politinės baudžiamosios policijos valdininkus, nelegaliai perbėgusius per sieną, taip pat buvusius Lietuvos kariuomenės karininkus. Ši asmenų kategorija verbuoja Lietuvos TSR teritorijoje likusius giminaičius, bendradarbius ir pažįstamus, taip imasi priemonių užmegzti ryšius su turima agentūra, kurią užverbavo dar darbo politinėje policijoje ir karinėje žvalgyboje metu“, – 1941 metų kovo pabaigoje konstatavo Lietuvos VSLK vadovas pranešime Maskvai. Lietuvos saugumo liaudies komisarui sunerimti buvo pagrindo. Kruopštus vokiečių žvalgybos ryšių išaiškinimas davė netikėtą rezultatą: kovo antrajame dešimtadienyje su tarybinės kontržvalgybos perverbuota agente „Baltyjskaja“ susitiko Lietuvos aktyvistų fronto atstovas ir įteikė „Lietuvių informacijos biuro Berlyne“ (struktūra glaudžiai susijusi su LAF) proklamaciją pagrindžiui. Iš proklamacijos paaiškėjo, kad Vokietijos puolimo Tarybų Sąjungos išvakarėse LAF ruošia Lietuvoje didelio masto ginkluotą išpuolį. Gladkovas, gavęs tokią informaciją, savo pavaldinius orientavo telkti dėmesį į „kontrrevoliucinių sukilėlių formuočių“ išaiškinimą“ (dokumentas Nr. 30).

Gladkovo spendimas buvo labai laiku: būtent prieš kelias dienas Lietuvos aktyvistų fronto vadovybė Berlyne parengė išsamią „Lietuvos išvadavimo nurodymų“ instrukciją (dokumentas Nr. 26). Instrukcijos turinys liudija, kad jos autoriais buvo aukšti LAF vadovai ir turėjo glaudžius ryšius (kalbant dokumento kalba) su „atsakingais vokiečių valdininkais“. Akivaizdu, kad kalbama apie vokiečių karinę žvalgybą (abverą), gestapą ir A.Rozenbergo žinybą. Iš dokumento aišku, kad šie kontaktai turėjo pakankamai patikimą pobūdį: nors LAF vadovybei nebuvo žinoma tiksliai

<sup>1</sup> Plačiau žr.: Лубянка. ВЧК-ОГПУ-НКВД-МГБ-КГБ, 1917-1960: Справочник. М., 1997.

Vokietijos puolimo Tarybų Sąjungą data, tačiau ji buvo puikai informuota apie tokio pasirengimo faktą,

„Nurodymuose“ išdėstytos pagrindinės ir kovinės veiklos organizavimo praktinės instrukcijos be abejonės turėjo antisemitinį pobūdį. Ruošiamo sukilimo užduotys: išvaduoti „nuo komunistinio teroro ir žydų eksploatacijos“, siekti „idėjinio lietuvių tautos brandumo, sustiprinant antikomunistines ir antižydiškas akcijas“, atėjus vokiečių kariuomenei būtina „atsikratyti žydų“. Instrukcijoje pažymėta, kad LAF kovotojai „privalo sukurti šalyje tokią slogią antižydišką atmosferą, kad nė vienas žydas nedrįstų ir galvoti, kad naujoje Lietuvoje jis galės turėti kažkokias teises ir apskritai galimybę gyventi. Tikslas: priversti visus žydus bėgti iš Lietuvos kartu su raudonaisiais rusais“.

„Nurodymuose“ iškelta užduotis užtikrinti vokiečių kariuomenės judėjimą – labai išraiškinga. LAF kovotojų dėmesys atkreipiamas į šį svarbų momentą: „Kuriant kliūtis atsitraukti rusų Raudonajai armijai ir transportui, reikia vengti didelių sprogdinimų, ypač vengti naikinti tiltus. Atvirkščiai, stengtis juos apsaugoti, kad jų nesunaikintų raudonieji, nes jie, negaištant laiko, bus reikalingi einančiai į priekį vokiečių kariuomenei, ypač jų motorizuotų dalinių perkėloms per upes“. Iš Abvero diversinio skyriaus viršininko pavaduotojo pulkininko E. Štolco parodymų aiškėja, kad Lietuvos nacionalistams už šios užduoties įvykdymą teko duoti abverui ataskaitą (Priedas I, dokumentas nr. 4). Aukščiau išdėstyta medžiaga verčia patikimai vertinti populiarioje literatūroje sutinkamą teiginį, kad vokiečių kariškiai betarpiškai dalyvavo ruošiant instrukcijos karinę dalį<sup>1</sup> LAF instrukcija apie pasiruošimą ginkluotam pasipriešinimui pasirodė praktiškai vienu metu su LTSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. Gladkovo nurodymu sustiprinti darbą prieš lietuvių nacionalistinių pagrindį; artėjančio karo sąlygomis labai staigiai sustiprėjo VSLK ir LAF tarpusavio kova.

1941 metų balandžio – gegužės pradžioje VSLK organams pavyko išaiškinti ir likviduoti grupę susietų su LAF pagrindžio organizacijų (dokumentai Nr. 34, 40, 42, 49), tačiau nepavyko atskleisti viso nacionalistinio pagrindžio tinklo; LAF instrukcijoje numatyta sukurti gerai išsišakojusį ir decentralizuotą pagrindinių organizacijų tinklą, kurį galėtų mažiau pažeisti tarybinė kontržvalgyba. O štai VRLK organuose, kaip paaiškėjo, vyko keisti dalykai: pagal vardinį sąrašą išduodami ginklai praktiškai buvo nesaugomi, todėl Vilniaus milicijos valdyboje įvyko 500 granatų vagystė (dokumentai

Nr. 37, 38, 49). Gegužės pradžioje buvo užfiksuota suintensyvėjusi vokiečių žvalgybos veikla (dokumentai Nr. 47, 48). Tuo pat metu VSLK organams pateko nauja pagrindžio instrukcija, kurioje buvo diversinės veiklos LTSR teritorijoje planas (dokumentas Nr. 54; turbūt tai buvo „Lietuvos išvadavimo nurodymų“ kažkokia redakcija).

Per trumpą laiką įprastais operatyviais metodais susidoroti su LAF pagrindžiu nepavyko, o turima informacija liudijo, kad artėja karas su Vokietija. Tuomet Gordijaus mazgą buvo nutarta perkirsti.

1941 m. gegužės 12 d. Lietuvos VSLK pateikė pasiūlymą įvykdyti masišką „antitarybinio elemento“ deportaciją iš respublikos. Lietuvos valstybės saugumo liaudies komisaras siūlė įvykdyti didelio masto operaciją; pagal išankstinius skaičiavimus buvo numatyta suimti 19610 žmonių (tarp jų ir iš 1000 žmonių kriminalinio ir banditinio elemento).<sup>1</sup> Dar 2954 žmonės numatyta ištremti. Lietuvos VSLK užmojai labai platus; buvo numatyta vienaip ar kitaip represuoti daugumą „buvusiųjų“, kurie nepriklausomoje Lietuvoje užėmė aukštas pareigas arba visuomeninę padėtį.

Sprendžiant pagal turimus dokumentus, Gladkovas labai aktyviai siekė, kad jo iniciatyva būtų palaikyta. Neapsiribojęs 1941 m. gegužės 12 d. paaiškinamuoju raštu, gegužės 13 d. jis dubliuoja jį telegrama, adresuota TSRS valstybės saugumo liaudies komisarui Merkulovui (dokumentas Nr. 52-53). Maskvoje Gladkovo pasiūlymui buvo pritarta; jau po kelių dienų, 1941 m. gegužės 16 d. TSRS VRLK parengė bendro VKP (b) CK ir TSRS LKT nutarimo „Dėl priemonių išvalyti Lietuvos TSR nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento“ projektą (dokumentas Nr. 57). Lygindami nutarimo projektą dėl deportacijų ir Lietuvos valstybės saugumo liaudies komisaro pasiūlymus, pastebėsime labai įdomią detalę. Maskva sutiko su būtinumu įgyvendinti „kontrrevoliucinio elemento“ likvidavimo operaciją, tačiau griežtai apribojo tremtiną kontingentą.<sup>2</sup>

Lietuvos VSLK siūlė respubliką išvalyti nuo visų „buvusiųjų“, tačiau Maskva tam nepritarė. Deportuoti reikėjo tik nacionalistinio pagrindžio

<sup>1</sup> Žr.: *Dėl tarybų valdžios požiūrio į kriminalinius nusikaltėlius evoliucijos*: Юнге Б., Бриннер Р. От «социально близкого» до социально опасного элемента: преступники и социальная чистка советского общества, 1918-1938 гг. // *Сталинизм в советской провинции: 1937-1938 гг. массовая операция на основе приказа № 00447*. М., 2009. С. 459-518.

<sup>2</sup> Įdomu, kad panašiu būdu, apribodama numatytųjų represuoti kiekį, tarybinė vadybė elgėsi ruošdama garsųjį VRLK įsakymą Nr. 00447. Lyginant su regionų vidaus reikalų organų „paraiškomis“, įsakyme represuojamųjų kiekis sumažintas 29331 žmogui. Žr.: *Великий террор в Україні: «Куркульська операція» 1937-1938 рр./ Упор. С. Кокін, М. Юнге. Київ*, 2010. Ч.1. С.27-28.

<sup>1</sup> Буткус Ж. *Окровоавленняя Литва. Националистический террор и его причины*. URL.: [http://left.ru/2009/7/butkus\\_189\\_2.phtml](http://left.ru/2009/7/butkus_189_2.phtml) (peržiūros data – 2011.012.06). su nuoroda į *Brandišauskas V. Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940.06-1941.09. Vilnius, 1966.P. 41).*

„bazę“. „Buvusiųosius“ (išskyrus stambius verslininkus ir valdininkus) galima buvo represuoti tik turint kompromituojančios medžiagos. Ši pataisa gerokai sumažino deportuojamųjų kiekį; jeigu gegužės 12 d. Lietuvos VSLK siūlė suimti 19610 žmonių (perspėdamas, kad šis skaičius vėliau išaugs), tai galiausiai deportacijai iš respublikos buvo suimta keturis kartus mažiau – 5664 žmonės. Į deportuojamųjų sąrašus buvo įtraukti lenkų pabėgėlių „kontrrevoliuciniai elementai“, kuriuos dar 1940 metų gruodį buvo duotas nurodymas ištremti.

Nutarimo projektas buvo padėtas šalies vadovybei ant stalo ir tuoj pat jame padarytos naujos principinės korekcijos. Projektas siūlė deportaciją įgyvendinti tik Lietuvos teritorijoje, tačiau Kremlius nusprendė nutarimo veikimą išplėsti ir į kitas Baltijos respublikas. Pačiu paskutiniu momentu nutarimo projektą papildė Latvija ir Estija. Dokumento netgi nespėjo perspausdinti – žodžiai „Latvijos ir Estijos TSRS“ buvo įrašytos ranka.

Būtina atkreipti dėmesį, kad praktiškai vienu metu su nutarimu organizuoti deportacijas iš Baltijos respublikų teritorijos VRP(b) CK ir TSRS LKT sankcionavo kontrrevoliucinių organizacijų narių deportavimą iš Vakarų Ukrainos.<sup>1</sup>

Deportacijos operacija Vakarų Ukrainoje buvo tiesiogiai susijusi su VRLK-VSLK organų gauta informacija, kad ukrainiečių nacionalistų organizacijos, bendradarbiavusios su nacių specialiosiomis tarnybomis, rengia ginkluotą sukilimą<sup>2</sup>.

Lietuvoje vykdomos deportacijos akcijos motyvacija buvo absoliučiai analogiška; kaip tik tuo metu Lietuvos aktyvistų frontas, nacių specialiųjų tarnybų remiamas, ruošėsi Vokietijos puolimui prieš Tarybų Sąjungą.

1941 m. gegužės 19 d. TSRS valstybės saugumo liaudies komisaras V. Merkulovas atsiuntė P. Gladkovui nurodymą dėl „antitarybinio elemento“ deportacijos praktinių priemonių parengimo“ (dokumentas Nr. 60). Būdinga, kad Merkulovas, prisimindamas istoriją su neįvykusiu pabėgėlių „kontrrevoliucinio elemento“ trėmimu, nenurodė konkrečios operacijos vykdymo datos. Šie dokumentai liudija tai, kad trėmimui numatytos kategorijos nebuvo savavališkai išplečiamos; buvo nuolat tikslinamas bendras numatytų trėmimui žmonių kiekis; tačiau niekada nebuvo ryškiai perkopęs 15 tūkstančių. 1941 m. birželio 10 d. Maskvoje priimtas galutinis sprendimas dėl deportacijos įgyvendinimo datos ir masto (dokumentas Nr. 84).

<sup>1</sup> Сталинские депортации. С. 193-194.

<sup>2</sup> Žr., pvz.: Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940-1950) / Інститут національного джерелознавства; Упор. В Сергійчук, С. Кокін, Н.Сердюк, С. Сердюк; Передмова В. Сергійчук. Київ, 2007.Т.С. 190-194; ГДА СБУ.Ф.9.Д. 43.Т.1. Л.54-58; Ф.16.ОП.34 (1951). Д, 10.Л.10.

Kartu su pasirengimu masinės deportacijos operacijai, LTSR VSLK organai tęsė LAF pagrindinių kuopelių išaiškinimą ir likvidavimą (dokumentas Nr. 64,65,70). Tarybinių kontržvalgybininkų svarbiausia sėkme tapo 1941 birželio pradžioje užgrobtas išsamus LAF kovo mėnesio instrukcijos „Lietuvos išlaisvinimo nurodymų“ tekstas, taip pat dar kiti svarbūs nacionalistinio pagrindžio dokumentai (žr. dokumentus Nr. 85,86). Šiuose dokumentuose esanti informacija padėjo atskleisti kelis LAF pagrindžio centrus, taip pat Vilniuje, Raudonosios armijos lietuviškame teritoriniame korpuse. Jų likvidavimo laikas sutapo su 1941 m. birželio 14 d. deportacija, tačiau tai buvo atskira represinė akcija (dokumentas Nr. 91), kuria buvo norima ne sunaikinti karinį elitą, kaip teigia kai kurie lietuvių istorikai, o visiškai pagrįstai siekiama artėjančio karo sąlygomis užkirsti kelią išdavystei. „Veikusiai pogrindyje sukilimo organizatoriai Vilniuje patyrė didelių nuostolių. Išvakarėse VRLK suėmė svarbiausius vadus ir beveik 300 karininkų. Tapo neįmanoma įgyvendinti pirminį planą, kaip buvo numatyta, paskelbti nepriklausomybę Vilniuje“; - prisiminė tuos įvykius vienas iš žymių LAF nacionalistinio pagrindžio dalyvių V. Dambrava.<sup>1</sup>

Žymiai mažesnį poveikį, užkertant LAF pagrindžio veiklą, padarė 1941 m. birželio deportacija. Ši represinė akcija tam tikru laipsniu smogė susietam su nacių žvalgybos tarnybomis pagrindžiui, nes vėliau LAF lyderiai pripažino, „birželio 14 ir 15 dienomis bolševikai išvežė labai daug aktyvistų (dokumentas Nr. 112). Tačiau pagrindinėmis deportacijos aukomis tapo žmonės, įskaitant moteris ir vaikus, kurie nepriklausė LAF.

Prabėgus savaitei po deportacijos, vos tik Vokietija užpuolė Tarybų Sąjungą, LAF formuotės pradėjo pasipriešinimą tarybinės kariuomenės užnugaryje. Spartus vokiečių armijos puolimas leido LAF pradėti įgyvendinti savo planus, ne tik „atkurti“ Lietuvos valstybingumą nacistinės Vokietijos protektorato sudėtyje, bet masiškai persekioti „priešiškas“ gyventojų kategorijas, pirmiausia žydus (dokumentai Nr. 13,26,33,45). Šios žmogžudystės, prasidėjusios kaip savarankiškos akcijos, vėliau buvo tęsiamos, veikiant kartu su ainzatsgrupe „A“ (dokumentai Nr. 102,103,107). J. Ambrazevičiaus vadovaujamos „Lietuvos laikinosios vyriausybės“ nutarimu nacių okupuotoje TSRS teritorijoje buvo įkurta pirmoji žydų koncentracijos stovykla (dokumentas Nr. 101), o Lietuvos „tautiškųjų partizanų“ indėlių į holokaustą aukštai įvertino SS štandarten fiureris K. Egeris (dokumentas Nr. 114). Šiame rinkinyje paskelbti Lietuvos aktyvistų fronto instrukcijų ir agitacinio pobūdžio dokumentai parodo, kad LAF žydų pe-

<sup>1</sup> Об оккупации, евреях и восстании // ИноСМИ.ру, 06.07.2011. URL: [http://inosmi.ru/baltic/2011076/171671054.html?id=](http://inosmi.ru/baltic/2011076/171671054.html?id= (peržiūros data – 2012.06.12))

sekiojimo akciją suplanavo gerokai prieš birželio deportaciją.

Net labai glaustai apžvelgus skelbiamus rinkinyje dokumentus, galima iš esmės pakoreguoti pirmųjų tarybinių metų represijų Lietuvoje vaizdą. Paaiškėja, kad LTSR valstybės saugumo organų recepcija, kaip labai efektinga teroro mašina, kuri pagal iš anksto parengtus planus vykdė represijas prieš respublikos gyventojus, yra klaidinga. Vietoje to mes matome, kad nebuvo darbo drausmės, o yra rimtų operatyvinės ir tardymo veiklos trūkumų, sisteminga etatų problema. Visa tai galiausiai neleido valstybės saugumo organams įprastais operatyviniais-tardymo metodais susidoroti su LAF ir vokiečių žvalgybos mėsais iššūkiais. Tuomet, vietoje operacinio skalpelio buvo panaudotas vėzdas – žiaurus masinis trėmimas, kuris, beje, taip ir neišsprendė problemų, susijusių su pronacistinio pagrindžio ardomąją veikla.

1941 m. birželio trėmimai, palietę daug nekaltų žmonių, lemia tarybų valdžios Lietuvoje „pirmųjų metų“ visos represinės veiklos suvokimą, taip pat vertinami kaip masiški ir nepagrįsti. Tačiau negalima pasakyti, kad vykdytos iki 1941 metų gegužės pabaigos tarybinės represijos sukrečia vaizduotę. Lietuvos istorikai pateikė duomenų, kad per laik tarpį nuo 1940 metų iki 1941 metų gegužės respublikoje buvo represuota ne daugiau 4 tūkstančių žmonių, beje, iš šių skaičių patenka persekiojami ne tik dėl politinių, bet ir dėl kriminalinių motyvų. Šiuos skaičius patvirtina paskelbti rinkinyje dokumentai (Nr. 63, 96). Neabejotina, kad nuo 1940 metų rugpjūčio iki 1941 metų gegužės buvo represuoti ir nekalti žmonės, kurie buvo persekiojami tik dėl savo socialinės kilmės ir neteisingo apkaltinimo. Tačiau palyginus bendrą suimtųjų kiekį ir specialiuose pranešimuose paskelbtus konkrečių bylų duomenis, galima pagrįstai teigti, kad žymi represijų dalis turėjo „tikslinį“ pobūdį ir buvo nukreiptos prieš žmones, kurie vykdė realią antitarybinę veiklą prieš TSRS ir LTSR.

1940-1941 metų įvykiai yra labai sudėtingi. Jie neatitinka primityvaus propagandinio „gerų vyrų“ kovos prieš „blogiukus“ šablono. Paradoksalu, bet tarybiniai valstybės saugumo organai (dar prieš kelius metus vykdę nusikalstamas masines 1937-1938 metų operacijas) Lietuvoje siekė iš esmės pagrįsto tikslo, nes paprastai, jų veikla nebuvo skirta kažkokiai tautinei ar socialinei gyventojų kategorijai persekioti. O štai Lietuvos aktyvistų frontas, iškėlęs tikslą atkurti respublikos „valstybės nepriklausomybę“, vykdė didelio masto nusikaltimus prieš žmoniškumą. Tikimės, kad šis rinkinys padės skaitytojams geriau suprasti įmantrias ir sudėtingas priežasčių bei pasekmių sąsają, dėl kurių tapo neišvengiami žmonių tragedijos nulėmusieji įvykiai, suvokti įvykių dalyvių istorinės atsakomybės mastą.

*Aleksandr Diukov*

## ARCHYVINIŲ DOKUMENTŲ APŽVALGA

Į šį rinkinį sudėti dokumentai, kurie saugomi keturių šalių archyvuose: Lietuvos (Lietuvos ypatingasis archyvas, Lietuvos centrinis valstybinis archyvas), Rusijos (Rusijos Federalinės saugumo tarnybos centrinis archyvas, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas, Rusijos valstybinis karo archyvas, Rusijos valstybinis socialinės-politinės istorijos archyvas, Rusijos valstybinis naujausios istorijos archyvas, Rusijos Federacijos gynybos ministerijos centrinis archyvas), Ukrainos (Valstybinis Ukrainos saugumo tarnybos archyvas) ir JAV (Huverio karo, revoliucijos ir taikos instituto prie Stenfordo universiteto archyvas). Lietuvos ypatingojo archyvo dokumentai publikuojami pagal mikrofilmus, kuriuos saugo Huverio karo, revoliucijos ir taikos archyvas.

Daugelis šio rinkinio dokumentų, skelbiami pirmą kartą. Jeigu anksčiau skelbtą dokumentą sudarytojas sutikrino su archyve saugomu originalu, tai išnašoje pažymima: „Skelbta: [leidinio bibliografiniai duomenys]“. Jei tai nebuvo padaryta, nuorodoje pažymima: „Kn.: [leidinio bibliografiniai duomenys]“. Nurodant archyvo dokumentą, parašoma jo saugojimo vieta, originalas ar kopija. Tuo atveju, jeigu dokumentas parašytas lietuvių kalba ir išverstas specialiai šiam rinkiniui, tai pažymima: „Vertimas iš lietuvių kalbos“ arba vertimas iš vokiečių kalbos“.

Kiekvienam į rinkinį patekusiam dokumentui suteiktas eilės numeris ir antraštė, nurodoma dokumento autorystė, turinys ir data. Jeigu dokumentas be datos, ji nustatyta pagal turinį ir lydraščius bei nurodyta kvadratinuose skliaustuose. Dokumentų sutrumpinimai pažymėti daugtaškiais kvadratinuose skliaustuose. Rašvedybos numeriai, slaptumo grifai ir dokumentų adresatai pagal galimybes buvo išsaugoti, rašvedybos atžymos, išsiuntimo sąrašai buvo išsaugoti išimtiniais atvejais.

Dokumentų tekstas skelbiamas pagal šiuolaikines orfografijos ir punktuacijos taisykles, dokumentų stilistiniai ypatumai išsaugomi. Tekst-



to klaidos, neturinčios prasminės reikšmės, (orfografijos klaidos, spaudos klaidos t.t.) tekste ištaisytos be nuorodų. Dokumento tekste praleisti ar sudarytojo atkurti žodžiai bei jų dalys spausdinamos kvadratinuose skliaustuose. Jeigu nebuvo galima atkurti teksto dalies, ji pažymėta nuoroda <neįskaitoma>.

I priede yra dokumentai, kurie išeina už rinkinio chronologinių ribų, tačiau svarbūs, norint suprasti įvykių esmę.

II priede yra Lietuvos TSR VRLK įsakymas, kuris žinomas tik pagal publikacijas nacistinės okupacijos laikų leidiniuose (lietuvių kalba) ir pokario emigrantų spaudoje (lietuvių ir anglų kalbomis). Šio dokumento originalas neaptiktas Rusijos ir Lietuvos archyvuose. Greičiausiai, šis dokumentas yra autentiškas, tačiau neturint jo originalo, publikuojamas vertimu į rusų kalbą laikytinas abejotinu.

Rinkinio sudarytojas reiškia didelę padėką Ronui Basikui, Miroslavui Berdnikui, Natalijai Vojakinai, Aleksejui Isajevui ir Večeslavui Selemenevui už paramą, rengiant rinkinį. Atskirai dėkoja Olesei Orlenko už griežtą, tačiau geranorišką kritiką.

Dokumentus iš lietuvių kalbos išvertė Aleksandras Vilnovas ir Viktoras Šaras. Juos perspausdino Olga Goleva ir Aleksandras Diukovas. Korektūrą skaitė – Ana Abakunova ir Vladimiras Simindėjus. Pavardžių rodyklę sudarė Darja Valijeva, Aleksandras Diukovas ir Tatjana Jelesina. Sutrumpinimų sąrašą paruošė Vladimiras Simindėjus.

Dokumentų rinkinys paruoštas, įgyvendinant tyrimo projektą „XIX-XX amžių masinės politinės prievartos praktika Europoje“, kurį realizuoja fondas „Istorinė atmintis“.

*Aleksandr Diukov*

**Nr 1. Lietuvos valstybės saugumo departamento operatyvinių priemonių areštuoti „antivyriausybinių partijų“ vadovus planas. 1940 m. birželio 7 d.**

Visiškai slapta

Patvirtinta

Valst. Saug. Dep-to Direktorius

..... (A. Sniečkaus) parašas

1940 m. liepos mėn. 7 d.

Priešvalstybinių partijų: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikšč. demokratų, jaunalietuvių, trockistų, socialdemokratų, eserų, šaulių ir kt. vadovaujančio sąstato likvidacijos paruošiamųjų darbų ir operatyvinės likvidacijos

PLANAS

Operaciją pravesti vienu laiku visoj Lietuvoj, naktį iš liepos 11 į 12, 1940 m.

Iki liepos 10 paruošti žinias apie visus žmones, kuriuos reikia izoliuoti. Visų areštuotinų asmenų „žiniuose“ nurodyti pavardę, vardą, tėvo vardą, gimimo metus ir vietą, tautybę, išsimokslinimą, socialinę kilmę, materialinę padėtį (turtą), paskutinę darbo vietą ir užimamą tarnybą, kuriai partijai priklausė ir kokį partijos darbą dirbo, trumpas kompromituojančios medžiagos turinys ir „žinių“ gale turi būti nurodytas nuolatinis gyvenamos vietos patikrintas adresas. Jei gyvena / arba turi / vasarnamį, tai ir vasarnamio adresas, ir namų telefono numeris.

Nurodytoms „žinioms“ sudaryti, iš Pirmo Skyriaus ir Kauno Apygardos operatyvinių darbininkų sąstato sudaryti penkias grupes po 1-4 ž. darbą tarp jų paskirstyti tokiu būdu:

Pirma grupė – 4 žmonės – sudaro „žinias“ tautininkų vadovaujančiam sąstatui. Grupės vyresnysis – Krastinas.

Antra grupė – 2 žmonės sudaro „žinias“ voldemarininkų vadovaujančiam sąstatui. Grupės vyresnysis – Dembo.

Trečia grupė – 1 žmogus – Finkelšteinas, sudaro trockistų ir eserų „žinias“.

Ketvirta grupė – 4 žmog. – sudaro „žinias“ krikšč. demokratams. „Grupės vyresnysis – Komodaitė.

Penkta grupė – 3 žm. – sudaro „žinias“ liaudininkams ir socdemokratams. Grupės vyresnysis – Macevičius.

Atsakomybę už pristatymą laiku aukščiau nurodytu „žinių“ neša Pirmojo Skyriaus viršininkas Todesas.

II Skyriaus viršininkas Gailevičius privalo sutvarkyti, kad laiku būtų nustatyti ir patikrinti areštuotinių asmenų adresai. Tam reikalui nuo VII 8 reikia išskirti atitinkamą skaičių žvalgų, kuriuos reikia stropiai instruktuoti apie išlaikymą griežčiausio atsargumo darant adresų nustatymą ir patikrinimą.

Operacijos vykdymui iki liepos 10 d. sudaryti reikiamą operatyvinių grupių skaičių, kurių priešaky pastatyti operatyvinius darbininkus.

Iš anksto paskirstyti kokius asmenis turi areštuoti kiekviena grupė.

Kad sustiprintų operatyvines grupes, mobilizuoti iki bus pravesta operacija reikiamą skaičių kriminalinės ir viešosios policijos valdininkų. Apie tai iš anksto perspėti jų viršininkus, nepranešant, tačiau, kam tie valdininkai bus reikalingi.

Vykdytojas Zdanavičius.

Kad operacija praeitų sklandžiai, turi būti išdirbta speciali raštų ir areštų instrukcija, kuri turi būti išdalinta grupių vyresniems operacijos išvakarėse.

Vykdytojas Gailevičius.

Kad aprūpinti operatyvines grupes susiekimo priemonėmis, iki operacijos vykdymo dienos turi būti paruošta 30 automašinų.

Vykdytojas Sniečkus

Kadangi operacijos metu gali prireikti užantspauduoti kambarius ir butus, pavesti Sekretariato viršininkui Slaviniui užsakyti 10 antspaudų vaškui /surgučiu/ ir jos turi būti gatavos š. m. liepos 9 d.

Iki tos pačios dienos Slavinas turi parūpinti 20 kišeninių žibintuvų.

Kad sėkmingiau praeitų operacija ir, kad iš vietų būtų duota praktiška pagalba, reikia iš Kauno komandiruoti operatyvinių darbininkų į sekančias vietas:

1/ į Vilnių ..... 8 žm.,

2/ į Šiaulius .....1 žm.,

3/ į Ukmergę ..... 1 žm.,

4/ į Marijampolę ..... 1 žm.,

5/ į Panevėžį ..... 1 žm.,

Visų skyrių ir Kauno Apygardos viršininkai turi iki 8 liepos pristatyti į Dep-to Sekretariatą savo skyriaus visų etatinių tarnautojų sąrašą.

Vykdytojas Slavinas.

Kvotų skyriaus viršininkui Razauskui pavesti iki liepos 10 d. paruošti areštų orderius sulig operatyvinių grupių sudarytais sąrašais.

Sudarius priešvalstybinių partijų vadovaujančių asmenų areštui „žinias“, suderinti jas su Vidaus Reikalų Ministeriu Gedvyļa.

Vykdytojas Sniečkus

Kvotų skyriaus viršininkas Razauskas, kartu su Kauno kalėjimo viršininku Kučinskiu turi organizuoti areštuotų asmenų ir paimtų kratos metu daiktų bei dokumentų priėmimą.

Kad būtų įvykdyta griežta izoliacija, iki liepos 11 d., kai bus patvirtintas areštuotinių asmenų sąrašas, turi būti numatyta, kokie asmenys kokioj bus kameroj. Skirstyti taip, kad kaliniai toj pačioj byloj nepatektų į vieną kamerą.

Areštuotiems sutalpinti, iki liepos 11 d. Kauno kalėjime turi būti paliuosuota reikiamas skaičius kamerų, skaitant, kad areštuota bus 200 žmonių. Iki to pat laiko sudaryti patikrintų prižiūrėtojų kadrus.

Kalėjimo viršininkas Kučinskas turi nuo liepos 12 d. sustiprinti kalėjimo apsaugą.

Reikia išskirti specialią tardytojų grupę, kuriai pavesti tučiuojau po arešto pradėti tardymą specialiai numatytų asmenų iš priešvalstybinių partijų vadovaujančio sąstato.

Vykdytojas Razanauskas.

Organizuoti išorinį sekimą ypatingai svarbių valstybinių nusikaltėlių nuo liepos 9 iki jų arešto dienos. Tam tikslui Antro Skyriaus viršininkai turi sudaryti 8 išorinio sekimo postus.

Liepos 9 d. iškviešti Apygardų viršininkus su paruošta operacijos medžiaga, kad suderintų numatytų areštui asmenų kandidatūras ir duoti instrukcijas dėl pačios operacijos pravedimo.

Atsakomingas Sniečkus.

Išdirbti specialų sąlyginį šifrą telefoniniams pasikalbėjimams su Apygardų viršininkais, o taip pat pranešimų perdavimui apie operacijos paruošimą ir rezultatus.

Vykdytojas Sniečkus.



Apygardų viršininkų pasitarime numatyti, ką iš areštuotų čia pat po operacijos reikia išsiųsti į Kauną ir Vilnių.

Vykdytojas Sniečkus.

Sąryšį su tuo, kad yra galima, kad asmenys, kuriuos yra numatyta areštuoti arba kurie neįėjo į sąrašą, norės pereiti Valstybės sieną, susikalbėti su pasienio kariuomene apie apsaugos sustiprinimą nuo liepos 9 d. ir apie sienos uždarymą nuo liepos 11 iki 16 dienos.

Vykdytojas Sniečkus.

Iš Lenkų pabėgėlių tarpo areštuotinių asmenų izoliacijos operaciją pradėti nuo liepos 8 d.

Visus operatyvinius darbininkus ir policininkus, kurie dalyvaus operacijos pravedime, apginkluoti šaunamais ginklais. Nemokantiems su jais elgtis, liepos 8 ir 9 dieną organizuoti specialius užsiėmimus, po 2 akademines valandas ir su išvykimu į poligoną.

Vykdytojas Zdanavičius.

Šis planas turi būti vykdomas nenukrypstant ir neatsikabinėjant, nors atskiri jo punktai, atsižvelgiant į aplinkybes, direktoriaus arba jo pavaduotojo, gali būti pakeisti arba papildyti.

VSP viršininkas Zdanavičius  
1940 m. liepos mėn 7 d.

*LYA. f. K-1, ap.10, b. 1, 1, 231-233. Originalas. (Kalba netaisyta).*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941 = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007, p.233-235 (faksimilė).*

## **Nr. 2. Lietuvos TSR VRLK įsakymas „Apie areštų ir kratų atlikimo tvarką“. 1940 m. rugsėjo mėn 9 d.**

Visiškai slapta

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS  
1940 metų

### ĮSAKYMAS

Nr.1 V.S.

#### Apie areštų ir kratų atlikimo tvarką.

1940 m. rugsėjo mėn 9 d. Kaunas

Pasirėmęs RSFSR BTK 145 ir 146 str. str. ir veikiančiai TSRS Vidaus Reikalų Liaudies Komisariato įsakymais apie areštų ir kratų tvarką.<sup>1</sup>

### ĮSAKAU:

#### § 1.

Arešto sankcijai gauti operatyvinis darbuotojas turi, einant STRS LKT ir VKP (b) CK 1938 m. lapkričio 17 dienos nutarimo 1 reikalavimais, surašyti plačiai išdėstytą motyvuotą nutarimą, kuris tvirtinamas mano ar mano pavaduotojo.

Drauge su nutarimu areštui turi būti surašytas nutarimas apie kardomosios priemonės parinkimą, kuris taip pat tvirtinamas mano ar mano pavaduotojo.

#### § 2.

Orderis areštui ir kratai išrašomas vien tik 3 Spec. skyriaus, gavus mano ar mano pavaduotojo patvirtintą plačiai išdėstytą nutarimą apie areštą ir nutarimą apie kardomosios priemonės parinkimą. Orderis kratai ir areštui pasirašomas mano ar mano pavaduotojo ir 3 Spec. skyriaus viršininko.

<sup>1</sup> Pasiremta TSRS LKT ir VKP (b) CK nutarimu „Dėl areštų, prokurorinės priežiūros ir tardymo“. Paskelbta: «Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сборник документов». М., 1995. Т. 1. Кн. 1. С. 3-8.

§ 3.

VRLK apskryčių skyriams esant reikalui arešto sankcijai gauti, jie pristato Lietuvos TSR Vidaus Reikalų Komisariatui šio įsakymo § 1 nurodytus nutarimus.

Orderis areštui išrašomas VRLK apskrities skyriaus viršininko iš skaičiaus jam jo asmenišką atsakomybę ir griežtą atskaitomybę orderių.

§ 4.

VRLK apskričių skyriai neturi teisės savistoviai atlikinėti areštus. Išimtiniais atsitikimais: teroro, diversijos, pabėgimo galimumo, apskričių skyriai suima asmenį, laikantis RSF ER BPK 100 str. tvarkos. Apie tokius suėmimus VRLK apskričių skyriai tuojau praneša LTSR VRLK ir ne vėliau kaip 48 valandas po arešto pristato LTSR VRLK šio įsakymo § 1 nurodytus nutarimus.

§ 5.

VRLK Vilniaus Miesto Valdyba areštus atlikinėja savistoviai.

Areštui atlikti surašomas šio įsakymo § 1 nurodytas nutarimas. Areštas sankcionuojamas Vilniaus miesto valdybos viršininko arba jo dviejų pavaduotojų.

§ 6.

Esant reikalui uždėti areštą suimtojo turtui, operatyvinis darbuotojas rašo atskirą nutarimą arba daro atitinkamą pastabą arešto nutarime.

§ 7.

Nežiūrint į tai, ar areštas vykdomas 3 Spec. skyriaus bendradarbių ar kitų skyrių operatyvinių bendradarbių, visais arešto vykdymo atsitikimais, 3 Spec. skyriaus drauge su atitinkamais operatyviniais skyriais vadovauja arešto operacijoms ir jai instruktuoja.

§ 8.

Areštą ir kratą atlikę bendradarbiai turi 10-tai valandai ryto pristatyti per 3 spec. skyrių LTSR Vidaus Reikalų Liaudies Komisarų Pavaduotojo valstybės saugumo majoro drg. GLODKOVO vardu raportą apie arešto bei kratos rezultatus.

§ 9.

Šio įsakymo tikslaus pildymo kontrolę uždedu 3 Spec. skyriaus viršininkui drg. GAILEVIČIUI.

Įsakymą paskelbti po parašu visiems LTSR VRLK operatyviniams bendradarbiams.

LIETUVOS TSR VRL Liaudies Komisaras  
/GUZEVIČIUS/.

Nuorašas tikras: D. Maslobojevas.  
Sekretoriato kodifikatorius.

*LYA, f. R-756, ap. 6, b. 12, l. 114-115. Kopija. (Kalba netaisyta).*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941 = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007, p. 246-247 (faksimilė).*

**Nr.3. Iš TSRS VRLK nurodymų Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisarui A.A. Guzevičiui dėl priemonių stiprinti pasipriešinimą vokiečių žvalgybai. 1940 m. rugsėjo 10 d.**

Pagal Lietuvos TSR VRLK atsiųstą medžiagą nustatyta, kad Lietuvos teritorijoje įvairia priedanga įsukūrusios tiek legalios, tiek ir nelegalios vokiečių organizacijos („Kulturverband“, VNŠDP, Reicho vokiečių sąjunga, „Hitlerjugend“, „Arbeitsfront“, NSM, „Vokiečių merginų sąjunga, sporto klubai, religinės sąjungos ir t.t.) vokiečių žvalgybos organų nurodymu vykdo aktyvią fašistinę propagandą ir šnipinėjimą.

Jūs privalote deramai atsargiai ir konspiratyviai, protingai ir išmaningai organizuoti atitinkamą kontržvalgybinę veiklą, siekdami išaiškinti ir užkirsti kelią vokiečių šnipinėjimui bei perimti vokiečių žvalgybos ryšius.

Sudarykite artimiausiam laikui šios krypties darbo planą, kartu įvertinę būtinumą:

1. Visus išaiškintus vokiečių organizacijų dalyvius įtraukti į operatyvinę įskaitą ir pirmiausia pradėti kaupti medžiagą apie aktyvistus, siekiant išaiškinti jų konkrečią priešišką veiklą ir vokiečių agentūrą tarp lietuvių gyventojų.

[...]

Jūsų parengtą planą pristatykite į TSRS VRLK.

TSRS vidaus reikalų liaudies komisaras L. Berija.

FST CA.

*Кн...: Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сборник документов. М., 1995.Т. 1. Кн. 1. С. 250.*

**Nr. 4. Iš Lietuvos KP (b) CK Biuro 1940 metų rugsėjo 26 d. posėdžio protokolo**

Protokolas Nr. 3  
Lietuvos KP (b) CK Biuro posėdis

1940.IX.26.

Dalyvauja: drg. drg. Sniečkus, Adomas, Preikšas, Paleckis, Gedvilas, Guzevičius

| Svarstyta:                                                                      | Nutarta                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Dėl suimtųjų bylų peržiūrėjimo.<br>(L.e. p. LTSR prokuroro drg. Niunkos pran.). | <p>1. Paveisti malonės komisijai prie LTSR Laikinosios Aukščiausios Tarybos Prezidiumo nedelsiant pradėti peržiūrėti LTSR įkalinimo įstaigose suimtųjų bylas ir ne vėliau 1940 metų lapkričio 15 d. ir pateikti savo nuomonę LTSR Laikinosios Aukščiausios Tarybos Prezidiumui tvirtinti.</p> <p>2. Siekiant paspartinti darbą, malonės komisijai paveisti vietose, kur yra įkalinimo įstaigos, iš justicijos, VRLK organų ir visuomeninių organizacijų sudaryti įgaliotinių komisijas parengtiniam įkalintųjų byloms nagrinėti.</p> <p>3. Paveisti LTSR darbo liaudies komisarui aprūpinti darbu paleistus iš įkalinimo įstaigų.</p> <p>4. Paveisti VRLK išduoti paleistiems, stokojantiems pinigų, vienkartinę piniginę pašalpą.</p> <p>5. Šnipų ir buvusių plečkaitininkų (1927 metų pučistai) bylas atskirti ir perduoti VRLK organams parengtiniam nagrinėjimui.</p> |

[...]

Lietuvos KP (b) CK sekretorius A. Sniečkus.

LYA, f. 1771, ap.1, b. 5, l. 1, 4-5.

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007, p.183,185-186 ( faksimilė).*

**Nr. 5. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro  
A. A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas „Dėl Didžiosios  
Spalio Socialistinės revoliucijos XXIII metinių šventės  
rezultatų“. 1940 metų lapkritis.**

TSRS Vidaus reikalų liaudies komisarui,  
I rango Valstybės saugumo komisarui

drg. Berijai

TSRS Vidaus reikalų liaudies komisaro pav.,  
3 rango Valstybės saugumo komisarui

drg. Merkulovui

TSRS VRLK VSVV 2-jo skyriaus V[iršininku]i

Drg. Fedotovui

**„DĖL DIDŽIOSIOS SPALIO SOCIALISTINĖS REVOLIUCIJOS  
XXIII METINIŲ ŠVENTĖS REZULTATŲ“**

**I. PARUOŠIAMASIS DARBAS**

Dar prieš mėnesį iki Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos XXIII metinių šventės mes pradėjome didelį parengiamąjį darbą tiek centre, tiek ir vietose, visose LTSR apskrityse.

Buvo parengta ir išsiuntinėta smulki direktyva dėl pasirengimo šventei, kurioje buvo numatyta keliolika su tuo susijusių operatyvinių priemonių.

Buvo surengta keleta operatyvinių pasitarimų, tiek su Liaudies komisariato skyrių ir poskyrių viršininkais, tiek ir su apskričių skyrių, poskyrių, KTS, Ypatingųjų skyrių viršininkais,

Buvo surengtas Liaudies komisariato darbuotojų operatyvinis pasitarimas.

Operatyviniame darbe mes ypatingą dėmesį kreipėme į apskritis, kuriose labiausiai kenkia kontrevoliuciniai elementai, pavyzdžiui:

Vilnius,

Kaunas,

Šiauliai ir kt.

Mūsų operatyvinių nurodymų, pateiktų tiek raštu, tiek ir išsakytų per operatyvinius pasitarimus, esmės didžiąją dalį sudarė šie pagrindiniai momentai:

1) Visoms apskritims ir visiems Liaudies komisariato operatyviniams skyriams buvo pasiūlyta parengti smulkius pasiruošimo šventei ir iškilnių saugumo užtikrinimo priemonių operatyvinius planus.

Šiuos planus mes laiku išnagrinėjome operatyvinių pasitarimų metu ir patvirtinome.

2) Ypatingas dėmesys buvo skiriamas <neįskaitoma> pramonės ir gynybinių objektų, geležinkelio įrenginių, sandėlių, elektrinių ir t.t. apsaugai.

Šis darbas buvo vykdomas, siekiant <neįskaitoma> užkirsti kelią bet kokioms diversijoms, gaisrams, avarijoms ir t.t.

Švenčių metu visose įmonėse buvo organizuota apsauga, taip pat įvestas mūsų operatyvinių darbuotojų budėjimas.

3) Buvo pasiūlyta žymiai sustiprinti agentūrinį darbą, suaktyvinant <neįskaitoma> naujų verbavimų planą.

Kartu buvo nurodytas būtinumas užbaigti aktyvius agentūrinius darbus ir bylas-formuliarus, ypač dėl teroro, diversijų ir sukilimų.

4) Patikrinti ginklų ir sprogstamųjų medžiagų laikymą, atlikti dauginimo aparatų apskaitą, užregistruoti ir, jeigu yra būtinybė, paimti juos savo žinion; taip pat buvo atlikta privačių asmenų rašomųjų mašinėlių apskaita.

Iš anksto buvo organizuotas sustiprintas patruliavimas mieste tiek DVRA ir mūsų kariuomenės, tiek komunistų bei komjaunuolių.

5) Specialiai buvo parengtas per iškilnių demonstracijas ir vaikštynes aikštėse tvarkos užtikrinimo planas.

6) Buvo parengtas specialus VRLK atsakingų darbuotojų budėjimo vietose ir visuose, įeinančiuose į VRLK sistemą, padaliniuose grafikas.

Be to, atskiroms apskritims buvo duoti specialūs nurodymai dėl kiekvienos apskrities konkrečių dalykų ir konkrečių ypatumų. Spalio mėnesį visas mūsų darbas buvo kryptingai skiriamas su pasirengimu Spalio iškil-

mėms, o paskutinę prieš šventinę dekadą šiuo tikslu buvo mobilizuoti visi VRLK, milicijos ir kt. darbuotojai.

Šventės tvarkai užtikrinti teko sustiprinti dėmesį agentūriniam-operatyviniam darbui, nes mūsų turima gausi agentūrinė medžiaga liudijo, kad kontrrevoliucinis elementas aktyviai ruošiasi, norėdamas kontrrevoliuciniams išpuoliams, panaudoti partijos ir tarybų valdžios Spalio šventėms vykdomus masinius renginius.

## II TEIGIAMAI MOMENTAI

Pagrindiniu teigiamu TSRS Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos XXIII metų minėjimo momentu būtina nurodyti neregėtą darbininkų, valstiečių ir darbo inteligentijos pakilimą.

Ypatingas Lietuvos darbo žmonių džiaugsmas ir džiūgavimas buvo pastebėtas lapkričio 7 dieną demonstracijos metu.

Š.m. lapkričio 6 d., metų išvakarėse vyko iškilmingi posėdžiai. Jie buvo surengti visuose miestuose, miesteliuose ir stambiose gyvenvietėse.

Iškilmingų posėdžių metu buvo perskaityti apskričių komitetų išanksto patvirtinti pranešimai, skirti XXIII-sioms metinėms.

Po iškilmingų posėdžių buvo atliekama meninė dalis.

Iškilminguose posėdžiuose dalyvavo daug darbininkų, valstiečių ir inteligentijos.

Tiek iškilmingų posėdžių, tiek ir Spalio šventės iškilmėse <neįskaitoma> – darbo žmonių masės, valstiečiai ir inteligentija dalyvavę pakiliai priimtose rezoliucijose, asmeniškai ir šūkais reiškė savo ištikimybę Lenino-Stalino partijai bei tarybinei vyriausybei.

Pavyzdžiui, darbininkas, stachanovietis, tinkuotojas Dubažas XXIII-jų metų minėjimo proga pasakė:

*„Aš negaliu žodžiais išreikšti to džiaugsmo ir laimės, kurią išgyvenu, taip laisvai ir džiaugsmingai švėsdamas Spalio revoliucijos XXIII-sias metines. Anksčiau aš negalvojau, kad man gali tekti tokia garbė, kurią man dabar suteikė partija ir tarybų valdžia.*

*Anksčiau aš net neturėjau noro darbuotis, o dabar dirbu sau ir savo darbininkų valstybei“.*

Darbininkas Šatinas pasakė:

*„Juk tai pati didžiausia pasaulyje darbo žmonių šventė, todėl kiekvienas darbininkas ją pasitinka su dideliu džiaugsmu“.*

Tokių pasisakymų galima pateikti labai daug.

Dar prieš kelias savaites iki metų minėjimo visur labai suaktyvėjo socialistinis lenktyniavimas.

Pagal partinių organizacijų paruoštą specialųjį planą visose įmonėse pradėta aktyviai ruoštis ir vesti pokalbius. Tiek pasiruošimas Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos XXIII-osioms metinėms, tiek darbo valstiečių, darbininkų ir inteligentijos demonstracijos labai akivaizdžiai parodė Lietuvos darbo žmonių ištikimybę mūsų partijai ir tarybų valdžiai.

Nepaisant didelės kontrrevoliucinės veiklos, kurią pasiruošimo šventei dienomis vykdė liaudies priešai, darbo žmonės su neregėtu pakilimu išėjo į demonstracijas ir šūkais sveikino tarybų valdžią, partiją ir jos vadas, demonstravo savo ištikimybę.

Kauno mieste, nepaisant darganoto oro, demonstracijose dalyvavo beveik 100.000 gyventojų; Vilniaus mieste – per 120.000 žmonių; Šiaulių mieste – 25.000 žmonių ir t.t.

## III. NEIGIAMAI MOMENTAI

Nepaisant miestuose atlikto didelio darbo, likviduojant išaiškintus agentus, suimant kontrrevoliucinius elementus, bei įgyvendinant iškilmingų posėdžių, demonstracijų sustiprintas apsaugos priemones ir, apskritai sustiprinus agentūrinį darbą, mes visgi pasiruošimo šventei laikotarpiu ir lapkričio 7 d. kai kuriose vietose užfiksuojame kontrrevoliucinio elemento išpuolius.

Šie išpuoliai iš esmės buvo nukreipti šiomis trimis kryptimis:

- 1) Agitacinis darbas prieš dalyvavimą iškilmėse.
- 2) Kontrrevoliucinių lapelių platinimas.
- 3) Teroro ir diversijos aktų rengimas.

### Agitacinis darbas prieš dalyvavimą šventėje

Šventės išvakarėse, ypač Kauno ir Vilniaus miestuose, kontrrevoliucinis elementas pradėjo smarkiai agituoti, daugiausia darbininkus, siekdamas, kad gyventojai neitų į demonstraciją.

Ši agitacija iš esmės buvo vykdoma skleidžiant provokacinius gandus.

Šventės išvakarėse šiuos gandus imta skleisti ypač dideliu mastu.

Skleisdamas šiuos gandus, kontrrevoliucinis elementas provokavo, neva, lapkričio 7 d. įvyks ginkluotas pasipriešinimas, kurio metu neišvengiamos aukos, kad aikštėse bus sprogdomos tribūnos, kad demonstrantų gretose bus tokių žmonių, kurie paskelbs kontrrevoliucinius šūkus ir panaudos ginklą prieš vietos valdžios atstovus ir t. t.



Kauno mieste buvo užfiksuoti du atvejai, kai tarnautojų šeimoms buvo atsiųsti nežinomo autoriaus specialūs laišukai, kuriuose buvo parašyta:

*„Verčiau tegul Jūsų vaikai suserga, negu eina į demonstraciją, nes tą dieną bus daug kraujo“.*

Mes nustatėme, kad kontrrevoliucinis elementas, rengdamas atvirą pasipriešinimą, kartu aktyviai skleidė panašaus pobūdžio gandas tam, kad darbininkų, valstiečių ir inteligentijos gretose kiltų <neįskaitoma> ir atitrauktų juos nuo dalyvavimo partijos ir tarybų valdžios rengiamose demonstracijose ir kitose iškilmingose priemonėse.

Išlismės ir prasidėjęs socialistinis lenktyniavimas, pasitinkant Spalį, parodė, kad priešai patyrė pralaimėjimą.

#### Kontrrevoliucinių lapelių platinimas

Spalio iškilmių išvakarėse kai kuriose vietose, konkrečiai miestuose (Kaunas, Vilnius, Lazdijai, Tauragė, Trakų apskrities kai kurie kaimai, Telšiai, Kretinga)

buvo rasti kontrrevoliuciniai lapeliai (lapelius ir jų vertimą pridedame)<sup>1</sup>.

Ypatingo dėmesio verti lapeliai, kurie išmėtyti Vilniaus mieste.

Vilniaus mieste lapkričio 6-7 naktį buvo išmėtyti, o mes tą pačią naktį surinkome per 200 kontrrevoliucinių lapelių. Lapeliai parašyti lenkiškai, o jų turinys turi ryškų kontrrevoliucinį pobūdį. Lapelių turinys nukreiptas prieš Tarybų Sąjungą, prieš mūsų partiją ir jos vadus.

Mes jau Jus informavome, kad lapkričio 1-osios naktį buvo ruošiamas naujas šių lapelių platinimas, tačiau jie buvo laiku paimti kartu su asmenimis, kurie ruošėsi juos platinti.<sup>2</sup>

Lapeliai buvo pasirašyti slapyvardžiais, pavyzdžiui: „Darbininkų revoliucinis komitetas“, „Laisvos Lietuvos sąjunga“, „Darbininkų komitetas“ ir kt.

Vilniaus ir Kauno miestuose lapeliai buvo atspausdinti rašomąja mašinėle, o vienas lapelis Vilniaus mieste buvo atspausdintas rotatoriumi tiprafiniu šriftu.

<sup>1</sup> Byloje nėra.

<sup>2</sup> Žr. Dokumentas Nr. 6.

Kitose vietovėse lapelių kiekis buvo nedidelis ir daugiausia parašyti ranka. Šių lapelių pavyzdžius pridedame.

Kai kuriose vietose ant namų ir tvorų buvo rasti Smetonos portretai, iki 5 egzempliorių.

Dabar jau nustatėme, kad Vilniuje didelę lapelių dalį paruošė kontrrevoliucinės organizacijos, kurioms vadovavo buvę lenkų karininkai, o kitose vietose kontrrevoliucinius lapelius parašė studentija.

Mes ėmėmės priemonių ir nustatėme, kad Raseinių apskrityje išklijuotus 12 vienetų lapelių pagamino veikusi ten kontrrevoliucinė organizacija, kuriai vadovavo buožė GUDZIŪNAS Antanas, taip pat kita kontrrevoliucinė organizacija, kurią sudarė 6 šauliai. Šią organizaciją mes likvidavome.

Likvidavome Marijampolės apskrities Kalvarijos ir Prienų miestuose gimnazistų organizacijas, kurios platino lapelius ir agitavo neiti į demonstraciją.

Būtina taip pat pažymėti, kad kontrrevoliucinė studentijos dalis ne tik vykdė kontrrevoliucinį darbą pasirengimo šventei momentu, bet beveik visur ir lapkričio 7 d. „parodė savo veidą“.

Demonstracijos metu, kolonai žygiuojant pro tribūną, aukštųjų mokyklų studentai, lietuviškų gimnazijų moksleiviai visiškai neatsiliepė į kompartijos, tarybų valdžios atstovų sveikinimus.

Be to, studentų kolonos buvo neapiformintos <neįskaitoma>, šukiais ir kt. O kai kuriose vietose, jeigu ir buvo paruošti šukiai, tai didesnė jų dalis buvo netinkami.

Kauno aukštosios technikos mokyklos studentai, tarp kurių dauguma buvusiųjų valdininkų, tarnautojų vaikų, žygiuodami pro tribūną, nė vienas iš jų neatsakė į pasveikinimą.

Tokia pat padėtis buvo Vilniuje, Šiauliuose ir kituose miestuose.

Įvertinus, kad visa tai vyko po atitinkamo įspėjimo ir dėstytojų aiškinamojo darbo, tenka padaryti išvadą, jog Lietuvos aukštosiose mokyklose vykdomas didelis kontrrevoliucinis darbas, o jų tiek dėstytojų, tiek studentų kolektyvus būtina kryptingai „išvalyti“, o kartu tenka pažymėti, kad ten ypač silpnai vykdomas partinis, komjaunimo ir masinis darbas.

Analogiška padėtis buvo Vilniaus mieste lenkų studentiško jaunimo tarpe.

Buvo imtasi priemonių išimti lapelius ir neleisti jų plačiai paskleisti.

#### IV. ORGANIZACINIAI TRŪKUMAI

Kai kuriose vietose buvo pastebėti esminiai organizaciniai trūkumai, kuriuos priešiškas elementas savo kontrrevoliuciniame darbe stengėsi išnaudoti, pavyzdžiui:

1) Šiaulių miesto apskrities komiteto 2-asis sekretorius draugas SEREDKO parado metu kalbėjo ilgiau nei valandą, kalba buvo sakoma rusiškai, o šiame rajone yra labai nedidelis procentas mokančių rusų kalbą.

Be to, dar atsižvelgus į darganotą orą, demonstrantų gretose buvo nepatenkintų.

Toje pačioje apskrityje buvo užfiksuoti gandų platinimo atvejai, neva šūkius būtina rašyti tik rusiškai; iš tikrųjų didesnioji šūkių dalis buvo parašyta rusiškai, be to, su klaidomis.

Be sekretoriaus SEREDKOS rusiškai kalbėjo garnizono viršininkas, o baigiant mitingą buvo suteiktas žodis atvykusiam partijos CK atstovui, kalbėjusiam lietuviškai.

Apie tai mes informavome Centro Komitetą.

2) Analogiškas vaizdas buvo ir Vilkaviškio apskrityje, apie tai mes taip pat informavome Centro Komitetą.

3) Tauragėje DVRA dalinių vietos garnizono vadovybė surengė susitikimo vakarą su darbininkais. Pakvietė 300 darbininkų, o kadangi Raudonosios Armijos namuose pritrūko vietų, įleido tik 60 žmonių. Apie tai pranešta apygardos vadovybei ir Centro Komitetui.

Kitų nepageidaujamų apraiškų Spalio iškilmių metu nebuvo.

#### LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ KOMISARAS (GUZEVIČIUS)

1940 m. lapkričio „...“

*LYA, f. K-1, ap.10, b.1, l. 43-53. Originalas rusų kalba.*

#### **Nr. 6. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas dėl priemonių kovai su „lenkų kontrrevoliucijos“ pasipriešinimu Vilniaus mieste Lenkijos nepriklausomybės dienos išvakarėse. [Nė vėliau 1940 metų lapkričio 11 d.]**

Visiškai slaptai

#### **Specialus pranešimas**

Artėjant 1940 metų lapkričio 11 d. lenkų nacionalinėms iškilmėms (taip vadinama Lenkijos nepriklausomybės diena), mūsų agentūra pradėjo teikti žinias apie tai, kad lenkų nacionalistinis kontrrevoliucinis elementas ruošia aktyvų antitarybinį pasipriešinimą, būtent: masiškai platinti kontrrevoliucinius lapelius, organizuoti demonstracijas miestuose: Vilniuje, Trakuose, Švenčionėliuose, demonstracijas bažnyčiose, kapinėse ir kitose vietose.

Agentūros signalai pasitvirtino priešspalinėmis dienomis, kuomet Vilniaus mieste, beveik visuose miesto rajonuose lenkų kontrrevoliucinis elementas masiškai išplatino kontrrevoliucinius lapelius.<sup>1</sup>

Siekdami užtikrinti tvarką Vilniaus mieste ir užkirsti kelią antitarybiniam pasipriešinimui, mes ėmėmės šių profilaktinių ir operatyvinių priemonių.

#### **PROFILAKTINĖS PRIEMONĖS**

1. Per Vilniaus miesto burmistrą buvo įspėtas metropolitas JALEŽIKOVSKIS, kad šiomis dienomis neleidžiami jokie šventiniai renginiai.

2. Vesti pasitarimai su visų mokyklų direktoriais ir mokytojais, kuriems nurodyta, kartu įpareigota užtikrinti moksleivijos tvarkingą elgesį ir neleisti jiems dalyvauti jokiose kontrrevoliucinėse manifestacijose. Šių priemonių buvo imtasi todėl, kad aktyviausiai reikėsi lenkų moksleiviai, kurie lapkričio 7 d. demonstracijos metu, demonstratyviai neatsakinėjo į pasveikinimus. Agentūrinės medžiagos analizė taip pat parodo ryškų jaunimo suaktyvėjimą, jų aktyvias kontrrevoliucines nacionalistines apraiškas.

3. Kartu buvo vesti posėdžiai su Vilniaus miesto komjaunuoliais, kuriems buvo duotas nurodymas organizuoti lenkų, lietuvių ir žydų mokyklų moksleiviams išsamų aiškinamąjį ir demoralizuojantį<sup>2</sup> darbą.

<sup>1</sup> Detaliau žr. dokumentą Nr. 5.

<sup>2</sup> Taip tekste.

## OPERATYVINĖS PRIEMONĖS

1. „Lenkijos nepriklausomybės“ šventės dienomis padėti Vilniaus VRLK valdybai į Vilniaus miestą pasiuntėme LTSR VRLK VSV 2-jo skyriaus viršininko drg. TODESO vadovaujamą operatyvinę grupę; į VRLK Švenčionėlių apskrities skyrių pasiuntėme 3-jo skyriaus 2-jo poskyrio viršininko pav.drg. MEŠALKINO vadovaujamą operatyvinę grupę; į VRLK Trakų apskrities skyrių pasiuntėme ZAIDENVURMO vadovaujamą operatyvinę grupę.

2. Visuose Vilniuje dislokuotose VRLK organuose buvo surengti operatyviniai pasitarimai, o visas aparatas išsamiai suorientuotas dėl būsimo lenkų nacionalistinių elementų antitarybinio pasipriešinimo.

3. VRLK kariniuose daliniuose ir milicijos skyriuose įvyko atitinkami operatyviniai pasitarimai, kurių metu VRLK padaliniais buvo detalčiai išaiškintos jiems keliamos užduotys ir jų įgyvendinimo priemonės.

4. Kartu su milicijos valdybos viršininku ir operatyvinio bataliono vadu buvo parengtas šių operatyvinių priemonių planas:

- a) Buvo sustiprintas patruliavimas mieste ir vaikščiojimas gatvėmis, siekiant aptikti kontrrevoliucinius lapelius ir sulaikyti juos platinančius asmenis.
- b) Sustiprinome Rasų kapinių, Aušros vartų, Šv. Kazimiero, Šv. Jono, Šv. Petro ir Povilo ir kt. bažnyčių rajonų stebėjimą, nes turėjome signalus, kad šiose vietose rinksis nacionalistinis, kontrrevoliucinis elementas.

5. Be to, tuose Vilniaus miesto rajonuose, kuriuose naktį iš lapkričio 6-os į 7-ją buvo daugiausia išplatinta kontrrevoliucinių lapelių, išstatėme slapukų postus, pasalas, paskyrėme milicijos, kriminalinės paieškos ir VSV operatyvinius darbuotojus.

6. Sustiprinome visų svarbiausių Vilniaus miesto objektų apsaugą, būtent: elektrines, vandentiekį, paštus, telegrafą ir kt. objektus.

Kartu su aukščiau išvardintomis priemonėmis, lapkričio 11-osios naktį VRLK Vilniaus miesto valdybos operatyviniai skyriai paruošė ir įgyvendino operaciją, kurios metu sulaikėme kontrrevoliucinio elemento aktyvą, daugiausia, agentūrinių bylų aktyvius veikėjus.

8-asis skyrius likvidavo agentūrinių bylų „Baltasis erelis“, „Šere-Šeregi“, „Sukilėliai“ veikėjus.

2-asis skyrius: bylų „Repatriantai“, „Konspiratoriai“ ir „Fabrikantai“.

EKO suėmė Naujoje Vilnioje asmenis, kurie sistemingai vedė antitarybinę agitaciją.

Viso Vilniuje š. metų lapkričio 11-osios naktį buvo suimta 40 žmonių, iš jų 3-sis skyrius – 21 žmogų, 2-sis skyrius – 16 žmonių ir EKO – 3 žmones.

Iš suimtųjų verti dėmesio agentūrinės bylos „Baltasis erelis“ veikėjai. Ši kontrrevoliucinė organizacija, vienijanti lenkų nacionalistinių jaunimą, Vilniaus mieste pakankamai paplitusi ir daranti įtaką moksleivijai, sistemingai leidžia kontrrevoliucinius lapelius, nelegalius laikraščius „Polska v valce“, „Za našu i vašu volnost“, o naktį į lapkričio 7-ją ši organizacija, kaip dabar jau nustatyta, platino mieste kontrrevoliucinius lapelius pavadintus „Tovarišči i tovariški“

Agentūrinėje byloje „Baltasis erelis“ suimti 7 šios organizacijos vadovai.

Vieno jų, NOVICKIO Franco Stanislavovičiaus, <neįskaitoma> buto kratos metu buvo aptikti 5 kontrrevoliucinių lapelių ryšuliai, kurie turėjo būti išdalinti organizacijos „Darbininkų revoliucinis komitetas“ nariams. Operacijos metu NOVICKIS šiuos lapelius ėmė mėtyti per langą į kiemą, tačiau kieme buvo pasala, kuri visus lapelius surinko.

Be to, iš Novickio iš viso buvo paimta 194 egzemplioriai lapelių „Polska v valce“ Nr.8 (lapkričio numeris) ir 11 egzempliorių „Tovarišči i tovariški“, kuriuos pasirašė „Darbininkų revoliucinis komitetas“.

Be to, rasti 16 talonų pietums pabėgėlių valgykloje, kurią organizuoja kunigai ir jėzuitai. Visi lapeliai atspausdinti šapirografu ir tipografiniu šriftu. Pagal šriftą matosi, kad jie neseniai atspausdinti. Tardymo metu Novickis pradėjo simuliuoti išprotėjimą, jokių parodymų nedavė, todėl buvo uždarytas į kalėjimo ligoninę, griežtai izoliuotas ir gydytojo stebimas.

Suimtas agentūrinės bylos „Šere-šeregi“ kontrrevoliucinės organizacijos dalyvis SLENSKIJ Vladislav Konstantinovič, gimęs <neįskaitoma> Varšuvoje, fizinės kultūros mokyklos dėstytojas, pirmojo tardymo metu prisipažino, kad yra lenkų jaunimo nelegalios karinės organizacijos Vilniuje vadovas. Grupė anksčiau suimtų šios organizacijos dalyvių davė parodymus, kad Lenkijoje bei Vilniuje yra minėta kontrrevoliucinė organizacija, kuri iškėlė sau uždavinį atkurti Lenkiją lenkų nacionalistinio jaunimo jėgomis.

Šioje byloje mes turime BSRS VRLK informaciją, iš kurios aiškėja, ten šios organizacijos dalyviai taip pat suimti ir davė išsamius parodymus, kad organizacija vienija per 2000 žmonių, ruošiasi sukilimui. Vadovybė yra Varšuvoje ir palaiko per specialius kurjerius ryšius su savo filialais Vakarų Baltarusijoje, Vakarų Ukrainoje ir Lietuvoje.

Agentūrinėje byloje „Konspiratoriai“ (kontrrevoliucinė jaunimo or-

ganizacija) dar anksčiau buvo suimta grupė jos veikėjų, konkrečiai: KA-FORSKIJ, LUTOVIČ ir kiti, kurie davė parodymus, kad organizacija ruošė kadrus kovai už buvusios ponų Lenkijos atkūrimą, gamino ir platino antitarybinius lapelius. Šioje byloje naktį į lapkričio 11-ją papildomai suimti 5 žmonės.

Lenkų mokytojų ir studentų nacionalistinės kontrrevoliucinės organizacijos „Lenkų tautos patriotų sąjunga“ agentūrinėje byloje „Repatriantai“ suimti 4 žmonės.

Agentūrinėje byloje „Fabrikatoriai“ suimti du žmonės, kurie agentūros duomenimis organizacijoje užėmė vadovaujančią padėtį, konkrečiai NAVRUČINSKIJ Tadeuš, Lenkijos armijos poručikas, agentūros duomenimis yra atsakingas už ginklų saugojimą. PIANKO Francišek, Lenkijos armijos majoras, yra lenkų karinės organizacijos vienas iš vadovų.

PIANKO ir KULŠINSKIJ, siekdami pridengti kontrrevoliucinę veiklą, Vilniuje atidarė komiso parduotuvę, kurioje rengė konspiracinius susitikimus su kontrrevoliucinės organizacijos dalyviais.

Nepaisant įgyvendintų operatyvinių ir profilaktinių priemonių, visgi lapkričio 10 d. 19 val. lenkų nacionalistinis elementas bandė rinktis gatvėje prie Aušros vartų bažnyčios, kur susirinko iki 5000 žmonių, o nuo bažnyčios balkono kunigas susirinkusiems sakė pamokslą, kuris turėjo pridengti antitarybinį pobūdį. Buvo imtasi priemonių pamokslą nutraukti, ir žmonės išsivaikščiojo.

Š. m. lapkričio 11 d. Vokiečių gatvėje prie Aušros vartų bažnyčios lenkų nacionalistinis elementas bandė antrą kartą susirinkti, tačiau operatyvinėmis priemonėmis jiems tai nebuvo leista.

Vienu ir kitu atveju jokių incidentų nebuvo.

PRIEDAS: Paimtų kontrrevoliucinių lapelių „...“ lapai<sup>1</sup>.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS  
(GUZEVIČIUS)

*LYA, f. K-1, ap.10, b.1, l. 86-92. Kopija rusų kalba.*

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 7. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro  
A.A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas dėl būtinumo  
padidinti išorinio stebėjimo agentų etatus.  
1940 m. lapkričio 12 d.**

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO  
PAV. 3-jo RANGO VALST. SAUGUMO KOMISARUI –  
drg. MERKULOVUI

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO  
PAV. 3-jo RANGO VALST. SAUGUMO KOMISARUI –  
drg. KRUGLOVUI

TSRS VRLK 3-jo SPEC. SKYRIAUS VIRŠININKUI  
VALST. SAUGUMO VYR. MAJORUI  
drg. ŠADRINUI

#### AIŠKINAMASIS RAŠTAS

Pagal patvirtintus etatus LTSR VRLK 3-jo spec. skyriaus išorinės žvalgybos sudėtis sukomplektuota 28 žvalgybininkais iš vietos darbuotojų (8 – vyr. žvalgybininkai, 8 – žvalgybininkai I-os kategorijos ir 12 žvalgybininkų II-os kategorijos). Tokiu būdu, išorinė žvalgyba skirta <neįskaitoma> stebėti 4-5 objektus, o dirbant ištisą parą – 3-4 objektus.

Iš LTSR išorinės žvalgybos praėjusio laikotarpio darbo patirties, taip pat iš daugelio kitų faktorių aišku, kad kiekybiniu požiūriu išorinės žvalgybos etatų aiškiai nepakanka ir būtina juos padidinti tiek Kaune, tiek ir organizuojant skyrių Šiauliuose.

Išorinė žvalgyba, turėdama tik tiek darbuotojų, nesusidoroja su operatyvinių skyrių išorinio stebėjimo užduotimis.

1. LTSR VRLK VSV 2-jo ir 3-jo skyrių ir kitų operatyvinių skyrių daug rimtų agentūrinių užduočių, kurioms būtinas išorinis stebėjimas, visiškai neatliekama ši žvalgyba dėl žvalgybininkų trūkumo, o daugumoje apskritai ji neužtikrinama.

2. Lietuvos TSR teritorijoje yra trys geležinkelio kontrolės-pralaidos punktai, per kuriuos kasdien į TSRS atvyksta ir iš TSRS išvyksta užsieniečiai. Dėl žvalgybininkų trūkumo neužtikrinamas užsieniečių išorinis stebėjimas.



3. Dėl tų pačių priežasčių negalima visiškai užtikrinti Vokietijos konsulato ir jo aparato Kaune išorinę žvalgybą.

Kaune dirbanti vokiečių repatrijavimo iš Lietuvos 10 žmonių Vokietijos delegacija (artimiausiu metu jos sudėtis padidės iki 200 žmonių) taip pat nepakankamai stebima išorine žvalgyba.

Vadovaujantis išdėstytu, taip pat siekiant užtikrinti rimčiausių agentūrinio darbo objektų išorinį stebėjimą, prašau padidinti žvalgybininkų skaičių:

Kauno mieste – 12 žmonių:

4 vyr. žvalgybininkais,

4 žvalgybininkais I-os kategorijos ir

4 žvalgybininkais II-os kategorijos – dviejų objektų išoriniam stebėjimui ištiesą parą.

Kartu prašau organizuoti prie Šiaulių miesto VRLK apskrities skyriaus 3-jį spec. skyrių.

Šiaulių mieste yra per 40 tūkstančių gyventojų. VRLK apskrities skyrius atlieka daug rimtų darbų atskleidžiant šnipinėjimus ir kitomis kryptimis, todėl primygtinai būtina išorinė žvalgyba.

Per Šiaulius eina pagrindinė geležinkelio magistralė Kenigsbergas-Ryga, kasdien vyksta daug tranzitinių keleivių.

Permesti žvalgybininkus darbui iš Kauno į Šiaulius nėra galimybės dėl tos paprastos priežasties: išorinė žvalgyba Kaune nesugeba įvykdyti Liaudies komisariato operatyvinių skyrių užduočių, todėl prašau VRLK Šiaulių apskrities skyriui patvirtinti išorinei žvalgybai 11 žmonių etatus:

Skyriaus viršininkas – 1

Grupės viršininkas – 1

Vyr. žvalgybininkų - 3

Žvalgybininkų I-os kategorijos – 2

Žvalgybininkų II-os kategorijos – 4

Prašau mane informuoti apie Jūsų sprendimą išdėstyti klausimu.

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ  
LIAUDIES KOMISARAS (GUZEVIČIUS)

1940 m. lapkričio 12 d.

Nr. 1/1205

LYA, f. K-1, ap.10, b. 2, l. 5-7. Kopija rusų kalba.

Paskelbta.: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. *Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941)*. Vilnius, 2007, p.248-250 (faksimilė).

**Nr. 8. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas dėl A.Sušinsko bylos. 1940 m. lapkričio 18 d.**

TSR Sąjungos VRLK VCVV 2-jo skyriaus viršininkui,  
valstybės saugumo 3-jo rango komisarui

drg. FEDOTOVUI

MASKVA

1940 m. lapkričio 18 d.

1/1249

Specpranešimas

Pagal turimą LTSR VRLK madžiagą buvo nustatyta, kad gyvenantis Raseiniuose kunigas SUŠINSKAS Alfonsas, gimęs 1909 metais Rygoje, lietuvis, TSRS pilietis, buvęs katalikų jaunimo "Ateitininkų" ir "Pavasarininkų" organizacijų vadovas, 1940 metų liepą nelegaliai perėjo valstybės sieną į Vokietijos teritoriją ir, išbuvęs ten dvi savaites, taip pat nelegaliai grįžo. 1940 metų spalį SUŠINSKAS tą patį padaryti pasiūlė savo artimam draugui – mūsų agentui "Mironui", beje, kartu garantavęs saugų sienos perėjimą ir įdarbinimą Vokietijoje geroje pareigoje.

Sutikęs bėgti kartu su SUŠINSKU, agentas "Mironas", vadovaudamasis mūsų užduotimi, pasakė jam, kad pažįsta vieną Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo karininką, bei rekomendavo jį kaip savo artimą draugą ir žmogų, kuriuo galima visiškai pasitikėti. SUŠINSKAS sutiko nurodytą karininką pervesti į Vokietiją ir paskyrė pasimatymą restorane "Rambynas", norėdamas susipažinti su karininku ir aptarti pabėgimo planą.

Sutartu laiku 1940 metų spalio 22 d. restorane „Rambynas“ susirinko: kunigas SUŠINSKAS Alfonsas, agentas „Mironas“ ir mūsų operatyvinis darbuotojas, kuris prisistatė Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo karininku, pavarde MARKVĖNAS.

SUŠINSKAS, svarstydamas pabėgimo planą, tikino susirinkusius, kad sienos perėjimas bus visiškai saugus ir garantavo sėkmingą sumanymo baigtį. Susitikimo metu jis pranešė, kad perkėla vyks per vieną kunigą, gyvenantį pasienyje (pavardės neminėjo), kuris bėglius aprūpins viskuo, kas būtina ir duos palydovą. Be to, jis pranešė apytiksliai sienos perėjimo vietą ir numatomą maršrutą, tačiau pridūrė, kad būtina dar kartą susi-



rinkti ir galutinai aptarti, jau dalyvaujant „ypatingam asmeniui“, žmogui, kuris organizuoja perėjimą į Vokietiją, yra susijęs su Vokietijos ambasad os atstovais ir žino slaptažodį bei kunigo, siunčiantį antitarybiškai nusi teikusius žmones į Vokietiją, konspiracinį butą.

Tą patį vakarą SUŠINSKAS pasiūlė 1940 metų spalio 28 d. susitikti restorano „Rambynas“ kabinete Nr. 6, galutinai nustatyti pabėgimo terminus ir planą, pridūręs, kad į šį „susirinkimą“ ateis pagrindinis nelegalaus žmonių išsiuntimo į Vokietiją organizatorius.

1940 metų spalio 28 d. restorane „Rambynas“ susirinko kunigas SUŠINSKAS Alfonsas, kunigas PETRĖNAS Jonas, SUŠINSKAS Albertas (Alfonso brolis), agentas „Mironas“ ir karininkas MARKVĖNAS. Žymiai vėliau atėjo ir perėjimo per sieną organizatorius, kurį Alfonsas SUŠINSKAS pristatė kaip atsargos pulkininką pavarde MASAITIS, kurio, kaip buvo nustatyta, tikroji pavardė buvo KUPČIŪNAS Petras, gimęs 1904 metais Maskvoje, žurnalistas, laikraščio „Tarybų Lietuva“ redakcijos narys. Jis pats papasakojo „karininkui“ MARKVĖNUI, kad praeityje buvo Lietuvos baltosios armijos savanoriu, aktyviai kovojo prieš bolševikus, o 1925 metais Suvalkuose buvo politinės kontržvalgybos viršininku. Po to buvo susijęs su Lietuvos kariuomenės generalinio štabo 2-jo skyriaus vadovybe.

KUPČIŪNAS pradėjo detaliai dėstyti pabėgimo į Vokietiją planą ir numatomą maršrutą, kuris tęsiasi per Zarasus, Vidukio miestelį iki Eržvilko pasienio kaimo, kur perbėgėlai turėjo apsistoti pas vietos kleboną PETRAITĮ, kuris organizuoja tolesnį sienos perėjimą. Įrodinėdamas SUŠINSKUI ir jo bičiuliams sienos perėjimo saugumą, jis pasakojo, kad jam pavyko 63 „savo žmones“ pervesti per sieną.

Visi perėjimai vyksta su gestapo žinia, pasak KUPČIŪNO, iš Vokietijos instruktažui buvo atvykęs specialus žmogus pavarde Vincas KALAKAUSKAS.

KUPČIŪNAS, kalbėdamas su „karininku“ MARKVĖNU, prašė pastarojo perduoti jam agentūrą, su kuria palaiko ryšį ir įvardinti Generalinio štabo karininkus, su kuriais jis galėtų susisiekti tikslu gauti šnipinėjimo žinių. Toliau jis pasakojo, kad kontrrevoliucinės grupės narys, atsargos pulkininkas PETRAITIS su jo užduotimi specialiai išvyko į Vilnių užmegzti ryšių su Lietuvos kariuomenės štabo atstovais.

Tęsdamas pokalbį su „karininku“ MARKVĖNU, KUPČIŪNAS pareiškė, kad Vokietijos vyriausybės užmokės 1.000.000 litų, jeigu jis gaus tokį dokumentą, kuris kompromituotų TSRS Vokietijos akyse ir taptų pretekstu nutraukti sutartį.

Šio pasitarimo dalyvis, SUŠINSKO Alfonso brolis SUŠINSKAS Albertas periodiškai išeidavo iš kambario ir budėdavo prie durų, kad pavojaus atveju galėtų perspėti grupę. Po šio susitikimo grupės dalyviai išsiskirstė ir susitarė susitikti kitą dieną, t.y. 1940 metų spalio 29 d. 11 val. parke prie sporto Halės ir iš ten mašina vykti iki sienos.

1940 metų spalio 29 d. išvykimo į užsienį susitikimo vietoje buvo sulaukyti: kunigas SUŠINSKAS Alfonsas, kunigas PETRĖNAS Jonas, agentas „MIRONAS“ ir „karininkas“ MARKVĖNAS.

Tą pačią dieną buvo suimti KUPČIŪNAS Petras, jo žmona ULINSKYTĖ Marijona, SUŠINSKAS Albertas.

1940 metų spalio 29 d. tardymo metu kunigas SUŠINSKAS Alfonsas prisipažino, kad yra Gestapo agentas, buvo užverbuotas per pirmąją sienos perėjimą į Vokietiją ir 1940 metų liepą buvo perverstas atgal su šnipinėjimo užduotimis.

Atsakydamas į klausimą apie savo pirmąją pabėgimą į Vokietiją ir užverbavimą, SUŠINSKAS paaiškino:

*„Atėjus Raudonosios Armijos daliniams į Lietuvą ir bijodamas represijų, nes buvau katalikiškų organizacijų „Pavasarininkai“ ir „Ateitininkai“ vadovu, nutariau bėgti į Vokietiją. Tai įvyko antroje liepos pusėje, tikslios datos nepamenu. Aš paprašiau kunigo DEMIKĮ, gyvenančio pasienyje netoli Rudominos miestelio, padėti man pabėgti į Vokietiją. Kunigas DEMIKIS supažindino mane su nežinomu man žmogumi, kuris ir palydėjo mane iki sienos. Perėjus sieną, Vokietijos teritorijoje mane sulaukė pasienio sargyba ir nugabeno į Seinų miesto Gestapo skyrių bei smulkiai aiškinosi mano sienos perėjimo priežastis, o po pusantros dienos paleido policijos priežiūrai.*

*Prieš paleisdamas Gestapo valdininkas pasiūlė man grįžti į Lietuvą žvalgybiniais tikslais, tačiau aš nesutikau ir paprašiau leisti pagalvoti. Po kurio laiko, pagalvojęs, aš sutikau ir pasirašiau tokio turinio dokumentą:*

*„Aš, toks ir toks, grįžtu atgal į Lietuvą dirbti Vokietijos naudai“.*

*1940 m. liepos 27 d. Gestapo nariai pervedė mane per sieną į Lietuvą. Seinų miesto Gestapo valdininkai man davė užduotį: išsiaiškinti DVRA dalinių išsidėstymą ir tankų kiekį Panevėžio mieste, taip pat ir kitose vietose, kur man teks būti. SUŠINSKAS Alfonsas gautas šnipinėjimo žinias perdavė kunigui KIRKILUI Nikolasui, kuris nelegaliai išėjo į Vokietiją.*

*Suimtas SUŠINSKAS Albertas tardymo metu davė parodymus, kad jo brolis SUŠINSKAS Alfonsas tikrai 1940 metų vasarą nelegaliai vaikščiojo į Vokietiją ir š.m. spalio 29 d. kartu su kunigu PETRĖNU privalėjo vėl nelegaliai pereiti sieną į Vokietiją”.*

SUŠINSKAS į klausimą apie nelegalių perėjimų į Vokietiją organizavimą ir dėl KUPČIŪNO Petro konkretaus jame dalyvavimo paaiškino:

*“Kunigams KIRKILUI ir STOPIUI pereiti sieną į Vokietiją padeda KUPČIŪNAS Petras, kurio žinioje Eržvilko miestelyje yra palydovai, iš KUPČIŪNO aš pats žinau, kad apie tuos asmenis, kuriuos jis imasi pervesti į Vokietiją, praneša bažnyčios klebonui PETRAIČIUI, o pastarasis jiems parūpina žmonių, kurie juos palydi iki sienos”.*

Pagal turimą medžiagą nustatyta, kad KUPČIŪNAS Petras yra kartu vokiškos orientacijos Lietuvos kontrrevoliucinės, nacionalistinės organizacijos vienas iš vadovų.

Vilniaus mieste suimtas ir demaskuotas šios organizacijos dalyvis RACIS Bronislovas 1940 metų spalio 27 d. tardymo metu paaiškino:

*“Iš UMBRAŽIŪNO Kazio pasakojimo aš žinau, kad pagrindinis slaptos kontrrevoliucinės organizacijos vadovas yra buvęs Lietuvos pasiuntinys b/ Lenkijoje, o po to Vokietijoje ŠKIRPA, kurį UMBRAŽIŪNAS K. asmeniškai pažįsta.*

*Lietuvos teritorijoje visai organizacijai vadovauja KUPČIŪNAS, anksčiau dirbęs žurnalistu laikraštyje “XX amžius”, dabar gyvenantis Kauno mieste. Be KUPČIŪNO vadovybėje yra dar du žmonės, vienas iš jų – SKUPENELIS, kitas – buvęs Kauno universiteto pirmininkas (pavardės neprisimenu). UMBRAŽIŪNAS apie slaptos kontrrevoliucinės organizacijos struktūrą man pasakojo štai ką:*

- a) Aukščiausioji vadovybė ir vadovas ŠKIRPA yra Vokietijoje,*
- b) Centro komitetas yra Kaune, vadovybę sudaro trys žmonės: KUPČIŪNAS, SKRUPSKELIS ir buvęs Kauno universiteto studentų komiteto pirmininkas;*
- c) Miestų ir rajonų komitetai.*

Tai patvirtina ir agentūrinė medžiaga.

Pagal SUŠINSKO Alfonso parodymus ir agentūrinius duomenis nustatyta, kad vokiečių knygynas Kaune yra Gestapo rezidentūra, su kurio pagalba organizuotai pervedami į Vokietiją priešiška TSRS atžvilgiu nusiteikę as-

menys, kuriems knygyno vedėjas išduoda užšifruotas charakteristikas.

Šios charakteristikos yra dokumentai, pagal kuriuos Vokietijoje priimami nurodyti asmenys.

Agentas “Mironas” apie vokiečių knygyno organizuojamus nelegalius perkėlimus į Vokietiją pranešė:

*“1940 metų liepos 18 d. iš Palangos pas jį buvo atvykęs bičiulis kunigas Teodoras MOKUBAITIS, kuris pranešė, kad ketina bėgti į Vokietiją ir atvažiuo čia gauti vokiečių knygyne rekomendacijų į Vokietiją bei nelegalios perėjimo punktus”.*

Tą pačią dieną agentas ir MOKUBAITIS aplankė knygyno vedėją, beje, MOKUBAITIS pristatė agentą kaip savo draugą, kuris nepatenkinamas Tarybų valdžia ir ketina bėgti į Vokietiją.

Vokiečių knygyno vedėjas MOKUBAIČIUI išdavė rekomendaciją ir instruktavo, kad perėjimas bus vykdomas Slavižių miestelyje, teks perbristi negilų pasienio upelį. Slavižių miestelyje perbėgeliai apsistos pas vietos kleboną, kuris ir organizuoja visą perėjimą.

Toliau jis pranešė, kad perėjus sieną, Vokietijos pusėje pasienio punkte būtina užpildyti specialią anketą, kurioje privalu nurodyti, kad esąs politinis pabėgėlis ir nepritaria tarybinei santvarkai Lietuvoje. Be to, būtina pareikšti, kad pageidauji likti Vokietijos vyriausybės dispozicijoje.

1940 m. liepos 19 d. agentas gavo vokiečių knygyno vedėjo rekomendaciją, kurioje užšifruotai įteikėjas apibūdintas kaip vokiškos orientacijos žmogus.

Taip pat nustatyta, kad 1940 metų liepos viduryje panašias vokiečių knygyno rekomendacijas gavo kunigai RAZUTIS ir BALTIEJUS, kurie perbėgo į Vokietiją.

Dėl to, kad vokiečių knygynas yra Gestapo rezidentūra, suimtam SUŠINSKUI Alfonsui buvo pateiktas klausimas:

*“Jūsų kratos metu buvo paimtas dokumentas, kurį Jums išdavė vokiečių knygynas Kaune. Dokumente parašyta: “Jūs ne tik parėmėte vokiečių įmonę, bet ir dirbote vokiečių mokslo labui, už tai mes Jums ypatingai skolingi ir dėkingi”.*  
*Iššifruokite šio dokumento prasmę”.*

Jis atsakė:

*“Pirma, šis dokumentas yra mano dokumentas, pagal kurį mane priimtų Vokietijoje.*

*Antra, jame man gestapas dėkoja už perduotas per PIRKILĄ žinias“.*

Byloje suimti 5 žmonės. Vyksta tardymas.  
Apie rezultatus pranešime papildomai

PRIEDAI<sup>1</sup>

1. Operatyvinės kombinacijos planas SUŠINSKO Alfonso byloje.
2. Operatyvinio darbuotojo raportas apie įvykdytą kombinacijos planą.
3. SUŠINSKO Alfonso gauto vokiečių knygyne dokumento vertimas iš vokiečių kalbos.

Liet. TSR vidaus reikalų liaudies komisaro pav.  
valstybės saugumo majoras (Gladkov)

Lietuvos TSR VRLK 2-jo skyriaus viršininkas (Todes)

*LYA, f. K-1, ap.10, b.1, l. 23-30. Originalas rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 9. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro  
A.A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas apie Lietuvos TSR  
VRLK Vilniaus miesto valdybos etatus.  
1940 metų lapkričio 22 d.**

Visiškai slaptai

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO PAV.,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-JO RANGO KOMISARUI  
drg. MERKULOVUI

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO PAV.,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-JO RANGO KOMISARUI  
drg. KRUGLOVUI

#### Aiškinamasis raštas

Ketverių mėnesių darbo patirtis atskleidė, kad, sudarant Lietuvos TSR VRLK, Vilniaus miesto valdybos etatus, buvo šiek tiek sumažinti etatai, pavyzdžiui:

#### I. TARDYMO SKYRIUS

Lapkričio 20 d. Vilniaus miesto valdyboje yra suimta 630 žmonių. Numatyti tardytojų etatai kiekybiniu požiūriu, o iš esmės kokybiniu požiūriu neužtikrina Vilniaus miesto valdybai iškeltų užduočių atlikimo ir šiai dienai kontrevoliucinio pagrindžio išaiškinimo tardymo bylų reikiamos apimties, be to, tardymo bylų vedimo terminai <neįskaitoma>, bylos iki šiol yra neužbaigtos.

Pagal Vilniaus miesto valdybos poreikį etatus būtina papildyti trimis vyresniais tardytojais ir vienu tardytoju, komandiravus iš rytinių sričių kvalifikuotus čekistus-tardytojus, taip pat skubiai pakeisti kaip nesugebėjusį užtikrinti vadovavimą tardymo skyriui valstybės saugumo kapitoną drg. Kozlovą, vietoje jo atsiųsti patyrusį operatyvinį darbuotoją.

#### 2. VSV ANTRASIS SKYRIUS

Reikia pakeisti skyriaus viršininką drg. BARABANOVA, kuris neturi pakankamai vadovavimo patirties, sistemingai serga, o tai taip pat atsiliepia.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Dokumento tekstas nutrūksta.

### 3. EKO

Ekonominių skyrių taip pat reikia padidinti dviem etatiniais vienetais: vyresniojo operatyvinio įgaliotinio ir operatyvinio įgaliotinio etatais. Būtinybę lemia šios aplinkybės:

a) Vilniaus apskrityje labai daug smulkių įmonių (iki 250), kurios Lietuvos Respublikos sąlygomis turi didžiulę reikšmę.

b) Šiuo metu vykdomos Lietuvoje reformos, kaip antai: įmonių, privačios prekybos, gyvenamųjų namų nacionalizavimas, žemės ir valiutos reformos reikalauja, kad ekonominis skyrius greitai ir sklandžiai operatyvinėmis priemonėmis užtikrintų šiuos svarbiausius politinius uždavinius.

c) Apskaita ir išaiškinimo darbas su dvarininkais ir buožėmis, o Vilnijos sąlygomis taip pat su atskalūnais, kurie jau dabar griebiasi aktyvių sabotazo formų ir norėdami daryti spaudimą miestui slepia duonos rezervus.

Jeigu prie to pridėsime būtinybę aktyviau kovoti su spekuliacija pramoninėmis ir maisto prekėmis, taip pat valiuta, tai taps akivaizdus poreikis stiprinti Vilniaus miesto valdybos ekonominį skyrių.

### 4. 3-asis SPEC. SKYRIUS

3-asis spec. skyrius žvalgus komplektuoja išimtinai iš naujai priimamų, nes buvusios policijos senoji žvalgyba visiškai likviduota. Naujoji sudėtis visiškai neturi jokios žvalgybinio darbo patirties, juolab Vilniaus sąlygomis, kaip ypatingų operatyviniam ir specialiųjų užduočių vykdymui skyriui.

Todėl Vilniaus miesto valdybos 3-įjį skyrių būtina papildyti keturiais vienetais (užslaptintų etatų sąskaita), iš kurių vienas grupės viršininkas ir tris vyr. žvalgybininkai.

### 5. KOMENDATŪRA

Yra numatyti trys budėtojų-sargų etatai. Šie sargai užtikrina visą parą tik budėjimą leidimų biure, o nėra kam saugoti didžiulį pastatą, kuris turi tris laiptines, tris šimtus kambarių, todėl laikinai pastato apsaugą vykdo operatyvinis pulkas.

Todėl Vilniuje budėtojų-sargų etatus būtina padidinti keturiais žmonėmis.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS  
(GUZEVIČIUS)

VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO  
PAVADUOTOJAS KADRAMS  
(MICKEVIČIUS)

Nr. 1/1302  
1940 m. lapkričio 22 d.  
Kaunas

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 2, l. 14-15. Originalas rusų kalba.*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941), Vilnius, 2007, p. 257-258 (faksimilė).*

**Nr.10. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro  
A. A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas dėl darbo  
su lenkų pabėgėliais rezultatais. 1940 m. lapkričio 29 d.**

V. slaptai. L. skubu

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO PAVADUOTOJUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-JO RANGO KOMISARUI

draugui MERKULOVUI  
MASKVOS m.

Specpranešimas

Lenkų pabėgėlių, gyvenančių Lietuvoje iš kitų valstybių, aiškinamojo darbo metu mes nustatėme, kad iš visų Lietuvoje gyvenančių pabėgėlių yra 4270 žmonių, norinčių išvažiuoti iš TSRS, daugiausia į Ameriką, Palestiną, Australiją, Kiniją, Japoniją, Afganistaną, Graikiją ir t.t.

Išnagrinėję šį klausimą nustatėme:

1) 652 šios kategorijos asmenys dar iki tarybų valdžios paskelbimo gavo atitinkamas užsienio vizas ir leidimą įvažiuoti į konkrečią šalį. Dalis šių piliečių spėjo išvažiuoti, o didesnioji dalis, mūsų duomenimis 373 žmonės, nespėjo ir šiuo metu gyvena Lietuvoje. Jų vizos visiškai sutvarkytos; visus dokumentus, įskaitant geležinkelio bilietus turi ir jiems būtina tik mūsų viza išvažiuoti iš TSRS. Šios kategorijos asmenys turi įvažiavimo vizas į šias šalis:

1. Amerika - 193
2. Palestina - 164
3. Australija - 4
4. Kinija - 3
5. Švedija - 3
6. Turkija - 3
7. Japonija - 2
8. Jugoslavija - 1

Jų socialinė padėtis tokia:

1. Pirkliai – 73
2. Tarnautojai - 41
3. Rabinai - 37
4. Komersantai - 34

5. Namų savininkai - 45
6. Mokytojai – 38
7. Gydytojai - 14
8. Komivojažieriai - 29
9. Advokatai - 2
10. Studentai - 9
11. Amatininkai - 16
12. Inžinieriai - 4
13. Technikai – 4
14. Korespondentai - 3
15. Artistai – 2
16. Moksleiviai -13

Nacionalinė sudėtis:

žydai – 363  
lenkai - 10

Šeimyninė padėtis:

turi šeimą - 267  
vieniši - 146

Išvykimo priežastis aiškina taip:

- 1) Noras išvykti pas vaikus – 6 žm.
- 2) Noras išvykti pas gimines – 308 žm.
- 3) Kitos priežastys – 59 žm.

Šie asmenys atvyko į Lietuvą iš šių miestų:

iš Varšuvos – 211 žm.  
iš Lodzės – 66 – žm.  
iš Krokuvos – 28 žm.  
iš Balstogės – 18 žm.  
iš Lvovo – 3 žm.  
iš Gardino – 6 žm.  
iš Katovicų – 2 žm.  
iš Baranovičių – 4 žm.  
o taip pat iš Palestinos – 3 žm.  
iš Anglijos – 1 žm.  
iš Aukšt. Silezijos – 10 žm.  
iš įvairių Vokietijos miestų – 11 žm.

Pagal pilietybę visi jie yra buvusios Lenkijos piliečiai.

Šiuo metu jų dauguma gyvena Vilniuje – 184 žmonės, Kaune – 170



žmonių ir nedidelė dalis – kituose miestuose.

2) 1618 žmonių turi užsienio vizas įvažiuoti į atitinkamas šalis, tačiau jie neturi leidimų .

Šie žmonės pagal tautybę, daugiausia yra žydai – lenkų pabėgėliai.

Jie turi šių šalių vizas:

1. Palestinos – 990,

a) visi kiti – kitų šalių, įskaitant: Ameriką, Kiniją, Australiją, Zelandiją, Braziliją ir kitas. Išvykimo priežastis: taip pat noras vykti pas gimines.

Pagal socialinę kilmę yra toks elementas:

pirklių – 524 žm.

rabinų – 484 žm.

komersantų – 234 žm., ir kiti neturintys darbo.

3) Yra trečia kategorija – tai asmenys, kurie pateikė prašymus gauti leidimą išvažiuoti į tas pačias šalis, tačiau jie ne visi turi užsienio vizas, nors jų dauguma turi atitinkamų pasiuntinybių patikinimo raštus, kad vizos jiems bus išduotos Maskvoje. Tokių asmenų beveik 2000 žmonių.

Šios kategorijos asmenims būtina čia išduoti leidimus. Mes norėtume padaryti štai ką:

1) 373 asmenims, turintiems leidimus, išduoti išvažiavimo vizas ir leisti išvykti iš Lietuvos.

2) Asmenims, turintiems vizas, tačiau neturintiems leidimų, išduoti leidimus ir leisti išvažiuoti iš Lietuvos.

Informuoju, kad visi šie asmenys neturi konkretaus užsiėmimo, daugelio jų yra pakankamai sunki materialinė padėtis, įsidarbinti jie nenori, iš esmės tapo balastu.

Gavę teigiamą atsakymą į šį klausimą, mes užtikrinsime operatyvines priemones.

Prašau Jūsų nurodymų.

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS  
(GUZEVIČIUS)

1940 m. lapkričio 29 d.

Nr. 1/1362

*LYA, f. K-1. ap.10, b.1, l. 74-78. Originalas rusų kalba.*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Patravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941), Vilnius, 2007, p. 269-273 (faksimilė).*

# **Nr. 11. VKP(b) Politbiuro nutarimas dėl pabėgėlių iš Lietuvos. 1940 m. gruodžio 12 d.**

195 – VRLK klausimas

Patvirtinti šiuos VRLK pasiūlymus:

1. Pripažinti, kad yra nepageidautinas privataus pabėgėlių komiteto, taip pat draugijos “Džoint” ir “Guverio vardo komiteto” tolesnis buvimas Lietuvoje.

2. Leisti išvažiuoti į užsienį pabėgėliams (1991 žmogus), turintiems įvažiavimo vizas į atitinkamas valstybes, įvertinus, kad šio kontingento dauguma yra nedirbantys.

3. Leisti išvykti į užsienį taip pat tiems pabėgėliams, kurie pateikė prašymus išvykti iš TSRS ir turi užsienio pasiuntinybių sutikimą išduoti jiems įvažiavimo vizas.

4. Pabėgėliams, darbo inteligentijos atstovams, pateikusiems pareiškimus išduoti tarybinius pasus, suteikti tarybinę pilietybę ir įdarbinti pagal specialybę.

5. Iš pabėgėlių suimti dvarininkus, fabrikantus, karininkus, policininkus ir per Ypatingąjį Pasitarimą prie TSRS VRLK 3-5 metams ištremti į Kazachstaną ir Komi sritį.

6. Visiems kitiems pabėgėliams pasiūlyti priimti tarybinę pilietybę, išdavus iki pasų įteikimo laikotarpiui milicijos laikus pažymėjimus, suteikiančius teisę gyventi Lietuvoje, išskyrus pasienio rajonus.

Asmenys, kurie atsisakys priimti tarybinę pilietybę, suimti ir per Ypatingąjį Pasitarimą ištremti 5 metams į Kazachstaną.

*RVSPJA, f.17, ap.162, b.30, l.119. Originalas rusų kalba.*

*Кн.: Сталин и НКВД – НКГБ – ГУКР «Смерш», 1939-март 1946: документы. М., 2006.С. 220-221.*

**Nr. 12. Iš Lietuvos VRLK specpranešimo apie katalikų dvasininkų veiklą. 1940 m. gruodžio 18 d.**

Drg. Merkulovui,  
Drg. Fedotovui,  
Drg. Sniečkui,  
Drg. Pozdniakovui

SPECIALUS PRANEŠIMAS

Bažnyčią atskyrus nuo valstybės ir uždraudus religiją dėstyti mokyklose, katalikų dvasininkai – kunigai „tikybos“ mokymą moksleiviams perkėlė į bažnyčias ir į savo butus.

Vyskupas Brizgys visiems kunigams davė nurodymą „tikybą“ dėstyti bažnyčiose.

[...]

Kunigas Lukoševičius per pamokslą agitavo ir platino kontrrevoliucinę literatūrą „Komunizmas ir nacionalizmas“ ir kt. Agitavo religinių švenčių metu neiti į mokyklą.

Kunigo Žilvio paveikti <neįskaitoma> Kauno pradžios mokyklos Nr. 15 moksleiviai bėga iš pionierių organizacijos ir nestoja į pionierius, motyvuodami taip:

*„Mes nežinome kokia dar bus valdžia, norime likti nepartiniais, prie Smetonos buvome nepartiniai, norime likti ir dabar“.*

Kauno kunigas Meleško, lankydamas butus, ragino tikinčiuosius siųsti vaikus į bažnyčią mokytis tikybos, pareikšdamas, kad tikybos dėstymą bažnyčioje leido Švietimo liaudies komisariatas.

Vilniuje kunigai bažnyčias priskyrė prie mokyklų ir nustatytu laiku moksleiviai renkasi šiose bažnyčiose mokytis „tikybos“.

Analogiškas „tikybos“ pamokas kunigai veda savo butuose, kuriuose moksleiviai renkasi grupėmis po 10-12 žmonių. Šių užsiėmimų metu kunigai užmaskuotai, o kartais ir atvirai sako pamokslus ir moksleivius auklėja nacionalistine-pasipriešinimo dvasia, stengdamiesi ugdyti priešišką požiūrį į tarybų valdžią.

Tenka pažymėti, kad katalikų dvasininkų priešiška veikla randa pa-

lankią <neįskaitoma> jaunimo gretose todėl, kad iki šiol mokymo įstaigose politinis-masinis ir agitacinis propagandinis darbas yra žemo lygio.

Komjaunimas, profsajungos, spauda nesirūpina ateistinio darbo klausimais.

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS  
(GUZEVIČIUS)

1940 m. gruodžio 18 d.

Nr. 1/1520

Kaunas

*LYA, f. K-1, p. 10, b. 1, l. 152-155. Originalas rusų kalba.*

## Nr. 13. Lietuvių aktyvistų fronto programos projektas. 1940 m.

Projektas

### LIETUVIŲ AKTYVISTŲ FRONTO P R O G R A M A

Naujam gyvenimui ir naujai kūrybai atbudusios Lietuvių tautos aki-  
vaizdoje, prie tautos didvyrių ir kankinių, savo krauju pašventusiųjų lais-  
vės atgavimą, kapo

#### LIETUVIŲ AKTYVISTŲ FRONTAS,

pasiryžęs budėti dėl lietuvių tautos gyvybinių teisių ir vykdyti geriausiųjų  
tautos sūnų paliktąjį kraujo testamentą, šią istorinės lemties valandą skelbia:

#### I. Fronto pobūdis

Lietuvių Aktyvistų Frontas yra visų veikliųjų lietuvių tautinis ir politi-  
nis sąjūdis, ryžtingai ir drausmingai vadovaujamas vienos valios.

Lietuvių Aktyvistų Frontas pagrindiniais savo uždaviniais laiko:

a. prikelti Lietuvą naujam valstybiniam gyvenimui; lemti krašto per-  
tvarkymą naujais pagrindais; ugdyti organizuotą lietuvių tautos valią, ją  
reikšti ir vykdyti;

b. gerbti, ugdyti ir ginti kilnius lietuvių tautos papročius palaikyti  
jos aukštąsias moralines vertybes; saugoti jos rasinį tyrumą ir išlaikyti jos  
istorinę garbę;

c. gilinti tautinę kultūrą ir stiprinti amžinąjį lietuviškumą; vykdyti vi-  
sose srityse paspartintą kūrybą; išvystyti greitą pažangą lietuvių tautos ir  
žmonijos labui.

Lietuvių Aktyvistų Frontas savo veikimą grindžia lietuviškuoju na-  
cionalizmu, krikščioniškosios dorovės ir socialinio teisingumo dėsniais,  
kuriuose lietuvių tauta randa neišsemiamą dvasinių jėgų šaltinį, nepalau-  
žiamai kovai už teisę gyventi ir tobulėti.

#### II. Bendrieji pagrindai

Lietuvių Aktyvistų Frontas tautą laiko kraujo, žemės ir istorijos likimo  
sukurta, vieningos sąmonės ir kovos už bendrą ateitį sustiprinta bendruo-  
mene, turinčia nepaneigiamą teisę saugoti ir ugdyti savą individualybę ir  
savą kultūrą.

Lietuvių Aktyvistų Frontas skelbia, kad nepriklausoma valstybė yra  
tobuliausia organizuota tautos forma, vienintelė tikra tautos individualy-  
bės saugotoja ir būtina sąlyga tautinei kultūrai klestėti.

Lietuvių Aktyvistų Frontas, pripažindamas žmogaus asmenybei įsi-  
tikinimų, sąžinės ir kūrybos laisvę, skelbia, kad ji yra palenkta bendrajai  
tautos gerovei ir reikalauja, kad kiekvienas tautos narys konkrečius savo  
darbus derintų su bendraisiais tautos reikalais.

Normalia ir legalia žmonių dauginimosi institucija Lietuvių Aktyvistų  
Frontas laiko principu neišardomą moterystę, kurios pirmieji uždavi-  
nys yra patikrinti tautai sveiką, stiprų ir gausų prieauglį.

Lietuvių Aktyvistų Frontas yra nusistatęs materialinę savo galią lai-  
duoti viešąją dorovę ir šia prasme glaudžiai bendradarbiauti su legalinė-  
mis konfesijomis, kreipiamas ypatingo dėmesio į Katalikų Bažnyčią, tikė-  
damasis iš jos aktyvaus įsijungimo į lietuvių tautos idealų siekimo darbą.

Profesinį visuomenės susiorganizavimą Lietuvių Aktyvistų Frontas  
skelbia valstybės uždaviniu ir šias organizacijas laiko viešosios teisės ins-  
titucijomis.

Lietuvių Aktyvistų Frontas pripažįsta, kad privatinė iniciatyva, suta-  
rianti su bendra tautos bei valstybės linkme, yra svarbus pažangos veiks-  
nys tautos ūkio ir kultūros gyvenime.

#### III. Politika

Tautos ir valstybės vadovavime Lietuvių Aktyvistų Frontas laikosi vie-  
ningos valios principo, siekia jį įgyvendinti laiduodamas tautos politinę  
vienybę ir imdamasis už tai atsakomybės prieš lietuvių tautą.

Lietuvių Aktyvistų Frontas lietuvių tautos organizuotą valią įstatym-  
davystės srityje vykdo per Lietuvos valstybės konstitucinius organus.

Visuomenės organizavimo ir vadovavimo srityje Lietuvių Aktyvistų  
Frontas kuria Darbo, Ūkininkų, Kultūrininkų, Moterų, Jaunuomenės, Užsie-  
nio lietuvių Frontus ir įvairių profesijų barus, kuriuose visuomenę rikiuoja  
sudrausmintam darbui, ugdo kolektyvinę visuomenės valią tautos ir valsty-  
bės gyvenime ir derina profesinius reikalus su bendrąja tautos gerove.

Lietuvos nepriklausomybės gynimas yra pirmieji ir garbingiausia  
kiekvieno tautos nario pareiga. Todėl Lietuvių Aktyvistų Frontas skaito  
būtina, kad visa tauta, o ypač jos priaugančioji karta būtų auklėjama ko-  
vos ir pasiryžimo dvasioje. Šiam tikslui siekti sudaroma Tautinio Darbo  
Apsauga, veikianti karinės drausmės pagrindais.

Užsienyje gyvenę lietuviai ne Lietuvos piliečiai, atvykę į Lietuvą auto-  
matiškai įgyja visas Lietuvos piliečio teises.

Lietuvių Aktyvistų Frontas žydų tautinei mažumai Lietuvoje atšaukia svetingumą.

#### IV. Ūkis

Ūkinio tautos ir valstybės gyvenimo pagrindu Lietuvių Aktyvistų Frontas laiko privatinę nuosavybę, tačiau reikalauja, kad valstybė prižiūrėtų nuosavybės įsigijimą ir josios naudojimą, derindama jį su bendrais tautos ir valstybės ūkio reikalais.

Žemės ūkis atremiamas į laisvą ūkininkų luomą, kuris savo žemę tvarko privatinės nuosavybės pagrindais; tačiau socialinio teisingumo ir gamybinio tikslingumo sumetimais valstybė nustato ūkinio vieneto didumo ir mažumo ribas.

Ūkininkų luomo kaip visos tautos maitintojo pastovumui ir žemės sunaudojimo tikslingumui patikrinti žemė leidžiama įsigyti tik Lietuvos piliečiams, pirmoje eilėje tik lietuviams, mokantiems ją dirbti.

Ūkių pardavimas iš varžytinių draudžiamas; prasiskolinusius ar netinkamai tvarkomus ūkius valstybė turi nupirkti teisinga kaina tikslingo žemės paskirstymo reikalui.

Lietuvių Aktyvistų Frontas, pripažindamas privatinės iniciatyvos reikšmę pramonės srityje, ypatingai iškelia reikalą pirmoje eilėje remti žemės ūkio pramonę. Tačiau bendrosios ūkinės gerovės sumetimais valstybė įpareigojama rūpintis pramonės vystymosi planingumu ir jos veikimo kontrole.

Lietuvių Aktyvistų Fronto nusistatymu Valstybės finansai turi remtis progresyvine mokesčių sistema, kiek galima vengiant netiesioginių mokesčių.

Lietuvių Aktyvistų Frontas laiko būtiniausiu reikalu praveisti plačią ir radikalią Lietuvos miestų reformą. Jos tikslas būtų stiprinti lietuvių tiek gyventojų, tiek santvarkos, tiek paties stiliaus atžvilgiu.

#### V. Darbas ir socialinė apsauga

Lietuvių Aktyvistų Frontas pripažįsta, kad visų ūkinių gėrybių šaltinis yra žmogaus darbas, kuris yra kiekvieno tautos nario pareiga. Valstybė turi rūpintis darbo jėgos paruošimu, jos tikslingu panaudojimu, darbo sąlygų racionalizavimu ir patikrinti teisingą darbo atlyginimą.

Darbas yra vienintelis teisingas pragyvenimo šaltinis; pragyvenimas ne iš savo darbo įsigytu kapitalu turi būti pateisintas visuomenei naudingas, tačiau neapmokamu darbu.

Veiklumui ir solidarumui skatinti, darbo meilei išauklėti ir viešojo po-

būdžio gėrybėms sparčiau kurti Lietuvių Aktyvistų Frontas laiko reikalinga, kad būtų įkurta abiejų lyčių jaunuomenei privaloma darbo tarnyba.

Socialinei tautos narių apsaugai laiduoti turi būti įvestas privalomas draudimas senatvės, ligos ir invalidumo atvejams.

Lietuvių Aktyvistų Fronto nusistatymu įmonių darbininkams ir tarnautojams turi būti patikrinta teisė dalyvauti įmonių pelne.

Valstybės ir savivaldybių uždavinys darbininkus, tarnautojus ir valdininkus aprūpinti nuosavais butais ir daržais, kad naujojoje Lietuvoje kiekvienas lietuvis tiesiogiai būtų surištas su gimtąja žeme.

Lietuvių Aktyvistų Frontas laiko reikalinga, kad valstybė patikrintų palankias sąlygas lietuviškai šeimai klestėti, griežtai kovotų už priaugančiųjų kartų sveikatingumą ir laiduotų motinystės apsaugą bei globą, o taip pat tinkamą medžiaginį šeimų aprūpinimą.

#### VI. Tautinė kultūra ir ugdymas

Lietuvių Aktyvistų Frontas skelbia, kad tautinė kultūra yra stipriausias amžinojo lietuviškumo laidas ir ryškiausias tautinės individualybės rodiklis, kad tautinės kultūros kūrimas yra ne tik atskirų asmenų, bet ir visos tautinės bendruomenės uždavinys.

Lietuvių Aktyvistų Frontas pripažįsta, kad tautinė kultūra gali reikštis įvairiomis kryptimis. Tačiau tautos dvasia, jos istorija, jos papročiai ir jos gyvybiniai interesai turi būti nuolatinis idėjinis šaltinis ir vertybių kriterijus. Todėl Lietuvių Aktyvistų Frontas yra pasiryžęs griežtai kovoti su lietuviškumą neigiančiomis ar jo nepaisančiomis kultūros srovėmis ar idėjomis.

Tiek praeities, tiek dabarties pagrindinės ir vertingos lietuviškosios kultūros gėrybės paimamos specialion valstybės žinion bei priežiūron ir skleidžiamos plačiausiuose tautos sluoksniuose.

Tautos dvasiniam atsparumui ugdyti, tautinės dvasios grynumui išlaikyti, tautinės kultūros politikai vykdyti, tautai informuoti ir telkti kuo aktingiausiai veiklai visose viešojo gyvenimo srityse steigiamos specialios valstybinės institucijos.

Pagrindiniu auklėjimo tikslu Lietuvių Aktyvistų Frontas laiko: išugdyti fiziškai ir dvasiškai stipriausias lietuviškas asmenybes, kurios tarpusavyje mokėtų sugyventi ir kurti taip, kaip reikalauja tautinės bendruomenės aukščiausieji interesai, krikščioniškosios dorovės principai ir socialinis teisingumas.

Naujųjų kartų ugdymas yra vieša tautinės bendruomenės funkcija ir todėl valstybės globai pavedami visi ugdymo laipsniai ir visos jo sritys.

Privatinį ugdymą valstybė gali patikėti tik atskiriems pedagoginiu veikimu pasižymėjusiems asmenims arba galias pedagogines tradicijas lietuvių tautoje turinčioms institucijoms.

Vidurinėse, specialinėse ir aukštesiose mokyklose turi būti vykdoma stropi gabijų atranka ir gabūs, bet neturtingi jaunuoliai turi būti mokslinami valstybės lėšomis.

Lietuviškoji mokykla turi rūpintis ne vien priaugančiosios kartos švietimu, bet ir auklėjimu, ugdam auklėtinio gabumus, savarankiškumą, iniciatyvą ir veiklumą.

Suaugusiųjų švietimas turi būti vykdomas tautine, visuomeniškai dorine, profesine ir kultūrine linkme.

Fizinis lavinimas sudaro būtiną tautos ugdymo dalį ir išplečiamas visuose tautos sluoksniuose.

Kiekvienas Lietuvių Aktyvistų Fronto narys, nepaisydamas jokių aukų, jokio darbo ar kančios, prisiekia lietuvių tautai visa savo energija ir pajėgomis vykdyti Fronto idėjas ir tikslus, kad Lietuva, įžengusi į naują gyvenimo tarpsnį, nuolat gaivintų savyje didingos praeities dvasią ir atliktų ateities uždavinius, kuriuos jai skiria savoji tautinė prigimtis kitų tautų tarpe.

Lietuvių Aktyvistų Fronto Vadovybė

LCVA, f. R-1267, ap. 1, b. 1, l. 15-19. Originalas. (Kalba netaisyta).

Kn.: Truska L., Vareikis V. *Holokausto prielaidos; antisemitizmas Lietuvoje = The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004, p. 312-316 (faksimilė).*

**Nr. 14. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas „Dėl pasiruošimo rinkimams į TSRS Aukščiausiąją Tarybą Kauno mieste“. 1941 m. sausio 3 d.**

Visiškai slaptai

Drg. Fedotovui  
Drg. Pozdniakovui  
Drg. Sniečkui

**SPECIALUS PRANEŠIMAS Nr. 9**

**DĖL PASIRUOŠIMO RINKIMAMS Į TSRS  
AUKŠČIAUSIĄJĄ TARYBĄ KAUNO MIESTE**

Kaip jau buvo pažymėta ankstesniuose specpranešimuose, pagrindinė respublikos gyventojų masė su dideliu politiniu pakilimu ir įkvėpimu pasitinka artėjančią rinkimų dieną, masių nuotaika gera, tačiau tenka pažymėti, kad buvusieji – valdininkija, pirkliai, prekybininkai, buožės, buvę antitarybinių nacionalistinių politinių partijų nariai aktyviai priešinasi agitaciniam-masiniam ir aiškinamajam darbui, skleidžia kontrrevoliucinius šmeižikiškus ir provokacinius gandus, veda antitarybinę agitaciją, žlugdo partinių ir visuomeninių organizacijų renginius, antitarybiniais tikslais panaudoja kiekvieną įstaigų blogo darbo atvejį.

Kartu būtina pažymėti, kad Kauno miesto partijos komitetas, vykdomasis komitetas ir Centrinė rinkimų komisija silpnai rūpinasi apylinkių rinkiminių komisijų darbu.

Agitatorių ir propagandistų kadrai dirba be reikiamos krypties ir instruktažo, be agitatorių parinkimo ir siuntimo į apylinkes apskaitos ir kontrolės, miesto komiteto vadovybė šį darbą atlikti įgaliojo asmenis, kurie neturi reikiamos agitacinio-propagandinio darbo patirties, todėl pagrindinis viso agitacinio ir aiškinamojo rinkėjams darbo trūkumas yra žema pačios agitacijos turinio kokybė.

Pateikiame būdingiausius faktus apie miesto apylinkių rinkiminių komisijų nepakankamai platų darbą ir vykdomus priešiškus išpuolius prieš rinkimus.

Didelis apylinkių rinkiminių komisijų darbo trūkumas yra lėtai da-



romos pataisos rinkėjų sąrašuose ir praleistųjų įrašai; daugelis apylinkių rinkiminių komisijų pirmininkų biuletenius saugo namuose, o tai neatitinka apsaugos ir saugumo reikalavimo, juolab, įvertinus tai, kad buvo užfiksuoti atvejai, kai nežinomi asmenys prasiskverbė nakties metu į 37 ir 38 rinkiminių apylinkių patalpas.

LKP Kauno miesto komiteto prie apylinkių rinkiminių komisijų paskirti agitatoriai neparuošti, daugelis jų atsisakė dirbti arba neateina į apylinkę. Vietoj miesto komiteto skirtų 14-ai apylinkėi 10-ties agitatorių dirba tik 4. 9-je, 10-je, 11-je ir kitose apylinkėse pusė atsiųstų agitatorių nedirba.

Apylinkių rinkiminėms komisijoms agitatorius be miesto komiteto siunčia TPRO, komjaunimo ir profsąjungų organizacijos.

Dar blogiau LKP(b) Kauno miesto komitetas vadovauja agitatoriams. Nebuvo surengtas agitatoriams seminaras, nevedama agitatorių atlikto darbo apskaita, išskyrus 12-ą apylinkę.

Žema agitacijos kokybė, pavyzdžiui, 11-osios apylinkės agitatorius negalėjo atsakyti į buvusio fabrikanto klausimą: gali jis balsuoti, ar ne? 10-os, 11-os, 12-os, 13-os ir 14-os apylinkės agitatoriai vaikšto agituoti buvusių fabrikantų, pirklių, stambių valdininkų, tačiau mažai skiria dėmesio namų darbininkams, smulkiems amatininkams ir darbininkams, gyvenantiems šiame rajone.

Daugelyje rinkiminių apylinkių nėra vaizdinių priemonių – žemėlapių, plakatų ir t.t.

Kai kurios rinkiminės apylinkės yra labai keblioje padėtyje, nes neturi patalpų priešrinkiminiams mitingams ir susirinkimams.

Profsąjungų klubas šiems <neįskaitoma> skiriamas už mokestį. Taip 15-ji rinkiminė apylinkė prašė profsąjungų c[entro] b[iurą] skirti jiems klubą „Darbo rūmai“ rinkimų mitingui, tačiau iš jų buvo pareikalauta sumokėti 100 rublių. Kadangi apylinkių rinkiminės komisijos visam iki rinkiminiam darbui ir rinkimų apylinkėms įrengti gavo tik 250 rublių, todėl apylinkės neturi galimybės mokėti už patalpas, papildomos lėšos tam neskiriamos.

Artėjant rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą dienos, priešiškas elementas aktyvina ardomąją kontrrevoliucinę, nacionalistinę veiklą.

10-je apylinkėje mitingo metu, mokyklos koridoriuje pasklido dūmai, netrukus buvo aptikta šiukšliadėžė su degančiomis šiukšlėmis. Išnešus degančią šiukšliadėžę į kiemą, išverstose degančiose šiukšlėse buvo rasta batsiuvių derva ištepta lazda.

Universiteto 1-jame pastate (13-ji rinkiminė apylinkė), ant raudonos

medžiagos užrašytas šūkis, skirtas rinkimams į TSRS Aukščiausiąją Tarybą, buvo supjaustytas peiliu ir išniekinti ant jo nupiešti pjautuvas ir kūjis.

Gruodžio 28-osios naktį 8-je rinkiminėje apylinkėje apylinkės rinkiminė komisija iškabino skelbimą, kviečiantį studijuoti Stalino Konstituciją lietuvių, rusų ir idiš kalbomis. Ryte ant skelbimo pieštuku buvo parašyta „Užsiėmimai vyks vokiečių kalba“, o viršuje stambiai parašyta: „Tegyvuoja Antanas Smetona ir Hitleris“.

4-je rinkiminėje apylinkėje naktį iš gruodžio 28-os į 29-ąją nežinomi asmenys prasiskverbė į rinkiminės apylinkės patalpas ir suplėšė visus šūkius ir plakatus.

47-je ir 4-je rinkiminėse apylinkėse sistemingai plėšomi gatvėje iškabinėti rinkiminiai šūkiai ir skelbimai, kviečiantys į mitingus.

68-je rinkiminėje apylinkėje buvo išlaužta durų spyna, įsilaužėlis nutraukė telefono laidą, sugadino telefoną, visa kita liko nepažeista.

Antitarybinį darbą su 26-osios rinkiminės apylinkės rinkėjais vykdė buvęs rusų popas PANKRATOV Agafon Trofimovič, kuris apylinkės rinkėjų susirinkimų metu užduoda įvairius demagoginius klausimus: „Kodėl iškelta mažai kandidatų, kodėl nesuteikiama teisė išrinkti pageidaujamą“ ir kt.

22-je rinkiminėje apylinkėje po įvykusio mitingo koncertavo aktoriai-žydai, salėje girdėjosi įvairūs antisemitiniai šūkaliai.

Naktį iš gruodžio 29-osios į 30-ąją parke <neįskaitoma> milicininkas GRANICKAS rado ryšulį šapirografu atspausdintų kontrrevoliucinių proklamacijų tokio turinio:

*„Lietuviai valstiečiai! Mūsų tėvynė – Lietuva. Mes ją mylime labiau už viską ir norime, kad ji būtų laisva, o ne rusų užgrobtą. Kartu su komunizmu plinta lietuviškos dvasios persekiojimas, tačiau lietuvių tauta, šimtmečiais buvusi vergijoje, nežuvo – nežus ji ir dabar! Tačiau broliai, palaikykime lietuvišką dvasią!!! Tik tuomet nušvis laimė, kai Lietuvoje nebus ponų, kuomet plevėsuos trispalvė vėliava ir Lietuvoje šeiminingais bus lietuviai! Mes ne prieš komunizmą, bet prieš lietuviškos dvasios persekiojimą. Tegyvuoja laisva lietuviška Lietuva!!!“*

Ir antroji:

*„Lietuviai valstiečiai! Mūsų tėvynė – Lietuva ir mes norime, kad ji būtų laisva, o ne rusų užgrobtą ir žydų pakalikų pavergta. Juodabarzdžiai susikrovė savo turtus tik išnaudodami lietuvius. Ir*

*vėl jie nori mus valdyti. Neleiskim judams-žydams savimi apsirūpinti! Šalin žydų valdžią! Ir rusai, ir lietuviai siekia vieno tikslo: kuo greičiau mus asimiliuoti ir gauti kuo didesnės naudos. tačiau lietuvių tauta, šimtmečiais buvusi vergijoje, nežuvo, nežus ir dabar!*

*Broliai, jeigu mes išsaugosime lietuvišką dvasią – mes nenugalimi!*

*Tik tuomet nušvis laimė, kai Lietuvoje nebus žydų, nebus ponų, kuomet plevėsuos trispalvė vėliava, kuomet skambės lietuviškas himnas ir patys lietuviai valdys šalį. Savoje žemėje valdovu turi būti lietuvis, o ne išnaudotojas ir grobikas, nors rusai ir skelbia „laisvę“, tačiau iš tikrųjų jie mus smaugia.*

*Tegyvauoja lietuviška Lietuva!*

Kitoje pusėje parašyta:

*„Perskaityk ir duok kitam“*

Kartu priešiškas elementas skleidžia įvairius provokacinius gandus, kad „po rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą Lietuvoje bus pakeltos prekių kainos ir bus sumažintas atlyginimas, kad po rinkimų prasidės valstiečių kolektyvizacija, kad 1941 metų sausio pabaigoje 25000 lietuvių bus ištremti darbams į Archangelską“.

Dėl visų pateiktų antitarybinių išpuolių faktų atliekamas tyrimas.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS (GUZEVIČIUS)

LTSR VRLK 2-jo SKYRIAUS VIRŠININKAS (TODES)

1941 m. sausio 3 d.

Nr. 1/4

Kaunas

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 3, l.1-6. Originalas rusų kalba.*

**Nr.15. Lietuvos TSR vidaus reikalų komisaro A.A.Guzevičiaus specpranešimas apie vokiečių organizacijos „Manšaft“ veiklą. 1941 m. sausio 8 d.**

### Specpranešimas

Lietuvoje po „Kulturferbando“ priedanga nuo 1939 metų sausio veikia vokiečių organizacija „Manšaft“, savo gretose turinti beveik 600 žmonių.

„Manšaft“ centras įsikūręs Kauno vokiečių gimnazijos „Kulturferbando“ pastate.

Buvusios Smetonos vyriausybės laikais „Manšaft“ buvo oficialiai užregistruota prie „Kulturferbando“ kaip vokiečių jaunimo susivienijimas, kurio tikslas buvo, neva, kultūrinis vokiečių jaunimo auklėjimas.

Kaip nustatė agentūra, „Manšaft“ iš esmės yra pusiau sukarinta vokiečių organizacija, kuri Lietuvoje atlieka vokiečių žvalgybos užduotis.

Taip, pavyzdžiui, daugelis „Manšaft“ narių sudaro Lietuvos TSR teritorijoje hitlerinių „SA“ smogiamųjų būrių organizaciją. „Manšaft“ nariais yra vokiečių tautybės ne vyresni kaip 40-ties metų asmenys. „Manšaft“ organizacija sudaryta pagal karinį pavyzdį. Organizacijai vadovauja „Manšaftleiter“, kuris savo veikloje betarpiškai pavaldus nelegalios „SS“ organizacijos Lietuvoje vadovui.

„Manšaft“ vadovas yra dvarininkas baronas fon-der ROPNAS, gyvenantis Panevėžyje. Tiesioginis fon-der ROPNO pavaduotojas „Manšafte“ yra „Kulturferbando“ darbuotojas Kumpfertas Oskaras, nuolat gyvenantis Kaune.

„Manšaft“ reguliariai rengia organizacijos nariams karinius užsiėmimus, tuo tikslu vasarą rengia išvykas į užmiestį. Dabar užsiėmimai vyksta vokiečių gimnazijos patalpose. Ten pat įsikūręs ir „Kulturferbandas“. Užsiėmimuose įsisavinamas šaudymas ir taktika. Daugelis „Manšaft“ narių turi nuosavą ginklą.

„Manšaft“ sudėtyje yra ir moterų būriai, kurie, kaip ir „Manšaft“ vyrų būriai užsiima karyba. Moterų būriams vadovauja 25 metų vokiečių BER-NATOVIČ Lidija. Visa „Manšaft“ veikla vyksta nedidelėse grupėse-šarose, kiekvienoje tokioje grupėje yra nedaugiau 10-15 žmonių. Grupei-šarai vadovauja gruploiriai arba šarleitai.

Kauno „Manšaft“ yra suskirstytas į tris grupes. Pirmai grupei vadovauja studentas ROKERTAS Aleksandras. ROKERTO tėvas dirba vokiečių gimnazijos sargu. Tiek sūnus, tiek ir tėvas yra vokiečių nacionalistai,

Hitlerio šalininkai. Antrosios grupės grupenfiureris yra KNOPAS Ivaldas, 30-ties metų, dirba šilko fabrike „Kauno audiniai“ ir trečios grupės grupenfiureris – KRUKS Gari, 32 metų, anksčiau dirbo vokiečių prekybos firmų atstovu, gyvena Kaune.

Be to, per agentūrą išaiškinti kiti „šarų“ vadovai – METAS Adolfas (nelegaliai pabėgo į Vokietiją). METAS praeityje buvo Lietuvos politinės policijos agentu. CIGLERIS Emilis, 25-erių metų, dirba firmos „AEG“ kontoroje, gyvena Kaune. AJONAS Artūras, <neįskaitoma> Augustas ir <neįskaitoma>, taip pat gyvena Kaune.

„Manšaft“ taip pat plačiai veikia ir visoje Lietuvos TSR teritorijoje. Kai kuriuose rajonuose, kur susitelkę daugiausia vokiečių gyventojų, „Manšaft“ turi savo filialus ir įgaliotinius, per kuriuos vyksta organizacinis darbas su vokiečių jaunimu. Taip, pasak <neįskaitoma>, vieno „Kulturferbando“ vadovų, „Manšaft“ turi savo centrus šiuose Lietuvos rajonuose; Kaune, Vilkaviškyje, Kalvarijoje, Marijampolėje, Kybartuose, Kudirkos Naumiestyje, Šakiuose, Kėdainiuose, Prienuose ir kituose Lietuvos miesteliuose. Tose vietovėse, kur „Manšaft“ neturi savo įgaliotinių, artimiausių teritorijų „Manšaft“ centrai vykdo verbavimą ir organizavimą.

„Manšaft“ yra subsidijuojamas tiesiogiai per Vokietijos pasiuntinybę Kaune. Visi „Manšaft“ nariai turi nario bilietus ir moka vieno lito mėnesinį nario mokesį, turi vieningą uniformą. Taip, pavyzdžiui buvusio Vokietijos pasiuntinio Lietuvoje CECHLINO potvarkiu visi „Manšaft“ organizacijos nariai, budėdami vokiečių įstaigose, privalo dėvėti tokią uniformą: pilki marškiniai, juodos galife kelnės, juodi auliniai batai, perpetinis diržas, juodas kaklaraištis, į jį įsegtas „Kulturferbando“ ženklelis. „Manšaft“ nariai uniforma dėvi tik apsirengę paltu. „Kulturferbandas“ savo darbe plačiai panaudoja „Manšaft“ narius.

„Manšaft“ nariai su „Kulturferbando“ užduotimis lanko namuose vokiečius ir agituoja išvykti repatriacijos tvarka į Vokietiją. Vokiečius supažindina su visais gaunamais iš Vokietijos „Kulturferbando“ potvarkiais ir nurodymais. Organizuoja ir išmoka vokiečiams pinigines pašalpas.

„Manšaftą“ plačiai panaudoja vokiečių žvalgyba, rinkdama Lietuvoje šnipinėjimo informaciją. Pavieniai „Manšaft“ nariai specialiai vyksta į rajonus, kuriuose išsidėsčiusios DVRA daliniai ir fotografuoja karinius ir strateginius objektus. Taip agentas <neįskaitoma> praneša:

*„Mano žiniomis, „Manšaft“ nariai, lankydami provincijoje, atlieka šnipinėjimo užduotis. Tuo tikslu jie buvo nuvykę į Vilnių. „Manšaft“ narius, važinėjančius į provinciją, aš žinau, tačiau ne-*

*prisimenu pavardžių. Vykdami į provinciją jie dažnai keičia automobilių numerius. Aš pats pastebėjau kaip <neįskaitoma> lankėsi „Kulturferbando“ štabe ir nešėsi slėpdamas po <neįskaitoma> 10 automobilių numerių ir stengėsi, kad jo niekas nematytų. „Manšafto“ vairuotojas Reichtas Vilius, kalbėdamas su manimi, pasakojo, kad jis slapta buvo nuvažiavęs į pasienio zoną ir išbuvo ten beveik savaitę. Važiuojant atgal, jį vijosi tarybinis automobilis, tačiau jam pavyko pasprukti nuo persekiojimo. Kalbantis su „Kulturferbando“ prezidento vairuotoju REINIKERIU, pastarasis taip pat man pasakojo, kad ne vieną kartą su specialiomis užduotimis vyko į rajonus. REINIKERIS mane įspėjo visa tai saugoti griežtai paslapyje, nes priešingu atveju mane gali nužudyti“.*

Rugsėjo mėnesį „Kulturferbando“ štabe įvyko „Manšaft“ narių susirinkimas, kuriame štabseiteris KUMFERTAS Oskaras vedė instruktažą ir pasakė:

*„Manšfat“ nariai privalo laikyti griežtai paslapyje visa tai, kas vyksta slaptuose susirinkimuose, kas yra kalbama ir ką ruošiamasi daryti. „Manšaft“ nariai privalo būti dori ir sąžiningi. Jie turi būti nacionalistai, pasiruošę guldyti savo galvą už tėvynę. Jeigu „Manšafto“ narys komandiruoja kur nors vykdyti užduotį, tai apie tai niekas neturi žinoti. „Manšafto“ nariai turi būti savo tėvynės patriotai, tačiau tuo pat metu rodyti, kad yra tos šalies, kurioje gyvena patriotai. Stengtis tobulai atlikti savo tarnybines pareigas, nesvarbu kokioje įstaigoje ar įmonėje dirba.“*

Tame pačiame susirinkime štabseiteris KUMFERTAS griežtai įspėjo „Manšaft“ narius kalbantis politinėmis temomis būti atsargiems, ypač viešose vietose, kaip antai: viešbučiuose, restoranuose ir kavinėse, elgtis taip, kad vietos valdžiai nekiltų jokių įtarimų.

*„Kiekvienas „Manšaft“ narys privalo gerai žinoti politiniu ir strateginiu požiūriu savo aplinką, pažinti šalį. Karo prieš Tarybų Sąjungą atveju „Manšaft“ nariai privalo tapti vokiečių armijai pirmąją pagalbą, būti jos vedliais savo apylinkėje. „Manšaft“ nariai bet kokio perversmo atveju pirmiausia privalo užimti telefono-telegrafo tinklą, taip pat radijo stotį, geležinkelius, miliciją ir kitas įstaigas, turinčias strateginę reikšmę. „Manšaft“ nariai privalo aktyviai padėti desanto išlaipinimui“.*

Taip pat per agentus nustatyta, kad „Manšaft“ organizuoja ir specialiai stebi, norėdami išaiškinti ryšius su VRLK organais, „nepatikimus“ vokiečius, VRLK darbuotojus, VRLK konspiracinius butus ir automobilius.

PRIEMONĖS: Su visa išaiškinta „Manšaft“ vadovybe pradėjo aktyviai dirbti agentai. Agentūra, susijusi su organizacijos „Manšaft“ veikla, gavo užduotį išaiškinti ir atskleisti organizacijos narius ir jų veiklą.

Visi naujai išaiškinti organizacijos nariai tampa tyrimo objektais. Agentūrai, tiesiogiai dirbančiai su „Manšaftu“, duota užduotis išaiškinti „Manšaft“ narių susibūrimo vietas ir informuoti apie „Manšaft“ vadovybės duodamus nurodymus. Per agentūrą išaiškiname „Manšaft“ narių turimus ginklus ir jų saugojimo vietas.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GUZEVIČIUS)

1941 m. sausio 8 d.

Nr. 1/39

*LYA, f. K-1, ap. 10, b.3, l. 40-44. Originalas rusų kalba.*

## **Nr. 16. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas „Dėl rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą eigos Lietuvos TSR“. 1941 m. sausio 12 d.**

d. Sniečkui  
d. Fedotovui  
d. Pozdniakovui

### **Specpranešimas Nr. 15**

Dėl rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą eigos Lietuvos TSR

1941 m. sausio 11 d. vakare Kauno mieste rinkimų mitingai vyko beveik visur labai sėkmingai. Jau nuo antros-trečios valandos nakties į daugumą apylinkių pradėjo rinktis rinkėjai. 43-je apylinkėje jau 12 valandą atėjo keletas rinkėjų ir prašė leidimo leisti nakvoti apylinkėje, nes jie nori balsuoti pirmi. Komisija jiems davė vaikų kambarį.

Į daugumą apylinkių 6 valandą ryto atėjo nuo 100 iki 200 žmonių, todėl net susidarė eilės (7-ji, 4-ji, 39-ji ir kt. apylinkės). Tai tęsėsi beveik 30 minučių, po to rinkėjų susitelkimas baigėsi. Iš esmės pirmieji balsavo darbininkai. Rinkėjų antplūdis atsinaujino 11 valandai. 12 valandai dienos balsavo: 31-je apylinkėje – 700 žmonių iš 2100, 32-je – 800 iš 2500, 34-je – 1017 iš 3712, 12-je – 680 iš 2305, 36-je – 389 iš 1612 ir t.t.

Kai kuriuose apylinkėse buvo atvejų, kai rinkėjai į urną įmesdavo tik po vieną biuletenį, aiškindami nenoru balsuoti už antrą kandidatą. Taip 9-je apylinkėje 3 žmonės nebalsavo už drg. SNIEČKŲ, 12-je – 2 žmonės. Toje pačioje apylinkėje buvo atvejų, kai rinkėjai mesdavo vieną biuletenį dėl nežinojimo. 37-je apylinkėje agitatorius padarė pastabą piliečiui, kuris įmetė į urną tik baltą biuletenį. Rinkėjas vietoje pareiškė, kad niekas apylinkėje neturi teisės nurodinėti jam ir versti balsuoti už abu. 18-je apylinkėje kai kurie rinkėjai perbraukdavo biuletenius. 32-jos apylinkės pirmininkui kai kurie rinkėjai reiškė pretenzijas, kodėl nėra vokų biuleteniams. Pastarasis garsiai pareiškė:

*„Sąžiningi rinkėjai į kabiną neužgina, o eina tiesiai prie urnų!“*

Būdingas reiškinys, kai rinkėjai neužgina į kabiną, o tiesiog ima biuletenius, juos perskaito, sulenkia ir meta į urną. Asmenų, įeinančių į kabinas, skaičius labai mažas.

Būtina pažymėti: pagrindinis pasiruošimo rinkimams techninis trūkumas – ypatinga pavardžių painiava ir iškraipymai sąrašuose, atsiradę dėl aplaidaus ir neatsakingo Kauno vykdomojo komiteto požiūrio į jų sudarymą ir patikrą. Papildomi sąrašai, kuriuos rinkiminės komisijos pateikė prieš dvi-tris savaites, 11-ąją dieną dar nebuvo sugrąžinti. Rinkiminės apylinkės juos gavo į 12-osios naktį, dvi-tris valandas prieš rinkimų pradžią, be to, juose buvo gausu iškraipytų pavardžių ir vardų bei supainiotų adresų. Daugelio rinkėjų nebuvo ir papildomuose sąrašuose (39-je apylinkėje tokių jau trejetas atsirado per pirmąsias trisdešimt minučių); kai kurie sąrašai buvo grąžinti nesutvarkyti. 18-je apylinkėje papildomi sąrašai iš vykdomojo komiteto apskritai nebuvo gauti. Mūsų darbuotojas, aplankęs vykdomąjį komitetą į 12-osios naktį, užtiko ten tokį vaizdą: žmonės blaškosi, triukšmauja, flirtuoja, stumdosi, o darbas nevyksta.

Priešiškas darbas Kaune ypač suaktyvėjo sausio 9 ir 10 dienomis. Toms dienomis Kaune buvo aptikta iki 50-ties lapelių: „Lietuvi... nė vieno balso už tikrus lietuvių tautos priešus!“ Vienas to paties lapelio egzempliorius buvo aptiktas už miesto ribų – Vilkijos miestelyje (Kauno apskritis). Kaune buvo aptiktas vienas lapelio egzempliorius: „Lietuvi... Nė vieno balso tikriems tautos priešams – žydams ir komunistams. Nė vieno balso jų vadams... Susitelkime į bendrą vieningą antibolševikinį ir antižydišką frontą... Tebūnie mūsų viena mintis ir vienas šūkis: laisva ir nepriklausoma Lietuva!“ Lapelį pasirašė „Lietuvių-aktyvistų Partizanų sąjunga“. Po vieno tokio lapelio egzempliorių aptikta Šiaulių ir Marijampolės apskrityse.

Betarpiškai prieš rinkimus iš sausio 11-os į 12-ąją naktį panašaus pobūdžio plačiai paplitusių priešiškų veiksmų Kaune nepastebėta, neskaitant nuplėštų rinkiminių plakatų 34-os apylinkės rajone. Tai galima paaiškinti tuo, kad buvo sustiprinta apsauga (raiti milicijos patruliai, raudonarmiečių patruliai, komjaunuolių vaikščiojimas po miestą) ir likviduota kontrrevoliucinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ pagrindinė spaustuvė.

Periferijoje užfiksuota ištisa virtinė priešiškų išpuolių. Sausio 12-os rytą Biržuose buvo sulaikyta plėšianti plakatus 14-metė mokyklos moksleivė KUBELIŪTĖ. KUBELIŪTĖ tardoma.

Kėdainių apskrityje sausio 12-os rytą suimti 4 žmonės už provokacinių gandų ir antitarybinių lapelių platinimą

Dirkainio kaime (Raseinių apskritis) buvo aptikti du antitarybiniai lapeliai. Vienas žmogus su lapeliu sulaikytas. Vyksta tardymas.

Pranigio kaime, Tauragės apskritis, išmėtyti ranka parašyti, su piešiniais 6 lapeliai. Asmenys, įtariamai šių lapelių platinimu, suimti.

Giručių kaime, Šiaulių apskritis, sausio 12-os rytą pasienietis, buvęs policininkas MICKŪNAS, būdamas poste ir turėdamas šautuvą bei 30 šovinių, pasigėrė. Politvadovas MURNIKOVAS, atvykęs patikrinti rinkiminės komisijos darbą, iškviėtą MICKŪNĄ, po to piketo viršininką ir pasiūlė pastarajam įvesti tvarką, pats užėjo į rinkiminės apylinkės patalpas. Tuo metu MICKŪNAS pravėrė apylinkės duris, greitai pakėlė šautuvą ir šovė į politvadovą MURNIKOVĄ, tačiau prašovė ir pataikė į rinkiminės komisijos sekretorių ŠIVELIOVĄ, kurį nušovė vietoje. Po šūvio politvadovas MURNIKOVAS ir pasienietis KRASNOVAS bandė sulaukyti MICKŪNĄ, tačiau šis keturis kartus šovė į politvadovą MURNIKOVĄ ir pabėgo. Trys raiti kariai buvo pasiūsti jį persekioti. Nusikaltėlis bėgo Latvijos TSR kryptimi, po to pasuko į Lietuvos TSR pusę. Į įvykio vietą pasiųstas VRLK Šiaulių AV vyresnysis tardytojas leitenantas G.B. SAMOCHINAS ir kriminalinės paieškos pirmininkas.

Šiaulių apskrities Žilėnų apylinkėje buvo aptikti trys rankraštiniai kontrrevoliuciniai lapeliai su užrašu ir svastikos ženklu.

Sausio 12 d. 13 valandą prie plento Ilgakelis – Jurgaičiai (netoli Kauno) buvo perpjauti du telefono laidai. Ryšys atstatytas, kaltininkai nerasti.

LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo reikalų valdytojui drg. MITRIKUI telefonu buvo pranešta, neva, Kauno apskrityje trūksta 20000 rinkiminių biuletenių. Patikrinus paaiškėjo, kad tai provokacija.

Kaunas. Liaudies komisariato atsakingas budėtojas valstybės saugumo vyr. leitenantas

(ŠVARCMAN)

1941 m. sausio 12 d.

1/78

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 3, l. 132-135. Originalas rusų kalba.*



**Nr. 17. Lietuvos TSR vidaus reikalų komisaro A.A.Guzevičiaus  
specpranešimas dėl agentūrinės bylos „Priešai“.  
1941 m. sausio 24 d.**

**SPECIALUS PRANEŠIMAS  
DĖL AGENTŪRINĖS BYLOS „PRIEŠAI“**

LTSR VRLK 2-asis skyrius atskleidė ir likvidavo dalį kontrrevoliucinės organizacijos, kuri savo priešiška darbe palaikė ryšius su kunigais ir lietuvių kontrrevoliucinėmis formuotėmis Vokietijoje.

Organizacijos vadovybę sudaro:

1. MALINAUSKAS Povilas, Jurgio s., gimęs 1910 m., lietuvis, n/p, telegrafo agentūros „ELTA“ tarnautojas. b/šaulys.

2. ŠIPKAUSKAS Kostas, Juozo s., gimęs 1914 m., lietuvis, n/p, spaustu-  
vės „Žaibas“ tarnautojas, buvęs „krikščionių demokratų“ partijos narys.

3. MICKEVIČIUS Aloyzas, Antano s., gimęs 1917 m. lietuvis, n/p, spaustu-  
vės „Žaibas“ tarnautojas, buvęs katalikų organizacijos „Pavasaris“ narys.

4. TELKSNYŠ Vladas, Mykolo s., gimęs 1915 m. lietuvis, n/p, spaustu-  
vės „Žaibas“ tarnautojas, buvęs katalikų organizacijos „Pavasaris“ narys.

Organizacijos nariai spausdino ir platino gyventojams kontrrevoliuciniį laikraštį „Laisvoji Lietuva“, kurio puslapiuose jie ragino ginkluotai kovai prieš Tarybų valdžią.

Organizacijos nariai palaiko ryšius su kunigu LAPE, kuris iki Tarybų valdžios atėjimo į Lietuvą buvo federacijos „Pavasaris“ generalinis sekretorius, o šiuo metu yra aktyvus vyskupo BRIZGIO šalininkas.

Organizacijos narių ryšius su kunigu LAPE liudija mūsų stebimų RIMKAUS ir ŠIPKAUSKO apsilankymai pas jį. Jo bute jie keletą naktų prieš RIMKAUS pabėgimą į Vokietiją girtuokliavo, be to, pasakojo, kad RIMKUI pabėgus į Vokietiją, kunigas LAPĖ perves jam į Vokietiją valdiškus pinigų, kuriuos RIMKUS prieš pabėgimą pavogė iš „Žaibo“ spaustu-  
vės kasos.

Organizacija visiškai orientuojasi į vokiečių kariauną ir tikisi galimo Vokietijos puolimo prieš TSRS momentui paruošti Lietuvoje ginkluotą sukilimą.

Organizacijos narių butuose dažnai vyksta nelegalūs sambūriai, kurių metu svarstomi praktinės kovos prieš tarybų valdžią planai.

Organizacijos nariai veda aštrią agitaciją, kritikuoja partijos politiką ir šmeižia jos vadus. Taip, pavyzdžiui, į vieno laikraščio „Žaibas“ redakcijos darbuotojo klausimą, kur geriau pakabinti nupirktą drg. STALINO portretą, ŠOBINSKAS ATSAKĖ:

*„Vietoje portreto ... verčiau pakabink silkės galvą“.*

Kitas organizacijos dalyvis – MICKEVIČIUS, kreipdamasis į dalyvavusius ir rodydamas į drg. STALINO portretą, pasakė:

*„Per šitą dėdę mes liksime basi ir pliki. Visus išves į Rusiją. Jie amžini elgetos ir nieko neturi, tai kodėl gi neišvežti iš mūsų“.*

Organizacijos narys ŠIPKAUSKAS pasakojo dalyvavusiems:

*„Tarybų valdžia Lietuvoje atnešė tik skurdą ir badą. Be vokiečių Lietuvoje nėra ko tikėtis geresnio. Hitleris ateis į Lietuvą ir atneš jai laimingą ateitį, tada pakils atlyginimas ir bus galima viską nusipirkti. Prieš komunistus reikia negailestingai griežtai kovoti, nes jie visų nelaimių Lietuvoje priežastis“.*

Kaip jau buvo pažymėta, 1940 m. lapkričio 9 d. vienas organizacijos narys RIMKUS Stasys pabėgo, nelegaliai perėjęs sieną, į Vokietiją, be to, jo pabėgimą organizavo grupės nariai, tai patvirtina vieno iš organizacijos narių ŠIPKAUSKO pasakojimas.

*„LTSR yra užkonspiruotas tinklas savų žmonių, kurių padedami galime pereiti į Vokietiją ir grįžti. Visam šiam darbui vadovauja generalas ŠKIRPA, kuris yra autoritetingas ir Lietuvoje, ir Vokietijoje“.*

Ir toliau:

*„RIMKUS yra Vokietijoje ir dirba „Telžėje“, aš jam padėjau pabėgti į Vokietiją, aprūpinau ginklu ir šovininiais“.*

Į klausimą dėl kontrrevoliucinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“ spausdinimo ŠIPKAUSKAS šaltiniui paaiškino:

*„Mes turime kolektyvą, kuris leidžia laikraštį „Laisvoji Lietuva“.*

O patvirtindamas savo žodžius atnešė ir davęs šaltiniui paskaityti šį laikraštį, pridūrė:

*„Turėjome atspausdinti 500 egzempliorių „Laisvos Lietuvos“, tačiau spausdinimo metu sugadinome 20 egz., todėl liko tik 480“.*

Ryšį su Vokietija organizacija palaiko per savo žmones, kurie nelegaliai pereina sieną ir grįžta.

Į šį klausimą ŠIPKAUSKAS papasakojo:

*„Už tam tikrą pinigų sumą vienas studentas nelegaliai perveda savo žmones. Šis studentas kiekvieną savaitę vaikšto į Vokietiją ir neša vokiečiams žinias, o grįždamas atneša žinių mano draugams ir man“.*

Vienas iš organizacijos narių praktikuojamų laikraščio „Laisvoji Lietuva“ platinimo metodų yra tas, kad per trečiuosius asmenis laikraštis bažnyčioje perduodamas kunigui, kuris, grupės dalyvių nuomone, privalo išplatinti jį tikintiesiems.

Tai pasitvirtino, nes 40-XII/29 nežinoma moteris, išėjusi iš bažnyčios, mūsų šaltiniui „Adomaitis“ (kunigas) perdavė laikraštį „Laisvoji Lietuva“, kurį, pasak jos, nepažįstami jaunuoliai paprašė perduoti kunigui.

1941 m. sausio 11 d. gavus žinių, kad ši kontrrevoliucinė organizacija spausdina antitarybinius lapelius ir ketina platinti juos rinkimų į Aukščiausiąją Tarybą dieną, bylos parengimas buvo iš dalies baigtas

Byloje suimti:

1. MALINAUSKAS,
2. ŠIPKAUSKAS,
3. MICKEVIČIUS,
4. TELKSNYS.
5. JABLONSKUS Jonas, Jono s., gimęs 1906 m. lietuvis, TSRS pil., n/p, anksčiau dirbo Lietuvos pasiuntinybės Stokholme ir Berlyne sekretoriumi, pastaruoju metu dirbo agentūroje „ELTA“ redaktoriumi.

Suimto byloje MALINAUSKO darbo vietos „ELTOJE“ kratos metu buvo rasta ir paimta:

1. 14 egzempliorių nelegalaus antitarybinio laikraščio „Laisvoji Lietuva“,
2. 66 egzemplioriai antitarybinių lapelių,
3. 40 organizacijos „Laisvos Lietuvos Sąjunga“ kontrrevoliucinių biuletenių,

4. Pistoletas „Parabelum“ 75 koviniai šoviniai.

MALINAUSKO buto kratos metu rasta ir paimta:

1. Pistoletas „Parabelum“, dvi jo apkabos ir 72 koviniai šoviniai.
2. Rotatorius, kuriuo organizacija spausdino kontrrevoliucinį laikraštį „Laisvoji Lietuva“ ir kontrrevoliucinius lapelius.
3. Dvi dėžės vaškuoto popieriaus ir trys pakuotės švaraus popieriaus rotatoriui.

Jau pirmojo tardymo metu visi suimtieji byloje prisipažino vykdę kontrrevoliucinį darbą.

1941 metų sausio 11-13 dienomis suimtas MALINAUSKAS paaiškino:

*„Kontrrevoliucinė organizacija, kuriai aš priklausiau, vadinosi „Lietuvos laisvės sąjūdis“. Šios organizacijos tikslas buvo kovoti prieš tarybų santvarką Lietuvoje. Į kontrrevoliucinę organizaciją „Lietuvos laisvės sąjūdis“ mane užverbavo KALAKAUSKAS.*

*1940 metų spalio pabaigoje užėjo pas mane į darbą telegrafo agentūroje ir pakvietė į užkandinę <neįskaitoma>, kur mudu pasikalbėjome. Jis man papasakojo, kad Lietuvoje yra kontrrevoliucinė organizacija, kuriai vadovauja lietuvių komitetas, esantis Vokietijoje. Visus nurodymus dėl kontrrevoliucinės organizacijos darbo duoda lietuvių komitetas Vokietijoje, ir čia pat man pasiūlė dalyvauti šios organizacijos darbe. Aš sutikau, tačiau tą kartą nekalbėta dėl mano konkretaus darbo, ir mes susitarėme su KALAKAUSKU susitikti po dviejų dienų.*

*Po dviejų dienų KALAKAUSKAS man paskambino telefonu į darbą, ir mes susitikome Stalino prospekte. Susitikimo metu KALAKAUSKAS perdavė man ryšulį, kuriame buvo beveik 40 egzempliorių kontrrevoliucinio turinio lapelių ir pasakė, kad aš juos išplatinsiu Kauno miesto gyventojams. Trečią kartą su KALAKAUSKU aš susitikau 1940 metų lapkričio pabaigoje, susitikimas taip pat buvo aptartas telefonu.*

*Čia KALAKAUSKAS davė man užduotį dalyvauti mūsų organizacijos laikraščio spausdinimo veikloje ir kartu išsakyti smulkius nurodymus dėl mano darbo metodų bei pažadėjo po kelių dienų įteikti visą būtiną spausdinimo medžiagą; kito susitikimo metu, taip pat 1940 metų lapkričio pabaigoje, KALAKAUSKAS atnešė ir perdavė spausdinimo medžiagą, kurios dalis buvo atspausdinta mašinėle, o dalis parašyta ranka. Be to, perdavė man vienuolika matricų ir 50 litų laikraščio spausdinimo išlaidoms ir už triusą. Laikraštį spausdi-*

nome mano bute, kurio adresas Muravos kaimas, n. Nr.27. Spausdinau pats asmeniškai ir ŠIPKAUSKO Kosto padedamas. Aš kartu su ŠIPKAUSKU išspausdinau beveik 200 egz., po to aš išėjau į darbą, o ŠIPKAUSKAS liko vienas ir tęsė spausdinimą. Iš viso buvo išspausdinta 500 egz.

Po penkių dienų (gruodžio viduryje) išspausdintus laikraščius aš supakavau į atskirus ryšulius, o paskutinį paėmiau į darbą. Pas mane į darbą pagal susitarimą atėjo KALAKAUSKAS, dar vienas, vardu Viktoras ir paėmė mano atneštą ryšulį...

Paskutinio susitikimo metu, man perdavus KALAKAUSKUI laikraščius, jis skyrė man kitą užduotį: rinkti žinias apie vykdomus areštus, apie gyventojų nuotaikas, apie kariuomenės gyvenimą ir nuotaikas bei apskritai visas žinias apie Lietuvos Respublikos politinį gyvenimą. Šiuos duomenis aš privalėjau įforminti bendra suvestine (ant plono rūkomojo popieriaus), saugoti namuose ir perduoti KALAKAUSKUI susitikimo metu. KALAKAUSKAS čia pat man pasakė, kad tokią pat informaciją rinks ir perduos man Viktoras.

Su Viktoru aš susitikau 40-XII/27, tada jis man perdavė suvestinę, kurioje buvo žinios apie Švietimo liaudies komisariato veiklą ir Raudonosios armijos judėjimą iš Lietuvos į Tarybų Sąjungos gilumą.

1941 sausio 18 d. man į darbą turėjo paskambinti KALAKAUSKAS ir aptarti susitikimo vietą, kad jam perduočiau surinktas žinias, tačiau šis susitikimas neįvyko, š.m. sausio 11 d. aš buvau suimtas.

Iš mano paminėtos kontrrevoliucinės organizacijos dalyvių man yra žinomas: KALAKAUSKAS Vincas, kilęs iš Marijampolės, gyveno Kaune, Mickevičiaus g., Viktoras, buvęs Lietuvos universiteto studentas, ŠIPKAUSKAS – dirbo „Žaibo“ spaustuvėje“.

MALINAUSKO parodymuose paminėtas KALAKAUSKAS iki 1940 m. birželio dirbo laikraščio „Darbininkas“ (katalikų darbininkų sąjungos organas) redaktoriumi ir buvo Marijampolės „Katalikų valstiečių sąjungos“ pirmininkas. 1940 metų liepą-rugpjūtį nelegaliai pabėgo į Vokietiją.

Anksčiau mūsų suimtų gestapo agentų: kunigo SUŠINSKO<sup>1</sup> <neįskaitoma> ir kitų parodymuose KALAKAUSKAS minimas kaip gestapo agentas, kuris nelegaliai vaikšto per sieną iš Vokietijos į LTSR.

Suimtas ŠIŠKAUSKAS 41-I/11 tardymo metu davė parodymus:

„Raudonosios armijos daliniams atėjus į Lietuvą ir įtvirtinus tarybų valdžią, <neįskaitoma>, krikščionių demokratų partijos ir krikščionių demokratų jaunimo organizacijos lyderiai ir vadai – LAPĖ, ŠLIŪNAS Stasys, TELKSNYS Vladas ir kiti, o kartu su jais ir aš – buvome labai nepatenkinti tiek Raudonosios Armijos dalinių atėjimu, tiek ir tarybų valdžios įtvirtinimu. Todėl susitikimuose tarpusavyje akivaizdžiai priešišškai pasisakydavome prieš tarybų valdžią, už būtinumą kovoti prieš tarybų valdžią, tačiau kurį laiką nieko konkretaus nedarėme. Vėliau, 1940 metų rugpjūčio pradžioje, pirmas MALINAUSKAS Povilas, „Elto“ tarnautojas, o po to ŠLIŪNAS pasakojo man apie atvykusį iš Vokietijos KALAKAUSKĄ, buvusį Marijampolės apskrities valstiečių sąjungos pirmininką, ir direktyvą leisti Lietuvoje spausdintą organą, kuris visas reakcines jėgas ragintų kovai prieš tarybų valdžią, orientuojantis į vokiečių atėjimą į Lietuvą artimiausiu metu.

Gavę tokią direktyvą, MALINAUSKAS, TELKSNYS, MICKEVIČIUS ir aš, ŠIPKAUSKAS, pradėjome organizuoti nelegalių spaustuvių ir paruošėme spausdinti nelegalų spaudos organą, pavadintą „Laisvoji Lietuva“ ir jau 1940 metų lapkričio pradžioje mano bute, Alontos g. 10a, įvyko iniciatyvinės grupės 5-ių žmonių: TELKSNIO, MICKEVIČIAUS, MINUZEVIČIAUS, SKEPIČIO ir manęs – ŠIPKAUSKO susirinkimas. Susirinkime buvo nutarta pradėti leisti spaudos organą, nes tam laikui viskas buvo paruošta. Susirinkime į redakcinę komisiją buvo išrinkti: aš – ŠIPKAUSKAS, MALINAUSKAS, IR TELKSNYS. Po šio susirinkimo, maždaug lapkričio viduryje, mes išleidome pirmojo „Laisvos Lietuvos“ numerio 500 egzempliorių, kiekvieną penkių spaudos lapų. Spausdinome MALINAUSKO bute. Spausdinimo mašinėlę slėpėme MALINAUSKO malkinės pastogėje. „Laisvąją Lietuvą“ platino MALINAUSKAS, koku būdu, nežinau...

Be to, organizacija pirmosiomis lapkričio dienomis prieš Spalio šventės spausdino ir platino kontrrevoliucinius lapelius. Lapelių turinys buvo nukreiptas prieš tarybų valdžią ir ragino boikotuoti Spalio šventę“.

Apie RIMKAUS pabėgimą į užsienį ŠIPKAUSKAS paaiškino:

„Nurodymas suteikti pagalbą RIMKUI persikelti į užsienį buvo gautas iš MALINAUSKO, kaip iš mūsų organizacijos vadovo.

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr. 8.

*Pabėgimo aplinkybės tokios:*

*RIMKUS Stasys vieną kartą 1940 metų spalį buvo iškviestas į miliciją, iš ten jį nugabeno į <neįskaitoma> g., kur jį užverbavo. Atėjęs namo, jis apie tai papasakojo man ir kitiems, pareiškęs, kad bolševikams nedirbs. Po to jam buvo pasiūlyta bėgti į užsienį, o kartu su juo ir man, kaip silpno charakterio žmogui, galinčiam arešto atveju išduoti organizaciją.*

*Nusprendę bėgti į Vokietiją, mes su RIMKUMI susitarėme, kad jis būdamas kasininku, pavogs iš kasos 3000 rublių, iš kurių jis 2000 rub. pasilikto sau, o 1000 rub. atidavė MALINAUSKUI organizacijos reikmėms ir pasiruošė pabėgimui, o su juo ir aš. Susiruošėme su RIMKUMI važiuoti <neįskaitoma> į Kauno miestą, kur jį pasitiko nežinomas man žmogus, kuris sėdo į vieną kupe, o mes į kitą. Atvykus į Kazlų Rūdos stotį, ten jį pasitiko du vyrai, pasikalbėjo su juo ir sutiko pervesti RIMKŲ už 2000 rublių, o mane atsisakė, nes neturėjau pinigų, todėl buvau priverstas grįžti“.*

Analogiškus parodymus davė ir kiti suiimtieji.

Tardymas tęsiasi.

Priedama: MALINAUSKO kratos metu paimtų daiktinių įrodymų nuotrauka ir kontrevoliucinio laikraščio „Laisvoji „Lietuva“<sup>1</sup> egz. 1.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GUZEVIČIUS)

24-I-41  
Nr. 1/186

LYA, f. K-1, ap.10, b.3, l.152-162. Originalas rusų kalba.

**Nr. 18. VRLK Biržų apskrities skyriaus viršininko aiškinamasis raštą „Dėl kontrrevoliucinių lapelių platinimo Biržų rajone faktų“. 1941 m. sausio 29 d.**

Vis.(išškai) slapta

Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisarui,  
valst. saugumo vyr. majorui drg. GUZEVIČIUI.

Kauno m.

### **Aiškinamasis raštas**

### **DĖL KONTRREVOLIUCINIŲ LAPELIŲ PLATINIMO BIRŽŲ RAJONE FAKTŲ**

I 41 m.1.21. direktyvą Nr.15

Nuo pat tarybų valdžios įtvirtinimo Lietuvoje iki 1941 metų sausio 15 d. Biržų rajone buvo išplatinta masė kontrrevoliucinių lapelių. Ir nepaisant to, kad išplatinti lapeliai buvo laiku paimti, tačiau negalime pranešti jų kiekio, nes iki šiol mes niekada nevedėme šių lapelių apskaitos.

Dauguma platinamų lapelių buvo parašyti ranka, rašalu arba pieštuku, nedidelis kiekis buvo parašytas šapirografu. Dažniausiai jie buvo klijuojami didelio žmonių susibūrimo vietose, kaip antai: valsčių pieno surinkimo punktuose, ant telefono stulpų palei kelią ir t.t.

Lapelių turinys iš esmės buvo nukreiptas prieš rinkimus į TSRS Aukščiausiąją Tarybą. Kai kurių lapelių turinį pateikiame. Pavyzdžiui:

„...Artėja rinkimai į Aukščiausiąją Tarybą. Mes, lietuviai, nei vienas neturime eiti balsuoti. O jeigu eisime balsuoti, tai tapsime savo tautos priešais ir patys sau užmausime kilpą, taip kaip buvo rinkimų į Seimą metu. Niekas negali priversti balsuoti, nebijokite jokių komunistų gąsdinimų. Balsavimo antspaudo neturėjimas pase tikram lietuviui suteiks garbės. O tie, kas balsuos ir pase turės atžymą, bus lietuvių tautos priešai ir pasikeitus valdžiai su tokiais išdavikais atsiskaitysime. BALSUOTI NEIKIME.

... Drąsūs lietuviai! Mes kenčiame naujus baudžiavinės priklausomybės laikus, kai ant mūsų sprando sėdi komisarai. Tačiau neilgai kęsime, nes lietuviai nevergaus, pradėsime bruzdėti ir eisime prieš

<sup>1</sup> Byloje nėra .

*azijatų valdžią. Latvija jau sukilo. Estija dar labiau. Vokietija grąsina TSRS už begalinę priespaudą. Momentas patogus, todėl sukil-sime ir mes, lietuviai. Į kovą už laisvę. Į kovą už karžygių kapus. Į kovą už egzistenciją“.*

Panašaus turinio lapeliai buvo platinami ir valsčių kaimuose.

Nustatinėdami kontrrevoliucinių lapelių autorius, 1940 metų gruodį Biržų apskrities Papilio miestelyje buvo išaiškinta liaudies mokyklos 7 mokinių grupė. Mokiniai – daugiausia vargdienių ir vidutinių 12-13 metų vaikai. Be to šios grupės vadovu buvo vargdienio, 1940 metais gavusio žemę, sūnus.

Tiriant bylą, nustatyta, kad mokiniai buvo palikti be jokios tėvų, ar mokytojų priežiūros, vakarais skaitė kriminalinę literatūrą, chuliganiškai elgėsi.

Mes iškvietėme šių moksleivių tėvus ir jų mokyklos mokytojus. Kaltinamieji moksleiviai papasakojo savo kontrrevoliucinės veiklos smulkmenas savo tėvams. Pastarieji ėmėsi priemonių. Po to Papilio valsčiuje per visą laiką jokių lapelių daugiau nepastebėta.

Taip pat po įvykusių rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą apskrityje lapelių nepasirodė.

1941 m. sausio 29 d.

Nr. 26/79

Biržų m.

VRLK BIRŽŲ AV VIRŠ. (LISAS)

*LYA, f. K-1, ap. 10, b.5, l. 236-237. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 19. LTSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas „Apie lenkų pabėgėlių registravimo ir TSRS pilietybės įforminimo atliktą darbą“. 1941 m. vasario 6 d.**

TSR SAJUNGOS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO GENERALINIAM KOMISARUI

drg. BERIJAI  
MASKVOS m.

SPECIALUS PRANEŠIMAS  
APIE LENKŲ PABĖGĖLIŲ REGISTRAVIMO IR TSRS  
PILIETYBĖS ĮFORMINIMO ATLIKTĄ DARBĄ

1941 m. vasario 1 d. būklė

Įgyvendinant TSRS VRLK 1940 m. gruodžio 24 direktyvą Nr 5660<sup>1</sup> dėl lenkų pabėgėlių registracijos ir TSRS pilietybės įforminimo buvo im-tasi šių priemonių:

- 1) Kauno ir Vilniaus miestuose buvo sukurtos operatyvinės trijulės.
- 2) 1940 m. gruodžio 30 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas išleido įsaką dėl visų Lenkijos pabėgėlių registracijos ir TSRS pilietybės įforminimo.
- 3) Lietuvos TSR LKT 1940 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 472 nusta-tė lenkų pabėgėliams TSRS pilietybės suteikimo tvarką.
- 4) Lietuvos TSR LKT 1940 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 473 likvi-duoti lenkų, žydų ir lietuvių komitetai prie Raudonojo Kryžiaus vyriausiojo įgaliotinio Lietuvoje, LKT nutarimu likviduojamos visos pabėgėlių materialinio šelpimo užsienio atstovybės.
- 5) Išspausdintas ir išplatintas spaudoje ir per radiją visose Lietuvos TSR gyvenamose vietose DVMV pranešimas apie pabėgėlių registracijos, TSRS pilietybės suteikimo punktuose tvarką.
- 6) Organizuoti 26 pabėgėlių registracijos punktai:
  - a) Kauno m. – 5 punktai
  - b) Vilniaus m. – 10 punktų
  - c) apskrityse – 11 punktų

<sup>1</sup> Nerasta. Žr. dokumentas Nr. 11.



7) Kiekvienam pabėgėlių punktui vadovauja Liet. TSR VRLK VSV operatyvinis darbuotojas, o jam į pagalbą skirti 8 DV milicijos ir partinio-tarybinio aktyvo darbuotojai.

8) Pabėgėlių registracijos brigadų darbuotojams surengti keturi operatyviniai pasitarimai.

9) Su VRLK apskričių skyrių viršininkais ir pavaduotojais bei VSV operatyviniais darbuotojais, paskirtais registruoti pabėgėlius TSRS pilietybės įforminimui, surengtas specialus operatyvinis instruktažo pobūdžio pasitarimas, kurio metu buvo detalieiai išaiškinti nurodytų priemonių įgyvendinimo tikslai ir uždaviniai. Kartu buvo išklausti VRLK apskričių skyrių viršininkų pranešimai apie pabėgėlių registraciją atskirai kiekviename apskrityje.

Praktiškai pabėgėlių registracijos punktai Kauno ir Vilniaus miestuose pradėjo darbą 1941 m. sausio 2 d., apskrityse 1941 m. sausio 9 d.

Iki 1941 m. sausio 31 d. imtinai visuose registracijos punktuose užsiregistravo 12593 pabėgėliai, prie šio skaičiaus reikia pridėti 2941 žmogų, kurie padavė pareiškimus į vizų ir registracijos skyrių išvažiuoti į kitą šalį bei 2850 vaikų. Tokiu būdu, iš visų 20893 žmonių, esančių pabėgėlių įskaitoje, užsiregistravo 84 procentai.

Iš užsiregistravusių 12593 žmonių 10849 žmonės pareiškė norą priimti TSRS pilietybę. 1714 žmonių atsisakė priimti tarybinę pilietybę.

Atsisakymo priimti tarybinę pilietybę motyvai yra šie:

a) Nori grįžti pas gimines į „gubernatorystės“ teritoriją, į Ameriką, į Palestiną ir kitas šalis.

b) Nepriėmė tarybinę pilietybę dėl politinių motyvų.

Iš 1714 pabėgėlių, atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę, 1645 žmonės – lenkai. Tokį didelį atsisakiusių nuo tarybinės pilietybės žmonių procentą galima paaiškinti tuo, kad nacionalistinės kontrrevoliucinės formuotės lenkų pabėgėlių gretose veda sustiprintą agitaciją prieš tarybinės pilietybės priėmimą. Pavyzdžiui, lenkų nacionalistinė nelegali organizacija Vilniuje 1941 m. sausio 3 d., registracijos punktų antrą darbo dieną išspausdino lapelius „Į lenkų pabėgėlius“ su raginiu atsisakyti priimti tarybinę pilietybę, pateikę tokias priežastis:

1) Lenkija yra karo padėtyje su Tarybų Sąjunga.

2) Geriau laikinai atsisakyti naudos, kęsti sunkumus, užslėpti savyje lenko pasiruošimą ir garbę, po karo būti laisvu Lenkijos piliečiu, negu būti bolševikų belaisviu.

3) Tarybinis pasas nieko negali apsaugoti nuo persekiojimo nei Rusijoje, nei okupuotose teritorijose.

4) Priėmus tarybinę pilietybę, užsidarys durys į Lenkiją ir į visą civilizuotą pasaulį.

Pagal turimą agentūrinę informaciją, nelegalios kontrrevoliucinės literatūros spausdinimui Vilniaus vienuolynų rūsiuose vadovauja kunigas KUCHARSKIS, kuris yra vienas iš nelegalių lenkų organizacijų Lietuvos TSR vadovų.

Be to, didelę antitarybinę agitaciją lenkų pabėgėlių gretose veda buvę lenkų karininkai ir policininkai, kurie paprastai patys atsisako priimti tarybinę pilietybę. Ryškiu šios lenkų nacionalistų grupės motyvu tapo buvusių Lenkijos kariuomenės karininkų pareiškimas:

*„... Aš, kaip Lenkijos patriotas, daviau priesaiką ir sulaužyti jos neturiu teisės. Aš žinau, kad mane ištremė į Kazachstaną, tačiau aš negaliu pasielgti kitaip ...“*

Buvęs Lenkijos kariuomenės kapitonas BOGUŠIRSKIJ Stanislav Petrovič registracijos metu mūsų operatyviniams darbuotojui pareiškė:

*„...Sutinku priimti tarybinę pilietybę tik tokiu atveju, jeigu aš galėsiu vėliau, pasibaigus karui ir atkūrus Lenkijos valstybę, vėl priimti Lenkijos pilietybę ir grįžti į Tėvynę...“*

Registracijos metu išaiškinta kontrrevoliucinio elemento 542 žmonės, iš jų karininkai – 263, policininkai – 94, dvarininkai – 54, fabrikantai – 11, stambūs valdininkai – 120. Pastarieji iki registracijos pradžios, kaip mūsų darbo objektai iš mūsų akiračio buvo iškritę, mes jais nesidomėjome. Iš pabėgėlių buvo tik 20 žmonių informatorių. Per pabėgėlių registracijos ir jų tarybinės pilietybės įforminimo laiką punktų darbuotojai užverbavo 150 agentų ir informatorių.

Siekiant iki nustatyto termino visiškai baigti registruoti buvusios Lenkijos pabėgėlius, buvo imtasi šių priemonių:

1) Per Lietuvos TSR KP (b) CK visiems partijos apskričių komitetams duoti nurodymai: visas apskrities tarybines, profsąjungos ir komjaunimo organizacijas įpareigoti išaiškinti visus lenkų pabėgėlius ir įpareigoti juos atvykti užsiregistruoti.

2) Analogiškai nurodymai duoti ir šiems liaudies komisariatams:

a) Žemdirbystės,

b) Švietimo,

c) Vietinės pramonės,

- d) Maisto pramonės,
- e) Komunalinio ūkio,
- f) Prekybos,
- g) Profsąjungų centro biurui.

3) Be to, duoti papildomi nurodymai VRLK ir DVM visų apskričių skyriams imtis priemonių išaiškinti visus neužsiregistravusius pabėgėlius ir įpareigoti juos atvykti iki 1941 m. vasario 10 d. į registracijos punktus.

4) Ruošiamas kontrrevoliucinio elemento suėmimo operatyvinis planas, kurį išsiųsime 1941 m. vasario 20 d.

Liet.TSR vid. reikalų liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyr. majoras (GUZEVIČIUS)

Nr 1/386  
1941 m. vasario 6 d.  
Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap. 10, b.14, l. 27-31. Originalas rusų kalba.*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Patravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941), Vilnius, 2007, p. 269-273 (faksimilė).*

## Nr. 20. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro specpranešimas apie antitarybines apraiškas Lietuvos nepriklausomybės dienos proga. 1941 m. vasario 16 d.

TSRS VKP (b) ir LKT ĮGALIOTINIUI  
drg. POZDNIAKOVUI

Kauno m.

Specialus pranešimas Nr. 1  
APIE PRIEŠIŠKUS IŠPUOLIUS VADINAMOS LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS DIENOS (vasario 16-os) PROGA

Vasario 14 naktį Kauno mieste buvo išplatinti (rasta 10 vienetų) kontrrevoliuciniai atsišaukimai – „Lietuviai! Visi prieš stalininį jungą!“. Lapelių formatas – 227x296 mm., rašomosios mašinėlės šriftas, padauginyti rotatoriumi.

Lapeluose parašyta:

„... Patekusi į šią nelaimę („tarybinė okupacija“), laisva, ilgus metus kovojusi už laisvę, Lietuvą priversta kruvina širdimi švęsti vasario 16-ją... Lietuva nebus vergų šalimi – kas siekia laisvės, tas ne vergas – mes kupini ryžto žūti iki paskutinio lietuvių, tačiau nevergauti.

*Mes reikalaujame:*

1. Išlaisvinti politinius kalinius ir duoti jiems darbo.
2. Lietuvos naujokų neišvežti už Lietuvos ribų.
3. Visoje Lietuvos Respublikoje kalbėti tik lietuviškai.
4. Grąžinti spaudos ir spaudos laisvę.
5. Grąžinti universitetų autonomiją.
6. Reikalaujame fabrikuose mokėti už viršvalandžius ir neišmesti darbininkų, dirbančių fabrike dešimtis metų.
7. Aprūpinti bedarbius nuolatiniu darbu.
8. Negriauti esamos Lietuvoje žemės ūkio sistemos.
9. Išvežti žydus į Azerbaidžano Respubliką, kad jie nenaikintų Lietuvos pramonės (nepadeginėtų fabrikų), neišnaudotų ir nekurstytų lietuvių.
10. Pašalinti žydus iš lietuviškų mokyklų mokytojų pareigų. Nutraukti rusifikavimą mokyklose ir universitetuose, pertvarkyti programas, remiantis kultūrinių šalių (programomis).
11. Neįleisti valkatų-žydų iš Vokietijos į Lietuvą.

Lapelis baigiamas šūkiu:

„DARBAS, PASIAUKOJIMAS, KOVA – LIETUVĄ ATKURS  
LIETUVIAMS! LIETUVI, KOVOK!“

Iš medžiagos, kurią mes turime, matyti, kad lapelius aktyviai platino studentai-technikai. Byloje vyksta tyrimas.

Vasario 14 ir 15 dienomis buvo aptikta 16 lapelių: „Broliai ir seserys lietuviai!“, beje, iš jų 6 milicijos darbuotojai ir gyventojai aptiko telefono būdelėse ir ant stulpų, o 10 vienetų išmetė dar nenustatytas moksleivis, kai jį bandė sulaikyti vienas pilietis, kuriam šis pasirodė įtartinas.

Lapeliai išspausdinti primityviai guminiu rinkiniu spausdintomis raidėmis ant 10x17 cm formato piešimo popieriaus, o kurio viršus papuoštas buvusios Lietuvos vėliavos spalvų juostelėmis.

Lapelių turinys toks:

„1940 m. birželio 15 d. rusai prievarta užgrobė Lietuvą. Lietuvių tauta, 22 metus kūrusi laimingą nepriklausomą gyvenimą, buvo pavergta. Lietuvius pradėjo atleisti iš darbo. Įstaigas užplūdo žydai. Lietuviai suiminėjami už kiekvieną teisingą žodį. Lietuviai! Nenusiminkime! Prisiminkime vasario 16-ją, įsijunkime į aktyvią kovą prieš pavergėjus.

*Pavergtųjų lietuvių organizacija“.*

Vasario 16-ją Kaune aptiktas rankraštinis lapelis „LKP(b) žydų pakalikų partija. Broli, saugokis bolševiko!!! Jis tave išduos. Jis tave nukankins. Jis tave sušaudys. Jis sunaikins meną, mokslą, turtą, dorovę ir žmonių gyvenimą. Nr. 2“

Vasario 15 d. Kaišiadorių miestelyje (Trakų apskritis) buvo sulaikytas 16-metis VI klasės moksleivis, kaltinamas iškabinęs rankraštinis antitarybinius 2 lapelius. Tardymo metu jis paaiškino, kad jį inspiravo du suaugusieji, vienas iš jų – šaulys nuo 1925 metų.

Apskričiai duotas nurodymas juos suimti.

LTSR VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GUZEVIČIUS)  
LTSR VRLK 2-jo SKYRIAUS VIRŠININKAS (TODES)

1941 m. vasario 15 d.

Nr. 1/492

LYA, f. K-1, ap.10, b. 4, l. 52-54. Originalas rusų kalba.

## Nr. 21. Iš Lietuvos TSR VRLK VSV 3-jo skyriaus specpranešimo apie agentūrinį-operatyvinį darbą pagal „vokiečių liniją“. 1941 m. vasario 22 d.

Vokietijos siekis užgrobti Lietuvą buvo pradėtas įgyvendinti dar iki pirmojo imperialistinio karo pradžios, tačiau ypatingas aktyvumas išryškėjo nacionalsocialistams atėjus į valdžią.

Teritorijų artumas, gerai sutvarkyti susisiekimo keliai su Lietuva ir kitos prielaidos davė Vokietijai galimybę greitai įsibrauti į ekonomiką, užimti dominuojančią padėtį transporte, svarbiausiose pramonės šakose, energetikos ūkyje ir apgyvendinti Lietuvą nacionaliniais vokiečių tautybės kadrais

Netiksliais duomenimis Raudonosios Armijos atėjimo momentu Lietuvoje buvo beveik 300 vokiečių įmonių, įskaitant 49 dirbtuves ir fabrikus, lentpjūves ir plytines, elektrines, autoūkius, 88 prekybos taškus ir t.t. Kartu su įtaka, užimant svarbiausias ekonomikos šakas, buvo sukurtas nacionalistinių kultūros-švietimo įstaigų, sporto ir religinių draugijų bei organizacijų tinklas: 24 bibliotekos, 6 internatai, 21 gimnazija, 10 liaudies mokyklų, sporto klubai ir t.t.

Visas šias ekonomines, kultūros, religines, sporto ir kitas organizacijas, kurias oficialiai užregistravo Lietuvos vyriausybė, padėjo vokiečių žvalgybai masiškai steigti visoje Lietuvoje agentūrą ir skverbti į valstybės aparatą, kariuomenę, policiją ir į kitus svarbiausius valstybinius organus.

Labai išraiškinga, kad, atėjus DVRA dalinimams, Lietuvos buvusios politinės policijos daugelis valdininkų ir vadovų, betarpiškai pradėjo tarnauti gestapui. Analogiška padėtis buvo ir Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo 2-jame skyriuje.

Nepaisant tokios padėties ir akivaizdžios išdavystės valstybės aparate ir armijoje, 1934 metų politinės policijos ir kontržvalgybos archyvai atskleidžia, kad per šį laikotarpį buvo išaiškinta per 400 vokiečių agentų, kurių dauguma ir dabar gyvena LTSR teritorijoje, per LTSR VRLK 3-jo skyriaus trumpa darbo laiką mūsų tyrimo objektais tapo 360 žmonių, įtariamų šnipinėjimo veikla.

Prie masinio agentūros kūrimo prisidėjo legaliai egzistavusios nacionalistinės vokiečių organizacijos, ypač „Kulturferband“, kuria prisidengiant dirbo ir karinė žvalgyba, ir gestapas.

„Kulturferband“ vadovų didelė dalis vadovavo ir jo atskiroms grandims.

„Kulturferband“ ir jame paslėptos nelegalios vokiečių organizacijos,

tokios kaip „Manšaft“<sup>1</sup>, „Hitlerjugend“, SS ir kitos, repatriacijos laikotarpiu dar labiau suaktyvino savo veiklą ir vykdydami žvalgybines užduotis, tuo pačiu prisdengdamos repatriacijos ruošimu, savo narių tarpe pradėjo plačią nacionalistinę propagandą. Taip „Kulturferband“ vadovybė praktiniame darbe, siekdama savo narių tarpe pakirsti tarybinių organų autoritetą, atkakliai aiškino vokiečiams, kad jų negali suimti, o jų turtą nacionalizuoti, nes neva juos gina vokiečių reichas.

Vokiečių pasiuntinybė išdavė kai kuriems asmenims, kurie bijojo VRLK organų represijų, dokumentus apie tai, kad šiuos asmenis globoja vokiečių organai. ( Pas suimtąjį buvusį kriminalinės policijos viršininką Pamataitį buvo rastas panašus dokumentas).

„Kulturferband“ propagandos paveikti vokiečiai įsitikinę, kad jie yra mūsų valstybėje neliečiami vienetai ir nepriklauso nuo tarybinių valdžios organų.

Nustatyta, kad norėdami išaiškinti vokiečių tautybės asmenis, susijusius su VRLK organais, vokiškos nelegalios organizacijos „Manšaft“ nariai sekė įtartinus vokiečius.

Gandai, kad „Manšaft“ nariai seka atskirus vokiečius buvo skleidžiami sąmoningai, siekiant įbauginti vokiečius ir sulaukyti juos nuo bendradarbiavimo su VRLK.

Tuo pačiu tikslu žymūs „Kulturferband“ veikėjai pokalbiuose su vokiečiais atvirai pareiškėdavo, kad jiems žinomi visi vokiečiai, kurie bendradarbiauja su VRLK ir atvykus į Vokietiją su jais bus atsiskaityta.

Lietuvos VRLK VSV 3-jo skyriaus viršininkas,  
valstybės saugumo kapitonas Černonebov

FST CA.

Кп.: Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сборник документов. М, 1995.Т. 1. Кн. 2. С.33-35.

## Nr. 22. Lietuvos TSR VRLK Biržų apskrities skyriaus pažyma „Biržų apskrities politinė- ekonominė charakteristika“. 1940 m. kovas.

VISIŠKAI SLAPTAI

### BIRŽŲ APSKRITIES POLITINĖ-EKONOMINĖ CHARAKTERISTIKA

Prie Smetonos režimo Biržų apskrityje buvo 45 legalios politinės partijos ir organizacijos, iš jų 24 – lietuviškos ir 21 – žydų, iš viso jose buvo 20000 narių (maždaug). Be to, nuvertus Smetonos režimą, Biržų apskrities teritorijoje liko gyventi visi jos politinės policijos darbuotojai:

Policininkų – 116 žm.

Karininkų – 80 žm.

Provokatorių – 15 žm.

Dvasininkų (kunigų) – 55 žm.

Būtina pabrėžti, kad visi buvę politinių partijų ir organizacijų nariai dabar vienijasi ir kartu atlieka kontrrevoliucinį darbą prieš tarybų valdžią. Ypač aktyviai priešišškai veikia religinės organizacijos. Tai akivaizdžiai matosi net iš to, kad rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą kampanijos metu, daugelyje valsčių buvo masiškai išplatinti kontrrevoliuciniai lapeliai ir atsisaukimai. Pagal savo turinį lapeliai, iš esmės, kvietė gyventojus kovoti prieš esamą tarybinę santvarką, už buržuazijos valdžios atkūrimą. Apskrityje labai išvystytas šovinizmas. Lietuviai su neapykanta žvelgia į žydus, o tai irgi atsispindėjo platinamuose lapeliuose.

Beveik visi gyventojai tikintys. Sekmadieniais ir kitų švenčių metu bažnyčios būna perpildytos. Gyventojus taip pat apkvaišina įvairios religinės apeigos, būtent: paskutinius skatikus aukoja kulto tarnams.

Apskrityje silpnas švietimo darbas, antireliginis darbas nevyksta, laikraščiai gyventojams nepristatomi, iš esmės tai pasakytina apie kaimą, nes pašto skyriai paprastai spaudos į kaimus nepristato. Jokių klubų nėra, išskyrus du kino teatrus Biržų mieste, bet ir jie tinkamai nesutvarkyti. Kino teatrai netapo agitacijos punktais.

Apskrityje nėra vietinio laikraščio, nors yra spaustuvė.

Dauguma gyventojų neraštingi ir niekas dar nepradėjo jų mokyti,

EKONOMIKA: Apskrities teritorija užima 2617,37 kv. km.

Žemdirbystės plotas sudaro 145,000 ha, kurį apdirba 14830 valstiečių pavieninkų.

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr.15.

Gyventojų sudėtis:

Dvarininkų – 12.

Buožių – 1167.

Nacionalizuota pramonės įmonių – 17.

Nacionalizuota namų – 217.

Nacionalizuota prekybos įstaigų – 9.

Nacionalizuota kino teatrų – 2.

Apskrities pramonė, įskyrus smulkias įmones, neišvystyta. Gyventojai, iš esmės, verčiasi žemės ūkiu (gyvulininkystė ir grūdinės kultūros). Kaimo gyventojai atsilikę, daugelis gamina alų, tai įgavo didelį mastą. Ypač tai pastebima buožių ūkiuose, kuriuose, siekiama sunaikinti sėjai grūdus, iš jo gamina spirito produkciją.

Apskrities susisiekimas daugiausia tik vieškeliais (gruntiniai), plentas yra tik vienas, jungiantis Biržų miestą ir Vabalninko valsčių.

Be to, dar yra nebaigtas plentas, jungiantis Biržus, Paberžę ir Pasvalio valsčių. Kiti valsčiai su apskrities centru sujungti tik gruntiniais keliais. Geležinkelis yra tik vienas – siaurukas, jungiantis Biržų miestą ir Šiaulius, jis taip pat nutiestas per Pasvalio, Paberžės, Mrenčinų ir Joniškėlio valsčius.

1941 m. kovo „...“

Nr. ...

Biržų miestas

VRLK BIRŽŲ SV VIRŠ. (LISAS)

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l. 250-251. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 23. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie nelegalios jaunimo organizacijos „Geležinio vilko brolija“ narių platinamus antitarybinius lapelius“. 1941 m. kovas.**

## SPECIALUS PRANEŠIMAS

Š. m. vasario 16 d. LTSR VRLK Šakių apskrities skyrius sulaukė Pilviškio nepilnos vidurinės mokyklos moksleivį KUDIRKĄ su antitarybinio turinio lapeliais.

Apklaustas KUDIRKA paaiškino, kad lapelius jam perdavė Vilkaviškio vidurinės mokyklos moksleivis PETRAŠIŪNAS. Remiantis KUDIRKOS parodymais PETRAŠIŪNAS buvo suimtas, pastarasis paaiškino, kad 50 egzempliorių lapelių, išspausdintų rotatoriumi, jam perdavė Vilkaviškio gimnazijos moksleivis KURAUSKAS.

Remiantis KUDIRKOS, PETRAŠIŪNO IR KURAUSKO PARODYMAIS buvo sulaikyti Vilkaviškio vidurinės mokyklos moksleiviai: JUODKOJIS, SADAUSKAS, LINERTAS, BURAGAS, MALSKAITIS, GRAŽULIS, IKSLEVIČIUS.

Tardymo metu buvo išaiškinta, kad visi aukščiau nurodyti asmenys yra nelegalios antitarybinės jaunimo organizacijos „Geležinio vilko sąjunga“ nariai.

Organizacijos vadovu buvo JUODKOJIS, o jo pavaduotoju – MALSKAITIS.

Ši organizacija, kaip paaiškėjo tardymo metu, buvo sukurta 1940 m. gegužės 30 d. JUODKOJIS ir MALSKAITIS, abu Vilkaviškio gimnazijos moksleiviai, tuomet iškėlė sau uždavinį mokytis Lietuvos istorijos, ruošti valstybės tarnautojus, kurie galėtų užimti valstybės postus ne pagal protekciją, kaip tai buvo Smetonos laikais, o pagal sugebėjimus.

Be to, kaip jie pareiškė, norėtų, kad valdžioje būtų tokie vadovai, kurie sugebėtų atkurti etnografinę Lietuvą ir Gedimino laikų Lietuvą.

Lietuvoje įkūrus tarybų valdžią, JUODKOJIS ir MALSKAITIS pradėjo verbuoti naujus organizacijos narius tam, kaip jie pasakė, kad kovotų prieš „okupantus“, už Lietuvos „nepriklausomybę“. Tai jie norėjo įgyvendinti, įkūrus galingą ginkluotą organizaciją, kuri privalėjo pradėti veikti užnugaryje Vokietijos karo prieš TSR momentu.

Per trumpą laiką JUODKOJIS ir MALSKAITIS į savo organizaciją užverbavo 9 naujus narius, kuriems taip pat buvo duota užduotis verbuoti naujus žmones ir įsigyti ginklų.



Arešto momentu organizacijoje buvo:

1) JUODKOJIS Vincas, gimęs 1921 metais, lietuvis, valstiečio sūnus, tėvas turi 4,9 ha žemės, o kartu su broliu – 30 ha žemės, gimnazijos 9 klasės moksleivis, buvęs šaulys, organizacijos vadovas.

2) MALSKAITIS Jonas, gimęs 1924 metais, darbininko sūnus, lietuvis, buvęs šaulys, gimnazijos 8 klasės moksleivis, organizacijos vadovo pavaduotojas.

3) KURAUSKAS Česlavas, gimęs 1921 metais, valstiečio sūnus, tėvas turi 12 ha žemės, gimnazijos 9 klasės moksleivis, nepartinis, organizacijos partijos vadovas.

4) SADAUSKAS Justinas, gimęs 1924 metais, stambaus buožės sūnus, tėvas turi 30 ha žemės, tėvas buvo Smetonos Seimo deputatas, gimnazijos 8 klasės moksleivis, numatytas grupės vadovu.

5) PETRAŠIŪNAS, gimęs 1922 metais, 9 klasės moksleivis, lietuvis. Suėmė LTSR VRLK Šakių AV.

6) BURAGAS Juozas, gimęs 1925 metais, lietuvis, gimnazijos 7 klasės moksleivis, tėvas Vilkaviškio MTS – direktorius, eilinis organizacijos narys.

7) LINERTAS Adolfas, gimęs 1922 metais, lietuvis, tėvas turi 13 ha žemės, eilinis organizacijos narys, gimnazijos 8 klasės moksleivis.

8) GRAŽULIS Bernardas, gimęs 1924 metais, lietuvis, gimnazijos 8 klasės moksleivis, tėvas turi 24 ha žemės.

9) ČESNA Vytautas, gimęs 1922 metais, lietuvis, gimnazijos 10 klasės moksleivis, tėvo brolis turi 30 ha žemės, organizacijos nariu nebuvo, tačiau aktyviai dalyvavo ruošiantis leisti lapelius. Antitarybiškai nusiteikęs žmogus, mokyklos vakaro metu atvirai skaitė antitarybinius eilėraščius, už tai buvo dviem savaitėm pašalintas iš gimnazijos.

10) NIUKLIS ALBINAS, gimęs 1920 metais, 9 klasės moksleivis, tėvas turi 10 ha žemės. Organizacijai nepriklausė, tačiau buvo numatytas verbavimui, organizacijos pavedimu turėjo išplatinti maždaug 30 lapelių.

Organizacijos nariai: JUODKOJIS, MALSKAITIS, KURAUSKAS, SADAUSKAS, LINERTAS, BURAGAS ir GRAŽULIS davė organizacijai tokio turinio priesaiką: „Prisiekiu aukščiausioju kovoti už Lietuvos „nepriklausomybę“, prieš okupantus, niekada neišduoti savo organizacijos narių. Už šią kovą atiduosiu savo gyvybę ir neišstosiu iš organizacijos“.

Be to, organizacija surengė keletą susirinkimų. Programos ir antspaudų neturėjo.

Organizacijos nariai ketino išleisti lapelius Spalio revoliucijos 23-iojioms metinėms ir rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą sausio 12-jai dienai, tačiau negavę rotatoriaus, vėliau nuo šios minties atsisakė.

Vasario 16-jai organizacija iškelė tikslą išleisti lapelius ir įpareigojo organizacijos narį KURAUSKĄ pagaminti rotatorių ir visus reikiamus priedus, ką jis ir padarė. Lapelio tekstą parašė: KURAUSKAS ir ČESNA, pastarasis taip pat išspausdino lapelio tekstą ant vaškuotės.

Vasario 12 d. JUODKOJIS, KURAUSKAS ir MALSKAITIS Vilkaviškio valsčiaus Šulkaičių kaime, JUODKOJO ūkyje specialiai įrengtoje patalpoje rotatoriumi išspausdino beveik 180 kontrrevoliucinio turinio atsišaukimų. Šiame atsišaukime jie šmeižė tarybų valdžią ir Raudonąją Armiją, kvietė kovoti prieš „okupantus“.

Šie atsišaukimai buvo paskirstyti tokiu būdu: PETRAŠIŪNAS paėmė 50 vienetų išplatinti Pilviškyje; NIUKLIS – 50 vienetų išplatinti Bartimių valsčiuje, likusieji atsišaukimai buvo palikti KURAUSKUI išplatinti Vilkaviškyje ir valsčiuje.

Be to, buvo išklijuota 15 antitarybinio turinio atsišaukimų, kuriuos KURAUSKAS gavo iš Marijampolės mokytojų seminarijos studento KIJASKO Jono.

Suimtieji BURAGAS, GRAŽULIS ir LINERTAS, kaip nepilnamečiai, buvo paleisti.

Remiantis KURAUSKO parodymais, 1941 m. vasario 25 d. Marijampolėje VRLK apskrities skyrius sulaukė Marijampolės mokytojų seminarijos studentą KIJASKĄ Joną, Pijaus sūnų, gimusį 1922 metais, lietuvių, buvusį „Skautų“ ir „Šaulių“ organizacijų narį, iš valstiečių buožių: tėvo ūkis 29 ha žemės, 6 karvės, 5 arkliai, įtariamas platinus kontrrevoliucinius maištininkų atsišaukimus.

Tardomas KIJASKAS paaiškino, kad antitarybinius atsišaukimus, išspausdintus šapirografu ir rotatoriumi, jis gavo iš Kauno universiteto Technologijos fakulteto buvusio studento KALĖDOS Antano, kuris šiuo metu dirba savo tėvo ūkyje Marijampolės apskrities Liudvinavo valsčiaus Pasūdonio kaime. Dalį gautų atsišaukimų išplatino Marijampolės amatų mokykloje, dalį išvežė į Vilkaviškį ir perdavė moksleiviui ČESNAI Vitui.

Amatų mokykloje tikrai buvo aptikti kontrrevoliuciniai atsišaukimai, kurie pagal savo turinį ir išorinį aprašymą visiškai atitinka tuos atsišaukimus, apie kuriuos parodė KIJASKAS. Panašūs atsišaukimai 1941 m. vasario 15 ir 16 dienomis buvo aptikti Marijampolėje ir Liudvinavo valsčiuje.

Pateikus šiuos atsišaukimus, KIJASKAS patvirtino, kad būtent šiuos atsišaukimus jis gavo iš KALĖDOS Antano. Toliau KIJASKAS parodė, kad KALĖDA Antanas prašė nupirkti jam kokį nors ginklą, tačiau ko kiam tikslui nepasakė.

Tuo pagrindu buvo sulaikyti broliai KALĖDA Antanas, Leono sūnus, gimęs 1920 metais, lietuvis, priklausė „Ateitininkų“ organizacijai, iš valsčiųčių buožių, tėvo ūkis 56 ha žemės, 16 karvių, 7 arkliai, gyvena Liudvinavo valsčiaus Pasūdonio kaime, ir Vladas – 1-osios vidurinės mokyklos 7 klasės mokinys, gyvenantis Marijampolėje.

1941 m. vasario 28 d. tardymo metu KALĖDA Vladas paaiškino: „Iš savo brolio KALĖDOS Antano aš gavau 20 antitarybinių atsisaukimų, kuriuos platinau per KIJAUSKĄ. Analogiškus atsisaukimus gavau iš brolio ir platinau juos kartu su KIJAUSKU prieš rinkimus į Aukščiausiąją Tarybą.

KALĖDA Antanas, tik pateikęs jam brolio Vlado parodymus, prisipažino, kad pats asmeniškai namie spausdino savadarbiu šapirografu ir rašomąją mašinėlę „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjungos“ vardu kontrrevoliucinius atsisaukimus. Jis asmeniškai išspausdino 150 tokių atsisaukimų, o platinti juos padėjo brolis KALĖDA Vladas ir KIJAUSKAS Jonas.

Be to, KALĖDA Antanas davė parodymus: „1940 metų spalio pabaigoje aš buvau užverbuotas į kontrrevoliucinę organizaciją „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjungą“. Mane verbavo Kauno universiteto Technologijos fakulteto studentas BRIZGYS Petras, gyvenantis Kaune, <neįskaitoma>Kalnis, namo numerio neatsimenu, jam pasirašiau raštelį, kad priklausau „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjungai“.

Po verbavimo BRIZGYS Petras įspėjo KALĖDĄ Antaną, kad jis greitai gaus kontrrevoliucinius atsisaukimus, kuriuos perduos asmeniškai ar per patikimą žmogų, „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjungos“ narį, pastarasis susitikimo metu, kaip sutarta, pasakys slaptažodį „Vėjas“, o KALĖDA Antanas turi atsakyti „Pučia“, po to įvyks atsisaukimų perdavimas.

Prieš 1941 m. vasario 16-ją KALĖDA Antanas gavo iš Kauno laišką, kuriame buvo nurodyta kokią dieną ir valandą (tikslios dienos ir valandos neprisimena) reikia ateiti į Liudvinavo miestelio autobusų stotį ir laukti atvykstančio iš Kauno autobuso. KALĖDA atvyko į nurodytą vietą, kurioje pagal sutartą slaptažodį susitiko su nepažįstamu žmogumi, gavo iš jo 30 antitarybinių atsisaukimų, išspausdintų rotatoriumi, ir po to išsiskyrė.

KALĖDOS namų kratos metu buvo paimta rašomoji mašinėlė, šapirografas ir šautuvas be šovinių.

Remiantis KALĖDOS ANTANO parodymais buvo suimtas Kauno universiteto Technologijos fakulteto studentas BRIZGYS Petras, gimęs 1917 metais, labai reakcingai nusiteikęs vyskupo BRIZGIO brolis, buvęs aktyvus fašistinės korporacijos „Grandis“ narys.

Antitarybinės organizacijos „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjunga“ bylos tyrimas tęsiasi.

Apie tyrimo rezultatus pranešime papildomai.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)  
LTSR VSLK SPS VIRŠ. (TODES)

1941 III  
Kaunas

*LYA, f. K-1, ap.10, b.4, l.129-314. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 24. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
prašymo raštas sankcionuoti lenkų pabėgėlių  
kontrrevoliucinių elementų suėmimo operaciją.  
1941 m. kovo 14 d.**

1941 m. kovo 14 d.  
Nr. 3/981  
Kauno m.

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,  
Valstybės saugumo 3-jo rango komisarui -  
Drg. MERKULOVUI  
Maskva

Remiantis 1940 m. gruodžio 24 d. TSRS VRLK direktyva, vadovaujant Liet.TSR VRLK operatyviniams darbuotojams, buvo atlikta b. Lenkijos pabėgėlių registracija ir priimti pareiškimai įforminti TSRS pilietybę.

Atlikus darbą, paaiškėjo, kad tarybinę pil[ietybę] sutiko priimti- 13120 žm., tarybinę pilietybę atsisakė priimti- 1822 žmonės.

Iš visų užregistruotų pabėgėlių išaiškinti kontrrevoliuciniai elementai - 975 žmonės, kuriuos būtina suimti. Dėl kiekvieno asmens priimtas nutarimas suimti ir pritaikyti kardomąją priemonę.

VRLK ir milicijos operatyviniai darbuotojai vienu metu atliks areštus.

Asmenims, kurie atsisakė priimti tarybinę pilietybę dėl šeimyninių aplinkybių (pageidauja išvykti pas artimus giminaičius į b.Lenkiją, gubernatorystę ir į užsienį), netaikome jokių operatyvinių priemonių.

Prašau sankcionuoti 975 žm. areštą ir nurodymų dėl asmenų, pageidaujančių išvykti iš Lietuvos TSR.

[...]

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
Valstybės saugumo vyr. majoras (GLADKOV)

*FST CA, f. 3, ap. 8, b. 44, l. 175-176. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 25. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P. A. Gladkovo specpranešimas „Dėl buožių antitarybinės veiklos pasiruošimo pavasario sėjai metu“.  
1941 m. kovo 22 d.**

LIETUVOS KP(b) CK SEKRETORIUI

drg. Sniečkui  
Kaunas

DĖL BUOŽIJOS ANTITARYBINĖS VEIKLOS PASIRUOŠIMO  
PAVASARIO SĖJAI METU

Pradėjus ruošti pavasario sėjai, buožija aktyvina antitarybinę veiklą kaime, skleidžia provokacinius gandus tarybų valdžios atžvilgiu, sabotuoja partijos ir vyriausybės priemones, taip pat grąšina susidoroti su komunistais, apie tai byloja šie faktai:

Šiaulių apskrities Meškučių valsčiaus Sereikalių kaimo buožės NAIMIS ir ŠIMKUS Matas atsisakė pasirašyti sutartį dėl cukrinių runkelių kontrakto ir pareiškė: „Jeigu tai įsakymas, tai nereikia pasirašyti. Sau išauginsime, o rusams nenorime, tegul jie patys sau sėja. Spaudoje rašo vienaip, o daro kitaip - apgaudinėja“.

Marijampolės cukraus gamykla gavo 35 buožių raštiškus pareiškimus, kuriuose reikalaujama 50-75 % sumažinti planuotus cukrinių runkelių pasėlių plotus ir motyvuoja tuo, kad neparuošta žemė ir trūksta darbo jėgos.

Buožija, nenorėdama užsėti turimos žemės ir siekdama sužlugdyti pavasario sėją, sąmoningai atleidžia samdinius.

Marijampolės apskrities Sasnavos valsčiaus buožės LASTAUSKAS iš Avižinių kaimo, BALTRUŠAITIS iš Varnabūdžio kaimo, SENKUS iš Pagerėlių kaimo, KARNAUSKAS ir OGINIS iš Griškabūdžio kaimo, anksčiau nuolat samdę nuolatinius samdinius, visus juos atleidžia ir pareiškia: „Mums samdiniai nereikalingi, kiek sugebėsime, tiek ir apsėsime“.

Šiaulių apskrities Radviliškio valsčiaus Iliučių kaimo buožė DAILADANIS sakė: „Pavasarij lauko darbams darbininkų nesamdysiu, ką jie man gali padaryti per 8 valandų dieną, kiek pats apdirbsiu, tiek man pakaks“.

Yra faktai, kad buožės agituoja valstiečius nepriduoti valstybei likusių grūdų, o patys, turėdami dideles atsargas, juos pūdo, pavyzdžiui:

Šiaulių apskrities Pašvitinio valsčiaus Griekių kaimo buožė GRIGALIŪNAS Motiejus suruošė vestuves, kuriose dalyvavo beveik 70 žmonių, dauguma buožės, šiose vestuvėse dainavo Lietuvos nacionalistinį himną, buožė NAINIENĖ kalbėjo ir ragino dalyvaujančius nepristatyti tarybų

valdžiai duonai kepti skirtų grūdų ir gyvulių bei pridėjo: „Tegul visi komunistai miršta iš bado, greit visi komunistai bus prikalti prie sienos“. Visa tai buvo palydima necenzūriniais keiksmožodžiais tarybų valdžios adresu.

Šiaulių apskrities Milžiūnų kaimo buožė PURVINIS Vladas svirnuose laiko daug grūdų, su valstybe neatsiskaito, sąmoningai juos pūdo.

Kartu buožija vykdo aktyvią antikolūkinę agitaciją, skleidžia provokacinius gandus apie kolūkius.

Rokiškio apskrities Pakemunio valsčiaus vykdomajame komitete vykusiame valstiečių susirinkime, skirtame pavasario sėjai, buožė KALPOKAS Vladas, sakydamas antikolūkinę kalbą, pareiškė: „Kolūkiai – tai žmonių nelaimė. Mes į kolūkius neisime ir apie kolūkius mums nekalbėkite, kolūkiuose labai blogai, vaikšto nuogi, alkani ir basi. Mūsų tėvai išsivadavo iš ponų jungo, o tarybų valdžia nori mus vėl priversti gyventi kaip mūsų tėvai prie ponų“.

Analogiški signalai ateina ir iš kitų Respublikos apskričių.

Būtina pažymėti, kad partijos apskričių komitetai ir vykdomieji komitetai, kuriems žinomi aukščiau išdėstyti faktai, nesiima priemonių ir blogai organizuoja agitacinį-propagandinį darbą.

VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

LTSR VRLK EKO VIRŠININKAS (MACEVIČIUS)

1941 m. kovo 22 d.

Nr. 1/708

Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap. 8, b.4, l. 146-148. Originalas rusų kalba.*

## **Nr. 26. Lietuvos aktyvistų fronto instrukcija „Lietuvai išlaisvinti nurodymai.“ 1941 m. kovo 24 d.**

SVARBU: Šios instrukcijos turinys perduodamas sukilimo centrams tik žodžiu ir per visiškai patikimus ryšininkus, kurie atsako savo galva už paslapties išdavimą

Griežtai slaptai

LIETUVOS AKTYVISTŲ FRONTAS 24. III. 41

LIETUVAI IŠLAISVINTI NURODYMAI

### **I. Apie bendrą padėtį**

Visi simptomai rodo, kad Hitlerio pareiškimas, jog šie metai bus lemiami, nėra tuščias žodis. Tikrai yra sparčiai ruošiamasi kažkokiems dideliems veiksams, niekas, išskyrus pačią vokiečių Karo Vadovybę, nežino, kuria kryptimi lemiantis smūgis bus nukreiptas.

Tai, kas įvyko šią žiemą ir tebevyksta dabar įvairiuose frontuose, tėra antraeiliai dalykai. Jie nesuriša vokiečių Karo Vadovybei rankų. Atbulai, prisidėjo prie bendros situacijos ir Vokietijos priešų tarpusavio nesusigiejimo išaiškinimo. Pasirodžius vokiečių kariuomenės daliniams šiaurės Afrikoje, anglų puolimas Libijoje apmirė. Vokiečių kariuomenės įvedimas Italijon garantuoja, jog Italijos laikysena nepakitės. Pastatymas vokiečių kariuomenės Rumunijoje patiktina Vokietijai rumunų žibalų šaltinius ir užkerta kelią Sovietų Rusijai veržtis į Balkanus. Kariuomenės pastatymas Bulgarijoje iššifravo, jog Sov. Rusija bijo Reicho ir kad Turkija tesirūpina vien savimi. Tai savo ruožtu teikia vokiečiams galimybę priversti Graikiją baigti karą su Italija ir duoda laisvę Berlyn–Romos ašiai stabilizuoti padėtį Balkanuose pagal savo skonį.

Vokiečių propaganda tebeskleidžia nuomonę, kad ruošiamasi suduoti lemiamą smūgį Anglijai. Bet yra rimtų davinių už tai, kad įvykiai gali pasukti visai kita kryptimi ir kad sakyta tvirtinimas ar tik nebus paprastas propagandos triukas, kad suklaidinus Vokietijos priešus apie tikruosius vokiečių strategijos planus...

Kaip bus pasielgta tikrumoje, parodys tik ateitis. Bet labai krinta į akis faktas, kad desantas, kuriuo vokiečių propaganda baugina Britų salas jau nuo pereinamųjų metų rudens, iki šiol vis neįvyksta. Vieton jo, vokiečiai tik suintensyvino povandeninių laivų statymą. Esą užsibrėžta jų pasistatyti

dinti net keletą tūkstančių. Nemažas jų kiekis jau pastatytas žiemos bėgyje ir paleistas į kovą. To pasėkoje jau dabar žymiai padidėjo skaičius nuskandintų anglišku laivų. Kyla pagrįstas klausimas, ar vokiečiai įsitikinę, jog desantas iš atviros jūros į Britų salas, nemažos anglų kariuomenės ginamas, būtų rizikingas dalykas, nėra nuo tokio sumanymo atsisakę ir stengsis kamuoti anglus vien technikinėmis priemonėmis: iš oro – pagalba aviacijos bombų, kad paralyžavus anglų karo pramonę ir terorizavus miestus, ir jūroje – pagalba povandeninių laivų torpedų ir minų, kad nukirtus Britų salų susisiekimą laivais su užjūriu ir tuo pačiu padarius nebegalimu tų salų aprūpinimą maistu ir ginklais iš toliau.

Jei šis diagnozas yra teisingas, tai karas su Anglija gali užsistėti. Prie jo užtęsimo, be to, žymiai prisidės Amerikos pasiryžimas tiekti Anglijai ginklų, amunicijos, aviacijos ir net karo laivų. Tokiomis sąlygomis karas su Anglija gali tęstis net keletą metų...

Karo eventualus užsistėjimas verčia Vokietiją imtis Europos kontinento, kurio didelė dalis jau ir dabar yra vokiečių kontrolėje, pertvarkymo, nebelaikant karo galo, kad greičiau stabilizavus padėtį ir atgaivinus įvairių kraštų produkciją, būtiną, kaip pačios Vokietijos, taip ir jos užimtų šalių gyventojų išmaitinimui. Kad vokiečių politika šia linkme pasuka, parodo vis dažniau pasikartoją Reicho Vyriausybės atsakingų narių pareiškimai, jog Vokietijos vadovaujamoje Naujoje Europoje bus suteikta visoms tautoms teisė pačioms tvarkytis pas save, kaip nori, bet ūkinėje kolaboracijoje su visomis kitomis valstybėmis, Vokietijos globojamomis.

Europos pertvarkymas nebūtų betgi joks pertvarkymas, jei būtų palikta nuošalyje Sov. Rusija. Tad planas pertvarkyti Europą, be abejo, palies ir Sov. Rusiją, gal net pirmoje vietoje. Dėl sekančių motyvų: Pirmia – todėl, kad Sov. Rusija turi didelius derlingos žemės plotus ir visokių požeminių turtų, bet iš priežasties dabartinės savo komunistinės santvarkos nesugeba išvystyti krašte produkcijos bei patiekti Vakarų Europai tiek ūkinių gėrybių, ypač maisto produktų ir žaliavų industrijai, kiek iš tikrųjų galėtų; antra – todėl, kad Sov. Rusija, kaip komunistinio nuodo lizdas, gali, savo veikla iš pasalų, su laiku pasidaryti dabartiniam Vokietijos režimui pavojinga, ypač pavojinga vokiečių okupuotuose kraštuose, kur gyventojai, materialinio skurdo slegiami ir okupanto spaudžiami, yra stumti stumiami į komunizmo bučą; trečia – kad Sov. Rusijos susprogdinimu išmušus iš galvos byle kokią viltį tiems, kas tikisi iš Sov. Rusijos išganymo ar paramos kare prieš Vokietiją; ketvirta – kad suskaldant Sov. Rusiją į eilę valstybių panaikinus ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai pavojų Vokietijai iš slaviškųjų Europos Rytų pusės.

Sov. Rusijos pertvarkymas ir jos įjungimas į bendrą Europos ūkio produkciją yra reikalingas dar ir todėl, kad dėl anglų blokados Europos kontinentas nebegali gauti prekių iš užjūrio ir net iš Afrikos kolonijų. Savo gi nuosavų išteklių jam neužtenka, jei Rusija nesugebės atgauti to vaidmens, kokį ji Vakarų Europos aprūpinimo maistu ir žaliavomis klausimu buvo įgijusi prieš 1914–18 metų karą...

Pačiu svarbiausiuoju rodikliu apie tai, kad Vokietija yra užsibrėžusi suvesti šiais metais pagrindines sąskaitas su savo priešais yra tas faktas, kai per visą šią žiemą buvo sparčiai didinama kariuomenė. Kiek jos iki šiol jau sumobilizuota – yra vokiečių štabo paslaptis. Teoretiniai įvertinimai, kad galbūt yra sumobilizuota apie 10–12 milijonų vyrų. Charakteringa yra ir tai, kad žmonės vis dar šaukiami toliau. Visai natūraliai kyla klausimas, kuriems tikslams tiek daug kariuomenės sumobilizuota. Aišku ir ne kariškiui, kad desantui į Britų salas tokių didelių sausumos jėgų visai nereikalinga. Išvada aiški: pasiruošta visiems eventualumams. Turimų karinių jėgų, atrodo, pilnai užtektų lemiantiems veiksams ne kurioje nors vienoje kryptyje, bet keliose, pav. desantui prieš anglus, smūgiui į Rytus, pagalbinėms operacijoms Balkanuose (jei toks reikalas kiltų), veiksams Afrikoje ir užimtų kraštų okupacijai...

## II. Lietuvos atstatymo kelias

Prie dabartinių aplinkybių Lietuvos atstatymas vien savo nuosavomis jėgomis būtų beviltiškas dalykas. Tenka ieškoti iš kur nors pagalbos, arba palaukti kol dabartinės sąlygos pakitėtų ir pasidarytų lietuvių tautos jėgoms pakeliamomis.

Lietuvos atstatymo požiūriu mums šiuo metu yra ne tiek svarbu žinoti, kuri kariaujančiųjų pusių šį karą galutinai laimės, kaip tai, primo – kas galėtų artimiausiu laiku išvyti rusų raudonąją armiją iš mūsų nelaimingo krašto, ir secundo – kas turėtų realaus intereso, kad Lietuva vėl taptų savystovi valstybė.

Į pirmąjį klausimą atsakymas yra lengvas: greitai išvyti rusus iš Lietuvos tegalėtų viena Vokietija, kaip betarpiškas mūsų krašto kaimynas, militariniai tam pilnai pasirengę ir, be to, kurio režimas yra antipodas komunizmui.

Į antrąjį klausimą atsakymas yra sunkesnis. Viena ir antra kariaujančios pusės viešai skelbia pripažįstančios tautų laisvės principą bei teisę tautoms turėti savo valstybes. Vokietija tai vaizduoja sau Naujos Europos, Vokietijos vadovaujamos, ribose. Anglija gi su savo šalininkais – skelbia tautų laisvės principą besąlyginiai. Kam tikėti?



Žodžiams, kaip jie nebūtų gražūs, pasitikėti būtų neatsargu. reikia savo nusistatymą remti gyvenimo faktais ir teisingų kitų valstybių interesų Lietuvos atžvilgiu supratimu bei išsiaiškinimu.

Paėmus pirmoje eilėje Vokietiją, atrodo, kad, objektyviai į dalyką žiūrint, ji turi rimto intereso, kad Lietuva vėl taptų savystovia valstybe, būtent dėl sekančių motyvų: pirma – Vokietija yra suinteresuota gauti iš Lietuvos maisto produktų ir jos rinką; antra – Lietuva sudaro priedangą Rytų Prūsijai; trečia – lietuvių tauta yra nusistačiusi antilenkiškai, ir ketvirta – Lietuva, būdama nepriklausoma, įrodė, jog sugebėjo savystoviai valstybiniu gyvenimu gyventi ir išvystyti visokeriopą kūrybą, taigi pasirodė, kad galėtų ir Naujoje Europoje tarpti, kaip pilnateisis jos narys.

Kad galėtų ir turėtų didesnio intereso Anglija pagalbėti Lietuvai vėl atsistoti ant kojų, tenka labai paabejoti, nežiūrint Anglijos valstybės vyrų gražių apie tautų laisvę pareiškimų... Pirma, Anglija randasi geografiniai nuo Lietuvos tolokai. Antra, anglų pagalba pasidarytų gal įmanoma tik tada, jei Anglija laimėtų šį karą, ko iš anksto niekas atspėti negali; be to, tektų laukti iki karo pabaigos, ko negalima, nes bolševikai Lietuvoje viską žiauriausiu būdu ir be mažiausios atodairos griauja ir žudo žmones. Trečia, laimėjusi karą Anglija pati būtų labai nuvarginta, turėtų dar didelių sunkumų stabilizuoti padėtį Vakarų Europoje; tokiomis sąlygomis vargu ar dar turėtų noro ir jėgų imtis naujo uždavinio, t. y. priversti raudonuosius rusus pasitraukti iš Pabaltijo, kas reikštų karą su Sov. Rusija; juo labiau tai atrodo neįmanoma, kad pati Anglija dabar siekia palenkti Sov. Rusiją į savo pusę ir yra pažadėjusi Pabaltijo valstybių įjungimą į Sov. Rusiją pripažinti ir iš anksto užtikrina šiai pastarajai būsiančiame Taikos Kongrese lygią su kitomis valstybėmis vietą.

Atbulai, galima net numatyti, jog anglams karą laimėjus, galėtų atsinaujinti mums pavojus iš lenkų pusės. Anglija skaitytų savo pareigą padėti Lenkijai prisikelti iš mirusiųjų, o prisikėlusiai Lenkija vėl pasidarytų nesuvaldoma, nesukalbama ir vėl siektų Lietuvos, minimum Vilniaus krašto prisijungimo.

Turint visa tai omenyje, prieita išvados, kad Lietuvos valstybės atstatymas būtų praktiškai atsiiekiamas išnaudojant Vokietijos pagalbą, konkrečiai tariant, pakitėjus dabartiniais rusų–vokiečių santykiams ir kilus tarp Vokietijos ir Sov. Rusijos ginkluotam konfliktui. Todėl nusistatyta siekti sumegzti su Vokietija politinį meginį ir, kada momentas bus pribrendęs, – stvertis patiems ginklo Lietuvai iš bolševistinės vergijos išlaisvinti, kai vokiečių kariuomenė suduos rusų raudonajai armijai lemiantį smūgį.

### III. Apie rusų–vokiečių santykius

Rusų–vokiečių santykiai pagrįsti ne abipusiška meile, bet laikinu sutapimu interesų. Vokiečiams buvo svarbu pernai ir užpernai išvengti dviejų frontų, kai Europos Vakaruose tebestovėjo stiprios anglų–prancūzų militarinės jėgos. Sov. Rusija gi siekia išvengti susikirtimo su vokiečių militariniu milžinu, jo bijodama. Ji norėtų palaukti, kol Vokietija ir jos priešai savitarpinėje kovoje nutekins daugiau kraujo savo kareivių ir daugiau nuvargs. Tikisi, kad tuomet rusų raudonoji armija bendrame pajėgų santykyje Europoje įgytų didesnio svorio ir karui užsitęsęs gal susidarytų tinkamos sąlygos išplėsti komunizmą visoje Europoje, gal net visame pasaulyje... Šią sovietų svajonę vokiečiai gerai permato. Todėl rusų–vokiečių santykiai nėra ir negali būti pastovūs. Kiekvienas nacių supranta, kas jam grėsia, jei Vokietijoje, karui per ilgai užsitęsęs, kiltų komunizmas. Bet tokio pavojaus dabar nėra ir tuo tarpu net per anksti apie tokį eventualumą kalbėti, nes Vokietijos vidaus padėtis yra visai tvirta.

Rusų–vokiečių santykius galima palyginti santykiams katės su šunim. Sovietai stengiasi išnaudoti savo tikslams kiekvieną progą, kai vokiečių kariškos pajėgos yra užangažuotos kur kitur. Kada pasibaigus lenkų–vokiečių karui, vokiečiams buvo begal svarbu atpalaiduoti savo jėgas iš Lenkijos ir jas greičiau permesti į Vakarų Frontą, Sov. Rusija užnėrė Pabaltijo valstybėms ant kaklo „Savitarpinės Pagalbos“ paktus ir bandė sunaikinti Suomiją. Kada pereitais metais vokiečių kariuomenė buvo giliai užangažuota Prancūzijoje, Sov. Rusija atplėšė nuo Rumunijos Besarabijos ir Bukovinos kraštus ir okupavo Pabaltijo valstybes. Tai vokiečius smarkiai supykino, nors viešai to ir nebuvo rodoma.

Nuo pernai metų rudens, rodos, lapas apsivertė: jau nebe Sov. Rusija, bet Vokietija pradėjo diktuoti Sov. Rusijai. Pereitų metų liepos mėnesyje, kada vokiečiai, sutriuškinę Prancūziją, dalį savo jėgų, saugumo sumetimais, permetė į Rytus, rusų–vokiečių santykiai jau buvo kartą pakibę ant siūlo galo. Nebe Ribbentropas skrido į Maskvą, bet buvo iššauktas Molotovas į Berlyną. Antrą kartą rusų–vokiečių santykiai buvo pakibę vėl ant siūlo galo pereitų metų gruodžio mėnesyje, kai buvo nutrūkusios derybos dėl prekybos sutarties pratęsimo. Ši sutartis buvo tik tada pratęsta, kai vokiečiai pagrasino Sovietams ginklu, ūmai pritraukdama lenkų Gubernijoje savo kariuomenės dalinius prie rusų–vokiečių interesų sienos /Interessengrenze/. Tuomet Maskvos budeliams buvo pasidarę tiek šilta, kad jie nusprendė žymią dalį raudonosios armijos atitraukti /dalinais ir iš Lietuvos/ nuo Interessengrenze ir jas ešlonuoti gilumon visu frontu, nuo

Baltijos ir Juodųjų jūrų, kad išvengus pavojaus pirmuose mūšiuose netekti visų savo jėgų, kurių dydis įvertinamas šiame fronte apie 120 divizijų, arba 4 milijonus vyrų. Šis strateginis raudonosios armijos pergrupavimas vaizdžiai parodo, kaip Sov. Rusija vokiečių bijo ir kad yra nusistačiusi laikytis gynimosi pagal Kutuzovo receptą. Agresyvinė propaganda prieš vokiečius, vedama raudonarmiečių tarpe ir skleidžiama tarp gyventojų gandai apie tai, kad raudonoji armija yra pasiryžusi suduoti vokiečiams smūgį, yra paprasta priemonė užmaskuoti savo silpnumą, arba gal pikta provokacija iš GPU pusės, kad iššifravus tiek raudonojoje armijoje, kaip ir gyventojų tarpe priešingus Sovietams elementus. Savo silpnumą Sov. Rusija atskleidė, kai pasiuntė Bulgarijai koliojimosi notą vieton ultimatumo Vokietijai už tai, kam įveda į Bulgariją vokiečių kariuomenę...

Šiuo metu rusų–vokiečių santykiai atrodo jau baigia visai pašlyti. Atsakingi vokiečių pareigūnai, orientuoti vokiečių politikoje, jau nebeslepia savo įnirtimo ant Sov. Rusijos ir per privačius pasikalbėjimus su jais reiškia nuomones, kad susikirtimas su Sov. Rusija tikrai bręsta. Deja, niekas nedrįsta pasakyti kada. To, be abejo, jie nė nežino, nes tai yra aukščiausia vokiečių Karo Vadovybės paslaptis. Vieni reiškia nuomonę, kad rusų–vokiečių karas prasidės šį pavasarį, kiti mano, kad tai įvyks rudenį, bet atsiranda balsų, kad jis net gali atsitikti staigiai, jei tik Sov. Rusija padarytų dar kokį aktą, kuris vokiečiams pasirodytų per kartus...

Tikriausias rodiklis apie tai, kad rusų–vokiečių ginkluotas konfliktas tikrai bręsta, yra didelio masto kariuomenės permetimas iš visų pusių į Rytus: į Rytų Prūsiją, lenkų Guberniją ir į Rumuniją. Kiek jos jau yra į minėtus rajonus permesta – nežino pati vok. Karo Vadovybė. Be to, tas permetimas tebeina visą laiką, daug kur sustabdant civilinį gelžkelių susisiekimą. Charakteringa dar pastebėti, kad taip pat atitraukiama kariuomenės iš Prancūzijos ir net sričių, kur vyko pasiruošimai desantui Britų salas. Ar tai yra patvirtinimas to, kad nuo desanto iš viso atsisakyta, ar tik paprastas jėgų pergrupavimas?..

Lygiagrečiai nepaprastai suintensyvintas slaptas rusų raudonosios armijos sekimas iš vokiečių pusės. Atrodo, kad vokiečių štabai skubiai ruošiasi veiksams Rytuose.

Bendrai pasakius, atrodo, kad minėti kariniai vokiečių pasiruošimai nėra paprasta saugumo priemonė prieš Sov. Rusiją, numatant lemiančius veiksmus kur kitur. Atbulai, yra rimtų duomenų už tai, kad šį kartą ar tik nesiruošiama lemiančiam žygiui prieš pačią Sov. Rusiją. Kaip ten bebūtų, akivaizdoje viso to, kas darosi, negalima skaityti, kad vokiečių pasiruoši-

mai Rytuose būtų tik taip sau bauginimas Sov. Rusijos. Beje, pastaruoju metu pastebėta, kad ir Sov. Rusija sustiprina savo jėgas prieš Vokietiją. Tokių žinių gauta iš Lietuvos atbėgėlių.

Išvada – tenka su eventualių rusų–vokiečių ginkluotu konfliktu labai rimtai skaitytis ir prie jo ruoštis iš anksto.

#### IV. Apie Lietuvos situaciją

Dabartinę Lietuvos padėtį negalima tarptautinės teisės požiūriu skaityti galūtina. Lietuvos susovietinimas ir jos įjungimas į Sov. Rusiją įvyko prieš lietuvių tautos valią. Jis buvo primestas Lietuvai smurto pagalba, Sov. Rusijai pavartojus prieš mūsų kraštą savo raudonąją armiją ir vienašališkai sulaužius pasirašytąsias su Lietuva sutartis. Lietuva per savo diplomatinis atstovus užsieniuose prieš visa tai energingai užprotestavo. Jokia pasaulio valstybė rusų pavartoto prieš Lietuvą smurto nepateisino ir Lietuvos įjungimo į Sov. Rusiją iki šiol nepripažino. To nepadarė ir Vokietija, nors ir pasirašė sutartį su Sov. Rusija dėl sienos pratęsimo per Lietuvą iki Baltijos jūrų. Todėl dabartinę padėtį Lietuvoje negalima skaityti nieku kitu, kaip paprasta okupacija, kuri tegali būti laikina.

Mūsų tikslas Lietuvą išlaisvinti nėra užsibrėžimas sukurti kažkokią naują valstybę, bet tik atstatyti valstybę, kuri dar visai neseniai egzistavo, buvo visai nepriklausoma ir visų valstybių pripažinta, kaip pilnateisis pasaulio valstybių šeimos narys, su kuriomis Lietuva palaikė normalius santykius ir yra pasirašiusi daug tarptautinės reikšmės sutarčių, kurios formaliai lieka toliau, tik, deja, laikinai pasidariusios nebeįvykdomomis. Jos tokiomis pasidarė dėl to, kad viena iš valstybių, būtent Sov. Rusija, pažeidė Lietuvos suverenitetą. Jį atstačius, Lietuva automatiškai pasidarytų vėl suvereni valstybė, lygiateisė su kitomis valstybėmis.

Bemezgant politinį mežginį su Vokietija pagal p. II-me paduotą koncepciją, paaiškėjo faktų ir duomenų, kurie duoda tvirto pagrindo skaityti, jog Vokietija yra Lietuvos atstatymo atžvilgiu nusistačiusi teigiamai, išeidama iš savo interesų, ir skaitydamasis su tarptautiškai – teisine Lietuvos padėtimi ir karo aplinkybėmis. Atrodo, kad atėjus laukiamam momentui, Vokietija mūsų reikalą paremia, ką dabartiniu paruošiamuoju momentu ji jau konkrečiai parodo, nors dėl jos pačios santykių su Sov. Rusija kol kas to viešai dar neatskleidžia.

Ar bus galima išsyk atstatyti pilną Lietuvos nepriklausomybę, ar būsime karo aplinkybių priversti laikinai pasitenkinti apkarpyta valstybine laisve, teparodys ateitis. Žymia dalimi tai priklausys nuo mūsų pačių, būtent nuo to, ant kiek parodysime sugebėjimo, ryžtumo ir atsparumo

kovoje už savo idealą: kaip diplomatinėje kovoje, taip ir kovoje su ginklu rankoje, kada tam išmuš lemiančioji valanda.

Geopolitiniu atžvilgiu Lietuva randasi tokioje vietoje, kad vokiečių strategija rusų–vokiečių ginkluotame konflikte mūsų krašto neaplenks, atbulai, Lietuvos teritorija sudarys pirmųjų grumtynių tarp rusų ir vokiečių kariuomenių lauką. Bet atsižvelgiant, iš vienos pusės – rusų raudonosios armijos blogos organizacijos, iš kitos pusės – vokiečių gero militarinio pasiruošimo ir jų gyvo strateginio intereso veikti žaibo greitumu /prie ko ir yra ruošiamasi/, galima be mažiausios abejonės numatyti iš kalno, kad karo veiksmai Lietuvoje ilgai neužsitęs. Iš to galima daryti išvadą, kad karo gaisras mūsų kraštui didelių materialinių nuostolių nepadarys bei jo labai nenualins. Reikia tik labai susirūpinti, kad mūsų krašto per daug nenualintų rusai, kai bus priversti iš Lietuvos trauktis, t. y. kad nedarytų masinių padegimų ir kitokių materialinių nuostolių iš keršto, arba nenoro palikti turtų vokiečiams.

Vokiečiams atstūmus rusų raudonąją armiją iš Lietuvos ar ją paėmus nelaisvėn, tuo karas šioje Europos dalyje dar nesibaigtų. Vokiečių armijai nužygiavus toliau į Sov. Rusijos gilumą, kraštas pavirstų vokiečių armijos etapų sritimi. Tai volens nolens užtrauks ant mūsų krašto įvairių suvaržymų ir pareigų. Bet jų išvengti neįmanoma grynai militariniais sumetimais. Galima ir reikalinga dėti pastangų, kad juos daugiau sušvelninus. Tai bus įmanoma tik tada, jei mūsų tauta ir kovotojai už jos išlaisvinimą sugebės parodyti reikiamos disciplinos ir pajėgs užtikrinti vokiečių kariuomenės užpakalyje visišką ramumą, absoliutišką saugumą vokiečių etapų linijoms ir mokėjimų su vokiečiais draugingai sugyventi.

Nuo etapų tarnybos suvaržymų bus galima pasiliiuosuoti tik karo pabaigoje. tai yra realybė, kurią tenka numatyti iš anksto ir su ja reikės skaitytis.

## V. Kaip siekti tikslo

Laisvės tautoms niekas veltui nesuteikia. Tautos už jas kovoja nesigalėdamos jokių aukų. Nors ir ne visados laimi, bet nuo savo idealo neatsisako, nežiūrint, kaip ta kova nebūtų ilga ir kokių nepriseitų patirti smūgių pakelyje iki išsilaisvinimo.

Lietuvių tauta neteko valstybinės laisvės, bet niekas negali užginčyti jai teisės laisvę atgauti ir už jos atgavimą kovoti.

Likusioji užsieniuose Lietuvos diplomatija ir užsienių lietuvių organizacijos deda ir dės toliau visų pastangų Lietuvos atstatymo idėją nuolat palaikyti ir kelti užsieniuose visur, kur tik įmanoma.

Bet diplomatinių pastangų neužtenka. Pasakytina dar daugiau – jos

tėra pagelbinės. Jei pati tauta už savo laisvę nekovotų, mažai tebtų jos iš viso vertinamos kaip realios pastangos laisvei atgauti bei savo valstybę atstatyti. Tat lemiančiuoju faktorium Lietuvai išlaisvinti tenka skaityti kovos frontą Tėvynėje.

Antra. Taip pat būtų klaidinga manyti, kad tegalima atstatyti savo valstybę vien svetima pagelba ir kad todėl nebūtų prasmės aukoti mūsų tautos geriausius sūnus nelygioje kovoje su galingesniu priešu. Šitokia galvosena yra saloninių politikų ypatybė, kurie niekad negali apsispręsti. Lietuva, atstatyta svetimomis rankomis, mums nebūtų miela. Be to, jos niekas mums neatstatys, jei patys nesiimsime jos atstatyti. Pagelba mums, mažai tautai, yra reikalinga ir būtina, bet tik kaip pagelba. Visą gi kovos našta turime ant savo pečių. Juo pajėgsime daugiau jos pakelti, juo daugiau įgysime svorio santykiyje tarp mūsų siekiamo tikslo ir pagelbos, kuria siekiame pasinaudoti. Ta pagelba, dėka susidedančioms Europos rytuose aplinkybėms, ateina mums visai natūraliai, tik mokėkime ja racionaliai savo interesui išnaudoti. Numatomomis sąlygomis ją geriausiai išnaudosime, jei, lemiančiam momentui atėjus, patys stversimės ginklo, paimsime krašto valdymą patys, bet nelauksime, kad mums kas iš šalies padarytų tokią malonę...

Tad aktingumas, pasiryžimas nesigailėti jokių aukų ir stvėrimasis ginklo bei aktyvi kova su priešu yra tas kelias, kuriuo tenka pasukti, kad atgavus Lietuvai valstybinį savystovumą ir laisvę!!

Aplinkybės minėtu keliu eiti nors ir yra liūdnos, bet politiniai psichologiniu atžvilgiu palankios. Kančios, kurias dabar kenčia mūsų tauta ir visas kraštas nuo bolševistinio teroro, visus įtikina, kad be kovos nepasiliuosuosime iš svetimųjų vergijos. Visi ima vis daugiau suprasti, kad lengviau kovoti ir, jei lemta, žūti didvyrio mirtimi nuo priešo kulkos, kaip būti Stalino budelių nukankintam kalėjimuose ar badu numarintam kur nors rusų tyrumuose...

Ginkluotas susikirtimas tarp Vokietijos ir Sov. Rusijos, kaip jau buvo nurodyta p. III-me, greitai bręsta ir darosi neišvengiamas. Yra labai rimtų davinų, kad jis jau gali įvykti net artimoje ateityje. Tai reiškia, kad artėja ir mums nepaprasta proga nuo sovietiškosios okupacijos pasiliiuosuoti. Prie to ruošiasi visos tautos, rusų raudonojo imperializmo pavergtosios, kaip pav. ukrainiečiai, baltgudžiai, Kaukazo tautos ir mūsų likimo draugės – latvių ir estų tautos... Vokietija, ant kiek yra žinoma, ruošiasi prezentuoti Europos rytuose, kaip sakytų tautų išlaisvintoja, t. y. užsibrėžusi Sov. Rusiją suskaldyti į eilę valstybių, Vokietijos globojamų. Tautoms, kurios linksta su ja dėtis, atsidaro perspektyva sukurti sau geresnę ateitį. Toms

gi, kurios priešintųsi – gresia vokiečių kardas. Tokiomis sąlygomis visos sakytos tautos ne neturi kitokio pasirinkimo, kaip eiti keliu, kurį diktuoja momento aplinkybės...

Lietuvos atstatymo atžvilgiu tenka remtis sekančiais eventualumais:

1) Pavyksta susitarti su Vokietija iš anksto dėl Lietuvos Vyriausybės sudarymo ir tuo pat Lietuvos suverenumo bent formalaus atstatymo;

2) Dėl Vyriausybės sudarymo susitarti nepavyksta, bet pavyksta pagrobti faktinę krašto valdymą, teisingiau pasakius – krašto valdymo aparatą, pasinaudojant interregnumo momentu, kuris trumpam laikui sudarys Lietuvoje, kai vokiečių kariuomenė žygiuos pirmyn, o rusų raudonoji armija trauksis;

3) Lietuvos Vyriausybė paskelbiama Lietuvoje revoliuciniu būdu pasėkoje įvykusio sukilimo;

4) Lietuvos Vyriausybė sudaroma post factum, susitarant su vokiečiais, kai kraštas jau būtų vokiečių kariuomenės užimtas bei nuo bolševikų paliuosuotas.

Pirmam eventualumui, kuris mums būtų palankiausias, įvykdyti daroma visa, kas tik įmanoma. Yra pagrindo vilčiai, kad gal pavyks su vokiečių politiką apsprendžiančiais faktoriais susitarti. Kol kas betgi tai nėra tikras dalykas, nes vokiečiai laikosi didelio atsargumo. Ar bus leista mums sudaryti kaip norima savo vyriausybę iš anksto, tatau greičiausia paaiškės tik paskutiniu momentu, t. y. prieš pat vokiečių kariuomenės žygį prieš raudonąją armiją arba faktinai jam jau prasidėjus.

Antrasis eventualumas jau yra paaiškėjęs, būtent ant tiek, jog galima tvirtinti, kai galėsime sudaryti krašto valdymo aparatą iš savo žmonių. To pageidauja net patys vokiečiai ir nesiruošia daryti kliūčių, kad pasinaudodami interregnumo momentu, patys užimtume visas įstaigas, įmones ir t. t. pašalinant iš jų sovietiškuosius pareigūnus bei komisarų.

Tretysis eventualumas kiltų tik tada, jei susitarti su vokiečiais iš anksto dėl vyriausybės sudarymo nepasisektų arba jei būtume įvykių užklupti. Paskelbti vyriausybės sudarymą revoliuciniu būdu Lietuvoje, pav. Vilniuje, ypatingo pavojaus nebūtų, turint galvoje antrąjį eventualumą, kad vokiečiai sutinka ir pritaria mūsų sumanymui pagrobti krašto valdymo aparatą interregnumo metu. Vyriausybės paskelbimas minėtu būdu versėtų vokiečius skaitytis su įvykiu faktui ir tai palengvintų tos vyriausybės legalizavimąsi.

Ketvirtasis eventualumas mums būtų mažiausiai palankus. Vokiečiams užėmus mūsų kraštą, jie jaustųsi jo šeimininkais ir galėtų statyti mums įvairių sąlygų kai dėl pačios vyriausybės sudarymo, jei iš viso leistų

mums ją sudaryti. Be to, jos sudarymas galėtų užsitęsti ir tuo būdu būtų pakirstas ūpas krašte. Apie vyriausybės sudarymą post factum kol kas su vokiečiais nesikalbama, nes visos pastangos nukreiptos į tikslą susitarti su vokiečiais dėl vyriausybės sudarymo iš anksto.

Kaip ten bebūtų su vyriausybės sudarymu, svarbiausia užduotis, kuri kiltų vokiečiams žygiuojant pirmyn, tai yra krašto valdymo aparato užgrobimas. Šis užgrobimas būtų pirmas realus žingsnis prie Lietuvos suverenumo atgavimo. Todėl reikalinga dėti visas pastangas Lietuvoje slaptaip susiorganizuoti, kad vokiečių kariuomenei pajudėjus prieš rusų raudonąją armiją spontaniškai visame krašte įvyktų visuotinas sukilimas. Jo tikslas paimti visą krašto valdymo aparatą į savo rankas ir pastatyti vokiečius prieš įvykusį faktą, su kuriuo jie yra nusistatę ir turės vėliau skaitytis. Be to, energingas veikimas, nesigailint jokių aukų, turėtų ne tik faktinos, bet ir morališkai politiškos reikšmės: Lietuva tuomi sustiprintų savo teisę reikalauti iš vokiečių, kad nedarytų kliūčių Lietuvos valstybę atstatyti nebelaikiant karo pabaigos. Pagaliau tai turėtų dar ir didelės tarptautinės reikšmės, nes iš to visas pasaulis patirtų, jog lietuvių tauta tikrai yra pasiryžusi atgauti laisvę, kas suteiktų mūsų diplomatijai labai stiprų argumentą visur, kur tik įmanoma, suintensyvinti Lietuvos atstatymo reikalų gynimą.

## 6. Gairės sukilimo paruošimui

Visas pasiruošimas vyksta vardu Lietuvių Aktyvistų Sąjūdžio, kuris jungia visus mūsų tautos veiklesnius elementus idėjiniai niveliuodamas visas buvusias mūsų politines partijas.

Jo pagrindiniai tikslai: atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir su tvarkyti ją naujais pagrindais, kurie patikrintų galimybę išlaikyti tautoje realią vienybę, stiprinti tautoje nacionalinį atsparumą, tobulinti tautos moralinį stiprumą pagal krikščioniškos dorovės principus, išvystyti krašto ūkinį ir kultūrinį progresavimą, visiems patikrinti darbą ir laiduoti socialinį teisingumą, išraunant su šaknimis bet kurį apsileidimą, korupciją, neteisėtumą, komunistinį išsigimimą ir žydišką išnaudojimą.

Vokiečiai skaitosi su Lietuvių Aktyvistų Sąjūdžiu, kaip su politiniu faktorium ir juo remiasi, megzdami su Lietuva politinį mezinį.

Artėjant išsilaisvinimo valandai iš sovietškai komunistinio teroro ir žydijos išnaudojimo, reikia visomis įmanomomis priemonėmis suintensyvinti Aktyvistų Sąjūdžio veikimą Lietuvoje, kas pribrendinus visą lietuvių tautą idėjiniai ir ją parengus organizaciniai lemiančiam aktui, nuo kurio priklausys Lietuvos likimas.



Idėjiniam lietuvių tautos pribrendimui reikalinga sustiprinti anti-komunistinę ir antižydišką akciją ir skleisti besąlyginiai mintį, jog rusų-vokiečių ginkluotas susikirtimas tikrai įvyks, kad raudonoji rusų armija greitai bus iš Lietuvos išvyta ir kad Lietuva vėl taps laisva, nepriklausoma valstybė. Labai svarbu šia proga nusikratyti ir nuo žydų. Todėl reikia krašte sudaryti tokią tvarką prieš žydus atmosferą, kad nei vienas žydas nedrįstų ir minties prileisti, jog naujoje Lietuvoje jis dar galėtų turėti bent minimalinių teisių ir bendrai pragyvenimo galimybių. Tikslas – priversti visus žydus bėgti iš Lietuvos drauge su raudonaisiais rusais. Juo jų daugiau šia proga iš Lietuvos pasišalins, juo bus vėliau lengviau baigti nuo žydų nusikratyti. Savo laiku Vytauto Didžiojo suteiktas Lietuvoje žydams svetingumas atšaukiamas visiems amžiams už jų nuolatiniai pasikartojančią lietuvių tautos išdavimą jos engėjams.

Organizaciniu požiūriu yra reikalingas šis patvarkymas: ribose aktyvistų sąjūdžio, kaip lietuvių tautos politinės valios reiškėjo ir vykdytojo, sudarytina Tautinio Darbo Apsauga, kaip to sąjūdžio kovos organas. Ji sudaroma iš visai patikimų vyrų, galinčių valdyti ginklą ir pasiryžusių, esant reikalui, aukoti savo gyvybę už Lietuvą ir Aktyvistų Sąjūdžio idealus.

T. D. A. calles sudarytinos visur, kur tik susiranda tokių ryžtingų vyrų: nacionaliniame korpe, įstaigose valdininkų tarpe, įmonėse tarnautojų ir darbininkų tarpe, studentų tarpe, mokyklose, kaimo jaunuomenėje, ūkininkuose ir t. t. Ypač stengtis daugiau užverbuoti ats. karininkų, ats. puskarininkų, buv. kariuomenės kūrėjų-savanorių, buv. šaulių.

Kadangi bendras gyventojų nusistatymas yra griežtai antikomunistinis ir antižydiškas ir kadangi sovietiškas teroras pats stačiai stumte stumia žmones stvertis ginklo, tai, atrodo, nėra reikalo, kad kovos padaliniuose priklausytų po daug narių. Pagrindinis dalykas yra turėti gerą organizacijos tinklą, kuris apjungtų visą mūsų kraštą ir kurio šaknys siektų kiekvieną jo kampelį, t. y. ne tik miestus, miestelius, bet ir kaimus. Lemiančiu momentu šis tinklas, jei jis tik susidės iš tikrai ryžtingų vyrų, sugebės spontaniškai patraukti su savim visus kitus veiklesnius mūsų tautos elementus, iš anksto į organizaciją neįtrauktus, bet tik numatytus tuojau pritraukti, kai tik priartės lemiančioji valanda.

Tikslu T.D.A. organizacija geriau užmaskavus nuo bolševikų ir mūsų tautos išgamų, parsidavusių agentais okupantui, patartina jos padalinius pavadinti įvairiausiais ir skirtingais vardais, pagal vietinių veikėjų fantaziją. Tuo būdu galėtų būti sudarytas įspūdis, jog esama ne vienos organizacijos, bet įvairių ir skirtingų viena nuo kitos. Be to, tai labai pasunkintų priešui jų slaptą sekimą.

Kitas būtinas patvarkymas, tai paruošimas sukilimo vadovavimo skeleto. Čia reikalas yra labai opus, nes dabartinis skeletas, atrodo, nepakankamai planingas ir nesuderintas su eventualių karo įvykių Lietuvoje eiga.

Kad supratus kas šiuo atžvilgiu yra taisytina, tenka čia išsiaiškinti tai, kaip vystytųsi mūsų teritorijoje rusų-vokiečių karo operacijos.

Kiek tai liečia vokiečių pusę, tai, kaip jau buvo minėta, tenka laukti, jog puolimas bus vykdomas žaibo greitumu, išmetant pirmyn ir į priešo užpakalį šarvuotos kariuomenės vienetus, kurių uždavinys būtų suglamžyti išsyk byle kokį iš rusų pusės planingą priešinimą ar metodingą pasitraukimą. Kokiomis kryptimis bus nukreipti svarbesnieji smūgiai, yra vok. Karo Vadovybės paslaptis. Apie tai čia tegalima spėlioti teoretiniai. Galima prileisti, kad smūgiai bus nukreipti šiomis pagrindinėmis kryptimis: viena – iš Suvalkų trikampio forsuoja Nemuną tikslu supti Vilniaus mazgą iš pietų vakarų pusės; antras – kryptimi Tilžės–Šiauliai tikslu apieiti Nemuną ir Kauno įtvirtinimus iš šiaurės ir kita šaka siekiant Latvijos; tarp šių pagrindinių krypčių dar tenka laukti jog veiks viena ar keletas rinktinių frontaliai, pav. kryptimis Kaunas–Alytus. Suglamžius raudonosios armijos gynimosi sistemą Kaunas–Vilnius–Gardinas trikampyje, galima numatyti, jog operacijos toliau išsirutulios: viena kryptimi Minsko, kita kryptimi Daugapilis.

Kai dėl rusų pasipriešinimo, tai atrodo, kad rimtesnio pasipriešinimo tenka laukti Dubysa–Nemunas linijoje, kur ruošiami įtvirtinimai. Be to, rodos, /bet tai reikėtų patikrinti/ rusai numato dar tarpinę poziciją linijoje Mūša–Lėvuo–Anykščiai. Spėjama, kad tai būtų priedangos pozicija pasitraukimui į Dauguvos liniją.

Vokiečių puolimo kryptis ir rusų pasipriešinimo linijos suskaldo Lietuvos teritoriją strateginiu požiūriu į sekančias sritis:

- 1) į plotą Nemuno kampe, apimančią mūsų Suvalkiją;
- 2) į plotą tarp Dubysos ir Klaipėdos krašto, apimančią Žemaitiją;
- 3) į plotą šiauriau Dubysos, kurį galima prišlieti prie Žemaitijos, siekiantį iki rusų numatomos tarpinės pozicijos;
- 4) į plotą tarp Nemuno ir Neries, kuriame rusų raudonoji armija, vokiečių supama iš pietų ir šiaurės turės padėti ginklus;
- 5) į Vilniaus mazgą, jei šis vienu ypu nebūtų supamas drauge su Nemuno pozicija, ir
- 6) į plotą Lietuvos šiaurės rytuose, kaip prieigą prie Dauguvos pozicijos.

Pirmąjį ir antrąjį plotą rusai matomai nesistengs rimčiau ginti ir iš jų trauksis po priedangą sienos apsaugos elementų. Kiek didesnę pasiprie-



šinimą bandys išvystyti ant Dubysos ir Nemuno linijos. Šią liniją vokiečiams pralaužus ar apėjus išsispręs ir Kauno centro likimas. Raudonosios jėgos trauksis už Mūšos–Anykščių tarpinės pozicijos ir Neries. Vokiečiams greitai perkirtus ir šią liniją, Vilniaus mazgas būtų apsupamas, o raudonųjų jėgos, likusios Lietuvos šiaurės rytuose, skubėtų trauktis į Dauguvos poziciją. Šitaip numatomas Lietuvos teritorijos strateginis suskaldymas visai natūraliai skatina priderinti prie jo sukilimo vadovavimo skeletą. Atrodo, kad šiuo atžvilgiu būtų tikslu vadovavimą padalinti į sekančius ešelonus:

Nuo dvigubo tinklo reikėtų atsisakyti, nes lemiančiu momentu, kai ryšių palaikymas pasidarys neįmanomas, jis gali pakenkti sukilimo vykdymui.

Vyriausiuosius sukilimo paruošimo organus, būtent Vilniaus ir Kauno centrus, viens kitam subordinuoti, skaitant Vilniaus centrą aukščiausiuoju. Subordinacija turi būti tokia, kad kuriam nors jų nebegalint veikti, jo veiklą galėtų automatiškai perimti antrasis centras.

Kiekvienas sakytų centrų savystoviai plečia savo tinklą ir kuria jam subordinuotus kovos padalinius provincijoje, būtent:

- a) Vilniaus centras – Lietuvos rytų pusėje;
- b) Kauno centras – Suvalkijoje, Žemaitijoje ir Aukštaičiuose. Kadangi didelė centralizacija vestų prie veiklos iššifravimo, tai reikalinga neatidėliojant sudaryti dar šiuos tarpinius vadovavimo centrus provincijoje:
  - a) subordinuotus Kauno centrui:
    1. Kauno rajono centrą pačiame Kaune, plius Kauno apskritis;
    2. Suvalkijos centrą, pav. Marijampolėje, kuriam pavesti šias apskritis: Marijampolės, Alytaus, Seinų, Vilkaviškio ir Šakių;
    3. Žemaitijos centrą, pav. Šiauliuose, kuriam pavesti Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos, Tauragės ir Raseinių apskritis;
    4. Aukštaičių centrą, pav. Panevėžyje, su apskritimis Panevėžio, Biržų, Rokiškio ir Kėdainių;
  - b) subordinuotus Vilniaus centrui:
    1. Vilniaus rajono centrą pačiame Vilniuje, kuriam pavesti Vilniaus, Trakų ir Ukmergės apskritis;
    2. Šiaurės rytų centrą, pav. Švenčionyse ir Utenoje, su apskritimis Švenčionių, Utenos ir Zarasų ir
    3. Lietuvių nacionalinio korpo centrą.

Tarpinių centrų sudėtį nustato Vilnius ir Kauno centrai, kiekvienas savo plote, maždaug iš 3-5 ryžtingų vyrų, gyvenančių ten, kur centras sudaromas. Šitaip sudarytieji tarpiniai centrai iš savo pusės nustato apskričių centro sudėtį maždaug iš 2-3 asmenų. Šie gi pastarieji skiria savo

patikėtinius valsčiuose, miesteliuose, mokyklose, įmonėse ir t. t.. Tuo būdu susidarys vadovavimo tinklas, kuris priduos sukilimo paruošimui daugiau planingumo ir kuriuo bus galima remtis lemiančiu momentu.

Centrų nariais ir patikėtiniais periferijose turi būti parenkami asmenys ne tiek atsižvelgiant to, kas kuo yra seniau buvęs, kokiai partijai priklausęs ar kokio yra išmokslinimo, kiek turi būti žiūrima asmens charakterio: valios tvirtumo, ryžtingumo daryti sprendimus, iniciatyvos turėjimo, gabumo kitais vadovauti ir tinkamumo konspiratyviniam darbui.

Vyriausias šiuo paruošiamuoju momentu uždavinys yra galimai daugiau pristeigti Lietuvos Aktyvistų sąjūdžio kovos padalinių. Būtų idealas, jei pavyktų atsiekti to, kad ne tik centruose bei miestuose, kur yra susipietę daugiau mūsų inteligentijos ir patriotinės moksleivijos, bet ir visur provincijoje: miesteliuose ir kaimuose, susidarytų tokie padaliniai, vis tiek ar jie turėtų ginklų ar jų neturėtų, nes yra vilties, kad ginklų visiems susiras.

Kiekvienam steigiamam padaliniui reikia išsyk pastatyti konkretingą ir aiškų uždavinį, kurį jis turės įvykdyti sukilimo valandai atėjus, pav. užimti elektros centralę ar išjungti elektros laidus, sukelti kur nors panikos sprogtamo bombos pagalba, užimti pašto centralinę, nutraukti telefoną–telegrafo laidus X ruože, atsukti gelžkelio bėgius X rajone, užimti valsčiaus valdybą, paliuosuoti politinius kalinius X kalėjime ar areštuotų namuose, suimti X komunistų skyriaus valdybą, nuginkluoti X nuovados raud. milicininkus, susirinkti ir būti X vado dispozicijoje rezerve ir t. t.

Kadangi sukilimas turės vykti išnaudojant vokiečių kariuomenės puolimą, kurio kryptį ir eilinių tikslų vokiečiai iš anksto mums neatskleis, tai numatyti iš kalno bendrą visai Lietuvai sukilimo planą yra neįmanoma. Todėl kiekvienas padalinys, gavęs uždavinį, paruošia sau atskirą planėlį kaip tą uždavinį geriau įvykdžius, kai bus duotas signalas sukilti. Vyriausieji centrai paruošia sukilimo planus tik svarbesniems tikslams atsiekti. Tą pat daro ir tarpiniai centrai kiekvienas savo plote, prisilaikydami bendrų nurodymų, duotų iš kalno. Šiaip gi visas pasiruošimas vyksta plačios decentralizacijos pagrindais, pasitikint vietinių veikėjų iniciatyva ir sumanumu. Čia pažymimi tik patys bendriausieji uždaviniai:

- 1) Nuginkluoti visame krašte raudonąją miliciją ir G.P.U. agentus ir juos suimti bei likviduoti, jei kas dar drįs priešintis;
- 2) Areštuoti visus komisarų, politrukų ir kitus sovietiškojo režimo ramsčius;
- 3) Sunaikinti komunistų partijos centrą ir skyrius; be to, suimti visus veiklesniusios tos partijos ir jos padalinių narius;

- 4) Priversti žydus bėgti iš Lietuvos;
- 5) Paliuosuoti iš kalėjimų politinius kalinius ir daboti, kad jų rusai ar mūsų komunistai nenužudytų ar neišvežtų į Sov. Rusiją;
- 6) Užimti svarbiausias įstaigas centruose ir provincijoje, įmones, gelžkelio stotis, pašto ir telegrafo centralines, didesnius maisto ir prekių sandėlius ir t. t.;
- 7) Imtis priemonių, kad bolševikai, pasitraukdami iš Lietuvos, nenaikintų turto ar kas kitas jo neišgrobėtų, ypač numatyti priemonių prieš padegimus ir gaisrų gesinimą;
- 8) Nutraukti įvairiose vietose, turinčiose militarinės reikšmės, geležinkelio linijas, plentus ir kelius, telefonų ir telegrafų, kai ir elektros laidus, svarbesniuose punktuose, bet nenupjaustant stulpų;
- 9) Daryti visų įmanomų kliūčių pasitraukiantiems raudonosios armijos padaliniams, gurguolėms ir transportui. Stengtis sakyti padalinius nuginkluoti arba pulti juos iš pasalų partizaniniu būdu;
- 10) Jei pajėgų santykis leistų, bandyti pagelba lietuvių nacionalinio korpo nuginkluoti raudonosios armijos jėgas, kai jose kils panika.

Darant kliūtis raudonajai armijai pasitraukti bei rusų transportams, reikia vengti didesnių sprogdinimų, ypač naikinti svarbesniųjų tiltų. Atbulai, dėti pastangas juos ginti, kad jų nesunaikintų raudonieji, nes jie bus labai reikalingi žygiuojančiai pirmyn vokiečių kariuomenei, ypač jos motorizuotiems padaliniams, kad jie neturėtų gaišti laiko upių perėjimui.

Ryšius su Lietuvos Aktyvistų Fronto Vyriausia vadovybe palaikyti per jos ryšininkus pasienyje. Tuo tikslu pasieninių apskričių centrums tuojau pasirūpinti su tais ryšininkais susijungti, nurodant jiems ryšininkus iš savo pusės anoje pusėje sienos, kad nebebūtų reikalinga siuntinėti agentų toli į Lietuvos gilumą, kas yra susiję kas kartą su dideliu pavojum agentams patekti į GPU nagus.

## 7. Sukilimo vykdymas

Signalu sukilimui reikia skaityti momentą, kaip vokiečių kariuomenė peržengs sieną ir pradės rusus pulti.

Jei apie tą momentą Aktyvistų Fronto Vadovybei pavyktų sužinoti nors kiek iš anksto, tai tuojau būtų pasistengta duoti apie tai žinią per slaptus agentus ir ryšininkus, dirbančius vienoje ir kitoje sienos pusėje, kad skubiai perduotų toliau per tarpinius centrus į Kauną ir Vilnių.

Be to, ruošiamasi paskutiniu momentu arba vokiečių puolimui jau prasidedant nusodinti Lietuvoje iš lėktuvų parašiutininkus, kurie atneštų paskutines instrukcijas.

Bet, kaip ten bebūtų, tikroju signalu sukilimui turi būti skaitoma vokiečių peržengimas Lietuvos sienos. Kol to nėra įvykę, jokiems kieno nors nurodomiems terminams netikėti, kad nepatekus į provokaciją.

Kadangi vokiečiams skubiai žygiuojant pirmyn, planingas sukilimo vadovavimas būtų neįmanomas, nes visi ryšiai tarp centrų ir periferijos būtų nutrūkę, tai negalima tikėtis jokių nurodymų iš viršaus. Sukilimas tokiomis sąlygomis turi įvykti automatiškai ir spontaniškai visame krašte. Todėl kiekvienas padalinys turi gaudyti radijo žinias ar kaip kitaip sekti, kada vokiečiai pereis sieną. Tokią žinią pagavęs ir pranešęs apie tai savo kaimyniniams padaliniams bei aukštesniam vadui ir tuo būdu gautą žinią patikrinus, tuojau imasi paskutinių pasiruošimų. Įsitikinus, kad gauta žinia yra tikra, kad ne kieno paskleista provokaciniais sumetimais, ryžtasi vykdyti duotą iš anksto uždavinį.

Jei pavyks susitarti su vokiečiais iš anksto dėl sudarymo Lietuvos Vyriausybės, tai numatoma tuo metu, kai vokiečių kariuomenė žengs per sieną ir pradės puolimą, išplatinti Lietuvoje iš lėktuvų tos Vyriausybės viešą atsisaukimą – plakatą į tautą su parašais visų ministrų kabineto narių, raginant visus, kas tik gali, stvertis ginklo vyti rusus okupantus lauk iš Lietuvos. Šis atsisaukimas būtų oficialus ir visiems krašto gyventojams privalomas vykdyti.

Tuo pat metu naujai susidariusi vyriausybė ir Aktyvistų Fronto vadovybė, suorganizavusi iš esančių Vokietijoje lietuvių ir atbėgėlių atitinkamą ginkluoto smūgio padalinį, pasistengtų jėga užgrobti kurį nors punktą pasienyje Lietuvos pusėje ir iš čia perimtų bendrą sukilimo vadovavimą bei jo derinimą su vokiečių kariuomenės žygiavimu pirmyn.

Lygiagrečiai būtų lietuvių Aktyvistų Fronto vardu išplatinta po visą Lietuvą iš lėktuvų įvairių, kurstančių gyventojus sukilti, atsisaukimų, būtent į lietuvių Aktyvistų Frontą, į lietuvių Nacionalinio korpo karius, į atsargos karininkus ir šaulius, į buvusius kariuomenės kūrėjus savanorius, į lietuvių inteligentiją, kultūrininkus ir valdininkus, į moksleiviją ir kaimo jaunuomenę, į ūkininkus, į darbininkus, į verslininkus, į rusų raudonosios armijos karius ir prieš žydus.

Galima tikėtis, jog tokiu būdu visa tauta būtų ūmai išjudinta ir sudarytų krašte tokia įkaitinta prieš okupantus, žydus ir rusiškuosius komunistus atmosfera, kad jų tarpe kiltų baimės panika, kuri palaužtų bet kurį iš jų pusės rimtesnį pasipriešinimą. Be to, tai žymiai numuštų ūpą pas raudonarmiečius, kas prisidėtų prie raudonosios armijos demoralizavimo.

Tokiomis sąlygomis, galima tikėtis, jog sukilimo vykdymas visame

krašte praeitų sklandžiai. Tik reikalinga parodyti daugiau ryžtumo, drąsos ir revoliucinio aikiplėšiskumo, kaip vokiečiams puolant, raudonoji armija, mūsų žydija ir visi mūsų tautos išdavikai, panikos perimti, bėgs iš Lietuvos arba skubės slapstytis kur nors po urvus.

Iš anksto galima numatyti, kad ten, kur nėra sutelkta didesnių rusų raudonosios armijos jėgų, sukilimas galėtų greitai ir be sunkumų praeiti. Tuo tarpu gi ten, kur sutelkta daugiau rusų raudonosios armijos jėgų, patartina būtų atsargumas: pradžioje kovoti tikslu, kad laimėjus laiką kol priartės vokiečių kariuomenės pagelba.

Jei dėl vyriausybės sudarymo su vokiečiais susitarti nepavyktų, kitaip tariant, jei vokiečiams pradėjus puolimą nebūtų iš lėktuvų platinamas vyriausybės ir Aktyvistų Fronto atsišaukimai, o taip pat apie vyriausybės susidarymą nieko nebūtų iš Berlyno per radiją pranešama, tai reikia skaičiuoti, jog vokiečiai Lietuvos atžvilgiu dar turi užpakalinių tikslų.

Nuo sukilimo betgi ir tokiaime atsitikime susilaikyti nereikia. Jis turi būti vykdomas, kaip paruoštas, su tikslu pagrobti krašto valdymo aparatą į savo rankas. Krašto vyriausybę tokiaime atsitikime turėtų paskelbti Vilniaus centras revoliuciniu keliu, kad pastačius vokiečius prieš įvykusį faktą. Asmenims, kurie tokią vyriausybę sudarytų, ypatingo pavojaus iš vokiečių pusės negalėtų būti, nes kaip jau minėta, jau dabar yra paaiškėję, jog patys vokiečiai suinteresuoti yra, kai krašto valdymo aparatą apstatytume savo žmonėmis.

Revoliucinės vyriausybės paskelbimo aktas turėtų būti laiku paruoštas ir tinkamai suredaguotas, kadangi jis būtų didelės istorinės, tarptautiniai teisinės ir moraliniai politinės reikšmės, ne tik dabarčiai, bet ir ateičiai, ypač jis būtų svarbus pačios vyriausybės legalizavimuisi ir kaip nesugriauzamas argumentas Lietuvos diplomatijai užsieniuose ginti Lietuvos atstatymo reikalus visame pasaulyje.

Kalbamasi aktas turėtų būti sustatytas ir skelbiamas Lietuvių Aktyvistų sąjūdžio, kaip vienintelio lietuvių tautos valios reiškėjo ir vykdytojo, vardu, pastatant eventualiai tos vyriausybės priešakyje patį to sąjūdžio vadą, kad tuo galimai daugiau surišus vokiečiams rankas, nes jie deda į šį sąjūdį ir į jo vadą savo viltis, yra prieš juos užsiangažavę ir todėl jiems būtų politiniu ir moraliniu atžvilgiu sunku su tokia vyriausybe nesiskaityti ir jos nepripažinti.

Kadangi, kaip jau minėta, centralizuotas sukilimo vadovavimas numatomose sąlygose bus neįmanomas, tai sukilimas vykdomas vietose savystoviai, vietinių veikėjų ir vadų iniciatyva. Tarpiniai ir apskričių centrai turės uždavinį paskirti sukilimo padalinių veikimą derinti, pasiųsti kur

būtų reikalinga paspirties iš kaimyninio padalinio ar padalinio rezervo, ir duoti papildomų nurodymų, ką daryti tam ar kitam padaliniui, pradinį uždavinį įvykdžiusiam.

Tarpiniai ir apskričių centrai sukilimo metu vykdo vietose valdžios funkcijas, kol neužsimegs ryšys su Vilniaus centru, Vyriausiąja Aktyvistų Fronto Vadovybe, bei nesusidarys Lietuvos Vyriausybė ir ji nepriims krašto valdymo.

Apie įvykdytus sukilimo uždavinius ir kovos eigą bei atsiektus rezultatus, žemesnieji sukilimo padalinių vadai praneša per patikimus ryšinius sekančiam aukštesniam sukilimo vadui ir sukilimo centrui, kurie iš savo pusės orientuoja subordinuotuosius jiems žemesnius sukilimo vadus ir patikėtinius apie tai, kokia susidarė bendra padėtis veikimo plotė, kas atsiektą kitose sukilimo srityse ir ką padaliniui toliau veikti bei kaip jam toliau laikytis.

Visur, kur tik sukilimas pavyko, pastatomi viešųjų įstaigų ir įmonių priešakyje savo žmonės. Patartina visur, kur tik dar galima, grąžinti į senas vietas buvusius, t. y. teisėtos Lietuvos Vyriausybės savo laiku paskirtus pareigūnus, kaip pav. apskričių viršininkus, karo komendantus, policijos vadus, polic. nuovadų viršininkus, miestų burmistrus, valsčių viršaičius, geležinkelio stočių viršininkus, pašto viršininkus ir t. t. Taip pat tuojau grąžintina visa viešoji policija, vieton to, kad kūrus gyventojų laikiną miliciją.

Visi minėti pareigūnai turi būti tuojau, kaip tik sukilimas toje ar kitoje vietoje įvyks, paraginti grįžti į savo senas vietas ir užsidėti turėtą nepriklausomos Lietuvos metu uniformą. Bendrai ir visi kitokie išoriniai pažymėjimai valstybės buvimo ir valdžios veikimo turi būti tuojau atstatyti.

Grąžinti į savo vietas pareigūnai ar naujai paskirtieji tuojau išleidžia reikalingą viešai tvarkai, gyventojų saugumui ir bendram ramumui palaikyti skelbimų ir viešų įsakymų, kuriuos plačiai išplatinti ir viešai išlipdyti, kad gyventojai žinotų, kaip jiems laikytis ir kad visi patirtų, jog valdžia yra ir veikia.

Grąžinimas senų pareigūnų, uniformos restauravimas, valstybės ženklų atstatymas ir skubus išleidimas ir viešas paskelbimas įvairių valdžios įsakymų – visa tai yra aktai, kurie turi vokiečiams parodyti, jog krašto valdymo aparatas tapo atstatytas ir veikia kaip pridera. Vokiečiai, pastatyti šitaip prieš įvykusį faktą, negalėtų su tuo nesiskaityti.

Reikalingus personalinius pakeitimus grąžintuose pareigūnuose, jei jų tarpe būtų netinkamų tolesnei tarnybai, bus galima padaryti vėliau, kai viskas, sukilimui praėjus, vėl grįš į normalias vėžes...

Vokiečių kariuomenės daliniai visur, kur tik jie Lietuvoje pasirodys, sutinkami kaip draugingos Lietuvos valstybės kariuomenė.

Vietos valdžios pareigūnai ir vietos visuomenės atstovai pasitinka tų dalinių vadus, jiems persistato, orientuoja juos apie vietinę padėtį, suteikia visų žinių, kokių tik turi, apie pasitraukusį priešą (rusus) ir, esant reikalui, pasiūlo savo patarnavimą.

Su vokiečių kariais ir pareigūnais reikia stengtis palaikyti gerus ir nuosirdžius santykius, bet savęs nežeminant, nes sukildami mes kovojame už savo laisvę patys, bet ne vien laukiame malonės iš vokiečių, kad jie mums tą laisvę padovanotų. Mes tik išnaudojame jų pagelbą. Bet už savo laisvę mokame ir mūsų pačių kraujo aukomis.

Pasyvumas ir ištižimas Lietuvą pražudė,  
Aktyvumas ir ryžtumas turi ją išgelbėti!!

*Hoover Institution Archives. Edvardas Turauskas Fund. Originalas. (Kalba netaisyta).*

*Kn.: Truska L., Vareikis V. Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004, p. 245-263 (faksimilė).*

*Pirmoji publikacija rusų kalba: Инструкция Фронта литовских активистов «Указания по освобождению Литвы» 6 март 1941 г. / Кн.: А. Дюков, В. Шараса // Журнал российских и восточноевропейских исторических исследований. 2012. № 1. С. 140-157.*

*Viena iš „Instrukcijos“ kopijų 1941 m. birželio pradžioje pateko į Lietuvos TSR VSLK darbuotojų rankas. Žr. dok. Nr. 85.*

## **Nr. 27. Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento ištrėmimo iš Lietuvos teritorijos bylų įforminimo tvarkos instrukcija. 1941 m. kovo 26 d.**

TSRS VRLK Ypatingajam pasitarimui teikiamų ištrėmimų iš Lietuvos asmenų, nurodytų TSRS LKT 1940 m. XII 12. nutarime Nr. 2521-1126/SS (1), bylų įforminimo ir jų apskaitos VRLK organuose<sup>1</sup>.

### **INSTRUKCIJA**

Įforminant buv. karininkų, dvarininkų, fabrikantų, policininkų ir jų šeimos narių, taip pat pabėgėlių, atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę ir neišvykusių į užsienį, bylas, teikiamas nagrinėti Ypatingajam pasitarimui prie TSRS VRLK dėl ištrėmimo iš Lietuvos TSR, siūloma vadovautis šiuo:

#### I. Bylų nagrinėjimo tvarka

1. Kiekvienai šeimai, kuri turi būti ištrėmta iš Lietuvos TSR, taip pat vienišiams, užvedama tardymo byla, kurioje privalo būti šie dokumentai:

- a) oficialaus organo (vietos tarybos) pažyma, kuri patvirtina, kad ištrėmiamos šeimos galva priklauso aukščiau išvardintoms grupėms;
- b) suėmimo nutartis, orderis, anketa, kratos protokolai, arešto metu atimtų daiktų kvitas;
- c) visų ištrėmiamos šeimos suaugusių narių, sulaukusių 16-os metų amžiaus, apklausos lapai (priedas Nr. 1);
- d) ištrėmiamos šeimos galvos tardymo protokolai;
- e) liudytojų apklausos protokolai, jeigu ištrėmimo įforminimo procese jas reikėjo atlikti;
- f) VRLK organo viršininko ir prokuroro, vykdančio VRLK organų bylų priežiūrą, patvirtinta ištrėmimo nutartis.

Nutartyje turi būti išvardinti visi suaugę šeimos nariai, kurie turi būti ištrėmti.

PASTABA: bendra tvarka turi būti padarytos suimtų asmenų nuotraukos ir atlikta daktiloskopija.

2. Užbaigtos bylos per 1-jį specskyrių prie TSRS VRLK siunčiamos Ypatingajam pasitarimui prie TSRS VRLK.

Prie bylų turi būti pridėti kiekvienam suaugusiam šeimos nariui 3 egzemplioriai šaukimų ir 2 egzemplioriai abėcėlinės kortelės (forma Nr. 1).

<sup>1</sup> Nerasta. Žr. dokumentą Nr. 11.

## II. Tremiamųjų išsiuntimas

3. Operatyviniam darbuotojui, kuris atsako už tremiamųjų įsodinimą į ešelonus, turi būti išduoti šie kiekvienos šeimos dokumentai:

a) ištrėmimo nutarties kopijos, patvirtintos organo antspaudu ir parašu bei

b) ištremiamos šeimos sudėties pažyma (priedas Nr. 2).

PASTABA: šie dokumentai turi būti įdėti į paketą, ant kurio užrašoma ištremiamos šeimos galvos pavardė, vardas, tėvavardis, bendras šeimos narių skaičius, įskaitant ir šeimos galvą, suskirsčius į suaugusius (vyresnius nei 16-os metų) ir vaikus iki 16-os metų.

4. Konvojaus viršininkas priima ištremiamus konvojavimui tik vadovaujantis dokumento 3-jo punkto nurodymais ir sudaro, remiantis šiais dokumentais ir asmenine ištremiamųjų patikra, viso ešelonų sąrašą dviem egzemplioriais, iš kurių ant vieno pasirašo, kad priėmė ištremiamus, o pagal kitą perduoda ešeloną, atvykus į ištrėmimo vietą kartu su nutartimi ir pažymomis apie ištremtos šeimos sudėtį, pridėdant aktą apie mirusius, pabėgusius arba atsilikusius kelyje.

## III. Tremtinių įskaita

5. Kazachijos TSR sričių VRLKV ir Komi ATSR VRLK pirmieji specskyriai, atvykus ešelonams, patikrina tremtinius pagal nutartį, šeimos pažymas ir etapo sąrašus bei organo viršininko nurodymu nukreipia į apgyvendinimo vietą.

Kiekvienai tremtinių šeimai užvedama byla, į kurią įsegama, kaip ištrėmimo laikymo tremtyje pagrindimas, nutartis ir pažyma apie šeimos sudėtį, o vėliau ir išrašas iš Ypatingojo pasitarimo sprendimo.

6. Kiekvienam ištremtajam, sulaukusiam 16-os metų amžiaus (vyrams ir moterims), Kazachijos TSR ir Komi ATSR sričių VRLKV 1-asis skyrius privalo pagal pridedama formą užpildyti 2 egzempliorius kortelių, iš kurių vieną egzempliorių pasiūsti į TSRS VRLK 1-jį specskyrį, įkelti į bendrą informacijos kartoteką, o antrąjį egzempliorių patalpinti į VRLK/VRLKV bendrą informacijos kartoteką.

PASTABA: Be to, Kazachstano TSR sričių VRLKV kiekvieno tremtinio kortelės 1-ą egzempliorių pristato į Kazachijos TSR VRLK 1-jį specskyrį.

7. Kartu su kortelėmis į TSRS VRLK 1-jį specskyrį turi būti pristatyti pagal pridedama formą tremtinių iš Lietuvos TSR ir įkurtų respublikos, srities teritorijoje skaičius.

8. Vieša tremtinių ir ištremtųjų iš Lietuvos TSR priežiūra vykdoma pagal instrukciją, kuri paskelbta TSRS VRLK 1939 metų-VI.1. įsakyme Nr. 0143.

9. Lietuvos TSR VRLK 1-asis specskyrius privalo perduoti bendrai informacijos kartotekai duomenis apie kiekvieną tremtinį, o gavus išrašus iš Ypatingojo pasitarimo prie TSRS VRLK protokolų, užrašyti sprendimą abėcėlinėse kortelėse.

## IV. Pareiškimų pateikimo ir nagrinėjimo tvarka.

10. Tremtinių gaunami pareiškimai peržiūrėti bylas, turi būti siunčiami VSLK organui, kuris vykdė trėmimą.

11. VSLK organai, jeigu yra pakankamas pagrindas peržiūrėti bylą, pareikalauja bylos iš TSRS VRLK 1-jo specskyriaus, atlieka papildomą trėmimo pagrįstumo patikrą ir nustatyta tvarka įformina nagrinėjimo rezultatus, t.y. arba savarankiškai nepatenkina, arba teikia Ypatingajam pasitarimui prie TSRS VRLK motyvuotą išvadą dėl nutarimo peržiūrėjimo.

PRIEDAS: formos<sup>1</sup>.

TSRS VRLK 1-jo SPEC. SKYRIAUS VIRŠ.,  
VALST. SAUGUMO KAPITONAS (parašas)

TSRS VSLK 2-jo SKYRIAUS VIRŠININKAS,  
VALST. SAUGUMO MAJORAS (parašas)

1941 m. kovo 26 d.

*FST CA, f. 3, ap. 8, b. 44, l. 162-166. Kopija rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.



**Nr. 28. Instrukcija atsakingiems už suimtų ir tremiamų iš Lietuvos TSR Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento įsodinimo į ešelonus. 1941 metų kovo 26 d.**

**INSTRUKCIJA**

Atsakingiems geležinkelio stotyse už suimtų ir tremiamų iš Lietuvos TSR kontrrevoliucinio elemento įsodinimą į ešelonus.

1. Kiekvienoje geležinkelio stotyje, kurioje vyks ištremiamų šeimų išvežimas, apskričių trijulės paskiria būtinai iš operatyvinių darbuotojų atsakingus už įsodinimą.

2. Atsakingiems už įsodinimą priskiriami ryšiui ir atskiriems pavedimams du žmonės iš partinio aktyvo ar eilinių raudonarmiečių. Be to, jiems tampa pavaldi paskirta apsauga geležinkelio stotyse.

3. Atsakingas už išvežimą, įsodinimą ne vėliau kaip 24 val. iki operacijos pradžios patikrina pristatytus vagonus, kiekį, jų įrangą (esamus šviestuvus, žibintus ir t.t.) Visi pastebėti defektai ir nesklandumai pašalinami vietoje kartu su ešlono viršininku arba asmeniu, kuris lydi vagonus. Tuo pat metu informuoja apskrities operatyvinę trijulę apie ešlonų paruošimą.

4. Atsakingas už tremiamųjų išvežimą patikrina pasiruošimą ir koncentracijos punktų geležinkelio stotyje organizavimą (aprūpinimas geriamu vandeniu ir t.t.), patikrina pirmos pagalbos punktus (kartu su paskirtu gydytoju), taip pat susisiekimo priemones (vežimus, autotransportą).

5. Operacijos vyresnysis susisiečia su ešlono viršininku ir kartu sprendžia visus klausimus, susijusius su tremtinių šeimų įsodinimu ir išvežimu.

6. Visi operatyvinių grupių vadovai, atvykę kartu su šeimomis į pakrovimo punktus, po raporto pakrovimo vyresniajam apie atliktą operaciją perduoda jam asmens bylas, tremiamųjų sąrašus ir kartu su operatyvinių grupių nariais pagal vardinį sąrašą perduoda ešlono viršininkui tremtinių šeimas.

Dėl visų operatyvinėmis grupėmis nepristatytųjų surašomas aktas dviem egzemplioriais. Vienas lieka ešlono viršininkui, o kitas išduodamas įsodinimo vyresniajam, kuris savo ruožtu prideda [aktą] prie tremtinių šeimų sąrašo.

7. Atsakingas už įsodinimą privalo tiksliai žinoti, kiek šeimų ir kokios operatyvinės grupės turi jas pristatyti į nurodytą konkretų geležinkelio punktą. Po nuodugnaus patikrinimo ir įsitikinęs, kad visos operatyvinės trijulės kartu su tremiamųjų šeimomis atvyko į įlaipinimo vietą, jis duoda

žiną apie tai ešlono viršininkui, kad pastarieji būtų išsiųsti iš geležinkelio stoties.

Geležinkelio stotyje įsodinimo vyresnysis gauna iš apskrities trijulės vardinį tremiamų šeimų sąrašą, kuriame prie kiekvienos šeimos nurodyta operatyvinė grupė, vykdanči operaciją, taip pat smulkius žodinius nurodymus visais klausimais, susijusiais su operacijos vykdymu (ryšys, rezervų išdėstymas ir t.t.).

8. Tuo atveju, jeigu patikrinimo metu paaiškėja, kad ne visos operatyvinės grupės atvyko į išvežimo vietą, atsakingas už įsodinimą skubiai praneša apie tai operatyvinei trijulei, kad būtų imtasi atitinkamų priemonių. Tuo pat metu pats pasinaudoja visomis turimomis priemonėmis (telefonu, pasiuntiniu ir t.t.), kad būtų rastos operatyvinės grupės ir su jomis nustatytas ryšys.

9. Ešlonai su visais suimtaisiais ir šeimomis geležinkelio stotyje stovi iki tremiamų šeimų įsodinimo pabaigos.

10. Įsodinimo vyresnysis geležinkelio stotyje paskirsto ir skiria apsaugą-sargybą, tuo tikslu susisiečia su apsaugos-sargybos vyresniuoju arba betarpiškai su sargybiniais ir duoda būtinus nurodymus, kad įsodinimo vietoje būtų užtikrinta tvarka.

11. Įsodinimo vyresnysis užtikrina tvarką, neleidžia susidaryti miniai prie geležinkelio stoties ir prie tremiamų šeimų; imasis visų priemonių, kad būtų kuo mažiau tremtinių ne vagonuose.

12. Baigus įsodinimą ir išsiuntus ešlonus iš geležinkelio stoties, atsakingas už paminėtą darbą praneša telefonu apie tai apskrities trijulei ir tik, gavęs leidimą, atvyksta į apskrities trijulės štabą.

Atsakingas už įsodinimą, atvykęs į štabą raportuoja apie atliktą darbą ir apie visus nutikimus, įvykusius tremiamų šeimų įsodinimo [ir] išsiuntimo metu. Kartu su raportu pristato tremtinių sąrašų kopijas ir neišvežtų asmenų sąrašų kopijas.

13. Pakrovus visas tremtinių šeimas mažose stotyse visi operatyvinių trijulių nariai lydi vagonus į ešlono formavimo stotį, kurioje išskiria suimtuosius ir tremtinius, perduoda ešlono viršininkui ir tik po to susisiečia su apskrities trijule ir gavę leidimą vyksta į apskrities štabą.

**OPERATYVINIS ŠTABAS.**

1941 metų kovo 26 d.

*FST CA, f.3, ap. 8, b. 44, l. 172-174. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 29. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P. A. Gladkovo specpranešimas „Dėl lenkų karinės  
organizacijos Lietuvos TSR apskrityse ir Kauno mieste  
bylos“. 1941 m. kovo 28 d.**

Visišk. slaptai

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,

VALSTYBĖS SAUGUMO 3-jo RANGO KOMISARUI  
draugui MERKULOVUI,

TSRS VRLK 2-osios VALDYBOS VIRŠININKUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-jo RANGO KOMISARUI  
draugui Fedotovui

Maskva

SPECPRANEŠIMAS

Dėl lenkų karinės organizacijos Kauno mieste ir Lietuvos  
TSR apskrityse bylos

Lenkų kontrrevoliucijų karinių organizacijų formavimas Lietuvos TSR teritorijoje prasidėjo nuo pirmųjų tarybų valdžios įkūrimo dienų Lietuvoje.

1940 metų rugsėjį LTSR VRLK 3-asis skyrius, siekdamas prisiskverbti į lenkų nacionalistinių organizacijų vadovybę, perimti į savo rankas organizacijos nelegalių ryšių su general-gubernatoryste kanalus, pasiūsti ten, kurjerių priedanga, specialiai parinktus žmones su žvalgybinėmis užduotimis ir perimti ryšius, kurie organizaciją sieja su Berlyne gyvenančiu buvusiu Lenkijos Generalinio štabo 2-jo skyriaus kapitonu KUNCEVIČ, turinčiu ryšį su Japonijos karo atašė Berlyne, užverbavo GRINCEVIČ Liudvig, „STANISLAVSKIJ“, kuriam buvo iškelti uždaviniai įgyvendinti aukščiau išvardintas užduotis.

Numatytų priemonių įgyvendinimo procese buvo nustatyta, kad „STANISLAVSKIJ“ (anglų agentas), kuris atliko lenkų organizacijos ir Japonijos dipl. kurjerių ryšininko funkcijas, apie savo ryšį su VRLK organais ir gautas užduotis papasakojo lenkų organizacijos vadovams, todėl buvo suimtas. Tardymo metu davė parodymus, kad, nenorėdamas

išduoti organizaciją, apgaudinėjo VRLK ir lenkų organizacijos vadovams atskleidė esąs agentu. „STANISLAVSKIJ“ pareiškė, kad jo verbavimo momentu jis buvo lenkų organizacijos Kauno komendanto pavaduotojas ir užtikrino jos vadovo VESELOVSKIO ryšį su Berlyne esančiu buvusiu Lenkijos generalinio štabo 2-jo skyriaus kapitonu KUNCEVIČ.

Per Japonijos dip. kurjerius jis, „STANISLAVSKIJ“ sistemingai siuntė į Berlyną ir Kuncevičiui organizacinio ir žvalgybinio pobūdžio paštą. Tuo pačiu keliu KUNCEVIČ siuntė STANISLAVSKIUI Lenkijos vyriausybės direktyvas lenkų organizacijoms Lietuvos TSR teritorijoje.

Suėmus GRINCEVIČIŲ ir kitus lenkų organizacijos vadovus, Kauno organizacijos vadovai ENTYS Zbignevas Adamovič ir MARKOVSKIJ Januš perėjo į nelegalią padėtį.

Nepaisant to, buvo imtasi priemonių užverbuoti ENTYSĄ, tačiau tada nebuvo nustatyta ENTYSO būklė, numatytas operatyvinių priemonių planas nebuvo įgyvendintas.

Siekiant atskleisti lenkų organizacijos veiklą, buvo užverbuoti vadybei artimos aplinkos žmonės.

Agentūrinėmis priemonėmis buvo nustatyta:

I. Organizacijos tikslai ir uždaviniai:

Pagrindinis lenkų nacionalistinės organizacijos Kauno apygardos tikslas – atkurti Lenkijos valstybę, turint tokią, kaip ją užklupo karas su Vokietija.

Nurodytų uždavinių įgyvendinimo priemone lenkų organizacija pasirinko sukilimą.

Šiuo klausimu anksčiau suimtas Kauno organizacijos narys MIKULIČ-RADECKIJ davė parodymus:

*„Dabar mūsų jėgos turi organizuotai augti, jeigu griežtai laikysimės konspiracijos. Kada ateis momentas, TSRS įsivels į karą prieš Vokietiją, prasidės mūsų, tuomet mes, parinkę patogų momentą pradėsime sukilimą Raudonosios Armijos užnugaryje, triuškiname netikėtai užkluptus Raudonosios Armijos dalinius, tokiu būdu gaudami mums reikalingų papildomą dalį ginklų.“*

Kauno organizacijos komendanto padėjėjas TURKEVIČ pokalbyje su mūsų agentu „SIMANOVIČ“ papasakojo štai ką:

*„Dabar mes kol kas kaupiame jėgas. Į mūsų organizaciją jau užverbuota beveik 400 žmonių. Kai TSRS pradės kariauti prieš Vo-*

*kietiją, tuomet mes sukilsime prieš TSRS, išvaduosime ir atkursime Lenkiją, tuomet atsiskaitysime su tais, kurie ėjo prieš lenkus“.*

Suimtas aktyvus lenkų organizacijos narys MIKULIČ-RADECKIJ davė parodymus:

*Iš ENTYSO pasakytų minčių esmės aš padariau išvadą, kad pagrindinė organizacijos idėja yra Lenkijos atkūrimas“.*

## II. Organizacijos struktūra:

Pagal agentūros duomenis ir suimtojo MIKULIČ-RADECKIO parodymus lenkų nacionalistinės jėgos organizuojamos tokiu būdu:

1. Stokholme yra nelegali lenkų organizacija, kuri turi radijo siųstuvą, palaiko radijo ryšį su lenkų organizacijomis, esančioms general-gubernatorystės teritorijoje ir Lietuvos TSR teritorijoje. Stokholmo organizacijai vadovauja lenkų karininkai: RUDNICKIJ, RUBEKOVSKIJ ir BŽESOVINSKIJ.

2. Varšuvoje yra general-gubernatorystės centrinė organizacija, jos vadovaujantį centrą sudaro šie asmenys: generolas TOKARŽEVSKIJ, karininkai: ZANTOMAJ, PETRAKOVSKIJ Stefan, BUINEVIČ Josif.

3. Berlyne yra perdavimo ryšių punktas, kuriam vadovauja buvęs generalinio štabo 2-jo skyriaus karininkas KUNCEVIČ.

Apie lenkų organizacijos struktūrą Kaune ir apskrityse suimtas MIKULIČ-RADECKIJ davė parodymus:

*„ENTYS man pasakojo, kad organizacija sudaryta tokiu būdu: jis, ENTYS, - lenkų organizacijos Kauno apygardos viršininkas. Jam pavaldūs žmonės, kurie vadovauja apskričių organizacijoms.*

*Žemutinės organizacijos grandys suskirstytos į penketukus ir trejetus. Šioms grupėms vadovauja vyresnysis.“*

## III. Organizacijos finansavimas.

Agentūriniais duomenimis Kauno organizacija turi pakankamai daug lėšų.

Agentas „SIMANOVIČ“ 1941 m. sausio 20 d. pranešime pranešė: „Organizaciją finansuoti ėmėsi Anglijos atstovas, kuris 1940 m. birželio pasitarime Vilniuje pareiškė, kad piniginės lėšos – organizacijos reikmėms. Be to, TURKĖVIČIUS pareiškė, kad pabėgęs iš Lietuvos buvęs Lenkijos konsulas organizacijai paliko didelę pinigų sumą. Pinigai buvo įteikti ENTYSUI. Vilniaus kunigas KUCHARSKIJ organizacijai taip pat teikia piniginę paramą“.

## IV. Apie organizacijos turimus ginklus:

Agentūriniais duomenimis organizacija turi didelį kiekį ginklų, paslėptų įvairiose Lietuvos TSR teritorijos vietose, konkrečiai, internuotos lenkų kariuomenės buvusiose stovyklose.

Atsižvelgiant į tai, kad organizacija pradėjo didelio masto darbą, o turimomis žiniomis, atėjus šiltoms dienoms, rengiasi jį dar praplėsti, š.m. kovo 24 d. buvo suimti šie asmenys:

1. ENTYS Zbignevas Adamovič, jis taip pat BUGINSKIS Mykolas, jis taip pat „GADONAK“, Lietuvos TSR lenkų nacionalistinės organizacijos Kauno filialo komendantas, šis filialas yra viena iš plačiai išsišakojusios lenkų karinės organizacijos pavadintos „Zvionzek valki zbroinei“ (Ginkluotos kovos sąjunga).

2. MARKOVSKIJ Januš, jis taip pat CHRŽONDEVSKIJ Vikentij, jis taip pat TŠASKA Vincent, jis taip pat „KRUK“, buvęs lenkų armijos kapitonas, organizacijos Kauno filialo komendanto pavaduotojas, šios organizacijos karinio skyriaus vadovas.

3. KOGNOVICKIJ Tadeuš, gimęs ir gyvena Kaune, lenkas, socialinė kilmė – tarnautojas, lenkų nacionalistinės organizacijos pilietinio skyriaus viršininko pavaduotojas.

4. ŠIMKOVSKIS Paulas, gimęs ir gyvena Kauno apskrities Vandžio galos valsčiaus Vandžiolgalos kaime, lenkas, aktyvus organizacijos filialo pirmojo padalinio dalyvis, penketuko vadovas.

[...]

Išaiškintų organizacijos aktyvo atžvilgiu buvo imtasi priemonių juos suimti.

Paskelbta lenkų organizacijų vadovo VESELOVSKIO paieška. Mes turime jo nuotrauką.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖ SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

LTSR VRLK KŽS VIRŠININKAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS (ČERNONEBOV)

1941 m. kovo 28 d.

Kaunas

Nr. 1/725

LYA, f. K-1, ap. 10, b. l. 159-17. Originalas rusų kalba.

**Nr. 30. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specpranešimas apie nacistų spectarnybų  
formuojamas lietuvių šnipų diversantų-teroristų grupes.  
1941 m. kovo 28 d.**

SPECPRANEŠIMAS

Apie Vokietijos teritorijoje formuojamas iš lietuvių tautybės asmenų, pabėgusių arba repatrijavusių į Vokietiją, šnipų diversines-teroristines grupes, kurioms vadovauja vokiečiai.

Vokiečių tautybės asmenų repatrijavimo iš Lietuvos TSR laikotarpiu buvo nustatyta, kad Vyriausiasis vokiečių įgaliotinis repatriacijos klausimais - <neįskaitoma> ir jo bendradarbiai, kurių gretose buvo daug vokiečių kariuomenės karininkų ir gestapo valdininkų, rodė didelį suinteresuotumą ir teikė visapusišką paramą lietuvių tautybės asmenims, buržuazinės Lietuvos visuomeniniams-politiniams veikėjams, išvykstantiems pagal repatriaciją į Vokietiją. Tuo tikslu kai kuriuos šios kategorijos asmenis nelegaliai pervesdavo per sieną, per jų turimas perkėlas, o kai kuriems išduodavo suklastotus metrikų išrašus, pagal kuriuos jie repatriacijos tvarka išvažiuodavo į Vokietiją.

Ypatingai vokiečiai domėjosi asmenimis, kurie tarnavo buvusioje Lietuvos kariuomenėje ir užėmė ten vadovaujančias pareigas.

Pagal turimus agentūrinius duomenis, vokiečiai stengėsi išvežti kuo daugiau lakūnų.

Nurodytus vokiečių veiksmus patvirtina ir bandymas nelegaliai perkelti per sieną generolą GUSTAITĮ, kapitoną NARAKĄ ir grupę kitų. Per vokiečių nelegalų perėjimo per sieną punktą, kuriam vadovavo pastorius FULSTAS, neabejotinai nelegaliai į Vokietiją perėjo Vyriausias Lietuvos kariuomenės vadas generolas RAŠTIKIS. Apie jo bandymą nelegaliai pereiti sieną laiku buvo informuoti 105,106 ir 107 pasieniečių būriai. 106 būrys buvo ypatingai įspėtas dėl to, kad per jų ruožą eis grupė, kurioje gali būti generolas RAŠTIKIS.

Nepaisant pasieniečių būrio priimtų priemonių, kovo 19 d. 7 val. 40 min, 106-jo pasieniečių būrio ruože (6-ji užkarda) per 80 m. nuo patrulio į Vokietijos pusę perėjo 9-ių žmonių grupė. Išskyrus buvusios Lietuvos kariuomenės vadovaujančių kadrų pervedimą į Vokietiją, vokiečių žvalgybos organai verbavo šios kategorijos žmones ir palikdavo juos darbui Lietuvos TSR teritorijoje.

Agentūriniais duomenimis žinoma, kad šį darbą atliko buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas AUSTAS, pagal tautybę vokietis, kuris pagal repatriaciją išvyko į Vokietiją.

Vokiečių vykdomos priemonės nukreiptos organizuoti Vokietijos teritorijoje iš aukščiau nurodytų asmenų <neįskaitoma> diversines teroristines grupes ir sukilėlių kadrus, kurių paskirtis vykdyti vokiečių užduotis Lietuvos TSR teritorijoje.

Šiuos vokiečių veiksmus patvirtina tai, kad nelegaliai pabėgusius per sieną politinės kriminalinės policijos valdininkus, taip pat buvusius Lietuvos kariuomenės karininkus vokiečių žvalgybos organai panaudoja žvalgybiniais tikslais. Ši asmenų kategorija verbuoja likusius Lietuvos TSR teritorijoje giminaičius, bendradarbius ir pažįstamus, taip pat ima si priemonių atkurti ryšius su jų turima agentūra, kurią jie užverbavo dirbdami politinėje policijoje ir karinėje žvalgyboje. Suimtas pastorius PAUPERIS Jonas, likvidavus pagrindinę suklastotų metrikų gaminimo dirbtuvę, prisipažino, kad jis yra šios dirbtuvės organizatoriaus kunigo TAUTVILO bendrininkas ir padėjo pastarajam gaminti suklastotus metrikus. Tuo tikslu jis parūpindavo kunigui TAUTVILUI neužpildytus metrikų blankus ir padirbtus bažnyčios antspaudus. Suklastotų metrikų gaminimas buvo organizuotas pagal žymaus vokiečių veikėjo, inžinieriaus TALIO iniciatyvą (buvo išvykęs kaip repatriantas į Vokietiją). TALIS kalbėdamas su PAUPERIU jam pareiškė, kad vokiečiai imasi priemonių kuo daugiau vertingiausių specialistų repatriacijos tvarką išvežti iš Lietuvos. Apie vokiečių žvalgybinę veiklą PAUPERIS davė parodymus:

*„Inžinierius TALIS man pasakojo, kad jis buvo įpareigotas nustatyti visus svarbius, kariniu požiūriu įdomius objektus: karinius statinius, sandėlius ir strateginius objektus, kurie buvo fotografuojami ir matuojami. Buvo sudaromi tiltų planai.*

*Visą šį darbą atliko vokiečių inžinieriai. Talis man pasakojo, kad Reichui reikalingi visi šie duomenys, kurie bus panaudoti karine prasme.*

*Toliau TALIS pasakojo, kad Lietuvos TSR teritorijoje nutarta palikti žmones, kurie dirba įmonėse: elektromonterius, meistrus, spaustuvių darbininkus. Šiems asmenims iškeltas uždavinys – vykdyti įmonėse diversijas.*

*Kauno mieste, mano žiniomis, palikta 40 žmonių, tačiau asmenys, kas jie man nežinoma“.*



Per pastarąjį laiką grupė agentų tiek Kauno mieste, tiek ir apskrityse atsiuntė pranešimus, kad apskrityse ir mieste yra formuojamos kontrrevoliucinės sukilėlių grupės, kurioms vadovauja buvusios Lietuvos kariuomenės karininkai.

Lietuvos TSR platinami gandai, kad netolimoje ateityje bus surengtas sukilimas, kurį parems vokiečiai. Sukilimas prasidės pasienio su Vokietija rajonuose, į kuriuos bus pristatyti ginklai ir iš Vokietijos teritorijos permestas būrys suformuotas iš lietuvių, pabėgusių į Vokietiją po tarybų valdžios įtvirtinimo Lietuvoje.

Š.m. kovo 17 d. mūsų agentui „Baltijskaja“<sup>1</sup>, kurią prieš jos išvykimą į Lietuvos TSR užverbavo gestapas, pagal sutartą slaptažodį prisistatė ryšininkas. Juo buvo kažkoks BARTKEVIČIUS, apklausęs apie jos žvalgybinį darbą, perdavė atsisaukimą, kurį ji privalėjo perduoti buvusios Lietuvos kariuomenės karininkui, kurio pavardė kol kas nenustatyta. Perduoto atsisaukimo turinys yra toks:

„LIETUVIŲ INFORMACIJOS BIURAS BERLYNE –  
1941 metų III/19

Kovok

*Pavergtos Lietuvos tautiečiams*

Brangūs pavergtieji broliai

*Artėja Lietuvos išlaisvinimo valanda. Jau akivaizdūs mūsų kruopštaus kelių mėnesių darbo ir Jūsų kančių nuo azijietiško jungo vaisiai. Mes įgaliojame skubiai Jus informuoti šiais klausimais.*

*1. Pavergtoje Lietuvoje sklinda gandas, kad dabar Berlyne sudaryta būsimosios Lietuvos vyriausybė. Tai ne visiškai atitinka tikrovės. Šiuo metu Berlyne organizuotai ir savitarpiškai pasiremamos dirba valdybos (atstovybės), kurios rūpinasi Lietuvos išvadavimu.*

*Naujos Lietuvos būsimoji vyriausybė bus sudaryta iš geriausių Lietuvos sūnų, kurie atsižvelgami į mūsų praeities klaidas, sugebės nukreipti Lietuvą nauju keliu. Visiškai suprantama, kad jokio vaidmens nevaidins toks lietuvis, kuris dabar pasyvus užsienyje arba Lietuvoje.*

<sup>1</sup> Slapyvardis įrašytas ranka.

*2. Kaip aš jau minėjau, Lietuvos išvadavimo valanda artėja. Kada prasidės žygis iš Vakarų, Jūs tą patį momentą būsite informuoti per radiją ar kitu būdu. Tuo momentu pavergtos Lietuvos miestuose, miesteliuose ir kaimuose privalo kilti vietos sukilimai, tiksliau sakant, paimta valdžia į savo rankas. Iš karto reikia suimti vietos komunistus ir kitus Lietuvos išdavikus, kad jie negalėtų išvengti atpildo už savo veiksmus. (Išdavikams tik tuomet bus suteikta malonė, jeigu jie sugebės įrodyti, kad likvidavo nors vieną žydą).*

*3. Mes įsitikinę, kad organizacine prasme Jūs pasiruošėte. Ten kur Jūs dar nepasiruošėte, organizuokitės į mažas slaptas grupes. Jūs jau sužinojote, kad daug yra lietuvių išdavikų, todėl šiuo lemiamu momentu būkite atsargūs.*

*4. Prasidėjus įvykiams, perimkite į savo rankas kalėjimus, kad nė vienas mūsų tėvynės sūnus nebūtų ištremtas į azijatų šalį. Būtų gerai, jeigu ši žinia patektų jiems į kalėjimą ir juos nuramintų.*

*5. Prasidėjus įvykiams, užimkite tiltus, pagrindinius geležinkelio mazgus, aerodromus, fabrikus ir kita. Jų nenaikinkite ir neduokite griauti rusams, ypač tiltų. Tai turi didelę reikšmę karine ir ekonomine prasme.*

*6. Jau dabar „informuokite“ žydus, kad jų likimas aiškus, todėl, siekiant išvengti nereikalingų aukų, kas gali, tegul šiandien nešdinasi iš Lietuvos. Ryžtingai tinkamu momentu perimkite į savo rankas jų turtą, kad niekas nedingtų.*

*7. Prasidėjus veiksams, į užnugarį bus išmesti kariniai parašiutininkai. Nedelsdami užmegzkite su jais ryšį ir esant reikalui padėkite jiems.*

*8. Vokiečių kariuomenė žygiuos per kaimus, miestelius ir miestus. Jų gretose bus daug jums pažįstamų gentainių. Sutikite visus vienojai mielai ir širdingai bei suteikite jiems būtiną paramą. Tuo metu visur privalo organizuotis naujos Lietuvos laikinoji vyriausybė.*

*TAUTIEČIAI, mes svarbių įvykių išvakarėse. Kai suskambės fanfaros, mūsų sugriautos kariuomenės likučiai, lietuviai garbės savanoriai, šauliai, moksleiviai, valstiečiai, visi tie, kas nenori tarnauti raudonajam terorui, laikinai meskite savo tiesiogines pareigas ir kas kaip gali pakilkite padėti naujai Lietuvai.*

*Pirmieji lietuvių savanoriai iškėlė ant Gedimino kalno Lietuvos vėliavą. Šiandien visų mūsų pareiga pašalinti iš ten raudoną skudurą ir jo vietoje tegul plėvesuoja naujos Lietuvos didžioji vėliava.*



*Šiuo metu pademonstruokite savo ryžtą, tačiau būkite atsargūs.  
Vengite nereikalingų aukų.  
Iki pasimatymo naujojoje Lietuvoje.*

*Lietuvos informacijos biuras.*

*PASTABA: Šis pranešimas turi patekti į pačius atokiausius Lietuvos kampelius.*

Vyksta aktyvus JASANO tyrimas, paskirtas išorinis stebėjimas.

#### OPERATYVINĖS PRIEMONĖS

1. Pradedame aktyviai aiškintis visus vokiečių tautybės arba turinčius teisę išvažiuoti repatriacijos tvarka į Vokietiją asmenis arba jų šeimos narius.
2. Visiems apskričių skyriams duotas nurodymas sutelkti dėmesį į kontrrevoliucinių sukilėlių formuočių išaiškinimą.
3. Apie tyrimo rezultatus sistemingai informuosime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS  
(GLADKOV)

LTSR VRLK KRS VIRŠININKAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS (ČERNONEBOV)

1941 m. kovo „28“  
Kaunas

*LYA, f. K-1, ap.10, b.4, l. 171-178. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 31. Iš Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specpranešimo „Apie žydų nacionalistinių  
organizacijų kontrrevoliucinę veiklą“. 1941 m. kovo 29 d.**

Apie žydų nacionalistinių organizacijų kontrrevoliucinę veiklą

Be vietinių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, žydų nacionalistinio elemento, nuo 1939 metų po Lenkijos sutriuškinimo iš Baltarusijos ir Ukrainos vakarinių sričių, taip pat iš generalgubernijos į Lietuvą kartu su pabėgėliais atvyko daug sionistinių, bundo, revizionistinių, beitarų ir kitų formuočių dalyvių.

Lietuvos TSR VRLK turima medžiaga liudija, kad dauguma šių kontrrevoliucinio elemento bėglių <neįskaitoma> į Vilnių ir veda aktyvų antitarybinį darbą.

Atėjūnų elementai Vilniaus mieste ir Vilniaus apskrities teritorijoje organizuoja žydų rabinų mokyklas, kurios funkcionuoja ir šiuo metu. Agentūriniais duomenimis Vilniaus miesto ir apskrities rabinų mokyklose yra beveik 350 žmonių.

Žydų nacionalistinis elementas veda aktyvų antitarybinį darbą, kontaktuodamas su [tiek] Baltarusijos, Ukrainos vakarinių sričių, tiek ir su užsienio kontrrevoliucinėmis organizacijomis.

Kontrevoliucinių žydų organizacijų antitarybinėje veikloje žymų vaidmenį vaidina žydų amerikiečių organizacija, kuri teikia materialinę paramą organizacijoms.

Kartu būtina pažymėti, kad šiuo metu žydų kontrrevoliuciniai elementai nepriklausomai nuo tautybės pradėjo blokuotis su kitais antitarybiniais elementais.

Per paskutinius 5-6 mėnesius įvairių žydų nacionalistinių organizacijų, įskaitant ir klerikalus, dalyviai pradėjo didelį darbą dėl išvykimo į užsienį, daugiausia į Palestiną ir Ameriką. Todėl iš Vilniaus išvyko daug žydų nacionalistinių elementų, taip pat buvusių įvairių organizacijų vadovų.

Per agentus buvo nustatyta, kad tuo tikslu Vilniuje ir Kaune klerikalai surengė keletą nelegalių pasitarimų, kurių metu buvo svarstomi emigracijos ir organizacijų vadovų aprūpinimo išvažiavimo iš TSRS fiktyviais dokumentais klausimai.

[...]

1941 metų sausį Kaune vieno iš nelegalių pasitarimų metu, svarstant žydų kontrrevoliucinio elemento antitarybinės veiklos kontakto su lenkų ir kitais nacionalistais klausimą, buvo nutarta šį ryšį palaikyti per SNEGA ar SNEKĄ (buvęs karo rabinas Lietuvoje), susijusį su Vilniaus rabinu ŠUVU.

Dėl 1940 metų pabaigoje suaktyvėjusios žydų kontrrevoliucinių organizacijų antitarybinės veiklos Lietuvos TSR VRLK sudavę svarų operatyvinį smūgį žydų kontrrevoliucinėms organizacijoms, pirmiausia aktyvui ir vadovaujančiai daliai ir suėmė (bundininkų, sionistų ir kitų) 89 žmones.

Po to, kaip mums pranešė pranešė agentas „Borisov“, vienos jaunimo fašistinės organizacijos „Beitar“ vadovaujantis centras, inscenizavęs formalų šios organizacijos išformavimą, 1940 metų pabaigoje sukvietė organizacijos vadovybės nelegalų pasitarimą, kurio metu svarstė „Beitar“ veiklos klausimą Tarybų valdžios egzistavimo sąlygomis.

[...]

Apie tolesnį žydų nacionalistinių organizacijų išaiškinimą ir gautą dėmesio vertą medžiagą Jus informuosime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. kovo 24 d.

Nr. I/730

Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 4, l. 179-198. Originalas rusų kalba.*

## **Nr. 32. Lapelis „Kas yra lietuvių aktyvistų frontas?“ [1941 m. pavasaris]**

Lietuvių aktyvistų frontas nėra kažkokios jau veikusios politinės partijos tęsinys. Tai – lietuvių galingo judėjimo naujas susivienijimas. Jį iššaukė pats gyvenimas. Šiame judėjime dalyvauja visų profesijų, įvairaus išsilavinimo žmonės, iš visų Lietuvos miestų, miestelių ir kaimų, taip pat užsienyje ir užjūryje.

Lietuvių aktyvistų fronto nariu gali būti kiekvienas lietuvis, nepriklausomai nuo jo buvusios [politinės] priklausomybės, jeigu jis nutraukė ryšius su kokia nors buvusia politine srove, jeigu jis nėra tiesioginis Lietuvos nepriklausomybės praradimo kaltininkas, jeigu jis neveikė prieš lietuvių tautos interesus, jeigu jis pritaria Lietuvių aktyvistų programai, laikosi drausmės ir kupinas ryžto atkurti nepriklausomą Lietuvą, kurti šalyje gerą gyvenimą, laikydamas tautos interesus aukščiau asmeninių interesų.

### **Kas iššaukė Lietuvių aktyvistų frontą**

Lietuvių aktyvistų fronto būrimosi pradžia – 1938-1939 metų Klaipėdos aktyvistų judėjimas. Tada aktyvistai kovojo prieš protekcionizmą, nesėkmingą užsienio politiką ir kitas neteisybes. Šis judėjimas paskatino reorganizuoti vyriausybę, į jos sudėtį įsiliejo naujos jėgos. Netrukus aktyvistai suprato, kad įvairiose aplinkybėse reikia būti vieninga, galinga, plačia ir drausminga jėga, kuri reguliuotų valstybės gyvenimą, vadovaudamasi ne asmeniniais interesais, o tautos interesais.

Pagaliau, mūsų nelaimei ar iš dalies laimei mus pavergė barbarų režimas – bolševizmas.

Visi žino kokia nelaimė yra bolševizmas. Jis sutriuškino viską, kas buvo sukurta, išsiurbė visus materialinius turtus, terorizavo ir grobė, vertė badauti ir galų gale pradėjo žudyti ir naikinti.

Laimė – tai, kad palyginti trumpą bolševizmo režimą galime vertinti kaip profilaktiką prieš patį bolševizmą, prieš pakrikimą, egoizmą, ištižimą ir pasyvumą.

Jau pats bolševizmo teroras, paskatino pasitraukti į užsienį mūsų inteligentijos didesnę dalį, visus aktyvius lietuvius suvienijo į vieną frontą prieš bolševizmą ir už nepriklausomą Lietuvą.

Lietuvių aktyvistų frontas tarsi pasidalijo į dvi dalis: legalioji – Vokietijoje, o nelegali – Lietuvoje. Kasdienos veikloje jos kontaktuoja, rengia bendrą pasiruošimą ir viena kitą palaiko.

### **Ko siekia Lietuvių aktyvistų frontas**

1. Lietuvių aktyvistų frontas siekia atkurti ir išsaugoti laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

2. Lietuvių aktyvistų frontas kaip visų dorų ir aktyvių lietuvių vienintelė organizacija atstovauja visos tautos interesams.

3. Lietuvių aktyvistų frontas numatė naują vyriausybę, kurios sudėtyje geriausi, aktyviausi ir kvalifikuoti lietuviai. Jie sieks stiprinti vyriausybės vykdomąją valdžią ir, kuri kasdienos veikloje glaudžiai bendradarbiautų su Lietuvių aktyvistų štabu.

4. Lietuvių aktyvistų frontui ir vyriausybei prieš akis didelis atkuriamasis darbas. Visas dėmesys bus skiriamas pramonei ir prekybai, nes tai dabar iš mūsų grubiai atėmė ir atidavė žydams ir kitiems kitataučiams. Šiose srityse turės dirbti lietuviai. Jeigu trūks kvalifikuotų darbuotojų, juos teks skubiai paruošti.

5. Didelis dėmesys bus skiriamas tautiniams kultūros ir švietimo klausimams. Numatoma sukurti tautinių ir kultūrinių reikalų ministeriją. Apskritai sieksime visos mūsų tautos protinio ir techninio lavinimo.

6. Žemė – tai tautos gyvenimo pagrindas. Šeimininkauti turi tie, kas ją dirba, o visas žemės ūkio darbas turi remtis tautos interesais. Žemės negalima atiduoti į vienas rankas, taip pat negalima žemės padalinti į atskirus mažus rėžius, kas nesuteikia galimybės jos savininkui išgyventi.

Bus galima organizuoti valstybinius ūkius, nes žydų ir asmenų, veikusių prieš lietuvių tautos interesus, turtas nebus grąžintas.

Asmeninis ūkis bus paremtas asmenine nuosavybe ir iniciatyva.

7. Stambių įmonių, fabrikų ir bankų pajamos bus paskirstytos akcininkams, darbininkams ir valstybei.

8. Miesto ir kaimo darbininkų aprūpinimo darbu ir atitinkamo atlyginimo klausimas bus sutvarkytas.

Apskritai socialiniai klausimai bus sprendžiami taip, kad niekas nebūtų tiek turtingas, kad galėtų nupirkti kitą, o kitas iš vargo nebūtų priverstas parduoti save.

9. Vidaus politikos atkuriamajame darbe sieksime visiško susitelkimo ir kūrybingumo. Kovosime prieš neteisę: valdininkų korupciją, protekcionizmą ir giminių šeimininkavimą liaudies ūkyje. Vidaus tarpusavio santykiuose įsivyras tvarka ir ji bus pasiekta per savanorišką, drausmingą ir kūrybišką entuziazmą.

10. Užsienio politika bus grindžiama lojaliais, draugiškais politiniais ir ekonominiais santykiais su didžiuoju Vakarų kaimynu – naujos tvarkos

Europoje kūrėju – Vokietija, tuo pačiu išsaugojant valstybės teritoriją ir jos nepriklausomybę.

11. Visapusiška tolerancija bus taikoma visose religinės įtaigos srityse. Bažnyčia turės savo teismo organą. Netikintiems bus suteikta galimybė vykdyti visas pilietines pareigas, nesikreipiant į dvasines organizacijas.

12. Valdininkų ir tarnautojų interesų apsaugai bus sukurtas administracinis teismas ir valdininkų-tarnautojų įstatymai.

13. Naujoje santvarkoje niekas nekreips dėmesio į luomą, turtą ar gimes. Parenkant kandidatus į atsakingas pareigas, bus žiūrima koks jis lietuvis ir kaip moka dirbti. Gabiems visi keliai bus atviri.

14. Neturtingiems gabiems studentams ir moksleiviams bus sudarytos sąlygos mokytis ir tobulintis.

15. Mes tikimės, kad iškils didžios, gabios ir aktyvios asmenybės, nes asmenybė, o ne masė, moka organizuoti ir kurti, mąstyti ir spręsti.

16. Mes tikime lietuvių tautos kūrybine jėga, tikime Lietuvos laiminga žvaigžde. Tikime, kad sutelktomis jėgomis ir su naujos tvarkos Europoje kūrėjos Vokietijos parama, mes sugebėsime atkurti gražią ir stiprią Lietuvą. Mūsų šūkis – viskas dėl Lietuvos.

Lietuvių aktyvistų frontas

*FST CA, f. 4, ap. 3, b. 785, l. 78-81. Archyve saugoma tik vertimo iš lietuvių kalbos kopija.*

*Ant dokumento rankraštinė pastaba: „Dokumentas priskiriamas 1941 m. pradžiai“.*

**Nr. 33. Lietuvos aktyvistų fronto atsišaukimas  
„Amžiams išvaduokim Lietuvą nuo žydijos jungo“  
1941 m. pavasaris].**

**AMŽIAMS IŠVADUOKIM LIETUVĄ – NUO ŽYDIJOS JUNGO**

Broliai ir seserys lietuviai,

Netrukus ateis seniai laukta valanda, kada lietuvių tauta atgaus savo tautinę laisvę ir atstatys Lietuvos valstybės nepriklausomybę.

Kiekvienas iš mūsų kas kuo gali ir kur gali turi ruoštis žūtibūtei kovai, kad sujungtomis jėgomis išlaisvintume savo tėvynę iš baisaus, šlykštaus ir kruvino pavergėjų–okupantų jungo.

Šiandien visi stojame į kovą prieš vieną bendrą, dvilypį priešą. Tas priešas yra –

raudonoji armija, rusiškasis bolševizmas, puslaukinės azijatų bandos, kurios 1940 m. vasarą įsibrovė į mūsų šalį ir čionai, pasinaudamos saujelės lietuvių išgamų ir valstybės išdavikų patarnavimais, nužudė mūsų valstybės nepriklausomybę, įvedė vadinamąją sovietų santvarką ir kas dieną ir valandą vis giliau gramzdino lietuvių tautą į vergovę ir skurdą, skandino teroro, priespaudos, kankinimų ir plėšimų bangose.

Mes visi įsitikinę, kad – šio priešo pats didžiausias ir paslaugiausias talkininkas buvo žydas. Žydas nepriklauso jokiai tautinei bendruomenei. Jis neturi tėvynės ir valstybės. Jis visur ir visuomet yra tik žydas. Rusijos žydas buvo ir liko pats aktingiausias komunizmo variklis. Drauge su okupacine bolševikų kariuomene prigarmėjo ir į Lietuvą eibės žydų, kaip komisarų, čekistų, politrukų ir t. t. Taip pat ir Lietuvos žydas buvo ir ligi paskutinio akimirkos paliko pats atkakliausias rusiškojo bolševizmo tarnas, pats šuniškiausias svetimųjų okupantų valios vykdytojas, pats šlykščiausias smaugėjas ir parazitas, kokį tik bet kada yra jutusi ant savo sprando lietuvių tauta.

Rusiškasis komunizmas ir jo amžinasis tarnas žydas, – yra vienas bendras ir tas pats priešas.

Rusiškojo komunizmo okupacijos ir žydijos vergovės pašalinimas, – yra vienas bendras ir tas pats švenčiausias reikalas.

Šią istorinę valandą, kada įtempiname visas jėgas už laisvės ir nepriklausomybės atstatymą, mes visi turime žinoti, jog netrukus išeisime į lemiamą ir pergalinčią kovą ne tik prieš kruvinosios Stalino bandų okupacijos terorą, bet ir prieš visų jo klapčiukų ir talkininkų, ir ypač žydų neribotą siautėjimą.

Žydus gerai pažįstame ne tik mes gyvieji, bet ir visa sena lietuvių tautos ir valstybės istorija.

Mūsų valdovas Vytautas Didysis buvo pirmasis, kuris suteikė žydams Lietuvoje prieglaudos teisę, tikėdamasis, jog jie neperžengs svetingumo prievolių. Bet Izraelio erkei tai buvo tik pirmoji proga įsikibti į lietuvių tautos kūną. Netrukus po to žydai vis daugiau plito, kaip vertelgos sukčiautojai, pinigų skoliniojai, nuošimčių lupikai, karčiamų steigėjai, kol pagaliau kone visa prekyba, pramonė ir daugumas amatų susitelkė jų rankose ir kontrolėje.

Did. Karo pabaigoje, atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę, žydai visai neprisidėjo prie bendrųjų tautos pastangų. Nepriklausomąją Lietuvą jie netikėjo, jos nenorėjo, gi mūsų tautiniame atbudime jie visuomet įmatė sau nepageidaujamą konkurentą. Žydai jau tuomet pasireiškė kaip karščiausi Rusijos bolševikų šalininkai. Tik vėliau, kai paaiškėjo, kad Lietuva be žydų paramos pati susikūrė, ir jie šokosi jai į „talką“. Tuomet jau net atsirado žydų „kovojušių už Lietuvos nepriklausomybę“...

Šio įžūlaus, tikrai žydiško tvirtinimo pas mus veik niekas nemėgino tinkamai paneigti. O jo vardan žydai per dvidešimtį nepriklausomo gyvenimo metų, kaip „lygiateisiai piliečiai“ devynis kailius lupo nuo lietuvių tautos. Žydai iškart įsivyravo pramonėje, vidaus bei užsienio prekyboje, amatuose, bankuose, aplamai visame ūkiniame gyvenime ir daugelyje svarbiųjų laisvųjų profesijų. Žydiški buvo visi mūsų miestai ir miesteliai. „Lietuviams gatvės, o mums – jų pakraščiai“ (t. y. namai), – sakydavo atvirai patys žydai. Visos, kad ir švelniausios, lietuvių pastangos įsigyti sau prideramą vietą prekyboje ar pramonėje sutikdavo aršiausią žydų pasipriešinimą ir riksmą. Jos būdavo vadinamos antisemitizmu, dėl jų Lietuvos valstybės vardas be atodairos buvo šmeižiamas viso pasaulio žydijos spaudoje.

Gi Lietuvoje žydai nuosekliai šalinosi ir neigė visa, kas lietuviška, lietuvių kalbos nesimokė ir negerbė, o demonstratyviai vartodavo kitas kalbas, ypač rusų. Jie tik sukybėmis ir apgaulėmis krovė milijonus iš lietuvių darbo ir prakaito, šmugeliavo, gabenė mūsų pinigus į užsienius, darydami neapskaičiuojamų nuostolių mūsų tautos ūkiui. Žydai išplėtė Lietuvoje negirdėtą kyšininkavimo ir papirkinėjimų sistemą, kuri smarkiai padėjo pūdyti Lietuvos valstybės valdininkų aparatą.

Šalia to, mūsų žydai visuomet buvo ypatingai geri Sovietų Rusijos „draugai“. Lietuvos Komunistų partiją, tikrųjų Rusijos bolševizmo agentų ir Lietuvos nepriklausomybės duobkasių gaują, visą laiką 80–90 proc. sudarė žydai. Visi veiklesnieji kominterno agentai, rausęsi po nepriklau-

somos valstybės pamatais, ir būsimieji komisarai ar komisarų „iškamšų“ diriguotojai, buvo žydai, žydai, žydai...

Visos senosios Lietuvos vyriausybės su žydų parazitizmu menkai tekovojo, o dar dažniau ranka rankon sandarbininkavo. Kartais jos bijojosi savųjų žydų ir tarptautinės žydijos grasinimų, kartais gi net vyriausybės nariai bei ne vienas aukštas valdininkas noriai duodavosi įtraukiami į žydų sukybių ir papirkinėjimų mašineriją. Liūdniausia, kad niekas iš anuometinių mūsų valdytojų nesugebėjo suprasti iš viso, kas tai yra žydas ir kokia yra amžina žydijos rolė tautų gyvenime. Rolė siurbėlės, sukčiaus, parazito, kurstytojo...

Betgi Lietuvos žydų nusikaltimų sąskaita iki negirdėto laipsnio buvo perviršyta, ateinant Stalino banditų okupacijai ir visą laiką vėliau, kai, pasmaugus Lietuvos nepriklausomybę, mūsų žemę užviešpatavo raudonasis teroras.

Mūsų miestuose ir miesteliuose žydai ir veik tik vieni žydai karštai sveikino svetimo krašto okupacinę kariuomenę...

Žydų vadovaujama komunistų partija, tarnaudama Stalinui, kominternui ir Maskvai, įvykdė tariamąjį „savanorišką“, „legalų“ Lietuvos prisijungimą prie Sovietų Rusijos.

Žydai buvo aktingiausia visokių šlykščiausių „rinkimų“ komedijų organizatoriai, balsavimų klastotojai, gyventojų terorizuotojai...

Žydai atsisėdo į visas svarbiausias mūsų krašto ekonominio, socialinio ir kultūrinio gyvenimo vietas, kai kur tyčiomis palikdami priešakyje vieną antrą išgamą „lietuvių“ komisarą, kaip priedangą ir etiketę, jog, žiūrėkite, „lietuviai valdo“...

Patys pikčiausi čekistai, lietuvių įskundėjai ir suimtųjų lietuvių kankintojai buvo ir yra žydai. Kiekvienu metu ir kiekviena proga žydai be skrupulo ir atodairos niekina ir teršia švenčiausius lietuvių tautinius ir religinius jausmus, šmeižia mūsų istorinę praeitį ir lietuvių tautos nuveiktus kūrybinius darbus.

Vienu žodžiu, – žydai yra visur patys šuniškiausi lietuvių darbininkų, ūkininkų ir miestelėnų kankintojai, išnaudotojai ir nepasotintos erkės.

Broliai ir seserys lietuviai,

Atėjo lemiamą galutinio su žydais atsiskaitymo valanda, Lietuva turi būti išvaduota ne tik nuo azijatų bolševikų vergijos, bet ir nuo ilgamečio žydijos jungo.

Lietuvos Aktyvistų Frontas visos lietuvių tautos vardu kuo iškilmingiausiai pareiškia:

Akivaizdoje Lietuvos žydų nuolatinio elgesio, nesuderinamo su esminiais ir švenčiausiais lietuvių tautos interesais, ir akivaizdoje negirdėtai gau-

sių žydų išdavysčių bei aukščiausių nusikaltimų prieš Lietuvos valstybę, –

1. Senoji Vytauto Didžiojo laikais suteikta Lietuvoje prieglaudos teisė žydams yra visiškai ir galutinai atšaukiama.

2. Kiekvienas be išimties Lietuvos žydas šiuo yra įsakmiai įspėjamas nieko nedelsiant apleisti Lietuvos žemę.

3. Visi tie žydai, kurie išskirtinai pasižymėjo Lietuvos valstybės išdavimo ir lietuvių tautiečių persekiojimo, kankinimo ar skriaudimo veiksmais, atskirai bus traukiami atsakomybėn ir užpelno tinkamą bausmę. Jei paaiškėtų, kad lemiamą atsiskaitymo ir Lietuvos atgimimo valandą ypatingai nusikaltusieji žydai randa galimumų slaptomis kur pasprukti, visų dorųjų lietuvių bus pareiga imtis nuosavų priemonių tokiems žydams su laikyti ir, svarbiausiam atvejui esant, bausmei įvykdyti.

4. Visas Lietuvos žydų valdytasis ar tebevaldomas kilnojamasis ir nekilnojamas turtas, žydiškų sukybių ir išnaudojimų būdu sudaryti iš Lietuvos žmonių darbo ir prakaito vaisių, pereis lietuvių tautos nuosavybėn. Šis turtas teisingu būdu perleidžiamas lietuviams pirmoje eilėje aktingiausiems kovotojams už Lietuvos išvadavimą nuo bolševikų ir žydų jungo. Bet kuri pastebėta iš žydų pusės pastanga šiam turtui naikinti ar žaloti kuo griežčiausiai bus vietoje baudžiama.

Naujoji Lietuvos valstybė bus atstatyta pačios lietuvių tautos narių jėgomis, darbu, širdimi ir išmintimi. Žydai iš jos pašalinami visiškai ir visiems laikams. Jei kuris iš jų drįstų tikėti naujojoje Lietuvoje vis dėlto susirasti šokią tokią užuovėją, tegu jis jau šiandien sužino neatšaukiamą sprendimą žydams: naujai atsistačiusioje Lietuvoje nė vienas žydas neturės nei pilietinių teisių, nei pragyvenimo galimumų. Tuo būdu bus atitaisytos praeities klaidos ir žydų niekšybės. Tuo būdu bus padėti stiprūs pagrindai mūsų arijų tautos laimingai ateičiai ir kūrybai.

Tad visi ruoškimės į kovą ir pergalę –

Už lietuvių tautos laisvę

Už lietuvių tautos apsisvalymą

Už nepriklausomą Lietuvos valstybę

Už skaidrią ir laimingą ateitį.

LIETUVOS AKTYVISTŲ FRONTAS

LCVA, f. 1398, ap. 1, b. 1, l. 103, 104. Originalas. (Kalba netaisyta).

Kn.: Truska L., Vareikis V. *Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje* = *The Precondition for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania*. Vilnius, 2004, p. 267-269 (faksimilė).



**Nr. 34. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas „Apie antitarybinę organizaciją „Lietuvių aktyvistų partizanų antitarybinę organizaciją“. 1941 m. balandžio 4 d.**

SPECIALUS PRANEŠIMAS  
APIE ANTITARYBINĘ ORGANIZACIJĄ  
„LIETUVIŲ AKTYVISTŲ PARTIZANŲ SĄJUNGA“

1941 m. vasario 16 d. arba kaip oficialiai ją vadino plutokratinė buržuazinė-smetoninė vyriausybė Lietuvos „nepriklausomybės“ dieną, ši vyriausybė, siekdama pakelti „patriotinę“ dvasiją, įprastai kasmet rengdavo demonstracijas ir mokymo įstaigose vakarus. Dalis antitarybiškai nusiteikusių Kauno miesto studentų ir vidurinių mokyklų moksleivių 22 valandą bandė susirinkti prie Karo muziejaus pastato ir surengti antitarybinę demonstraciją.

Siekiant užkirsti kelią šiai demonstracijai ir išaiškinti jos organizatorių mes išdėstėme slapтус postus.

Aukščiau nurodytoje vietoje išdėstyti postai maždaug iš 30-ties šiai demonstracijai susirinkusių asmenų sulaikė 12 žmonių ir pristatė tardymui į Lietuvos VSLK pastatą. Sulaikytų tarpe buvęs Kauno universiteto statybos fakulteto studentas...<sup>1</sup> gimęs 1919 metais, tautybė – lietuvis, prekybininko sūnus, tardymo metu parodė:

*„Aš atėjau dalyvauti a/t demonstracijoje todėl, kad 20 metų augsu buržuazinėje Lietuvoje, kur jaunimui nuolat buvo diegiamas lietuviškas šovinizmas, kur nuolat į besimokančio jaunimo galvą buvo kalama, kad Lietuva gali būti laisva, tik kai ji bus savarankiška nepriklausoma valstybė...“*

*Aš nežinojau darbininkų judėjimo, todėl man buvo svetima neapykanta buržuazijai ir Lietuvoje stiprėjančiam kapitalizmui. Be to, tėvas mane visiškai viskuo aprūpindavo. Būdamas Kėdainių Kultūrtechnikos mokyklos studentu įstojau į šaulių sąjungą.*

*1933 metais įstojau į skautų organizaciją, kuri, be abejo, man padarė didelę įtaką. Aukščiau išdėstyto paveiktas 1939 metais savanoriu įstojau į Lietuvos kariuomenę, kurioje buvau iki 1940 m. spalio 1 d. Įvesta nauja tarybinė santvarka man svetima. 1940 metų*

*spalį įstojau į Kauno universitetą, kuriame susidraugavau su studentais KARBAUSKU Petru, ŠIMKUMI Stasiu, VIDŽIŪNU Broniumi, VALAVIČIUMI Eduardu ir su kitais. Visi šie mano draugai, kaip aš, nusiteikę antitarybiškai. Pirmiausia, kodėl aš negalėjau pritarti tarybinei santvarkai – tai kalbų skirtumas: Lietuvoje nepaprastai greitai išplito rusų kalba. Pradėjo kalbėti ir tie, kurie vos galėjo kalbėti rusiškai, o visa tai manyje sukėlė neapykantą. Taip tęsėsi iki š.m. vasario 16 d. kai aš, paveiktas lietuviško šovinizmo, nuėjau dalyvauti antitarybinėje demonstracijoje“.*

Į klausimą įvardinti antitarybinę organizaciją, kuri bandė organizuoti vasario 16-osios demonstraciją, ...<sup>1</sup> atsakė neigiamai, pareiškęs, kad ši demonstracija, reikia manyti, susiorganizavo stichiškai, nes kasmet moksleiviai rinkdavosi prie Karo muziejaus pastato, prie „Nežinomo kareivio“, žuvusio už Lietuvos „nepriklausomybę“ kapo, jo atminimui pagerbti.

Toliau ...<sup>2</sup> papasakojo, kad jis yra „Lietuvių aktyvistų partizanų sąjungos“ organizacijos narys ir apie šią organizaciją davė tokius parodymus:

*„Aš buvau kontrrevoliucinės organizacijos „Lietuvos aktyvistų partizanų sąjunga“ (Lietuvos aktyvistų sąjunga) narys ir kartu su kitais nariais vykdžiau antitarybinį darbą. Į šią organizaciją aš įstojau taip.*

*1940 metų gruodį, datos neprisimenu, Kauno universiteto didžiamajame pastate sutikau studentę ŠIRVIDAITĘ Danutę, kuri pakvietė užėiti į jos butą Lelijų g., namas Nr. 12. Po kurio laiko aš atėjau į jos butą. Namuose ŠIRVIDAITĖ pradėjo kalbėti, kad Lietuva yra rusų vergijoje. „Tačiau mes neturime nusiminti, o atvirkščiai privalome išsaugoti lietuviškas šovinistines nuotaikas studentijos gretose. Kartu ji man priminė, kad tokių studentų, norinčių grąžinti Lietuvos nepriklausomybę, yra dar daugiau. Tuoj pat ŠIRVIDAITĖ man pasiūlė įstoti į tokių žmonių grupę. Aš daviau sutikimą įstoti“.*

*„Vėliau, po tam tikro laiko, aš gavėję sutikau ŠIRVIDAITĘ, kuri pakvietė mane į namus, į savo butą. ŠIRVIDAITĖS bute susirinko studentai: ŠIRVIDAITĖ Danutė, SURVILAITĖ Aldona, REINYS, TALAT-KELPŠA ir aš. Mes visi nutarėme, kad mūsų grupė vadinsis „Lietuvos aktyvistų partizanų sąjunga“. Šios sąjungos tikslas – išlai-*

<sup>1</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

<sup>1</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

<sup>2</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

*kyti studentijos lietuvišką dvasią, skelbti tarybų valdžios trūkumus ir visapusiškai remti lietuviško nacionalizmo judėjimą“.*

Į klausimą ar organizacijos nariai personaliai verbavo į organizaciją, parodė:

*„Taip, kiekvienas kontrrevoliucinės organizacijos „Partizanas“ narys privalėjo verbuoti naujus narius.*

*Verbavimas vyko tik asmeniškai. Kas iš naujų narių buvo užverbuotas – nežinau, apie tai man ŠIRVYDAITĖ nekalbėjo. Aš asmeniškai ketinau verbuoti studentus KARBAUSKĄ Petrą ir ŠIMKŲ, tačiau KARBAUSKAS į mano užuominą sureagavo neigiamai, todėl aš atsisakiau jį verbuoti. Panašiai atsitiko ir su ŠIMKUMI“.*

Į paskutinį klausimą, kokia antitatybinė organizacija „Partizanas“ spausdino ir platino kontrrevoliucinę literatūrą, atsakė:

*„Taip, kontrrevoliucinė organizacija „Partizanas“ spausdino ir platino kontrrevoliucinę literatūrą. Pirmasis toks darbas buvo atliktas 1940 metų lapkričio pabaigoje. Tuomet šapirografu buvo išspausdinti kontrrevoliuciniai atsišaukimai, skirti studentams.*

*Šio atsišaukimo pavadinimo neatsimenu. Vėliau taip pat buvo išspausdinti atsišaukimai. Atsišaukimus spausdinome savadarbiu šapirografu. Šapirografo sudėties receptą aš žinojau. Tuo tikslu nupirkau staliaus klijų, o gliceriną davė kiti, kas – neprisimenu ir nežinau. Šapirografą padarėme Nanos, pavardės nežinau, bute“.*

(Iš 41m-II/17 tardymo protokolo)

Po parodymų mes užverbavome ...<sup>1</sup> Jo parodymų pagrindu buvo pradėta agentūrinė byla „Maištininkai“. Kitomis agentūrinėmis priemonėmis buvo nustatyta, kad į nurodytą k-r organizaciją įeina 11 Kauno universiteto studentų:

[...] <sup>2</sup>

Vėliau užverbuota ...<sup>3</sup> kaip įterptas [agentas], siekiant patikrinti agento ...<sup>4</sup> informaciją, verbavimo metu apie a/t kontrrevoliucinę organizaciją pranešė:

<sup>1</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

<sup>2</sup> Sąrašas nepublikuojamas.

<sup>3</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

<sup>4</sup> Palikta tuščia vieta tekste.

*„Maždaug 1940 metų spalį Kauno universitete susidarė a/t organizacija „Lietuvių aktyvistų partizanų sąjunga“, į kurią įėjo studentai: REINYS, SURVILAITĖ, TALAT-KELPŠA, VOSYLIUS, MACEVIČIUS, GINEITIS, ŠIRVIDAITĖ IR ŠLAPIKAITĖ.*

*Šios organizacijos iniciatoriais buvo TALAT-KELPŠA ir REINYS. TALAT-KELPŠA 1940 metų spalį, grįžęs iš Šiaulių, pradėjo mums sakyti, kad reikia kažką daryti, reikia 2-jame kurse rasti patikimų, prijauciančių mums žmonių ir pradėti kažką daryti. Vėliau aš jau kalbėjau apie ŠIRVIDAITĖ, kuri savo ruožtu kalbėjo su REINIU. Po to susirinkome visi mano bute. Į butą REINYS atvedė VOSYLIŲ ir GINEITĮ. MACEVIČIŲ atvedė ŠIRVYDAITĖ, taip mes susirinkome į pirmąjį nelegalų susirinkimą. Šiame susirinkime, kuris įvyko 1940 metų lapkritį, buvo nutarta spausdinti antitatybinius atsišaukimus. Čia pat kolektyvinėmis pastangomis buvo rašomas kontrrevoliucinio atsišaukimo tekstas, kurį šapirografu daugino REINYS, GINEITIS ir VOSYLIUS.*

Buvo išspausdinta beveik 50 egz. Atsišaukimus pasirašinėdavome „Lietuvių aktyvistų partizanų sąjunga“.

[...]

Suimtas a/t organizacijos vadovas REINYS tardymo metu parodė:

*„Kontrevoliucinę organizaciją „Partizanas“ 1940 metų lapkričio pradžioje sukūrė Kauno universiteto studentai. Pirmiausia apie nelegalios organizacijos sukūrimą aš kalbėjau su ŠIRVYDAITE Danute, SURVILAITĖ Aldona ir VENGERIU Jurgiu. Šie pokalbiai vyko šiomis aplinkybėmis. Aš pats esu iš religingos katalikiškos šeimos ir mane tėvai auklėjo tokia pat dvasia. Be to, aš nuo 1929 metų buvau ateitininkų sąjungoje, kuri man turėjo didelę įtaką. Lietuvoje įtvirtinus tarybų valdžią, aš naujos socialistinės santvarkos nesupratau ir neįvertinau kaip reikia, todėl ji man buvo svetima. Be to, 1940 metais Lietuvos rytinėje dalyje buvo nederlius, todėl iš tėvų nebuvo galimybės gauti lėšų mokslui, nes nebuvo iš ko duoti.*

*1940 rugsėjo mėn. aš atvažiavau iš kaimo į Kauną ir įstojau į universitetą, tikėdamasis gauti stipendiją. Tačiau komisija stipendijos man neskyrė, nurodžiusi į mano giminytės ryšius su vyskupu REINIU. Aš pradėjau galvoti kaip atkeršyti tarybų valdžiai, todėl*

*gimė mintis sukurti antitarybinę organizaciją. Siekdamas šio tikslo aš pradėjau dažnai reikšti savo nuomonę ŠIRVYDAITEI, SURVILAITEI ir VEGNERIUI, kurie sutiko sukurti tokią organizaciją. Visi jie nusiteikė prieš tarybų valdžią. Lapkričio pradžioje, tai buvo sekmadienis, SURVILAITĖS bute susirinkome: aš, TALAT-KELPŠA, ŠIRVYDAITĖ, SURVILAITĖ ir MACEVIČIUS ir bendromis jėgomis parašėme atsisaukimą studentams.*

*Šiame nelegaliame sambūryje mes parašėme antitarybinę proklamaciją ... pasirašėme proklamaciją ir TALAT-KELPŠAI pasiūlius mūsų grupę pavadiname „Lietuvių aktyvistų partizanų sąjunga“.*

*Mūsų organizacija „Partizanas“ iš viso per du kartus išspausdino 80 egzempliorių kontrrevoliucinių proklamacijų ir išplatino Kauno universiteto patalpose. 1940 metų gruodį vėl ruošėmės spausdinti, buvau paruošęs kalkes, tačiau kadangi išvažiavau į tėviškę, todėl nežinau ar buvo jos išspausdintos.*

*Kalkė šapirografui buvo spausdinama VEGNERIO bute, jis namie spausdino savo mašinėle. Aš jį užverbavau ir niekas iš mano kolegų nežinojo, kad jis yra organizacijoje. VEGNERIS prieš vasario 16-ją siūkė man vėl išspausdinti proklamacijas, tačiau aš tam neturėjau laiko“.*

Po to, į klausimą ar buvo aplankęs savo dėdę vyskupą REINĮ ir ar pasakojo jam, kad įeinąs į antitarybinę organizaciją, REINYS atsakė;

*„Taip aš jam daviau suprasti, tačiau nežinau, ar jis tai suprato. Jis man griežtai nurodė nestoti į pagrindines organizacijas“.*

Toliau, į klausimą, kas Jums davė nurodymą sukurti antitarybinę organizaciją, atsakė:

*„Aš pats organizavau ir man asmeniškai niekas nurodymų ir instrukcijų nedavė.“*

(Iš 41-III/9 tardymo protokolo).

Tardymas organizacijos „Partizanas“ byloje tęsiamas. Šiuo metu šios organizacijos byloje dirba trys agentai, kuriems iškeltas uždavinys išsiaiškinti, kas iš kontrrevoliucinės organizacijos narių palaikė ryšius su kontrrevoliucine grupe Marijampolėje, ar yra paralelinės kontrrevoliucinės [grupės] universitete ir apskrityje.

Gavę naujus duomenis apie organizaciją „Partizanas“ pranešime papildomai.

Priedas: proklamacijų pavyzdžiai ir vertimai į rusų kalbą dviejuose lapuose.<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 metų balandžio 4 d. Nr. 1/830

Kaunas

LYA, f. K-1, ap.10, b. 4, l.203-213. Originalas rusų kalba.

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 35. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specpranešimas „Apie kontrrevoliucinių  
proklamacijų platinimą LTSR Panevėžio apskrities  
Šeduvos miestelyje“. 1941 m. balandžio 4 d.**

TSRS VRLK 3-osios VIRŠ. PAV.,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORUI drg. GORDINSKIUI

MASKVA

**SPECIALUSIS PRANEŠIMAS  
APIE KONTRREVOLIUCINIŲ PROKLAMACIJŲ PLATINIMĄ LTSR  
PANEVĖŽIO APSKRITIES ŠEDUVOS miestelyje**

1941 m. kovo 13 d. Lietuvos TSR Panevėžio apskrities Šeduvos miestelyje LTSR VSLK apskrities skyrius sulaukė Šeduvos nepilnos vidurinės mokyklos moksleivių grupę, kuri gamino ir platino kontrrevoliucines proklamacijas.

Į nurodytą grupę įėjo šie moksleiviai:

1. ČERNIAUSKAS Stasys, Antano sūnus, gimęs 1924 metais, lietuvis, buožės sūnus.

2. ZAKARAUKAS Alfonsas, Alfonso sūnus, gimęs 1925 metais, lietuvis, buožės sūnus.

3. VAINAUSKAS Jonas, Adolfo sūnus, gimęs 1923 metais, lietuvis, buožės sūnus.

4. PUODŽIŪNAS Vladislovas, Antano sūnus, gimęs 1925 metais, buožės sūnus.

5. SMAILYs Petras, Prano sūnus, gimęs 1925 metais, lietuvis, buožės sūnus. Anksčiau priklausė katalikiškai organizacijai „ateitininkai“.

6. LEŠČINSKIJ Jokūb, Juozo sūnus, gimęs 1923 metais, namudininko sūnus, buvęs skautų organizacijos narys.

Moksleivių sulaikymo metu buvo aptiktos kontrrevoliucinės proklamacijos ir šriftas, kurio pagalba buvo pagamintos šios proklamacijos. Kontrrevoliucinių proklamacijų pavyzdžiai pridedami.

Nurodytose proklamacijose parašyta:

„Šalin komunizmą, naikinantį kultūrą: Tegyvuoją laisva Lietuva“

Ir toliau:

„Lietuvi netikėk raudonaisiais. Viskas, ką jie žada – apgaulė. Nepasiduok apgavystei. Šalin komunizmą“.

Tardymo metu areštuoti moksleiviai parodė, kad jie pagamino 50 kontrrevoliucinių proklamacijų, kurios buvo išplatintos Šeduvos miestelyje ir kitose vietose.

Nurodytų proklamacijų gaminimo ir platinimo iniciatorius yra šios grupės moksleivis ČERNIAUSKAS Stasys.

Visi areštuoti moksleiviai pripažino savo antitarybinius veiksmus, po to buvo paleisti kaip nepilnamečiai atsakomybėn tėvų, kuriuos mes įspėjome, kad jų vaikų pakartotino sulaikymo atveju jie kartu su jais bus patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Priedas: 2 kontrrevoliucinės proklamacijos.<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. balandžio „4“

Nr.1/832

Kaunas

*LYA, f. K-1, ap.10, l. 214-215. Kopija rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 36. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie Vokietijos  
žvalgybos agento J. Ivaškos sulaikymą.**

VISIŠKAI SLAPTAI

d. Merkulovui  
d. Fedotovui

SPECPRANEŠIMAS

Kovo 25 d. įtariamas dėl šnipinėjimo Vokietijos naudai buvo suimtas sekimo objektas IVAŠKA Julius, Juozo sūnus, gimęs 1917 metais Suvalkų apskrities Žvilančių kaime, nepartinis, išsilavinimas nebaigtas vidurinis, lietuvis, TSRS pilietis, neturintis konkretaus užsiėmimo, gyveno Marijampolėje, Milicijos g. Nr. 12.

Tardymo metu nustatyta, kad IVAŠKĄ 1935 m. užverbavo buvusios Lietuvos kariuomenės generalinio štabo 2-jo skyriaus darbuotojas SAPIEGA, žvalgybiniam darbui Lietuvos naudai Lenkijos teritorijoje.

1938 m., po lenkų politinės policijos trumpalaikio arešto pabėgo iš buvusios Lenkijos į Lietuvą, kur gyveno iki 1940 metų birželio.

1940 metų birželį nelegaliai perėjo sieną į Vokietijos pusę, kur jį vokiečių policija areštavo ir gestapo valdininkas SURVILA užverbavo žvalgybiniam darbui Vokietijos naudai TSRS teritorijoje.

Birželio 29 d. IVAŠKA buvo nelegaliai permestas iš Vokietijos į LTSR teritoriją.

Tardymo metu IVAŠKA parodė, kad gestapas jam davė užduotį parinkti kandidatūras verbavimui vokiečių žvalgybos naudai ir rinkti šnipinėjimo žinias apie Raudonosios Armijos dalinių dislokaciją ir ginkluotę.

1940 metų rugpjūčio pirmosiomis dienomis IVAŠKA Marijampolėje susitiko su buvusio Lietuvos Generalinio štabo 2-jo skyriaus valdininku SAPIEGA, kuris jį antrą kartą užverbavo „BYKA“ žvalgybos valdybai.

1940 metų spalį, prisidengęs žvalgybos valdybos užduoties vykdymu, nelegaliai kirtu sieną į Vokietiją, kur konspiraciniame bute gestapo valdininkui SURVILAI papasakojo apie savo ryšius su žvalgybos valdyba.

Gestapas davė IVAŠKAI užduotį ir toliau palaikyti ryšį su žvalgybos valdyba, tačiau uždraudė be vokiečių žvalgybos organų žinios perduoti bet kokias žinias žvalgybos valdybai.

IVAŠKA parodė, kad jis gestapui pranešė žvalgybos darbuotojų pavardes ir ypatingas žymes, jų butų adresus, automobilių numerius, taip

pat sąrašą 25-ių asmenų, kuriuos IVAŠKA parinko žvalgybos valdybai, kad permestų juos su žvalgybos užduotimis į Vokietiją.

Asmenų, kuriuos IVAŠKA ruošėsi verbuoti vokiečių žvalgybos naudai, sąrašė buvo ir VSLK apskrities skyriaus darbuotojas JANKAUSKAS.

IVAŠKA pareiškė, kad jis JANKAUSKO neverbavo, nes manė, kad ji jau užverbavo SAPIEGA, kuris, IVAŠKOS nuomone, taip pat yra vokiečių žvalgybos agentas.

Vokietijos teritorijoje, IVAŠKA su gestapo žinia užverbavo žvalgybiniam darbui pagal žvalgybos valdybos užduotį 5 žmones ir visus juos perdavė savo broliui IVAŠKAI, kuris taip pat yra gestapo agentas, kad galėtų per jį palaikyti su jais ryšį.

SAPIEGA ir JANKAUSKAS areštuoti.

Apie tardymo rezultatus pranešime papildomai.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOV)

LTSR VSLK 2-JO KRS VIRŠININKAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS (ČERNONEBOV).

1941 m. balandžio 11 d.

Nr. 1/847

Kaunas.

*LYA, f. K-1, ap.10, b.4, l. 236-268. Originalas rusų kalba.*



**Nr. 37. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie sprogstamųjų  
medžiagų apskaitą ir saugojimą VRLK plentų valdyboje“.  
1941 m. balandžio 12 d.**

AIŠKINAMASIS RAŠTAS  
APIE SPROGSTAMŲJŲ MEDŽIAGŲ APSKAITĄ IR SAUGOJIMĄ  
VRLK PLENTŲ VALDYBOJE.

1941 m. balandžio 5-9 dienomis po valstybės saugumo organų atlikto sprogstamųjų medžiagų apskaitos ir saugojimo LTSR VRLK plentų valdyboje patikrinimo nustatyta, kad sprogstamųjų medžiagų apskaitos ir saugojimo būklė yra nekontroliuojama ir neatsakinga, apie tai liudija šie faktai:

ALYTAUS KELIŲ SKYRIUS

Tiksli sprogstamųjų medžiagų apskaita nevedama.

Pagal esamus įrašus negalima tiksliai nustatyti amonalo, kapsulių ir Bikfordo virvės kiekio.

Patikrinus sandėlius rasta:

Amonalo – 575 kilogramai,

Kapsulių – 10700 vienetų,

Bikfordo virvės – 1878 metrai.

Amonalas ir kapsulės saugojamos dviejose sandėliuose, kurie yra vienas nuo kito per 80 metrų, tarp sandėlių yra ūkiniai pastatai, todėl vienas sargas negali matyti abiejų sandėlių iš karto. Vis dėlto, sandėlius saugo vienas sargas. Sandėliai su amonalu ir kapsulėmis užversti ūkio daiktais (kastuvais, virvėmis ir t.t.).

Sandėlininkas JURGELEVIČIUS priėmė sandėlius iš DUSEVIČIAUS be priėmimo akto.

Išduodamų sprogstamųjų medžiagų apskaita nevedama. Priešgaisrinių priemonių sandėliuose nėra.

Už medinės pertvaros nuo sprogstamųjų medžiagų saugomas gazolis.

MARIJAMPOLĖS KELIŲ SKYRIUS

Tiksli sprogstamųjų medžiagų apskaita nevedama.

Patikrinus nustatyta, kad nuo 40.12.27. iki 41.02.27. įvairiu laiku kelių skyrius gavo:

191 kilogramą amonito,  
2150 vienetų kapsulių,  
809 metrus Bikfordo virvės.

Pagal išeigą nustatyta:

40.12.27 kelių meistriui PILECKIUI išduota:  
26 kilogramai amonito,  
470 vienetų kapsulių,  
55 metrai Bikfordo virvės.

1941 metais kelių meistriui BLINOVUI pagal parašą žiniaraštyje išduota:

2,5 kilogramo amonito,  
20 vienetų kapsulių.  
40.11.21 buvusiam Marijampolės burmistrui paskolinta neaišku ko-  
kiu tikslu be surašymo akto – 200 vienetų kapsulių.

Viso išnaudota:

29 kilogramai amonito,  
690 vienetų kapsulių,  
55 metrai Bikfordo virvės.  
Sandėlyje turėjo likti:  
162 kilogramai amonito,  
1460 vienetų kapsulių,  
754 metrai Bikfordo virvės.

Sandėlyje iš tikrųjų liko:

160 kilogramų amonito,  
1406 vienetai kapsulių,  
860 metrų Bikfordo virvės.

Tokiu būdu trūksta 2-jų kg amonito ir 54 vnt. kapsulių, 106 metrais yra daugiau Bikfordo virvės.

Sandėlyje, kuriame saugomos sprogstamos medžiagos, yra butelių su benzinu, dvi statinės kalio chlorido ir įvairūs kiti ūkio daiktai.

Siekiant sutvarkyti sprogstamųjų medžiagų apskaitą ir saugojimą Plentų valdyboje tikslinga įgyvendinti šias priemones:

1) Nedelsiant atlikti (pagal VRLK formą) visos sprogstamosios medžiagos, kuri saugoma Plentų valdyboje, apskaitą.

Toliau vesti griežtą sprogstamųjų medžiagų gavimo ir išdavimo dokumentaciją.

2) Sutvarkyti visas Plentų valdybos sistemos sandėlių patalpas pagal atitinkamus sprogstamųjų medžiagų saugojimo reikalavimus: į sandėlių langus įstatyti grotas, apkaustyti geležimi duris, aprūpinti priešgaisrine įranga, pastatyti sargybą ir būtinai užplombuoti visus įėjimus ir sandėlius.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOVAS)

1941 m. balandžio 12 d.

Nr. 1/85 <neįskaitoma>

Kaunas

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 4, l.244-246. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 38. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie ginklų  
apskaitą ir saugojimą Lietuvos TSR VRLK DVMV  
sandėliuose“. 1941 m. balandžio 12 d.**

Apie ginklų apskaitą ir saugojimą Lietuvos TSR DVMV sandėliuose.

Nepaisant pakartotinių milicijos organų nurodymų sutvarkyti ginklų apskaitą ir saugojimą, iki šiol ginklai milicijoje saugomi nekontroliuojamai ir neatsakingai.

1941 metų vasarį VRLK VSV organai patikrino ginklų apskaitos ir saugojimo būklę visuose DVMV apskrčių skyriuose ir poskyriuose. Patikrinimo metu buvo išaiškinta, kad nėra ginklų apskaitos, yra daug pertekliaus pagal tabelių apskaitą, sandėliuose yra šaudmenų ir sprogstamosios medžiagos (granatos, sviediniai, amonitas ir t.t.), kaip visiškai neprivalomos milicijos ginkluotės: sandėlių niekas nesaugo. (Kaunas, <neįskaitoma>, Kretinga ir t.t.). Pavyzdžiui:

Patikrinus Kauno DVMV sandėlį rasta:

Kulkosvaidžių – 13 vnt.

Šautuvų – 652 vnt.

Revolverių įvairių sistemų – 1513 vnt.

Granatų – 1120 vnt.

Durklių ir kardų – 2193.

Koviniai šautuvų šoviniai – 754027 vnt.

Koviniai revolverių šoviniai – 302091 vnt.

Nepaisant tokio didelio ginklų kiekio, sandėlių niekas nesaugo.

Paimti Kaune ginklai: 2323 šautuvai, 2944 įvairių sistemų revolveriai ir 591 medžioklinis šautuvas buvo kituose trijuose sandėliuose, kurių niekas nesaugo.

Nors sandėliuose yra ginklų meistras ir ginklų dirbtuvių viršininkas, ginklai buvo visiškai neremontuojami ir neprižiūrimi.

Analogiškai buvo saugomi ginklai DVMV apskrčių skyriuose.

Tuo metu VSV organai milicijai pasiūlė:

1 Nedelsiant atlikti visų ginklų apskaitą.

2. Atiduoti į VRLK KTV visus <neįskaitoma> milicijos ginkluotei neprivalomus šaudmenis.

3. Ginklų sandėliams ir ginklų saugojimo vietoms paskirti sargybą.

4. Organizuoti ginklų priežiūrą: tepimą, valymą, remontą.
5. Patikrinti visą ginklų sandėlių aptarnavimo darbuotojų asmeninę sudėtį ir atleisti politiškai nepatikimus.

Šių pasiūlymų milicija iki šiol neįvykdė.

1941 metų balandį Vilniaus VRLKV miesto milicijos valdybos sandėlyje buvo nustatyta, kad dėl ginklų apskaitos ir saugojimo nusikalstamo aplaidumo pagrobta 500 Mils sistemos granatų ir dvi dėžės kapsulių joms.

Parengtinio tyrimo metu nustatyta, kad nurodytos granatos buvo milicijos autoinspekcijos nuomojamų patalpų rūšio sandėlyje. Sandėlis užrakinamas tik vidine spyna, neantspauduojamas ir nesaugomas. Į sandėlį galima patekti per autoinspekcijos budėtojo patalpą. Be to sandėlio gretimame kambaryje yra išeinantis į gatvę liukas, kurį galima laisvai atidaryti, maža to, šis kambarys buvo atviras.

Byloje suimti:

1. Sandėlio vedėjas – BELKEVIČIUS.
2. Ginklų meistras - <neįskaitoma>/
3. Sargybos būrio vadas – JUODGALVIS. (šaulys)
4. Kiemsargis – MAKINIS.

Siekiant atskleisti nusikaltėlių ir granatų buvimo vietą, vyksta kruopštus tyrimas.

1941 metų 5-9 dienomis valstybės saugumo liaudies komisariatas antrą kartą patikrinęs ginklų apskaitos ir saugojimo būklę visuose DVM apskričių skyriuose ir poskyriuose nustatė, kad milicijos organai nesiėmė jokių priemonių išsiaiškinti anksčiau jiems pateiktus šiuo klausimu nurodymus, juos ignoruoja, ginklai ir toliau saugomi be kontrolės ir neatsakingai, nėra tinkamos apskaitos, sargybos ir t.t.

Visa tai sudaro palankias sąlygas kontrrevoliuciniam elementui grobstyti ginklus.

Patikrinus DVM apskričių skyrius išaiškintas didelis kiekis ginklų, kurie neturi būti saugomi milicijoje.

[...]

### Ginklų būklė

Kauno miesto DVMV sandėliuose ginklų priežiūra: valymas, tepimas – beveik nevyksta, todėl daug vertingų ginklų, tiek graižtvinių, tiek medžioklinių, rūdija, tampa netinkami.

Nors sandėliuose yra ginklų meistras ir ginklų dirbtuvių viršininkas, tačiau ginklai buvo visiškai neremontuojami ir neprižiūrimi. Lazdijų DVM AS šautuvai, šaudmenys yra purvini, daugelio vamzdžių kanalai smulkiai išberti ir padengti rūdžių sluoksniu, dalis kovinių šovinių oksidavosi.

### DVM organų užterštumas

Būtina nurodyti, kad milicijos organuose dar dirba politiškai nepatikimi asmenys, buvę smetoninių politinių partijų ir organizacijų nariai. Pavyzdžiui:

Kauno miesto VRLK DVM aparate ginklų sandėlio vedėjo pareigas užėmė buvęs aktyvus tautininkas, Kauno miesto tautininkų skyriaus padalinio pirmininkas LUKOVAITIS Jonas.

Kėdainių DVM ūkio inspektorius, atsakingo už ginklų saugojimą, pareigose dirba GAIŽAUSKAS, buožės sūnus, broliai buvo šauliai.

Rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą metu visa šeima nebalsavo ir netgi agitavo prieš rinkimus.

Vilniuje konvojaus būrio vado pareigose dirbo buvęs šaulys JUODGALVIS, šiuo metu suimtas dėl vagystės iš Vilniaus DVM sandėlio.

Siekiant sutvarkyti ginklų apskaitą ir saugojimą DVM organuose, mūsų nuomone tikslinga įgyvendinti šias priemones:

1. Nedelsiant atlikti (pagal turimą VRLK formą) visų ginklų apskaitą ir išaiškinti tabelinio ginklo perteklių, taip pat milicijai neprivalomus šaudmenis (granatas, sviedinius, sprogstamąsias medžiagas ir t.t.) priduoti į KTV sandėlius.

Toliau vesti griežtą ginklų ir šaudmenų gavimo bei išdavimo dokumentaciją.

2. Sutvarkyti pagal ginklų saugojimo reikalavimus visas sandėlių patalpas tiek DV milicijoje, tiek ir plentų valdyboje, ant sandėlių langų pastatyti grotas, apkaustyti geležimi duris, aprūpinti priešgaisrine įranga, pastatyti sargybą ir būtinai plombuoti visus įėjimus ir sandėlius.

3. Visuose milicijos organuose turėti ginklų ir šaudmenų išdavimo apskaitos knygą darbuotojams, kurie pradeda eiti ir kurie baigia tarnybą, taip pat įpareigoti visus DVM organų viršininkus tikrinti ginklų būklę prieš išduodant einantiems į tarnybą ir priimant iš tarnybos pakaitinius.

4. Per trumpiausią laiką patikrinti milicijos asmeninę sudėtį, pirmiausia darbuotojus, kurie aptarnauja ginklų sandėlius ir atleisti visus politiškai nepatikimus.

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOV).

1941 m. balandžio 12 d.  
Kauno m.  
Nr. 1/852

*LYA, f. K-1, ap.10, b.4, l. 247-262. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 39. Lietuvos TSR VSLK aiškinamasis raštas apie lenkų pabėgėlių antitarybinio elemento apskaitą ir jo išstrėmimo operacijos parengimą. 1941 m. balandžio 23 d.**

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-jo RANGO KOMISARUI

draugui Merkulovui  
Maskva

Aiškinamasis raštas

Vadovaujantis 1940 m. gruodžio 24 d. TSRS VRLK direktyvomis Nr. 5660/b ir 5661/b š.m. sausio-vasario mėnesiais Lietuvos TSR VRLK atliko buvusios Lenkijos pabėgėlių registraciją ir surinko pareiškimus priimti tarybinę pilietybę.

Registracijos metu buvo išaiškintas priešiškas antitarybinis elementas ir asmenys, atsisakiusieji dėl šeimyninių aplinkybių priimti tarybinę pilietybę ir pareiškę norą išvykti pas artimus giminačius, gyvenančius generalgubernatorystės teritorijoje – 2526 žmonės.

Iš šio pabėgėlių skaičiaus pagal pateiktą Jums planą ir š.m. kovo 14 d. raštą Nr. 3/981 būtina suimti 975 žmones.<sup>1</sup>

Išforminant pabėgėlių, pareiškusių norą priimti tarybinę pilietybę, bylas buvo nustatyta, kad kai kurie asmenys, padavę pareiškimus priimti tarybinę pilietybę, tuo pačiu metu padavė pareiškimus į DVM VIRS leisti jiems išvažiuoti į Ameriką, Palestiną ir kitas šalis. Šiai kategorijai priklausantiems rabinams, rabinų seminarijų klausytojams ir kitiems pabėgėliams, neturintiems pagrindo išvykti, buvo duotas neigiamas atsakymas.

Be to, asmenų, kuriuos buvo privalu suimti, skaičius padidėjo dėl pabėgėlių, atsisakiusių be pagrindo priimti tarybinę pilietybę, t.y. pareiškusių norą išvykti į generalgubernatorystės teritoriją, kur gyvena jų tolimos giminės.

Tokiu būdu, peržiūrėjus pabėgėlių bylas išaiškintas kontrrevoliucinis elementas, kurį privalu suimti – 2250 žmonių. Iš jų:

Buvusios Lenkijos kariuomenės karininkai – 178 žm.

Policijos tarnautojai – 124 žm.

Fabrikantai- 50 žm.

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr. 24.

Dėl politinių motyvų atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę – 934 žm.

Stambūs valdininkai – 13 žm.

Stambūs verslininkai ir prekybininkai – 58 žm.

Atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę ir neišvažiavusių į užsienį – 688 žm.

Kartu su asmenimis, kuriuos būtina suimti, gyvena šeimos nariai – 880 žmonių, kuriuos reikia ištremti kartu su suimtaisiais, kai jų klausimą išspręs Ypatingasis pasitarimas prie TSRS VRLK.

Be to, yra 774 pabėgėlių šeimos galvos kartu su 369 žm. šeimos nariais, atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę, motyvuodami pageidavimu grįžti pas artimus giminačius, gyvenančius generalgubernatorystės teritorijoje.

Prašome Jūsų nurodymų, kaip elgtis su šiais asmenimis.

Visoje respublikoje areštai buvo atlikti vienu metu per vieną dieną. Atsižvelgiant į tai, kad grupė asmenų pakeitė savo gyvenamąją vietą, jų areštui reikia papildomai trijų dienų.

Paskaičiavus, kad vienas operatyvinis darbuotojas per vieną dieną gali areštuoti du žmones, operacijos vykdymui reikės 1129 žmonių.

Operatyviniams darbuotojams į pagalbą bus paskirti po vieną raudonarmietį arba milicininką.

Iš viso reikės 2258 žmonių.

Reikiamas operatyvinių darbuotojų skaičius bus surinktas:

Iš VSLK – 500 žm.

VRLK – 500 žm.

VRLK konvojavimo pulkas – 300 žm.

VRLK operatyvinis pulkas – 500 žm.

Milicijos – 458 žm.

Suimtųjų bylų tyrimui reikės 50 tardytojų. Iš šio kiekio 30 tardytojų bus pasitelkta iš VSLK tardymo skyriaus ir 20 VRLK tardytojų.

Suimti asmenys bus patalpinti į šiuos kalėjimus:

1. Kauno kalėjimas – 507 žm.

2. Vilniaus – 792 žm.

3. Šiaulių – 428 žm.

4. Panevėžio – 90 žm.

5. Raseinių – 177 žm.

6. Marijampolės – 33 žm.

7. Švenčionėlių – 137 žm.

8. Telšių – 56 žm.

9. Tauragės – 30 žm.

Viso: 2250 žm.

Vadovauti operacijai paskirtas LTSR VSLK KRS, kuriame sukurta 4-ių žmonių grupė.

Apie operacijos rezultatus ir tardymo eigą informuosime. Tyrimas bus baigtas per 5 dienas.

Priedama:

1. Asmenų numatytų areštuoti duomenys.<sup>1</sup>

2. Asmenų, atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę duomenys.<sup>2</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOVAS)

LTSR VSLK 2-jo KRS VIRŠININKAS  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS (ČERNONEBOVAS).

1941 m. balandžio 23 d.

*FST CA, f. 3, ap. 8, b. 44, k. 177-180. Kopija rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Neskelbiama.

<sup>2</sup> Neskelbiama.



**Nr. 40. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P. A. Gladkovo specpranešimas „Apie Gegužės 1-osios  
švenčių užtikrinimo agentūrines, operatyvines  
priemones“. 1941 m. balandžio 24 d.**

TSR SĄJUNGOS VALSTYBĖS SAUGUMO  
LIAUDIES KOMISARO PAVADUOTOJUI

Draugui Serovui  
Maskva

Specpranešimas  
Apie Gegužės 1-osios švenčių užtikrinimo agentūrines,  
operatyvines priemones.

Vadovaujantis š.m. balandžio 19 d. mūsų telegrama pranešu:

Nuo š.m. balandžio 5 d. Lietuvos TSR pradėjome vykdyti priemones, skirtas valstybės saugumui Gegužės 1-osios švenčių dienomis užtikrinti.

Buvo specialiai surengtas VSLK apskričių skyrių viršininkų, VRLK apskričių skyrių viršininkų operatyvinis pasitarimas. Be to, š.m. balandžio 4-ąją ir 7-ąją dienomis buvo išsiųstos smulkios direktyvinės nuostatos, kuriose buvo nurodytos agentūrinio, operatyvinio ir tardomojo pobūdžio priemonės, skirtos Gegužės 1-osios šventei užtikrinti.

Pasitarimo metu, taip pat ir direktyvose, ypatingas dėmesys buvo kreipiamas į būtinumą VRLK organams vietose suteikti praktinę paramą, sudarant operatyvinius planus, siejant šiuos planus su VSLKS planais ir privalomą kasdieninę sistemingą šių planų realizavimo kontrolę.

Š.m. balandžio 20 dienai buvo nurodytas VSLKS ir VRLKS operatyvinių planų pristatymo terminas, šiuo metu visi apskričių skyriai ir poskyriai pristatė planus.

Vietose ir centre buvo surengti operatyviniai pasitarimai su milicijos, kalėjimų, priešgaisrinių skyrių darbuotojais, o kai kurios mūsų vietos organų ir centro praktinės priemonės vykdomos, glaudžiai kontaktuojant ir suderintai su partinių, tarybinių ir ūkinių organizacijų betarpiška praktine parama.

Prie liaudies komisaro sukurta speciali kontrolės grupė, kuri sistemingai kontroliuoja operatyviniuose planuose numatytų priemonių vykdymą.

Nustatyta pasiruošimo Gegužės 1-jai ataskaitų pateikimo tvarka:

iki balandžio 27 d. kas tris dienas – specpranešimas, po balandžio 27 d. – kasdieną, o Gegužės 1-osios dieną – kas dvi valandas.

Mūsų žinioje esanti agentūrinė tardymo medžiaga parodo, kad aktyviau kontrrevoliucinės veiklos ėmėsi priešiškos gyventojų grupės: daugiausia buožės, buvę kontrrevoliucinių partijų ir organizacijų nariai (šaukliai, tautininkai), dvasininkija, policininkai; Vilniuje – lenkų karininkai ir lenkų nacionalistinis elementas.

Be to, būtina įvertinti gaunamus signalus, kurių pagrindu galima daryti prielaidą, kad priešiškas kontrrevoliucinis elementas prasiskverbė į milicijos organus, todėl padažnėjo aštrių milicijos darbuotojų antitarybinių pasisakymų, ginklų grobstymų (Vilniaus milicijos valdyboje 500 granatų, Vilniaus milicijos valdybos du darbuotojai pagrobė 5 revolverius ir bandė pabėgti į Vokietiją).

Todėl, susitarus su DVRA, šiais metais Gegužės 1-osios šventės dienomis DVRA daliniai, dislokuoti Lietuvos TSR, aktyviai dalyvaus patruliuojant miestuose, saugant strateginius taškus, saugant aikštes, kur vyks parada ir demonstracijos. Tuo tikslu DVRA organai kariniuose garnizonuose sudarė specialias rezervines dalis ir manevrines grupes, kurias esant reikalui bus galima greitai permesti.

Surašyti ypač svarbūs respublikos objektai, kuriuose ištisą parą budės VSLK operatyviniai darbuotojai, be to, jų apsaugą vykdys VRLK operatyviniai daliniai. Taip specialiai paskirti VSLK operatyviniai darbuotojai ir VRLK operatyvinė kariuomenė saugos iškilmingą posėdį Kaune, Vilniuje, tribūnas ir aikštes, kuriose vyks parada.

Siekiant greitai nuslopinti aktyvias kontrrevoliucines apraiškas, apskrityse ir Kaune sudarytos operatyvinės grupės iš milicijos darbuotojų ir VRLK operatyvinės kariuomenės rezervinės grupės.

Geležinkelio transporto organai surengė specialius pasitarimus su KTSP operatyviniais darbuotojais ir VRLK kariuomenės geležinkelio pastatų apsaugos 84-jo pulko vadovybe. Visi strateginiai taškai ir pavojingi diversijos požiūriu geležinkelio objektai užtikrinami sustiprinta apsauga – KTSP kariuomene ir operatyviniais darbuotojais.

Nuo balandžio 29-osios iki gegužės 4-ios imtinai visi VSLK, VRLK operatyviniai darbuotojai, VRLK operatyvinė kariuomenė, konvojaus ir geležkelių kariuomenė pervestos į kareivines.

Vadovaujantis operatyviniais planais liaudies komisariatas ir apskričių skyriai Gegužės 1-jai turi užbaigti 32 agentūrines bylas, 26 bylas-formuliarus ir suimti 340 žmonių. Iš jų jau suimta 154 žmonės. Iš jų: lenkų

kontrrevoliucionierių – 93 žmonės, lietuvių kontrrevoliucionierių – 61 žmogus.

Operacijos metu VRLK Vilniaus valdyba iš lenkų karinės sukilėlių karininkų organizacijos paėmė 2 radijo siųstuvus, 3 rotatorius, organizacijos archyvą, kuriame aptiktos Varšuvos centro direktyvos ir Vilniaus miesto rajonų organizacijų komendantų slapyvardžiai, avariniai slaptažodžiai, konspiracinių butų sąrašai, didelis kiekis fiktyvių dokumentų, paruoštų organizacijos nariams, asmenų, įtariamų dėl ryšių su VSLK, 1700 karinių topografinių, buvusios Lenkijos, Vakarų Baltarusijos, ir Vakarų Ukrainos žemėlapių. Iš šios organizacijos žvalgybos viršininko pavaduotojo TROJANO (buvęs lenkų policijos darbuotojas) paimta: šnipinėjimo pobūdžio agentūriniai pranešimai, Vilniaus garnizono karinių dalinių dislokacija, aerodromai, artilerijos ir tankų parkai ir kitos šnipinėjimo žinios.

Nuo balandžio 15-os iki 20-os dienos, suaktyvius operatyvines priemones, artėjant Gegužės 1-osios šventėmis, paimtas toks ginklų kiekis:

1. Rankinių kulkosvaidžių - 2
2. Šautuvų - 95
3. Revolverių - 347
4. Granatų - 3
5. Sprogstamųjų medžiagų - 1 kg. 280 gr.
6. Bikfordo virvės - 12 metrų
7. Kito graižtvinio ginklo - 129

Agentūrinėse bylose ir bylose- formuliaruose, kurios nebus baigtos iki Gegužės 1-osios (dėl operatyvinio pobūdžio motyvų) išskirti 172 aktyviausi veikėjai, kurių atžvilgiu švenčių dienomis paskirtas sustiprintas agentūrinis stebėjimas, šiam darbui priimti 194 žmonės agentai, kuriems praveistas instruktažas.

Į respublikos pasienio apskritis pasiūsta žvalgybos skyriaus operatyvinių darbuotojų grupė agentūriniam darbui pasienio juostoje sustiprinti, papildomai užverbuoti nauji asmenys, siekiant užkirsti kelią užsienio žvalgybų agentų permetimui ir jų išaiškinimui. Be to, išvykusiems operatyviniams darbuotojams iškeltas uždavinys paruošti ir permesti iš turimos agentūros grupę agentų per sieną (į Vokietijos teritoriją) nedideliu atstumu, siekiant išaiškinti Vokietijos pasienio zonoje Gegužės 1-osios padėtį. Šiam tikslui numatyti 8 agentūros žmonės.

Siekiant suaktyvinti šiuo metu tiriamas agentūrines bylas, taip pat užtikrinti svarbiausių strateginiu požiūriu objektų apsaugą, numatyta užverbuoti 76 naujus agentus.

Apie pasiruošimą Gegužės 1-jai, svarbiausius įvykius reguliariai informuosime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS  
(GLADKOV)

1941 m. balandžio 24 d.

Kauno m.

1/880

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l. 27-32. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 41. TSRS VRLK ir TSRS VSLK bendra direktyva apie Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento suėmimo ir ištrėmimo iš Lietuvos teritorijos operacijos atlikimą. [Nė vėliau 1941 m. balandžio 26 d.]**

[Nė vėliau 1941 m. balandžio 26 d.<sup>1</sup>

LIETUVOS TSR VIDAUS REIKALŲ KOMISARUI

drg. GUZEVIČIUI,

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI

drg. GLADKOVUI,

KONVOJAUS KARIUOMENĖS VYRIAUSIOSIOS VALDYBOS

VIRŠININKUI GENEROLUI MAJORUI

drg. ŠARAPOVUI

Igyvendinant 1940 m. gruodžio 12 d. LKT nutarimą Nr. 2521-1126ss „Apie Lietuvos TSR teritorijoje esančius pabėgėlius“ TSRS VRLK ir TSRS VSLK siūlo jums atlikti šias priemones:

1. Suimti įtrauktus į Lietuvos TSR VSLK pabėgėlių apskaitą buvusius dvarininkus, fabrikantus, karininkus ir policininkus, iš viso 975 žmones ir jų šeimas.

Suimtųjų bylas pateikti TSRS VRLK Ypatingojo pasitarimo posėdžiui, dėl jų ištrėmimo į Kazachstaną ir Komi ATSR.

2. Suimti taip pat pabėgėlius, atsisakiusius priimti tarybinę pilietybę, iš viso 1749 žmones su šeimomis ir jų bylas taip pat pristatyti TSRS VRLK Ypatingojo pasitarimo posėdžiui dėl jų ištrėmimo.

[...] <sup>2</sup>

4. Kiekvienoje apskrityje sudaryti operatyvinę operacijos vykdymo trijulę, į kurią įeity VSLK apskrities skyriaus viršininkas, VRLK apskrities skyriaus viršininkas ir Lietuvos TSR VSLK atstovas.

5. Sukurta apskrities operatyvinė trijulė, atsižvelgusi į vietos sąlygas, paruošia konkretų operatyvinį numatyto kontingento suėmimo planą,

įvertinusi būtinybę kruopščiai parengti kiekvieną operaciją: nustatyti suėmimui numatytus asmenis, apskaičiuoti būtiną medicinos personalo kiekį, vagonus, įsodinimo į vagonus planą, paruošti reikiamą turto aprašymo blankų kiekį, įgaliotojų raštus ir t.t.

Operacijos vadovavimo respublikinis štabas nagrinėja ir tvirtina apskričių operatyvinių trijų planus.

6. Operatyviniuose planuose numatyti operacijoje dalyvaujančių VSLK, VRLK darbuotojų ir VRLK kariuomenės kiekį, iš kurio turi būti sudarytos tokios sudėties operatyvinės grupės: VSLK operatyvinis darbuotojas arba VRLK operatyvinis darbuotojas ir 2-3 milicininkai arba VRLK kariuomenės raudonarmiečiai; grupės paskirtos, kad kiekviena jų suimtų ne daugiau trijų suėmimui numatytų šeimų.

7. Vykdamas operaciją reikia vadovautis tuo, kad suėmimai turi vykti be triukšmo, panikos, kad ne tik tremiamieji, bet ir kai kurie aplinkiniai gyventojai, priešiška nusiteikę tarybų valdžios atžvilgiu, nekeltų ekscesų.

8. Paskirtos ištrėmimo operacijos vykdymo dienos išvakarėse atlikti operatyvinių grupių instruktažą ir nurodyti kokia tvarka jie gaus dokumentus (orderius, tremtinių asmenines bylas, pasirašymo formas ir kratos protokolus).

9. Operatyvinė grupė operacijos vykdymui išvyksta tokiu laiku, kad galėtų ją pradėti prieš auštant.

Atvykus į išstremiamos šeimos butą, operatyvinė grupė atlieka kratą, tikėdamasi rasti ginklų, kontrrevoliucinės literatūros ir užsienio valiutos, po to paaiškina tremtiniui ir jo šeimos nariams apie būsimą jų ištrėmimą ir jo tvarką.

Išstremiamos šeimos galvos nebuvimas nesustabdo kitų, likusių šeimos narių ištrėmimo.

10. Išstremiamų šeimų nekilnojamas turtas ir prekybos, pramonės įmonės yra konfiskuojamos, užantspaudojamos ir pagal aktą perduodamos vietos valdžios organams.

11. Išstremiamos šeimos turi teisę paimti su savimi į ištrėmimo vietą asmeninius daiktus, ne daugiau 100 kg kiekvienam šeimos nariui, įskaitant vaikus.

Buities vertybės (žiedai, auskarai, laikrodžiai, portsigarai, apyrankės, ir kiti), taip pat pinigai negali būti konfiskuojami ir leidžiama pasiimti su savimi neribotą jų kiekį ir sumą. Likusį turtą tremiamieji turi teisę realizuoti tokiu būdu:

Tremtiniai privalo įvardinti įgaliotą asmenį (kaimynus, pažįstamus, giminaičius), kurį gali įpareigoti realizuoti paliekamą bute jiems asmeniškai

<sup>1</sup> Data nurodyta pagal atžymą ant dokumento.

<sup>2</sup> Praleista dokumento kopijoje.

kai priklausančią turtą. Operatyvinės grupės vyresnysis, vykdamas ištrėmimą, iškviečia išstremiamos šeimos nurodytą asmenį.

Iš įgaliotojo asmens, kuris realizuos paliekamą turtą, paimamas raštelis ir pagal aprašą jam perduodamas paliekamas turtas.

Aprašas sudaromas trimis egzemplioriais, iš kurių pirmasis įteikiamas išstremiamai šeimai, antras – įgaliotam asmeniui ir trečią – pasilieka operatyvinės grupės vadovas.

Įgaliotojo raštelis pasirašomas dvejais egzemplioriais, iš kurių 1-asis egz. įteikiamas išstremiamai šeimai, antrąjį operatyvinė grupė prideda prie ataskaitos raporto kartu su turto aprašo kopija.

Įgaliotam asmeniui suteikiamas dešimtys dienų laikotarpis turtui realizuoti ir butui išlaisvinti.

Įgaliotas asmuo, realizavęs turtą, prisistato VRLK organams ir perduoda su pareiškimu pinigų, tolesniam jų persiuntimui išstremtai šeimai pagal ištrėmimo vietą.

12. Atlaisvintos nuo turto gyvenamos ir buitinės tremtinių šeimos palėpų yra užantspauduojamos ir perduodamos vietos valdžios organams.

13. Baigus operaciją, išstremiamos šeimos, kartu su leistu išvežti turtu, konvojaus lydimos vyksta į geležinkelio stotį įsikurti į iš anksto pristatytus vagonus.

14. Išstremiamųjų pristatymas į surinkimo punktus vyksta paruoštomis transportavimo priemonėmis (automobiliai, vežimai). Trūkstantys transporto priemonės, suderinus su vietos valdžios organais yra mobilizuojamos.

15. Išstremiamųjų šeimų sergantys nariai laikinai paliekami vietoje ir pasveikus nukreipiami į likusiųjų šeimos narių tremties vietą. Tokių šeimų stebėjimą organizuoja atitinkami VRLK organai.

16. Tremtinio turto krata ir aprašas vykdomas dalyvaujant kviestiems iš kaimynų ar namų valdybos atstovų. Kratos rezultatai įforminami protokolu.

17. Visi asmenys, operacijos metu įeinantieji į tremtinio butą, turi būti sulaikyti iki operacijos pabaigos, kartu išaiškinant jų asmenybę ir santykius su tremtinio šeima.

Būtina atsižvelgti, kad operacijos vykdymo metu bute gali būti asmuo, besislapstantis nuo paieškos. Visi įtartini asmenys sulaikomi ir tikrinami.

18. Jeigu prie tremtinio buto operacijos metu pradės rinktis gyventojai, būtina jiems pasiūlyti išsiskirstyti, neleisti susidaryti miniai.

Pastebėjus asmenį, kurie bando organizuoti antitarybinius išpuolius arba užpulti operatyvinę grupę, vykdančią ištrėmimą – suimti.

19. Operatyvinės grupės darbuotojų ginklai turi būti kovinėje parengtyje, užtaisyti, be šovinio pasiuntimo į šovinių lizdą.

Ginklas panaudojamas tik ypatingos būtinybės atveju, jeigu užpuolama operatyvinė grupė, ginkluotas pasipriešinimas, pabėgimas ir kiti.

Visais atvejais būtina veikti ryžtingai, be nereikalingo blaškymosi, triukšmo ir panikos.

20. Kategoriskai draudžiama atimti kokius nors tremtinių daiktus, išskyrus ginklą, kontrrevoliucinę literatūrą ir užsienio valiutą, taip pat naudotis jiems priklausančiais maisto produktais.

21. Tremtinių surinkimo punktuose ešelono viršininkas per vagonų vyresniusius priima tremtinių šeimas, gauna kiekvienos tremiamos šeimos asmeninę bylą ir priėmęs tremtinius, pasirašo.

22. Tremtinių asmeninėse bylose turi būti šie dokumentai:

- a) Suaugusiųjų tremtinių anketa,
- b) Įgaliotojo raštelis,
- c) Turto aprašas,
- d) Kratos protokolas.

23. Operatyvinės grupės vyresnysis po atlikto trėmimo operatyvinės trijulės viršininkui trumpu raportu praneša apie užduoties įvykdymo rezultatus, nurodydamas suimtų ir įsodintų į vagonus pavardes, paimtų ginklų, kontrrevoliucinės literatūros ir užsienio valiutos kiekį ir kaip vyko operacija.

Prie raporto pridedamas kratos protokolas, įgalioto asmens parašas ir tremtinio turto aprašo kopija.

24. TSRS VRLK CFPS viršininkui divizijos intendantui drg. BERENZONUI skirti pinigines lėšas operacijos vykdymui, įskaitant išlaidas tremtinių maitinimui kelionės metu ir komandiruotės pinigų tremtinių ešelonus lydintiems komendantams, konvojui ir medicinos personalui.

25. TSRS VRLK geležinkelio pervežimų skyriaus viršininkui [...] užtikrinti, kad būtų laiku pristatyti vagonai įsodinti tremtiniams pagal Lietuvos TSR paraišką.

26. Atlikus paruošiamąsias priemones, išnagrinėjus ir patvirtinus apskričių trijulių planus, operacijos vadovavimo štabas pateikia TSRS VRLK ir TSRS VSLK vieningą operacijos planą ir pačią operaciją pradeda vykdyti tik gavęs TSRS VRLK ir TSRS VSLK sankciją.

27. Baigęs operaciją, vadovybės štabas pristato TSRS VRLK ir TSRS VSLK ataskaitą apie atliktos operacijos rezultatus, kurioje turi būti nurodyta: kiek suimta ir išstremta, paimta ginklų, kontrrevoliucinės literatūros, šaudmenų, užsienio valiutos.

Be to, atskirai nurodyti, kokie buvo pačios operacijos metu ekscesai, kiek numatytų ištremti žmonių perėjo į nelegalią padėtį ir t.t.

Apie plane numatytas priemonės ir operacijos rezultatus informuoti Lietuvos KP(b) CK pirmąjį sekretorių.

TSR SĄJUNGOS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARAS,  
Valstybės saugumo generalinis komisaras (Berija)

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
Valstybės saugumo 3-jo rango komisaras (MERKULOV)

*FST CA, f.100, ap. 6, b. 5, l.17-27. Kopija rusų kalba.*

**Nr.42. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro specpranešimas apie nelegalios organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ likvidavimą. 1941 m. balandžio 29 d.**

TSRS VSLK 3-osios VALDYBOS VIRŠININKUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORUI

dr. GORLINSKIUI  
MASKVOS m.

1941 m. balandžio 17 d. 2/965 papildymas.<sup>1</sup>

Išaiškintos lietuvių karinės sukilėlių organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ tardymo procese nustatyta, kad organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ atskiros grandys buvo įkurtos daugelyje įstaigų, mokyklų, valstybės aparate ir prekybos organizacijose.

Vilniaus mieste organizacijos kuopelės buvo radiofone<sup>2</sup>, valstybinėje filharmonijoje, teismo organuose, mokymo įstaigose (Vilniaus universitetas, amatų mokykla), DVRA Lietuvos korpuse, Vilniaus miesto taryboje ir gamybos-prekybinėje sistemoje „Maistas“

Tokiu būdu nustatyta, kad organizacija buvo kuriama ankstesnėse Vilniuje egzistavusių šaulių būrių dislokacijos vietose.

Organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ atskirų grandžių dalyviai rengė slaptus pasitarimus, kurių metu svarstė organizacijos veiklos klausimus ir nurodymus gaunamus iš organizacijos štabo.

Suimtas organizacijos dalyvis SVIRNELIS apie tai davė parodymus:

*„Pasitarimo metu buvo svarstomi trys klausimai:*

*1. Apie slaptos organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ tikslus ir uždavinius.*

*2. Apie lėšų organizacijai rinkimą.*

*3. Apie naujų narių į organizaciją verbavimą. Visais klausimais kalbėjo ALKIMAVIČIUS. Aptardamas organizacijos tikslų ir uždavinių klausimą, ALKIMAVIČIUS, nurodė, kad organizacija iškėlė sau pagrindinį uždavinį – ginkluotu keliu nuversti tarybų valdžią*

<sup>1</sup> Neišaiškinta.

<sup>2</sup> Taip tekste.



*Lietuvoje, organizacija ruošiasi sukilimui ir organizacijos dalyviai privalo tam ruošti gyventojus“.*

Organizacijos nario SVIRNELIO suėmimo metu buvo rastas ir paimtas organizacijos kuopelės vadovo įsakymas Nr. 1:

- „1. Griežtai vykdyti vadovų įsakymus.*
- 2. Naujų metų proga ruoštis naujiems dideliems išplėstiniam veiksmams.*
- 3. Vadovo įsakymu iki naujų metų apsiriboti siaura veikla.*
- 4. Ryžtingai stoti į kovos areną prieš tėvynės priešus.*
- 5. Nebijoti grasinimų, o atkakliai tęsti pradėtą kovą iki pabaigos, kol bus pasiektas tikslas ir įgyvendintas planas.“*

Per laikotarpį nuo 16-os iki 26 balandžio dienos buvo įgyvendinta papildoma operacija, suimti organizacijos nariai, kurie nurodyti tardymo medžiagoje.

Suimti šie asmenys:

[...] <sup>1</sup>

Iš suimto buvusios Lietuvos kariuomenės generalinio štabo 2-jo skyriaus agento organizacijos nario TAMULEVIČIAUS parodymų akivaizdu, kad organizacijai vadovauja veikiantis centras. Tačiau centro narių nei TAMULEVIČIUS, nei kiti suimtieji kol kas neįvardino. (TAMULEVIČIAUS parodymai pridedami).

Remiantis suimtojo organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ atskirosios grandies „Maistas“ bendrovėje ALKIMAVIČIAUS parodymais nustatyta, kad Vilniaus miesto ir Vilniaus apskrities organizacijos vadovaujančio centro vardu veikė PATRAŠKO Vaclov (nušautas operacijos metu, pranešimas Nr....).

Iš tų pačių parodymų nustatyta, kad organizacija „Šaulių mirties batalionas“ palaiko ryšį su pagrindine nacionalistine organizacija Latvijoje. Per ką, konkrečiai nenustatyta (žr. ALKIMAVIČIAUS parodymus). Atskleistos organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ bylos agentūrinį, tardymo darbą nukreipiamo išaiškinti organizacijos grandis, organizacijos buvimo vietą ir štabo sudėtį, išaiškinti organizacijos spaustuvię ir turimą ginklą.

Pridedame: TAMULEVIČIAUS, KIRIELIAUS, ALKIMAVIČIAUS, ŠINKŪNO, MATULAIČIO, ADOMAIČIO, PUODŽIŪNO, ČAPLINSKO, GRIEŠIAUS, MISIŪNO, IRLIKIO ir SVERNELIO TARDYMO PARODYMUS.<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOVAS)

1941 m. balandžio 29 d.

Nr. 1/912

Kauno m.

*LYA, f.K-1, ap.10, b. 5, l.58-63. Originalas rusų kalba.*

<sup>1</sup> 18 žmonių sąrašas neskelbiamas.

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 43. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
specpranešimas apie lenkų karinę sukilėlių organizaciją  
„Ginkluotos kovos sąjunga“. 1941 m. balandžio 30 d.**

Visiškai slapta

Specialus pranešimas

Apie atskleistą ir likviduotą lenkų karinę sukilėlių organizaciją  
„GKS“ – „SSS“

Atskleistos lenkų karinės sukilėlių organizacijos „GKS“ – „SSS“ byloje tolesnio tardymo metu nustatytos kelios naujos organizacijos laikinos veiklos aplinkybės.

Suimtas ŠELGAUS M.S., 1941 m. balandžio 19 d. tardymo metu parodė, kad organizacijoje jis vykdė sanitarinės medicinos grupės vadovo pareigas. Į šią grupę įeinantieji gydytojai: JUCHNEVIČ Juzef, MICHLER Boleslav yra nustatinėjami, taip pat medicinos instituto studentai – ŠUTOVIČ Stanislav (suimtas), JANUŠEVSKIJ Marijan, JUCHNEVIČ Mečislav ir kiti (nustatinėjami).

ŠELGAUS, vadovaudamas sanitarinei medicinos grupei, kontaktavo su vienu iš organizacijos vadovų kunigu KUCHARSKIU.

KUCHARSKIJ 1940 metų pabaigoje įpareigojo ŠELGAUS parengti bakteriologinės diversijos įgyvendinimo planą, siekiant užkrėsti šiltinės ir įnosės ligomis. Tuo pačiu KUCHARSKIS davė ŠELGAUS užduotį įvykdyti ekonominę diversiją.

Šiuo klausimu ŠELGAUS davė parodymus:

*„...Mums buvo iškeltas uždavinys, prasidėjus karo veiksams, griauti geležinkelius, organizuoti geležinkelyje katastrofas, išardžius geležinkelio bėgius, ardyti kelius ir tiltus, naikinti miško turtą – deginti miškus. Šiam tikslui mes paruošėme 6-8 komplektus geležinkeliečių instrumentų, 30 kg. benzino, kuris buvo saugomas valgyklos, skirtos pabėgėliams Didžioji g. namo Nr. 64 rūsyje. Sprogstamosios medžiagos mes neturėjome, tačiau KUCHARSKIS žadėjo jos gauti kuomet iškils poreikis...“*

ŠELGAUS vadovaujama grupė daug padarė, kaupdama medikamentų, instrumentų fondą, ruošdama patalpas ligoninėms. Kaip parodė ŠELGAUS, medikamentus KUCHARSKIS saugo vienuolyne.

Tardymo procese išaiškinta, kad lenkų pagrindžio visa politinė ir karinė veikla, siekiant atkurti buvusią Lenkiją, gimė, susikūrus ir pradėjus veikti lenkų komitetams: „Pabėgėlių rėmimo komitetas“ ir „Nukentėjusių nuo karo rėmimo komitetas“. Pirmajam vadovavo daktarė PETRUSEVIČEVA (suimta), antrajam – profesorius PELGER Kazimir (nustatinėjamas).

Minėti komitetai savo veiklą derino su kunigu KUCHARSKIU, o finansavo juos Anglijos konsulas Lietuvoje PRESTONAS.

Š.m. balandžio 24 d. tardymo procese ŠELGAUS parodė, kad KUCHARSKIJ yra organizacijos siela, jos moralinis autoritetas ir įkvėpėjas.

Organizacijos nariams, lenkų gyventojams KUCHARSKIS yra didelis autoritetas, todėl prie jo telkiasi visi opozicijos sluoksniai.

1941 m. balandžio 26 d. suimtas VASILEVSKIS, buvęs karo radio-technikas, organizacijoje žinomas slapyvardžiu „CHOCHLIK“, š.m. balandžio 27 d, tardymo metu parodė, kad jis, gavęs organizacijos žvalgybos rezidento CHOROŠUCHA užduotį rinko šnipinėjimo žinias. Konkrečiai, surinko žinias apie aerodromų darbą Vilniaus apylinkėse, Raudonosios Armijos dalinių išsidėstymą, gyventojų nuotaikas ir t.t.

[...]

Liet. TSR valstybės saugumo liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyr. majoras (Gladkovas)

1941 m. balandžio 30 d.

Kaunas

1/935

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l. 75-78. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 44. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P. A. Gladkovo specpranešimas „Apie lietuvių nacionalistų  
antitarybines apraiškas pasiruošimo Gegužės 1-osios  
šventėms metu“. 1941m. balandžio 30 d.**

Visiškai slaptai

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

Apie lietuvių nacionalistų antitarybines apraiškas pasiruošimo  
gegužės 1-osios šventėms metu.

Prasidėjus Gegužės 1-osios šventės paruošiamiesiems darbams, antitarybiniai nacionalistiniai elementai: buvę šauliai, tautininkai, buožės ir kiti – kai kuriose vietose suaktyvino savo darbą, skleidžia įvairius provokacinius gandus, šmeižia tarybų valdžią, savo veiksmais nori sužlugdyti partijos ir tarybų valdžios svarbiausius renginius.

Pavyzdžiui:

ALYTAUS APSKRITYJE

Užfiksuoti buožių ir antitarybinio elemento kontrrevoliucinės veiklos atvejai:

*„Alytaus apskrities Verštanų miestelyje susirinkimo metu, svarstant klausimą dėl buožių ūkių pirmalaikio duonos pridavimo Gegužės 1-ajai, buožės pareiškė: „Tegul komunistai daro savaip, mes darysime savaip, duonos neduosime, mes jos neturime, tegul ką nori, tą ir daro“.*

Alytaus apskrities Simno valsčiaus <neįskaitoma> kaime susirinkime tuo pačiu klausimu buožės ir vidutinių dalis pareiškė:

*„Mums pasidarė sunku gyventi, duonos mes neduosime“.*

– ir vulgaria forma pradėjo keikti tarybų valdžią.

Šiame susirinkime kalbėjusį LTSR Aukščiausios Tarybos deputatą BALČIŪNĮ pradėjo stumdyti ir dainuoti Lietuvos nacionalistinį himną.

Turimomis žiniomis Alytaus apskrities <neįskaitoma> kaimo gyventojai MAKARAVIČIUS, buvęs tautininkas ir šaulių būrio vadas, MECEVIČIUS, buvęs šaulys ir tautininkas, FAMIČIUS, buvęs savanoris, LUČ-

KAUSKAS Petras, buvęs provokatorius iš Alytaus, atvežė kelias Lietuvos vėliavas ir kontrrevoliucines proklamacijas, kurias planuoja išplatinti Gegužės 1-ją. Lietuvos vėliavų ir kontrrevoliucinių proklamacijų atvežimo faktas tikrinamas ir pasitvirtinus bus atliktos kratos ir konfiskacija, o kaltieji bus suimti.

Alytaus apskrities Simno valsčiaus <neįskaitoma> kaime NEDINSKAS, BURBA IR VAIKŠNERIS duonos pridavimo Gegužės 1-ajai klausimu šaukė:

*„Šalin komunistus, kurie atnešė mums baudžią“.*

UKMERGĖS APSKRITYJE

Įgyvendinant ūkines, politines priemones, kontrrevoliucinis elementas skleidžia gandus apie tarybų valdžios žlugimą ir vokiečių atėjimą į Lietuvą.

Ukmergės apskrities Gelvonų valsčiaus buožės ŠORKA Aleksandras, dalyvaujant MARKAVIČIUI Stasiui, kalbėjo:

*„Jaunimas neturi rašyti į komjaunimą, valstiečiai ir darbininkai turi būti susitelkę ir kovoti prieš tarybų valdžią už savo nepriklausomybę. Tarybinę santvarką ilgai neišsilaikys. Ateis laikas, kai tarybos išsinešdins ir vėl bus Antanas Smetona. Kai ateis vokiečiai, jie šaudys organizatorius“.*

Ukmergės gyventojai: MUČINSKAS Augustas ir VALUCKAS Silverstas kalbėjo:

*„Kada sulauksime pavasario, pamatysime naują vyriausybę, ateis vokiečiai ir pradės karti komunistus, todėl negalima įsirašinėti į jokiais organizacijas“.*

Ukmergės gyventojai buožės VAREIKIS Mykolas ir PURLYS Vladas pareiškė:

*„Pas mus atėjo tuberkuliozės bacila, atėmė mūsų šeimas, namus, tačiau netrukus mes viską atgausime“.*

VAREIKIS pastebėjo:

*„Aš neseniai gavau iš Kauno laišką, kuriame pataria kol kas patylėti, išlaukti momento, o netrukus užgiedosime savo tautinę giesmę ir atgausime savo turtą“.*

VAREIKIS pasakė, kad turi komunistų sąrašą, kuriame 48 žmonės, kuriuos jis vieną dieną pakars.

Ukmergės apskrities <neįskaitoma> miestelio gyventojas MERFELDAS Adolfas gyventojams skleidžia šiuos gandus:

*„Bolševikai greitai išeis iš Lietuvos, kaip dūmai per kaminą. Jūs gerai žinote, kad žlugo carinė Rusija, taip žlugs ir dabartinis komunizmas“.*

To paties miestelio gyventojai BRIAUNIS Romanas, BARTKEVIČIUS Pranas, JOVOVAITIS Viktoras agituoja gyventojus nepriduoti duonos ir kalba:

*„Dar nežinia kokia bus valdžia, pavasarį gali ateitį vokiečiai“.*

Ukmergės apskrities Deltuvos valsčiaus <neįskaitoma> kaimo gyventojas ŽELDAUSKAS Mykolas sistemingai skleidžia provokacinius gandus ir kalba:

*„Yra sprendimas, - sako jis, - iš Ukmergės į provinciją išvesti moteris ir vaikus. Ukmergėje dabar nedega šviesa, nes bijodama vokiečių bombardavimo.“*

*Per radiją pranešė, kad į Lietuvą atvyksta vokiečių komisija, kuri reikalaus savo kareivių, jeigu jų neišduos, tai dėl to prasidės karas“.*

Prieš kelias dienas Lidokių miestelyje buvo aptiktos kontrrevoliucinės proklamacijos, kurias ŽELDAUSKAS įvertino teigiamai ir pareiškė:

*„Per Gegužės 1-ją jų bus labai daug“.*

Į klausimą, ką reiškia ant proklamacijos užrašytos raidės LTKS, jis atsakė, kad jos reiškia – „Lietuvių tautos kovos sąjunga“.

Ukmergės pašto vedėjas GUJIS Aleksandras kalbėjo;

*„Greitai iš gyventojų viską atims, kas turės vieną avį, privalės priduoti 3 kilogramus vilnos. Mus ištiks didelis badas. Dabar kol kas*

*komunistai glosto per galvą, o kai paims viską į savo rankas, tada sužinosi, ką reiškia bolševikai“.*

Ukmergės apskrities Kurenio kaimo gyventojas KOROSAS Petras susirinkime dėl duonos pristatymo kalbėjo:

*„Nevežkite duonos paruošų, neruoškite pavasariui avižų, vis tiek jums nieko nepadarys“.*

KARALIŪNIENĖ Marijona iš Pagirių miestelio, kalbėdama susirinkime, pasakė;

*„Mes karo nebijome ir laukiame kada ateis vokiečiai. Aš 1932 metais gyvenau Vokietijoje ir žinau...“.*

#### ŠIAULIŲ APSKRITYJE

Užfiksuoti antitarybinių apraiškų atvejai, būtent:

*„Šiaulių apskrities Minkuvos miestelio gyventojas <neįskaitoma> Leonas, buvęs šaulys, Smetonos režimo šalininkas MIDINSKO Kazio, gyvenančio tame pačiame miestelyje, namuose dainavo antitarybines dainas ir <neįskaitomas> drg. Staliną“.*

Radviliškio stoties geležinkelio poliklinikoje dantų gydytoją dažnai lanko agronomė BANDRAVIČAITĖ, dirbanti per 4 kilometrus nuo Radviliško, kuri pasakojo, kad Radviliškyje, Šiauliuose ir Panevėžyje yra organizacija, kuri gauna iš Vokietijos ginklus ir ruošiasi sukilimui. 1940 metų rudenį Radviliškyje buvo suimti 3 žmonės, vėliau po trijų dienų juos paleido, o jie buvo organizacijos vadovai.

BANDRAVIČAITĖ bandė verbuoti gydytoją į organizaciją kalbėdama: „visi tikri lietuviai privalo tikėti“ .

#### TELŠIŲ APSKRITIS

Telšių apskrities Luokės valsčiaus Kaunatavo kaimo gyventojų RUMBUČIO ir VIELSKIO namuose susirenka daug priešiška tarybų valdžiai nusiteikusių bičiulių ir kalba apie tai, kad taip toliau gyventi negalima, o reikia užpulti Šiaulių apskrities Trišlių karo sandėlius, o po to gaudyti ir žudyti komunistus.

### VILNIAUS MIESTE IR APSKRITYJE.

Gauta agentūrinė medžiaga liudija, kad aktyvėja visų atspalvių ir kryptų kontrrevoliucinių formuočių ardomoji veikla.

Šaltinis „Klimna“ neseniai suartėjo su vairuotoju JANICKIU, kuris gyveno ir dirbo pas vyskupą JALBŽYKOVSKI. „Klimna“ gavo iš JANICKIO 1941-IV/1 proklamaciją Nr. 6 „Už mūsų ir jūsų laisvę“.

Be to JANICKIS papasakojo, kad visas proklamacijas spausdina kunigai bažnyčių rūsiuose, laikraščio „Kovojanti Lenkija“ pagrindinė spaustuvė randasi bažnyčios „Šventoji Jekaterina“ požeminiuose praėjimuose ir požemiuose.

JANICKIS, bendraudamas su dvasininkais, sužinojo, kad visas proklamacijas koreguoja ir tikrina vienuolyno, esančio Rasų gatvėje, name Nr. 2, rektorius. Visa atspausdinta kontrrevoliucinio turinio literatūra duodama peržiūrėti vyskupui JALBŽYKOVSKIUI ir kunigui KUCHARSKIUI.

JANICKIS taip pat pranešė, kad visos šios proklamacijos jau išspausdintos ir laukiama JALBŽYKOVSKIO ir KUCHARSKIO parėdimo plakti jas Gegužės 1-ajai.

Šaltinis „Staniukovič“ praneša, kad jam iš jaunimo organizacijos „penketuko“ vadovo, kažkokio ZDONO, žodžių tapo žinoma apie šios organizacijos ketinimą Gegužės 1-osios išvakarėse per jaunimą mieste išplatinti kontrrevoliucines proklamacijas.

Tas pats ZDONAS papasakojo šaltiniui, kad gautas organizacijos vadovo įsakymas Gegužės 1-ją nesiimti jokių aktyvių veiksmų, tačiau reikia būti pasiruošus Lenkijos konstitucijos dieną, gegužės 3-ąją surengti demonstracijas.

Rimto dėmesio vertas šaltinio „MOROZOV“ pirminis pranešimas, kuriame signalizuojama apie tai, kad Vilniuje veikia lietuvių kontrrevoliucinė nacionalistinė organizacija, turinti platų tinklą Lietuvos nacionaliniame korpuse, tarp kunigų, įvairiose įstaigose ir LTSR liaudies komisariatuose, š.m. gegužės 5-ąją numatė atvirą ginkluotą sukilimą prieš tarybų valdžią Lietuvos TSR.

41m-IV/25 šaltinį „MOROZOV“ taip pat į šią organizaciją užverbavo Švietimo liaudies komisariato darbuotojas BAKANAUSKAS, kuris organizacijoje atlieka grupės komendanto funkcijas.

BAKANAUSKAS, verbuodamas „MOROZOVĄ“ įvardino per 15 savo grupės narių, daugiausia LTSR švietimo liaudies komisariato darbuotojų.

BAKANAUŠKO grupėje buvo Vilniaus miesto milicijos 3-jo skyriaus viršininkas ALEKSANDRAVIČIUS, kuris nurodomas ir kitose bylose kaip priešiškas tarybų valdžiai žmogus. (ALEKSANDRAVIČIUS bus areštuotas)

BAKANAUSKAS mūsų šaltiniui išdėstė smulkų ginkluoto sukilimo planą. Šiame plane numatyta, kad ginkluotam sukilimui pradėti turi būti gautas sutartas signalas iš Vokietijos organizacijos slaptos radijo stoties.

Šis signalas bus duotas tuo momentu, kada vokiečių bombonešiai ir transporto lėktuvai su parašutininkų desantu pakils iš Vokietijos aerodromų.

Sukilėliams keliamas uždavinys užimti visas vyriausybines įstaigas, nuginkluoti Raudonosios Armijos dalinius ir išlaikyti Vilnių kol atvyks vokiečių parašutininkų desantas.

Šiuos duomenis patvirtina savo pranešimuose kitas šaltinis „Savickis“, kuriam taip pat tapo žinoma apie Vilniaus kontrrevoliucinę lietuvių organizaciją „Lietuvos atkūrimo sąjunga“. Ši organizacija taip pat iškėlė uždavinį užmegzti kontaktus su Vokietija ir sukilti prieš TSRS.

„Savickis“ iš pokalbių su 1-osios elektrotechnikos gamyklos direktoriumi sužinojo, kad gegužės švenčių dienomis organizacija Kaune ruošia antitarybinę darbininkų demonstraciją žaliavos gamykloms reikalavimo pretekstu.

Atskiri nacionalistiniai elementai taip pat bando Gegužės 1-osios švenčių metu kontrrevoliucinę nacionalistinę propagandą įtraukti į repertuarą. Pavyzdžiui, Jaunojo žiūrovo teatras, vadovaujamas STOLICKOS mokėsi lenkų bulvarinę dainušką su dviprasmišku priedainiu.

Šią dainušką iš repertuaro mes išbraukėme.

### MARIJAMPOLĖS APSKRITIS

41-IV/23 Marijampolės plytų gamyklos darbininkų susirinkime darbininkas MOCKEVIČIUS, kalbėdamas Gegužės 1-osios šventės klausimu, pareiškė:

*„Verčiau gulėti ant pečiaus, nei eiti į demonstraciją, tarybų valdžia neduoda darbininkams uždirbti ir jiems nėra iš ko gyventi. Todėl į demonstraciją neisime“.*

Be to, šmeižė tarybų valdžią, keikėsi necenzūriškai.

MOCKEVIČIUS paimtas operatyviniam išaiškinimui ir vyksta slapstas tyrimas.

### ROKIŠKIO APSKRITIS

Šaltinis „Arlis“ pranešė apie išaiškinamos organizacijos „Voldemarininkai“ šiuos duomenis:



„41 m.-IV/16 organizacijos narys JASIUDENIS ir aš vėl susirinkome BAUNIO Jono namuose. Jo namuose jau buvo kažkoks nežinomas žmogaus, atvykęs iš Zarasų apskrities Dusetų valsčiaus. Mus supažindino ir aš sužinojau, kad jo pavardė RAPOLAS. Susipažinusi RAPOLAS pareiškė: „Bičiuliai! Mes jau seniai dirbame ir mūsų darbas neprapuls veltui. Greitu laiku mes nuversime šią vyriausybę, tačiau reikia dirbti labai atsargiai: nereikia rašyti daug kontrrevoliucinių proklamacijų ir platinti jas reikia labai atsargiai. Po to RAPOLAS pareiškė; reikia duoti priesaiką ir, ištraukęs revolverį, parodė jį BAUNIUI, pastarasis taip pat ištraukė iš kišenės revolverį, susuktą į nosinę“.

Toliau RAPOLAS tęsė:

„Greitai bus Gegužės 1-osios šventė, mes turime pagaminti vėliavą (Lietuvišką tautinę) ir užminuoti ją, kad nuėmimo metu sprogtų. Gegužės 1-ją masinio susirinkimo metu reikia per langą įmesti bombą, kad ji sprogtų ir tuo pačiu sužlugdytų šventę. Visa tai reikia daryti atsargiai, kad niekas nepastebėtų. <neįskaitoma> stovi kariuomenė ir yra ginklų sandėlis, todėl „revoliucijos“ metu patrulius reikia sunaikinti ir paimiti ginklus, tuomet mes turėsime kuo apsiginkluoti“.

Južintų valsčiaus kontrrevoliucinės organizacijos vadovas BAUNYS Juozas, gavęs RAPOLO užduotį, pagamino 12 vienetų kontrrevoliucinių proklamacijų ir išklajavo jas Južintų valsčiaus teritorijoje.

Šios organizacijos dalyviai šiuo metu yra areštuojami.

Gyventojų buožių dalis ir įvairaus pobūdžio antitarybinis elementas aktyviai agituoja prieš paskutines partijos ir vyriausybės priemones dėl privalomos grūdų pyliavos ir kt.

Rokiškio apskrities Juodupės valsčiaus Skamantų kaimo buožė pareiškė:

„Mums, stambiems valstiečiams, tarybinė vyriausybė neduoda gyventi, mokesčiai labai dideli ir mums juos sunku mokėti. Jeigu neišmokėsime, mus suvarys į kolūkius. Gal bus karas ir nusistovės kita tvarka. Dabar valstiečiams reikia pjauti gyvulius, kad neatiduotų jų į kolūkius“.

#### BIRŽŲ APSKRITIS

41 m.-IV/26 Biržų valsčiaus Kvasučių kaimo valstiečių susirinkime

grūdų pyliavos klausimu kalbėjo buožė VARIJONAS, [kuris] pareiškė:

„Grūdų pyliavos normos neįvykdytos, valstiečiai, jeigu jas įvykdys, liks be duonos. Matyt, bus sukilimas, sukils darbininkai ir iškovos laisvę“.

#### KĖDAINIŲ APSKRITIS

Buožė VALAITIS, kalbėdamas su grupe valstiečių, pareiškė:

„Tarybų valdžia išmoko kovoti prieš privatinę nuosavybę. Iš pradžių ji imasi dvarininkų ir buožių, o po to visų valstiečių, juk negalima iš karto pralobti, nes gali kilti sukilimas. Dabar reikia visiems susivienyti ir nevykdyti šių įstatymų, visų nešaudys“.

Buvęs policininkas MARTAVIČIUS, dabar dirbantis elevatoriuje, darbininkams kalbėjo;

„Gegužės 1-osios dieną reikia pareikšti reikalavimus, kad būtų atšauktas įstatymas dėl privalomos grūdų pyliavos ir kad čia nevežtų rusų darbininkų. Jeigu šis reikalavimas nebus priimtas, tai viską suniokosime“.

Per paskutines dienas prieš Gegužės 1-ją padaugėjo kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo atvejų.

Pavyzdžiui, Kauno miesto apylinkėse aptiktos aštuonios proklamacijos, išspausdintos mašinėlė ir padaugintos šapirografu, kreipiasi į valstiečius dėl paskutinių grūdų pyliavos nutarimų, kviečiančių nemokėti mokesčių, boikotuoti ir vienytis kovai prieš tarybų valdžią.

Imtasi priemonių nustatyti autorius.

Kauno mieste aptikti 4 kontrrevoliucinės proklamacijos, parašytos ranka spausdintomis raidėmis, taip pat kviečiančios į kovą prieš tarybų valdžią.

Ukmergės mieste aptikta 20 vienetų kontrrevoliucinių lapelių, dalis jų parašyta ranka, autoriai nenustatyti. Imtasi priemonių juos išaiškinti.

Siekdami užkirsti kelią kontrrevoliucinių elementų ardomajai priešiška veiklai Gegužės 1-osios švenčių dienomis, mes užbaigėme aktyvių veikėjų agentūrines bylas ir maištininkų bei antitarybinio elemento bylas-formuliarus, po liaudies komisariato skyrių ir apskričių įvykdytų operacijų suimti 154 žmonės.

Visus kontrrevoliucinių ir antitarybinių apraiškų išdėstytus faktus

mes atitinkamu būdu įforminome dokumentais, ir, surinkę pakankamai duomenų, kaltininkus suimsime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. balandžio 30 d.  
Nr. 1/938  
Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l.106-119. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 45 Lietuvos aktyvistų fronto vadovybės dokumentas  
„Svetingumo atšaukimas žydams“ .1941 m. pavasaris.**

**SVETINGUMO ATŠAUKIMAS ŽYDAMS**

Lietuvos žydai!

Prieš penketą šimtmečių Lietuvos kunigaikštis Vytautas Didysis pasi-  
kvietė Jus į mūsų kraštą tikėdamasis iš Jūsų bendros naudos valstybei.

Lietuvoje Jūs naudojotės mūsų valstybės globa, apsauga, jos materia-  
liniais ištekliais ir lygiomis su kitais krašto gyventojais politinėmis, kultū-  
rinėmis ir socialinėmis teisėmis.

Būdami lygiateisiai piliečiai, Jūs, klajoklių tauta, galėjote mūsų krašte  
išlaikyti savo tautybę, religiją ir savo papročius.

Kurdami savo gerovę dažnai Jūs skriausdavote ir piktai išnaudodavote  
tikrąjį krašto šeimininką lietuvį.

Lietuvių tauta visa tai ilgai pakentė. Ji tikėjosi, kad ilgainiui Jūs supra-  
site, jog kiekviename krašte šalia pilietinių teisių yra ir pilietinės pareigos.  
Tačiau Jūs ne tik tai lietuvių tautai nerodėte dėkingumo, ne tik tai vengėte  
pareigos paremti Lietuvą sunkiausiomis jos istorinio gyvenimo valando-  
mis, bet priešingai: lemiamiausiais bei sunkiausiais lietuvių tautos gyve-  
nimo momentais Jūs ėjote ne su ja, bet prieš ją.

Lietuvių tautos laisvinimo laikotarpiu Jūs ėjote su kankintojais.

Rusų carų priespaudos laikais Jūs dėjotės su rusais ir buvote stropūs jų  
pagalbininkai lietuvių tautos surusavimo politikoje.

Lenkijai atplėšus nuo mūsų Vilniaus kraštą, Jūsų tautiečiai tame krašte  
dėjosi su lenkais ir buvo ištikimi okupanto tarnai, taigi ir Lietuvos priešai.

Nepriklausomoje Lietuvoje Jūs irgi nėjote su lietuvių tauta. Užsispyrę  
laikėtės rusų kalbos, niekinot visa, kas lietuviška, ir tik išnaudojote mūsų  
kraštą savo egoistiniais pralobimo tikslais. Nuo pat Lietuvos valstybės at-  
statymo pradžios Jūs ruošėtės mūsų valstybės laidotuvėms: Jūsų tautiečiai  
Lietuvoje organizavo nelegalią komunistų partiją, kurioje 90 % veikusių na-  
rių buvo Jūsų tautybės žmonės. Per komunistų partiją Jūs kaldinot Lietuvos  
valstybės žlugdymo planus ir slapta siuntinėjote Maskvos raudoniesiems  
budeliams prašymus, kad Lietuva būtų prijungta prie Sovietų Sąjungos.

Tačiau Jūsų nelojumas pasiekė neregėto laipsnio Sovietų Rusijai  
okupuojant mūsų kraštą. Jūs pirmieji sveikinote įsibraunančias rusų rau-  
donosios armijos bandas, keldami joms ovacijas ir apdovanodami gėlė-

mis. Jūsų tautybės žmonės grasino ir stumdė lietuvius kareivius, versdami juos gerbti sovietiškojo okupanto vėliavą, Maskvos budelių paveikslus. Jūs skubėjote išniekinti mūsų tautos didvyrius, mūsų tautos himną, mūsų papročius ir tradicijas.

Įsiteikę okupantui, Jūs užplūdote viešąsias įstaigas ir pagrobėte visą slaptosios policijos tinklą į savo rankas. Šitaip pasiremdami plikais rusų durtuvais, iš pasalų įleidę savo nagus į mūsų tautos kūną, Jūs nepaprastu uolumu persekiojote geriausius lietuvių tautos sūnus, išdavinėjote juos okupantui, sodinote į kalėjimus, kankinote ir žudėte, versdami juos išduoti priešui Lietuvos valstybės paslaptis ir savo brolius.

Šis Jūsų nusikaltimas, padarytas tuo metu, kada lietuvių tauta buvo nuginkluota ir bejėgė priešintis okupanto terorui, buvo įžūliausias lietuvių tautos ir valstybės išdavimas.

Lietuvos žydai,

Lietuvių tauta ilgai kentė Jūsų nedėkingumą ir įžulumą, nors savo elgesiu Jūs patys ugdėte lietuvių tautoje gilią panieką žydui. Tačiau Jūsų laikysenos pastaruoju laikotarpiu lietuvių tauta negali dovanoti, nes ji negali ir niekados neužmirš to fakto, kad Jūs Lietuvą išdavėte sunkiausiu ir nelaimingiausiu jos istorinio gyvenimo metu.

Todėl Lietuvių Aktyvistų Frontas, atstatydamas naują laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą, visos lietuvių tautos vardu iškilmingai ir neatšaukiamai pareiškia, kad:

1. Senoji Vytauto Didžiojo suteikta Lietuvoje prieglaudos teisė žydams visiškai ir visiems laikams atšaukiama;

2. Reikalaujame, kad žydai kuo greičiausiai apleistų Lietuvos žemę.

Kas iš žydų tautybės žmonių šiuo metu neišsinešdins kartu su Sovietų kariuomene, tas bus:

1. Suimtas ir atiduotas karo lauko teismui, jeigu jis pasižymėjo savo ypatingai piktais veiksmais, nukreiptais prieš Lietuvą, lietuvių tautą ar atskirą lietuvį;

2. Pašalintas iš Lietuvos prievarta, o jo turtas paimtas bendriems lietuvių tautos ir valstybės reikalam;

3. Kas iš žydų bandytų savo turtą sunaikinti ar žaloti, tas bus kuo griežčiausiai baudžiamas vietoje.

Žydai, Jūsų istorija Lietuvos žemėje, trukusi per penkis šimtus metų, jau baigta.

Neturėkite jokių vilčių ir jokių iliuzijų! Lietuvoje Jums vietos jau nebėra!

Lietuvių tauta, prisikeldama naujam gyvenimui ir naujai istorijai, Jus laiko išdavikais ir elgsis taip, kaip pridera elgtis su tokiais gaivalais.

Lietuvių Aktyvistų Fronto  
VYRIAUSIOJI VADOVYBĖ

*Hoover Institution Archives. Edvardas Turausko Fund. Originalas. (Kalba netaisyta).*

*Kn.: Truska L, Vareikis V. Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004, p. 242 (faksimilė).*

**Nr. 46. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie vokiečių  
žvalgybos agento J. Ivoškos bylos tyrimą. 1941 gegužės 3 d.**

d. Merkulovui  
d. Fedotovui

**Specpranešimas.**

Papildydami š.m. balandžio 11 d. specpranešimą Nr. 1/847 vokiečių šnipų IVOŠKOS, SAPIEGOS ir kitų byloje pranešame<sup>1</sup>:

Agentūrinių, tardymo priemonių procese buvo nustatyta, kad vokiečių žvalgybos užverbuotas ir atvykęs iš Vokietijos repatriacijos tvarka TODARAVIČIUS savo žvalgybiniame darbe privalėjo užmegzti ryšius su vokiečių agentais SAPIEGA ir IVOŠKA. Tuo atveju, jeigu TODARAVIČIUS negalės dėl vienokių ar kitokių priežasčių užmegzti ryšio su aukščiau minėtais agentais, TODARAVIČIUS privalėjo susisiekti su vokiečių agentu (rezidentu) SVETLAUSKU Antanu, Juozo sūnus, gimęs 1908 metais Seinų apskrities Punsco valsčiaus Radiškių kaime, lietuvis, pastaruoju metu gyveno pasienyje Kalvarijos miesto apylinkėse.

TODARAVIČIUS buvo slapta suimtas ir tardymo metu davė išsamius parodymus apie ryšius su vokiečių žvalgyba.

1941 metų balandžio 9 d. TODARAVIČIAUS parodymų pažyma.

*„Apytikriai 1940 m. rugpjūčio 8-9 dienomis į mano tėviškę, Valinčių (Vokietija) kaimą iš Lietuvos TSR nelegaliai atėjo IVOŠKA Julius ir, susitikęs su manimi, paprašė leidimo užėti. Pokalbio metu IVOŠKA papasakojo, kad jis atėjo į Vokietiją su Raudonosios Armijos žvalgybos valdybos užduotimi ir pasiūlė man nelegaliai pereiti į Lietuvos TSR teritoriją įforminti dokumentus ir gauti konkrečių žvalgybinę užduotį Vokietijos teritorijoje TSRS naudai.*

*Aš sutikau.*

*Naktį iš 11-os į 12-ją kartu su IVOŠKA nelegaliai perėjau sieną į Lietuvos TSR teritoriją. Sangrūdų miestelyje susitikau su SAPIEGA Petru ir dviem žvalgybos valdybos karininkais, iš kurių gavau instruktažą ir žvalgybinės veiklos Vokietijos teritorijoje praktines užduotis.*

*Parašiau autobiografiją ir pasirašiau savo norą dirbti Tarybų Sąjungos naudai.*

*Žvalgybos valdybos vyresnysis leitenantas (pavardės neprisimeinu) davė man užduotį Vokietijos teritorijoje susiršti su žvalgybos valdybos rezidentu IVOŠKA Leonu (Ivaškos brolis, <neįskaitoma>, gyvenančiu Suvalkų apskrities Valinčių kaime (Vokietija), kuriam aš turiu perduoti visas žvalgybinio pobūdžio žinias.*

*1941 m. sausio 28 d. aš atėjau į Punsco miestą, kur mane sutiko gestapo valdininkas BAČKŪNAS Pranas ir pakvietė į savo butą.*

*BAČKŪNO bute buvo gestapo Punsco miesto skyriaus viršininkas GUMANAS, kuris man pasakė:*

*„Mes žinome, kad tu esi Raudonosios Armijos žvalgybos valdybos agentas ir iš karto pasakė mano „slapyvardį <neįskaitoma>. Aš bandžiau nepripažinti, tačiau jis man papasakojo su kuo palaikiau ryšius žvalgybinėje veikloje ir net įvardijo maršrutus, kuriais nelegaliai pereidavau sieną iš Vokietijos į Lietuvos TSR teritoriją.*

*Man tapo visiškai aišku, kad IVOŠKA Julius ir IVOŠKA <neįskaitoma> turi ryšį su gestapu. Atsižvelgdamas į tai, daviau smulkius parodymus apie savo ryšius su DVRA žvalgybos valdyba. Visi mano parodymai buvo užrašyti į tardymo protokolą, kurį aš pasirašiau.*

*Po to kai pasirašiau parodymus, GUMANAS man pasakė:*

*„Nutraukite dalykiškus ryšius su žvalgybos valdyba ir pradėkite dirbti gestape, o jeigu nenorėsite šito daryti, tai mes jus atiduosime į teismą ir sušaudysime“.*

*Aš kelias minutes pagalvojau ir sutikau dirbti su gestapu. Pasirašiau.*

*Visas medžiagas aš privalėjau pasirašyti slapyvardžiu <neįskaitoma 074“.*

*Šiame konspiraciniame bute GUMANAS man pasiūlė užsirašyti persikėlimui iš Vokietijos į LTSR ir davė žvalgybinio pobūdžio užduotį rinkti žinias apie Raudonosios Armijos dislokavimą, ginkluotę, aerodromus, zenitinius pabūklus, duomenis apie valstybines įstaigas, mokyklas, geležinkelių tiltus.*

*Be to, GUMANAS man davė užduotį: persikėlus į Lietuvos TSR, padedant žvalgybos valdybos darbuotojams įsitaisyti dirbti Kauno arba Marijampolės darbininkų ir valstiečių milicijoje. Jeigu pavyks įsitaisyti Kauno mieste, susisiekti su Vokietijos žvalgybos rezidentu SAPIEGA Petru, o Marijampolės mieste – su IVOŠKA <neįskaitoma>. Tuo atveju, jeigu bus uždrausta įvažiuoti į Kauno miestą arba Marijampolę, užmegzti ryšį su Vokietijos žvalgybos rezidentu SVE-*

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr. 36.

TLAUSKU Antanu, gyvenančiu Rokiškių kaime ir perduoti pastarajam žvalgybinio pobūdžio žinias.

Gestapo skyriaus viršininkas GUMANAS kartu mane perspėjo, kad arešto atveju aš neduočiau parodymų apie žvalgybinę veiklą Vokietijos naudai ir jeigu tardymas įgaus intensyvių pobūdį reikės nusižudyti pasikariant<sup>1</sup>.

Siekiant atskleisti vokiečių žvalgybos kanalus \_\_\_\_\_<sup>1</sup> buvo pervербуotas ir pasiūstas užmegzti ryšį su vokiečių žvalgybos rezidentu SVETLAUSKU Antanu.

Š.m. balandžio 11 d. \_\_\_\_\_ kartu su operatyviniais darbuotojais išvyko į konspiracinio susitikimo vietą Kalvarijos mieste, kur po susitikimo, kurį laiką palaukus, SVETLAUSKAS ir \_\_\_\_\_ buvo suimtas ir pristatytas į Lietuvos TSR VSLK KRS.

Tardymo procese SVETLAUSKAS davė šiuos parodymus.

Išrašas iš 1941 m. balandžio 23 ir š.m. balandžio 26 d. SVETLAUSKO parodymo protokolo:

*„Gyvendamas per tris kilometrus nuo sienos verčiausi kontrabanda ir tuo tikslu dažnai pereidavau sieną iš Lietuvos į Vokietiją.*

*Vieno tokio perėjimo metu aš buvau sulaikytas Suvalkų geležinkelio stotyje.*

*Gestapo valdininkai mane tardė dėl kontrabandinės veiklos, o po to pasiūlė dirbti Vokietijos žvalgybinių organų naudai.*

*Apie savo sutikimą bendradarbiauti pasirašiau. Verbavo mane gestapo Suvalkų miesto skyriaus viršininkas DILBO Beko.*

*Smetonos režimo laikotarpiu gestapas man davė užduotį išaiškinti žmonių nuotaikas Vokietijos atžvilgiu ir tikslus tarybinės kariuomenės buvimo Lietuvoje duomenis.*

*Įvedus tarybų valdžią Lietuvoje žvalgybinio pobūdžio užduotys buvo išplėtos. Gestapo valdininkai man davė užduotį rinkti žinias apie Raudonosios Armijos dalinių dislokavimą Lietuvos TSR teritorijoje, raudonarmiečių skaičių, ginkluotės kiekį, mašinų, pabūklų, aerodromų, lėktuvų slaičių, plentų būklę, pasienio kariuomenės buvimą, pasienio režimą.*

*Surinktas žvalgybinio pobūdžio žinias perduodavau gestapo valdininkams Vokietijos teritorijoje, į kurią aš vaikščiodavau kartą per mėnesį.*

Š.m. balandžio 15 d. aš buvau dar viename konspiraciniame susitikime Vokietijoje, kurio metu asmeniškai perdaviau DILBO žinias apie Raudonosios Armijos dalinių koncentravimą TSRS ir Vokietijos pasienyje. Šį kartą DILBO įpareigojo mane vykti į Kauno miestą ir surasti ten kažkokią KUNCAITIENĘ, gyvenančią adresu: Basanavičiaus alėja Nr. 6a, bt. 1, ir paprašyti supažindinti su savo seserimi MATULIONYTE Olia, kuri dirba karo ligoninėje.

Susitikęs su MATULIONYTE, aš privalau pasakyti slaptažodį „Aš ir OKUBAS <neįskaitoma> ir gauti atsakymą: „Kada ateis brolis“. Tuomet pasakyti „Prašau supažindinti mane su AUGUČIU“. Užmezgęs kontaktą su MATULIONYTE, aš privalau kartu su ja eiti pas AUGUTį ir iš jo sužinoti, kokios būklės yra radijo siųstuvas ir ar surastas radistas. Ar yra atsarginių dalių visas komplektas. Jeigu radistas surastas, jį pervežti į Vokietiją pasitobulinti radijo technikoje.

Tuo atveju, jeigu radijo aparatas yra tvarkingas, aš privalau gauti radijo siųstuvo darbo tvarkaraštį ir jo šaukinius.

Be to, DILBO man davė įpareigojimą susitikti su 2-sios radijo stoties vadovu JASINSKU, gyvenančiu adresu Technikų prospektas Nr. 8.

Susitikęs su JASINSKU, aš turiu prisistatyti „Jonas Metalkis“, o jis turėtų paklausti – „Iš Marijampolės 30“.

Po to aš turiu išsiaiškinti, kokia radijo siųstuvų būklė. Jeigu radijo siųstuvas neparuoštas, pavesti JASINSKUI surasti radistą, kurį aš pagal DILBOS įpareigojimą turiu atsivežti su savimi į Vokietiją“.

Š.m. gegužės 3 d. LTSR VSLK operatyvinis darbuotojas buvo pasiūstas užmegzti ryšiui su JASINSKU. JASINSKAS pagal sutartą slaptažodį priėmė operatyvinį darbuotoją, labai susijaudinęs reagavo į ryšio nebuvimą ir pareiškė, kad jų organizacija pasiruošusi vykdyti diversines užduotis. Organizacijos nariai turi ginklą, tačiau dar reikia 20 revolverių.

2-jo konspiracinio buto adresu buvo pasiūstas operatyvinis darbuotojas. Pirmoji KUNCAITIENĖS konspiracinio buto grandis pagal slaptažodį priėmė mūsų operatyvinį darbuotoją, supažindino su savo seserimi MATULIONYTE Olia ir susitikimo metu jai buvo pasakytas slaptažodis. Vieną slaptažodžio dalį ji patvirtino, o antrą dalį – ne ir atsisakė kalbėtis.

## MŪSŲ PRIEMONĖS

Turimomis žiniomis, Lietuvos TSR teritorijoje yra didelė organizacija, kuri atlieka žvalgybinį darbą Vokietijos naudai ir ruošia kadrus diversi-

<sup>1</sup> Čia ir toliau dokumento tekste tuščia vieta.



niam, teroristiniam darbui, be to, Vokietijos karo su TSRS atveju organizacija privalo užtikrinti vokiečių desanto priėmimą, todėl šiuo metu ruošiami desanto išmetimo punktai.

Nepatikslintomis žiniomis organizacijoje yra 700 žmonių, kurie su-skirstyti į atskirus būrius. Organizacija turi didelį kiekį ginklų ir sprogs-tamosios medžiagos.

Siekiant likviduoti nurodytą organizaciją, visi figūruojantys agentūri-nėje tyrimo medžiagoje žmonės bus suimti.

Apie suimtųjų, susietų su aukščiau minėta organizacija, tardymo re-zultatus informuosime atėjus laikui.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS  
(GALDKOV)

LTSR VSLK KRS VIRŠININKAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS (ČERNONEBOV)

1941 m. gegužės 3 d. <sup>1</sup>.

1/944

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l. 83-88. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 47. Lietuvos TSR VSLK 4-jo skyriaus aiškinamasis raštas  
apie nelegalios radijo stoties paiešką Kaune.  
1941 m. gegužės 3 d.**

1941 m. gegužės 3 d. VSLK 4-jo skyriaus operatyvinė paieškos grupė radijo tarnybos techninėmis priemonėmis nustatė nelegalios radijo sto-ties, veikusios 60,2 m. banga šaukimo signalu „Ifa“.

Radijo stotis yra Kauno m. Seinų g. name Nr. 9 ir palaiko ryšį su radi-jo stotimi, kuri yra Štettino mieste (Vokietija).

Mes davėme 3-jam skyriui užduotį nustatyti visus šio namo gyventojus.

Pagal perimtą medžiagą, Kaune esanti stotis taip pat dirbs gegužės 4 d. 16 val. 30 min. vietos laiku.

Radijo stebėjimo duomenimis nurodyta radijo stotis priklauso vokie-čių karo žvalgybos radijo tinklui, kurio centras yra Štettine.

Kaune esanti radijo stotis, pradedant gegužės 1-ją, aktyviai keičiasi su savo korespondentu šifruota medžiaga. Per tą laiką ji į Štetiną perdavė 6 šifrogramas ir priėmė iš korespondento 2 šifrogramas.

Toliau vykdomas stebėjimas.

Lietuvos TSR VSLK 4-jo skyriaus viršininkas,  
valstybės saugumo kapitonas Špakovas

TSRS VSLK 4-jo skyriaus vyr. inžinierius,  
valstybės saugumo leitenantas Proškinas.

FST CA,

Ки.: Органы государственной безопасности СССР в Великой  
Отечественной войне. Сборник документов М., 1995. Т. 1. Кн. 2. С. 133.

<sup>1</sup> Dokumente klaidingai nurodytas balandis.

**Nr. 48. Iš vokiečių žvalgybos agento E. Drukteinio kvotos  
protokolo. 1941 m. gegužės 6 d.**

**Kvotos protokolas**

Drukteinis Edmundas, Prano sūnus, gimęs 1916 m. JAV  
Mičigano valstijos Detroito m., lietuvis, nepartinis, nevedęs,  
išsilavinimas nebaigtas aukštasis, profesija gydytojas, buvusios  
Lietuvos kariuomenės artilerijos leitenantas.

*Klausimas:* Tardymo organai turi žinių, kad Jūs esate vokiečių žvalgybos agentas. Ar Jūs tai pripažįstate?

*Atsakymas:* Taip. Aš pripažįstu save vokiečių žvalgybos agentu.

*Klausimas:* Kokiomis aplinkybėmis, kas ir kada Jus užverbavo?

*Atsakymas:* 1937 metais, baigęs tarnybą buvusioje Lietuvos kariuomenėje, aš įstojau į Kauno universiteto medicinos fakultetą.

Būdamas 1 –jo kurso studentu, aš susipažinau su bendrakursiu Kinderiu Alfredu, vokiečiu ir mes mokėmės iki 3-jo kurso, vėliau Kinderis pradėjo universitetą lankyti su pertraukomis. Aš padariau prielaidą, kad jis pradėjo dirbti vokiečių organizacijoje „Kulturfeland“.

Kinderiui pasitraukus iš universiteto mes toliau dažnai su juo susitikinėjome, dažniausiai universitete.

Pokalbių metu Kinderis zondavo mano politines pažiūras. Kinderis pokalbiuose su manimi norėjo sužinoti mano požiūrį į tarybinę santvarką Lietuvos TSR ir mano požiūrį į Vokietiją.

Š.m. kovo pradžioje aš sutikau Kinderį gatvėje (gatvės pavadinimo nepamenu). Pokalbio metu Kinderis pareiškė man, kad vokiečių gyventojai repatriacijos tvarka išvažiuoja iš Lietuvos TSR į Vokietiją, tačiau lieka daug lietuvių, kurie orientuojasi į Vokietiją.

Iš šios aplinkos vokiečiai pasirenka patikimus žmones šnipinėjimo darbui.

Pokalbio pabaigoje Kinderis man pasiūlė dirbti vokiečių žvalgybai, tačiau smulkiai mano kaip vokiečių žvalgybos agento funkcijų neaptarė, pareiškęs, kad supažindins su žmogumi atvykusiu iš Vokietijos.

Prabėgus 2-3 dienoms po šio pokalbio Kinderis man paskambino telefonu ir mes susitarėme susitikti Vytauto prospekte prie „Darbo rūmų“ pastato. Susitikęs su Kinderiu, mes kartu nuėjome į „Kulturfeland“ valdybą, kuri buvo įsikūrusi Vytauto prospekto pastate Nr. 24.

Ten Kinderis mane supažindino su vokiečių repatriacijos komisijos

nariu SS uniforma. Šis žmogaus iš karto paklausė Kinderio ar manimi galima pasitikėti ir visiškai manimi pasikliauti. Kinderis patikino žmogų SS uniforma, kad mane pažįsta seniai ir manimi galima pasitikėti.

Žmogaus su SS uniforma pavardė, kaip aš sužinojau pokalbio pabaigoje yra Kliausas.

Prieš galutinai įformindamas mano verbavimą vokiečių žvalgybos agentu, Kliausas manęs paklausė, ar aš galvoju imtis šnipų veiklos. Aš atsakiau, kad tarybinė žvalgyba dirba neblogai, todėl būtina sudaryti nedidelę patikimų žmonių grupę, kuri galėtų be rizikos imtis šnipinėjimo darbo. Kliausas pritarė mano pasiūlymui ir davė nurodymą sukurti tokią grupę, o apie tai, pasakė Kliausas, jis raportuos savo šefui Berlyne. Aš sutikau sukurti tokią grupę Kauno m. ir ėmiausi vokiečių žvalgybos rezidento funkcijų.

Be to, Kliausas paklausė, ar galiu rasti žmogų, kuris galėtų šnipinėjimo medžiagą radijo siųstuvu perduoti vokiečių žvalgybai.

Aš nurodžiau kaip labiausiai tinkamą kandidatūrą radiisto darbui savo brolių Drukteinį Praną, seniai besidominantį radijo reikalais.

Kliausas paklausė, kokia valiuta turi būti finansuojamas mūsų darbas. Aš jam atsakiau, kad reikės pinigų siųsti tarybiniais banknotais.

Tuo mūsų pokalbis baigėsi.

*Klausimas:* Kokias užduotis jums davė vokiečių žvalgyba?

*Atsakymas:* Kliausas man siūlė [imtis] tik karinių šnipinėjimų. Mano vadovaujama vokiečių žvalgybos rezidentūra turi pranešti į Vokietiją Raudonosios Armijos dalinių dislokaciją Lietuvos TSR teritorijoje, jų kiekį, karinių dalinių numerius, apie ginkluotę ir aprūpinimą kovine technika ir iš kokių karinių apygardų atvyko ir dar atvyks į Lietuvos TSR kariniai daliniai.

Kliausas instruktažo metu ypač atkreipė mano dėmesį į žvalgybos duomenų apie aviaciją rinkimą.

Pagal Kliausio užduotį rezidentūra turėjo rinkti duomenis apie lėktuvų tipus, jų kovines charakteristikas, aerodromų apsaugą ir jų išdėstymą, kokia zenitinės artilerijos būklė ir kur ji yra.

Mano pareiga taip pat buvo perduoti informaciją apie geležinkelio transporto būklę, ypač jeigu keičiamas traukinių judėjimo tvarkaraštis. Siųsti duomenis apie karinių sandėlių buvimo vietą ir jų turinį. Kliausas, duodamas šias užduotis, mane perspėjo, neapsiriboti tik šiomis užduotimis, o rodyti savo iniciatyvą ir visus kitus įdomius duomenis pranešti vokiečių žvalgybai.

*Klausimas:* Ką Jūs pritraukėte žvalgybiniam darbui Vokietijos naudai?

*Atsakymas:* Žvalgybiniam darbui Vokietijos naudai aš užverbavau

savo brolių Drukteinį Praną, Valeiką Matą, Belenkevičių Petrą, abu pagal profesiją inžinieriai-statybininkai. Juozas Juodišis dirba Vilniuje, Siera-kausko g. Nr. 24 arba 26; Rimas Pranas gyvena Vilniuje, mokosi karo mokykloje Antakalnio gatvėje. Gyvena Gedimino gatvėje, namo numerio neprisimenu; Verkutis Antanas, gyvena Dotnuvoje, Žemės ūkio akademijos studentas.

*Klausimas:* Per kokį laiką Jūs užverbavote minėtus žmones žvalgybiam darbui Vokietijos naudai?

*Atsakymas:* Šiuos žmones aš užverbavau per tris š.m. mėnesius.

*Klausimas:* Kokias užduotis Jūs skyrėte užverbuotiems agentams?

*Atsakymas:* Savo agentams aš skyriau užduotis rinkti žinias pagal gyvenamąją vietą, komandiruotėse, asmeniškai stebėti, tai pat bendraujant su vietos gyventojais. Surinktas žinias jie perduodavo man tiek raštu, tiek ir žodžiu.

*Klausimas:* Kokias Jums žinias ir per kokį laikotarpį perdavė jūsų agentai?

*Atsakymas:* Žinias aš gaudavau labai dažnai, todėl negaliu prisiminti, kas ir kokias žinias man perdavė. Mūsų šnipinėjimo veiklos pradžioje mane aplankė Juodišis ir perdavė žinias, apie karinių ešelonų judėjimą. Kaip jis surinko šias žinias aš nežinau.

Antras agentas Valeika dažnai važiuodavo tarnybos reikalais į Vilnių ir ten aplankydavo Rimą Praną ir Juodišį Juozą, kurie perduodavo žinias apie aerodromų išsidėstymą, Raudonosios Armijos dalinių dislokavimą. Be to, aš pats asmeniškai rinkau šnipinėjimo žinias apie karinių ešelonų judėjimą ir perduodavau broliui Drukteinui Pranui, kuris jas išsiųsdavo radijo siųstuvu vokiečių žvalgybai.

*Klausimas:* Kokiu būdu Jūs perduodavote surinktas žinias vokiečių žvalgybai?

*Atsakymas:* Surinktas žinias perduodavome radijo siųstuvu, kurį turėjo mano brolis Drukteinis Pranas, o pranešimus simpatiniu rašalu rašė ir siuntė paštu dviem adresais, kuriuos man davė Kliausas:

a) Štettino m., Šternbergo g. Nr.

b) Štettino m., Kronprinco g. Nr.

*Klausimas:* Kiek Jūs perdavėte pranešimų radijo siųstuvu ir parašytus slaplaraščius?

*Atsakymas:* Radijo siųstuvu mes perdavėme beveik 30 karinio pobūdžio pranešimų ir išsiuntėme tris laiškus taip pat su nemažiau vertingomis karinėmis žiniomis.

*Klausimas:* Kas Jums davė radijo siųstuvą?

*Atsakymas:* Tris dienas iki repatriacijos pabaigos, maždaug 1941m.

03.19-20 dienomis aš buvau gimnazijoje, kur kalbėjau su Kliausiu, jis dar kartą instruktavo mane kaip vykdyti šnipinėjimą. Pakeliui namo mane sutiko Kinderis ir perdavė lagaminą su radijo siųstuvu.

Radistu aš pasirinkau savo brolių Drukteinį Praną, kuriam ir perdaviau radijo siųstuvą.

Kliauso nurodymu aš išpėjau brolių, kad jeigu valstybės saugumo organai ims jį įtarti dėl turimo radijo siųstuvo, jį jis privalo sunaikinti.

*Klausimas:* Kiek pinigų rezidentūros finansavimui Jūs gavote iš vokiečių žvalgybos?

*Atsakymas:* Paskutinio susitikimo su Kliauso metu jis perdavė man 4 tūkstančius tarybinių banknotų agentūros atlyginimui.

Balandžio pabaigoje pagal trafaretinį slaptažodį Belenkevičiui prisi-statė vokiečių žvalgybos kurjeris ir įteikė pinigus perduoti man. Tokiu būdu už šnipinėjimą iš vokiečių žvalgybos nuo kovo 19 dienos iki arešto gavau 7 tūkstančius rublių.

*Klausimas:* Kokiu trafaretiniu slaptažodžiu buvo palaikomas ryšys su vokiečių žvalgyba?

*Atsakymas:* Vokiečių žvalgybai aš pranešiau agentų pavardes, adresus, slapyvardžius. Pas kiekvieną agentą šiais adresais galėjo ateiti vokiečių žvalgybos kurjeris ir pasakyti: „Ar čia gyvena Jonas Bataitis?“ Tas, kuriam užduotas klausimas, privalo atsakyti: „Čia toks negyvena, čia gyvena Juozas Norkus“. Kurjeris turi pasakyti: „Mane atsiuntė Borisas“. Teisingai atsakius slaptažodį, agentas privalo priimti vokiečių žvalgybos kurjerį.

*Klausimas:* Pranešime Nr. 5, kurį Jūs gavote š. m. gegužės 1 dieną, nurodyta, kad laiškas išsiųstas Barborai. Kas tokia Barbora?

*Atsakymas:* Prieš išvažiuodamas į Vokietiją Kliausas prašė rasti „pašto dėžutę“, į kurią jis galėtų man siųsti laiškus. Tuo tikslu aš pasinaudojau namų darbininkės Barboros Drunaitės buto adresu Pažangos g. Nr. 6, bt. 4, kuriame aš anksčiau gyvenau. Adresą aš daviau vokiečių žvalgybai, nieko nepaaiškinęs pačiai Drunaitėi ir kai atėjau atsiimti, laišką ji ėmė prieš-tarauti, todėl aš nutariau informuoti vokiečių žvalgybą, tačiau nespėjau, nes buvau areštuotas.

*Klausimas:* Kas ateidavo nuo vokiečių žvalgybos?

*Atsakymas:* Balandžio 30 d. į mano butą atėjo žmogus ir pareiškė, kad turi mano sesers vyro, gyvenančio Berlyne įpareigojimą. Dar anksčiau su sesers vyru buvo sutarta, jeigu nuo jo ateis žmogus, turi pasakyti „Berta Braušpveig“.

Jis pasakė man, kad dirbo viename fabrike su sesers vyru, aš manau, kad jis rekomendavo mane kaip aktyvų nacionalistą, nors Kliausas mane instruk-

tavo elgtis nepastebimai ir nesireikšti nacionalistinėje veikloje. Todėl aš šio žmogaus nepriėmiau. Pokalbio metu jis pasivadino Ašmenskiu Jonu.

Ašmenskis man pasakojo, kad jis turi nuvykti į Vilnių ir susisiekti su Daukantaite Stase, Vilniaus universiteto ekonomikos fakulteto studente.

Aš manau, kad Ašmenskis yra vokiečių žvalgybos agentas ir turi užduotį, apie kurią jis man nieko nepasakojo.

Klausimas: Koks buvo Jūsų slapyvardis, dirbant vokiečių žvalgyboje?

Atsakymas: Aš pasirinkau slapyvardį Stepas Matulaitis, apie tai pranešiau Kliausui į Vokietiją.

Protokolas parašytas pagal mano pasakytus žodžius, perskaitytas ir pasirašytas.

Drukteinis Edmundas.

Tardė: TSRS VSLK 2-osios valdybos 4-jo skyriaus 1-jo poskyrio viršininkas, valstybės saugumo kapitonas Jendakov, TSRS VSLK 2-osios valdybos 1-jo skyriaus 3-jo poskyrio vyr. operatyvinis įgaliotinis, valstybės saugumo leitenantas Kozirev.

Vertėjas: LTSR VSLK KRS operatyvinis įgaliotinis Šupinis.

*Кп.: Прибалтика под знаком свастики (1941-1945): Сборник документов. М., 2009. С. 108-112.*

**Nr. 49. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie iš Vilniaus miesto milicijos valdybos sandėlių pagrobtų granatų paieškos rezultatus“**

Visiškai slapta

**AIŠKINAMASIS RAŠTAS**  
Apie iš Vilniaus miesto milicijos valdybos sandėlių  
pagrobtų granatų paieškos rezultatus

1941 m. gegužės 5 d. padėtis.

Iki 1940 metų spalio Vilniaus miesto milicijos valdybos ginklų sandėliai buvo buvusių policijos valdininkų PETUŠKO, BARTKAUS ir KRAVECO žinioje.

1940 metų spalio antroje pusėje milicijos ginklų sandėlio vedėjo pareigoms buvo paskirtas demobilizuotas iš Lietuvos nacionalinio korpuso BELKIAVIČIUS Jurgis, Juozo sūnus.

BELKIAVIČIUS prieš priėmimą į milicijos organus nuo 1919 iki 1940 metų spalio tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Paskutinės jo pareigos – viršila.

Pagal savo socialinę-turtinę padėtį BELKIAVIČIUS yra kilęs iš labai pasiturinčių valstiečių šeimos.

1940 metų gruodžio pabaigoje į milicijos rezervo patalpas, esančias Klaipėdos g. Nr. 4 atėjo tokios sudėties komisija: DVRA vyresnysis leitenantas, pavardė iki šiol nenustatyta, ir vietos atstovai: ūkio dalies vedėjas GALKASKAS ir milicijos komendantas SYSORINAS.

Komisija, įvertinusi ginklų, tuo pačiu ir granatų būklę, jų dalį su rūdžių pėdsakais kitą dieną susprogdino, o likusius 500 vienetų ir tokių pat kiekį sprogdiklių joms DVRA vyresnysis leitenantas pasiūlė perkelti į rūsio patalpas. Sandėlio vedėjas BELKIAVIČIUS po kelių dienų taip ir padarė.

Apie tai, kad didelis kiekis kovinių rankinių granatų perneštas į rūšį, kuriame, beje, yra atsarginis išėjimas į Klaipėdos gatvę, o durys iš vidaus buvo uždamos tik paprasta svertų sistema, žinojo: DVRA vyresnysis leitenantas SYSORIN, GALKASKAS, BELKIAVIČIUS, MIKIŪKŠTIS – ginklų meistras ir atskiri milicijos vidaus posto budintieji milicininkai.

Be to, pagal BELKIAVIČIAUS ir JUODGALVIO parodymus apie rūsio patalpose, neturinčiose reikiamų užraktų, esamą didelį kovinių gra-

natų kiekį žinojo ir lenkai dažytojai, kurie dažė ir baltino koridorių, iš kurio į rūsį yra išėjimo liukas, taip pat neužrakinamas, ir kurio iš esmės niekas nesaugo.

Tačiau sandėlio išdėstymas ir atsarginis išėjimas neduoda jokios galimybės be milicijos darbuotojų dalyvavimo išnešti iš sandėlio granatų. 1941 m. balandžio 16 d. mes apklausėme milicijos tardomą POŠKŲ Alfonsą, kuris mūsų duomenimis buvo glaudžiai susijęs su milicijos 3-jo skyriaus darbuotojais.

Tardymo metu POŠKUS aiškino:

*„Bendraudamas iš esmės tik su nacionalistiškai nusiteikusiais milicijos 3-jo skyriaus darbuotojais, aš vis labiau ir dažniau įsitraukdavau į kolektyvines išgertuves, kurių metu vyko aršūs antitarybiniai pokalbiai. Pavyzdžiui, 1941 metų vasarį vienu kolektyvinių išgertuvių valgykloje Stepono gatvėje metu aš pakėliau bokalą ir paskelbiau tostą už laimingą Tarybų Lietuvą“.*

Milicijos 3-jo skyriaus įgaliotinis RAIŠYS Izidorius su neapykanta suriko:

*„Iš kur tu toks Lietuvos gynėjas atsiradai, aš nepripažįstu komunistų, mums Tarybų Lietuva nereikalinga“.*

Į ginčą, gindamas RAIŠĮ, įsikišo KONDRASĖVIČIUS ir dalyvavusios moterys, kurių pastangomis įsiliepsnojęs barnis buvo nutrauktas.

Po minėto POŠKAUS ir RAIŠIO konflikto lietuvių nacionalistai-milicijos darbuotojai ėmė stengtis POŠKŲ patraukti į savo pusę. Apie tai POŠKUS sakė:

*„Mane vėl pakvietė į kolektyvines išgertuves, kuriose dalyvavo 12 žmonių, iš jų aš pažinojau ČELKAUSKĄ Vladą, JAKIMAVIČIŲ ir VOLODKINĄ.*

*Mums truputį išgėrus, ČELKAUSKAS Vladas pasivedėjo mane į šalį ir pradėjo santūriai tonu priekaištauti:*

*„Tai ką, mus lietuvius išduodi, tu jau turbūt pranešei į VRLK? Ką jie tau duos? Nieko! Tu galvoji mes tokie bejėgiai, mūsų daug, mes organizuoti, mes turime ir ginklų. Maža to, jeigu mums prireiks granatų, mes jų greitai galime gauti, penkios minutės baimės ir mes jų turėsime tiek kiek mums reikia. Granatų yra milicijoje ir mes žinome, kaip jas paimti.*

*Šių išgertuvių metu kažkas iš dalyvaujančių pasakė, kad bombos yra milicijos rezervo sandėliuose Klaipėdos gatvėje.*

*Kalbėjusiojo pavardės neprisimenu, tačiau gerai atsimenu, kad tai pasakė milicijos darbuotojas.*

*ČELKAUSKUI aš pasakiau, kad apie RAIŠIO antitarybinį pasakymą niekam dar nesakiau ir nepasakysiu... , po to, mano ir nacionalistiškai nusiteikusių milicijos 3-jo skyriaus darbuotojų santykių įtampa baigėsi. Mūsų santykiai vėl tapo įprasti, t.y. tokie, kokie buvo iki aukščiau minėto konflikto“.*

1941 m. vasario 10-11 dienomis į POŠKAUS butą atėjo nepažįstamas jam žmogus, lietuvis, aukščiau vidutinio ūgio, vidutinio apkūnumo, angliškais ūsiukais, ir pareiškė, kad nori pasikalbėti vienu reikalu. Į pasiūlymą POŠKUS atsakė: „Kalbėkite, aš klausau“, nepažįstamasis atsakė: „Ne, namuose mes negalime pasikalbėti, eikime kur nors“. POŠKUS apsirengė ir su nepažįstamuoju išėjo į miestą. Į klausimą apie tai suimtas POŠKUS tardymo metu pranešė:

*„Aš apsirengiau ir išėjau su nepažįstamuoju. Mieste pakeliui nepažįstamas man lietuvis pasakojo apie tai, kad Vilniuje, Kaune, Tauragėje ir kituose Lietuvos TSR miestuose yra ir veikia antitarybinė organizacija „Lietuvos gelbėjimo komitetas“. Organizacija daugelyje įstaigų turi nedideles savo dalyvių grupes, kuriose yra po 3-5 žmones.*

*Vilniaus miesto milicijos kiekviename skyriuje taip pat yra mūsų organizacijos narių.*

*Gedimino gatvėje mes užėjome į barą. Nepažįstamasis užsakė dvi porcijas dešrelių ir alaus. Užkandžiaujant šis nepažįstamasis pasiūlė man įstoti į minėtą lietuvių nacionalistinę organizaciją.*

*Konkrečiau atsakymo aš jam nedaviau, bet ir neatsisakiau“.*

POŠKUS, apibūdindamas milicijos 3-jo skyriaus atskirus antitarybinių nuotaikų darbuotojus, nurodė, kad LTSR teritorijoje veikiančios kontrrevoliucinės, nacionalistinės lietuvių organizacijos „Lietuvos gelbėjimo komitetas“ nariais yra ČELKAUSKAS Vladas, KONDRASĖVIČIUS, RAIŠYS, KRIAUCIŪNAS.

Š. m. balandžio 20 d. visi išvardinti asmenys, išskyrus pasislėpusį ČELKAUSKĄ Vladą, buvo suimti, tardymo metu prisipažino ir davė parodymus.

Suimtas RAIŠYS Izidorius, Jono sūnus, gimęs 1916 metais Rokiškio



apskirtyje, nepartinis, milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis 1941 m. balandžio 22 d. tardymo metu parodė:

*„Man tikrai žinoma tai, kad Vilniaus, Kauno ir kitų apskričių milicijos skyriuose ir poskyriuose yra ir veikia nelegali lietuvių kontrrevoliucinė organizacija, kuri kovoja prieš visą tarybų valdžios veiklą Lietuvos TSR.*

*Ši organizacija iškėlė uždavinį ginkluotu keliu nuversti LTSR tarybų valdžią TSRS ir Vokietijos karinių veiksmų metu; visi šios organizacijos nariai karo metu kovos vokiečių armijos pusėje, lietuviški daliniai dislokuoti Vilniuje taip pat privalės kartu su visais kontrrevoliucinės organizacijos nariais kovoti prieš partijos ir tarybų valdžios priemones LTSR teritorijoje.*

*Visi kas eis prieš organizaciją bus sunaikinti“.*

*„Grupės nariai labai dažnai rinkdavosi ir vykdavo kontrrevoliucinio pobūdžio pokalbiai. Tokių pokalbių metu grupių vadovai reikalavo, kad organizacijos dalyviai apdorotų savo artimus pažįstamus lietuvius, o labiausiai patikimus verbuotų į organizaciją, vestų antitarybinę agitaciją, aiškindami, kad tarybų valdžia grobia Lietuvą, išveža vertybes, produktus. Raginti visus lietuvius priešintis tarybinių organų veiklai ir vienytis į organizaciją „Lietuvos gelbėjimo komitetas“ būsimai ryžtingai kovai už nepriklausomą Lietuvą“.*

*„1941 metų balandžio pradžioje milicijos 3-jo skyriaus kontrrevoliucinės organizacijos narių nelegaliame susirinkime, kuriame mes išlydėjome ČELKAUSKĄ, dalyvavo šie darbuotojai: ČELKAUSKAS Vladas, KRIAUCIŪNAS Jonas, KLIČIUS, KONDRAŠEVIČIUS Jonas, KRIAUCIŪNAS Jonas, ADYKUS, KLIČIUS, KUJALIS, IVANAUSKAS, MASELSKIS, SUKONKO, MASAITIS ir kiti, iš viso maždaug 20 žmonių, tačiau visų pavardžių aš nežinau. Šio nelegalaus susirinkimo iniciatorius buvo ČELKAUSKAS Vladas.*

*Aš asmeniškai žinau, kad kontrrevoliucinės organizacijos dalyviais yra: ČELKAUSKAS Vladas, KRIAUCIŪNAS Jonas, KLIČIUS, KONDRAŠEVIČIUS Jonas ir milicijos 3-jo skyriaus registratorius (ADOMKUS). Organizacijai pritarė: IVANAUSKAS, KUJALIS, JAMČIULIS, MASELSKIS“.*

*„Aukščiau minėtame nelegaliame susirinkime kalbėjo ČELKAUSKAS ir visiems mums įsakė tiek organizacijos nariams, tiek ir dalyvau-*

*jantiems kovoti prieš tarybinę santvarką Lietuvoje. ČELKAUSKAS sakė, kad greitai į Lietuvą ateis vokiečiai ir mus išvaduos“.*

Suimtas organizacijos narys KRIAUCIŪNAS Jonas, Jono sūnus 1941 m. balandžio 24 d. tardymo metu sakė:

*„Taip, aš esu lietuvių kontrrevoliucinės nacionalistinės organizacijos, veikiančios tarp milicijos darbuotojų, narys. Į organizaciją 1941 metų pirmosiomis kovo dienomis užverbavo ČELKAUSKAS Vladas.*

*Asmeniškai žinau šiuos lietuvių kontrrevoliucinės organizacijos narius:*

*a) ADOMKUS – milicijos 3-jo skyriaus registratorius, aktyvus organizacijos dalyvis. ADOMKUS milicijos darbuotojams dalino Vokietijoje leidžiamą nelegaliai į LTSR pristatytą nacionalistinį laikraštį „Nepriklausoma Lietuva“.*

*b) KLIČIUS – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis, eilinis organizacijos dalyvis.*

*c) VERBUS – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis, eilinis organizacijos narys.*

*d) KUJALIS – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis, eilinis organizacijos dalyvis.*

*e)) RAIŠYS – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis, eilinis organizacijos dalyvis*

*f) KONDRAŠEVIČIUS – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinis, eilinis organizacijos dalyvis.*

*g) MASELSKIS – milicijos 3-jo skyriaus vyresnysis operatyvinis darbuotojas. Kokią padėtį užima organizacijoje nežinau.*

*h) SEMAITIS – buvęs milicijos 3-jo skyriaus operatyvinis įgaliotinis, atleistas iš milicijos kaip buvęs šaulys.*

*j) Aš – KRIAUCIŪNAS – milicijos 3-jo skyriaus operatyvinis įgaliotinis.*

*Privalau pridurti, kad apie milicijos 3-jame skyriuje esančią organizaciją turėjo žinoti ir skyriaus viršininkas – ALEKSANDRAVIČIUS, nes mes dirbome beveik atvirai. Buvo dažni atvejai, kai įvairių operatyvinių pasitarimų metu ČELKAUSKAS pasisakydavo griežtai antitarybiniu tonu, tačiau ALEKSANDRAVIČIUS nesiimdavo reikiamų priemonių jį sutramdyti, tik jį pertraukdavo, pareikšdamas: „Nusiramink, nutrauk savo agitaciją“. Maža to, ALEKSANDRAVIČIUS kartais likdavo su ČELKAUSKU vienu du ir apie kažką kalbėdavosi.*

*Aš asmeniškai mačiau, kad ALEKSANDRAVIČIUS nevengė ČELKAUSKO, neretai kartu vaikščiodavo gatvėmis, o kartais ir išgerdavo. ČELKAUSKAS savo ruožtu jam į butą pristatydavo prostitučių.*

*Mūsų milicijos skyriaus politinis vadovas ilgai sirgo, o pasveikęs reikiamai neatliko auklėjamo darbo.*

*Pirmąjį ir antrąjį visiškai pavadavo ČELKAUSKAS Vladas – nesitaikstantis antitarybininkas.*

*Laikau būtinu atskirai apibūdinti miesto milicijos valdybos darbuotoją JAKIMAVIČIŲ. Praeityje JAKIMAVIČIUS gyveno Klaipėdoje, dirbo mokytoju, kartu buvo Klaipėdos šaulių viršininku. Kai vokiečiai okupavo Klaipėdą, JAKIMAVIČIUS mokėsi universitete. Lietuvoje įtvirtinus tarybų valdžią JAKIMAVIČIUS įstojo į miliciją ir šiuo metu atlieka miesto valdybos KSNG operatyvinio darbuotojo pareigas. ČELKAUSKAS išvykimo į Šiaulius išvakarėse visą naktį girtuokliavo JAKIMAVIČIAUS bute, kartu dalyvavo ir SEMAITIS, iš kurio aš ir sužinojau apie šį girtuokliavimo atvejį.*

*ČELKAUSKAS buvo mūsų kontrrevoliucinės grupės vadovu“.*

Suimtas KONDRASHEVIČIUS Jonas, Vinco sūnus 1941 m. balandžio 25 d. aiškino:

*„1940 metų rugsėjį aš pradėjau dirbti milicijos 3-jame skyriuje ir todėl patekau į ČELKAUSKO Vlado, RAIŠIO Izidoriaus, KRIAUCIŪNO Jono ir kitų kompaniją. 1941 metų sausį aš jau supratau, kad visi šie žmonės yra antitarybinių nuotaikų ir agituoja prieš tarybų valdžią. Apytikriai nuo šio momento ČELKAUSKAS Vladas ir KRIAUCIŪNAS Jonas stengiasi mane paveikti antitarybine dvasia. ČELKAUSKAS ir KRIAUCIŪNAS pokalbiuose su manimi pasisakė už būtinumą aktyviai kovoti prieš tarybų valdžios veikimą. Jie įžūliai melavo, kad iš Lietuvos išvežamos visos vertybės, kad Tarybų Sąjungoje nieko nėra ir viskas labai brangu. Nors formaliai niekas iš kontrrevoliucinės organizacijos narių manęs neverbavo, aš niekam nedaviau jokios priesaikos, tačiau kadangi aš pritariau visiems išpuoliams prieš tarybų valdžią ir pats buvau nusiteikęs antitarybine dvasia, todėl faktiškai mane pradėjo laikyti kontrrevoliucinės organizacijos nariu. Mano paties nuomone, apytikriai nuo 1941 metų vasario esu šios organizacijos narys.*

*Ne vieną kartą kalbantis su ČELKAUSKU ir KRIAUCIŪNU, jie man sakė, kad organizacija kelia uždavinį prijungti Lietuvą prie*

*Vokietijos, dabar būtina stiprinti organizaciją, o prasidėjus TSRS ir Vokietijos karui, pradėti ginkluotą sukilimą tarybinės kariuomenės užnugaryje ir užtikrinti Vokietijos pergalę prieš TSRS.*

*Kontrrevoliucinės organizacijos nariai yra ČELKAUSKAS Vladas, RAIŠYS Izidorius, KRIAUCIŪNAS Jonas, ADOMKUS ir aš, KONDRASHEVIČIUS.*

*Apskritai, visa arba beveik visa milicijos 3-jo skyriaus vadovybė žinojo apie ČELKAUSKO Vlado ir KRIAUCIŪNO Jono antitarybinę agitaciją. Šie antitarybiniškai nusiteikę Lietuvos tautos priešai milicijoje garsėjo, vaidino „didvyrius“, visi juos gerbė ir apie antitarybinę veiklą niekam nepranešdavo“.*

1941 m. gegužės 3 d. papildomai POŠKUS Alfonsas sakė:

*„Ne vieną kartą susitikdamas su nacionalistiškai nusiteikusiais lietuviais įvairiose viešose vietose: klubuose, valgyklose, aludėse, taip pat iš atsitiktinių susitikimų gatvėje iš daugelio asmenų daug kartų teko girdėti, kad Kaune yra lietuvių kontrrevoliucinės nacionalistinės organizacijos vadovaujantis centras.*

*Man taip pat teko girdėti, kad lietuvių kontrrevoliucinės organizacijos žinioje Kaune ar Kauno miesto ribose, ar jo priemiestyje yra slapta veikiantis trumpabangis radijo siųstuvas..*

*Man pažįstamas vienas asmuo, gyvenantis Kaune, pavarde VILKAITIS, vardo neprisimenu, kuris dar prie Smetonos režimo buvo radijo mėgėjas ir turėjo savo žinioje trumpabangę radijo stotį, kuri veikė 41 – Kaunas 3 banga arba 42 – Kaunas 3 banga. VILKAITIS gyveno Višinskio g. namas Nr. 35.*

*Iš asmens, kuris 1941 metų vasario 11 d. ankstesnio tardymo metu pasakotomis aplinkybėmis mane bandė verbuoti į organizaciją – „Lietuvos gelbėjimo komitetas“, aš žinau, kad šio komiteto sudėtyje yra 12 žmonių, tačiau kas personaliai – aš nežinau“.*

VSLK Vilniaus miesto valdyboje pagrobtų 500 granatų byloje iš viso suimta 12 žmonių.

Suimti – RAIŠYS Izidorius, KRIAUCIŪNAS Jonas, KONDRASHEVIČIUS Jonas prisipažino, kad dalyvauja kontrrevoliucinėje organizacijoje ir dėl to davė parodymus.

Suimti – ADAMKUS Antanas ir JAKIMAVIČIUS – prisipažino iš dalies.

Suimti – JUODGALVIS Adolfas – konvojaus būrio vadas, BELKIA-VIČIUS Jurgis – ginklų sandėlio vedėjas, MIKIŪKŠTIS Antanas, ČELKAUSKAS Antanas, MIŠKINIS Vladimir parodymų iš esmės nedavė.

Atliekant suimtojo JUODGALVIO buto kratą buvo aptikta ir paimta „Mils“ sistemos granatų sprogdyklių; vėliau atidarius sandėlį Nr. 13, kuris buvo to pačio JUODGALVIO žinioje, dar buvo rasta „Mils“ sistemos 40 vienetų sprogdyklių ir paslėptos po mediniu sofos dangčiu 6 tuščios dėžės granatams laikyti.

Siekiant labiau išplėsti tyrimą, numatyta suimti, kaip kontrrevoliucinės organizacijos dalyvius, paminėtus anksčiau suimtųjų parodymuose šiuos asmenis: ALEKSANDRAVIČIŲ Petrą – milicijos 3-jo skyriaus viršininką, MASELSKĄ J.A. – milicijos 3-jo skyriaus vyr. operatyvinį įgaliotinį, KUJALĮ, KLIČIŲ, SUKANKĄ – milicijos 3-jo skyriaus apylinkės įgaliotinius, SEMAITĮ – buvusį milicijos 3-jo skyriaus operatyvinį darbuotoją ir ČAPLIKĄ I.V. – milicijos 2-jo skyriaus apylinkės įgaliotinį.

Agentūrinio darbo tvarka padaryta štai kas: siekiant atskleisti Vilniaus miesto milicijos darbuotojų kontrrevoliucinę organizaciją buvo užverbuoti trys Vilniaus miesto milicijos darbuotojai.

Buvo užverbuoti 4 milicijos darbuotojai ir jų aplinkos žmonės, kurie palaiko žymiai glaudesnius ryšius su kontrrevoliucinės organizacijos nariais.

Numatyta užverbuoti kontrrevoliucinės organizacijos narių parodymuose minimą milicininką JONIKĄ, kuris platino kontrrevoliucinį laikraštį „Nepriklausoma Lietuva“, kontrrevoliucinės organizacijos „Šaulių mirties bataliono“ organą.

Be to, remiantis agentūriniais duomenimis numatyta užverbuoti 3 milicijos darbuotojus ir jų aplinkos asmenis.

Apie agentūrinio-tardymo veiklą, atskleidžiant kontrrevoliucinę organizaciją ir pagrobtų granatų paiešką reguliariai informuosime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 8 d.

Nr. 1/983

Kaunas

*LYA, f. K-1m ap.10, b. 5, l. 123-136. Kopija rusų kalba.*

## **Nr. 50. Lietuvių aktyvistų fronto propagandos komisijos pirmininko Bronio Railos rašinys „Už ką kovoja aktyvistai?“ [1941 m. pavasaris].**

DĖL KO KOVOJA AKTYVISTAI?

### **I. LIETUVA BOLŠEVIZMO VERGOVĖS PANČIUOSE**

#### **1. Amžinas lietuviškumas**

Narsios aiškių giminės, kuriose lietuvių visuomet turėjo vadovaujamąjį vaidmenį, senovėje buvo sukūrusios didelę ir galingą valstybę. Didieji Lietuvos kunigaikščiai ir karaliai parodė daug narsos, sumanumo, triūso ir sielos pastatyti valstybei, kuri per šimtmečius apsprendė lietuvių tautos likimą ir visiems amžiams lietuvių sieloje įtvirtino nepalaužiamą laisvės ir nepriklausomybės valią. Daug didžiųjų sūnų išugdė senoji aiškių žemė. Mindaugo, Gedimino, Algirdo, Kęstučio, Vytauto vardai šios erdvės padangėje tačiau visuomet švies, kaip pačios skaidriausios žvaigždės...

Šalia didybės ir pergalės, šalia laisvės ir gerovės lietuvių tauta savo nuotykingos istorijos bėgyje gavo pergyventi ir daug sunkių bei juodų dienų. Patekusi į nelaimingą „uniją“ su senąja Lenkija, Lietuvos didžioji kunigaikštija drauge pateko ir į tą netvarkos srovę, kuri visuomet lydėjo lenkų tautą ir kuri pagaliau bendrąją lietuvių lenkų valstybę privedė prie gėdingo išparceliavimo. Dėka unijos su Lenkija buvo stengiamasi pavogti ar nusavinti didžioji didingos Lietuvos praeities šalis. Lenkiškos šlehtos įtaka skverbėsi į lietuviškas žemes, stengdamosi susilpninti ir iškreipti lietuviško savarankiškumo valią. Su šlehtos nusipolitikavimu ir lietuvių tauta pateko į visiško carizmo jungą, kuris truko daugiau kaip šimtmetį ir kurio metu lietuvių tautai iš rusiškų žandarų teko iškentėti žiaurią tautinę, dvasinę ir fizinę priespaudą.

Bet amžinasis lietuviškumas, semdamasis stiprybės iš savo didingos praeities, susikaupęs lietuviškos žemės purentojų sielose, carų imperializmo ir laukinės priespaudos nebuvo nei sunaikintas, nei nugalėtas. Gimė nauji pranašai ir kovotojai. Lietuvių tautai ėmė brėkšti naujo gyvenimo Aušra. Laisvės Varpo garsai suskambo. Nujaučiamų didelių europinių kovų išvakarėse ir lietuvių tautai ėmė šviesti nepriklausomybės Viltis...

Didysis Karas sugniuždė didžiausiąją Europos tautų kalėjimą – caristinę Rusiją. Netrukus ir lietuvių tautos atstovai savo amžinojoje sostinėje Vilniuje 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos valstybės Nepriklausomybę. Paskelbtąjį Nepriklausomybės Aktą tūkstančiai geriausių tautos

sūnų savanorių savo krauju ir pasiaukojimu pavertė gyvenimo tikrove.

1918–20 metais Lietuvos nepriklausomybė buvo iškovota, nors ir nepavyko atsteigti Lietuvos valstybės jos teisingose sienose. Beveik trečdalis žemių su sostine Vilniumi paliko okupuota klastingo „istorinio brolio“ – naujosios Lenkijos imperializmo.

Amžinasis lietuviškumas dvidešimt su viršum metų vėl gavo išsilieti į savo trokštamą geriausią tautinių jėgų reikimosi pavidalą – laisvą ir nepriklausomą valstybę. Sunkiausiomis sąlygomis jis sugebėjo pažadinti sveikas tautines pajėgas, kurios per trumpą laiką veik iš nieko galėjo sukurti naujos valstybės pastatą. Šiame nepriklausomos kūrybos laikotarpyje lietuvių tauta darė jaučiamą pažangą, pilnai pateisino savo valstybės gyvavimą ir sugebėjo atsistoti kitų civilizuotų valstybių šeimos tarpan.

Naujas didysis kivirčas, ši kartą kilęs dėl pagrindinio ir vaisingesnio Europos tautų gyvenimo pertvarkymo, staiga giliai sukrėtė ir Rytų Europos erdvėje esančių valstybių įprastos laikysenos pagrindus. Lietuvos politiką vairavusieji žmonės nepramatė šių pasikeitimų prasmės reikiamu momentu neparodė ryžtumo garbingai ir realiai apsispręsti didžiųjų įvykių sukuryje ir, galiausiai, pamiršo, kad valstybės nepriklausomybė ir tautos laisvė reikia g i n t i.

1940 m. birželio 15 d., priėmus Sovietų Rusijos įteiktą ultimatumą, Lietuvos politiką vairavusieji žmonės nuėjo visiškos kapituliacijos arba pasidavimo keliu, drauge be pasipriešinimo atiduodami ir visą lietuvių tautą svetimųjų okupacijai.

Amžinasis lietuviškumas, lietuvių tautos valia gyventi laisvai ir nepriklausomai dėl to nesunykė ir neišnyks. Tikrai kraštas vėl buvo atiduotas naujųjų carizmo įpėdinių bei tarptautinių parazitų sauvaliavimui, apie kurio didumą ir siaubingumą lietuvis prieš tai net įsivaizduoti nedrįso.

## 2. Žydiškai rusiška komunistų okupacija

Į Lietuvą įsibrovė nesuskaitomas skaičius vadinamos raudonosios bolševikų kariuomenės, o drauge su ja ir ištisa gauja naujos komunistinės santvarkos vykdytojų, rusų ir žydų.

Okupantui pavyko iš lietuvių tarpo surasti keletą maurų ir išgamų, iš kurių okupacinio smurto pasekmėje buvo sudaryta vadinamoji „Lietuvos liaudies vyriausybė“. Tikrajai raudonosios Maskvos politikai vykdyti buvo pašaukta nedelsiant legalizuota Lietuvos komunistų partija, kuri su Lietuva tiek bendro teturėjo, kad jos tarpe buvo keliolika senų lietuviškų išgamų ir keletas šimtų Lietuvoje gimusių žydų. Ši okupanto pastatyta „vyriausybė“, veikdama sutartinai su Maskvos raudonaisiais satrapais ir

vykdydama išganiškai žydiškos vad. Lietuvos komunistų valią, ši okupacinė „vyriausybė“ begėdiškiausiais „liaudies seimo“ rinkimais suklastojė tikrąją lietuvių tautos valią ir paskelbė tai, ką okupantas diktavo: – Lietuvos įsijungimą į Sovietų Rusiją.

Šitaip prieš pasaulį buvo sugalvota pridengti nuogą Maskvos smurtą. Iš tikrųjų gi Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos valstybių okupacija, buvo tik paprastas senojo rusiško imperializmo siekimas vėl užvaldyti rytinio Baltijos pajūrio tautas. Skirtumas tik tas, kad šių dienų rusiškasis imperializmas turėjo „ideologinių“, t. y. bolševikiškąją arba komunistiškąją pavidalą, o jo svarbiausiais vykdytojais buvo ne caras su savo kazokais ir žandais, bet kaukaziatis Džiugašvilis–Stalinus su nesuskaitoma siurbėlių izraelitų ruja.

Komunizmas, šita viena iš tarptautinės žydijos priemonių tautoms valdyti ir engti, Lietuvos žemėje įtikinamiausiai parodė, kad naujosios „rojiškos gyvenimo santvarkos“ didžiausiais troškėjais, o vėliau vykdytojais buvo mūsų miestų ir miestelių žydai. Ši erkė, tiek amžių siurbusi lietuvių tautos geriausius syvus, dabar išėjo į priešakines eiles, – ir jos malonėje ar nemalonėje atsidūrė lietuvių tautos likimas...

Raudonojo Maskvos imperializmo smurtininkai, prigrūdę į visas Lietuvos įstaigas savo neoficialiųjų komandyrių, deja surado gal porą šimtų niekšų ir lietuvių tautos tarpe. Į tą skaičių neįeina Lietuvos komunistai, kurie visuomet buvo Lietuvos Nepriklausomybės priešai ir todėl automatiškai išsibraukę iš lietuvių tautos tarpo. Tai buvo žydai, keletas lietuvių kilmės išgamų, dėl kurių čia netenka plačiau aiškinti.

Okupantai per savo žydbernius primetė lietuvių tautai komunistinę arba vadinamąją tarybinę santvarką. Pradžioje jie negailėjo fantastiškų pažadų, kaip lygiai nesivaržė mulkindamas propagandinėmis pasakomis apie nuostabią gerovę kitose Sovietų Rusijos respublikose. Bet skaudi tiesa netrukus išdraikė šią melagysčių miglą. Žiauri gyvenimo tikrovė išaišė visas iliuzijas ir viltis net tų lietuvių darbininkų, kurie tikėjosi gausią pasišildyti raudonosios Stalino saulės atokaitoje.

Tikimybė iškilo visu savo nuogumu. Lietuvos žemė ir lietuvių tauta pajuto pliką žydiškai rusišką komunistų okupaciją, kurios skurdo ir smurto „evangelijai“ skelbti, kurios terorui ir niekšybėms vykdyti uoliai, kaip aprieti šunes, dar tebetarnavo gauja tautos išdavikų.

## 3. Lietuviško gyvenimo naikinimas

Prijungus Lietuvą prie Sovietų Rusijos, t. y. sunaikinus mūsų tėvynės valstybinę nepriklausomybę, raudonųjų okupantų ir Lietuvos žydbernių siautėjimas dar daugiau sustiprėjo.



Savo programą, paremtą raudonarmiečių durtuvais, GPU ir nesuvaldoma neapykanta visam, kas lietuviška, Lietuvos okupantai, žydberniai ir išgamos pagrindė dviem liaudį „masinančiais“ šūkiais:

1. Reikia Lietuvą apšviesti raudonąja Stalino saule;
2. Reikia Lietuvai pasivyti kitas komunistinės sovietų Rusijos respublikas.

Mes gi lietuviai, per ligi šiol išgyventą, palyginti trumpą laiką jau socialiai gavome įsitikinti, kokia karšta yra kruvinoji Stalino „saulė“ ir kaip mes vejamos kitas komunistines Sovietų Rusijos respublikas.

Ką patyrėme, ką matėme ir ką šiandieną matome žiaurioje gyvenimo tikrovėje?

Buvę nepriklausomos valstybės piliečiai, mes buvome paversti okupantų ir žydų vergais milžiniško tautų kalėjimo, Sovietų Rusijos, provincijos užkampyje.

Vergijos „saulė“ pasiryžusi išdeginti lietuvišką kūną ir lietuvišką dvasią. Okupantas, žydas, išgama ir tautos išdavikas per trumpą laiką sugebėjo išvystyti tokį politinį ir dvasinį terorą, kurio niekas anksčiau net įsivaizduoti negalėjo. Šimtai ir tūkstančiai aktingiausių ir geriausių lietuvių buvo areštuoti, gyvuliškomis sąlygomis uždaryti į kalėjimus. Bestijališkiausiai kankinami, o kai kurie ligi mirties užkankinti. Išvežami į nežinomas Rusijos vietas. Už akių teisiami ir slapta sušaudomi. Niekas negali tiksliai pasakyti, kiek yra šitaip „išvykusių“ žmonių. Kiekvienas dar laisvėje esąs lietuvis negali būti tikras dėl savo rytojaus.

Okupantui nepakako savosios GPU ir vietos žydukų pagalbos. Kone kiekvienam suimtajam šėtonišiausiomis priemonėmis siūloma pasidaryti šnipu, – tuomet jis paleidžiamas iš kalėjimo. Grasinimais areštuoti arba išvežti, atskirti vaikus nuo tėvų ir t. t. verčiami imtis šnipinėjimo šimtai įvairių sluoksnių žmonių, vyrų, moterų ir jaunuolių tėvas pradėjo bijotis sūnaus, vyras žmonos, brolis brolio... Taip norima visiškai sude-moralizuoti lietuvių tautą ir versti, kad patys save naikintume.

Kad Lietuva galėtų „pasivyti“, t. y. prilygti kitas komunistines Sovietų Rusijos mongolų, samojedų, totorių, čuvašų ir pan. respublikas, okupantas su visu įniršimu užsimojo pirmiausiai iš pamatų sugriauti visą lietuviškąjį gyvenimą, sunaikinti tai, ką laisvi būdami esame sukūrę.

Kiekvieno nepriklausomo krašto laisvės fizinę atramą pirmiausia sudaro jos ginkluotosios jėgos. Okupantas tad pasistengė nedelsdamas panaikinti nepriklausomos Lietuvos kariuomenę ir jos šalinę karinę organizaciją – Šaulių sąjungą. Lietuvos kariuomenės likučiai buvo įjungti į raudonąją armiją, paversti vad. „Baltijos korpusu“, kuris verčiamas

ruošti tarnauti naujoms raudonojo imperializmo užmačioms ir išpažinti griaujamąjį komunizmo mokslą.

Komunistų mokslas materiją stato aukščiau dvasios. Praktiškas ir galutinis to mokslo idealas: kad žmonės galėtų lengviau ir mažiau dirbti ir tačiau turėtų pilnesnius pilvus. Bet kaip visoje Sovietų Rusijoje per su viršum dvidešimtį metų komunizmas teisingalėjo atnešti tik masinį visuotinį skurdą su kasdieniniais nepritekliais, taip ir Lietuvoje per trumpą laiką šia kryptimi jis pasiekė labai didelių „laimėjimų“.

Pirmiausiai okupantas apiplėšė Lietuvą, kur tik ir ką tik galėjo. Užgrobė valstybės išdą, išsivežė geriausiųjų fabrikų mašinas, maisto gaminius, gatavas prekes, net kai kurias žaliavas... Gi toliau – naujoji „ūkinė sistema“ ėmė iš pamatų griauti visą mūsų ūkinį ir socialinį gyvenimą. Kur tik mesi žvilgsnį, ten pamatysi lietuviškojo proto ir rankų sveikos kūrybos griuvėsius. Bendriausiais brūkšniais žvilgtėkime į kai kuriuos.

Gausingiausias ir pagrindinis Lietuvos gyventojų klotas, ūkininkai, neteko savosios žemės. Okupantas jiems duoda dar „valdyti“ po 10 ha, tačiau paskiras ūkininkas negali pasirūpinti jam būtinomis reikmenimis, apkraunamas nepakeliamomis duoklėmis. Taip jis varu verčiamas eiti į kolchozą, kur jis gali sukurti tik bendrą elgetyną. Tai, kiek šiandien kraštas dar gali iš ūkininkų apsirūpinti maisto gaminiais, yra vaisius nepriklausomybės metais padaryto darbo ir organizacijos. Komunistų tikslas – sunaikinti laisvą lietuvišką ūkininką, kaip jie sunaikino senuosius ūkininkus visoje Rusijoje, jog šis didelis iš esmės žemės ūkio kraštas niekaip negali socialiau pavalgydinti net savųjų gyventojų.

Įvairūs verslai, kaip pramonė, prekyba ir net amatai, tapo suvalstybinti, nusavinti. Iš dešimčių tūkstančių žmonių visam laikui atimtas pragyvenimo šaltinis ir šio darbo pramonė. Suvalstybintoji prekyba, pramonė, amatai ir kooperacija paskendo biurokratizme, kur viešpatauja žydai. Žydai buvo sutraukti į suvalstybintus verslus, o lietuvius verslininkus uždarytas į kalėjimą, išmestas į gatvę ar geriausiu atveju gavo smulkaus tarnautojų vietą. Užgniauzus privatinę iniciatyvą, išnykus asmeninei atsakomybei, panaikinus nuosavybę, kaip žemės ir ūkio, taip ir pramonės gamyba labai sumažėjo, kainos pasakiškai pakilo, reikalingiausių prekių nuolat stinga, prekybinis patarnavimas subiuokratėjo ir suiro.

Įvairios vadinamosios laisvosios profesijos taip pat buvo skaudžiai sužalotos arba jau yra išnykimo stadijoje. Gydytojai, advokatai, inžinieriai negali savo srityje išsilaikyti ir neišvengiamai verčiami daryti valdininkais ar tarnautojais. Laisvosios dvasinio darbo profesijos, jeigu jos nenori pasidaryti rusiškai žydiško komunizmo smurto garbintojais, nusmerktos visiškai išnaikinti.



Valdininkai ir tarnautojai komanduojami bolševikų rusų, vietos žydų ir tautos išgamų. Kai kuriose aukštosiose vietose pastatyti lietuvių tautybės asmenys yra tik iškaba ir skraistė žydų ir okupantų sauališkam viešpatavimui pridengti. Lietuvis valdininkas ar tarnautojas, kurio sąžinę žydiškoji kompartija nuolat šlykščiausiai žagina, yra priversta būti šių okupantų ir parazitų vergu. Savo turėtas atsargas (pav. rūbų, batų...) jis baigia suvartoti ir menka alga jam ir jo šeimai stato prieš akis vis liūdnesnę ir skurdesnę ateitį.

Lygiai taip pat žadėtojo rojaus negavo ir lietuvis darbininkas, tas tikrasis proletaras, kurio labui bolševizmas skelbiasi tiek daug dirbęs ir kurio gerovės vardu buvo išleista tiek kraujo, vartota ir tebevartojama tiek klaikios prievartos, smurto ir persekiojimų. Nors ir buvo kiek padidinti darbininkų uždarbiai, bet nepaprastai pakilus prekių ir patarnavimų kainoms, pačioms prekėms sumažėjus, kaip kiekvieno Lietuvos gyventojų klodo, taip ir darbininko padėtis iš tikrųjų tik labai pasunkėjo. Naujoje įmonių ir darbo organizacijoje vadovaujamas vietas užėmė žydai ir karjeristai niekšai, – o tikras lietuvis darbininkas jokios „karjeros“ nepadarė. Jis tapo tik dar didesnis žydų ir parsidavėlių bolševikų vergas. Jam griežčiausiai uždrausta dėl savo padėties reikšti bet koks nepasitenkinimas, jau nekalbant apie protestą. „Socialistinės tėvynės“ gynimo vardu iš jo reikalaujama dar daugiau ir sunkiau dirbti. Bet darbo organizacijos naimumas sunaikina visus jo „stachanovietiškų“ pastangų vaisius ir jo išlietą prakaitą daro visiškai bergždžią.

Lietuvoje gyvendinamas komunizmo mokslo idealas tokiu būdu atnešė tik griežtai priešingų vaisių: – reikia sunkiau ir ilgiau dirbti ir tačiau pilvai būna tuštesni, ir blogesniu drabužiu bei apavu aprengiami kūnai, ir vietoje žadėtosios laisvės užviešpatauja rusiškai žydiška vergija, ir vietoje skaisčiosios Stalino saulės – klaiki, rūsti ir beviltiška tamsa...

Toks pat „susilyginimo tempas ir tokia pat visus geriausius lietuviškus želmenis naikinti raudonoji okupacijos „saulė“ palietė ne vien ūkinę bei socialinę, bet ir kultūrinę bei dvasinę lietuviškojo gyvenimo sritį.

Okupantas iš pirmos pradžios lyg ir nedrįso tiesiogiai pulti mūsų religijos, mūsų bažnyčių ir dvasininkų. Bet jis nesigailėjo priemonių visokeriopai propagandai, kuri skiepijo ir lietuvių tautai žydiškojo marksizmo mokslo pagrindinį dėsni, jog religija esanti tik migdantieji nuodai, arba opiumas, liaudžiai. Bet vėliau ir bažnyčia tapo puolimų bei griovimo taikiniu, dvasininkai buvo pradėti areštuoti, o kai kurie net verčiami pasidaryti savo tikinčiųjų... šnipais. Kokį bolševistinę okupacija atlieka šeimų griovimo darbą, visu nuogumu galės parodyti jau netolima ateitis.

Okupantai, žydai ir išgamos nė minutės negaišo naikindami ir uždarydami visas lietuviškas visuomenines ir kultūrinės bei visas kitas jaunimo organizacijas. Tolesnei tautinės kultūros kūrybai jis tuojau užmovė geležinį apynasrį. Visi lietuviški laikraščiai buvo uždaryti, laisve naudotis gali tik rusiška, žydiška ir bolševikiška spauda. Lietuviškos patriotinės minties pasireiškimas literatūroje ir menuose laikomas „reakcine propaganda“, draudžiamas ir persekiojamas. Daugelis lietuvių menininkų ir kultūros kūrėjų verčiami garbinti raudonąją vergiją, arba turi nutilti. Betgi ir tylėjimas laikomas nusikaltimu, nes jis rodąs „nepagrįstą opoziciją“. Nesuvaldomai siautėja tik keliolika literatūros, meno bei teatro srities niekšų ir išgamų, džiūgaujančių už judošiškus grašius, kurie jiems numetami už apsiputojusį svetimos okupacijos, rusiškai žydiško smurto gynimą ir raudonosios vergijos garbinimą.

Su staliniška Lietuvos mokyklų reforma netiesiogiai ir tiesioginiu būdu kartu atėjo viso lietuviškojo gyvenimo rusifikacija. Pagrindiniais mokymo ir mokslo dalykais pasidarė Rusijos bolševikų partijos istorija, visokios marksizmo–leninizmo–stalinizmo „doktrinos“, rusų kalba, Rusijos geografija, Rusijos istorija... Kiti mokslo dalykai bei lituanistika buvo nustumti į paskutinę vietą. Lietuvos praeities ir kitos brangios lietuvių patrioto sielai vertybės šlykščiausiai niekinamos ar iškraipomos.

Pradžios, vidurinės ir aukštosios mokyklos paverstos rusiškai žydiško komunizmo nuodų skleidimo įrankiais, mokytojai ir mokslas – okupacijos ir raudonojo smurto garbinimo tarnaitėmis. Iš moksleivių ir studentų reikalaujama, kad jie auklėtųsi okupanto gynėjais, Nepriklausomos Lietuvos priešais. Tyrasis šio jaunimo lietuviškumas tačiau išsiveržia gairėms, ir todėl begėdiškiausias okupantų smurtas prieš jaunąją lietuvių kartą atsiveria vis žiauriau ir dažniau...

Okupantai ir išgamos, kartodami vieną kaukaziečio Džiugašvilio posakį, paskelbė, jog jie – Lietuvoje kursią naują kultūrą, socialistinę savo turiniu ir tautinę savo forma. Žudydami lietuviškąjį gyvenimą ir nuodindami lietuvišką dvasią, skleidami internacionalizmą, rusifikaciją ir judejizaciją, jie gal ir sukurtų kada nors tam tikrą „kultūrą“. Tačiau ji būtų bolševikiškai žydiška savo turiniu ir žydiškai rusiška savo forma.

Komunizmas atnešė Lietuvai nelaisvę, lietuvių tautai vergiją, skurdą ir terorą. Jis užsimojo sunaikinti visą gyvąją lietuvių tautos gyvenimą. Jis jau daug sugriovė. Iš mūsų pažangaus ir civilizuoto krašto jis rauna Vakarų Europos kultūros šaknis ir nori perkelti mus į Airiją.

Jis užvarė lietuvių tautą į didžiulį Rytų Europos tautų kalėjimą.

Raudonasis imperializmas nuolat provokuoja karą. Jis neišvengiamai

įstūmė ir Lietuvą į naujo karo orbitą. Jis mobilizuoja ir lietuvį, nors ir kalinį, tarnauti jo užmačioms arba drauge su juo žūti...

#### 4. Pasiryžimas

Taip ilgiau negali pasilikti.

Lietuvių tauta negali ir nenori toliau pasiduoti, kad ją, kaip avinų bandą, skerstų, maitotų ir žalotų puslaukinis okupantas su visa savo žydų ir tautinių išdavikų ruja.

Lietuvių tauta nenustoja ir negali nustoti didžios vilties, kad šis raudonasis maras, tautas puolanti ir žudanti žydiška cholera vieną dieną ir jau nebetrukus turės būti pašalinta nuo žemės paviršiaus, taigi ir iš mūsų tėvynės.

Likusioji dar gyva lietuvių tauta nebenori ir nebegali toliau pasyviai kęsti ir leisti po griauinančia okupanto teroro letena žūti didingos aisčių giminės vaikams.

Lietuvių tauta ryžtasi aktingai kovoti už savo gyvenimo teisę.

Šis šventas pasiryžimas lietuvio sieloje jau nugalėjo pirmąją apatiją, pakrikimą ir neviltį, kurias pradžioje buvo sukėlęs gėdingas ir baisus savo laisvės ir savo valstybės praradimas.

Šis šventas pasiryžimas ėmė ieškoti tinkamo pavidalo ir kelio. Jis gailiškai išsiliejo į naują LIETUVIŲ AKTYVISTŲ SĄJŪDĮ.

Lietuvių Aktyvistų Frontas yra naujo lietuviško aktyvistinio sąjūdžio organizuota forma. Šiandien jis vadinasi Frontas, nes jo nariai visomis priemonėmis, ir su ginklu rankoje, yra pasiryžę kovoti už naują Lietuvos laisvę.

Lietuvių Aktyvistų Sąjūdis, į kurį kasdien įsitraukia vis daugiau geriausiųjų lietuvių vyrų ir moterų, yra gimęs iš trejopo *būtinumo*:

1. Išlaikyti visiems laikams amžinąją lietuviškumą;
2. Atkovoti lietuvių tautai prarastą laisvę ir gyvenimo teisę;
3. Atkurti naują nepriklausomą Lietuvos valstybę, kuri lietuvių tautai laiduotų naują gero ir didelio gyvenimo ateitį.

Šiuo metu, kada eina pasirengimas tokiai sunkiai ir didelei kovai, kiekvienas aktyvistas, kaip ir kiekvienas doras lietuvis, privalo nuodugniai suvokti padėtį. Nes tik tada jis bus tikrai sąmoningas ir stipriausias kovoje, kuri iš jo reikalauja ir dar daugiau pareikalaus begalinio ir visiško pasiaukojimo.

Tad jau šiandien kiekvienam iš mūsų reikia aiškiai ir giliai suvokti ne tik dabarties okupacijos juodą klaikumą, bet taip pat ir netolimos praeities tragediją bei padarytas klaidas, kaip lygiai ir didžiuosius pagrindinius

ateities uždavinius naujai atkursimoje Lietuvos valstybėje.

Tik toks visapusiškai sąmoningas kovotojas bus tvirčiausias ir niekad nesvyruos. Tik toks giliai ir fanatiškai savo didžiausiais uždaviniais ir idealais įkvėptas aktyvistų karys pašvęs visą save žūtbūtei kovai, nepalūždamas prieš jokią kliūtį ir negailėdamas jokios aukos.

Tik tokia vieningos valios, bendro idealo, tos pačios minties ir vienokio jausmo vedama kova anksčiau ar vėliau atneš didelę ir visišką pergalę.

## II. PADĖTIES PERŽVELGIMAS

### Užsienio politikos šuntakiai

Lietuvos nepriklausomybės žlugimas ar sužlugdymas nebuvo nei kelių valandų, nei kelių dienų darbas. Šis žlugimas nepriklausė vien nuo to fakto, kad 1940 m. birželio 14 d. Sovietų Rusijos vyriausybė įteikė Lietuvai žinomąjį ultimatumą, kurį anuometinė mūsų vyriausybė priėmė, o birželio 15 d. raudonosios bandos plūste užplūdo Lietuvos žemę.

Laisvės ir nepriklausomybės praradimas turėjo dar visą eilę kitų pagrindinių bei antraeilių „lydimųjų“ priežasčių, nors ir niekas nedrįs ginčyti, kad raudonojo imperializmo užmačia vėl pavergti Maskvos viešpatavimui Baltijos kraštus buvo viena iš pačių svarbiausių priežasčių. O tai, kad Maskva jau nuo seno Lietuvoje turėjo sauja savo slapčių agentų, tautinių išgamų ir ypač žydų, organizuojamų į vadinamąją Lietuvos komunistų partiją, – bolševikinė okupacija buvo dar palengvinta ir sudaryta progos, visiškos karinės okupacijos pavėsyje akiplėšiškiausiai, klastojant lietuvių tautos valią, neva „laisvanoriškam“ ir dargi „džiaugsmingam“ Lietuvos valstybės prisijungimui prie Sovietų Rusijos.

Laisvės netekimas, tačiau, labai daug priklausė ir nuo mūsų pačių elgsenos bei galvosenos ir, žinoma, ypač nuo mūsų valstybės politinės bei karinės vadovybės laikymosi ir pasirinktos krypties. Trūkumai, nuo kurių skaudžiai kentėjo Lietuvos politinis, ūkinis bei visuomeninis gyvenimas, ir nedovanotinos klaidos, kurias darė Lietuvos politikos vadovai, neabejotinai pribrandino Lietuvos okupaciją, kurią raudonasis imperiaлизmas, patogią valandą išsirinkęs, nebekliudomai įvykdė.

Tie trūkumai ir tos klaidos galiausiai ir atnešė nupelnytą pasibaisėtinos okupacijos rezultatą. Jos reiškėsi ir buvo padarytos tiek vidaus, tiek užsienio politikos srityje. Pastarojoje srityje jos buvo gal dar sunkesnės, kadangi sudarė tiesioginę Lietuvos nepriklausomybės pražudymo priežastį. Jų pagrindines čia trumpai paeiliui ir peržiūrėsime.

### 1. Lietuvos padėtis Rytų Europos erdvėje

Geografinės ir politinės sąlygos arba, trumpai tariant, vadinamoji geopolitinė Lietuvos padėtis šioje Rytų Europos erdvėje įsikūrusiai valstybei visais laikais buvo jautri, išstatyta didelėms išorinėms įtakoms ir pavojams. Tiek gyventojų skaičiais, tiek politiniu ar ūkiniu svoriu stambesni už aisčius slavų ir germanų vienetai ne kartą veržėsi į aisčių, o pirmoje vietoje į lietuvių gyvenamąją erdvę. Tos įvairiopos, dažnai priešingos įtakos čia susikirsdavo ir išvirsdavo į atvirus konfliktus. Per pastaruosius šimtmečius beveik kiekvieno stambaus europinio konflikto metu ir Lietuvoje sužvangėdavo didžiųjų galybių ginklai, o šalį teriojo praeinančios armijos.

Iš esmės ne kitokia buvo ir po Didžiojo karo naujai atsikūrusios nepriklausomos Lietuvos valstybės geopolitinė padėtis. Ir kadangi lyginant su praeities Lietuva, mūsų naujoji valstybė atgimė įvairiškai sumažėjusi, svetimų audrų nuterliota, be to, su tautiniu atžvilgiu mišriais pakraščiais ir neišspręstais valstybinių sienų klausimais, – ši padėtis kėlė dar daugiau sunkumų ir slėpė visą eilę ateities pavojų.

Dviejų nepriklausomosios Lietuvos valstybės dešimtmečių metu mūsų politikai stengėsi nugalėti šiuos sunkumus, kartais rodydami nemažą energijos ir ryžtumo. Su didesniais ar mažesniais nukrypimais į vieną bei kitą pusę jie ėjo tuo keliu, kurį diktavo Lietuvos geopolitinė padėtis ir ūkiniai interesai, būtent, – stengėsi palaikyti gerus santykius su didžiausiomis vakarų ir rytų artimiausiomis valstybėmis, sveikai išbalansuojant jų interesų priešingumus Baltijos erdvėje.

Šalia to, niekam ne paslaptis, jog Lietuvos politikai vadovavusieji žmonės buvo stipriai persiėmę idėjomis, kurių išraišką ir instrumentą jie matė Tautų Sąjungos organizacijoje. Tuo būdu jie dėjo pagrindus „dvasinei santarvei“ su Ženevos įstaigos kūrėjais, pirmoje vietoje su Didžiąja Britanija ir Prancūzija. Nors, žmogiškai žiūrint, ir yra suprantamas toks mažųjų valstybių palinkimas orientuotis į tuometinei Europai vadovavusias, karą laimėjusias, jėgas, tačiau šioje pas mus dažnai pabrėžiamoje „tautų sąjungoje“ politikoje glūdėjo ir tam tikra nenuosaikumo bei prieštaravimo pradai. Didįjį karą laimėjusios, o po to Tautų Sąjungą įkūrusios valstybės, o ypač Prancūzija ir Anglija, juk labai šaltai ir net nedraugiškai žiūrėjo į Lietuvos valstybės atstatymo pastangas, o vėliau švenčiausius Lietuvos siekimus aukėjo kitų jėgų (Lenkijos) stiprinimui, tuo tarpu kai iš karą pralaimėjusios Vokietijos mūsų valstybės atsistatymo laikotarpyje Lietuva juto realios paramos bei mūsų pastangų supratimo, be abejo kilusio iš kai kurių abipusių interesų bendrumo...

Susikertančių jėgų išbalansavimo politika, kaip minėta, truko du dešimtmečius – su savo plusais ir savo deficitais, – maždaug ligi 1939 metų pavasario. Tuo metu ėmė aiškėti, kad visa Europa ir pirmiausiai mums artimos erdvės neišvengiamai atsistos didelių sukrėtimų akivaizdoje. Iš vienos pusės Anglija ir Prancūzija į savo karinių ginklanešių tarpą mėgino įtraukti Sovietų Rusiją, iš kitos pusės – Vokietija apsisprendė vienu ar kitu būdu išspręsti Dancigo ir koridoriaus klausimą. Konfliktams aštrėjant ir plečiantis staiga buvo paskelbtas daug kam nelauktas susitarimas: – Vokietija ir Sovietų Rusija rugpjūčio 22 d. (?) pasirašė nepuolimo ir draugingumo paktą.

Šį paktą pasirašius, tarpinės lenkų valstybės likimas buvo išspręstas. Bet kartu su pakto pasirašymu, drauge iš pagrindų pakito visos Rytų Europos erdvės, taigi ir Lietuvos padėtis. Mūsų balansavimosi politika kilsi- mo europinio karo išvakarėse, ilgesniam laikui nebegalėjo būti įmanoma. Grėsė pasikartoti įvykiai, kurie praeityje jau vieną kartą ištiko bendrąją Lietuvos-Lenkijos „Respubliką“. Reikėjo skubiai apsispręsti...

Laimingu būdu tam tikro apsisprendimo galimūmai dar buvo. Nors laikas padaryti sprendimui buvo gana trumpas, tačiau mes tebeturėjome iniciatyvos laisvę, ir iš pačių toliau numatančių lietuvių tarpo netruko valstybės politikai vadovavusiems žmonėms pagrįstų įspėjimų ir giliai apgalvotų patarimų. Užuoat priėmę juos kuo rimčiausiam dėmesiui, anuometiniai Lietuvos politikos vairuotojai tokius lietuvius išvadino „karštakošiais“ ir „avantiūristais“, o patys be galo nedrąsiai, lėtai ir nevykusiai ėmė „aiškintis“ įvairių Lietuvos užsienio politiką apsprendžiančių „faktorių“ nuotaikas...

Klausimai gi stovėjo trumpi ir aiškūs:

1. Ar Lietuva yra pasiryžusi su ginklu rankoje ginti savo laisvę bei savo švenčiausius tautinius interesus;

2. Ar Lietuva pasyviai pasiduoda aziatiškos kultūros ir raudonojo žydiškai bolševikiško imperializmo globon ir vergovėn, tuo išjungdama save iš Vakarų kultūros ir, pirmoje eilėje, iš nacionalsocialistinės Vokietijos politikos bei civilizacijos orbitos ir

3. Ar Lietuva aktyviai ryžtasi atitaisyti jai lenkų padarytą smurtą, ne-teisybę, tuo pačiu prisidėdama prie naujosios Europos teisingesnio per-tvarkymo, nes senosios Europos viešpačiai neketino nė piršto pajudinti, kad Lietuvai padarytos skriaudos būtų kada nors atitaisytos.

Nė į vieną iš šių pagrindinių klausimų Lietuvos politikos vairuotojai nedavė griežto ir valingo atsakymo. Mūsų politinė vadovybė padėties pa-sikeitimo nesuprato, vieninteliškai galimo realaus sprendimo *laiku* nepa-darė, jo padaryti nesugebėjo, o gal ir nenorėjo.

Tai buvo pati pirmoji baisi klaida (švelniausiai tarient), kurios pasėkos vėliau taip karčiai ėmė aiškėti.

## 2. Keista kova už Vilnių

Sunkios Lietuvos valstybės atkūrimo aplinkybės ir pokarinei Europai vadovavusių Anglijos ir ypač Prancūzijos nusistatymas bet kuria kaina sukurti „lenkišką mocarstvą“ padarė tai, kad Lietuva buvo vienintelė valstybė Europoje ir pasaulyje, kuri turėjo susiorganizuoti ir gyventi be savo tikrosios sostinės ir didelės savo etnografinių žemių dalies.

Sulaužydami pasirašytą sutartį ir Pilsudskio-Želigovskio „pučū“ smurtiškai okupuodami amžinąją Lietuvos sostinę Vilnių su veik trečdaliu kitų Lietuvos žemių, lenkai Rytų Europos erdvėje padarė per skaudžią žaizdą, kad ją būtų buvę galima užgydyti. Šalia to, jie visą dvidešimtmetį nesiskaitydami su jokiais priemonėmis, varė pasibaisėtiną lietuvių gyventojų persekiojimą Vilniaus krašte, sodino į šį kraštą lenkus kolonistus, siekdami užtikrinti jo tradicinį lietuviškumą ir tuo būdu ketindami sulenkinti erdvę, kur ir taip jau istorijos vingių pasėkoje buvo nenatūraliai daug įsikūrę svetimų elemento.

Lietuvos politika į lenkų smurtą ir tolimesnes užmačias atsakė vienintele jai tuokart galima priemone: – protesto ženklu nepalaikyti su Lenkija jokių santykių ir ieškoti teisingumo atstatymo kitais būdais savo teisei. Ji surado nemažos vad. tarptautinės opinijos dalies supratimo, net užuojautos. Kiekviena legali tarptautinė institucija (Tautų Sąjunga, Hagos Tribunolas), neginčijo jos juridinių titulų į savo senąją sostinę. Tačiau visa tai paliko tik gražūs ir tušti žodžiai. Lenkišką imperializmą puoselėjantis Ambasadorių konferencijos 1923 m. kovo 15 d. nutarimas liko galioti ir nė viena iš vadovaujančiųjų Tautų Sąjungai didžiųjų valstybių nesutiko net girdėti apie Vilniaus krašto persekiojamų lietuvių vaitojimus.

Maža to. Po įvairių bandymų Becko ir C<sup>o</sup> imperializmas tiek įsidrąsino, kad 1938 m. kovo 17 d. įteikė Lietuvai žinomąjį ultimatumą su reikalavimu tuojau užmegzti su Lenkija santykius. Ir jeigu ši svetimomis tautybėmis persirijusi valstybė būtų nebijojusi jau anuomet užuodžiamo ateities atsiskaitymo iš kai kurių savo didžiųjų kaimynų pusės, ji būtų nesvyravusi dėl apetito praryti dar vieną tautą. Lietuva, neturėdama ir neieškodama verto sąjungininko savo siekimų atramai, begėdišką Becko ultimatumą tada priėmė. Taip, nors ir neformaliai, bet faktinai buvo suduotas dar vienas skaudus smūgis mūsų vad. Vilniaus vadavimo politikai...

Bet kaip visą 20 metų, taip ir po tos tragiškos valandos visos lietuvių tautos šventas pasiryžimas anksčiau ar vėliau atvaduoti lenkų okupu-

tą sostinę ir Vilniaus kraštą paliko karštas ir nepalūžęs. Bet ir profesionalams politikams, rodos, tada turėjo paaiškėti, kad taikos keliu ar vien karinėmis jėgomis Vilniaus nebus galima pasiekti, o teks laukti palankių sąlygų ta prasme, kad nenatūraliai sukurta ir imperialistiškai nusiteikusi Lenkija anksčiau ar vėliau neišvengiamai įsivels į karą su kuria nors didele valstybe, pirmoje vietoje su atgimstančia Vokietija.

Ar Lietuvos politikos vairuotojai šitokiam atvejui bent slapta rengė lietuvių tautą dvasiškai ir fiziškai, tenka visiškai paabejoti. Dar daugiau. 1939 m. vasarą vokiečių lenkų karas jau kybojo ore, bet Lietuvos pasiuntinio Berlyne pulk. Škirpos mūsų vyriausybei tuo reikalu pareikštos nuomonės ir pasiūlymai galiausiai susilaukė tik jų autorių papeikiančių vaisių. Gi karui jau einant visai konkretus pulk. Škirpos projektas Vilniui atvaduoti, pagrįsti realiais politiniais bei kariniais argumentais, mūsų užsienio politikos vadovybės su pykčiu ir net panieka buvo atmesti.

Ir iš tikrųjų, kai vokiečių lenkų karas viesuliškai, bet jokiū būdu ne netikėtai įsiveržė, mūsų valstybės politinė ir karinė vadovybė nusprendė... sulaikyti tautą nuo jos didžiausio siekimo vykdymo. Kai po dešimties dienų jau negalima buvo abejoti dėl lenkų „mocarstvos“ likimo, mūsų vairininkai su užkietėjimu laikėsi savo pasyviausios linijos. Kai rugsėjo 17 d. Lenkijos pribagti išsijudino raudonoji sovietų kariuomenė, – ir šios paskutinės progos dieną Lietuvos vyriausybė tebesapaliojo apie savo neutralumą.

Vadovybė pilna to žodžio prasme sulaikė nuo didžiausio troškimo vykdymo tautą, kurios sveikas instinktas tomis lemiamomis dienomis manifestavosi atvirai ir ryžtingai, ypač visoje Lietuvos provincijoje. Kai kurie aukšti dignitoriai šį šventą ir sveiką troškimą išvadino... „valstybės interesų išdavimu“, o vieną savaitraštį, kuris tomis dienomis padarė aiškių kovon skatinančių aliuzijų, ilgesniam laikui uždarė.

Tuometinė mūsų politikos vadovybė bei partijų politikai išdavė visos lietuvių tautos švenčiausią valią. Paskendę į „aukštosios“, tarptautinės politikos miglotas spekuliacijas, jie ir patys prieš save, kuo nenuosaikiau- siai pasielgė: – žodžiais tiek metų ruošę lietuvių tautą „kovai už Vilnių“, nuolat tvirtinę ir patys įsitikinę šios kovos teisingumu ir teisėtumu, jie griežtai atsisakė kovoti, kai pagaliau atėjo tinkamiausias momentas. Taip jie praleido pačią puikiausią, vienintelį kartą tepasitaikiusią progą. Jie tik bailiai žvilgčiojo į ateitį ir į visas šalis, su kibirkšte vilties, kad gal katras iš lenkiškos „mocarstvos“ duobkasių Vilnių Lietuvai padovanos.

Atsisakydami kovoti už savo teisę į gyvybinius interesus, jie ne tik praleido šią vienintelę progą, bet drauge prarado ir Lietuvos tarptautinį svorį,

kaip veiksnio, vyriškai kovojančio už savo teises ir erdvę. Taigi galutinai prarado ir visas galimybes dalyvauti Rytų Europos erdvės pertvarkyme ir naujos europinės santvarkos kūrime. Jau nekalbant apie charakterį ir lietuvių tautos garbę svetimųjų akyse.

Tai buvo didžiausia esminė ir nusikalstanti klaida nepriklausomos Lietuvos istorijoje. Patys Lietuvos vadai sprendžiamu momentu išjungė tautą nuo dalyvavimo savo esminių interesų sprendime. Tautoms, kurios brangina valią ir charakterį, Lietuvos valstybė pasidarė nebeįdomi. Ir taip ji pradėjo pasaulinę kelionę per maurus...

Lietuva automatiškai pateko į Rytų zoną, kur jai jau raizgė tinklą bolševikiškai semitiškas voras. Ir netrukus – jau kaip elgeta – ji pasibeldė į Kremliaus vartus...

### 3. Rusiškasis kursas

Nuo 1920 metų taikos sutarties pasirašymo mūsų santykiai su Rusija buvo laikomi nusistovėjusiais. Lygiai per du dešimtmečius mūsų atsakinieji politikai ir spauda šiuos santykius vadino tradiciškai draugiškais, gerais ir taikingais. Išeinant iš Lietuvos geopolitinės padėties, t. y. siekiant susikertančių mūsų erdvėje priešingų įtakų išbalansavimo, geri santykiai su Sov. Rusija sudarė mūsų užsienio politikos kartinį dėsnį.

Kaip kiekvienos mažos valstybės santykiai su didžiausiais kaimynais, taip ir mūsų geri santykiai su Sovietų Rusija turėjo savo stipriųjų ir silpnųjų pusių.

Lenkams okupavus Vilniaus kraštą ir išvedus dirbtinį koridorį ligi Latvijos sienos, Sovietų Rusija nebuvo mūsų tiesioginis kaimynas, nors tuo vardu mes ją visuomet iš juridinio mandagumo tituluodavome. Lietuvos visuomenei tatau sudarė įspūdžio, jog ir komunistinės Rusijos pavojus Lietuvai nėra betarpiškas, vadinasi, ir komunizmo skverbimasis neatrodė baisus. Antra vertus, daugiau negu šalti, o kartais ir gana blogi santykiai Lietuvos politikos vairuotojams visuomet atrodė tam tikras koziris, kur prieš lenkišką spaudimą buvo galima remtis sovietiškuoju veiksmu. Faktai, kad Rusija taikos sutartimi pripažino Vilniaus kraštą Lietuvai ir šiaip jau duodavo suprasti, jog ir vėliau lenkų okupacijos tame krašte nepripažįsta teisėta, – mūsų politikos vadovams ir viešajai nuomonei buvo neišsami pasigėrėjimo šaltinis, ir už tai sovietams nebuvo gailimasi šiltų jausmų pareiškimo.

Iš tikrųjų, per tą 20 metų buvo truputį kitaip...

Tiesa, kad Vilniaus klausimu Sov. Rusija stovėjo lyg ir Lietuvos pusėje, bet iš to Lietuvai buvo labai nedaug realios naudos. Net ir diplomatinė-

je plotmėje, kai tik kur sovietai atviriau pareiškėdavo palankumą Lietuvos vilnietiškosios politikos tezei, tuojau pat kita ranka lenkų akyse savo „palankumą“ stengdavosi sušvelninti. Vis teisybę išreiškiant, lietuviškoji Vilniaus politika sovietams tik tiek buvo įdomi, kiek ji neleido Lietuvos zonoje įsigalėti lenkiškai įtakai ir kiek iš viso ji buvo rusų interesams naudinga, kaip kliudanti susidaryti priešsovietiškam frontui nuo Suomijos įlankos ligi Juodųjų jūrų. Kiek iš tikrųjų buvo vertas sovietų palankumas Lietuvai Vilniaus klausimu, kiekvienam įtikinamu būdu paaiškėjo 1938 m. pavasarį. Kai Beckas, Smigly ir Ko žinomuoju ultimatumu grasino pulti Lietuvą, pasirodė, kad sovietų „simpatijos“ neina toliau gražių žodžių...

Tačiau dėl to netenka daug stebėtis. Taip visuomet yra valstybių santykiuose. Kaip Dievas paprastai padeda narsiesiems, taip ir kaimynai rodo simpatijas ir skaitosi tik su tokiais, kurie už savo reikalus kovoja ir, kas jiems priklauso, išsikovoja. Betgi yra daug nuostabiau, kad iš savo gerų santykių su Sovietų Rusija Lietuva nepakankamai mokėsi įžvelgti į nuolatinius blogus reiškinius iš komunistinės Rusijos pusės.

Kiekvienu metu, kai Lietuva sudarydavo su Rusija kokią sutartį, tuojau pat drauge su geriausiomis tokios sutarties intencijomis imdavo sprautis į Lietuvą slapta, pagrindinė, griaunamoji sovietiško komunizmo agitacija. 1920 m. komunistinės bandos, pasivadinusios „kuopininkų“ ir kitokiais vardais, net atvirai pamėgino įvesti Lietuvoje raudonąjį terorą. Tai buvo taikos sutartį su Sov. Rusija pasirašius...

1926 metais, kai valdžios vairas pateko į vadinamųjų kairiųjų partijų rankas, visoje Lietuvoje prasidėjo socialinio pobūdžio neramumų bei streikų banga. Tame susidrumstyme tuojau į pirmas vietas ėmė kilti žydai ir komunistai, kurie skelbėsi vadovaujant Lietuvos proletariato galutinio išsivadavimo kovai. Šie Maskvos organizuojami ir apmokami gaivalai, tikrieji svetimos valstybės agentai, jau tada siekė Lietuvos susijungimo su Rusija. Tai buvo tuojau po to, kai Maskva su Lietuva pasirašė žinomąjį – ... nepuolimo paktą. Ant diplomatiško popierio – nepuolimas; ir už nugaros ir per pogrindį – Lietuvos puolimas iš vidaus...

Pagaliau, 1939 m. spalio 10 d. SSSR ir Lietuva pasirašė tarpusavinės pagalbos sutartį, pagal kurią Rusija iškilmingiausiai pasižadėjo gerbti Lietuvos nepriklausomybę, suverenumą ir niekoku būdu nesukišti į mūsų vidaus gyvenimą. Praėjo maždaug aštuoni mėnesiai, ir toji pati Sovietų Rusija šlykščiausiai ir brutališkiausiai būdu okupavo visą Lietuvą, klastomis sunaikino jos nepriklausomybę ir žydiškai bolševikišku įtūžimu užsiėjo iš pamatų sugriauti visą lietuviškąjį gyvenimą.



Štai ko buvo vertos Lietuvos sutartys su Sovietų Rusija. Štai ko buvo verti ir visi tie geri, tradiciškai draugingi ir nuoširdūs kaimynišku santykiai. Lietuvos politinė vadovybė ir pati visuomenė per menkai vertino griaujamąjį komunizmo pavojų, per mažą kreipė dėmesio į Maskvos organizuojamą priešvalstybinę komunistinę agitaciją, klaidingai laikė Sov. Rusiją valstybe, su kuria, kaip ir kitomis, galima palaikyti normalius ir sveikus politinius santykius. Su komunistine Rusija tokių santykių negali būti, nes jos tikslas užvaldyti per komunizmą visoje Europoje ir net visame pasaulyje. Visos mažesnės Sovietų kaimyninės valstybės tuo įsitikino...

Visos Lietuvos politikos rusiškasis kursas prasidėjo 1939 m., kada mums ir Europai atėjo didžiųjų sprendimų laikas. Nuo tada prasidėjo ir didžioji mūsų užsienių politikos vadovybės atsakomybė. Nuo tada prasidėda mūsų politikos nusikalstamasis trumparegiškumas, jeigu ne visiškai aklumas, įstūmęs vėliau kraštą į tokią baisią nelaimę.

Buvo gerai žinoma, kad 1939 m. pavasarį derybose Maskvoje su anglais ir prancūzais Sovietų Rusija reikalavo už paramą kare su Vokietija perleisti jos išimtinai įtakai, taigi, praktiškai kalbant, anksčiau ar vėliau sukomunistinti ir prisijungti Baltijos valstybės. Faktai rodė, kad sovietų vadinamas draugiškumas Lietuvai buvo tik šydas, paprasta apgaulė ir kad tik laukia sovietai patogaus momento, kai galės atvirai veikti. Mūsų politikai turėjo dabar puikiai suprasti, kad Rusija negali būti toliau Lietuvos nepriklausomybiškos politikos ramsčiu, kad ji nėra Lietuvai draugiinga, jau nekalbant apie nuolat Baltijos valstybėms grėsusį griaujamąjį sovietiškojo komunizmo pavojų.

Bet mūsų politikos vadovybė iš to jokių išvadų, kaip vėliau pasirodė nepadarė. Dar daugiau, ji jokių išvadų nepadarė nė tada, kai Vokietija ir Rusija pasirašė nepuolimo paktą (laukiamo karo su Lenkija išvakarėse ir to karo reikalu). Baltijos valstybės tada galutinai „pakibo ore“, nes visa senoji pusiausvyros ir balansavimosi politika mūsų erdvėje sugriuvo. Nieko ir nedavė ir tada, kai maždaug nuo 1939 m. rugsėjo 8 d. kelias į Vilnių buvo beveik laisvas.

Nieko ir nieko. Mūsų politinė ir karinė vadovybė ramiausiai žiūrėjo, kai į perblokštą Lenkiją visu rytų ruožu įžengė Sovietų Rusijos kariuomenė ir kai ji tuojau įeis ir į mūsų sostinę. Lietuvos vairininkai, tiek metų skelbę kovą dėl Vilniaus, dabar dūsavo sudėję rankas, ramino tautą sapaliojimais apie neutralumą ir laukė, kol Sovietų Rusija „padovanos“ mums Vilnių už dyką...

Taip svajonės išsipildė. Vilnius su apkarpytu to krašto teritorijos kąsniu (iškarpančiomis ir nevykdant 1920 m. sudarytos lietuvių sovietų taikos su-

tartyje numatytas sienas) buvo padovanotas Lietuvai, pirmo raudoniejiems banditams jį iš pagrindų apiplėšiant. Drauge su tuo Lietuva gavo dar dovanų: 20 000 raudonosios kariuomenės įgulų įvairiose mūsų krašto vietose ir tarpusavinės pagalbos sutartį, kuri visiškai ir galutinai raudonojo voro tinkle supančiojo Lietuvą tiek politiškai, tiek militariškai. Nuo to momento apie rusiškąjį kursą jau nebetenka kalbėti: buvo nuvairuota į tokią padėtį, kur jau nebebuvo galima rodyti lietuviškos politikos savarankiškumo. Sriuba jau buvo išvirta ir garavo. Turėjo neužilgo ateiti laikas ją išsrėbti...

Bet mūsų politinė vadovybė net ligi paskutinės valandos dėjosi nesuprantanti, ko dar daugiau Sovietų Rusija siekia. Jau visai artimo komunizmo pavojaus akivaizdoje mūsų politinė vadovybė visiems viešosios nuomonės veiksniams (spaudai, radijofonui...) įsakinėjo varyti rusams dėkingą ir ko draugiškiausią propagandą. Taip buvo dar daugiau nuginkluotas ir užchloroformuotas, sveiko instinkto palaikomas lietuvių tautos saugumo ir budrumo jausmas. Vėliau daugelis žmonių net manė, kad bolševizmo gal iš viso neverta taip bijotis, kad mums visuomet tradiciškai draugingi sovietai juk negalės ką nors bloga daryti...

Gi karinė vadovybė nesiruošė ir nesistengė parengti smūgį sukurti taip, kaip pridera garbingai ir laisvę mylinčiai tautai. Su kariuomenės vadu priešakyje ji nuėjo pasibaisėtino išdavimo ir aplamai gėdingos kapituliacijos keliu. Į kariuomenę tauta buvo sudėjusi šimtus milijonų savo prakaito ir darbo, bet kariuomenės vadovybė nepasiryžo valstybės žlugimo valandą įsakyti paleisti į priešą bent vieną šūvį. Priešingai, kai kurie generolai išprakaitavę dėjo pastangas, kad visas Lietuvos kariuomenės apginklavimas ir visi žmonės nesumažintu kiekiu patektų į okupanto rankas...

Netenka kalbėti ar visą tą vadinamąjį mūsų rusiškosios politikos kursą galima kvalifikuoti tik už „klaidą“. Tai yra viena iš dviejų: arba – nusi-kaltimas, arba – beprotybė. Istorija tegu atseiks kiekvienam pagal nuopelnus.

#### 4. Strauso politika

Trys čia suminėtos aplinkybės įveda mus į pagrindinės Lietuvos užsienio politikos krypties aptarimą dabartinio karo išvakarėse ir vėliau.

Kaip minėta, veik du dešimtmečius Lietuvos užsienio politikos vadovybė savo laikysena stengėsi derinti su Tautų Sąjungos paktu. Kolektyvinio saugumo skambi sąvoka tiek mūsų vadovaujančiuose politiniuose sluoksniuose tiek viešojoje nuomonėje visuomet naudojosi labai šiltomis

simpatijomis. Taip Lietuva dvidešimtį metų mokėjo brangią dvasinę duoklę Ženevos įstaigai, nors nei iš tos įstaigos, nei iš jos vadovaujančių šeiminių savo pagrindiniams užsienio politikos siekiams, pav. Vilniaus smurto atitaisymo klausimu, išskyrus porą pageltusių rezoliucijų ar šiaip jau gražių žodžių, nieko realaus nesusilaukė.

Niaukstantis Europos padangei, mūsų politikos vadovybė pagaliau šiame kelyje pradėjo savo „kelią atgal“. 1938 m. Ženevos plenumo metu buvo deklaruota, kad Lietuva ateityje nelaikys sau privalomomis pakto 16 straipsnio dedamų prievolių. Praktiškai tat reiškė, kad Lietuva pasilieka sau teisę atsimesti nuo kolektyvinės saugumo politikos ir, kilus karui tarp kitų valstybių, pasilikti neutrali.

Nuo to sąlyginio apsisprendimo nepraėjo nė pilni metai, ir karo šmėkla Europoje jau pirštu apčiuopiama. 1939 m. rugsėjo 1 d. karo veiksmai prasidėjo tarp mūsų tiesioginių kaimynų – Vokietijos ir Lenkijos. Tuo pat metu Valstybės Prezidentas paskelbė įsigaliojant Lietuvos neutralumo įstatymą.

Šis įstatymo paskelbimas, – nepaliekant jokių rezervų dėl svarbiausio Lietuvos politikos siekimo – sudaro esminę mūsų užsienio politikos klaidą ir pirmąją tiesioginę nepriklausomos Lietuvos valstybės sužlugdymo Maskvos naudai priežastį.

Istorija galės nuodugniau ir smulkiau išaiškinti sumetimus, kurie Lietuvos politinę bei karinę vadovybę paskatino šitaip apsispręsti. Šiandien galima ir reikia tik trumpai pažymėti, kad Lietuvos politikos vadovai, aną valandą pasukdami visiško ir besąlygiško neutralumo keliu, apsisprendė remtis ne Lietuvos pašonėje esančiais galingais politiniais bei militariniais, o drauge ir realiais veiksniais, bet kažkokiais teoriniais spėliojimais, palšos ateities perspektyvomis, tolimos ateities numatymais, ideologinėmis ir moralinėmis vertybėmis bei diletantiškais samprotavimais dėl galimų šio Antrojo didžiojo pasaulinio karo laimėtoju.

Taip niekadoms nedaro ne tik realūs politikai, bet ir iš viso politikai, ypač mažųjų tautų, esančių tiesioginėje kaimynystėje su didelėmis tautomis. Juo labiau nebuvo galima šitaip daryti 1939 m. rugsėjo 1 d., kada jau savaitė su viršum buvo paskelbtas vokiečių sovietų nepuolimo ir drauginumo paktas. Juo labiau šitaip negalima buvo daryti mūsų geopolitinėse sąlygose, kurios po vokiečių sovietų susitarimo giliai pakeitė padėtį Baltijos erdvėje ir senuosius mūsų politikos metodus pavertė nebevaisingais ir naiviais.

Šitokiu laiku ir šitokiomis pakitusiomis aplinkybėmis skelbti besąlyginį neutralumą visiškai prilygo gražiojo Afrikos dykumų paukščio strau-

so „politikai“. Kaip šis paukštis išvydęs pavojų, paneria galvą dykumos smėlyje ir tariasi jau pasislėpęs, taip ir Lietuvos politikos vadai grasingos ateities akivaizdoje nutarė nieko nedaryti, t. y. paskelbti savo visišką neutralumą, arba panerti galvą į smėlį, galimas dalykas, tardamiesi tuo būdu geriausiai išsisaugosią pavojų...

Šitokia visiško neutralumo politika, kurios buvo laikomasi su nuoširdžiu užsispyrimu, nežiūrint vis daugiau besikeičiančių (mums labai palankia prasme) politikos ir karo aplinkybių, neišvengiamai ir greit turėjo duoti tam tikrų vaisių. Juos galima sutraukti trejopu požiūriu:

1. Vidaus politikos ir aplamai politinės moralės atžvilgiu neutralumas sterilizavo tautą. Platieji, sveikai galvojantieji ir natūraliai jaučiantieji gyventojų sluoksniai buvo sulaukyti nuo veiksmų, kuriems jų dvasia buvo pasiryžusi, laikas prinokęs, aplinkybės palankiausios. Kyląs entuziazmas ir aukščiausio tėvynei pasiaukojimo geismas buvo užslopinti ir uždusinti. Iš antros pusės – ilgametė mūsų politikos tezė – pagrindinis siekimas, stačiai tapęs visos tautos svajone, tinkamiausiam momentui atėjus, kažkodėl nevykdomas. Taigi, elgiamasi nenuosaikiai, nekonsekventiškai. Po viso to, tautos tikėjimas politikos idealais ir pasitikėjimas vadovybe negali nepalūžti, politinė moralė negali neišsigimti, nesidegeneruoti. Tauta netenka kriterijaus ir masto, kada ir už ką jai privalu kovoti? Tokia pirmoji neutralumo politikos pasėka: – atsisakymas eiti išvaduoti okupuotą sostinę.

2. Taip režiančiai nenuosaiki arba nekonsekventiška politika užsieniuose turėjo daryti keisto įspūdžio. Akivaizdoje valstybių, kurios vertina tautų ryžtingą valią, charakterį, sugebėjimą vyriškai kautis už savo šventas teises, mes praradome tokios tautos vardą, o per tą be galo sumažiname savo moralinį ir visai nebetekome politinio svorio. Pasyviai tautos tarptautinėje rinkoje perka ar parduoda, jos darosi mainų objektą, jeigu paaiškėja, kad jos neturi ryžtumo už savo interesus kovoti. Maža to, ano meto aplinkybėmis mūsų neutralumo paskelbimas į kovą stojančios Lenkijos atžvilgiu galėjo būti laikomas tik palankiu žestu šiai, svetimų tautų prisigrobusiai feodalinei „mocarstvai“. Vokietijai, o tam tikru atžvilgiu net ir Rusijai šitoks mūsų laikymasis galėjo sukelti tik neigiamo įspūdžio, jeigu nesakyti – įtarimo...

3. Visiško neutralumo paskelbimu mūsų politinė vadovybė pasiekė tai, kad mes išėjome iš Trečiojo Reicho politinės orbitos ir pasilikome visiškai vieni su savo „tradiciniais draugais“ Maskvoje. Visus kurį laiką dar likusius glaudesnio bendradarbiavimo su Vokietija plyšius – vienintelį galimumą išvengti viską naikinančio komunizmo artėjančiai okupacijai – mūsų politikos vadai skubėjo užvetuoti vis naujais ir naujais neutra-

lumo pareiškimais. Lietuvos pasiuntiniui Vokietijoje buvo įsakmiai uždrausta net kalbėtis su Reicho politikais tokiais klausimais, per kuriuos galėtų būti pažeistas mūsų neutralumas. Mūsų užsienių reikalų ministerija Berlyne nieko nesiteiravo net dėl grynai lietuviškų Suvalkų srities valsčių perleidimo Lietuvai, – ir vis kad tik nebūtų pažeistas mūsų neutralumas. Pagaliau, buvo pamiršta arba sąmoningai nenorėta žinoti, jog šis karas kilo ir eina dėl naujo Europos pertvarkymo. Skelbiama tokio- mis aplinkybėmis visišką neutralumą mūsų politinė vadovybė faktinai išreiškė tai, kad tąja naująja Europa ji visai nesidomi, dar daugiau, – kad toje naujoje Europoje ji nenori būti. Ji sąmoningai išsijungė iš pastangų ir Rytų Europoje sukurti naują tvarką, kur jos didieji ir teisėtieji interesai pagaliau galėtų būti įgyvendinti. Nenorėdama kovoti ar bent aktyviai prisidėti prie naujosios Rytų Europos sutvarkymo ji automatiškai pateko į rusiškai žydiškai bolševikiškos Azijos sektorių. Visiškas Lietuvos Nepriklausomybės sunaikinimas ir tikrųjų šios zonos satrapų okupacija dabar buvo tik dienų ar savaitių klausimas. Ir tatai įvyko...

Savaime suprantama, kad dėl šios strauso politikos pirmoji bei tiesioginė atsakomybė krenta mūsų valstybės buvusiai politinei ir karinei vadovybei... Tačiau iš antros pusės tenka įsakmiai pabrėžti, kad visų anuometinių Lietuvos viešai ar mažiau viešai gyvavusių stambiųjų politinių partijų vadovybės pilnai arba didžia dalimi pritarė vyriausybės paskelbtajai neutralumo politikai, gynė ją ir populiarizavo tiek spaudoje, tiek šiaip jau vadinamojoje visuomenėje. Tad negali mažėti ir visų jų moralinėms atsakomumumas. Kaip vyriausybės, taip ir kitų politinių partijų bankrotas mūsų užsienių politikoje yra lygiavertis ir lygiareikšmis.

Nedaug ką šiuo klausimu atsiliko ir vadinamoji anuometinė politiskai galvojanti visuomenė. Jos atstovai, „nepartiniai“ politikai, valdininkai biurokratai, namų savininkai, naujųjų centrinių valdytojai, barškuoliai intelektualai, prasimušę biznieriai, į tą tarpą įskaitant visą eilę administracijos ir net generalinio štabo karininkų, – visi jie sudarė tą salioninės politikos grietinėlę, kuri juo labiau toliau, juo neskaniau iki koktumo buvo įrūgusi. Gero ir lengvo gyvenimo mėgėjai, miesčioniškumo stiliaus įkūnytojai, idėjiškai sutrešusios naujosios lietuviškos buržuazijos čempionai, cinikai ir karjeristai, – visi jie ir toliau tik geidė patogiai gyventi, bijojo rizikos ir nuogąstavo, kad, saugok Viešpatie, neprarastų savo „iškovotų pozicijų“. Ryžtis kokiame sukrečiančiam veiksmui ar kovos žygiui, aukotis už tautos didžiąją idėją, plaukti į naujus, dar neišbandytus vandenius, – ne, tam jiems trūko ir valios, ir ryžtumo, polinkio ir fantazijos.

Žinoma, visi jie labai noriai pritarė neutralumo politikai... Lygiai kaip

vėliau su begėdiškiausiu nusižeminimu daugelis iš jų pabrukę uodegas, laižėsi prie okupanto puspadžio, vis dar mėgindami gelbėti savo „pozicijas“, ką jie betgi vadino net... Lietuvos gelbėjimu.

Visi šie veiksniai daugiau ar mažiau rėmė oficialiąją Lietuvos užsienių politiką, nuvestą į paskutinį šunkelį, iš kurio beliko vienintelis išėjimas – nebeišbrendamas žydiškai bolševikiškas raistas.

### **Pragaištingos partijų rungtynės**

Paminėtą politinių partijų laikyseną ir tam tikros dalies visuomenės laikyseną, mes tuo pačiu pereiname į mūsų vidaus politikos sritį. Jos esminių bruožų bei tendencijų panagrinėjimas yra ne mažiau reikalingas, ne mažiau prasmingas ir ne mažiau svarbus.

Bendrai paėmus, dėsni, kad be geros vidaus politikos nėra ir negali būti geros užsienių politikos, galioja ir mums. Tarp šių dviejų materijų visais istorijos laikmečiais, o ypač paskutiniaisiais laikais buvo ir yra labai glaudus tarpusavinės saviveiklos ryšis. Praktiškai žiūrint, būdavo ir yra taip:

Gera vidaus politika, gerai ūkiškai, sociališkai ir administraciškai sustvarkęs kraštas, aukštai patriotiškai išauklėta ir tautinio vieningumo saitais sucementuota visuomenė, tvirtos dvasios, sveikos moralės, dideliais idealais persiėmusi tauta paprastai veda ir sveiką bei vaisingą užsienio politiką. Mat, tokia tauta arba tokia valstybė yra pajėgi nuosaikiai ir vyriškai išlaikyti ir atstovauti savo pasirinktą liniją. Užsienio politikos painėse ir pasitaikančiuose sunkumuose ji gali drąsiai remtis savo užnugariu, nes žino, kad jos žygiai visuomet susilauks sąmoningo tautos pritarimo ir besąlyginės paramos.

Gi bloga vidaus politika, korupcinė administracija, žemas ūkinis socialinis bei kultūrinis lygmuo, susiskaidžiusi ar tarpusavyje kovojanti, partijose besipjaunanti tauta, savanaudiška, egoistinė, sumaterialėjusi visuomenė ir pan., – bet kokias svarbesnes pastangas užsienio politikoje nepaprastai silpnina, blaško, paraližuoja arba pagal atsitiktinai vyraujančių grupių interesus iškraipo. Tokia netvarkinga, nevieninga ir dvasiškai išsiparceliavusi valstybė niekad negali vesti didelės užsienio politikos, o pavojaus valandą ji dar daugiau susipainioja ir nebetenka pasitikėjimo, nes stinga veiksmų, kuriais ji ligi galo ir besąlygiškai galėtų remtis.

Ir priešingai, gera užsienio politika, gyvenamu laikotarpiu realistiška, tolimesnės ateities perspektyvoje numatanti rytdieną, nuosaiki, ryžtinga, esminiais tautos ir valstybės klausimais griežta ir nekompromisinė, kupina kūrybinių idėjų ir išsiauginusi tinkamų joms reikšti asmenybių, – to-

kia užsienio politika žadina tautą, iškelia slypinčias jėgas, įkvepia dvasios, didesnių užsimojimų, ūkinių, kultūrinių ir dvasinių laimėjimų siekius. Kai tuo tarpu bloga užsienių politika žaloja teigiamąsias vidaus gyvenimo pastangas, kelia kartėlio ir apmaudo, mažina entuziazmą sterilizuoja piliečių valią, charakterį ir atsparumą, o kartais ir viską, kas buvo dešimtmėčių darbu sukurta, praranda ir pražudo...

Toks paprastai yra tiesioginis ir nuolatinis tarpusavinės saviveiklos ryšys tarp užsienio ir vidaus politikos.

Jau buvo anksčiau pabrėžta, kad mūsų valstybės žlugime svarbiausią rolę suvaidino vestosios užsienio politikos klaidos. Jis yra tiesioginis valstybės žuvimo kaltininkas. Tačiau taip pat netenka užmiršti, jog netiesiogine, bet vis dėlto pakankamai reikšminga prasme prie laisvos lietuvių tautos likimo dramos prisidėjo ir mūsų vidaus gyvenimo, arba vidaus politikos trūkumai bei šunkeliai. Siekiant atkurti naują Lietuvos valstybę, siekiant laiduoti lietuvių tautai geresnę ateitį, yra būtina bent keliais brūkšniai atžymėti ir šioje srityje nueito kelio pėdsakus. Tatai labai daug prisideda prie išryškavimo idėjų ir metodų, dėl kurių jau dabar turi aiškiai ir turiningai apsispręsti kiekvienas naujosios aktyvistinės Lietuvos statytojas.

Šio klausimo plotmėje pirmiausia pastebėtina viena psichologinio pobūdžio smulkmena: – kaip užsienio politikos srityje daugelis iš mūsų esame buvę nedrąsūs, pernelyg atsargūs, be rizikos, nuolat nepasiryzę ir svyruoja, taip vidaus politikoje esame buvę gana šaunūs ir atkaklūs tarpusavio karininkai, užsispyrę iki fanatiškumo, nenumaldomi savų atskirų ideologijų partizanai, žodžiu – nuosaikūs anarchistai...

Per dvidešimtį metų tatai davė labai nešlių vaisių.

### 1. Beprasmiškas susiskaldymas

Dar prieš nepriklausomos valstybės atstatymą, jau antrajame lietuvių tautinio atbudimo etape, lietuvių tautos narių tarpe ėmė reikštis skirtingos politinės, socialinės bei kultūriškai konfesinės (tikybinės) srovės.

Kada pastangos ir perspektyvos savai valstybei atkurti daugiau surealėjo, o ypač kada valstybė jau buvo galima apčiuopiamai statyti, tos visos srovės netruko išvirsti atskiromis, savaimingomis politinėmis partijomis. Nuo to laiko partinė dvasia nuolat vyravo visokeriopame nepriklausomos Lietuvos gyvenime.

Per pirmąjį dešimtmetį Lietuvoje veikė tiek partijų, viešasis gyvenimas buvo taip suskaldytas į skirtingas ar net griežtai priešingas stovyklas išsidalinęs, kad mes anuomet niekuo neatsilikome, o tik daug kur šioje srityje pralenkdavome kitus kraštus. Per antrąjį dešimtmetį pasireiškė

daugiau pastangų partinei dvasiai žaboti. Tačiau priemonės buvo mechaninės, norimų vaisių nedavė, nes nebuvo sugebėta partinės dvasios vietoje sukurti galesnių idėjų ir jomis giliai įkvėpti visą tautą.

Tautos susiskaldymas į visokias partijas nereiškė lojalaus, o juo labiau sustarmino jų bendradarbiavimo aukštesniajam – visos valstybės nepriklausomybės ir pažangos – tikslui. Partijos tarpusavyje kovojo, žiauriai, aistringai, demagogiškai, niekindamos vienos kitas, žeisdamos tautos pilietinę sąmonę, keldamos tarpusavyje neapykantą, aptemdydamos bendruosius tautinius bei valstybinius idealus.

Šitoks susiskaldymas į partijas nekėlė reikiamos teigiamos piliečių konkurencijos lenktyniauti pastangomis bendrosios tautinės gerovės vardan, bet tik nuodijo ir dumblino viešojo ir net privatinio gyvenimo atmosferą, kurstė lietuvių prieš lietuvių ir kėlė dienos švieson žemiausius instinktus bei nešvariausius tarpusavinių pjautynių metodus. Partijų tarpusavinė kova visiškai bereikalingai eikvojo lietuvių tautos jėgas. Tokiu būdu ji didžiai silpnino bendrąją tautos atsparumą ir ryžtingumą tiek prieš išorinius bei vidinius pavojus, tiek krikdė suderintą darbą tautos ūkinės, socialinės ir kultūrinės pažangos kelyje.

Partijų kova nė kiek nesilpo ir tuo laikotarpiu, kada ėmė matomai didėti pavojai pačiai Lietuvos nepriklausomybei. Nesumažėjo ji net tuomet, kai į mūsų šalį įėjo visiškai svetimas kūnas – komunistinės bacilos raudonarmiečių įgulų pavidalu. Politikuojanti lietuviška visuomenė tada parodė visą savo besaikį apjakimą, neregėtą partinį fanatizmą ir tikrą politinį pamišimą. Jį be atodairos, pamiršdama artimą ir tiesioginį pavojų tautos laisvei, ant tikro vulkano prabangiai ruošė partinių grumtynių puotas ir koalicinių machinacijų turnyrus. Šitokia sistema ir šitokia piliečių galvosena parodė aukščiausią nesubrendimą ir nusikalstamą elgesį. Jau vien dėl tokio baisaus apjakimo šitokiu lemtingu laiku mūsų politinės partijos būtų visiems laikams pasirašiusios neatšaukiamą mirties testamentą.

Mūsų tautos skaldymasis į partijas buvo juo pragaištingesnis ir beprasmiškesnis, kad tiek savo esminiais siekimais, tiek dirbamu darbu mūsų politinės srovės praktiškai nedaug kuo tesiskyrė. Pradedant „kairiaisiais“ ir baigiant „dešiniaisiais“, visos jos skelbė siekiančios sutvirtinti valstybę, pakelti ūkinę, socialinę ir kultūrinę gerovę, laiduoti visiems gyventojų sluoksniams teisingas ir kuo tinkamiausias gyvenimo bei pragyvenimo sąlygas ir panašiai?

Tad kyla klausimas: kodėl jos tada tarpusavyje taip aštriai kovojo? Kodėl tą darė viena partija, buvo bloga antrajai, o ką darė ši antroji – vėl atrodė bjauru ir žalinga trečiajai...

Šių klausimų paslaptis nedidelė. Pirmojoje vietoje stovi, be abejo, partijų vadų egoizmas, ambicija, garbėtroška ir savanaudiškumas. Antroje vietoje – nesugebėjimas skirti bendrųjų politinių idealų ir siaurų asmeninių ar pasaulėžiūrinių „idealų“. Prisirašiusi į savo programą daug bendrų ir gražių obalsių, viena partija tačiau nori, kad juos vykdytų tik tokia, o ne kitokia žmonių grupė. Antra partija mano, kad tik tada bus viskas tvarkoje, jei darbą laimins vyskupai ir aktyviai prisidės dvasininkai. Trečia partija išakmiausiai pabrėžia, kad jei vyskupai ir dvasininkai kišis į politiką, tai viskas bus blogai, ir ji priversta kovoti prieš klerikalizmą. Ketvirta partija mano, kad visas pirmenybes reikia atiduoti fizinio darbo darbininkams ir pirmiausiai patenkinti jų reikalavimus. Penkta, – kad tik ūkininkų ir žemdirbių reikalai pirmoje vietoje tegali būti įdomūs. Šešta, – kad tik demokratija ir seimas išganyt Lietuvą. Septinta, – kad demokratija pražudys Lietuvą. Ir t. t.

Esant tokiai būklei, ko gi galėjo būti verti kilnieji ir bendrieji obalsiai partijų programose? Nors bendrieji politiniai siekimai buvo gana panašūs, bet partijos atkakliausiai plovėsi dėl antraeilių dalykų, dėl vadinamųjų „priemonių“, „metodų“, „taktikos“ ir panašiai. Jos taip pat apjako dėl „metodų“, kad net valstybės žlugimo išvakarėse negalėjo surasti bendros kalbos. Net okupacijai atėjus, jos dar mėgino suvedžioti savo sąskaitas ir tuo tik tarnavo prieš propagandai...

Ir, deja, nebuvo nei tinkamų žmonių, nei pakankamai kūrybiškų idėjų, kurios visai šiai beprasmiškai rujai būtų padariusios galą. Tiktai kai ant sprando atsisėdo puslaukinis okupantas su savo naujaisiais kazokais – žydais, visi partijų partizanai pamatė, kaip kvailos ir beprasmiškos buvo jų ligtolinės peštynės...

Partijų vadai ir partiškumui pasidavusi mūsų visuomenė atnešė duoklę didžiajai tragedijai. Pamoka buvo per brangiai apmokėta, kad lietuvių tauta ateityje galėtų turėti kitokį įsitikinimą, kaip tik šį – skaldymas į partijas ir partinė kova visiems laikams nuėjo į liūdną praeitį.

## 2. Tautinės bendruomenės idėjos nebuvimas

Lietuvių tauta su savo politiškai galvojančiais žmonėmis bei vadovavimo pretenziją turinčiais asmenimis lygiai, kaip ir daugelis kitų tautų, atidavė savo duoklę vadinamajai laiko dvasiai, sukūrusi valstybę pokariname pasaulyje proklamuojamojo demokratizmo bei partinės parlamentarizmo metu ir lietuvių tauta, aiškus dalykas, negalėjo išsilenkti vyraujančių idėjų bei nuotaikų spaudimo.

Demokratiniai sąjūdžiai, plačiųjų masių atvedimas į aktyviąją politi-

ką, tautiniai judėjimai, partinio parlamentarizmo plėtojimas – visa tai sudarė neabejotiną civilizacijos pažangos veiksmus per visą 19-ą ir pradžioje 20-jo šimtmečio. Didįjį karą užbaigus buvo tikėtasi, kad štai atėjo pagaliau klestėjimo gadynė demokratiškosioms idėjomis.

Buvo nesuvokta, kad buržuazijos ir daugelio proletarų geidžiamasis demokratizmas su partiniu parlamentarizmu iš tikrųjų buvo jau suvaidinęs savo kaip pažangos stūmėjo rolę ir jau atlikęs savo pagrindinį uždavinį, kaip naujų politinių, ūkinių bei socialinių jėgų išlaisvintojas. Perkopęs zenitą, jis neišvengiamai darėsi sąstingio veiksmu ir naujos socialinės plėtotės stabdžiu. Buržuazinės partijos, laimėjusios daugumą rinkimuose, demokratizmą pavertė įrankiu jų egoistiniams tikslams tenkinti ir priemonė neribotam savanaudiškam viešpatavimui. Žodžiu jis virto tuo, kas vėliau buvo pavadinta plutokratinė santvarka.

Šalia to, demokratizmas dar daugiau išsiaštrino klasių ir grupių kovą. Jo pažiūromis, valstybė neturi trukdyti laisvo jėgų reikimosi. Kas ką ūkiniame gyvenime išsikovoja, tuo jis nevaržomai tesinaudoja. Tokiu būdu gamybos priemonių ir kapitalų savininkams leidžiama atsistoti į padėtį, iš kurios jie gali engti ir išnaudoti plačiausias mases. Žinoma, jog kapitalų ir gamybos priemonių neturintieji savo ruožtu vėl organizuojasi ir nori kapitalistams atsispirti. Taip eina nuolatinė kova, užuot pasiekus to, kad priešingi interesai būtų teisingai išlyginti bendrai viso krašto gyventojų gerovei ir pažangai.

Bet, kaip minėjome, demokratizmas su partiniu parlamentarizmu tikslo negali vykdyti. Jis iš principo nėra tautiškas, o skelbia visų gyventojų ir rasių lygybę. Tiesa, tautą jis sutinka laikyti valstybės pagrindu, bet ją supranta, kaip visuomeninių grupių arba partijų sumą. Taigi ir kokios nors vieningos tautos valios jam negali būti, o tik sudėta arba tam tikru būdu išbalansuota atskirų grupinių ar partinių interesų suma.

Atsižvelgiant į lietuvių tautos grupinį susiskaldymą buvusioje nepriklausomoje Lietuvoje ir bendrųjų tautinių siekimų išparceliavimą į partinius sklypelius, yra visiškai suprantama ir natūralu, kad nė vienas politinis ar idėjinis sąjūdis veikęs pas mus vienokios ar kitokios partijos vardu neapėrė ir nesugebėjo aprėpti visos tautos. Tiesą sakant, panašių pretenzijų yra buvę nemaža. Taip pat netrūko ir daugiau ar mažiau teisingų teoretinių programų. Bet visi mūsų režimai gyvenimo praktikoje išsigimdavo į siauros ir vis siaurėjančios sektos viešpatavimą, arba į taip vadinamąsias „klikas prie valdžios lovio“ Aišku, kad tai nebuvo ir negalėjo būti tinkamas jau (nekalbant apie geriausią) atstovavimas lietuvių tautos politinei valiai.



Tauta nėra vien ta pačia kalba kalbančių bei bendros istorijos sąmonės jungiamų asmenų suma. Tauta nėra vien tik jos atskirų grupių ar partijų atsitiktinis susibūrimas. Tauta yra drauge idėja ir nedalomas organizmas, jungiąs į gyvą visumą visus tam tikros bendruomenės narius. Tauta yra kraujo, žemės, istorinio likimo ir kovos reikalo už bendrą ateitį sukurta žmonių bendruomenė. Tautos politinę valią, kuri reiškiasi laisvės bei nepriklausomybės ir visokeriopos pažangos visuotiniu siekimu, tinkamiausiai atstovauja žmonės, arba net vienas žmogus, jeigu jie arba jis sugeba visoje tautoje sužadinti šiems tikslams siekti energijos, jai vadovauti organizuoti ir planingu būdu numatyti ateitį ir parengti tautą visomis priemonėmis nugalėti jau galinčius kilti pavojus. Visoks kitoks tautos politinės valios atstovavimas yra surogatas arba tik žemas geidulys „pavaldyti“ ant kitų sprando...

Neišivadavęs nuo partinės dvasios ir neišsąmoninės vieningos tautinės bendruomenės idealo, pas mus nė vienas politinis režimas ir nė viena vyriausybė nesugebėjo vesti tokios politikos, kuri būtų į tą vieną tautinę bendruomenę jungusi mūsų pagrindinį ir gyvybingiausią kamieną – ūkininkus, lauko bei miesto darbininkus, verslininkus, laisvąsias profesijas ir įvairių kultūros bei dvasios vertybių kūrėjus.

Klasių, luomų, grupių ir net profesijų tarpusavinė kova buvo nuolatinis reiškiny. Miesčionys bodėjosi kaimo, o kaimas visomis devyniomis niršo prieš miestą. Valstybė nemokėjo ir nedrįso būti jų tarpe teisingas ir bešališkas arbitras, kadangi valdantieji pasitenkino tik deklaracijomis apie „tautinę vienybę“, bet negyveno tautinės bendruomenės idealais, kurie vieni tik gali suburti visą tautą į vienybę.

Visoks tautinio auklėjimo ir propagandos darbas buvo apleistas, nes pirma, tai nedavė greito ir apčiuopiamo pelno, o antra – buvo nepatogu dar daugiau kalbėti apie tai, ką vykdyti vis tiek trūko noro ir pasiryžimo.

Nenuostabu tad, kad ne vienas ūkininkas savo vaidmenį valstybėje apspręsdavo kaip mokesčių mokėtojo, „o visa kita – man vis tiek“. Nenuostabu, kad daugelis darbininkų nevertino tėvynės laisvės ir noriai laikė sektinu pranašu kiekvieną demagogą, kuris žadėjo už dyką pripildyti jų pilvus. Nenuostabu, kad vadinamoji miestų „inteligentija“, visokie verslovininkai bei „meno žmonės“ savo patriotizmą matavo karjeros kategorijų laiptais, parangų kiekiu ar sotaus dykinėjimo valandomis.

Atėjęs okupantas rado daug minkštos medžiagos savo eksperimentams. Tačiau jis atliko ir vieną teigiamą darbą: dabar iškilo į vandens paviršių pats bjauriausias mėšlas. Tauta žinos, nuo ko jau reikia visiškai apsivalyti.

### 3. Pažangos klausimas

Pažangos vardu čia suprantamos ne vien tik deklaratyvinės pastangos pastūmėti į priekį atskiro žmogaus ūkinį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą, pakelti į aukštesnę plokštumą jo buitį, suteikti daugiau galimumų pilniau naudotis bendraisiais mokslo, kultūros ir materialinės civilizacijos laimėjimais. Pažangos vardu čia suprantama ypač tai, kas jau realiai padaryta visos tautinės bendruomenės gyvenimo lygiui pakelti, pagerinti ir patobulinti.

Pažangos klausimas buvusiojoje nepriklausomoje Lietuvoje stovi prieštaringoje šviesoje ir todėl nagrinėtinas dvejopu požiūriu.

Atkovojudi laisvę ir atstačiusi nepriklausomą valstybę, lietuvių tauta labai sunkiomis sąlygomis turėjo organizuoti ir kurti savo naują ateitį. Atsižvelgiant į negausų jos gyventojų skaičių ir turėtus medžiaginius išteklius, lietuvių tauta per dvidešimtį savarankiško gyvenimo metų padarė labai daug visoje eilėje ūkinio gyvenimo sričių – gamyba buvo pakelta keleriopai, suorganizuotos ir išplėtos visai naujos gamybos šakos. Atstatyti karo sugriauti miestai ir miesteliai. Įkurta dešimtys tūkstančių naujų ūkininkų, sukultūrinta daug nenaudotos žemės plotų, sodžiaus gyventojų materialinis ir medžiaginis lygis, turint galvoje caristinės priespaudos palikimą, keleriopai pakeltas. Išplėstas visuotinis švietimas, plečiamas ir gilinamas aukštasis mokslas, išaugusi spauda, literatūra, dailės, muzikos ir teatro menai. Buvo sukurta lietuviškos administracijos kadrai, šviesuomenės būriai, pradėjo formotis lietuvių verslininkų, laisvųjų profesijų luomai. Išauginta gausi kariuomenė. Visame krašte išsišakojęs politikos, ūkio ir kultūros draugijų bei organizacijų tinklas.

Neįmanoma keliais žodžiais viso to net išminėti. Trumpai pabrėžtina tai, kad lietuvių tauta puikiai darbu įrodė turinti visokeriopų sugebėjimų reikštis kaip pažangi, kūrybinga, darbšti ir sveika europietiška tauta. Tuo būdu ji su kaupu pateisino savo valstybės atkūrimą ir neginčytinai patvirtino visam pasauliui, jog begėdiškai užima vietą kitų šios žemės civilizuotų tautų tarpe.

Tačiau mes, lietuviai, savybėje, šalia to teigiamojo požiūrio, visai pamatuotai statydavomės ir kitokį klausimą: ar mūsų socialinė ir kultūrinė pažanga yra tokia, kad ja galima pasitenkinti, ar ji yra tokia, kuriai mes atiduodame visas savo pastangas, sugebėjimus ir išnaudojame visus mums prieinamas galimybes?

Į šį klausimą ne vienas atsakinėdavome anuomet ir atsakome dabar aiškiai neigiamai. Ne. Besiriejančios partijos per daug dažnai iš akių išleisdavo tolesnės ir didesnės mūsų krašto pažangos vėliavą. Niekados nebuvo sugebėta (vis dėl tų partinių ar pasaulėžiūrinių skarelių) sutelkti į

vieningą darbą visas kūrybiškas lietuviškąsias pajėgas. Eilė sričių tebedirvonavo. Ekonominiam gyvenime valstybė lietuviui per menkai tepadėjo, o saugojo svetimtaučių parazitizmą. Naujoji buržuazija išugdė kelias dešimtis vampyrų, kurie buvo, dažnai nešvariomis priemonėmis, kitų tautos sluoksnių sąskaiton. Socialinio išlyginimo tarp įvairių valstybės sričių ir luomų nebuvo pasiekta ir tinkamai nesiekta. Tautinės kultūros kūrėjai, kultūrinių sričių darbininkai, palyginus su kitais veržliais ekonominių sričių savanaudžiais, buvo tikroje posūnių padėtyje.

Turėjome daug nepatenkintų žmonių. Ir ne dėl to, kad amžinas nepasitenkinimas yra kiekvieno kūrybiško žmogaus savybė, bet dėl to, kad vienų per didelę prabangą reiškė skurdą kitiems, o visumoje šimtai tūkstančių lietuvių tautos vaikų negalėjo gyventi gyvenimu, kuris pritiko mūsų europietiskai tautai.

Svarbiausia mūsų per lėtos pažangos priežastis, be jau minėtųjų, yra ta, kad nė vienas režimas neturėjo aiškios bei konkrečios kultūrinės ir socialinės politikos programos, dėl to nepakankamai vykdė pozityvią (teigiamą) visuotinės tautinės kultūros kūrybą, socialinį aprūpinimą.

Pastarojo dešimtmečio režimas vienu kitu klausimu buvo paskelbęs ir moderniškų bei sveikų minčių. Tačiau tautinės kultūros politikos programos jis neturėjo, blaškėsi visais pavėjais ir skendėjo prieštaravimuose. Socialinėje srityje gi nežiūrint bekraujų gražių deklaracijų, visą laiką liko atžangiausios rūšies liberalizmu: puoselėjo plutokratus, ūkinių gėrybių pelnus, pasiskirstydavo neteisingai, tinkamai neatsižvelgdamas visuotinio tautinės bendruomenės pažangos intereso.

Turėdamas prieš akis didelius kūrybinius lietuvių tautos sugebėjimus, kiekvienas sukuria, kad socialinės ir kultūrinės pažangos srityje vis dėlto buvo padaryta per maža. Gal jau bolševikiško tvano gyvenimas daug kam ir atrodo idealu, bet mums, kovojantiems už naują laisvą Lietuvą, spindi daug platesni horizontai.

#### 4. Žydai ir kiti svetimieji

Rūstus istorinis likimas padarė tai, kad lietuvių tauta savo erdvėje jau nuo seniai negalėjo jaustis viena. Nuo unijos su Lenkija pradžios į grynai lietuviškas žemes pradėjo skverbtis lenkybė. Lietuvos bajorai užmezgę šį artimą bendravimą su lenkais, patys anuomet nedasiprotėjo ir neįsivaizdavo, kad tai bus ilgainiui jų pačių prakeikimas ir tautinė mirtis. Drauge su lenkų didikų skverbimusi į Lietuvą, su mūsų bajorijos lenkėjimu ėjo ir šiaip jau lenkiška kolonizacija bei emigracija į mūsų erdvę, kuri per keletą šimtmečių sužalojo ir iškreipė lietuvių tautos gyvenamųjų plotų pietines

ribas. Patekus į Rusijos carų nelaisvę, prasidėjo antras fizinis lietuvių tautos naikinimas, lietuvių kalbos ir tikybos negirdėtas persekiojimas, rusų kolonistų ir burliokų sodinimas, negirdėtas persekiojimas, rusų kolonistų ir burliokų sodinimas lietuviškose žemėse. Rusų spaudimas žymiai prisidėjo prie suslavinimo Lietuvos rytinių plotų. Daugelis „subaltgudėjančių“ tų sričių gyventojų taipgi yra gryniausio lietuviško kilimo. Pagaliau, vakaruose per kovas su kryžiuočiais lietuviai neteko dar kitų aistiškųjų plotų, kur įsitvirtino germanai.

Tad nepriklausoma valstybė buvo atstatyta su mišrokais gyventojų klotais, o trečdalis lenkų okupuotos teritorijos su Vilniaus miestu pateko į naujos sustiprintos lenkiškos kolonizacijos ir tautinio persekiojimo sukurį.

Vis dėlto pradžioje gana ryžtingai buvome pradėję valytis nuo svetimųjų ir atitaisyti lietuvių tautai padarytus nuostolius bei skriaudas. Žemės reforma, istorinės svarbos įvykis, grąžino lietuvių tautai stambius žemės plotus, kuriuos šimtmečių bėgyje buvo sugrobę privilegijuotieji lenkų ir iš dalies rusų kolonizatoriai. Tiesa, žemės reforma buvo pravesta ne be nereikalingų skrupulų. Lenkams ir kitiems svetimtaučiams dvarininkams buvo numatytas už žemą atlyginimą. Tuo titulu vėliau buvo jiems grąžinta dalis žemių arba išmokami piniginiai atlyginimai. Užuoat visiškai sulikvidavus šį svetimą, tautiškai priešišką, valstybiškai bei ūkiškai nesocialų ir išsigimusį gaivalą, jam buvo teikiama nesuprantamo gailėsčio ir lengvatų. Tai dėl to, kad lenkai dvarininkai buvo palikusios keistos užpalkalinės drelės į kai kurių reikšmingų Lietuvos valdytojų rūmus... Viena lyčio, grynai lietuviško žemdirbių luomo taip vis dar nebuvo pasiekta.

Su rusiškąja įtaka buvo mažiau bėdos. Ji galėjo dingti be pėdsako, jei gu nebūtų buvę suteikta per daug vaišingos pastogės eilei pabėgėlių rusų monarchistų (jie buvo pasodinti į valstybės administraciją, kariuomenę, privatinį ūkį ir nekludomai vertėsi laisvosiose profesijose). Tatai atsitiko gal daugiausia dėl to, kad didelė lietuviškosios senesnės kartos visuomenės dalis skandalingu būdu tebebuvo parsidavusi rusiškosios kalbos, kultūros, galvosenos bei papročių įtakai. Dėl daromų šia prasme priekaištų jie visi mokėdavo labai mandriai pasiteisinti, bet visuomet užmiršdavo, lyg tarsi lietuvių tauta šimtą metų nebūtų gyvenusį carų vergovėje, lyg Rusija keturias dešimtis metų nebūtų barbariškiausiai persekiojusi lietuvių kalbos ir kultūros, nukankinusi Sibire šimtus geriausių mūsų vyrų, lyg tarsi rusiškasis imperializmas bolševistine forma niekad daugiau nebebūtų grėsęs mūsų kraštui...

Betgi visa tai toli gražu negali ir lygintis su ta blėdimi, kurią Lietuvai nešė „išrinktosios tautos vaikai“ – Izraelio sūnūs.

Tie gaivalai – seni lietuvių tautos pažįstami. Jau Vytauto Didžiojo laikais tiems pasaulio perėjūnams buvo leista įsikurti Lietuvoje, visur, kad čia prisidėtų prie prekybos išplėtojimo. Bet žydai, kaip visur, taip ir pas mus, savo sukybėmis, apgavystėmis ir begėdiškumu, kuris kilometriškai peržengė jiems pradžioje rodytą svetingumą. Lietuvių tautos darbo ir prakaito vaisiai pamažu susikaupė žydų kišenėse, jie tapo ne tik pirkliais–monopolistais, bet ir pramonininkais, ir bankininkais, užgrobė pelningiausius amatus, laisvąsias profesijas ir aplamai visą tautos ūkinio gyvenimo dirigavimą.

Žydai visuomet ėjo, t. y. gerinosi stipresniais. Carizmo laikais nors viešai ir niekinami, jie persiėmė teisiškumu: žydas ir žandaras visuomet geriausiai sugyveno. Okupuotam Vilniaus krašte žydai atstovavo lenkų kalbą ir „mocarstvos“ interesus. Tai ir suprantama, kadangi žydui nesvarbu tauta, nesvarbu tėvynė – jam svarbu, kad tik jis galėtų išnaudoti aplinką ir krauti kuo didesnius lobius.

Nepriklausomosios Lietuvos žydai nenorėjo, nes bijojosi lietuvių konkurencijos. Jie buvo visiškai nesuinteresuoti valstybės atstatymu ir niekur šiame darbe neprisidėjo. Visas jų rūpestis buvo žiūrėti, kad tik žydai naujojoje valstybėje įgytų daugiau privilegijų.

Ir mūsų žydai neapsiriko. Jiems nebuvo sukludyta iš karto paimti į savo rankas visus Lietuvos ūkinio gyvenimo nervus. Prekyboje ir pramonėje žydas įsikūrė be konkurencijos. Amatuose ir laisvuose versluose žydas taip pat grojo pirmuoju smuiku. Žydams priklausė visi mūsų miestai ir miesteliai. Amatai ir žemių sklypai augančiuose miestuose sudarė puikią konjunktūrą spekuliacijai. Be jokių pastangų daugybė žydų tapo milijonieriais. Vien dėl to, kad mes sukūrėme valstybę ir leidome jiems sauvaliauti...

Metams bėgant ėmė busti sveikasis tautos instinktas. Pradėta reikauti ir lietuviams šiokios tokios vietos versluose ir aplamai miestuose. Tik tai buvo pasiekta žydijai keliant baisiausią triukšmą ir šmeižiant Lietuvą užsieniuose. Valstybė taip pat suskato organizuoti prekybą, kai kurias pramonės šakas ir eksportą, kur galėjo laisviau lietuvius pasireikšti. Bet šios pastangos buvo nedrąsios ir lėtos.

Lietuviškumo interesams buvo ne vis tiek, kad vis dėlto bent du trečdaliai ūkinių gėrybių sueidavo į žydų rankas. Į rankas gaivalų, kuriems Lietuva buvo tik melžiama karvė, kurie žiauriausiai išnaudojo lietuvių tautą, gabeną mūsų turtą – pinigą į užsienius, valdė mūsų miestus, apsuikinėjo gyventojus, plėtė korupciją ir kyšininkavimą, tyčiojosi iš mūsų kalbos (patys dažniausiai rusiškai kalbėdavosi) ir visokiu atžvilgiu sudarė visiškai svetimą kūną Lietuvos valstybėje.

Ne kartą pasigirdavo balsų, kad žydai turi būti pašalinti iš tų pozicijų, kurios Lietuvoje jiems negali priklausyti ir kad bent šiek tiek turėtų būti apmalšintas žydų įžūlumas. Visos Lietuvos vyriausybės skubėdavo žydus patikinti, kad nepritaria tokiems antisemitiškiems balsams ir dargi prievarta nutildydavo tų balsų kėlėjus. Buvo aiškinama, kad su žydais mums reikia geruoju gyventi, nes jei juos supykdytume, tai baisiai nukentės, o gal net žus Lietuvos valstybė...

Štai koks buvo demonstruojamas pasibaisėtinas minties išsigimimas, kurio kitaip negalima išaiškinti, kaip tik parsidavimu žydams. Iš tikrųjų, ne vienas krovė lobius iš žydų kyšių bei kitokių dovanų. Ne vienas plačiau žinomas lietuvis pastaraisiais laikais jau atvirai dėjosi prie žydų biznių ir atstovavo jų savanaudiškas aistras valdžios įstaigose. Daug ūkinio gyvenimo tvarkymo sričių buvo palikta asmeniškai viršininkų nuožiūrai, – ir tai buvo atviras langas korupcijai ir žydų papirkinėjimams žydeti. Niekas neapskaičiuos, kiek dėl to kentė tautos ūkis ir buvo apvagiama lietuvių gyventojai, kiek dėl to suėjo lobių į svetimtaučių parazitų ir žydbernių rankas.

Trumpai kalbant, žydų veislė Lietuvoje buvo pasiekusi 6 su viršum procento visų gyventojų skaičiaus (mes buvome viena iš žydiškiausių valstybių Europoje). Visuose miesteliuose ir miestuose žydai sudarė 80–60 % gyventojų. Jie buvo sugrobę bent du trečdalius namų, sklypų, prekybos ir pramonės įmonių ir sunaudojo tiek pat viso krašto gaunamų pelnų. Žodžiu:

1. dėl žydų globojimo mes negalėjome sukurti lietuviškų miestų, būtinų ir svarbaus veiksnio tautinės valstybės egzistencijai;

2. Izraelio erkei leidome nekliudomai čiulpti geriausius lietuvių tautos syvus, kartu darydami didžiausius nuostolius lietuvių socialinei ir kultūrinei pažangai;

3. palaikėme savo valstybės kūne stiprią savanaudiškiausią tarptautinių bastūnų ir siurbėlių gaują, kuri simuliuo tariamąjį lojalumą tol, kol galėjo tukti mūsų prakaitu, o aplinkybėms pasikeitus visuotinai perėjo į tarptautinio žydiškai komunistinio maro tarnybą, idant dar atviriau ir begėdiškiau galėtų atsisėsti lietuvių tautai ant sprando.

Dėl žydiškosios politikos neša sunkią atsakomybę visos buvusios Lietuvos vyriausybės, jeigu jos vadindavosi net ir pačiais „tautiškiausiais“ vardais. Lietuvių tauta visumoje taip pat rodė per daug kantrumo ir per daug apykantos šiai bjauriai Izraelio erkei. Patyrimai pasirodė per daug kartūs, kad iš jų nepadarytume lobiškiausių ir griežčiausių išvadų ateičiai.

## 5. Dvasinis tautos nuginklavimas

Pastarasis nepriklausomos Lietuvos režimas, siejamas su Lietuvos Tautininkų Sąjungos vardu, išsilaikė per tryliką metų. Jis žymia dalimi yra paveikęs Lietuvos valstybę bei tautinę fizionomiją ir sudaręs tas aplinkybes, kuriose tauta, didžiosios tragedijos valandai atėjus, pasijuto nuoga.

Šis režimas dar teisingiau rišamas su Antano Smetonos vardu. A. Smetona veik keturiolika metų buvo Lietuvos Prezidentu: pirmaisiais nepriklausomybės atstatymo metais ir vėliau tryliką pastarųjų metų. Toks palyginti per 2 nepriklausomo gyvenimo metus ilgas vieno asmens vadovavimo laikotarpis neišvengiamai turėjo padaryti gilių įspaudų į visokeriopą valstybės politikos kryptį, jos esmę bei metodus, – žodžiu, kaip sakytą, į visą mūsų valstybę bei tautinę fizionomiją.

Niekas neginčis, kad A. Smetona priklauso prie tų didžiųjų lietuvių, eilės, kurių bendrųjų pastangų vaisius buvo Lietuvos nepriklausomybė. Jis buvo didis lietuvis ir vėliau, kaip valstybės prezidentas, iškėlęs daug sveikų, modernių bei kūrybiškų idėjų mūsų valstybei organizuoti ir lietuvių tautai ugdyti. Tatai konstatuojant pačiu nešališkiausiu būdu, lygiai netenka pamiršti esminių ir labai stambių A. Smetonos vadovauto režimo trūkumų, kurie savo klaidomis užsienių politikoje ir savo išsigimimu vidaus politikoje pristūmė valstybę ligi žlugimo, o lietuvių tautą – prie gėdingos kapituliacijos rusiškai žydiško bolševizmo vergovei.

Norint teisingai suprasti šio režimo pobūdį ir jo liūdną galą, dera kiek pažvelgti į praeitį. Smetonos partija atėjo į valdžią ne per masinį sąjūdį, ne per visuomeninę kovą ir per idėjinį tautiečių didžiumos įtikinimą, kaip buvo kai kuriuose kituose dideliuose kraštuose, kur nauji nacionalistiniai sąjūdžiai pakeitė partijų kovų pagrąžtą parlamentarizmą, 1926 m. gruodžio 17 dieną grupė aktyvių karininkų pašalino anuometinę kairiųjų partijų koalicinę vyriausybę ir valstybei vadovauti pakvietė A. Smetoną. Tik po to Smetona vėliau pradėjo plėsti savo vadovautą Tautininkų Sąjungą, kaip pagalbininką valstybės administravime ir kaip naujai kuriamo režimo, reikalui esant, dvasios reiškėją. Šiaip jau Tautininkų Sąjungos, kaip politinio organizmo rolė valdyme jos vado buvo varžoma bei niveliuojama, ir pats Smetona visą laiką laviravo tarp kitų įvairių besikertančių politinių galių ir savo valdžios pirminio šaltinio – kariuomenės nuotaikų. Iš savo pusės gi kariuomenė neišgugino stambesnių politinių asmenybių ir pasiliko bergždžiojo režimo „kontrolieriaus“ rolėje.

Suprantama, kad šitokiomis aplinkybėmis ir vėliau ant sūpuoklių pasodintas režimas niekad negalėjo rodyti nei tvirto charakterio, nei nuosaikumo, nei energijos įvykdyti kokią nors platesnę vientisą progra-

mą, nei rasti tautoje visuotinių ar bent gausingų simpatijų.

Tačiau labiausiai lemiama vaidmenį šio režimo liūdnam likimui suvaidino patsai jo vadas. Skelbdamas konstruktyvias naujosios santvarkos idėjas, A. Smetona apgailėtinais visus pasavo, kaip jų vykdytojas. Įsitvirtinęs prezidentūroje, šis daugiau abstraktus filosofas, negu realus politinių idėjų kartotojas, susikivirčio su visa eile savo artimiausių bendradarbių ir ėmė aplink save burti įvairius pataikūnus, korupcininkus bei silpnavalius žmogelius, iš kurių nesibijojo kokio nors „nepaklusnumo“ ar pavojaus. Taip ilgainiui režimas pradėjo išsigimti į siauros egoistinės klikos viešpatavimą.

Toji klika su Smetona priešakyje slopino bet kokią iš šalies ir net iš pačių tautininkų pasireiškiančią dvasinę ir energiškesnę iniciatyvą, o eilę pastangų reformuoti patresusią sistemą malšino nuoga policine jėga. Ji bijojo atvirai bendradarbiauti ir kalbėtis su tauta, reikalaudama iš jos vien aklo ir vergiško paklusnumo. Ji kratėsi ir atidėliojo eilę būtiniausių reformų, vilkino degančių klausimų sprendimą, o bet kurio drąsaus ir planingo darbo tiek ūkinėje, tiek socialinėje bei kultūrinėje srityse vengė kaip velnias kryžiaus. Tokia savo laikysena jis tik dar daugiau provokavo netilstančias partines rietenas, kol pagaliau suskilo ir patys tautininkai.

Trumpai sakant, A. Smetonos režimas juo toliau, juo daugiau tolo nuo deklaracijose skelbiamų dėsnių ir praktiškai įkūnijo visas tas didžiąsias klaidas bei trūkumus, kuriuos esame išminėję. Lemtingu Lietuvos likimui metu Smetona nustatė pražūtingą linkmę mūsų užsienio politikoje, gi vidaus dalykuose – galiausiai išvairavo į partinės koalicijos mėšlyną, kuriuo nė vienas dalyvis nebuvo patenkintas. Tarpusavinės rietenos didžiausių valstybei pavojų akivaizdoje tokiu būdu gavo progos dar daugiau pasireikšti. Tautinės bendruomenės idealas buvo galutinai aptemdytas, o tauta, visą laiką buvusi be tinkamos vadovybės, pačią sunkiausią valandą paliko visiškai be jos.

Partinių kombinatorių, korupcininkų, plutokratų, silpnavalių bei pataikūnų klika, susispietusi apie Smetoną, kovodama su aktyviųjų tautiečių siekimais, taip dvasiškai nualino tautą ir užmigdė jos savisaugos jausmą, jog sprendžiamam momentui atėjus, lietuvių tauta, kaip ir jai vadovavusi tuometinė koalicinė vyriausybė pasirodė dvasiškai nuginkluota ir neparušta gyvybinei kovai dėl savo laisvės ir nepriklausomybės.

Kada daromas šitoks sprendimas apie buvusią mūsų politinę bei karinę vadovybę, neišdrįsusią pareikšti net žodinio protesto prieš įžūlias raudonojo imperializmo užmačias, tatai savaime aišku, jog likusi gyvoji ir aktyvioji lietuvių tauta nebegali save rišti su visais šiais į tamsią praeitį nuėjusiais vyrais.

Taip pat reikia sutikti, kad nepatenkintosios vyravusia padėtimi pajėgos savo laiku per maža kovojo su viešuoju blogiu. Jos pačios buvo per daug pamėgusios patogų gyvenimą ir vengė rizikos. Jos galiausiai teįstengė sudaryti tik opozicinių partijų koaliciją, tuo parodydamos, kad nepajėgia ir net nesupranta išeiti į kovą aukščiausio lietuvių tautinės bendruomenės politinio idealo plotmėje.

Todėl po to – sveikosios ir aktyviosios lietuvių tautos pajėgos visiškai ir galutinai nusigrįžo nuo buvusių politinių partijų plokštumų. Ištikusios tautą nelaimės, kaip lygiai ir senųjų politinių ideologijų bankroto akivaizdoje jos visos surado naują visuotinę tautinių energijų tėkmę ir išsiliejo į naujojo lietuviškojo aktyvizmo sąjudį.

Įvyko gaivališka protų ir sielų revoliucija. Jie pasiryžo sukilti į žūtbutinę kovą už lietuvių tautos laisvę ir naujo gyvenimo statybą.

Amžinojo lietuviškumo šventa ir kilni misija vėl apšvietė šių vyrų ir moterų sąmonę.

Senovės aiškių kraujas užvirė mūsų gyslose.

\* \* \*

(Toliau trečioji ir paskutinė dalis)

### III. KOVA UŽ LAISVĘ IR NAUJĄ ATEITĮ

Nepriklausoma Lietuva bus atstatyta

Sveikas ir kritiškas praeities bei dabarties įvertinimas jau yra mažiausia pusė programos ateičiai. Mat, toks įvertinimas negali būti atliktas be tam tikro masto, arba kriterijaus. Šis mastas praeičiai ir gyvenamajam momentui vertinti sudaro nugarkaulį programos, pagal kurią turi būti kuriamas naujas geresnis gyvenimas, statoma nauja laimingesnė ateitis.

Ankstyvesniuose puslapiuose, nors ir labai bendrais bruožais, mes turiamės tokį įvertinimą padarę. Iš jo kiekvienas ryškiai gali matyti, tiek mūsų užsienio politikos klaidas, įvedusias valstybę į šunkelius ir nugramzdinusias nepriklausomybę bolševizmo vergovėn, tiek ir vidaus politikos trūkumus, vyriausiai prasireiškusius pragaištingomis ir beprasmiškomis partijų rungtynėmis, skaldžiusiomis tautą, ėdusiomis jos geriausias jėgas, silpninusiomis bendrąją šalies pajėgumą bei atsparumą vidaus ir užsienio pavojams, trukdžiusiomis tautos socialinę ir kultūrinę pažangą...

Tuo pačiu metu iš praeities įvertinimo kiekvienas gali aiškiai jausti kito kelio linkmę, kuriuo nepriklausomybės laikais turėjo eiti mūsų vidaus ir užsienio politika. Nemokėjusi bei nenorėjusi surasti šio kelio, ji ne

tik sau pasirašė neatšaukiamą mirties testamentą bei pražudė valstybę ir tautą įstūmė į žiaurią nelaimę. Tad juo reikšmingesnės yra šios skaudaus patyrimo pamokos visiems kitiems lietuviams. Giliai įsidedame mes jas į savo galvas ir širdis. Patyrimo primenami, tas pamokas mes dedame naujojo lietuviškojo kelio ir kovos branduolin.

Esame keliais žodžiais palietę ir okupacinį Lietuvos gyvenimo laikotarpį. Kiekvienam ant savo kailio žinoma, ką reiškia šis atėjūnų komisarų, žydų ir išgamų gaujos neregėtas sauvaliavimas. Šių tarnų padedamas, raudonasis Maskvos imperializmas pasiryžo sunaikinti Lietuvos gyvenimo pagrindus, išretinti gyvąją lietuvių tautą ir išrauti lietuvišką tautišką dvasią, – kad ši šalis niekada nebegalėtų prisikelti savarankiškam, laisvam lietuviškam gyvenimui...

Mes esame pasiryžę šioms judeobolševizmo užmačioms griežtai pasipriešinti.

Pasipriešinti ne tik mintimis, jausmais, laisvės ilgesiu, bet ir kova.

Mes esame pasiryžę neleisti sunaikinti lietuvių tautos.

Esame pasiryžę neleisti svetimiems barbarams, išgamoms ir žydams teršti lietuviškos žemės.

Esame pasiryžę neduoti išrauti tautiškos lietuviškos dvasios.

Esame pasiryžę, nežiūrint sunkiausių kliūčių ir nelygių jėgų, kovoti ir laimėti.

Mes, aktyvistai, kiekvienas savo paties, visos gyvosios lietuvių tautos, garbingosios aiškių praeities ir Lietuvos ateities akivaizdoje esame iškilmingiausiai ir neatšaukiamai prisiekę kovoti už lietuvių tautos laisvę ir valstybinę nepriklausomybę.

Mes esame fanatiškiausiai įsitikinę, mes esame atkakliausiai pasiryžę ir tai skelbiame tautai:

– Nepriklausoma Lietuva bus atstatyta.

– Lietuvi, kovok.

#### 1. Teisinė ir faktinė Lietuvos padėtis

1940 m. birželio 13 d. Sovietų Rusijos raudonoji armija okupavo Lietuvos valstybės teritoriją. Už poros dienų okupanto įgaliotiniai paskyrė naują „Lietuvos vyriausybę“. Ši okupacinė vyriausybė 1940 m. liepos 14–15 d. pravedė vadinamuosius „liaudies seimo“ rinkimus, būdama iš anksto okupantų painformuota, kad šio „seimo“ svarbiausias uždavinys buvo – nuspręsti Lietuvos nepriklausomos valstybės panaikinimą. 1940 m. liepos 21 d. tasai seimas Lietuvą paskelbė „socialistine tarybų respublika“ ir nutarė Lietuvos įstojimą nariu į Sovietų Rusijos valdomų respu-



blikų sąjungą. Sovietų Rusija, žinoma, šį norą sutiko patenkinti ir 1940 m. rugpjūčio 3 d. Aukščiausioji Sovietų Taryba priėmė Lietuvą Sovietų Rusijos valdomų respublikų sąjungos nariu.

Tuoju netrukus buvo panaikinti tiek faktiniai, tiek išoriniai valstybės nepriklausomumo ženklai. Užsieniuose Lietuva nustojo teisės turėti savo diplomatinės atstovybės, kadangi vadovavimas užsienio politikai priklausė centrinei Maskvos, t. y. Sovietų Rusijos vyriausybei. Buvo panaikinta Lietuvos kariuomenė (paliktas simboliškasis „Pabaltijo korpusas“ čia neturi jokios reikšmės), kadangi visos sovietinių respublikų sąjungos išoriniu saugumu rūpinosi tik bolševistinė raudonoji armija. Ūkiškai ir finansiškai Lietuva buvo sujungta su Rusija, įvedus vadinamąsias komunistinių tarybų santvarką ir rusišką rublį. Vidinę saugumo institucinę vadovybę perėmė iš Maskvos atvykę GPU komisarai, kuriems Lietuvos komunistų partija tikrai talkininkavo. Buvo panaikintas Lietuvos himnas, Tautinė vėliava bei kiti valstybiniai ženklai, pakeičiant visa tai rusiškai sovietiskaisiais.

Kaip matyti, nepriklausoma Lietuvos valstybė po okupacijos laipsniškai nustojo gyvuoti. Tokiu būdu okupantas tarėsi išsprendęs formalų ir faktinį Lietuvos valstybės panaikinimo klausimą.

Čia reikia aiškiai nustatyti: kokia iš tikrųjų yra Lietuvos būklė? Tas klausimas yra svarbus keleriopu atžvilgiu.

1. Netenka neigti fakto, kad nuo 1940 m. birželio 15 d. Lietuva yra prieš kariuomenės okupuota. Netenka taip pat neigti fakto, kad Lietuvos valstybė yra materialiai sunaikinta ir prijungta prie Sovietų Rusijos.

To Lietuvos užėmimo bei prijungimo fakto negali neigti ir kitos užsienio valstybės, nors jos to prijungimo teisiškai arba formaliai ir nepripažintų. Iš tikrųjų, Lietuvos, kaip ir kitų Baltijos valstybių prie Sovietų Rusijos prijungimo nė viena užsienio valstybė nėra pripažinusi. Kai kurios iš jų yra sudariusios su Sovietų Rusija šokių bei tokių sutarčių, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai liečia ir Lietuvą, bet šiose sutartyse skaitomasi tik su faktinai egzistuojančia padėtimi, apeinant klausimą, kaip dėl visiško sovietų okupacijos Lietuvoje pripažinimo. Tai yra, bendrai paėmus, techninio pobūdžio sutartys, kurios nepaliečia ir negali paliesti Lietuvos valstybės buvimo ar nebuvimo teisinės esmės.

2. Galutiną žodį Lietuvos suverenumo klausimu gali pasakyti ne kokia nors svetima pašalinė jėga ar valstybė, bet tik pati lietuvių tauta – vienintelė Lietuvos valstybės kūrėja, įkūnytoja ir palaikytoja.

Gi ši lietuvių tautos valia gyventi laisvai ir nepriklausomai kaip buvo, taip ir tebėra nepaliesta. Visi veiksmai, kuriuos okupantas atliko smurto, teroro ar grasinimų būdu, negali turėti ir neturi jokios teisinės reikšmės. Jėga

sukuria faktinę padėtį, su kuria tenka skaitytis, bet jis negali sukurti teisės, ji negali sunaikinti tautos valios laisvai gyventi nepriklausomoje valstybėje, jeigu pati tauta šios valios nepraranda ir šios šventos teisės neatsižada.

„Liaudies seimo“ nutarimai panaikinti Lietuvos nepriklausomybę neturi jokios teisės ir lietuvių tautai privalomos galios. Seimas buvo „išrinktas“, okupantui jėga reikalaujant. Seimo rinkimus pravedė okupanto pastatyta vyriausybė. Tauta neturėjo teisės išstatyti savo kandidatų, o buvo smurtu, grasinimais ir persekiojimais verčiama balsuoti už jai pakištus kandidatus. Niekas negalėjo tikrinti balsavimo eigos ir rinkimų rezultatų. Šie vadinamieji rinkimai buvo tik bjauriausias tikrosios lietuvių tautos valios suklotojimas. Kiekvienam aišku, kad sąmoningos tautos „noras“ nužudyti savo tautinę laisvę ir valstybės nepriklausomybę būtų priešingas tikrajai šių laikų žmogaus prigimčiai ir yra tik paika nesąmonė...

Joks tautos valios klastojimas ar to klastojimo užtvirtinimas Maskvoje nepriklausomos Lietuvos valstybės egzistavimo teisinės galios negali nei sunaikinti, nei pašalinti. Lietuvos valstybė tiek tarptautinės teisės atžvilgiu, tiek lietuvių tautos sąmonėje ir širdyje tebėra nepanaikinta, gyva ir aktuali. Dabartinė Lietuvos būklė yra tik svetimos jėgos okupacija, kuri gali trumpiau ar ilgiau trukti, – kol bus pašalinta.

3. Okupanto pastatyta vyriausybė daugumoje susidėjo iš asmenų, kurie arba jau seniau, kaip išgamos ir išdavikai geidė Lietuvos nepriklausomybės panaikinimo, arba buvo nusistatę be atodairos tarnauti visoms raudonojo imperializmo bei rusiškai žydiško komunizmo užgaidoms. Suprasdama, prie kokio kelio galo artimu laiku turi prieiti, ji nesistengė į užsienius pasiųsti valstybės išdavimui pritariančių atstovų, kurių, beje, niekas ten nebūtų ir priėmęs.

Tuo tarpu tikrosios nepriklausomos Lietuvos valstybės atstovai, mūsų diplomatiniai pasiuntiniai užsieniuose visi ligi vieno ištisos eilės valstybių vyriausybėms įsakmiai pareiškė griežčiausius protestus dėl galiojančių sutarčių sulaužymo iš Sovietų Rusijos pusės, dėl Lietuvos valstybės okupacijos, dėl skandalingiausio lietuvių tautos valios suklotojimo, okupacinio smurto priemonėmis pravedant tariamuosius seimo rinkimus ir paskelbiant Lietuvos valstybės įjungimą į Sovietų Rusijos valdomų respublikų sąjungą.

Šie teisėtųjų Lietuvos valstybės atstovų protestai užsieniuose sudaro neišdildomus teisinius aktus, kurie tarptautinėje plotmėje užtvirtina lietuvių tautos valią neišsižadėti savo laisvės ir nepriklausomybės. Jie taip pat pabrėžia lietuvių tautos pasiryžimą kovoti tol, kol okupacija bus pašalinta ir nepriklausoma valstybė vėl atstatyta.

4. Kai mes šiandien kalbame apie naujos Lietuvos sukūrimą, tatau reiškia suprasti, kaip pastangas suteikti Lietuvos valstybei naują turinį, naujas organizacinės santvarkos formas, o už vis svarbiausia – naują dvasią ir naujas idėjas, kuriomis visuotinai persiėmusi lietuvių tauta kurtų naują geresnį gyvenimą.

Naujos Lietuvos valstybės įkurti nereikia, o reikia tiktai sugriautąją atstatyti. Kaip po Didžiojo Karo, taip ir dabar Lietuvos atstatymas nėra ir nebuvo naujos valstybės Europoje įkūrimas. Lietuvos Valstybė šimtmečiais gyvavo senovėje. Ji gyvavo ir tuo metu, kai buvo personalinės unijos pagrindu susirišusi su Lenkija. Vėliau Rusijos carų ji buvo okupuota. Ši okupacija truko ilgai – daugiau kaip ištisą šimtmetį, bet ir carų kalėjime lietuvių laisvės idėja nebuvo užgesinta. Iš Didžiojo Karo viesulų ir išėjo tik sustiprėjusi – ir naujam gyvenimui atkūrė nepriklausomos Lietuvos valstybę.

Ir dabartinė bolševikų okupacija tėra laikina. Kol lietuvių tauta yra gyva, ji sieks laisvės ir kovos už valstybinę nepriklausomybę, kurią praeityje tekdavo prarasti ar tai dėl per didelės priešiško išorinių jėgų persvaros, ar dėl savo pačios klaidų bei trūkumų.

Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas tuo būdu yra tik senos šimtmečių tradicijos tęsimas. Kaip praeityje, taip ir visados lietuvių tauta niekad neišsižadės nepriklausomos valstybės – aukščiausios ir tobuliausios tautos organizacijos formos ir tautinės laisvės garanto – idėjos.

Nepriklausoma Lietuva bus atstatyta. Toks yra šimtmetinis amžinojo lietuviškumo testamentas. Tokia yra mūsų visų gyvųjų lietuvių nepalengiama valia. Pagaliau ir dabartinis Europos karas turės priversti prie to, kad judeobolševizmas, mūsų dabartinis didžiausias priešas bus sunaikintas ir visos kūrybingosios raudonojo caro pavergtosios tautos prisikels naujam gyvenimui.

## 2. Santykiai su kaimynais

Kol Europoje ir pasaulyje tebeina karas, kalbėti ką nors konkrečiau apie Lietuvos santykius su kitomis valstybėmis ir iš viso apie politinį Rytų Europos susitvarkymą dar nėra galima. Viena aišku, kad permainos, kurios nuo 1939 m. rudens prasidėjo Rytų Europos erdvėje, yra tik įžanga į naujus laikus. Čia dar labai daug kas turės pasikeisti. Ir keisis ne tik šio karo eigoje, bet ir vėliau, kol šiose tautybėmis sumišusiose srityse bus įkurta teisinga, sveika, pastovi ir visoms tautoms labą nešanti tvarka.

Vienu iš lemiamiausių Rytų Europos pertvarkymo pradžios momentų lietuvių tautai jos anuometinė politinė vadovybė primetė visiškai pasyvią rolę. Išsijungusi iš pastangų šioje erdvėje sukurti naują tvarką, bijoda-

ma rizikos ir vengdama atsakomybės, Lietuvos politinė vadovybė išstatė kraštą begaliniam pavojui ir nuvairavo į pasidavimo rusiškai žydiško bolševizmo klaidkiai okupacijai. Lietuvių tautai per tai buvo be galo sumažinti galimūnai tinkamu būdu dalyvauti Rytų Europos pertvarkyme ir čia laiduoti sau priklausančią bei tinkamą vietą.

Praeities negrąžinsi... – bet iš jos reikia mokytis. Mes, aktyvistai, esame pasiryžę padaryti viską, kad lietuvių tauta vėl pakiltų naujam gyvenimui ir, kančių bei karčių patyrimų užgrūdinta, šį kartą jau visiems laikams aktingai kovotų už savo erdvę ir gyvenimą.

Šiuo metu, kol tebeina karas, mes nesileisime į tuščias pranašystes ar spėliojimus. Kare daug kas gali keistis, susidaryti šiokių bei tokių komplikacijų, atsirasti naujų veiksmų ar iškrypimų. Mums gi svarbu lietuvių tautos likimas ir josios kelias visokiais atvejais laimės ir nelaimės dienomis, geriausiose ar blogiausiose padėtyse, kokias tik jai gali sudaryti dabartinio karo eiga ir nežinomas ateities rytojus. Šiame dygliuotame kelyje mūsų žygio vėliava yra – Lietuvos laisvė, o kelio gairės – istorijos patyrimai ir tie geležiniai nekintami geopolitiniai dėsniai, kurie visą laiką nusakydavo, nusako ir, turbūt, amžiams nusakys lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės likimą. Tad šiuo atžvilgiu mums nėra reikalo verstis pranašystėmis ar spėliojimais, o tik kuo giliausiai įsisąmoninti uždavinius, kurie aktualūs visiems laikams, ir turėti prieš akis padėtis, kurios bus visokiais atvejais.

Vienas iš pagrindiniausių ir lietuvių širdžiai jautriausių klausimų yra buvusių ir lig šiol esančių santykių revizija su latviais. Latviai yra mums broliška savo krauju tauta. Tokie pat mes esame latviams. Lietuviai ir latviai yra dvi gausingesnės senųjų aisčių giminės, kurios pergyveno sunkius ir viesulingus šimtmečius ir išliko gyvos ateities amžiams. Tos giminės tik turėjo skirtingą likimą ir atliko skirtingas misijas. Lietuviškoji giminė aisčių pasaulyje buvo vadovaujančioji, ji sukūrė galingą valstybę ir tokiu būdu garantavo aisčių išlikimą. Latviai turėjo kitokią praeitį ir savo išsivadavimo pasiekė tik Didžiojo Karo pabaigoje. Dvi giminės dabar atsistojo viena šalia kitos ne tik kaip atskiros valstybės, bet ir atskiros tautos.

Tenka rūsčiai pasmerkti tą praeities pusę, kurioje dvi tokios broliškos giminės neieškojo bendro kelio ir bendros kalbos, o gyveno betarpiškoje kaimynystėje lyg du mažai pažįstami, o kartais net besipykstant kaimynai. Eidamos skirtingais keliais, jos nieko sau daugiau nepasiekė, o tik išparceliavo aisčių erdvę ir sumažino mūsų rasės pajėgas. Tuo tarpu vakarykščiai patyrimai per daug iškalingai parodė, kad Lietuvos ir Latvijos likimai buvo ir yra, ir bus bendri! – kai žūsta nepriklausoma Lietuva, žūsta ir nepriklausoma Latvija. Abi aisčių giminės yra lygiai reikalingos viena antros laisvės. Todėl

mes, lietuviai, esame pasiryžę dėti nuoširdžiausias pastangas, kad lietuviai ir latviai, dvi gyvosios broliškos aisčių giminės, kuo daugiausiai suartėtų, kuo glaudžiausiai suvienytų savo politines, ūkines ir dvasines jėgas tiek savo pačių gerovės, tiek laisvosios vieningosios Aistijos idealo vardan. Mes tikime, jog šiais siekimais bus persiėmusi ir latviškoji aisčių giminė, prieš bendrų priešų, bendroje kovoje pasiekusi išsivadavimo. Praktišką Lietuvos ir Latvijos santykiavimą nustatys vadovaujančių asmenų valia bei išmintis ir įvairios aplinkybės, kurios šiandien būtų dar per anksti nagrinėti. Viena tik neabejotina, kad lietuvių ir latvių jungimasis atitinka tas naujai organizuojamoje Europoje pasireiškiančias linkmes, kurios siekia masinio, dvasinio, kalbinio ir ūkinio palaidų elementų subūrimo į vieningus klotus ir nauja platesne gyvybe pulsuojančius organizmus.

Lietuvos išsivadavimas nuo Sovietų Rusijos okupacijos, tenka manyti, negali eiti kitaip, kaip tik per bendrą daugelio milijonų slaviškų tautų išvadavimą nuo žydiškai bolševikiško jungo. Tomis aplinkybėmis lietuvių tauta turi pasireikšti pakankamai aktingai pasitikrinti savo atstatomai valstybei rytuose ir pietuose, maždaug tas pačias etnografines sienas, kurias ji buvo nusibrėžusi 1918–29 metais ir kurios tiek etnografiškai, tiek istoriškai, tiek pagaliau ūkiškai yra teisingos, tikslingos ir realios. Ne dėl lietuvių kaltės atsiradęs kai kuriose iš šių sričių tautybinis gyventojų mišrumas sudaro klausimą, kuris turės būti teisingai, energingai skubiai išspręstas.

Anksčiau ar vėliau išsivadavusi nuo bolševizmo ir žydijos siurbėlių atstatys tautinė rusų valstybė. Su ja mes, lietuviai, tiesioginės kaimynystės neturėsime arba tik ties latvių kaimiečių sektoriumi. Istorija moko, kad rusams nuo amžių apsigyvenus plotuose, iš kurių trūksta patogių išėjimų į didžiuosius vandens kelius, jų politika visuomet siekė brautis į Baltijos jūros erdvę. Taip rusiškasis imperializmas nuolat sudarė pavojų Pabaltijo tautoms ir šimtą su viršum metų jas laikė pavergę. Dėl šio rusiškojo imperializmo pavojaus kiekviena Baltijos tauta rodydavo ir visados turės rodyti kuo didžiausio bendrumo. Tai bus tol, kol Rusija supras savo pastangų bergždumą, pasitenkins savo turimomis pernelyg plačiomis erdvėmis ir savo gamtos lobiais ir be imperialistinių užmačių prisidės prie visoms Baltijos tautoms ir visai Europos tautybių bendruomenei abipusiškai naudingo, takaus ir ūkiškai našaus bendradarbiavimo.

Gausingos pietinių slavų grupės, ukrainiečių, tautinis sąjūdis yra tiek senas ir toks stiprus, jog visokiu atveju tenka skaitytis su didelės nepriklausomos Ukrainos valstybės įsikūrimu. Lietuva, visuomet nuoširdžiausiai palaikiusi šias išsivadavimo pastangas, su Ukraina ieškos ir ras

daugybę bendrų politinių bei ūkinio bendradarbiavimo interesų. Jos taip pat negali neįdominti ir baltgudžių klausimas, su kuriais lietuvių tautos kaimynystė yra susirišusi istoriniais saitais ir kur tiek amžių veikė išmincinga Lietuvos didžiųjų kunigaikščių administracija. Visokiu atveju, kaip išsprendę baltgudžių tautos likimo klausimas, tenka skaitytis su artimu tarp šių dviejų tautų bendradarbiavimu, ypač ūkinėje srityje, nes Baltgudija sudaro natūralų Baltijos uostų užnugarį.

Šitaip pagal geografijos ir prigimties sveikus dėsnius kristalizuojantis Rytų Europos erdvei, savaime suprantama, kad nekūrybiškas ir patrakęs lenkiško imperializmo skverbimasis turi sustoti ne tik vakaruose, pietuose ir rytuose, bet ir šiaurėje. Lenkų tauta norom nenorom turės pasitenkinti jai likimo skirta natūralia ir teisinga vieta. Iš pagrindų išsprendusi seną lenkiškos kolonizacijos bei emigracijos klausimą lietuviškoje erdvėje, – Lietuva galės ramiai plėtoti su lenkais tokius santykius ir bendradarbiavimą, kokį lenkai, jei jie tikrai ir lojaliai supras Rytų Europos pertvarkymą, bus pajėgūs abipusiškai vesti.

Pagaliau reikia paliesti svarbiausią Lietuvos užsienio politikoje klausimą: – santykius su vokiečiais. Aktyvistai yra laisvi nuo trūkumo neįvertinti nacionalsocialistinės Vokietijos milžiniško dvasinio bei materialinio ūgio, ir jos rolės, kaip pagrindinio ir vadovaujančio veiksnio viso Europos žemyno persitvarkymui. Visokiu, laimės ir nelaimės atveju Lietuva žino, kad ji gyvena tiesioginėje kaimynystėje su 80 milijonų vokiečių tauta. Su šia galinga, nepaprastai kūrybinga, darbščia ir išskirtiniais organizaciniais gabumais apdovanota tauta Lietuva turės visuomet palaikyti gerus ir abipusiškai naudingus bendradarbiavimo ryšius. Tatai pabrėžtina ne taikantis prie „konjunktūros“, bet turint galvoje ilgaamžį patyrimą ir gilų istorinį supratimą, jog Vokietija visuomet buvo ir bus mūsų politikoje vienas iš apsprendžiančių veiksnių. Išeinant iš to fakto, jog aisčiai ilgamečių praeities kovų laikotarpiais yra netekę daug savo kraujo žmonių ir užleidę nemažus žemės plotus germanų ekspansijai į rytus, iki paskutinio laiko glaudiams lietuvių vokiečių santykiams rasdavosi tam tikras kiekis psichologinių kliuvinių. Bet dabarties dinamika nugalės šiuos kliuvinius ir, pagaliau, galės išlyginti kelią natūraliam, taikingam ir abipusiškai vaisingam abiejų tautų bendradarbiavimui.

Šiuo metu Vokietija veda žūtbutinę ir milžinišką kovą ne tik už savo gyvybinių interesų apgynimą, bet ir už viso Europos žemyno išlaisvinimą nuo išlaukinių nekontinentinių įtekmių, – kovą už visos Europos naują taikingą ir našią reorganizaciją. Senosios, Versalinės Europos vadovaujančios jėgos nesugebėjo sukurti teisingos ir patvarios tvarkos. Pati Lietuva,

kurios teisėčiausieji teikimai nesurasdavo atbalsio anuometinių galiūnų ausyse, yra vienas iš iškalbingiausių senosios neteisės kulto liudininkų.

Nedidelė Lietuva, be abejo, negalės vaidinti lemiamo vaidmens naujosios Europos pertvarkymui. Tačiau ji gali tik sveikinti pastangas naujai geresnei tvarkai mūsų žemyne įgyvendinti. Ji yra pasiryžusi atlikti kuo teigiamiausių vaidmenį Rytų Europos erdvės stabilizavimui ir tuo prisidėti prie visos Europos tautų bendruomenės ramios, kūrybinės ir taingos ateities statybos.

Savaime suprantama, kad Europos žemyno geresnis pertvarkymas galėtų pavykti tik per pusę arba ir visai nepavyktų, jeigu tokie dideli su milijonais gyventojų arba milžiniškais ūkiniais ištekliais europinės erdvės plotai ir toliau racionaliai neišnaudojami pasiliktų, o tik nuodijami judeobolševizmo, kaip nuolatinės provokacijos visai kultūringajai Europai ir visam civilizuo tam pasauliui. Ne, šis maras turės būti visiems laikams pašalintas nuo žemės paviršiaus. Kad susikurtų nauja Europa, neišvengiamai turės būti sugriauta Sovietų Rusija, o bolševizmo pavergtos tautos išvaduotos laisvam gyvenimui ir vaisingam darbui. Šiam žygiui Vokietijai taip pat priklausos vadovaujamasis vaidmuo ir tas žygis bendrai pralietu krauju dar daugiau sutvirtins Centrinės ir Rytų Europos bendradarbiavimo pagrindus.

Šioje kovoje lietuvių tauta vis giliau supras naujosios Europos realybes. Jos kančios ir pralietas kraujas nebus bergždžias, bet sukurs mūsų tautai neišgriaunamą laisvės ir amžinos ateities laidą.

#### Pasirengimas ateities žygiams

Realiai vertindami ateitį, t. y. pasiremami istorijos ir geopolitikos duomenimis, tačiau mes turime kiekvienas kietai įsidėti į galvą, kad istoriniai ir geopolitiniai dėsniai tik tada visu pilnumu galioja, jeigu pagal jų dvasią atitinkamai aktingai sugeba veikti narsios ir kūrybingos asmenybės. Stiprios asmenybės visuomet buvo, yra ir bus svarbiausias istorinio vyksmo variklis. Juo paskira tauta daugiau turi tokių asmenybių, susisiejančių tarpusavyje vieningo idealo grandimi, juo ji pilniau ir tobuliau gyvendina jai istorijos ir geopolitikos skirtą misiją. Ir priešingai, – pasyvios, neveiklios, be narsos ir charakterio asmenybės, taigi ir iš jų susidedanti tauta lieka istorinio vyksmo nuošalyje, kitų aktingesnių tautų būna pralenkta ir ilgainiui darosi... tik mėšlas kitų klestėjimo dirvai patręšti. Moksliais žodžiais tariant, subjektyvinės jėgos gali iškreipti, pakeisti ir net perdirbti objektyvines sąlygas.

Kada mes kalbame apie ateitį, kurios kiekvienas lietuvis trokšta ir gali

tikėtis, tuo pačiu kalbame ir apie mūsų pasirengimo ateities žygiams būtinumą. Viskas liktų tik gražūs žodžiai, jeigu šimtai tūkstančių lietuvių jau nuo dabar, jau tuojau kuo giliausiai nepersiektų šios naujos ateities polinkiais, susijungtų vieningų idealų grandimi, nesusiburtų į kitą vienos valios vadovaujamą organizaciją ir nebūtų atkakliausiai pasiryžę nepagalėti jokios aukos didiesiems uždaviniais įgyvendinti.

Jau šiandien mes turime vykdyti visų gyvųjų ir aktingųjų lietuviškųjų pajėgų subūrimą. Jau šiandien turime įkvėpti kiekvienam dar svyruojančiam, dar nepasitikinčiam, dar silpnai besijaučiančiam lietuviui naują viltį, fanatišką tikėjimą ir galingą pasiryžimą kovai už laisvę ir naują ateitį. Jau šiandien mes turime organizuoti šias jėgas į bendrą sambūrį, išmokyti disciplinos ir pasiaukojimo.

Kiekvienas žino, kad šis darbas tenka dirbti pačiomis sunkiausiomis ir pavojingiausiomis sąlygomis. Okupantas ir vidinis išdavikas, kuris jau sunaikino, ištrėmė, į kalėjimus uždarė tūkstančius lietuvių patriotų, šiandien dar budriau tyko kiekvieną lietuvių tautos pajudėjimą idant suspėtų dar gemaluose užgniaužti tai, kas rytoj jau bus per vėlu. Ir tatau, kad joks smurtas ir teroras, jokie kankinimai ir mirties pavojai aktingųjų lietuvių neatbaidė nuo pasiruošimo į karą, – tatau yra gyvas įrodymas, kad lietuvių tauta gali būti tikra dėl savo laisvės. Karžygiai, kurie jau krito ir didvyriai, kurie skaito gyvenimo valandas okupanto kalėjimuose, yra mums visiems šventas pavyzdys ir mūsų pasiryžimo keliarodis.

#### 1. Vadovavimo pareiga ir teisė

Jeigu kiekvienam suprantamas tinkamos vadovybės reikalingumas atskirai draugijai ar ūkiniam sambūriui, ar kariuomenės daliniui, tai juo labiau suprantamas ir aiškus vadovavimo būtinumas tokiame plačiame organizmui, kaip visa tauta, tokiame komplikuo tam aparatui, kaip valstybė.

Mums, lietuviams aktyvistams, vadovavimo klausimas turi ypatingos svarbos. Nes mes žinome, kad tinkamas vadovavimas yra labai glaudžiai susijęs tiek su lietuvių tautos laisvės kovos pasisekimu, tiek su nepriklausomos valstybės atstatymu, tiek ypač su milžinišku darbu naujai Lietuvai sukurti.

Jau anksčiau buvo paminėtos pagrindinės priežastys, kurios iššaukė lietuviškojo aktyvizmo sąjūdį. Šimtai tūkstančių tautiečių pajuto, kad dar vieną kartą mūsų tautos istorijoje lietuvių tauta turi sukilti ir visomis jėgomis atsispirti okupantų, žydų ir išgamų pastangoms visiškai sunaikinti lietuvių tautą. Jie suprato, kad tik per aktingą ir atkaklią kovą pasieksime laisvės, atstatysime nepriklausomą valstybę ir sukursime naują Lietuvą.

Kaip šio lietuviško aktyvizmo sąjūdžio rinktinė grupė ir organizuota

forma, – kilo ir į pirmąsias pozicijas išėjo Lietuvos Aktyvistų Frontas. Čia pirmoje vietoje ėmė burtis visos tos lietuviškosios pajėgos, kurios visais laikais, visokiomis aplinkybėmis, stovėdamos aukščiau politinių partijų ar tose partijose dalyvavusios savo širdyse nešiojo vieningos lietuvių tautinės bendruomenės idealą ir visuomet aktingai reiškėsi. Amžinosios lietuviškumo dvasios nešėjos, jos galutinai nutraukė ryšius su bet kokių partinių, grupinių ar luominių atspalvių praeitimi. Jos susibūrė į vieningą organizaciją, idant kovoje už Lietuvos laisvę vertingai atstovautų aktyvią lietuvių tautos valią ir karžygiškos, didingos aisčių istorijos tradicijas. Šiuo sunkiausiu metu būdamas pajėgiausias, aktingiausias ir stačiai vienintelis organizuotas lietuviškųjų pajėgų sambūris, Lietuvos Aktyvistų Frontas jautė šventą pareigą pasiimti ant savo pečių vadovavimą lietuvių laisvės kovai, Lietuvos valstybės atstatymui ir josios ateities kūrybai.

Su šios be galo sunkios, atsakingos ir milžiniškos pareigos prisiėmimu Lietuvos Aktyvistų Frontas manė, kad drauge jis turi ir šio vadovavimo teisę. Tatai jis įsakmiai pabrėžia visokiems galimiems nesusipratimams ateityje išvengti. Visos buvusios mūsų politinės partijos tiek savo užsienių politikos koncepcijomis, tiek vidaus tautinio gyvenimo organizacijos programomis galutinai ir visiems laikams subankrutavo. Jų programos ir keliai buvo arba klaidingi, arba nesurasdavo visuotinio tautos pritarimo, arba nenuoširdžiai, šališkai ir nevykusiai buvo vykdomi. Tad subankrutavo ne tik politinės partijos, bet drauge ir joms vadovavusieji asmenys. Iš šio kapinyno lietuvių tauta nebegali semtis nei įkvėpimo, nei jėgų.

Lietuvių Aktyvistų Frontas mano, kad naujai Lietuvai vadovauti tinkamiausios ir patikimiausios jėgos bus tik tos, kurios užsigrūdins žūtbutinėje laisvės kovoje ir jos metu įgys naują, švarią, vieningą politinę sąmonę. Savaimė suprantama, kad didžiausios viltys šia prasme yra sudėtos į lietuviškąją jaunuomenę.

Tačiau Lietuvos Aktyvistų Frontas į savo organizaciją neuždaro durų nė vienam doram ir sąžiningam lietuviui, išskyrus tam tikrus atsargumo bei tikslingumo sumetimus. Jis žino, kad šiuo metu lietuvių tautoje visai išnyko ar beveik išnyko partinis galvojimas. Didžiosios nelaimės akivaizdoje sveikoji lietuvių tauta dar niekad nesijautė taip vieninga, kaip dabar. Į praeitį nuėjo socialdemokratai, liaudininkai, krikščionys demokratai, tautininkai, voldemarininkai ar kaip kitaip besivadinusieji. Likome visi – lietuviai. Mes, lietuviai, rusiško bolševikiško barbaro, žydo ar išgamos terujojami – išsivadavimo ir laisvės troškimu degdami.

Bet Lietuvos Aktyvistų Frontas savo veikloje teskiria labai nedidelę vietą romantiškai ir jokios vietos iliuzijoms. Į dabartį ir ateitį jis žiūri

griežtai realiai ir todėl iš anksto galvoja apie tinkamas bei būtinas garantijas savo veiklos sėkmei. Jis turi galvoje pernelyg individualistinį lietuvio būdą. Jis skaitosi su žmogiškąja prigimtimi. Jis žino, kad labai sunkiame ir gal netrumpame lietuvių tautos išsivadavimo bei naujosios valstybės sukūrimo kelyje jau pirmųjų laisvės pragiedrulių akivaizdoje, o ypač vėliau gali atsirasti visokių svyrinėjimų, blaškymosi ir naujo lietuvių tautos parceliavimo tendencijų. Todėl jis ne mažiau įsakmiai pabrėžia, kad būdamas vieningos lietuvių tautos politinės valios reiškėjas ir vykdytojas, Lietuvos Aktyvistų Frontas – šiaip ar kitaip jis besivadintų – paims į savo rankas visuotinį ir vieningą vadovavimą sukursimoje Lietuvos valstybėje. Tatai jis teigia ne kokiais egoistiniais ar praktiniais sumetimais, bet išeidamas iš to fakto, kad jis suburia visas aktingiausias lietuvių tautos pajėgas, 2. iš tos pažiūros, kad tauta yra nedalomas organizmas ir 3. iš vieningos lietuvių tautos bendruomenės idealo. Liberalizmas, kuris laikė valstybę akcine piliečių apsidraudimo bendrove, o partinį parlamentarizmą sueižytos tautos valios daugiagalviu reiškėju, – priklauso negrąžinamai ir negrąžintinai praeičiai.

Lietuvių Aktyvistų Frontas, gindamas visuotinį ir vieningą vadovavimą, yra visiškai sąmoningas tiek dėl savo pasiryžimo prasmingumo, tiek dėl uždavinių sunkumo, tiek lygiai dėl milžiniško atsakomybės prieš lietuvių tautą ir josios ateitį. Bet kaip tik tame ir dėl to kiekvienas lietuvis aktyvistas čia mato savo gyvenimo prasmę.

## 2. Lietuvos Aktyvistų Fronto uždaviniai

Kol eina karas, kol dar negalima numatyti įvairių konkrečių laisvės kovos ir naujosios Lietuvos atsistatymo sąlygų, tol yra neįmanoma ir būtų bereikalinga plačiai ir smulkiai kalbėti apie įvairiopus, labai gausius ir sudėtingus praktinius uždavinius, kuriuos turės vykdyti Lietuvos Aktyvistų Frontas. Nėra taip pat reikalo atskleisti visų smulkmenų ir dėl to, kad jomis nepasinaudotų priešas savo persekiojimo ar išvirkščios propagandos akcijai.

Pats bendrasis ir svarbiausias uždavinys žinomas visiems lietuviams kova už laisvę ir pasiryžimas atstatyti Lietuvos nepriklausomybę – visokiomis sąlygomis, kokios tik yra ar galėtų dar ateityje susidaryti. Šalia to dabar tėra įmanoma ir reikalinga nustatyti tik pačias bendriausias gaires, pačius esmingiausius dėsnius ir pabrėžti pačias pagrindiniausias idėjas, kuriomis savo veikloje tiek dabar, tiek artimiausioje ateityje vadovautųsi kiekvienas aktyvistas ir iš viso kiekvienas lietuvis, kuris tik ryžtasi aktyviau prisidėti prie laisvės sąjūdžio.



Pagrindiniai uždaviniai ir esminės idėjos yra tas cementas, kuris gali sujungti gyvenimui ir mirčiai žmonių bendruomenę. Tai yra tie rodikliai, kuriuos turėdamas prieš akis ir abiejose pusėse kiekvienas kovotojas, kaip kalba mūsų tautos posakis, – nepames kelio dėl takelio.

Štai Lietuvių Aktyvistų Fronto Didžiųjų ir konkrečiųjų uždavinių pastatas:

### *I. Bolševikų okupacijos pašalinimas*

Tai yra pati pirmutinė sąlyga, be kurios būtų beprasmiški ir be pagrindo visi tolimesniai lietuvių tautos siekimai. Tai yra proto didžiausias blogis, kuriam pašalinti ir sunaikinti kiekvienas lietuvis mato žūtbutinių pareigų. Ši daugiagalvė rusų bolševikų žydų parazitų ir mūsų tautos išgamų hidra, sunaikinusi nepriklausomą Lietuvos valstybę ir užsimojusi galutinai užsmaugti amžinąjį ir gyvąjį lietuviškumą, – yra nusipelnusi to, kova su ja būtų vedama be jokio skrupulo. Visos priemonės, kokios tik gali būti ir kuo tik gali būti, jeigu jos prisideda prie bolševistinės okupacijos pašalinimo ir visa ko nušalinimo, – mūsų gyvenamomis aplinkybėmis yra pateisinamos, tinkamos ir naudotinos.

Vadinamoji Lietuvos komunistų partija, kurion šalia žydų vėlesniais laikais yra įstojęs ir tam tikras skaičius lietuvių, kaip buvo seniau, taip ir paliko tiktai Sovietų Rusijos pagalbinis įrankis okupacijai palaikyti ir vietinei komunistų valdžiai paremti. Kaip nuo pat nepriklausomos Lietuvos atstatymo, kaip visą laiką Lietuvos komunistai vedė kovą prieš nepriklausomybę, taip juo didesni Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos išdavikai pasidarė po to, kai mūsų žemę okupavo raudonieji gangsteriai.

Šventasis vadinamasis komunistinės režimas yra ne tik savo esme priešingas lietuvių tautos gyvenimo supratimui, religiniam nusiteikimui viešiesiems papročiams ir ilgaamžėms istorinėms tradicijoms, nepakenčiamas savo svetima dvasias, brutaliausiais metodais ir laukinėmis priemonėmis, – bet jis yra svetimas ir žūtbutinai pavojingas savo pagrindinėmis užmačiomis, nes be viso kito laipsniškai vykdo Lietuvos rusifikaciją ir ardo esminius tautos pamatus.

Socialiniu bei ūkiniu atžvilgiu bolševizmas, kaip pas save namie, taip ir visą mūsų kraštą tegali paversti ištisu elgetynu. Tautoms ir pavieniams žmonėms jie neša tik skurdą, atžangą, neviltį, ūkinę suirutę ir atima bet kokios kūrybos džiaugsmą. Kultūriniu atžvilgiu jie perkelia Lietuvą iš Europos į Aziją, iš kultūringojo pasaulio – į puslaukinių bandą. Doroviniu atžvilgiu jis žemina žmogaus ir tautos kilmingumą, griauja moralines ir religines vertybes, ardo šeimą, nepakenčiamai nuodija žmonių tarpusavio santykius.

Bolševikų okupacija yra tik raudonojo imperializmo, žydų ir jų bendrininkų kartos smurtu uždėta vergija lietuvių tautai. Šios vergijos pašalinimas yra pirmoji pakopa į naują kelyje į naują Lietuvos laisvę.

### *II. Nepriklausomos Lietuvos valstybės statymas ir lietuvių tautos suvienijimas*

Kokiomis sąlygomis bei aplinkybėmis bei vykdytų bolševikų okupacijos nušlavimas nuo mūsų žemės, tuojau pat iškyla antras nelygstamos svarbos uždavinys: – Nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymas.

Mes jau ne kartą esame pabrėžę, kad kaip kiekviena civilizuotojo pasaulio tauta, taip lygiai ir lietuvių tauta geriausių savo tautinių galių reikšimosi laidą ir tobuliausią organizacinę formą mato nepriklausomos valstybės turėjime. Žmonija ligi šiol dar nesurado jokios geresnės tautos tvarkymosi ir vaisingo gyvavimo priemonės, kokia yra nepriklausoma valstybė. Visos kitos tautinės organizacinės formos yra nepakankamos, nepilnos ir nesaugios. Jos visuomet išstato tautą kito kurio didesnio tautinio junginio priklausomybei ir pavojams būti arba nutautintai, arba ūkiškai išnaudojamai.

Lietuvių tauta, turėdama šimtmetines valstybines tradicijas ir po Didžiojo Karo atkurtosios valstybės gyvenimo prityrimą, net negali ir įsivaizduoti, kad kas jai galėtų ginčyti, bolševikų okupaciją pašalinus, savo nepriklausomos valstybės atstatymo teisę. Jokia europinė santvarka šiais laikais negalėtų būti pastovi konstruktyvi teisinga, taikinga, materialiai ir moraliai naši, jeigu ji neigtų civilizuotoms tautoms valstybinės nepriklausomybės teisę.

Bolševikų okupacijos laikotarpis suspėjo sugriauti veik visas kitas lietuvių tautos vidinės organizacijos formas, išblaškyti tautines pajėgas ir morališkai sužalojo daugelį paskirų tautiečių. Šios padėties ir artimiausios ateities reikalavimų akivaizdoje kyla kitas taip pat nelygstamos reikšmės uždavinys: – lietuvių tautos suvienijimas.

Visos ir visokeriopos veikiančios lietuviškos pajėgos, Lietuvių Aktyvistų Fronto vadovaujamos, turi būti suvienytos ir sujungtos į vienalytę tautinę bendruomenę, kuri yra tikriausias ir esminis Lietuvos valstybės pagrindas, jos veikimo, gyvavimo ir ateities laidas. Tautos vienybė negali būti dirbtinė, bet reali. Tautos vienybė nėra suagituojamas dalykas, bet yra vaisius tikėjimo į bendrą idealą. Kai visą tautą apima bendras tikėjimas, kai ji gyvena bendrais idealais ir yra pasiryžusi juos įkūnyti gyvenime, – tautos vienybė atsiranda automatiškai, savaime, pati iš savęs.

Tik šitokia tauta gali pasiekti savo troškimų maksimumą.

Tik šitokia turi būti nepriklausoma aktyvistinė Lietuva.

### *III. Lietuvių tautos ir žemės išvalymas nuo žydų, parazitų ir išgamų*

Nauja nepriklausoma Lietuvos valstybė tegali būti ir turės būti tik tautinė. Lietuviška valstybė tik tada gali būti rami dėl savo ateities, vaisingai plėtoti savo kūrybines pajėgas ir įkūnyti aukščiausią prasmę, jeigu jos kūnas – lietuvių tauta – sudarys ne vien etinį, bet ir rasinį politinį, ūkinį ir dvasinį vienetą.

Praeities amžių padariniai ir ypač bolševizmo okupacija lietuvių tautos organizme labai sujaukė, užteršė bjauriomis bacilomis ir lietuviškoje žemėje priveisė eibę piktžolių. Todėl Lietuvių Aktyvistų Frontas, atstatydamas naują Lietuvą, yra pasiryžęs nedelsiant ir iš pagrindų atlikti lietuvių tautos ir žemės išvalymą nuo žydų, parazitų ir išgamų.

Šio uždavinio šviesoje apsisvalymas nuo žydų sudaro patį stambiausią reikalą. Žydijs, kuri lietuviškose žemėse per penkis šimtmečius pasistengė gudriai prisiveisti, niekad os joku atžvilgiu nesurado su ta žeme kūrybiškų saitų, o visą laiką tik savanaudiškiausiai išnaudojo lietuvių tautos darbą ir jo vaisius. Kaip aplanai visur, taip ypač pas mus, žydai priklausė prie tarptautinės parėjūnų ir vertelgų, kurie stengėsi tik čiulpti kaip erkės, aplinkos syvus, bet nieko neduoti kraštui, iš kurio gyvena. Žydai visais laikais liko svetimi lietuvių tautai. Abiejų rusiškų okupacijų metu jie įrodė, jog begėdiškiausiai pereina į stipresniojo tarnybą ir padeda engti lietuvių tautą, ir kurią net viešai išdrįsta niekinti bei įžeidinėti.

Tačiau bet kurio svetingumo ribas žydai perviršijo Nepriklausomoje Lietuvoje ir ypač bolševikų okupacijos metu. Išnaudojimu su suktībėmis kraudami lobius iš lietuvių tautos prakaito, kita puse žydai buvo svarbiausieji komunistinės priešvalstybinės akcijos organizatoriai. Visą laiką Lietuvos komunistų partiją sudarė mažiausiai 80–90 proc. žydų. Okupaciniame režime visas svarbiausias pareigas atlikinėjo ir lietuvių tautos naikinimui vadovavo taip pat žydai.

Izraelio giminė, vykdydama Talmudo ir Siono išminčių nurodymus, vadindama save „Dievo išrinktąja tauta“, yra užsimojusi valdyti visas tautas, visą pasaulį – jeigu ne su aukso, tai su idėjų pagalba. Patsai komunizmas, marksizmo vaikas, yra juk žydų dvasios ir siekimų kūrinys. Tad ir Lietuvos žydai, nors ne vienas jų nepriklausomoje Lietuvoje buvo milijonierius, lygiai gerai ir lengvai surado riebiausias komisarų vietas „proletarinėje Lietuvoje“.

Gausūs patyrimai parodė, kad žydai nepasiduoda jokiai asimiliacijai ir neįsijungia į jokią tautinę bendruomenę. Priežastys glūdi ne kalboje, kurią jie daug kur noriai pasisavina ne religijoje, kurią jie taip pat moka

pakeisti, bet ypatingoje semitiškoje rasėje, šios valkatiškos tautos būdo, kuri siekia tik parazitinio gyvenimo.

Atsižvelgiant į parazitini šių tarptautinių perėjūnų vaidmenį visoje lietuvių tautos istorijoje, atsižvelgiant į aukščiausius ir neatitaisomus nusikaltimus valstybės išdavime, Lietuvių Aktyvistų Frontas, elgdamasis sutartinai su atgimstančios Europos ariška dvasia, yra pasiryžęs visiškai atskirti žydus nuo Lietuvos valstybinio bei tautinio kūno ir laipsniškai įvykdyti žydų pašalinimą iš lietuviškosios žemės aplanai. Visas žydišku išnaudojimu ir suktībėmis sukrautas kilnojamasis turtas keliu įstatymo turės būti grąžintas lietuvių tautai ir teisingai padalintas lietuvių valdymui bei nuosavybėn.

Lygiai pagrindinai turės būti praveistas lietuvių tautos išvalymas ir nuo tų niekšų, išgamų ar išdavikų, kurie būdami lietuviais stoji nariais į komunistų partiją ar į nieką neatsižvelgdami pasiūlė okupantui savo patarnavimus. Negalės būti pamirštas ir elgesys tų bailių bei šiaudadūšių, kurie nusilenkė bet kokiam okupanto pagrasinimui, skubėjo demonstruoti savo džiaugsmą dėl „Stalino saulės“ užtekėjimo, ieškojo okupacinių karjerų arba vykdė bet kurį Maskvos kraugerių pavestą uždavinį, – tuo tarpu tai tūkstančiai geriausių lietuvių patriotų buvo suimami, apkalinami, budeliškai kankinami ir nužudomi.

Yra suprantama, jog ne visiems likimas lėmė ginti ir būti herojais. Ne visi galėjo išlikti lygiai stiprūs lietuvišku tikėjimu ir valia. Tad ne visiems taikintinas vienodas mastas. Bet pats mažiausias šiai lietuvių grupei mastas, pagal kurį būtų įmanoma jų teisė grįžti į tautinę bendruomenę, yra aktyvus ir regimas stojimas į bendrą Lietuvos laisvės kovą bent tą valandą, kai bus duotas pirmasis prisikėlimo signalas.

Lietuvių tautos ir žemės išvalymas nuo žydų, parazitų ir išgamų bus milžiniškas tautinės savisaugos bei savisaugos, bei savigarbos jausmo sutvirtinimas, o taip pat viena iš pačių esminių sąlygų, nusivalius nuo purvų, – pakilti naujam gyvenimui, išplėtoti visas kūrybines jėgas ir suspindėti dar nežinomu aisčių istorijoje grožiui.

### **IV. LIETUVIŲ TAUTINĖS BENDRUOMENĖS IDEALŲ SIEKIMAS IR VYKDYMAS**

Lietuvių Aktyvistų Frontas, atstatęs nepriklausomą valstybę, suvienijęs lietuvių tautą ir išvalęs jos žemę nuo visokiariopų piktžolių, yra pasiryžęs paskirti visas savo jėgas naujosios Lietuvos kūrybai.

Kiekvienas iš mūsų supranta, kad tai bus be galo sunkus darbas, kaip yra didelis ir patsai uždavinys, Lietuva bolševizmo sunaikinta, kovos viesulų nuterliota. Visa Europa ir visas pasaulis karo nuvargintas ir suiręs. Tokios pagalbos, kuri būtų reikalinga, niekur iš svetur negausime. Teks pergyventi gal ne vieneri sunkūs metai. Vėl viską turėsime patys savo rankomis padaryti, kaip kadaise.

Bet mes visi esame pasiryžę tai padaryti. Laisvės ir nepriklausomybės idealas teikia neišsemiamų jėgų.

Kiekvienas lietuvis tame darbe iš karto susidurs tiek su programos, tiek su metodo klausimais. Gali kilti įvairių nuomonių, diskusijų, nesutikimų. Viskas bus nugalėta, viskas subėgs į vieną tėkmę, jei mums švies ne pavienių grupių, ne asmeniškai, ne luominiai ar profesiniai, ne siauri ideologiniai ar konfesiniai interesai, – bet visos lietuvių tautinės bendruomenės idealai, kurie tik sudaro politinės, t. y. viešosios ir visuomeniškosios akcijos sritį.

Konkrečias programas ir metodus čia gali nustatyti tikrai konkretus gyvenamasis laikas ir visos kitos aplinkybės.

Vyriausias Gaires, kuriomis aktyvistai yra užsibrėžę vadovautis visokiui atveju ir visokiomis aplinkybėmis, sudaro šie du principai:

1. Vienalypė visumos pagrindais organizuota tautinė bendruomenė yra valstybės kūrėjas, ugdytojas ir jos uždavinių garantas;

2. Tautos, kaip nedalomo organizmo klestėjimas privalo nacionalinio, krikščioniškojo ir socialinio pagrindo.

Taigi, politinę lietuvių aktyvistų ideologiją nusako: tautinė valstybė, nacionalizmas, krikščioniškoji etika ir socializmas.

Šia dvasia aktyvistai yra pasiryžę persukti visą naujosios Lietuvos gyvenimą ir tatau įrodyti savo darbais.

Daugiau smulkinant programą ir konkretinant uždavinius, galima juos paskirstyti į keturias grupes. Tačiau iš karto pabrėžtina, kad jie vienas priklauso nuo kito ir visi jungiasi į vieną visumą – lygiai yra svarbūs ir tuo pačiu laiku siektini.

#### a) Politiniai uždaviniai

Visi viešieji ir visuomeniški valstybės ar tautos reikalai sudaro tai, kas vadinama politika. Politiniai uždaviniai susiaurinta to žodžio prasme aktyvistų ideologijoje nusakomi pastangomis išplėtoti, derintis ir kūrybiškai reikštis visoms gyvosioms lietuvių tautos pajėgoms tiek valstybinio aparato pagalba, tiek įvairiomis kitomis organizacinėmis priemonėmis. Savaimė aišku, kad tautos primatas čia sudaro viso veikimo prasmę ir

aukščiausią vertinimo mastą. Iš to kyla ir aktyvistų pažiūra į valstybės santvarką. Taip pati valstybė yra svarbiausia priemonė tautos gyvybingumui reikštis, taip valstybinė santvarka yra tik būdas tautinėms pajėgoms organizuoti, derinti ir plėtoti. Santvarka gali keistis ir įvairuoti pagal laiko reikalavimus ir tautos interesus. Pastovūs elementai čia tačiau yra: vieninga vadovybė, drausmė ir tarpusavinis susiklausymas.

Aktyvistinė pažiūra atmeta visus ketinimus tautą skaldyti į politines partijas ar priešingas ideologines stovyklas. Būdamas vienintelis tautinės bendruomenės valios reiškėjas, vadovas ir vykdytojas, Lietuvių Aktyvistų Frontas apima visas politinio gyvenimo sritis, rūpinasi realia tautinio darbo apsauga, tautiniu auklėjimu ir tautinės idėjos propaganda, o taip pat patikrina darnų įvairių organizacijų veikimą. Ypatingą dėmesį jis kreipia į jaunimo politinį ugdymą, stengdamasis parengti naujų jėgų tautai ir valstybei vadovauti.

Savo veiklą grįsdamas krikščioniškosios etikos dėsniais, turima materialine galia jis laiduota viešąją dorą ir šia prasme sandariai bendradarbiauja su Bažnyčia. Jis nesikiša į religinę sritį, garantuoja visiems religinės sąžinės bei tikėjimo laisvę, taip pat nepraleidami Bažnyčios kišimasi į politiką.

#### b) Ūkiniai uždaviniai

Lietuvių Aktyvistų Frontas stengiasi visose srityse iki aukščiausio laipsnio išplėsti ūkinių vertybių gamybą, siekdamas sudaryti visai tautai kuo didžiausio medžiaginio klestėjimo pagrindą. Jis skatina ir valstybiniu mastu vadovauja planingam ūkininkavimui. Ūkinio veikimo pagrindu jis pripažįsta privatinę nuosavybę, skatina privatinę iniciatyvą, o ten, kur ji nepajėgia patenkinti visumos reikalavimų, imasi organizacijos valstybinėmis ar kooperatinėmis priemonėmis. Tautinės bendruomenės gerovė visur statoma aukščiau už privatus ar asmeninius interesus. Susikauptieji kapitalai verčiami tarnauti visuomeniškajam labai privatiui pelnui kontroliuojami ir ribojami.

Žemės ūkio gamybos išplėtojimas ir supramoninimas sudaro lietuvių tautos ūkinio reikimosi svarbiausią ir pagrindinę sritį. Tačiau pagal turimus išteklius bei jėgas palaikomos visos kitos pramonės šakos ir įvairūs verslai bei amatai. Pašalinus žydus iš Lietuvos ūkinio gyvenimo visiems lietuviams atsiveria daug plačių ir svarbių galimų.

Sutvarkęs teisingais ir racionaliais pamatais bolševizmo sužalotą žemės ūkį, t. y. atstatydamas lietuviškojo sodžiaus buitį, Lietuvių Aktyvistų Frontas yra pasiryžęs nedelsiant praveisti plačią ir gilią Lietuvos mies-

tų reformą ir padaryti tai, kad pirmą kartą naujojoje Lietuvos istorijoje mūsų miestai pasidarys lietuviški. Tautos ateičiai, valstybės solidumui ir tautinės kultūros labui lietuviški miestai yra nė kiek nemažiau svarbus veiksnys, kaip ir lietuviški sodžiai.

#### c) Socialiniai uždaviniai

Yra pasaulyje kraštų, kur negausi, bet „viršutine“ vadinama grupė ne vien savo asmeniškais gabumais, bet dar daugiau klastomis ir nuoga jėga laiko sugrobusi į savo rankas žemes bei fabrikus, švaistosi auksu ir gyvena žavinčiose pilyse. Jos labui ir prabangai dirba milijonai žmonių, bet sau uždirba tik duonos plutai ir drėgnai landynei.

Tokie kraštai niekad negali būti mums pavyzdžiu. Juose tik negausi grupė naudojasi visais gyvenimo malonumais, o milijonai nepatenkintųjų nuolat maištauja, kelia riaušes, gyvena neapykantoje. Šiandien tokios valstybės negali būti laikomos civilizuotomis, jos nepateisina savo buvimo prasmės, kaip širšių lizdas – pagaliau visiems jos apkartina gyvenimą ir rytojų daro netikrą.

Taip, žmonės nėra lygūs nei savo gabumais, nei darbo įstanga. Bet dirbti turi visi. Darbas yra žmogaus gyvenimo pateisinimas ir vienintelis visokeriopų vertybių kūrėjas. Tautinė bendruomenė yra įpareigota padėti pasenusiam ligoniui, invalidui bei nusilpusiam. Kiekvienas už savo įdėto darbo kiekį ir gabumą turi teisės turėti teisingą medžiaginį ar moralinį atpildą. Tačiau tie, kuriems prigimtis daugiau davė, privalo daugiau duoti ir tautinei bendruomenei. Visi tautos sluoksniai tuo būdu turi solidariai bendradarbiauti, tarpusavinė arba vadinamoji klasių kova yra nusikaltimas aukščiausiam tautos interesui.

Aktyvistinė Lietuva ypačiai pabrėžia savo varysimos socialinio teisingumo ir socialinio išlyginimo politikos linkme. Kiekvienam dirbančiam bus teikiama parama tinkamai įsikurti ir gyventi. Pravedus miestų reformą ir visomis išgalėmis sudarant kiek galima visuose krašto rajonuose lygias kultūrinio gyvenimo sąlygas, turės išnykti bergždžia realizacija tarp įvairių tautos sluoksnių, sričių, kaimo ir miesto ir pan.

Šeima sudaro socialinio gyvenimo pagrindinius vienetus. Todėl turi būti globojama motinystė ir remiamos gausingos šeimos. Lietuvių tautos narių skaičius turi būti didinamas ir syvai rūpinamasi sveikata.

Tautinio arba nacionalinio prado iškėlimas, pabrėžimas ir specialus tautinių galių puoselėjimas vadinasi nacionalizmu s. Taip lygiai bendruomeninio arba socialinio prado iškėlimas ir socialinių idealų atkaklus siekimas vadinasi socializmas. Tokia yra tikroji socializmo sąvokos prasmė,

kurią naujaisiais amžiais žydiškasis Markso bei kitų klasių kovos apologetų mokslas iškreipė, sužalojo ir supurvino.

#### d) Kultūriniai uždaviniai

Jeigu valstybė yra tobuliausia priemonė išsaugoti, organizuoti ir plėtoti tautinių pajėgų reiškimuisi, jeigu valstybės ūkinė politika laiduoja tautos gyvenimui būtina reikalingų medžiaginių vertybių gaminimą, jeigu socialinė politika užtikrina teisingą bei tikslingą šių medžiaginių vertybių pasiskirstymą ir išnaudojimą tautoje, – tai kultūrinė politika ugdo visokeriopas tautos dvasines pajėgas ir teikia jas kultūrinių vertybių kūrybai, kuri yra aukščiausias žmogaus gyvenimo įprasminimas ir esminis tautinės individualybės pasireiškimas.

Visos medžiaginės vertybės ilgainiui susivartoja ir dingsta, tekantis laikas ar piktas žmogus jas gali staigiai sunaikinti. Bet amžiams išlieka dvasinės vertybės, tautos sielos ir širdies puošmenos, jos menai, jos kalba, jos filosofija ir jos dvasios kūryba, be to negalėtų būti tautos, be ko išbluktų amžinoji lietuviškumo idėja, – vis tiek, ar šios vertybės yra paskirų asmenybių dvasios vaisius, ar vadinamoji tautosaka.

Lietuvių Aktyvistų Fronto, vadovaujama valstybė, siekdama kuo tinkamiausiai parengti gyvenimui ir dvasiškai apginkluoti naujosios Lietuvos statybai priaugančiąsias lietuvių tautos kartas, rūpestingai vykdys visuotinį bendrąjį ir specialųjį mokymą. Gabiesiems bus teikiama išskirtina parama ir pirmenybė.

Pagrindinis auklėjimo tikslas – išugdyti dvasiškai ir fiziškai stiprias lietuviškas asmenybes, kurios tarpusavyje mokėtų sugyventi taip, kaip reikalauja tautinės bendruomenės aukščiausieji interesai ir socialinio teisingumo principai. Tautinės sąmonės stiprinimas, atsparumo grandinė, didžiųjų ir konkrečių kasdieninių tautos ar valstybės uždavinių aiškinimas atliekamas lietuviškojo aktyvizmo dvasia persunktas ir vieningai vadovaujamos propagandos, tam reikalui naudojant visas viešosios nuomonės formavimo priemones.

Galutinai išrovusi rytietiškojo nihilizmo įtekmių liekanas, semdamosi jėgų iš lietuviškosios sielos gelmių ir savosios aistiškosios žemės, lietuvių tautos kūrybinė valia turės darniai įsijungti į sveikosios vakarietiškosios europinės kultūros tėkmę. Todėl teks visomis priemonėmis ir labai aktyviai vis į aukštesnę pakopą kelti Lietuvos kultūrinį lygmenį.

Vadovaudamas tautinės kultūros kūrybos politikai, Lietuvių Aktyvistų Frontas yra pasiryžęs plačiu mastu telkti visas lietuviškąsias kultūrinės kūrybos pajėgas, tautinės bendruomenės idealų siekimo vardan, o

jų veiksmingam reiškimuisi sudaryti tinkamas moralines ir materialines sąlygas. Tam tikslui turės būti sudaryta atitinkamai plati ir pajėgi valstybinė institucija.

Tatai, kas per amžius išlaikė lietuvių tautinę gyvybę ir išsaugojo tautos individualybę, aktyvistinėje Lietuvoje turės pražysti dar nematyto vešlumo ir grožio žiedais.

Per kovą į pergalę

O skambink per amžius vaikams Lietuvos:

Tas laisvės nevertas, kas negina jos...

Lietuvių tauta per mažai klausėsi balso, kuriuo skambėjo mūsų Laisvės Varpas. Šiandien gi jinai be galo giliai suprato, kad laisvės nusipelno tas, kuris dėl jos besąlygiškai kovoja. Tik per kovą lietuvių tauta vėl atsieks laisvės ir nepriklausomybės. Tik per kovą ir kietą darbą ji sukurs naują ir gražią Lietuvą.

Kovok – tai lietuvių aktyvistų šūkis, kuris iki gelmių yra persunkęs jų visą esybę ir trykšta pasireikšti vis naujais žygiais, vis atkaklesniais veiksmais, vis platesniais laimėjimais.

Lietuvis aktyvistas netrokšta patogaus gyvenimo ir nebijo gyventi pavojingai. Jis šventai vykdo visas pareigas, klusnus vadovybės įsakymams, pasiryžęs aukotis dėl idealo, fanatiškai tikintis didį lietuvių tautos prisikėlimą, iškalbingesnis veiksmais negu žodžiais. Aktyvistas – tai naujas, etinis aiščio tipas.

Tai, kas čia buvo kalbėta, yra tik idėjinės gairės gilesnei politinei sąmonei susiformuoti ir ateities uždaviniams vieningai suvokti. Plačioji Lietuvių Aktyvistų Fronto programa bus rašoma veiksmais ir darbais.

Berlynas, 1941 m. gegužės 10 d.Br. Raila

*Šaltinis: LCVA, f. 1398, ap. 1, b. 1, l. 114–152. Originalas. (Kalba ne-taisyta).*

*Kn.: Truska L., Vareikis V. Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Precondition for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004, p. 267-269 (faksimilė)*

## Nr. 51. Suimti numatytų antitarybinio elemento kategorijų sąrašo projektas. [Nė vėliau 1941 m. gegužės 12 d.]

Visišk. slaptai

### Suimti numatytų asmenų SĄRAŠAS

#### a) PABĖGĖLIAI (buvusios Lenkijos teritorijoje)

1. Dvarininkai.
2. Fabrikantai.
3. Bankininkai ir akcininkai.
4. Lenkų kariuomenės tikros karo tarnybos karininkai.
5. Žvalgybos ir kontržvalgybos organų karininkai ir valdininkai.
6. Žymūs valstybės valdininkai.
7. Asmenys, vykdanys kontrrevoliucinę veiklą.
8. Pabėgėliai, atsisakę dėl politinių motyvų priimti tarybinę pilietybę.

#### b) VALSTYBĖS BURŽUAZINIS APARATAS

1. Valstybės saugumo departamento valdininkai.
2. Kriminalinės policijos valdininkai.
3. Policininkai.
4. Geležinkelio transporto policininkai.
5. Pasienio policijos visa vadovybė.
6. Kalėjimų administracijos personalas.
7. Teismų ir prokuratūros darbuotojai, susiję su politinėmis bylomis.
8. Lietuvos kariuomenės generalinio štabo 2-jo skyriaus karininkai.
9. Žymūs valstybės valdininkai.
10. Apskričių viršininkai.
11. Apskričių komendantai.

#### c) KONTRREVOLIUCINĖS PARTIJOS

1. Trockistai.
2. Aktyvūs eseriai.
3. Aktyvūs menševikai.
4. Saugumo policijos provokatoriai.



#### d) LIETUVIŲ NACIONALISTINĖ KONTRREVOLIUCIJA

1. Tautininkų organizacijos vadovybė.
  - a) Komiteto nariai, nuo apylinkės iki vyriausios vadovybės.
  - b) Aktyvistai-agitatoriai.
  - c) Tautininkų politinės spaudos nuolatiniai darbuotojai.
2. Organizacijos „Jaunoji Lietuva“
  - a) Apylinkių viršininkai iki vyriausiosios valdybos.
  - b) Aktyvistai-agitatoriai.
  - c) Žurnalų „Jaunoji Lietuva“ ir „Akademikas“ nuolatiniai atsakingi darbuotojai.
3. Inteligentijos ir moksleivijos tautininkų ir voldemarininkų organizacijų vadovybė.
  - a) Neo-lituanija.
  - b) Filija-lituanija.
  - c) Geležinis vilkas.
  - e) Lietuva.
  - f) Vilnija.
  - g) Ramovė.
  - h) Plienas.
  - j) Ramovė (atsargos karininkai).
4. Amatininkų sąjungos vadovybė – (Vetelininkų sąjunga) .
5. Buvusi darbo rūmų vadovybė – (Darbo Rūmai).
6. Voldemarininkų organizacijos „Geležinis vilkas“ visas aktyvas ir žurnalų „Žygis“ ir „Tėvų Žemė“ nuolatiniai darbuotojai.
7. Organizacijos „Šaulių Sąjunga“ vadovybė, pradedant būrių vadais ir aukščiau.

#### e) LENKŲ NACIONALISTINĖ KONTRREVOLIUCIJA

1. Partijos „Oboz Zjednoczenia Narodowego“ vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
2. Partijos „Nepartinis blokas“ vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
3. Partijos „Polska Partia Socjalistyczna“ vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
4. „Endekų“ vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
5. „Šaulių“ organizacijos vadovybė.

6. „Legionierių“ organizacijos vadovybė.
7. „Harcerstvo“ organizacijos vadovybė.
8. Visa „Lenkijos karinės organizacijos“ sudėtis.
9. Buržuazinių-nacionalistinių lenkų jaunimo organizacijų vadovybė.

#### f) BUVUSIOS LENKIJOS VALSTYBĖS APARATAS

1. Buvę valstybės aparato vadovaujantieji valdininkai.
2. Viršaičiai ir seniūnai – (pradedant valsčiais ir aukščiau).
3. Policininkai.
4. Lenkijos saugumo policijos valdininkai.
5. Žvalgybos ir kontržvalgybos skyrių karininkai ir valdininkai.
6. Kalėjimų tarnautojai (ne žemiau prižiūrėtojų).
7. Prokurorai ir teisėjai, susiję su politinėmis bylomis.
8. Buvusios Lenkijos kariuomenės kadriniai karininkai.
9. Pasienio apsaugos korpuso karininkai ir puskarininkiai.

#### g) ŽYDŲ NAC. KONTRREVOLIUCIJA

1. Visų sionistinių organizacijų vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
2. „Bundo“ vadovybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.
3. Žydų sukarintų ir fašistinių formuočių vadovybė:
  - a) Žydų kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę sąjunga;
  - b) Žydų sąjunga „Kombatantai“;
  - c) „Beitar“
  - d) „El-Al“

#### h) RUSIJOS BALTOSIOS EMIGRACIJOS FORMUOTĖS

1. Visi organizacijos „Bratstvo ruskoj pravdy“ nariai.
2. Visi organizacijos „Rosijskij fašistskij sojuz“ nariai.
3. Visi organizacijos „Ruskij obščevinskij sojuz“ nariai.
4. Visi jaunimo organizacijos „Nacionalnij trudovoj sojuz novogo pokolenija“ nariai.
5. Visi organizacijos „Mladorosy“ nariai.
6. Visi baltųjų armijų, kontržvalgybos ir baudėjų būrių karininkai.

#### j) UKRAINOS NAC. KONTRREVOLIUCIJA

1. Visi „Objedinenije ukrainских nacionalistov“ nariai.
2. Visi „Ukrainkoje nacionalno-demokratičeskoje objedinenije“ nariai.

i) BALTARUSIŲ NAC. KONTRREVOLIUCIJA

1. Visų nacionalistinių kontrrevoliucinių baltarusių formuočių vadybė ir spaudos organų nuolatiniai darbuotojai.

k) ITARIAMI DĖL ŠNIPINĖJIMO

1. Vokiečiai, užsirašę išvažiuoti į Vokietiją, bet neišvažiavę.
2. „Kulturferband“ ir „Manšaft“ nariai.
3. Kontrabandistai ir šmukleriai.
4. Asmenys repatriacijos priedanga bandę pabėgti iš Lietuvos TSR į Vokietiją.
5. Atvykę į Lietuvos TSR iš Vokietijos repatriantai, kurių atžvilgiu yra pakankamai duomenų dėl jų ryšių su Vokietijos ar kitomis žvalgybomis.

l) KRIMINALINIS IR BANDITŲ ELEMENTAS

1. Kriminaliniai nusikaltėliai (VRLK duomenimis).
2. Aktyvūs Plechavičiaus gaujos dalyviai.
3. Aktyvūs Bermont-Avalovo gaujos dalyviai.
4. Aktyvūs fon der Golco gaujos dalyviai
5. Aktyvūs pulkininko Dombrovskio gaujos dalyviai.

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l. 270-175. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 52. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. A.Gladkovo aiškinamasis raštas dėl būtinumo respubliką išvalyti nuo kontrrevoliucinio elemento. 1941 m. gegužės 12 d.**

TSR SĄJUNGOS VIDAUS REIKALŲ  
LIAUDIES KOMISARO PAVADUOTOJUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNIAJAM MAJORUI  
draugui ABAKUMOVUI

Maskva

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

Remiantis turima medžiaga pažymėtina, kad per pastaruosius du-tris mėnesius respublikoje ženkliai suaktyvėjo kontrrevoliucinio elemento priešiška veikla.

Tai skatina betarpiškai arti esanti siena ir vokiečių žvalgybos ardomoji veikla, aktyviai vykdoma per vadinamąjį „Lietuvių komitetą“, esantį Vokietijoje ir per lietuvių emigrantus, kurių ženkli dalis, pabėgusi į Vokietiją, liko Rytų Prūsijoje.

Iš VSLK apskričių skyrių gaunamos žinios, kad antitarybinis elementas išvystė aktyvią antitarybinę veiklą, nukreiptą sužlugdyti grūdų (duonos) pristatymą valstybei.

Vyriausybės nutarimas numato grūdų pyliavą užbaigti iki 1941 metų gegužės 1 d., tačiau gegužės 10 d. respublika įvykdė tik 23 % užduoties.

Ši priešiška veikla įgauna, ypač kaime atvirą antitarybinę agitaciją ir sabotажą. Būtina taip pat pažymėti, kad respublikoje auga sukilimo tendencijos. [...] Tyrimo metu nustatyta, kad respublikos apskrityse sukilėlių kuopelės kuria vokiečiai per vadinamąjį „Lietuvių komitetą“, kuris vykdo vadovavimą, siunčia direktyvas, materialinę paramą ir tiekia ginklus.

Gyventojams skleidžiami įvairiausi pralaimėjimo gandai, kad artimiausiu metu neišvengiamas karinis Vokietijos ir TSRS susidūrimas, todėl reikia ruoštis, kurti sukilėlių būrius, kurių pareiga sukelti respublikoje sukilimą, vykdyti diversijos aktus ir griauti karinius-strateginius objektus, transportą ir ryšius, nuginkluoti Raudonosios Armijos dalinius, imtis teroro prieš komunistus.

Tuo tikslu platinamose proklamacijose numatoma netgi sukilimo

data, priderinta prie Vokietijos ir TSRS karo veiksmų pradžios.

Lietuvos nacionalistinė sukilėlių organizacija, pavadinta „KOVOTOJŲ UŽ LAISVĄ LIETUVĄ ORGANIZACIJA“ pirmosiomis gegužės dienomis specialiai ta proga išleido aplinkraštį Nr. 1, kuris platinamas šios organizacijos nariams ir nacionalistiniams elementams. Šiame aplinkraštyje pateikiami praktiniai nurodymai, kaip kurti diversines-sukilėlių grupes, kurios karinio susidūrimo atveju turi pradėti savo ardomąją veiklą. (žr. pridedama aplinkraštį).<sup>1</sup>

Artimiausiu metu ši organizacija turi išleisti aplinkraštį Nr. 1-f, kuriame bus duoti praktiniai nurodymai veikiančioms miestuose sukilėlių diversinėms kuopelėms.

Nuo 1940 birželio iki 1941 metų gegužės 5 d. valstybės saugumo organai respublikoje suėmė 4137 žmones – priešišką kontrrevoliucinį elementą. Nepaisant įgyvendintų represijų, Lietuvoje vis dar lieka nepaliesta didžiulė dauguma priešiška tarybų valdžiai nusiteikusių elementų, kuris vokiečių žvalgybos organams iš esmės yra bazė kurti įvairias kontrrevoliucines formuotes.

Todėl, mūsų nuomone privaloma pradėti valyti Lietuvos TSR nuo kontrrevoliucinio elemento, areštuojant ir prievarta iškeldinant aktyviausių asmenų kategoriją. [...] <sup>2</sup>

Šiuo metu vyksta viso kontrrevoliucinio elemento, kuris turi būti represuotas, smulki apskaita, po to pranešime tikslius duomenis.

Pagal atskiras kategorijas duomenų kol kas nėra.

Manome, kad operaciją būtina pradėti tik atlikus galutinę apskaitą, įforminus kiekvieno numatyto represuoti bylą ir atskirai pagal personalinę nuosprendį kiekvienoje byloje.

Visų numatytų suimti kategorijų šeimos privalo būti ištremtos prievarta.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOV)

1941 metų gegužės 12 d.

Kaunas

nr.1/995

*FST CA, f.3, ap.8, b.4 4. l.183-193. Originalas rusų kalba.*

<sup>1</sup> Byloje nėra. Žr. dokumentą Nr. 54.

<sup>2</sup> Kategorijas asmenų, numatytų suimti ir ištremti sąrašą žr. dokumente Nr. 53.

**Nr.53. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo telegrama apie būtinumą respubliką išvalyti  
nuo kontrrevoliucinio elemento. 1941 m. gegužės 12 d.**

Visiškai slaptai

Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisariatas

Telegrama „VČ“

Priėmė: Katkova

Perdavė: Zelmanovič

Iš kur: Kauno miestas - LIETUVOS TSR VSLK

Kam: Maskvos miestas – TSR SAJUNGOS VALSTYBĖS SAUGUMO  
LIAUDIES KOMISARUI

drg. MERKULOVUI

Vadovaujantis Jūsų nurodymu manome, kad tikslinga suimti ir ištremti už Lietuvos TSR ribų šias asmenų kategorijas:

TURI BŪTI SUIMTI:

1. Pabėgėliai (iš buvusios Lenkijos teritorijos)
  - a) Dvarininkai, fabrikantai, bankininkai, akcininkai ir stambūs verslininkai;
  - b) Tikrosios karo tarnybos karininkai;
  - c) Žvalgybos ir kontržvalgybos organų karininkai ir valdininkai;
  - d) Žymūs valstybės valdininkai;
  - e) Asmenys, atliekantys kontrrevoliucinę veiklą;
  - f) Asmenys, atsisakę dėl politinių motyvų priimti tarybinę pilietybę.Šių kategorijų įskaitoje yra – 2075 žmonės, kuriuos būtina suimti
2. Lietuvos valstybinis buržuazinis aparatas:
  - a) Buvę valstybės saugumo ir kriminalinės policijos valdininkai;
  - b) Policijos vadovybė;
  - c) Kalėjimų administracijos personalas;
  - d) Teismų ir prokuratūros darbuotojai, pasireiškę kovoje prieš revoliucinį judėjimą;

- e) Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo 2-jo skyriaus karininkai;
- f) Žymūs valstybės valdininkai;
- g) apskričių viršininkai ir apskričių komendantai.

Archyvų ir buržuazinės spaudos duomenimis Lietuvoje tokių kategorijų asmenų (kartu su eiliniaisiais policininkais) buvo 7734 žmonės; iš jų 1783 – vadovai; iš viso respublikoje šios kategorijos asmenų į apskaitą įtraukta 2247 žmonės, kurie turi būti suimti.

### 3. Kontrrevoliucinės partijos:

- a) Trockistai;
- b) Aktyvūs eseriai;
- c) Aktyvūs menševikai;
- d) Saugumo policijos provokatoriai.

Mūsų nuomone būtina suimti visus išaiškintus trockistus ir saugumo policijos provokatorius, o iš eserų ir menševikų – tik aktyvą.

Lietuvos saugumo policijos duomenimis šios kategorijos asmenų yra 963 žmonės, iš jų į apskaitą įtraukta 216 žmonių, kuriuos reikėtų suimti.

### 4. Lietuvos nacionalistinė kontrrevoliucija:

Mūsų nuomone būtina suimti tik reakcingiausių fašistuojančių partijų ir organizacijų vadovybę, konkrečiai:

- a) Tautininkai;
- b) Jaunoji Lietuva;
- c) Voldemarininkai (fašistinė organizacija, orientuota į Vokietiją).

Šių ir katalikiškų inteligentijos bei moksleivijos organizacijų vadovybę:

- a) Neo-lituanija;
- b) Filija-lituanija
- c) Lietuva;
- d) Vilnija;
- e) Romuva;
- f) Plienas;
- g) Ramovė (atsargos karininkai) ;
- h) Ateitininkų federacija (visų katalikiškų korporacijų susivienijimas);
- j) Basanavičiaus vardo lietuvių mokytojų sąjunga;
- i) Pavasarininkai (jaunimo katalikų sąjunga).

Išimtų archyvų ir buvusios buržuazinės spaudos statistiniais duomenimis visose šiose organizacijose buvo 129619 žmonių. Iš jų vadovybėje

buvo 7610 žmonių. Iš viso į apskaitą įrašyti 2860 žmonės, kuriuos būtina suimti.

### 5. „Šaulių sąjungos“ vadovybė (nuo būrio vadų ir aukščiau).

Viso Lietuvoje buvo 57895 šauliai. Iš jų vadovybėje buvo 2144 žmonės. Iš viso į apskaitą įrašytas 3381 žmogus, kuris turi būti suimtas.

### 6. Lietuvos fabrikantai ir pirkliai:

- a) Fabrikantai, kurių metinės pajamos per 150000 litų;
- b) Stambūs namų savininkai, kurių nekilnojamas turtas vertinamas per 200000 litų;
- c) Pirkliai, kurių metinė apyvarta per 150000 litų;
- d) Bankininkai, akcininkai, biržos vertėivos.

Pagal Lietuvos buvusios finansų ministerijos neišsamius duomenis yra 1094 tokios kategorijos žmonės, iš jų į apskaitą įrašyta 365 žmonės, kuriuos būtina suimti.

### 7. Lenkų nacionalistinė kontrrevoliucija:

- a) Partijos „Oboz Zjednoczenia Narodowego“ vadovybė;
- b). „Nepartinis blokas“ vadovybė;
- c) „Polska Partia Socjalistyczna“ vadovybė;
- d). „Endekų“, „Šaulių“, „Legionierių“, „Harcerstvo“;
- e) Buržuazinių-nacionalistinių lenkų jaunimo organizacijų vadovybė;
- f) Visa lenkų organizacijos „Vojskova“ sudėtis.

### 8. Buvusios Lenkijos valstybės buržuazinis aparatas:

- a) Buvusi valstybės aparato vadovybė;
- b) Visi policininkai, saugumo policijos valdininkai, žvalgybos ir kontržvalgybos organų karininkai ir valdininkai;
- c) Kalėjimų tarnautojai (ne žemiau prižiūrėtojų);
- d) Prokurorai ir teisėjai, susiję su politinėmis bylomis;
- e) Kadriniai karininkai;
- f) Pasienio apsaugos korpuso karininkai ir puskarininkiai;

### 9. Žydų nac. kontrrevoliucija:

- a) Sionistinių organizacijų vadovybė;
- b) „Bundo“ vadovybė;
- c) sukarintų ir fašistinių formuočių vadovybė;
- d) Žydų kovotojų už Lietuvos nepriklausomybę sąjunga.

Lietuvos slaptosios policijos duomenimis iš viso šioms organizacijoms priklausė 11158 žmonės. Apie vadovybę duomenų nėra. Iš šių kontrrevoliucinių organizacijų į apskaitą įrašyti 453 žmonės, kuriuos būtina suimti.

10. Rusų baltosios emigracijos formuotės:

- a) Visi organizacijos „Bratstvo ruskoj pravdy“ nariai;
  - b) Visi organizacijos „Rosijskij fašistskij sojuz“ nariai;
  - c) Visi organizacijos „Ruskij obščevainskij sojuz“ nariai;
  - d) Visi jaunimo organizacijos „Nacionalnij trudovoj sojuz novogo pokolenija“ nariai;
  - e) Visi organizacijos „Mladorosy“ nariai;
  - f) Visi baltųjų armijų, kontržvalgybos ir baudėjų būrių karininkai.
- Pagal Lietuvos slaptosios policijos apskaitą šios kategorijos asmenų buvo 387 žmonės. Iš jų mūsų įskaitoje yra 25 žmonės, kuriuos būtina suimti.

11. Ukrainos nacionalistinė kontrrevoliucija:

- a) Visi „Objedinenije ukrainских nacionalistov“ nariai;
  - b) Visi „Ukrainskoje nacionalno-demokratičeskoje objedinenije“ nariai.
- Iš šios kategorijos į apskaitą įtraukti 27 žmonės, kuriuos būtina suimti.

12. Baltarusių nacionalistinė kontrrevoliucija:

- a) Visų nacionalistinių kontrrevoliucinių baltarusių formuočių vadovybė;
- Iš šios kategorijos į apskaitą įtraukti 28 žmonės, kuriuos būtina suimti.

13. Įtariamai dėl šnipinėjimo:

- a) Vokiečiai, užsirašę išvažiuoti į Vokietiją, bet neišvažiavę (kurių atžvilgiu yra juos kompromituojančios medžiagos);
- b) „Kulturferband“ ir „Manšaft“ nariai ( kurių atžvilgiu yra juos kompromituojančios medžiagos);
- c) Kontrabandistai ir šmukleriai;
- d) Asmenys repatriacijos priedanga bandę pabėgti iš Lietuvos TSR į Vokietiją;
- e) Atvykę į Lietuvos TSR iš Vokietijos repatriantai, kurių atžvilgiu yra pakankamai duomenų dėl jų ryšių Vokiečių ar kitomis žvalgybomis;

Iš viso šios kategorijos į apskaitą įtraukta 3670 žmonių. Vokiečių piliečių atžvilgiu tik pagal konkrečias kompromituojančias medžiagas.

14. Kriminalinis ir banditų elementas:

Apskaitoje yra 1000 žmonių, kuriuos būtina suimti.

Tokiu būdu apytikslėmis žiniomis Lietuvos TSR būtina suimti 19610 žmonių.

BŪTINA PRIEVARTA IŠTREMTI

- 1. Prostitutės ir landynių šeimininkai – įskaitoje – 500 žmonių.
- 2. Šeimos, kurias būtina suimti – 808 žmonės.
- 3. Pabėgėliai, dėl šeimyninių aplinkybių atsisakę priimti tarybinę pilietybę (šeimos buvusios Lenkijos teritorijoje) - 774 žmonės.
- 4. Dvarininkai-baudžiavininkai – įskaitoje – 515 žmonės.
- 5. Dvarininkai, turintieji, išskyrus stambias žemės valdas, kitus pajamų šaltinius – 882 žmonės.
- 6. Tėvynės išdavikų (pabėgo į užsienį) šeimos – 250 žmonės.
- 7. Aktyvių liaudies priešų, nuteistų aukščiausia bausme, šeimos – 30 žmonių.
- 8. Visų kategorijų, kurios turi būti suimtos, šeimos.
- 9. Pasislėpusio kontrrevoliucinio elemento šeimos.

Pagal šias kategorijas įskaitoje yra 2954 žmonės.

Nurodyti skaičiai yra apytiksliai ir, kaip aukščiau nurodyta, sudaryti, remiantis archyvais, pagal buvusių valstybės įstaigų ir Lietuvos buržuazinės spaudos medžiagas.

Šiuo metu vyksta viso kontrrevoliucinio elemento, kuriam turi būti pritaikytos represijos, kruopšti apskaita, po to pateiksime tikslūs duomenis.

Pagal kai kurias kategorijas iš viso nėra duomenų.

Mūsų nuomone operaciją būtina pradėti tik atlikus galutinę apskaitą, įforminus kiekvieno represuojamo bylas ir turint personalinę nuosprendį atskirai pagal kiekvieną bylą.

Visų numatytų suimti kategorijų šeimos turi būti ištremtos prievarta.

Parengiant nurodytas priemones dalyvavo TSRS VSLK brigados vadovai: drg. drg. LIUTKENSAS ir RUDAKOVAS, o nagrinėjo TSR Sąjungos liaudies komisaro pavaduotojas drg. ABAKUMOVAS.



Detalus paaiškinamasis raštas bus išsiųstas rytoj per KRS viršininką.

Nr... Gladkovas.

LIET.TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS  
(GLADKOV)

1941 m. gegužės „12“

LYA, f. K-1, ap. 10, b .5, l. 263-269. Originalas rusų kalba.

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija(1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007, p. 248-250 (faksimilė).*

**Nr. 54. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
specialus pranešimas apie perimtą lietuvių nacionalistinio  
pogrindžio diversinės veiklos planą. 1941 m. gegužės 13 d.**

Visiškai slapta

SPECIALUS PRANEŠIMAS

1941 m. gegužės 6-7 d. LTSR VSLK slapto politinio skyriaus agentas „Montvydas“, pokalbio metu suartėjęs su Kauno miesto vykdomojo komiteto prekybos skyriaus darbuotoju MACIJAUSKU Marijonu, Adomo sūnus, gimęs 1915 metais, nepartinis, lietuvis, gavo iš pastarojo „aplinkraštį“ – „Kovotojų už lietuvių tautos laisvę organizacijos“ diversinės veiklos Lietuvos TSR teritorijoje Vokietijos ir TSRS karo atveju planą.

„Montvydas“, gavęs šį aplinkraštį, nedelsdamas pristatė jį mums ir kartu pranešė, kad

*„Macijauskas, prieš duodamas man aplinkraštį, dešimt dienų mane tyrinėjo, pradėdavo pokalbius politinėmis temomis, aš tuo metu pritardavau jo antitarybiniams pasisakymams. Dabar jis manimi pasitiki, nes galvoja, kad aš esu vokiečiai. Jis mane verbuoja į organizaciją, tačiau konkretaus pasiūlymo įstoti į organizaciją dar neišsakė, tik užvedamaisiais klausimais tikrino mano pasiruošimą aktyviai imtis darbo“.*

Siekiant suteikti šaltiniui galimybę užkariauti MACIJAUSKO pasitikėjimą ir per jį įeiti į antitarybinę organizaciją, buvo padaryta aplinkraščio fotokopija ir grąžintas MACIJAUSKUI.

Šaltiniui „MONTVYDAS“ duotas nurodymas per MACIJAUSKĄ įstoti į kontrrevoliucinę organizaciją, išaiškinti kitus organizacijos dalyvius, nustatyti šio aplinkraščio spausdinimo vietą ir gamintojus.

Be to, mes ėmėmės šių priemonių:

1. Apie „Kovotojų už lietuvių tautos laisvę organizacijos“ aplinkraštį informuota VSLK centrinių ir periferinių organų vadovybė ir VRLK pasienio kariuomenė su nurodymu sustiprinti agentūrinį darbą, išaiškinant Lietuvos TSR teritorijoje kontrrevoliucines sukilėlių formuotes ir jų likvidavimui imtis žymiai ryžtingesnių priemonių.

2. Siekiant išaiškinti MACIJAUSKO ryšius numatytos priemonės, žymimos raidėmis „M“ ir „PK“.

Apie tolesnę tyrimo eigą informuosime.

Priedame: Ag. šaltinio „Montvydas“ informacijos 9 lapai, „aplinkraščio“ 8 lapai ir „aplinkraščio“ originalo fotokopijos 5 lapai.<sup>1</sup>

1941 m. gegužės 13 d.

Nr. 1/1006

*LYA, f. K-1, ap.10, b. 5, l.143-144. Originalas rusų kalba.*

**Nr.55. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specialus pranešimas apie  
agentūrinę bylą „Piratai“**

Visiškai slaptai

SPECIALUS PRANEŠIMAS  
Dėl agentūrinės bylos „Piratai“

1941 m. gegužės 8 d. remiantis gauta agentūriniu medžiaga apie tai, kad Kauno miesto gamykloje „Metalas“ yra kontrrevoliucinė nacionalistinė sukilėlių grupė, buvo pradėta agentūrinė byla „Piratai“.

Dalyviai turi ginklus ir siekia pradėti ginkluotą kovą prieš tarybų valdžią Lietuvoje Vokietijos puolimo prieš Tarybų Sąjungą momentu.

Grupę sudaro buvę sukarintų „Šaulių“ ir „Savanoris“ (kovų už Lietuvos nepriklausomybę savanoriai) nariai.

Grupėje pagrindiniais dalyviais figūruoja:

1. SEMIONOVAS Artemijus, Igno sūnus, gimęs 1900 metais Kauno mieste, TSRS pilietis, nepartinis, gamyklos „Metalas“ meistras. Praeityje, 1919 metais kovų prieš bolševikus dalyvis, „savanoris“ (savanoris, kovojęs už Lietuvos „nepriklausomybę“).

2. LIAUDINSKAS Juozas, Juozo sūnus, gimęs 1905 metais Vilkaviškio apskrities Virbalio miestelyje, lietuvis, TSRS pilietis, nepartinis, gamyklos „Metalas“ šaltkalvis. Praeityje „Metalas“ gamyklos „šaulių“ organizatorius ir vadovas.

3. LABANAUSKAS Ignas, Juozo sūnus, gimęs 1906 metais Kauno mieste, lietuvis, TSRS pilietis, nepartinis, gamyklos „Metalas“ šaltkalvis. Praeityje „šaulių“ organizacijos narys.

4. SUBATIS Kazys, Juozo sūnus, gimęs 1910 metais Kauno mieste, lietuvis, TSRS pilietis. Praeityje LKP(b) narys, gamyklos „Metalas“ kalvis. Anksčiau dirbo geležinkelio milicijoje, iš kur jis buvo atleistas už sulauktojo sumušimą ir pašalintas iš partijos.

Tyrimo metu nustatyta, kad grupė yra viena iš nelegalios sukarintos „šaulių“ organizacijos filialų.

Šiai grupei gamykloje „Metalas“ vadovauja SEMIONOVAS Artemijus, kuris turi ryšį su pagrindine organizacija ir gautas direktyvas perduoda grupės nariams.

1941 m. vasario 27 d. SEMIONOVAS grupės nariams išplatino gautą iš organizacijos kontrrevoliucinį laikraštį „Laisvoji Lietuva“ Nr. 1, maši-

<sup>1</sup> Byloje nėra.

nėle perspausdintą rotatoriumi išspausdinta originalą. („Laisvoji Lietuva“ spaustuė mes likvidavome, apie tai pranešta .... Nr. ....

Kontrrevoliucinės grupės nariai renka nario mokestį savitarpio ryšių palaikymo reikmėms.

Į nurodytą grupę mes įvedėme agentą „Neman“, kuris dalyvavo 1941 m. balandžio 19 d. sambūryje LIAUDINSKO (nustatinėjamas) bute, dalyvavo SUBATIS ir LABANAUSKAS.

Sambūrio metu SUBATIS padarė ataskaitą apie organizacijos surinktas lėšas. Iš viso buvo surinkta 800 rublių, iš kurių 680 rublių buvo atidėta paremti suimtųjų šeimas, likusieji – organizacijos reikmėms.

Pasitarimo metu buvo iškeltas klausimas dėl organizacijos narių turimų ginklų, tuo pačiu:

SUBATIS pranešė, kad turi revolverį „Valter“<sup>1</sup> karabiną ir reikiamą šovinių kiekį.

SEMIONOVAS, pasak jo, turi revolverį su šoviniais.

LIAUDANSKAS turi revolverį ir šautuvą su šoviniais.

LABANAUSKAS turi pistoletą „Valter“, „Parabelum“ ir šautuvą su šoviniais.

Nusprendė, kad visų organizacijos narių turimus ginklus būtina surinkti ir paslėpti LABANAUSKO bute, o esant reikalui galėtų jo bute susirinkti ir apsiginkluoti.

LABANAUSKUI padėti paskirtas šaltinis „Neman“, kuris talkins jam slėpti ginklus.

Sambūrio metu pasisakė SEMIONOVAS ir pranešė, kad po gegužės švenčių įvyks nelegalus pagrindinės organizacijos pasitarimas, be to, pridūrė, gavęs nurodymą kartu atsivesti vieną grupės narį.

Toliau iškilo klausimas apie kovos prieš tarybų valdžią Lietuvoje metodus. SUBATIS pasisakė už terorą komunistų ir žydų atžvilgiu. Jam pritarė SEMIONOVAS. Šis klausimas sukėlė diskusiją. LABANAUSKAS pareiškė, kad teroras bus reikalingas ir galimas tik žymiai vėliau ir ne dėl sensacijos.

Per trumpą laiką po pasitarimo LABANAUSKAS, susitikęs agentą „Neman“, pasakė, jog girdėjo apie 1941 m. gegužės 15 d. rengiamą Lietuvoje prieš tarybų valdžią sukilimą, kurį parems siena perėjusi vokiečių kariuomenė.

Šaltinis ir LABANAUSKAS, norėdami išsiaiškinti šių gandų tikėtину-

<sup>1</sup> Taip tekste.

mą, kreipėsi į SEMIONOVĄ, kuris prašė jų neskleisti, bet būti viskam pasiruošus.

Apie sukilimo pradžią, pasak jo, bus žinoma kitame organizacijos posėdyje.

LABANAUSKAS, atsižvelgdamas į tai, kad šaltinis neturi ginklo, pasiūlė jam nupirkti iš jo 2 pistoletus su šoviniais.

1941 m. gegužės 9 d. šaltinis sutartoje vietoje iš LABANAUSKO gavo vokišką pistoletą sistemos „Štoką“ 7,65 mm kalibro ir 48 vienetus kovinių šovinių jam.

Šaltinis pistoletą perdavė mums.

Pokalbio metu LABANAUSKAS šaltiniui pranešė, kad jis pažįsta buvusį Lietuvos kariuomenės viršilą, kuris turi didelę ginklų atsargą.

Į susitikimo vietą su šaltiniu LABANAUSKAS atėjo ne vienas, o kartu su nepažįstamuoju (nustatinėjamas), kuris dalyvavo ginklo perdavimo metu.

#### Mūsų priemonės:

1. Per agentą „Neman“ į grupę įvedamas kitas šaltinis, kurio tikslas blokuoti medžiagas.

2. Siūlome slapta nufilmuoti byloje figūruojantį asmenį \_\_\_\_\_<sup>1</sup>, išgauti jo prisipažinimą ir užverbuoti.

3. Pagrindiniams tyrimo byloje figūruojantiems asmenims suteikti literas „P“, o SEMIONOVUI „i/s“.

4. Sutelkus organizacijos ginklus LABANAUSKO bute, bylą užbaigti.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 14 d.

Nr. 1/1016

Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 159-163. Kopija rusų kalba.*

<sup>1</sup> Tekste protarpis.

**Nr. 56. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specialus pranešimas apie teroristinio akto  
Ukmergės apskrities Kovarsko mieste tyrimą.**

Visiškai slapta

41 m. IV/30 šifruotos telegramos papildymas

SPECIALUS PRANEŠIMAS

1941 m. balandžio 30 d. 2 val. ryto Ukmergės apskrities Kovarsko mieste į valsčiaus vykdomojo komiteto pastatą nežinomi asmenys įmetė du sviedinius, užtaisytus sprogstamąjį medžiaga, todėl įvyko sprogimas.

Vienas sviedinys buvo įmestas į valsčiaus vykdomojo komiteto pastatą, antrasis – į milicijos kambarį.

Išvykus į įvykio vietą nustatyta štai kas:

Pastatas, kuris priklausė valsčiaus vykdomajam komitetui, turi du aukštus. Žemutiniame aukšte yra 10 kambarių ir šiame aukšte yra valsčiaus vykdomojo komiteto ir milicijos tarnybinės patalpos, o antrajame aukšte yra 6 kambariai ir jame yra gyvenamosios patalpos, kuriose gyvena valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas POLIS su šeima ir partorgas ČIUKŠIS Povilas.

Apžiūrėjus pastatą nustatyta, kad keturiuose kambariuose išmušti langai, jų šukės lauko pusėje. Langų rėmai ir durys nepažeistos. Kambariuose, į kuriuos buvo įmesti sviediniai, būtent, valsčiaus pirmininko kabinete, pramuštos grindys, skylės ilgis 78 cm, plotis 40 cm. Sienose, krosnyje ir lubose yra daug 3-4 cm skylių. Rašomojo stalo pažeistos viršutinės ir vidurinės dalys. Grindų skylėje aptikta 12 metalinių skeveldrų, spėjama, kad tai 3-jų colių artilerijos sviedinio skeveldros

(skeveldros atiduotos ekspertizei).

Milicijos kambaryje, į kurį taip pat buvo įmestas sviedinys, grindyse yra skylė ir perlaužtas sijos rąstas, kuris laiko grindis. Skylės ilgis 84 cm, plotis – 47 cm.

Stalė yra skylė per visą jo plotį, taip pat išplėštas trečdalis šoninės lentos. Spintoje išmuštos žemutinės dalies lentos. Sienose ir lubose yra labai daug įvairaus diametro skylių.

Tyrimo procese nustatyta, kad naktį iš balandžio 29-os į 30-ją valsčiaus vykdomojo pastato niekas nesaugojo.

Šioje byloje mes sulaikėme 9 žmones, kurie yra įtariamai įvykdę diverzijos aktą:

1. MISKŪNAS Leonardas, Miko sūnus, gimęs 1907 metais Kovarsko miestelyje, lietuvis, iš amatininkų, pagal profesiją – siuvėjas, buvęs šaulys nuo 1934 m.

2. MISKŪNAS Jonas, Miko sūnus, gimęs 1909 metais Kovarsko miestelyje, lietuvis, buvęs šaulys ir jaunalietuvis, siuvėjas. Kratos metu paimtos dvi varinės sviedinio galvutės, viena iš jų perpjauta.

3. MATEIKA Kazys, Juozo sūnus, gimęs 1909 metais, Kretingos apskrities Kartenos valsčiaus Abakų kaime, buvęs šaulys, buvęs Kovarsko miestelio policijos viršininkas.

4. SUDEIKIS Stasys, Jono sūnus, gyvena Kovarsko miestelyje, grasino Kovarske milicininkui.

5. SLYVA Kazys, Liudvigo sūnus, gimęs 1902 metais miestelyje Naujasis Soninas, lenkas, internuotas, nuo 1924 iki 1939 metų tarnavo lenkų policijoje policininku.

6. KUOJA Juozas, Romualdo sūnus, lietuvis, gyvena Taujėnų valsčiaus Žibučių kaime. Kratos metu jo bute rastas pistoletas ir trys koviniai šoviniai.

7. DORELA Antanas, Stepono sūnus, lietuvis, gyvena Kovarsko valsčiaus Veršelių kaime. Balandžio 29 d. iki 23 val. girtuokliavo Kovarsko miestelio restorane.

8. VĖBRA Juozas, Juozo sūnus, gimęs 1916 metais Kovarsko valsčiaus Pumtučių kaime, lietuvis. Kartu su DORELA š.m. balandžio 29 d. girtuokliavo Kovarsko miestelyje.

9. VERBA Vincas, Stasio sūnus, gimęs 1911 metais Kovarsko valsčiaus Pumtučių kaime, lietuvis, brolis sėdi kalėjime už žmogžudystę.

Sulaikytus kruopščiai ištardžius, 6 paleisti, vienas užverbuotas.

1941 m. gegužės 1-ją iš Ukmergės apskrities Kovarsko valsčiaus Anolino kaimo pabėgo eiguļys KAZAKAITIS Vincas, Antano sūnus, eiguļos kanceliarijoje palikęs tokio turinio raštėlį:

*„Draugai komunistai“*

*Kaip aš matau, Jūs aklai sekate ir suiminėjate visiškai nekaltus žmones, galvodami, kad sprogimą padarė daug žmonių, Jūs klystate dėl to. Šį darbą padariau tik aš – KAZAKAITIS Vincas, dariau vienas, nes nepasitikėjau nė vienu žmogumi. Todėl prašau nekankinkite nekaltų žmonių ir nesuiminėkite.*

*„Didžiulė“ pagarba komunistams parašas – „KAZAKAITIS“.*

Šį raštėlį eiguļos kanceliarijoje kitų popierių krūvoje aptiko vyresny-

sis eigulys SEREIKA Jurgis, Petro sūnus, gimęs 1907 metais, lietuvis ir pristatė į VSLK AS.

Apklaustas kaip liudytojas SEREIKA Jurgis parodė:

*„KAZAKAITĮ Vincą aš pažįstu kelis mėnesius. Jis kilęs iš Marijampolės apskrities Liudvinavo valsčiaus Gudupių kaimo, baigęs miškininkų mokyklą, buvo karo mokyklos kariūnu, turi atsargos leitenanto laipsnį. 1940 m. rudenį gavo tarnybą Šimonių girininkijoje, o prieš kelis mėnesius buvo paskirtas į darbą Kovarsko girininkijoje mano padėjėju. Kalbantis tarptautinių įvykių ir karo tema KAZAKAITIS tvirtino: „Hitleris vis tiek ateis į Lietuvą, nes rusai susidūrimo su Vokietija atveju neišlaikys vokiečių spaudimo“.*

*Be to, KAZAKAITIS reikė nepasitenkinimą tuo, kad neišsilavinę žmonės užima aukštas pareigas ir gauna didelius atlyginimus. KAZAKAITIS vakarais nežinia kur išeidavo ir grįždavo vėlai naktį“.*

Apklausta kaip liudytoja ANDRIEJAUSKIENĖ Sofija-Felicija, gyvenanti girininkijoje ir dirbanti namų darbininke, parodė:

*„Eigulys KAZAKAITIS Vincas 41 m. IV/29 visą dieną buvo namuose ir vakare kartu su visais nuėjo miegoti. Tačiau KAZAKAITIS turi savo kambarį, iš kurio yra atskiras išėjimas į kiemą, todėl neįmanoma nustatyti kada jis išeina ir grįžta. 41 m. IV / 30 Aš mačiau KAZAKAITĮ eiguvos kanceliarijoje dirbantį.*

*41m. V/1 aš pastebėjau, kad jis dėl kažko susijaudinęs. Ryte jis kartu su kitais išėjo į demonstraciją Kovarsko miestelyje. 13 ar 14 val. jis grįžo labai susijaudinęs. Jis buvo apsirengęs eigulio uniforma ir, atėjęs iš demonstracijos, vėl apsirengė civiliais drabužiais ir iki pat vakaro be tikslo vaikščiojo iš kanceliarijos į kiemą ir atgal.*

*Po 22 valandos jis vakarieniavo atskirai, po to išėjo nežinia kur, ir nuo to laiko aš jo daugiau nemačiau“.*

Kratos KAZAKAIČIO bute metu buvo paimtas įvairus susirašinėjimas, iš kurio paaiškėjo, kad Marijampolės apskrities Liudvinavo valsčiaus Gudupių kaime gyvena jo artimieji: motina, sesuo ir kiti.

Tyrimo procese išaiškinti KAZAKAIČIO ryšiai ir pagal juos pradėtas agentūrinis darbas.

## MŪSŲ PRIEMONĖS

1. Pradėta KAZAKAIČIO Vinco, Antano sūnaus agentūrinė-paieškos byla.

2. Marijampolės VSLK AS ir Vilniaus miesto valdyba suorientuota dėl KAZAKAIČIO paieškos.

3. KAZAKAIČIO ryšius kontroliuoja priskirti agentai galimo jo pasirodymo atvejui.

4. Eiguvos namą, kuriame gyvena KAZAKAITIS, stebi agentai. Apie tyrimo eigą ir gautą naują medžiagą pranešime papildomai.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 15 d.

Nr. 1/1024

Kauno m.

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 149-154. Originalas rusų kalba.*



**Nr. 57. VKP(b) CK ir TSRS LKT nutarimo projektas  
„Dėl priemonių, skirtų išvalyti Lietuvos, Latvijos ir  
Estijos TSR nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai  
pavoingo elemento“ su lydraščiu. 1941 m. gegužės 16 d.**

Kartu pateikiame VKP(b) CK ir TSR Sąjungos LKT nutarimo projektą dėl priemonių, skirtų išvalyti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos><sup>1</sup> TSR nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento.

Nutarimo projektas suderintas su Lietuvos KP (b) CK sekretoriumi d. Sniečkumi.<sup>2</sup>

Priedas: pagal tekstą

TSR Sąjungos vidaus reikalų liaudies komisaras L. BERIJA  
TSRS valstybės saugumo liaudies komisaras V.MERKULOVAS.

Visiškai slaptai

**VKP(b) CK ir TSRS LKT  
NUTARIMAS**

„Dėl priemonių, skirtų išvalyti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> TSR nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento“

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> TSR yra daug įvairių kontrrevoliucinių nacionalistinių partijų, buvusių policininkų, žandarų, dvarininkų, fabrikantų, buvusio Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> valstybės aparato stambių valdininkų ir kitų asmenų, kurie vykdo antitarybinę ardomąją veiklą ir yra užsienio žvalgybų panaudojami šnipinėjimo tikslais, VKP(b) CK ir TSRS LKT

**NUTARIA**

1. Leisti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> VSLK ir VRLK suimti su turto konfiskavimu ir pasiūsti į stovyklas laikotarpiui nuo 5 iki 8 metų, o atlikus bausmę stovyklose, ištremti 20 metų laikotarpiui į tolimas Tarybų Sąjungos vietas šias kategorijas:

a) kontrrevoliucinių partijų aktyvius narius ir baltagvardiečių antitarybinių nacionalistinių organizacijų dalyvius;<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Čia ir toliau žodžiai kampiniuose skliaustuose įrašyti ranka.

<sup>2</sup> Sakinys išbrauktas.

<sup>3</sup> Išbraukta „(tautininkai, katalikų akcija, šauliai ir kiti)“.

b) buvusius sargybinius, žandarus, buvusius policininkų ir kalėjimo prižiūrėtojų vadovus, taip pat eilinius policininkus ir kalėjimų prižiūrėtojus, apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos.

c) buvusius stambius dvarininkus, fabrikantus ir <Lietuvos, Latvijos ir Estijos> buvusio valstybės aparato stambius valdininkus;

d) buvusius lenkų, lietuvių, <latvių ir estų> ir baltųjų kariuomenės karininkus, apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos;

e) kriminalinį elementą, kuris toliau daro nusikaltimus.

2. Leisti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> TSR VSLK ir VRLK suimti su turto konfiskavimu ir ištremti į tolimus Tarybų Sąjungos rajonus šias asmenų kategorijas:

a) pirmame punkte nurodytų „a“, „b“, „c“, „d“ kategorijų asmenų šeimų narius, kartu su jais gyvenančius arba jų išlaikytinius suėmimo momentu;

b) kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimų narius, kurių galva perėjo į nelegalią padėtį ir slapstosi nuo valdžios organų;

c) kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos narius, kurių galvos nubaustos mirties bausme;

d) asmenys, atvykę iš Vokietijos repatriacijos tvarka, taip pat vokiečiai, užsirašę repatriuoti į Vokietiją ir atsisakę išvažiuoti, kurių atžvilgiu yra medžiagos apie jų antitarybinę veiklą bei įtartinus ryšius su užsienio žvalgybomis.

3. Leisti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> TSR VRLK administracine tvarka 5 metų laikotarpiui ištremti į Kazachstano šiaurinius rajonus prostitutes, anksčiau užregistruotas Lietuvos, Latvijos Estijos policijoje ir jeigu dabar toliau verčiasi prostitucija.

4. Ypatingajam pasitarimui prie TSRS pavesti nagrinėti suimtų ir ištremiamų pagal šį nutarimą asmenų bylas.

5. Pavesti TSRS VSLK ir VRLK parengti nurodytų šiame nutarime asmenų suėmimo ir ištėmimo atlikimo tvarkos specialiąją instrukciją.

a) organizuoti specialią stovyklą, į kurią po suėmimo nedelsiant nukreipiami iš Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> šio nutarimo pirmame punkte nurodyti asmenys;

b) sutelkus suimtuosius aukščiau minėtoje stovykloje, pradėti forminti Ypatingojo pasitarimo nuosprendžius;

c) šio nutarimo 2 punkte nurodytus asmenys po suėmimo nedelsiant nukreipti į apgyvendinimo vietą, vėliau įforminus Ypatingajame pasitarime prie TSRS VRLK;

d) apgyvendinimo vieta paskirti Omsko ir Novosibirsko sritis, Krasnojarsko kraštą, Kazachijos TSR Aktiubinsko, Pavlodaro, Šiaurės-Kazachstano ir Kustanajaus sritis.

6. Pavesti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> TSR KP(b) CK ir LKT perimti iš TSRS VRLK ir VSLK vadovavimą nutarime nurodytoms priemonėms.

7. Pavesti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> KP (b) ir Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> Liaudies komisarų taryboms nedelsiant parengti ir įgyvendinti žemutinės grandies partinio-tarybinio aparato sustiprinimo priemones, ryžtingai pagerinti partinį-tarybinį darbą.

8. Įpareigoti TSRS VRLK ir VSLK padėti Lietuvos, <Latvijos ir Estijos> VRLK ir VSLK organams įgyvendinti šiame nutarime nurodytas priemones. Tuo tikslu:

a) TSRS valstybės saugumo liaudies komisarą d. Merkulovą, <TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro pavaduotoją d. Serovą> ir TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro pavaduotoją d. Abakumovą komandiruoti į Lietuvą, <Latviją ir Estiją> ;

b) TSRS VSLK Aukštosios mokyklos 208 lietuvių <latvių ir estų> kariūnus komandiruoti atlikti operacijas ir tardymą;

c) laikinai, operacijos parengimo ir įgyvendinimo laikotarpiui, Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje padaryti užtvaros zoną, išskiriant tam tikslui 400 pasieniečių.

9. Suėmimo ir ištrėmimo operaciją Lietuvoje <Latvijoje ir Estijoje> užbaigti per trijų dienų laikotarpį.<sup>1</sup>

RVNIA, f.89, ap. 18, b.3, l. 1-6; FST CA, f. 3-Yp, ap. 8, b. 1, l. 42-47.

Paskelbta: Maslauskienė N., Patravičiūtė I. *Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941), Vilnius, 2007. P. 195-199 (faksimilė).*

**Nr. 58. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas apie Vilniaus miesto milicijos valdyboje pagrobtų granatų paieškos rezultatus. 1941 m. gegužės 18 d.**

VISIŠKAI SLAPTAI

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3-JO RANGO KOMISARUI  
draugui MERKULOVUI

Gegužės 8 d. Nr. 1/983 papildymas

Apie Vilniaus miesto milicijos valdyboje pagrobtų 500 granatų paiešką pranešu:

Š. m. gegužės 16 d. granatų pagrobimo byloje suimti: milicijos konvojaus būrio vadas JUODGALVIS ir Vilniaus miesto 1-jo skyriaus operatyvinio įgaliotinio padėjėjas GERDNIUS Vacys prisipažino, kad jie pagrobė granatas.

Remiantis JUODGALVIO ir GERDNIAUS parodymais papildomai aptikta ir paimta 208 granatos ir 140 kapsulių.

Paiešką tęsiame.

Apie rezultatus informuosime.

Priedas: 1941 m. gegužės 16 d. JUODGALVIO tardymo protokolo 4 lapai<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 18 d.

Kauno m.

Nr. 1/1048

LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 165. Originalas rusų kalba.

<sup>1</sup> Įrašyta vietoje išbraukto „mėnesio laikotarpio“.

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 59. Armijų grupės „B“ abvero skyriaus viršininko pranešimo  
tezės apie diversantų grupės panaudojimą.  
1941 m. gegužės 19 d.**

Armijų grupė „B“  
Žvalgybos ir kontržvalgybos  
skyriaus viršininkas

Grupės štabas  
41.05.19.

Nr. 254/41. slapta, tik  
aukščiausiajai vadovybei.

4 egzemplioriai  
Egz. Nr. 1

Turinys: Ypatingos paskirties 800-jo mokomojo pulko agentų ir grupių panaudojimas

**Pranešimo tezės**

**I. Turimos pajėgos.**

Armijų grupės ruože prieš arba pradėdant puolimą armijos štabų numatytų objektų apsaugai yra:

1. Ypatingos paskirties 800-jo mokomojo pulko dvi kuopos, padalinotos į dvi kuopos dalis, kiekvienoje yra 220 žmonių.

2. Beveik 50 baltarusių (šiuo metu sutelkti Lamsdorfo poligone mokomojo kurso įsisavinimui).

3. 5 lietuvių karininkai, kurie galėtų pritraukti tam tikrą kiekį „šaulių“ (šaulių organizacijos narių) riaušėms sukelti ir priešo teritorijoje objektams saugoti.

**II. Armijos štabų pasiūlyti objektai:**

4-osios armijos puolimo ruože (žr. žemėlapi-priedą, mastelis 1:300000):

a,b,c,;

1,2,3,4,5,6,7 (pabraukta mėlynai);

1,2, (pabraukta raudonai);

Įtvirtinimų „Blaurok“ štabo ruože.

I-V.

**III. Atskirų pasiūlymų vertinimas.**

**4-osios armijos puolimo ruože:**

1. Objektai a – e: Šiuos objektus gali užimti ir išminuoti ypatingos paskirties 800-jo mokomojo pulko pajėgos (kiekvienam objektui po 1-ą grupę – 30 žm.), visiškai užmaskuotos, t.y. rusų karine uniforma prieš 5 minutes iki puolimo pradžios. Toks jų panaudojimas, regis, būtų tikslingas ir įgyvendintinas.

2. Objektai 1 ir 4 (pabraukti mėlynai): Abu objektai yra per 20 km nuo sienos, todėl, norint juos pasiekti kovos veiksmų pradžios dieną, reikės eiti ištisą naktį. Šiuos objektus puolimo pradžia galima užimti mokomojo pulko pajėgomis, visiškai ar iš dalies užsimaskavus (dalinė maskuotė – civiliniai drabužiai užsivelkami ant vokiečių karinės uniformos) ir išlaikyti iki kariuomenės atėjimo. Abiem objektams būtinos dviejų grupių pajėgos=60 žm.

3. Objektai 2,3,5,6,7 (pabraukti mėlynai) ir 1,2 (pabraukti raudonai) išdėstyti per toli nuo sienos, kad galėtų užtikrinti mokomojo pulko pajėgomis užduoties sėkmę iki puolimo pradžios. Tačiau šiuos objektus galima būtų užimti po maršo operacijos metu, mokomojo pulko pajėgoms betarpiškai sąveikaujant su kariuomenės priešakiniais būriais. Kartu būtina mokomojo pulko padaliniais, artėjant prie atitinkamų objektų, skirti laiko, kad jie galėtų atitrūkti nuo pagrindinių pajėgų ir užimti objektus visiškai arba iš dalies užsimaskavę.

Reikiamas pajėgų kiekis: objektus Nr. 2,3,5, (pabraukta mėlynu) galima būtų užimti padalinių pajėgomis, jau esančiomis arti sienos. (žr. 1-2 punktus). Į šiaurę ir pietvakarius nuo Balstogės esantiems objektams būtina išskirti papildomas mokomojo pulko pajėgas (poreikis: 2 grupės = 60 žm.). Kadangi Brest-Litovskaja rajone bus reikalinga beveik viena mokomojo pulko kuopa, todėl prie objektų į šiaurę ir pietvakarius nuo Balstogės turi būti panaudoti baltarusiai.

**Įtvirtinimų „Blaurok“ štabo ruože:**

1. Objektai I,III, V yra pirmieji. Visi šie objektai yra išdėstyti arti sienos ir juos puolimo pradžia, visiškai ar iš dalies užsimaskavę, gali užimti ir ginti mokomojo pulko pajėgos. Norint pasiekti iki kovinių veiksmų pradžios objektus reikės visos nakties. Būtinos pajėgos: objektui I – pusę kuopos, objektams III ir V – po dvi kuopas =60 žm.

Klausimą ar pajėgūs mokomojo pulko padaliniai objekte V ant Nemuno kranto užimti ir išlaikyti placdarmą spręs vermachto vyriausiosios

vadovybės abvero antrasis skyrius. Objektuose III ir V gali būti panaudoti lietuvių karininkai ir „šauliai“.

2. Tam, kad „Č“ objektus II ir IV būtų galima laiku užimti, išminuoti ir ginti bus reikalingos papildomos pajėgos kiekvienam objektui po vieną grupę, kurios bus priskirtos tik tuomet, kada bus galima atsisakyti vykdyti uždavinius A-B 4-osios armijos ruože, o šie uždaviniai bus įvykdyti pačios kariuomenės pajėgomis.

#### IV. Pajėgų ir uždavinių paskirstymo pasiūlymai.

1. 4-ajai armijai priskiriama:

- ypatingos paskirties 800 –jo mokomojo pulko viena kuopa.
- 50 baltarusių.

Įtvirtinimų „Blaurok“ štabui:

- ypatingos paskirties 800 –jo mokomojo pulko viena kuopa
- lietuviai.

2. Uždavinius 4-osios armijos ruože: objektuose a, b, c; 1,4 (pabraukti mėlynai) įgyvendina ypatingos paskirties 800 –jo mokomojo pulko kuopa. Kobrino ir Pružanų rajonų objektuose operacijos metu, mokomojo pulko kuopoms betarpiškai sąveikaujant su kariuomenės priešakiniais būriais.

3. Uždavinius objektuose į vakarus ir pietvakarius nuo Balstogės – baltarusiai.

„Blaurok“ įtvirtinimų štabo ruožo I, III ir V užduotis – mokomojo pulko kuopa, sąveikaudama su lietuviais. Objektuose II ir IV – operacijos metu ypatingos paskirties 800-jo mokomojo pulko grupėmis, veikiančiomis objekte I.

*GMCA, f. 500, ap. 12462, b. 601, l. 16-19. Originalas vokiečių kalba.*

#### **Nr. 60. TSRS VSLK nurodymas Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisarui pradėti ruošti operaciją dėl respublikos teritorijos išvalymo nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento. 1941 m. gegužės 19 d.**

Remiantis numatytu Lietuvos TSR išvalymo nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento siūlau Jums forsuoti pasiruošimą numatytoms priemonėms, konkrečiai įrašyti į apskaitą ir surinkti būtiną kompromituojančią medžiagą apie šios kategorijos asmenis:

- aktyvius kontrrevoliucinių partijų ir antitarybinių nacionalistinių baltagvardiečių organizacijų narius (tautininkai, katalikų akcija, šauliai ir kt.);

- buvusius prižiūrėtojus, žandarus, buvusių policininkų ir kalėjimų tarnautojų vadovybę, taip pat eilinius policininkus ir kalėjimų prižiūrėtojus, pagal turimą juos kompromituojančią medžiagą;

- buvusius stambius dvarininkus, stambius fabrikantus ir stambius buvusio Lietuvos valstybės aparato valdininkus;

- buvusius lenkų, lietuvių ir baltosios kariuomenės karininkus pagal turimą juos kompromituojančią medžiagą;

- kriminalinį elementą, kuris toliau verčiasi nusikalstama veikla;

- prostitutės, kurias anksčiau buvo užregistravę Lietuvos buvę policijos organai ir kurios toliau verčiasi nusikalstama veikla.

Kiekvienam Jūsų įrašytam į įskaitą nurodytos kategorijos asmeniui užveskite bylą, nurodymai asmens duomenis ir esant reikalui kompromituojančią medžiagą. Kartu įrašykite į įskaitą, nurodymai anketinius duomenis:

- 1,2,3 ir 4 kategorijų punktuose nurodytų asmenų šeimos narius, kurie gyvena kartu su jais arba jų arešto metu yra jų išlaikytiniai;

- kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimas, kurių galva perėjo į nelegalią padėtį arba slapstosi nuo valdžios organų;

- kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimas, kurių galva yra nuteistas mirties bausme.

- asmenis, atvykusius iš Vokietijos repatriacijos tvarka, taip pat vokiečius, užsirašiusius repatriuoti į Vokietiją ir atsisakiusius išvažiuoti, kurių atžvilgiu yra medžiagos apie jų antitarybinę veiklą ir įtartinus ryšius su užsienio žvalgybomis.

Kruopščiai aptarkite su Jums pavaldžiu aparatu įrašymo į įskaitą

tvarką, panaudokite panašių operacijų vykdymo Baltarusijoje tvarką ir praneškite, per kokį maždaug minimalų laikotarpį Jūs galite užbaigti pasiruošimą.

TSR Sąjungos valstybės saugumo liaudies komisaras  
V. Merkulov.

FST CA.

Кн.: Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войны. Сборник документов. М., 1995. Т. Кн. 2. С. 149-150.

## Nr. 61. Medžiaga apie Lietuvos TSR VSLK operatyvinio darbo rezultatus 1941 metų gegužės 19 dienai.

Visiškai slaptai

### AGENTŪRINIS DARBAS

Sukilėlių formuočių augimas

1941 m. gegužės 19 d. visoje respublikoje 830 žmonių yra tiriami 50-e agentūrinių bylų, pažymėtų maištaujančios kontrrevoliucijos spalva.

1940 m. iš nurodytų agentūrinių bylų buvo užvestos 8, kuriose figūruoja 127 žmonės, 1941 metais – 42 bylos, jose figūruoja 703 žmonės.

Be to, 1940 m. buvo užbaigta 11 bylų, pagal kurias buvo suimta 120 žmonių. Papildomai reikia suimti 50 žmonių.

1941 m. jau užbaigta 14 agentūrinių bylų, pagal kurias suimta 164 žmonės ir papildomai numatyta suimti dar 70 žmonių.

PASTABA: tardymo bylų duomenys pateikti be Vilniaus ir tardymo dalies informacijos.

Turimos agentūrinės bylos, kurios yra tiriamos, rodo, kad tarybų valdžiai priešiški elementai: šauliai, policininkai, tautininkai, dvarininkai, buožės ir atleisti iš kariuomenės karininkai kuria stambų sukilėlių po grindį, susisiečia su gestapu ir lietuvių nacionalistiniu centru Vokietijoje, iš ten gauna šnipinėjimo, diversijų ir ginkluoto sukilimo ruošimo instrukcijas. Pavyzdžiui:

Agentūrinė byla „Povstancy“ (Šaulių apskrities skyrius). Byloje pagrindiniai veikėjai yra buvusios lietuvių kariuomenės 4 karininkai. Iš viso byloje figūruoja 50 žmonių. Visi jie praeityje dalyvavo šaulių organizacijoje, o kai kurie iš jų šiuo metu atlieka tarnybą DVRA ir turi karininkų laipsnius.

Agentūros duomenimis nustatėme, kad gamykloje veikia kontrrevoliucinė sukilėlių organizacija, kuriai vadovauja buvęs lietuvių kariuomenės kapitonas. Organizacija iškėlė uždavinį ruošti prieš tarybų valdžią ginkluotą sukilimą, kuris priderinamas prie Vokietijos ir TSRS karo veiksmų. Šiuo metu organizacija įsigyja ginklus ir verbuoja naujus organizacijos narius.

Yra žinoma, kad organizacija nori sukilimo momentu panaudoti gamyklos ginkluotę. Tai numatoma padaryti, nuginkluojant gamyklos



sargybą (VRLK kariuomenės kuopa) ir karinius dalinius, saugančius Gynbos liaudies komisariato ginklų sandėlius, o po to sukilimo momentu pasinaudoti šia ginkluote ir šaudmenimis.

Agentūrinė byla „Sbrod bytich“ (Mažeikių apskrities skyrius). Į bylą įtraukta per 13 žmonių. Visi jie praeityje buvo šaulių organizacijoje ir yra buožės.

Agentūriniu būdu yra nustatyta, kad Mažeikių apskrityje veikia kontrrevoliucinė sukilėlių organizacija, kurios tikslas, prasidėjus Vokietijos karo veiksmams prieš TSR, sukilus nuversti tarybų valdžią.

Šiuo metu organizacijos dalyviai sistemingai rengia susirinkimus, kuriose svarsto kovos prieš tarybų valdžią uždavinius.

Yra žinoma, kad dalyviai turi kažkokį kiekį ginklų ir sprogstamųjų medžiagų. Be to, ginklų tikisi gauti iš Vokietijos, kurie neva bus atgabenti lėktuvais.

Agentūriniu ir tardymo keliu nustatyta, kad kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos formuojamos iš esmės iš buvusių fašistinių organizacijų ir partijų: „šaulių“, „tautininkų“, „Jaunoji Lietuva“, taip pat iš buvusių Lietuvos kariuomenės karininkų, buvusių policininkų, buožių, dvarininkų ir jų vaikų.

Iš visų agentūrinių bylų aišku, kad kontrrevoliucinių sukilėlių organizacijų dalyviai ruošia ginkluotą sukilimą prieš tarybų valdžią, priderintą prie Vokietijos ginkluoto konflikto prieš TSRS dienos. Iš tų pačių duomenų yra žinoma, kad išskyrus sukilimo rengimą, organizacijos dalyviai privalės teikti paramą vokiečių parašiutininkų desantams, kurie bus išmetami Raudonosios Armijos užnugaryje.

Tai, kad kontrrevoliucinės organizacijos ruošiasi aktyviai kovai prieš tarybų valdžią, įtikinamai patvirtina pastaruoju metu užbaigtos agentūrinės bylos, pavyzdžiui:

Remiantis 1941 m. balandžio pabaigoje Mažeikių apskrities skyriaus užbaigta agentūrinė byla „Ostatki“ – kurioje šiuo metu suimta 14 žmonių, paaiškėjo, kad organizacijos dalyviai sustiprintai ruošėsi ginkluotam sukilimui, todėl turėjo ginklų, granatų, kovinių šovinių, sprogstamosios medžiagos. Organizacijos dalyvių kratų metu buvo rasti: du koviniai šautuvai ir prie jų 555 vienetai kovinių šovinių (buvo saugomi inkile ant namo), 4 granatos ir kapsulės joms, 65 cm Bikfordo virvės, 400 gr. sprogstamos medžiagos – amonalo (išimta iš šulinio), 33 vienetai raiščių su svastika ant rankovių. Be to, buvo aptikta: medžiaga ir dažai pasigaminti fašistiniams raiščiams ant rankovių.

Pirminio tardymo metu suimtieji – KENSTAVIČIUS, JOŠAS ir AU-

GLĖNAS prisipažino, kad dalyvauja kontrrevoliucinėje sukilėlių organizacijoje „5-ji kolona“. Suimtas organizacijos vadas KENSTAVIČIUS Osvaldas, praeityje Kretingos miesto komendantas ir „Šaulių“ organizacijos Kretingos miesto organizacijos vadovas, Mažeikių apskrityje įkūrė kontrrevoliucinę organizaciją kovai prieš tarybų valdžią.

Ši organizacija per savo narį ŽADVYDĄ palaikė ryšius su Vokietija, iš ten gaudavo instrukcijas ir nurodymus organizacijos darbams. Tai patvirtina užbaigta agentūrinė byla „Povstancy“ (Telšių apskrities skyrius), kurioje suimti 26 žmonės, ir kitos bylos.

## TARDYMO DARBAS

LTSR VSLK tardymo dalis, likvidavusi visas Kauno kontrrevoliucines organizacijas, neužvedė nė vienos kontrrevoliucinio pagrindžio bylos.

Tardymo metu nebuvo skiriamas dėmesys išaiškinti veikiančio centro ryšius, ginklus ir techniką. Požiūris buvo išimtinai formalus, biurokratinis, siekiant patvirtinti turimas agentūrines medžiagas ir kuo greičiau užbaigti bylą.

Todėl kai kurios perspektyvinės bylos buvo neužbaigtos, ryšiai neišaiškinti, jų dalyviai vėl pradėjo organizuotis kovai prieš tarybų valdžią. Tai liudija šie faktai:

1. 1941 m. sausį Kaune buvo atskleista ir likviduota dalis stambios kontrrevoliucinės organizacijos, kuri leido ir platino antitarybinį laikraštį „Laisvoji Lietuva“, turėjo ginklų.

Iki likvidavimo buvo tik agentūrinė medžiaga. Naktį po operacijos SPS operatyviniai darbuotojai betarpiškai pradėjo tardymą ir, nors kratos metu nebuvo paimta nieko kompromituojančio, buvo gauti parodymai apie naują dalyvį (MALINAUSKĄ), iš kurio kitą dieną buvo paimta spaustuvė, didelis kiekis proklamacijų, nelegalūs antitarybiniai laikraščiai ir pistoletas „Parabelum“.

Be to, byloje buvo suimtas netiesiogiai su ja susijęs JABLONSKIS, praeityje Lietuvos ambasados Stokholme ir Berlyne darbuotojas.

Byla buvo perduota Tardymo daliai, po to nebuvo gauta jokių iš esmės naujų duomenų apie šios organizacijos veiklą. Pirmosiomis dienomis JABLONSKIO atžvilgiu vyravo tendencijos jį paleisti.

Galiausiai kovo pabaigoje byla buvo baigta ir perduota karo tribunolui. Nebuvo atskleistas centras, nebuvo nustatyti ryšiai. Tuo metu iš TSRS VSLK buvo gauta buvusio generolo GUSTAIČIO, sulaikyto per-

einant nelegaliai valstybės sieną, parodymai, kuriuose demaskuojamas JABLONSKIS, kaip kontrrevoliucinės organizacijos centro dalyvis.

Tardytojas KIRIČENKO, iš anksto nepasiruošęs tardymui, bylos ėmėsi formaliai, nepasinaudojęs GUSTAIČIO tardymo protokolu JABLONSKĮ demaskuoti, iš karto uždavė jam klausimą: „Jus, kaip kontrrevoliucinės organizacijos dalyvį demaskuoja suimtojo GUSTAIČIO parodymai. Ar pripažįstate tai?“ Į tai, savaime suprantama, gavo neigiama atsakymą ir, tuo pačiu, buvo linkęs bylą užbaigti.

TSRS VRLK darbuotojas drg. RUDAKOVAS, peržvelgęs „užbaigtą“ bylą, pareikalavo nedelsiant grąžinti tolesniam tardymui. Draugas RUDAKOVAS pats keletą kartų tardė JABLONSKĮ ir galiausiai gavo parodymus apie nacionalistinio kontrrevoliucinio centro formavimą bei kelis šio centro dalyvius. Remiantis JABLONSKIO parodymais buvo suimtas centro narys, buvęs pulkininkas ŠARAUSKAS, kurį taip pat drg. RUDAKOVAS, atkakliai dirbdamas, demaskavo.

2. Vasario pradžioje Kaune buvo atskleista ir likviduota agentūrinė byla „Organizatorius“, kurioje buvo suimta kontrrevoliucinė grupė, leidusi ir platinusi antitarybinį laikraštį „Uždrausta idėja“, buvo paimtas šapirografas ir kontrrevoliuciniai laikraščiai.

Po suėmimo, jau pirmojo tardymo metu operatyvinis skyrius LEONAS demaskavo ir išaiškino jo ryšius Vilniuje.

Vilniuje išmintingai išardžius du kontrrevoliucinės grupės dalyvius, kurių atžvilgiu buvo tik medžiaga apie perduotus jiems antitarybinius laikraščius „Uždrausta idėja“, abu buvo demaskuoti ir davė parodymus, kad yra kontrrevoliucinės organizacijos „Šaulių mirties batalionas“ dalyviai ir tokiu būdu papildė turimą agentūrinę medžiagą.

LEONAS, kurį operatyvinis skyrius perdavė VSLK tardymo daliai, jokių naujų parodymų nedavė ir iš esmės liko vienišiumi.

3. Prieš pat gegužės 1-ją buvo užbaigta agentūrinė byla „Smetonovcy“, pagal kurią buvo suimti buvęs pulkininkas ŠARAUSKAS ir buvęs tautininkas RADZEVIČIUS.

ŠARAUSKAS, kurį tardė TSRS VSLK darbuotojas drg. RUDAKOVAS, demaskuotas ir davė dar kol kas toli gražu ne išsamius, tačiau įdomius parodymus.

RADZEVIČIUS, perduotas į tardymo dalį, iki šiol parodymų nedavė, nors pagal 4-ų šaltinių medžiagą yra įtariamas kaip pagrindinis verbuotojas į kontrrevoliucinę organizaciją ir antitarybinių proklamacijų platin-tojas.

Tardymo dalis paleido LTSR VSLK SPS suimtus aršius tarybų valdžios priešus:

1. Buvusį šaulių sąjungos štabo viršininką pulkininką ŽUKĄ;
2. Buvusį karo ministrą ir vidaus reikalų ministerijos generalinį sekretorių-pulkininką <neįskaitoma>;
3. Šaulių žurnalo „Trimitas Kalniekas“ redaktorius, kuris spaudoje piktybiškai šmeižė tarybų valdžią ir komunistų partiją.

Atsargos pulkininkas ŽUKAS, išėjęs iš kalėjimo, perėjo į nelegalią padėtį ir pradėjo vadovauti kontrrevoliuciniam pogrindžiui.

Balandžio mėn. Telšių rajone buvo atskleista ir likviduota kontrrevoliucinė sukilėlių organizacija. Agentūrinės medžiagos buvo pakankama, kad būtų galima suimtuosius pradėti aktyviai tardyti ir per juos išaiškinti stambias sukilėlių formuotes. Vietoje to, tardymo dalies viršininko pavaduotojas, valstybės saugumo vyr. leitenantas ŪSAS ir dar kai kurie kiti asmenys (kurių pavardžių galima neminėti), skleidė kalbas, kad Telšių bylą suklastota, šioje bylą asmenys suimti be jokio pagrindo, todėl šioje byloje teks suimti tuos, kas vykdė areštus.

Po šių kalbų, tiesiog po 20 minučių suimtojo BIELSKIO tardymo metu buvo gauti parodymai apie tai, kad Telšių apskrityje egzistuoja kontrrevoliucinė sukilėlių organizacija, kurios dalyviu jis yra ir nurodė kelis priklausančius šiai organizacijai narius, kuriuos Telšių apskrities skyrius šioje byloje suėmė. Vėliau tardomas kitas organizacijos dalyvis RUMBUTIS, taip pat prisipažino, kad dalyvauja šioje organizacijoje ir davė išsamius parodymus apie Telšių apskrityje esamą stambią kontrrevoliucinę sukilėlių organizaciją, kuriai betarpiškai vadovavo Kaune esantis organizacijos centras bei nurodė kai kuriuos organizacijos centro vadovaujančius dalyvius.

1941 m. kovo 26 d. operatyvinis skyrius suėmė SVB-SSS Kauno apskrities vadovaujančią branduolį ( ENTAS, CHRŽONŠČEVSKIJ, MAJ, GRUŠECKIS, KOČNOVICKIJ ir kiti).

Būtent operatyvinio skyriaus darbuotojai paminėtus suimtuosius demaskavo, jie davė pirminius parodymus apie savo priklausymą GKS ir iš dalies atskleidė GKS Kauno apskrities praktinį darbą.

Balandžio 15 d. byla buvo perduota į VSLK tardymo skyrių ir iki šios dienos tardymo dalis nieko naujo neatskleidė. Įdomūs ir svarbūs suimtieji net gi netardomi.

Tardytojas drg CHARITONČIKAS, kuris tiria šią bylą, turi apie „GKS“ dalies suimtuosius gausios medžiagos, o aktyviausio tos pačios organizacijos dalyvio MIKULIČIAUS-RADECKIO bylą turi kitas tardytojas, byla neprijungta prie pagrindinės ir baigiama dėl individualaus jam kaltini-

mo, nepaisant to, kad jo atžvilgiu yra organizacijos Kauno centro vadovų parodymai.

Agentūrinėse bylose „Maištininkai“, „Laikraštininkai“, „Gelbėtojai“ suimtieji per laikotarpį nuo vieno iki dviejų mėnesių nebuvo tardomi. Beje:

Š.m. kovo 8 d. suimtas Kauno universiteto studentų kontrrevoliucinės organizacijos „Lietuvos aktyvistų-partizanų sąjunga“ vadovas REINIS operatyviniame skyriuje pirminio tardymo metu prisipažino, kad organizavo antitarybinių proklamacijų spausdinimą ir platinimą, tačiau turima medžiaga apie šios organizacijos ryšius su nelegalia karininkų organizacija iki šiol nerealizuota. Be to, iki gegužės 15 d. neapklausias REINIS nusišėpė, kad jo giminaitis vyskupas REINIS „žino“ apie kontrrevoliucinę organizaciją Lietuvoje. Žmogus labai įdomus, tačiau agentūrinės bylos medžiaga nerealizuota, tardytojas GORODKOVAS bylos nepradeda narplioti.

Iš dalies realizuotos agentūrinės bylos „Laikraštininkai“ ir „Gelbėtojai“, pagal kurias buvo suimtos vidurinių mokyklų ir Kauno technikum moksleivių dvi grupės už antitarybinių proklamacijų ir laikraščių „Kolūkiečių ašaros“, „Laisvės varpas“ bei kitų spausdinimą ir platinimą, operatyviniame skyriuje pirminio tardymo metu tai pripažino ir nors šios grupuotės buvo suimtos balandžio 25 d. iki šiol tardymo dalis jų netardė. Kas juos mokė, kokie suaugusieji darė jiems įtaką ir skatino? Apie tai nieko nežinoma. Tardymas vyksta paviršutiniškai, neatskleidžiami asmenys, kurie slepiasi už moksleivijos nugarų ir kurie, be abejo, savo antitarybiniais tikslais išnaudoja jaunimą.

#### APIE BLOGĄ DARBĄ SU AGENTŪRA

Atskirais atvejais, dėl blogo darbo su agentūra, neturint tikslinio verbavimo, neparengus tiriamojo darbo operatyvinių planų, perspektyvinės agentūrinės bylos ruošiamos 6-7 mėnesius, o atskiros bylos neužregistruojamos vedamos 2-jame skyriuje. Pranešimuose nurodyti įtariamieji nėra įvardijami ir neištraukiami į operatyvinę įskaitą, todėl atskiri organizacijos dalyviai išnyksta iš VSLK organų akiračio. Pavyzdžiui:

1. Marijampolės mieste 1940 m. lapkritį buvo pradėta kontrrevoliucinės maištininkų organizacijos „Mirties batalionas“ dalyvių agentūrinė byla. Byla buvo pradėta vadovaujantis šaltinio „ASTRAUSKIENĖ“ pranešimu. „ASTRAUSKIENĖS“ pranešimai nebuvo patikrinti ir iki šiol nebuvo atlikta naujų verbavimų, nepaisant to, kad VSLK Marijampolės apskrities skyrius dar 1941 m. sausio mėn. sužinojo apie VSLK apskrities

skyriaus sekretoriaus GAIGALO išdavystę. GAIGALAS informavimo įtariamąją byloje DOROŠKEVIČIENĘ apie tai, kad ją seka VSLK ir išdavė agentą. Todėl iki šiol rimtas agentūrinis ryšys su sukilėlių organizacijomis nėra toliau plėtojamas.

#### 2. Trakų apskrityje.

1940 m. lapkričio mėn. buvo gauti pranešimai apie nelegalios kontrrevoliucinės šaulių organizacijos formavimą ankstesnėje šaulių būrio Nr. 7 dislokavimo vietoje. Šiuos duomenis patvirtino VRLK Ypatingojo skyriaus pranešimai.

Apskrities skyriui byloje (data nenurodyta) buvo duoti nurodymai Nr. (nenurodyta) ir pasiūstas VRLK Ypatingojo skyriaus orientacinis nurodymas, tačiau apskrities skyrius laiku nesiėmė agentūrinių-operatyvinių priemonių ir tik po pakartotinių priminimų, 1941 m. kovo mėn. draugas GRIŠAČIOVAS pranešė, kad byloje įtariamųjų grupė išvyko į kitą apskritį, todėl šiuo metu ieškoma kandidatūra verbavimui ir bus toliau kaupiama medžiaga apie likusius organizacijos dalyvius.

1940 m. lapkričio mėn. Raseinių apskrities skyrius užbaigė organizacijos „Šaulių batalionas“ bylą, kurioje iš viso buvo suimti 8 žmonės. Tardymo procese buvo išaiškinta, kad buvo dar 12 žmonių, tačiau jie nebuvo suimti, o šiuo metu tyrimas jų atžvilgiu vyksta vangiai.

Tas pats Raseinių apskrities skyrius 1941 m. vasario mėn. likvidavo organizaciją „Partizanai“. Raseinių apskrities skyriaus pateiktoje pažymoje nurodyta, kad organizacijoje buvo iki 100-130 žmonių, praeityje buvę tautininkai, šauliai, stambūs buožės.

Suimti kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos „Partizanai“ dalyviai parodė, kad ši organizacija turėjo 4 kulkosvaidžius, šautuvus, granatų ir revolverių. Ginklai, kurie buvo atgabenti iš Tauragės, kratos metu nebuvo aptikti.

Buvo baigta tardyti tik 13 žmonių – aktyviausių organizacijos dalyvių, likusieji asmenys, kuriuos nurodė suimtieji, kažkodėl iki šiol nesuimti, jų atžvilgiu bylos nepradėtos.

1941 m. sausio mėn. VRLK Rokiškio apskrities skyrius gavo informatoriaus „Budrus“ žinią, kad Rokiškio apskrityje ruošiamas buvusio buožės, praeityje šaulio STRUKO Miko vadovaujamas ginkluotas sukilimas.

To paties šaltinio duomenimis žinoma, kad STRUKAS ir jo bendrininkai turi ginklų (11 šautuvų ir keletą kulkosvaidžių), ieško ryšių su Obeliuose dislokuotu lietuvių batalionu ir nori lietuvius-raudonarmie-

čius patraukti į savo pusę, po to su jų pagalba nuginkluoti bei suimti karininkus ir patraukti į Rokiškį. Sukilimo vadovu numatytas STRUKO brolis, praeityje Lietuvos kariuomenės majoras, gyvenantis Vilniuje.

Nepaisant informatoriaus „Budrus“ agentūrinių duomenų rimtumo, jie iki šiol nepatikrinti ir nesiimta jokių operatyvinių priemonių.

Toje pačioje Rokiškio apskrityje yra agentūrinė byla „Gimnazistai“, kurioje nuo 1940 metų gruodžio mėn. nieko nepadaryta.

1941 m. sausio 4 d. Panevėžio miesto apskrities skyrius gavo žinią apie kontrrevoliucinio elemento susibūrimą Smilgių miestelyje. Užverbuotas šio susibūrimo dalyvis „Pranas“ (agentas) patvirtino šį susibūrimą ir kartu pranešė, kad Smilgių valsčiuje yra kontrrevoliucinė organizacija, kurios dalyviai sistemingai renka susibūrimus, svarsto kovos prieš tarybų valdžią klausimą per ginkluotą sukilimą, priderintą prie Vokietijos ir TSRS karinių veiksmų pradžios.

Užverbuotas „Pranas“ svarbios medžiagos daugiau nedavė, o iki šiol neužverbuotas naujas agentas, kuris patvirtintų agento „Pranas“ informaciją.

1940 m. spalio mėn. Biržų apskrityje buvo pradėta agentūrinė byla „Priešininkai“, kurioje įtariamas bažnyčios kunigas, vargonininkas ir kiti.

Byloje įtariamieji gyventojams skleidžia kontrrevoliucinį šmeižtą prieš tarybų valdžią ir kontrrevoliucines proklamacijas.

Nepaisant aktyvios įtariamųjų byloje veiklos, VSLK apskrities skyrius nesiėmė jokių priemonių kontrrevoliucinę organizaciją atskleisti ir likviduoti, todėl nuo 1940 metų gruodžio mėn. byla nejudė.

Tame pačiame VSLK Biržų apskrities skyriuje nuo 1941 m. kovo mėn. netiriama agentūrinė byla „Katalikai“, nors byloje įtariamųjų atžvilgiu yra didelis operatyvinis interesas.

Raseinių apskrities skyriuje yra byla „Šnipai“, kuri buvo pradėta 1941 m. kovo mėn. Iš turimos medžiagos paaiškėjo, kad apskrityje veikia šnipų organizacija, susijusi su vokiečių žvalgybos organais.

Iš agento „Reiter“ pranešimų paaiškėjo, kad ši organizacija turi 2 kulkosvaidžius ir kitų ginklų, kuriuos gavo iš Vilniaus per buvusį Lietuvos kariuomenės pulkininką RUMŠĄ.

Tyrimas vertas rimto dėmesio, tačiau VSLK apskrities skyrius nesiima jokių priemonių naujiems nariams užverbuoti, kad būtų patikrinti agento „Reuter“ agentūriniai duomenys.

Ypač blogas agentūrinis darbas Kėdainių, Šakių, Lazdijų apskričių skyriuose, kuriuose iki 1941 m. balandžio mėn. nebuvo pradėta nė viena agen-

tūrinė byla ir nuo balandžio mėn. pasigirdo agentūrinės užuominos.

Esama atskirų faktų, kurie patvirtina, kad dėl neapgalvotų arba neteisingai atliktų veiksmų ypač įdomios bylos būdavo sužlugdomos.

Balandžio mėn. viduryje Vilkaviškio apskrities skyriui kalėjimo agentūra pranešė, kad suimti už nelegalių proklamacijų platinimą Bartninkų valsčiaus valstiečiai GRIEŠOS ir NIUKLYS yra kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos nariai.

Tardymo metu NIUKLYS patvirtino savo priklausomybę organizacijai, GRIEŠOS ir toliau tai neigė. Kartu pasodinus informatorių buvo gautas puikus rezultatas: GRIEŠOS ne tik papasakojo agentui apie organizaciją, tačiau ir perdavė per jį laiškus į laisvę pagrindinių grupių vadeivoms.

Šiuos laiškus drg. ŠUREPOVAS atvežė į Kauną, kur su juo buvo sutarta dalį laiškų išsiųsti adresatams, taip pat gavėjų adresais nukreipti Slaptojo politinio skyriaus maršruto agentą. Š.m. balandžio 20 d. drg. ŠUREPOVAS atvežė dar keletą laiškų naujiems pagrindinių kuopelių vadeivoms, todėl teko įnešti pataisas į anksčiau numatytą maršrutą.

Drg. ŠUREPOVUI dėl tolesnių veiksmų buvo duoti nurodymai ir patvirtintas susitarimas pasiųsti Slaptojo politinio skyriaus agentą užmegzti ryšiams su organizacija. Tačiau iki gegužės 1-osios pasiųsti agentą maršrutu nebuvo galimybės ir gegužės 12-ai dienos buvo gauta įstaigos, kurioje jis dirba, atitinkama komandiruotė.

Tam tikrą delsimą lėmė ir operatyviniai sumetimai, nes „centro atstovo“ atvykimas tuoj gavus GRIEŠOS laiškus galėjo sukelti organizacijos nariams įtarimą.

Tačiau drg. ŠUREPOVAS nelaukė slaptojo politinio skyriaus agento atvykimo ir gegužės 8 d. pasiuntė į maršrutą savo agentą, kurį anksčiau panaudojo kaip kalėjimo informatorių. Tai buvo padaryta nesuderinus su liaudies komisariatu, kuris, jau išsiuntus agentą, buvo informuotas apie naują kombinaciją.

Mes pasiūlėme kelionę nutraukti, nes, viena vertus, agentas mums visai nekėlė pasitikėjimo ir jo duomenis buvo būtina patikrinti, kita vertus, įtariamieji byloje, jeigu kažką būtų žinoję, galėjo nepasitikėti agentu, kuris anksčiau buvo ne vieną kartą teistas už kriminalinius nusikaltimus. Į mūsų šifruotą telegramą iš Vilkaviškio gavome atsakymą, kad nėra galimybės nutraukti maršruto, o po dviejų dienų buvo gauta žinia, kad vienas iš pagrindinės organizacijos vadovų, su kuriuo turėjo susitikti agentas, dinga. Tokiu būdu, dėl neapgalvotos, skubios kombinacijos buvo sužlugdyta stambi byla, apie kurios mastą liudija šie skaičiai:



Agentūriniais duomenimis organizacijoje buvo iki 130 žmonių ir maždaug 30 šautuvų bei 100 vienetų pistoletų.

Būta atvejų, kuomet dėl nemokšiško operatyvinio vadovavimo ir neteisingai nukreiptos agentūros sukurpiamos provokacinės bylos ir neatskleidžiama išdavikiška agentūra, kuri dezinformuoja mūsų organus. Pavyzdžiui, buvęs VRLK Ekonominis skyrius sudarė provokacinę bylą „Restauratoriai“. Tai atsitiko dėl nemokšiško vadovavimo agentui „Solomonas“ ir kenksmingos užduočių krypties. Todėl „Solomonas“ pats sukūrė kontrrevoliucinę organizaciją, pats asmeniškai verbavo organizacijos dalyvius ir pagal jo užduotį buvo spausdinami kontrrevoliucinės proklamacijos.

Tik perdavus bylą į LTSR VSLK Slaptąjį politinį skyrių buvo ištaisyta klaida, kurią padarė operatyvinis darbuotojas drg. VOLFSONAS, taip pat drg. Ūs, kuris būdamas skyriaus viršininko pavaduotoju žinojo šią bylą ir asmeniškai susitikinėjo su agentu „Solomonu“.

Šaltinį „Mėgėjas“ užverbavo buvęs VRLK transporto skyrius.

Jis asmeniškai pranešė, kad žino apie nelegalų radijo siųstuvą, kuris palaiko sistemingą ryšį su Vokietija. Užverbuotas „Mėgėjas“ pradėjo duoti labai įdomią medžiagą apie esamus radijo siųstuvus ir antitarybines laidas, kurias siunčia jo draugas, taip pat Slaptojo politinio skyriaus slapstasis informatorius slapyvarde „Lapas“. Tokiu būdu, „Mėgėjas“ ilgą laiką sugebėdavo nukreipti nuo savęs smūgį ir dezinformuoti VSLK organus ir tik 1941 m. gegužės mėn. buvo demaskuotas kaip gestapo agentas, pats turėjęs siųstuvą ir palaikęs šnipinėjimo ryšius su Vokietija. Tokie atvejai ne pavieniai.

#### APIE KONTRREVOLIUCINIŲ PROKLAMACIJŲ PLATINIMĄ vasario 16-osios byloje.

Vasario 16-osios, buvusios „Lietuvos išvadavimo ir nepriklausomybės“ šventės, dieną kontrrevoliucinis nacionalistinis elementas pažymėjo plačiai paskleisdamas kontrrevoliucines proklamacijas, kviečiančias kovoti prieš tarybų valdžią.

Lietuvos TSR iš viso buvo užregistruota 450 įvairių formų ir turinio kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo atvejų.

Aktyviausiai kontrrevoliucinis nacionalistinis elementas pasireiškė šiose apskrityse.

1. RASEINIAI – 100 ranka parašytų ir šapirografu padaugintų kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo atvejų. Vienu atveju autoriai nusta-

tyti. Suimti gimnazijos 7 moksleiviai, kurie prisipažino, kad spausdino ir platino kontrrevoliucines proklamacijas.

2. UTENA – 87 įvairios formos ir turinio kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo atvejai ir tik dviem atvejais nustatyti proklamacijų autoriai.

3. PANEVĖŽYS – 35 atvejai ir tik vienu atveju nustatyti autoriai.

4. UKMERGĖ – 34 atvejai. Vienu atveju autoriai nustatyti. Suimti trys žmonės.

5. BIRŽAI – 35 atvejai. Autoriai nenustatyti

6. VILKAVIŠKIS – 21 atvejais. Vienu atveju autoriai nustatyti. Suimti du įtariamieji.

7. TELŠIAI – 40 atvejų. Autoriai nustatyti. Suimti šeši amatų mokyklos moksleiviai, kurie prisipažino, kad spausdino ir platino kontrrevoliucines proklamacijas.

Kitose apskrityse buvo mažiau kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo atvejų: MARIJAMPOLĖJE – 5, autoriai nenustatyti.

KĖDAINIAI – 5, autoriai nenustatyti.

MAŽEIKIAI – 11, vienu atveju autorius nustatytas ir suimtas.

#### APIE KONTRREVOLIUCINES PROKLAMACIJAS, per 1941 metų balandžio-gegužės mėnesius.

Paskelbus Lietuvos TSR partijos ir vyriausybės nutarimą dėl privalomos grūdų pyliavos, užfiksuota labai daug išplatintų kontrrevoliucinių proklamacijų, kurios išspausdintos mašinėle ir padaugintos šapirografu kreipimosi į valstiečius pavidalu pavadintas „BROLIAI VALSTIEČIAI“.

Šios proklamacijos du vienetai buvo aptikti ir paimti Kauno apskrities Garliavos miestelio apylinkėse, Petrašiūnų rajone – du vienetai, netoli nuo Kauno, Kauno apskrities Pažaislio miestelyje – viena, trys proklamacijos išimtos Kaune iš įvairių pašto dėžučių.

Analogiškos proklamacijos buvo platinamos Vilkaviškio apskrities Pajavonių ir Kybartų valsčiuose, Marijampolės apskrities Veiverių valsčiuje, Utenos apskrityje, Biržų apskrityje.

Mes aptikome ir paėmėme šių kontrrevoliucinių proklamacijų 10 vienetų. Autoriai ir platintojai nenustatyti.

Balandžio paskutinėmis ir gegužės pirmosiomis dienomis užfiksuota daug išplatintų kontrrevoliucinių proklamacijų, kurios išspausdintos mašinėle ir padaugintos šapirografu, įvardytos „LIETUVIŲ INFORMACIJOS BIURAS BERLYNE“ ir kamputyje užrašytas šūkis „Kovok“.

Šios proklamacijos buvo platinamos įvairiose Kauno vietose; viena



proklamacija buvo aptikta ir paimta „Pramstroitrest“ stalių dirbtuvėse Jonavos g., namas Nr. 72; du vienetai išimti iš pašto dėžutės, vienas egzempliorius aptiktas Žaliojoje gatvėje, vieną proklamaciją milicininkas aptiko Žaliakalnyje ant grįstų laipų.

Vienas egzempliorius aptiktas Aleksote, prie druskos malūno, trys egzemplioriai rasti Benediktinų gatvės namo Nr. 39 kieme.

Šių proklamacijų platinimo faktai užfiksuoti Telšių apskrities Luokės valsčiaus teritorijoje, Trakuose, Mažeikiuose, Kretingoje ir Vilniuje.

Proklamacija ragina „lietuvius“ Vokietijos karo prieš TSRS atveju teikti visapusišką paramą vokiečių desantui miestuose ir kaimuose, užimti aerodromus, pašta, vykdyti diversijos aktus DVRA užnugaryje.

Gegužės 1-osios išvakarėse Kauno kai kuriose vietose rasta gatvėse ir išimta iš pašto dėžučių penkiolika įvairios formos ir turinio trumpų, sąsiuvinio lapo ketvirčio apimties proklamacijų, kuriuose kontrrevoliuciniai šūkiai ir šmeižiami partijos ir vyriausybės vadai.

Kai kurios parašytos spausdintomis raidėmis ir padaugintos šapirografu, be pavadinimo ir parašo.

Proklamacijos su šūkiu „ŠALIN KOMUNIZMĄ IR ŽYDUS“ ir šaulių kryžiumi kampe, išplatintos įvairiose Kauno vietose, autoriai nustatyti ir suimti.

Tai buvo Kauno vidurinės mokyklos moksleiviai:

1. KONČIUS Liudas, Igno sūnus, gimęs 1925 metais, Kauno universiteto profesoriaus sūnus, 2-os vidurinės mokyklos moksleivis.

2. JAGUČANSKIS Mykolas, Marijono sūnus, gimęs 1924 metais, dvarininko sūnus, tėvas turėjo 150 ha žemės ir nuosavą kino teatrą. Tėvas šiuo metu dirba Žemės ūkio liaudies komisariato plano skyriuje.

Gegužės 16 d. ant Prekybos liaudies komisariato Stalino pr. Nr. 38 laiptų, liaudies komisariato darbuotojas ALPERINAS rado vieną proklamaciją su kontrrevoliucinių šūkiu prieš drg. Staliną, pagamintą, išpjovus raides iš linoleumo, po to spausdėvės dažais atspaudus ant popieriaus.

Gegužės 18 d. iš partinio švietimo namų pašto dėžutės buvo išimtas 1941 m. gegužės 16 d. laikraštis „Tarybų Lietuva“ su dviem analogiškais atspaudais.

Gegužės 18 d. antspaudų dirbtuvėse buvusioje Gubskio g., dabar Stalino pr. 35, šių dirbtuvių direktorius LIPŠICAS Abramus durų plyšyje aptiko žydų laikraštį „Der Emes“, ant kurio buvo trys atspaudai su analogiškais kontrrevoliuciniais šūkiais prieš drg. Staliną.

Šio kontrrevoliucinio šūkio autoriai nenustatyti.

Gegužės 1-osios išvakarėse, taip pat gegužės 1-sios švenčių dienomis

buvo užfiksuoti masiniai kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo apskrityse atvejai.

Ypač nepalanki situacija šiuo požiūriu yra Utenos apskrityje, kur sistemingai ir masiškai priešiškas elementas platina kontrrevoliucines proklamacijas. Daugelis šių proklamacijų parašytos ranka, padaugintos šapirografu arba atspausdintos primityviu medinių raidžių rinkiniu.

Naktį į gegužės 13-ją Anykščiuose kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo metu buvo sulaikyta tūla ADAŠNEVIČIENĖ. Sulaikymo metu iš jos paimti du kontrrevoliuciniai atsišaukimai su raginiu ruošti kovai prieš tarybų valdžią. Atsišaukimą pasirašė: „Propagandos skyriaus vadovas Arūnas Daumantas, propagandos skyriaus sekretorius Adris Vidimantas. Leidžia kovos už laisvę brolija. Kaunas, 1941 m. Tiražas 487700 egz.“

1941 m. balandžio 13 d. Utenos apskrities Pakalnių kaime išspausdintos surinktu mediniu šriftu šešios kontrrevoliucinės proklamacijos, kuriose pasakyta apie Lietuvos vyriausybės sudarymą Vokietijoje, šlovinamas fašizmas ir Hitleris. Autoriai nenustatyti.

Gegužės švenčių dienomis Anykščiuose, Nevaičių kaime ir Molėtųse buvo išplatintos penkios kontrrevoliucinės proklamacijos. Visos šios proklamacijos parašytos ranka ir ragina nemokėti mokesčių, nevykdyti grūdų pyliavos. Autoriai nenustatyti.

#### VILKAVIŠKIO APSKRITYJE

Gegužės 1-ją aptiktos penkios ranka parašytos kontrrevoliucinės proklamacijos: trys proklamacijos aptiktos Vilkaviškyje, viena proklamacija Mažučių kaime ir viena proklamacija Bartininkų valsčiuje. Autoriai nenustatyti.

#### BIRŽŲ APSKRITYJE

Buvo ne vieną kartą platinamos kontrrevoliucinės proklamacijos.

Š.m. balandžio 30 d. Pasvalyje buvo aptikta 17 vienetų ranka parašytų ir padaugintų šapirografu kontrrevoliucinių proklamacijų. Proklamacijų turinys: raginimai sukilti prieš tarybų valdžią, taip pat raginimai valstiečiams nemokėti mokesčių ir neduoti valstybei grūdų.

Proklamacijos pasirašytos: „Žalių partizanų štabas“ ir „Spausdėvė Vytis“.

Proklamacijos buvo išmėtytos ant kelio. Autoriai nenustatyti.

#### ŠIAULIŲ APSKRITYJE

Š. m. balandžio 30 naktį penkiuose valsčiuose: Lygumų, Gruzdujų, Meškučių, Žagarės, Radviliškio, taip pat Šiaulių mieste buvo išplatintos

kontrrevoliucinės proklamacijos su raginimu kovoti prieš tarybų valdžią, už „Lietuvos išlaisvinimą“. Proklamacijos parašytos ranka ir padaugin-  
tos šapirografu, proklamacijų kampe uždėtas apvalus antspaudas su įrašu  
„Lietuvos išlaisvinimo Tauragės komitetas“. Po proklamacija toks pat pa-  
rašas. Autoriai nenustatyti.

#### PANEVĖŽIO APSKRITYJE

Š.m. balandžio 26 ir 27 dienomis Šilainių valsčiuje buvo išklijuota 15  
kontrrevoliucinių proklamacijų, Ramygalos valsčiaus vidurinėje moky-  
kloje buvo aptiktos dvi kontrrevoliucinės proklamacijos, Vadžių valsčiuje  
aptiktos dvi kontrrevoliucinės proklamacijos. Autoriai nenustatyti.

#### MAŽEIKIŲ APSKRITYJE

Tirkšlių valsčiuje 1941 m. balandžio 22 d. buvo išplatintos šešios ran-  
ka parašytos kontrrevoliucinės proklamacijos, raginančios nešvęsti gegu-  
žės 1-osios. Autoriai nenustatyti.

#### UKMERGĖS VALSČIUJE

1941 metų kovo ir balandžio mėnesiais įvairiu laiku, įvairiose vietose  
buvo užfiksuoti ranka parašytų ir šapirografu padaugintų kontrrevoliuci-  
nių proklamacijų platinimo aštuoni atvejai.

1941.03.11. kelyje Ukmergė-Kavarskas aptiktas kontrrevoliucinio tu-  
rinio plakatas.

1941.03.16. kelyje Taujėnai- Kavarskas, prie Žibaičių kaimo aptikta  
proklamacija-plakatas, apklijuotas vėliavėlėmis su kontrrevoliuciniais  
užrašais.

Š.m. 03.16. prie Kavarsko valsčiaus Svirnų kaimo aptiktos proklama-  
cijos su kontrrevoliuciniais šūkiais.

41.03.17. Šatolių miestelyje prie bažnyčios aptiktos parašytos ranka  
cheminiu pieštuku dvi kontrrevoliucinės proklamacijos, parašas „LLNS“.

Autoriai neaptikti.

41.05.6. Šešuolių miestelyje aptiktos ranka parašytos dvi kontrrevo-  
liucinės proklamacijos, raginančios nuversti tarybų valdžią.

41.04.18. tokios pat proklamacijos aptiktos Žemaitkiemio valsčiaus  
Lyduokių miestelyje.

Pagrindinis kontrrevoliucinių proklamacijų platinimo būdas – išmė-  
tomos keliuose, įmetamos į pašto dėžutes, metamos įstaigų koridoriuose,  
miesto gatvėse.

#### DRAUSMĖ

VSLK apskričių skyriai į svarbias VSLK užduotis atsako labai pavėluo-  
tai arba visai neatsako.

Pavyzdžiui:

Balandžio 24 d. šifruota telegrama NR. 1086 buvo paprašyta pateikti  
pažymas apie inteligentijos ir moksleivijos antitarybinių formuočių agen-  
tūrines bylas. Pažymos turėjo būti pateiktos iki gegužės 5-osios, tačiau  
visi apskričių skyriai jų laiku nepateikė.

Gegužės 8 d. telegrama buvo priminta apie būtinumą skubiai įvykdyti  
šifruotą telegramą. Po to tik penkios apskritys: Mažeikių, Ukmergės, Ro-  
kiškio, Trakų ir Vilkaviškio atsiuntė pažymas, kiti apskričių skyriai iki šiol  
skubioje šifruotoje telegramoje pateiktos užduoties neįvykdė.

Š.m. balandžio 8 d. LTSR VSLK telegrama visus VSLK A/S paprašė  
pateikti pažymas apie maištininkų užbaigtas ir tiriamas agentūrines by-  
las. Tačiau daugelis A/S, nepaisant priminimo, nesuntė pažymų tol, kol  
iš centro į vietas neišvažiavo operatyviniai darbuotojai.

1941 m. sausio 2 d. VSLK Rokiškio apskrities skyrius aiškinamajame  
rašte Nr. 8 pranešė, kad Rokiškio gimnazijoje buvę ateitininkai, gimna-  
zistai ir buožių jaunimas įkūrė organizaciją, į kurią įeina 9 moksleiviai.  
Tame pačiame rašte buvo nurodyta:

*„Nustatyta, kad organizacija iškėlė uždavinį aktyviai kovoti  
prieš tarybų valdžią ir, nepatikslintais duomenimis, siekia užmegzti  
ryšius su Marijampolės apskritimi, iš kur gaunama antitarybinė li-  
teratūra, kurią vėliau kontrrevoliucinės grupuotės nurodyti nariai  
platina gyventojams“.*

Toliau pateikiamos ištraukos iš agentūrinių pranešimų, o pranešimo  
pabaigoje rašoma:

*„Per turimą agentūrą spartiname gimnazistų kontrrevoliucinės  
organizacijos atskleidimą, be nurodytų asmenų išaiškiname nau-  
jus, priklausančius šiai kontrrevoliucinei organizacijai, apie gautą  
medžiagą pranešime papildomai“.*

Nuo to laiko prabėgo 5 mėnesiai, tačiau A/S nepranešė, kokie gi buvo  
gauti duomenys tyrimo metu, ar egzistuoja ši organizacija?

VSLK Telšių A/S 1941 m. vasario 4 d. specpranešime Nr. 40/80 infor-  
mavo, kad Plungės gimnazijos moksleivių grupė kuria kontrrevoliucinę

organizaciją. Agentas nurodė gimnazistų pavardes: ANTANAVIČIUS, PALŠIS, DARTINKAS, JURČIUS. Pranešime buvo nurodoma, kad ši grupuotė rengia nelegalius susirinkimus, antitarybine dvasia įtakoja moksleivius ir t.t. Gavus šį spec. pranešimą, vasario 4 d. buvo duotas nurodymas Nr. 2/285 toliau vykdyti išaiškinimą, tačiau jau trys mėnesiai nėra žinių kas padaryta, kur yra šios bylos įtariamieji, kokia bylos būklė.

Pagal TSRS VSLK užduotį 41.04.30. raštu Nr. 2/1813 Vilniaus miesto valdybą buvo prašoma pateikti žinias apie žydų nacionalistų kontrrevoliucinę organizaciją. Įvykdymo terminas buvo nurodytas iki gegužės 15 d., tačiau iki šiol neįvykdytas.

Yra ir daugiau faktų, kad apskričių skyriai, atsiuntę pirminius pranešimus apie atskleistas ir išaiškinamas organizacijas, užmiršta juos, nesuveda savo pareigos sistemingai informuoti liaudies komisariatą apie pradėtas bylas ir duotų nurodymų vykdymą. Apskričių atsiunčiami specpranešimai parašyti neatsakingai, nekonkrečiai, pranešimai neparodo bylos atsiradimo, kas yra išaiškintas arba suimtas (dažnai nurodoma vien tik pavardė, be patikslinančių duomenų), išaiškinimo arba tardymo metu gautų duomenų esmės.

### OPERATYVINĖ ĮSKAITA

Svarbiausias agentūrinio darbo elementas yra operatyvinė įskaita. Tačiau iki šiol apskričių skyrių viršininkai, jų pavaduotojai ir centro poskyrių viršininkai šį darbą atlieka neatsakingai.

Iki šiol į operatyvinę įskaitą neįtraukta svarbiausia maištininkų bazė: šauliai, voldemarininkai, tautininkai, policininkai, buvę kriminalinės policijos darbuotojai, kalėjimų prižiūrėtojai, buvę saugumo darbuotojai, buvę karininkai ir t.t.

Apskričių skyriai šios kategorijos asmenų neįtraukė į 2-jo skyriaus įskaitą, tačiau net gi patys neturi jų sąrašų. Reikia baigti bedvasį, neatsakingą požiūrį į operatyvinę įskaitą. Reikia baigti kalbas ir už neatsakingą požiūrį į apskaitą patraukti administracinę atsakomybę.

Apskričių skyrių viršininkai ir viršininkų pavaduotojai, o liaudies komisariato skyrių viršininkai ir poskyrių viršininkai asmeniškai atsakingai už tai, kad artimiausiomis dienomis būtų išaiškinti, nustatyti ir įrašyti į 2-jo skyriaus operatyvinę įskaitą:

1. Visa šaulių vadovybė, būtent, šaulių sąjungos centrinės valdybos nariai, šaulių štabo nariai, šaulių pulkų vadai, šaulių pulkų tarybų nariai, šaulių kuopų vadai, kuopų tarybų nariai, šaulių būrių vadai, būrių tarybų nariai.

2. Visi be išimties policininkai, saugumo valdininkai, kriminalinės policijos valdininkai, kalėjimų prižiūrėtojai, užėmę administracines pareigas, buvę karininkai.

3. Tautininkų partijos, pradedant apylinkėmis, vadovybė.

4. Organizacijos „Jaunoji Lietuva“, pradedant apylinkėmis, vadovybė ir kitos įsakyme Nr. 0023 išvardintos kategorijos.<sup>1</sup>

Turi būti nurodyti išsamūs šios kategorijos asmenų nustatyti duomenys ir pažymos pagal archyvinės bylas. Jeigu nėra archyvinių medžiagų, patvirtinančių jų praeitį, pridėti suimtųjų, pažįstančių tą ar kitą šaulį, policininką ir t.t., tardymo protokolus, taip pat patikrintas agentūrines medžiagas.

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 276-303, 309-311, 341-342. Originalas rusų kalba.*

<sup>1</sup> Turbūt, minimas TSRS VRLK 1939 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. 001223. Žr.: Priedas I, dokumentas Nr. 1.

**Nr. 62. Pažyma apie VSLK apskričių skyrių ir Lietuvos TSR VSLK centrinio aparato operatyvinių skyrių agentūrinį-operatyvinį darbą. 1941 m. gegužės 19 d.**

VISIŠKAI SLAPTAI

PAŽYMA

apie VSLK apskričių skyrių ir Lietuvos TSR VSLK centrinio aparato operatyvinių skyrių agentūrinį-operatyvinį darbą pagal 2-jo skyriaus duomenis

per laikotarpį nuo 1941 m. kovo 1 d. iki gegužės 15 d.

Sprendžiant pagal agentūrines bylas, bylas-formuliarus ir įskaitos bylas, užregistruotas 2-jame skyriuje, VSLK atskirų organų operatyviniam darbui būdingi labai žemi rodikliai. Pavyzdžiui: Šiaulių, Kretingos, Zarasų, Švenčionėlių apskričių skyriai per du su puse mėnesio nepradėjo nė vienos agentūrinės bylos.

Šiuose apskričių skyriuose pati blogiausia padėtis su antitarybinio elemento apskaita bylose-formuliaruose ir įskaitos bylose (masinė apskaita).

Šiaulių apskrityje į formulių apskaitą įtraukti 22 žmonės, į įskaitos bylas – 154 žmonės.

Kretingos apskrityje į formulių apskaitą įtraukti 9 žmonės, į įskaitos bylas – nėra.

Zarasų apskrityje į formulių apskaitą įtraukti 21 žmogus, į įskaitos bylas – nėra.

Švenčionėlių apskrityje į formulių apskaitą įtraukti 2 žmonės, į įskaitos bylas – nėra.

Ne geresnė padėtis ir kai kuriuose kituose apskričių skyriuose. Tokioje stambioje apskrityje kaip Marijampolės per nurodytą laiką buvo užvestos dvi agentūrinės bylos 7 žmonėms, viena byla-formuliaras ir antitarybinių elementų 17 žmonių įtraukti į masinę apskaitą.

Šakių apskrities skyrius, nepaisant gausiai užterštos kontrrevoliuciniu elementu, per du su puse mėnesio užvedė tik vieną agentūrinę bylą 5 žmonėms, 15 bylų-formulių ir 281 žmogų įtraukė į apskaitą įskaitos bylose ir į apskaitą pagal sąrašą.

Panevėžio apskrities skyrius per šį laiką užvedė 3 agentūrines bylas 16 žmonių, 1 bylą-formuliarą ir nė vieno žmogaus neįrašė į masinę įskaitą.

Alytaus apskrities skyrius pradėjo vieną agentūrinę bylą 7 žmonėms, 7 bylas-formuliarus, o į masinę įskaitą nė vieno žmogaus neįrašė.

Beveik analogiška padėtis ir kitų apskričių skyriuose. 2-jame skyriuje užregistruotų didžioji dauguma bylų pažymėtos spalva „Maištininkai“. Beveik nėra agentūrinių bylų pažymėtų spalva „Šnipinėjimas“, „Diversijos“. Išvardinti apskričių skyriai per šį laiką neužbaigė nė vienos užregistruotos bylos.

VSLK Slaptajame politiniame skyriuje iš viso užregistruotos 23 agentūrinės bylos 126 žmonėms, bylos-formuliarai – 265.

Bylos-formuliarai buvo pradėtos nepakankamai patikrinus. 1940 m. lapkritį buvo pradėta buvusio užsienio reikalų ministro URBŠIO, dar liepą išsiųsto į Tambovą, byla-formuliaras.

1940 m. gruodį buvo pradėta SUTKAUS, buvusio finansų ministro ir aktyvaus tautininkų organizacijos veikėjo, JOKANTO, buvusio švietimo ministro ir aktyvaus tautininko, bylos-formuliarai, tačiau sprendžiant iš to, kad bylose nėra nė vieno agentūrinio pranešimo, taip pat akivaizdu, kad buvo pradėtos ne patikrinus jų buvimo vieta. Visose kitose, buvusių žymių veikėjų bylose-formuliaruose, kuriuos pradėjo skyriaus vedėjas ZAIDENVURMAS, galima suskaičiuoti vienetus agentūrinių pranešimų ir tie patys labai seni. Pavyzdžiui:

1940 m. gruodį pradėtoje buvusio taupomųjų kasų direktoriaus, aktyvaus tautininko VAITKEVIČIAUS byloje yra tik du agentūriniai pranešimai.

Buvusio tautininkų valdybos nario, buvusio Vilniaus miesto viršininko, Lietuvos kariuomenės atsargos pulkininko ŠLEPEČIO byloje nuo rugpjūčio 27 d. nėra nė vieno agentūrinio pranešimo.

KRĖGELIO, buvusio Ukmergės viršininko byloje nuo rugpjūčio 27 d. negauta nė vieno agentūrinio pranešimo.

Atsargos pulkininko POSECKO byloje nuo 1941 m. sausio 18 d. negauta agentūrinių pranešimų.

DAILIDĖS, buvusio fašistinio seimo deputato, buvusio apskrities viršininko ir aktyvaus tautininkų organizacijos veikėjo byloje nėra nė vieno agentūrinio pranešimo.

Tautininkų vyriausiosios valdybos generalinio sekretoriaus ŽUKO byloje nuo kovo mėnesio negauta nė vieno agentūrinio pranešimo.

Pradėtose buvusių ministrų: susisiekimo kelių – JANKEVIČIAUS, vidaus reikalų – ARAVIČIAUS, buvusio Smetonos seimo sekretoriaus

– GUDAVIČIAUS bylose-formuliaruose negauta nė vieno agentūrinio pranešimo.

Taip pat tokių asmenų kaip buvusio tautininkų partijos generalinio sekretoriaus ir Smetonos seimo pirmojo sekretoriaus KVIKLIO, buvusio tautininkų vyriausiosios valdybos nario ir fašistinio laikraščio „Varpas“ redaktoriaus TAMOŠAIČIO, buvusio tautininkų vyriausios valdybos nario GUDO ir t.t. bylose nėra agentūrinių pranešimų. Iš visų ZAIDEN-VURMO skyriuje patikrintų, buvusių žymių Smetonos epochos veikėjų bylų-formuliarų (patikrintos 52 bylos), akivaizdu, kad per agentūrą su šiais asmenimis nebuvo sistemingai dirbama, darbui su jais nėra specialios agentūros.

#### Agentų-informatorių tinklas.

Per laikotarpį nuo kovo 1 d. kai kurie apskričių skyriai neužregistravo nė vieno informatoriaus arba užregistravo vienetus. Pavyzdžiui, Mažeikių ir Utenos apskričių skyriai visiškai neužregistravo informatorių.

Zarasų apskrities skyrius užregistravo – 3 žmones,

Lazdijų apskrities skyrius užregistravo – 5 žmones,

Telšių apskrities skyrius užregistravo – 5 žmones,

Vilkaviškio apskrities skyrius užregistravo – 9 žmones,

Biržų apskrities skyrius užregistravo – 8 žmones,

Švenčionėlių apskrities skyrius užregistravo – 3 žmones,

Raseinių apskrities skyrius užregistravo – 6 žmones,

Rokiškio apskrities skyrius užregistravo – 7 žmones,

Verbavimas į slaptą informatorių tinklą vyksta be reikiamo patikrinimo. Daug atvejų, kuomet, prabėgus kelioms dienoms po verbavimo iš tinklo išbraukiami kaip balastas<sup>1</sup>, nenorintieji dirbti.

Kretingos apskrities skyrius atsiuntė saugojimui į archyvą asmens bylą, prabėgus kelioms dienoms po verbavimo, su įrašu: „Paskutinis kvailys. Nenori dirbti“. Tinklo apskaita bloga. Švenčionėlių ir Kretingos apskričių skyriai, užregistravę po 10 dienų atsiuntė tų pačių žmonių medžiagą su nauja verbavimo data, t.y. vieni ir tie patys asmenys buvo užverbuoti du kartus.

Šakių apskrities skyrius atsisakė savo agento. Pagal jų pačių medžiagą buvo užregistruotas agentas ir išsiųstas asmens bylos viršelis, kurį jie grąžino kaip klaidingai atsiųstą.

#### Apie KRS

KRS 20 darbuotojų turi 175 asmenų bylas, tik su 60 žmonių šie darbuotojai palaiko ryšį, su likusiais 115 – ryšio neturi.

Kai kurie KRS darbuotojai: STEPANIANAS, GAMŽĖ ir GAVRILINAS, FINKELŠTEINAS bei GRIGAS su agentūra visiškai nedarbo ir neturi ryšio nė su vienu žmogumi. POPOVAS iš šešių žmonių tik su dviem turi ryšį. MILOVZOROVAS turi ryšį su trimis žmonėmis, MEŠALKINAS iš 14 susijęs tik 5 agentais. Skyriaus viršininkas DUNKOVAS turi tik vieną agentą.

L.e. Lietuvos TSR VSLK 2-jo skyriaus viršininko pareigas valstybės saugumo vyr. leitenantas (Piadiševas)

1941 metų gegužės 19 d.

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 312-316. Originalas rusų kalba.*

<sup>1</sup> Taip tekste.



**Nr. 63. Lietuvos TSR VSLK 2-jo skyriaus pažyma apie užbaigtas tardymo bylas. 1941 m. gegužės 19 d.**

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARO  
PAV., VALSTYBĖS SAUGUMO MAJORUI  
drg. Bykovui

**PAŽYMA**

Lietuvos TSR VSLK be Vilniaus baigė 763 žmonių tardymo 703 bylas ir perdavė teismo organams (įskaitant jau nuteistus).

Iš jų:

- a) 427 žmonių 368 bylas baigė VSLK tardymo skyrius; .
- b) 305 žmonių 275 bylas baigė apskričių skyriai;
- c) 100 žmonių 60 bylų baigė centro operatyviniai skyriai;

VSLK tardymo dalis baigė 368 bylas, iš jų 94 žmonių 35 grupinės bylos ir 332 pavienės.

Pagal nusikaltimų sudėties pobūdį tardymo bylos suskirstytos į šias grupes:

**A. Grupinės bylos**

| Iš viso baigta bylose | gr. bylų kaltin. žm. skaič. | Užbaigtos bylos pagal nusikaltimo sudėtį suskirstytos: |    |              |   |               |    |               |   |               |   |            |    |
|-----------------------|-----------------------------|--------------------------------------------------------|----|--------------|---|---------------|----|---------------|---|---------------|---|------------|----|
|                       |                             | p. 58 str. 1a                                          |    | p. 58 str. 6 |   | p. 58 str. 10 |    | p. 58 str. 13 |   | p. 58 str. 10 |   | p. 84 str. |    |
|                       |                             |                                                        |    |              |   |               |    |               |   |               |   |            |    |
| 35                    | 94                          | 4                                                      | 10 | 1            | 4 | 4             | 10 | 1             | 2 | 1             | 2 | 24         | 60 |

**B. Pavienių bylos**

| Viso baigta bylų | Iš jų pagal nusikaltimų sudėties pobūdį |              |              |              |              |               |               |               |              |              |               |         |          |
|------------------|-----------------------------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|---------------|---------------|---------------|--------------|--------------|---------------|---------|----------|
|                  | 58 str. 1a p.                           | 58 str. 4 p. | 58 str. 6 p. | 58 str. 8 p. | 58 str. 9 p. | 58 str. 10 p. | 58 str. 12 p. | 58 str. 13 p. | 59 str. 4 p. | 59 str. 9 p. | 59 str. 10 p. | 84 str. | 109 str. |
| 332              | 13                                      | 47           | 16           | 1            | 1            | 32            | 3             | 95            | 2            | 1            | 2             | 118     | 1        |

Iš aukščiau pateiktų lentelių matosi, kad:

- a) tardymo skyriaus beveik 90 proc. užbaigtų bylų yra pavienių bylos;
- b) iš užbaigtų grupinių tardymo bylų nėra nė vienos šnipinėjimo, kontrrevoliucinių formuočių, maištininkų, kenkėjų, diversijų ir teroro bylos, t.y. pagal pavojingiausias kontrrevoliucinių formuočių veiklos apraiškas ir šiuo momentu baigta 80 proc. perbėgėlių grupinių bylų.
- c) visose užbaigtose tardymo bylose yra beveik 42 proc. perbėgėlių, beveik 22 proc. provokatorių ir buvusių policininkų, beveik 10 proc. kontrrevoliucinių buržuazinių-nacionalistinių organizacijų vadovų ir beveik 40 proc. šnipų.

Tardymo dalis tardymo proceso metu neperkvalifikuodavo, išskyrus retai pasitaikančias išimtis, kaltinimo straipsnių, ypač perbėgėlių atžvilgiu, t.y. tardymo dalis pabėgėlių tardymo proceso metu neišaiškindavo šnipų, neatskleisdavo kontrrevoliucinių formuočių.

Per visą darbo laiką buvo paleista 270 žmonių, kuriuos suėmė Lietuvos TSR VSLK, išskyrus VSLK Vilniaus skyrių. Tardymo dalies nutartis paleisti suimtuosius kartais buvo priimamos dėl formalių motyvų, neturint pakankamo pagrindo, neatlikus būtinų tardymo priemonių, kurios atskleistų suimtųjų kontrrevoliucinę veiklą. Todėl į laisvę būdavo paleidžiami aktyvūs kontrrevoliuciniai elementai. Tai patvirtina šie pavyzdžiai:

1) 1940 m. lapkritį buvo išlaisvintas buvęs Lietuvos vidaus reikalų ministerijos sekretorius pulkininkas GIEDRAITIS B.M., kurį suėmė Lietuvos TSR VRLK 2-skyrius. (Tardymo byla Nr. 1255).

Išlaisvinimas buvo motyvuotas tuo, kad kaltinimo pateikimo laikas išseko, tačiau negauta duomenų perduoti GIEDRAITĮ į teismą.

2) Š.m. vasario 24 d. buvo išlaisvintas suimtas ŠKIRUC L.M., kaltinamas byloje Nr. 1352. ŠKIRUC 1940 m. lapkritį savo noru atėjo į VRLK Ukmergės apskrities skyrių ir pareiškė, kad tarnavo Lenkijos generalinio štabo 2-jo skyriaus raštininku. Tardymo metu nustatyta, kad ŠKIRUC buvo Lenkijos generalinio štabo 2-jo skyriaus operatyvinis darbuotojas. Vykde šnipų-diversantų, kuriuos Lenkijos Generalinis štabas permesdavo į TSRS, apskaitą, aprūpinimą, teorinį parengimą.

ŠKIRUC buvo išlaisvintas motyvuojant tuo, kad praeityje jis nevedė aktyvios veiklos prieš TSRS.

3) 1940 metų spalio 28 d. buvo išlaisvintas suimtas SKINDERIS V.B. (tardymo byla Nr. 159), iš valstiečių-buožių šeimos, nuo 1936 metų tarnavo Lietuvos pėstininkų 9-jo pulko būrio vadu.

SKINDERIS buvo suimtas už kontrrevoliucinę propaganda, nukreiptą prieš Lietuvos įstojimą į TSRS.

Tapo žinoma, kad pėstininkų 9-jo pulko karininkija ruošė atvirą pasi-  
priešinimą Raudonajai Armijai, dalyvaujant SKINDERIUI sužlugdė mi-  
tingą, skirtą Lietuvos sprendimui įstoti į TSRS sudėtį.

Tardymas byloje buvo atliktas ypač nerūpestingai. Kaltinamasis buvo  
apklaustas tik tris kartus ir labai nemokėsiškai, neapgalvotai. Todėl nebu-  
vo išaiškinta kaltinamojo kontrrevoliucinė veikla ir pulko karininkijos  
kontrrevoliucinės nuotaikos.

SKINDERIS buvo išlaisvintas neįrodžius nusikaltimo sudėties.

4) Sausio 21 d. buvo išlaisvintas suimtas ČIŽIŪNAS V.F., Ukmergės  
mokytojų seminarijos mokytojas, kaltinamasis byloje Nr. 1737.

Tardymo metu nustatyta, kad ČIŽIŪNAS, liaudininkų ir šaulių orga-  
nizacijų narys, sausio 11 d. rinkėjų susirinkime pasakė aštrią kontrrevo-  
liucinę kalbą, ragino nebalsuoti už iškeltus kandidatus į TSRS Aukščiau-  
siosios tarybos deputatus. ČIŽIŪNO kontrrevoliucinius pasisakymus  
patvirtino liudytojai. Čižiūnas, neapklaustas remiantis liudytojų parody-  
mais, buvo išlaisvintas.

VSLK apskrities skyriaus siunčiamos tardymo bylos į VSLK Tardymo  
dalį dėl nutarties priėmimo ištikus mėnesius yra nenagrinėjamos.

Gegužės 19 dienai tardymo dalyje yra bylos, kurios atsiųstos nutarčiai  
priimti:

- a) kovo mėnesį – 21 byla,
- b) balandžio mėnesį – 85 bylos.

Tardymo dalies aparatas sistemingai pažeidžia tardymo užbaigimo  
terminus, kuriuos nustato Baudžiamojo proceso kodekso normos. Ge-  
gužės 19 dienai Tardymo dalyje iš esančių 897 kardomųjų suimtųjų, 517  
žmonių neįformintas tardymo ir arešto termino pratęsimas.

Lietuvos VSLK 2-jo skyriaus 2-jo poskyrio viršininkas,  
valstybės saugumo leitenantas (Potapov)

1941 m. gegužės 19 d.  
Kaunas

LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5. l. 318-321. Kopija rusų kalba.

Paskelbta: Anušauskas A. Pirmoji sovietinė okupacija. Teroras ir nu-  
sikaltimai žmoniškumui = *The First Soviet Occupation. Terro and Crimes  
against Humanity*. Vilnius, 2006, p. 146-149.

**Nr. 64. Lietuvos TSR valstybės saugumo specpranešimas apie  
kontrrevoliucinę sukilėlių organizaciją „Penktoji kolona“.  
1941 m. gegužės 23 d.**

Visiškai slapta

**SPECIALUS PRANEŠIMAS**

Apie atskleistą ir likviduotą kontrrevoliucinę sukilėlių organizaciją  
„PENKTOJI KOLONA“

Priedas prie 1941 m. gegužės 5 d. Nr. 1/948

1941 m. naktį iš gegužės 5-osios į 6-ją mes areštavome kontrrevoliu-  
cinės sukilėlių organizacijos „Penktoji kolona“ Mažeikių filialo vadovo  
KENSTAVIČIAUS Antano parodymuose nurodytą

*<neįskaitoma> Valdą, Igno sūnų, gimusį 1903 metais Mažeikiuose, lietuvi, TSRS pilietį, kuris išklausė Kauno universiteto istorijos fakultete 4 semestrus, baigė karo mokyklą. Prieš DVRA atėjimą į Lietuvą dirbo Kretingos miesto karo komendanto padėjėju ir kartu buvo Kretingos apskrities šaulių organizacijos viršininko padėjėju. Prieš areštą dirbo liaudies mokyklos mokytoju. Gyveno Kretingos valsčiaus Darbėnų kaime.*

KENSTAVIČIUS davė parodymus, kad ŽADVYDAS jį užverbavo į sukilėlių organizaciją ir per jį gaudavo iš Vokietijos instrukcijas organizacijos reikalais.

1941 m. gegužės 7 d. tardymo metu ŽADVYDAS prisipažino, kad dalyvauja kontrrevoliucinėje sukilėlių organizacijoje, kuri veikia Kretingos apskrities teritorijoje ir, gavęs šios organizacijos vadovo ROMANAUSKO Jono, buvusio Kretingos apskrities policijos viršininko, užduotį, per užverbuotą KENSTAVIČIŲ įkurti organizacijos filialą Mažeikiuose.

ŽADVYDAS dėl ROMANAUSKO ir savo verbavimo į organizaciją aplinkybių davė tokius parodymus:

*„1941 m. sausio pirmomis dienomis, būdamas Kretingoje, aplančiau buvusį policijos Kretingos apskrities skyriaus viršininką, Lietuvos kariuomenės leitenantą ROMANAUSKĄ Joną, kuris gyveno Laisvės gatvėje. Sėdėdami dviese kambaryje, mes kalbėjomės ir reiškėme savo*

*nepasitenkinimą tarybų valdžia. Aš papasakojau ROMANAUSKUI, kad mane paleido iš kariuomenės ir nedavė jokios pašalpos, todėl esu sudėtingose sąlygose, taip pat papasakojau jam savo ketinimą sukurti sukilėlių organizaciją ir kovoti prieš tarybų valdžią“.*

*ROMANAUSKAS atidžiai iš klausė mane ir užjausdamas pasakė:*

*„Gera, kad tu pagaliau atsitraukei nuo raudonųjų, nes mes manėme, kad esi visai prapuoles žmogus ir parsidavei rusams. Tai, ką tu tik galvoji daryti, mes jau seniai darome. Tavo žiniai, kreipdamasis į mane, pasakė ROMANAUSKAS, Kretingos apskrities teritorijoje, taip pat visoje Lietuvoje jau seniai sukurta ir veikia sudaryta iš buvusių šaulių, karininkų, policininkų, savanorių ir kitų laisvos Lietuvos patriotų organizacija, kuri buria ir ruošia sukilėlių organizacijas“ ir pasiūlė man aktyviai dalyvauti organizacijos darbe, pareiškęs, kad aš jiems esu labai reikalingas žmogus, nes turiu specialųjį karinį išsilavinimą ir prasidėjus sukilimui galėsiu vadovauti lietuvių sukilėlių kariniam daliniui, taip pat, kad aš, kaip buvęs apskrities šaulių organizacijos viršininko padėjėjas, gerai pažįstu visus buvusių šaulių būrių vadovaujančius kadrus ir galiu reikiamu momentu visus juos pasitelkti, kuriant sukilėlių būrius Kretingos apskrityje. Aš sutikau ir pažadėjau, kad daug dirbsiu „laisvos“ Lietuvos labui ir paprasčiau ROMANAUSKĄ papasakoti man, kokia dabar yra organizacijos darbo nuostata. ROMANAUSKAS atsakė man, kad šiuo momentu yra tvirtas centro nurodymas sparčiu tempu forsuoti sukilėlių organizacijų kūrimą valsčiuose ir kaimuose, parinkti ir ruošti iš patikrintų, ištikimų mūsų reikalui buvusių šaulių būrių vadų, taip pat iš buvusios Lietuvos kariuomenės karininkų vadų kadrus“.*

ŽADVYDAS aiškino, kad vadovavimas organizacijai vykdomas iš Vokietijos per nelegaliai atvykusį buvusį Lietuvos kariuomenės kapitoną MICHALKEVIČIŲ.

MICHALKEVIČIUS prieš tarybų valdžios įvedimą Lietuvoje tarnavo Kauno husarų pulke, turėjo kapitono laipsnį. 1940 metų rudenį MICHALKEVIČIUS pabėgo į Vokietiją, kur buvo priimtas į tikrąją karo tarnybą ir šiuo metu atlieka tarnybą Vokietijos kariuomenės generalinio štabo 2-jame skyriuje Klaipėdoje. MICHALKEVIČIUS perėjo sieną iš Vokietijos į TSRS gavęs užduotį: 1) suaktyvinti sukilėlių organizacijų veiklą, užmegzti ryšį su Lietuvos nacionaliniu korpusu (tuo tikslu važiavo į

Vilnių) ir 2) TSRS-Vokietijos pasienio Kretingos ir Tauragės apskrityse sukurti perkėlos punktus, per kuriuos būtų gabenami iš Vokietijos į LTSR ginklai sukilėlių formuotėms.

1941 m. kovo mėnesį į Vokietiją pabėgo sukilėlių organizacijos dalyvis PUTRIS Feliksas, buožė, buvęs šaulys, gyveno vieniemyje per tris kilometrus nuo sienos prie Kretingos apskrities Jakubavo kaimo.

Iš ŽADVYDO parodymų paaiškėjo, kad PUTRIS Kretingos apskrityje privėlėjo organizuoti ginklų gabenimo iš Vokietijos perkėlą.

1941 m. balandžio mėnesį PUTRIS iš Vokietijos nelegaliai pereidavo sieną užmegzti ryšį su organizacijos vadovu ROMANAUSKU ir DVRA Lietuvos nacionaliniu korpusu Vilniuje.

Remiantis ŽADVYDO, taip pat kitų suimtų antitarybinių formuočių dalyvių parodymais, nustatyta, kad sukilėlių organizacijos yra kuriamos šaulių organizacijų ankstesnėse dislokacijos vietose ir buvusios sudėties pagrindu.

Be to, buvusių šaulių dauguma neatsisako būti užverbuoti į antitarybines sukilėlių formuotes.

Be jau paminėtų KENSTAVIČIAUS ir PUTRIO ŽADVYDAS savo parodymuose nurodė ir kitus sukilėlių organizacijos dalyvius:

1. ROMANAUSKAS Jonas, buvęs Kretingos apskrities policijos viršininkas ir šaulių būrio vadas, Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas. Pastaruoju metu dirbo Kretingos girininkijos raštininku (suimtas).

2. STRUMSKIS Motiejus, Jono sūnus, dirbo Kretingos girininkijos viršininku, buvęs šaulys ir tautininkas (suimtas).

3. ŠAŠKUS Antanas, Prano sūnus, 33 metų, Kretingos apskrities Vėžaičių kaimo gyventojas, buvęs šaulys.

4. LENGVINAS Petras, Alekso sūnus, gimęs 1902 metais, buožė, Kretingos apskrities Vėžaičių kaimo gyventojas, buvęs šaulių būrio vadas, Lietuvos kariuomenės vyresnysis seržantas.

5. MATULEVIČIUS Mikas, Povilo sūnus, gimęs 1898 metais, bedarbis, prieš DVRA atėjimą į Lietuvą tarnavo pasienio policijoje, buvęs Kretingos apskrities Jakubavos kaimo šaulių būrio tarybos narys.

6. BORTKEVIČIUS Petras, Aleksandro sūnus, gimęs 1904 metais, mokytojas, buvęs Kretingos apskrities Jakubavos kaimo šaulių būrio vadas. (Suimtas dar 1941 metų kovo mėnesį kaip vokiečių žvalgybos agentas. Tačiau parodymų apie sukilėlių organizaciją nedavė).

Gavus ŽADVYDO parodymus, kad BORTKEVIČIUS yra sukilėlių organizacijos dalyvis, pradėjome jį aktyviai tardyti.

7. DANKEVIČIUS Stasys, Stasio sūnus, gimęs 1904 metais, buožė, buvęs Kretingos apskrities Gargždų kaimo šaulių būrio vadas, suimtas dar

1941 m. sausio mėnesį už antitarybinę agitaciją, nukreiptą prieš rinkimus į TSRS Aukščiausiąją Tarybą. Nedavė parodymų apie organizaciją.

Suimtas ROMANAUSKAS patvirtino ŽADVYDO parodymus ir teigė, kad 1940 m. gruodžio mėnesį į sukilėlių organizaciją jį įtraukė buvęs policininkas OKULIAVIČIUS Zenonas (nustatysime ir suimsime)

1940 m. gruodžio 20 d. OKULIAVIČIUS atnešė ROMANAUSKUI PUTRIO raštelį: prašė ateiti į nelegalų pasitarimą.

ROMANAUSKAS dėl šio pasitarimo esmės davė šiuos parodymus:

*„Sukilėlių organizacijos veikla ypač suaktyvėjo po to, kai iš Vokietijos atvyko Kovos už lietuvių tautos išvadavimą „LAS“ (Lietuvos aktyvistų sąjungos už lietuvių tautos išvadavimą) įgaliotas kapitonas MICHALKEVIČIUS ir surengė Jakubavos kaime pasitarimą.*

*Šiame pasitarime aš taip pat dalyvavau; be manęs šiame pasitarime dar dalyvavo 5 žmonės, tai buvo mūsų sukilėlių organizacijos aktyvas. Šio nelegalaus pasitarimo metu kapitonas MICHALKEVIČIUS mums papasakojo, kad Vokietijos teritorijoje, leidus vokiečių vyriausybei, sukurta didelė lietuvių organizacija pavadinta „LAS“, šiai organizacijai vadovauja ŠKIRPA, buvęs Lietuvos ambasadorius Vokietijoje, o karių legionui, sudarytam iš ten gyvenančių lietuvių ir pabėgėlių iš TSRS, taip pat karininkų, vadovauja buvęs Lietuvos kariuomenės štabo viršininkas generolas PLECHAVIČIUS. Šios organizacijos užduotis – ruošti vadovaujančius kadrus sukilėlių organizacijoms Lietuvos teritorijoje, taip pat kurti ir organizuoti sukilėlių organizacijas ir ruošti jas sukilimui Vokietijos puolimo prieš TSRS metu“.*

Iš ROMANAUSKO parodymų paaiškėjo, kad šiame pasitarime dalyvavo:

- 1) BORTKEVIČIUS Petras (suimtas)
- 2) PUTRIS Feliksas (pabėgo į Vokietiją)
- 3) OKULIAVIČIUS Zenonas (nustatinėjamas)
- 4) JONIKAS – Kretingos apskrities Petrikaičių kaimo gyventojas (nustatinėjamas)
- 5) MICHALKEVIČIUS – buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, gyvena Klaipėdoje.

ROMANAUSKAS savo parodymuose nurodė 14 žmonių, dalyvaujančių Kretingos sukilėlių organizacijoje.

ROMANAUSKAS organizacijos narį STRUMSKĮ Motiejų paskyrė

vadovauti diversinei grupei, kuri privalėjo pradėti aktyviai veikti Vokietijai pradėjus karą prieš TSRS. Suimtas STRUMSKIS prisipažino, kad yra sukilėlių organizacijos dalyvis ir diversinės grupės vadovas.

Duomenis apie ROMANAUSKĄ, ŽADVYDĄ, STRUMSKĮ, ŠAŠKŲ, LENGVINĄ, MATULEVIČIŲ mes kaupėme, kaip egzistavusios Kretingos apskrityje sukilėlių organizacijos dalyvius agentūrinėje byloje „RESTAURATORIAI“.

Suimtųjų ROMANAUSKO, ŽADVYDO ir STRUMSKIO parodymus visiškai patvirtino šios bylos agentūrinė medžiaga.

1941 m. balandžio pabaigoje sukilėlių organizacijos dalyviai LENGVINAS ir ŠAŠKUS be mūsų žinios buvo iškviesti į miliciją, kur jiems abiem buvo pateiktas reikalavimas grąžinti išduotą jiems kaip šauliams ginklą.

LENGVINAS ir ŠAŠKUS, grįžę iš milicijos, pasislėpė.

Siekiant surasti LENGVINĄ ir ŠAŠKŲ, mes suėmėme ir užverbavome ŠEŠKUI gerai žinomą ir anksčiau arešto metu pabėgusį POŠKŲ. Persiunčiant naktį agentui buvo surengtas pabėgimas, kurio metu konvojus atliko tris sutartus šūvius. 1941 metų gegužės 15 d. agentas grįžo ir paaiškino:

*„Pabėgęs nuo konvojaus, agentas netrukus per POŠKAUS gimnazičius užmezgė ryšius su juo pačiu, iš kurio sužinojo, kad ŠAŠKUS ir LENGVINAS slėpdamiesi nuo milicijos yra nelegalioje padėtyje ir šiuo metu slapstosi Telšių apskrityje. POŠKUS su jais dažnai susitinka ir jie netrukus turi atvykti į Kretingos apskritį. POŠKUS šaltiniui pasakojo, kad tiek LENGVINAS, tiek ŠAŠKUS gerai ginkluoti, turi po parabelumą ir vieną rankinį kulkosvaidį“.*

Šias mūsų agento žinias patvirtina 105 pasienio būrio 3-jo skyriaus agentūros duomenys.

Agentas grąžintas susitikti su POŠKUMI ir kartu su juo vykti į Telšių apskritį, užmegzti ryšį su ŠAŠKUMI ir LENGVINU ir bandyti atvesti juos į Kretingos apskritį, kur jie atpažinimo metu bus suimti.

ŽADVYDO, ROMANAUSKO ir STRUMSKIO parodymuose nurodytus sukilėlių organizacijos dalyvius išaiškinsime ir suimsime. Tyrimas nukreipiamas išaiškinti visus organizacijos ryšius ir turimus ginklus.

1941 m. gegužės 10 d. sukilėlių organizacijos „Penktoji kolona“ Mažeikių filiale papildomai buvo suimti:

1. KAZAKAUSKAS Leonas, Antano sūnus, gimęs 1908 metais Mažeikių apskrities Ylakių valsčiaus Streliškių kaime, lietuvis, dirba Mažeikių



kių „Laimės“ malūne. Organizacijai gamino rankovių raiščius su fašistine svastika.

2. TUMAS Juozas, Martyno sūnus, gimęs 1893 metais Alytaus apskrities Alovės valsčiaus Kalniekių kaime, lietuvis, buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas. Šiuo metu Žadikių pradinės mokyklos mokytojas, buožė, turi 30 ha žemės.

3. LAURAITIS Antanas, Igno sūnus, gimęs 1907 metais Mažeikiuose, lietuvis, išsilavinimas pradinis, buvęs policininkas ir šaulys, gyveno Mažeikių apskrities ir valsčiaus Kabaldikų kaime.

4. JONAITIS Adomas, Kastono sūnus, gimęs 1904 metais Mažeikių apskrities Idžotų kaime, TSRS pilietis, buvęs šaulys, Mažeikių komendantūros tarnautojas, gyvena Mažeikių apskrities Ylakių valsčiaus Viršilių kaime.

5. LENKAUSKAS Jonas, Onos sūnus, gimęs 1914 metais Mažeikių apskrities Tirkšlių valsčiaus Letenių kaime, lietuvis, nepartinis, dirbo Mažeikių alaus bravoro elektromonteriu.

7. JASIULIS Liudas, Kazio sūnus, gimęs 1914 metais Mažeikių apskrities Vėderių valsčiaus Suginėtų kaime, lietuvis, TSRS pilietis, Mažeikių apskrities finansų inspekcijos sekretorius, Mažeikių apskrities vykdomojo komiteto finansų inspekcijos sekretorius, praeityje aktyvus tautininkas ir šaulys.

8. STATKUS Povilas, Povilo sūnus, gimęs 1902 metais Mažeikių apskrities Žydikų valsčiaus Juodeikių kaime, lietuvis, TSRS pilietis, važnyčiotojas.

Apie tolesnės operacijos ir tardymo rezultatus informuosime.

PRIEDAS: Suimtųjų ŽADVYDO, ROMANAUSKO ir STRUMSKIO tardymo protokolų „...“ lapai.<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 23 d.  
Nr. 1/1063

LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 170-179. Kopija rusų kalba.

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 65. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specpranešimas apie kontrrevoliucinę  
sukilėlių organizaciją Telšių apskrityje.  
1941 m. gegužės 23 d.**

Visiškai slapta

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI  
drg. MERKULOVUI

TSRS VSLK 3-OSIOS VALDYBOS VIRŠININKUI,  
SAUGUMO VYR. MAJORUI  
drg. GORLINSKIUI

**SPECPRANEŠIMAS**

Priedas prie 1941 m. gegužės 7 d. Nr. 1/959 apie  
Telšių apskrityje atskleistą ir likviduotą  
kontrrevoliucinę sukilėlių organizaciją.

Suimti byloje BIELSKIS Ladas, RUMBUTIS Kostas, OPULSKIS Vladas, VIKTORAVIČIUS Juozas 1941 metų gegužės 15-19 dienomis tardymo metu prisipažino, kad dalyvauja kontrrevoliucinėje organizacijoje, veikiančioje Telšių apskrityje.

Šių suimtųjų parodymai atskleidžia stambią lietuvių nacionalistinę sukilėlių organizaciją, kuri turėjo filialus kitose Lietuvos TSR apskrityse.

Iš suimtųjų BIELSKIO ir RUMBUČIO parodymų paaiškėjo, kad Telšių organizacijai vadovavo: buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas PULKAUNINKAS, buvęs Lietuvos kariuomenės majoras OPULSKIS (suimtas), buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas JATULIS, buvęs Lietuvos kariuomenės majoras, Telšių karo komendantūros tarnautojas LABANAUSKAS ir buvęs Lietuvos kariuomenės viršila MIKUCKAS (visus išaiškinsim ir suimsime).

Organizacija palaikė ryšius su Vokietijoje esančiu generolu PLECHAVIČIUMI, iš kurio gaudavo nurodymus formuoti kontrrevoliucinius sukilėlių kadrus ir juos paruošti Vokietijos karo prieš TSRS momentui.

Suimtas RUMBUTIS Kostas parodė, kad 1940 m. lapkričio mėnesį, gavęs Telšių sukilėlių organizacijos vadovų JATULIO ir LABANAUSKO



užduotį, nelegaliai vaikščiojo į Vokietiją užmegzti ryšį su generolu PLECHAVIČIUMI.

Vokietijoje, Klaipėdos mieste jis susisiekė su PLECHAVIČIAUS pavaduotoju, sukilėlių formuočiu Lietuvoje vadovu SOSNAUSKU Juliumi, gyvenančiu Laisvės g. namas Nr. 13.

1941 m. gegužės 19 d. tardymo metu RUMBUTIS apie savo pokalbius su SOSNAUSKU štai ką pasakė:

*„1940 m. lapkričio 10 d. Kretingos rajone aš perėjau tarybinę sieną ir nuvažiaviau į Klaipėdą. Atvykęs į Klaipėdą, aš tuoj pat susitikau ne su PLECHAVIČIUMI, o su jo pavaduotoju, paskirtu vadovauti sukilėlių veiklai Lietuvoje SOSNAUSKU Juliumi, gyvenančiu Laisvės g. 13. SOSNAUSKĄ aš aplankiau pirmiau, nes jį pažinojau geriau negu PLECHAVIČIŲ.*

*SOSNAUSKUI aš pasakiau, kad esu atsiųstas gauti instrukcijų ir ginklų. Po to SOSNAUSKAS pasiūlė kartu aplankyti PLECHAVIČIŲ, kuris gyveno Uosto g. 37. Atėję jo namuose neradome, nes jis tuo metu buvo Tilžėje. Grįžus SOSNAUSKAS ėmė klausinėti kaip reikalai su sukilėlių veiklos plėtra Lietuvoje, domėjosi gyventojų nuotakomis tarybų valdžios atžvilgiu, domėjosi Raudonosios Armijos dalinių išdėstytu Lietuvos TSR teritorijoje kiekiu ir ginkluote. Po to jis ėmė mane instruktuoti sukilimo klausimais, ypač akcentavo būtinumą laikytis griežtos konspiracijos, organizuoti trijų dienų principu, nes tai padės ne įkliūti. Dėl ginklų jis mane patikino, kad jais mes būsime aprūpinti pakankamu kiekiu, o ginklai bus siunčiami per žmones, gerai žinančius pasienį.“*

SOSNAUSKAS pažadėjo RUMBUČIUI padėti sukilėlių organizacijai ginklais, įvardijo konkrečius žmones, kurie gabens ginklus iš Vokietijos. Apie tai RUMBUTIS sakė:

*„Mano susitikimo su SOSNAUSKU metu, kalbantis mūsų aprūpinimo ginklais klausimu, jis nurodė asmenis, kurie gabens mums ginklus, kartu pareiškęs, kad šie žmonės patikrinti ir patikimi, patvirtindamas tai, jis parodė man jų nuotraukas ir jų duotą priesaiką. Priesaikos tekstas toks: „Prisiekiu aukščiausiuoju dievu niekam niekada neišduoti man patikėtą reikalą ir saugoti tai paslapyje. „AKTYVIŲ LIETUVOS VEIKĖJŲ“ patikėtus ginklus pristatysiu sąžiningai ir į nurodytą vietą. Už man patikėtą reikalą atlyginimo nereikalauju“ Toliau parašas.*

*SOSNAUSKAS po to įvardijo asmenis, kurie aprūpins mus ginklais ir užtikrins mūsų ir PLECHAVIČIAUS ryšį. Šie asmenys: PACHLAUSKIS Alfonsas, gyvenantis Kretingos apskrities ir valsčiaus kaime Kreting-Sodis; BALTIŠKIS Petras, gyvena Tauragės apskrities Naumiesčio miestelyje, RUZGYS Jonas, gyvenantis Tauragės apskrities, Naumiesčio valsčiaus Plušai kaime, BERMANSKIS Juozas, gyvenantis, Kretingos apskrities Darbėnų miestelyje, MARTINAITIS Petras, gyvenantis Kretingoje, Stoties g. namo numerio nežinau. ROMANAUSKAS, jo vardo nežinau, gyvena Kretingoje; BRUŽAS Kazys, gyvenantis Kretingos apskrities Gargždų miestelyje (visus nustatinėjame ir suimsime).*

Iš RUMBUČIO parodymų akivaizdu, kad į Vokietiją jį pervesdavo sukilėlių organizacijos Kretingos apskrities filialo vadovas ROMANAUSKAS Jonas, buvęs Kretingos apskrities policijos viršininkas, šaulių būrio vadas, Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas.

ROMANAUSKAS yra minimas ir suimtojo kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos „5-ji kolona“ dalyvio ŽADVYDO Osvaldo parodymuose. (Žr. 1941 m. gegužės 5 d. pranešimą Nr. 1/948 ir 1941 m. gegužės ... d. Nr. ...).

Iš RUMBUČIO parodymų paaiškėjo, kad Telšių sukilėlių organizacija turi didelį kiekį ginklų, kurių dalį organizacijos dalyviai surinko iš buvusių šaulių ir Lietuvos kariuomenės kariškių, taip pat nelegaliai gaudavo iš Vokietijos. 1941 m. tardymo metu RUMBUTIS šiuo klausimu davė parodymus:

*„Per laikotarpį nuo 1940 m. lapkričio iki 1941 metų balandžio BRUŽAS buvo 8 kartus Vokietijoje ir iš buvusio Lietuvos generolo PLECHAVIČIAUS, pabėgusio iš Lietuvos prieš tarybų valdžios įvedimą, gaudavo ginklų.*

*Iš viso BRUŽAS iš Vokietijos atnešė 30 naujų karabinių, 8 brauninkgus, 1500 šovinių karabinui ir 200 vienetų šovinių brauninkgams. Visi šie ginklai buvo perduoti VENCKUI Juozui.*

*Iš Telšių ginklus mes gavome tris kartus. Per tą laiką gavome 7 šautuvus, 2 brauninkgus ir jiems 25 šovinius. 300 vienetų kovinių šovinių šautuvams. Viskas taip pat buvo perduota VENCKUI“.*

VENCKUS Juozas, Prano sūnus, gimęs 1909 metais, buožė, buvęs Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas, buvęs šaulių vadovas, buvęs

policijos tarnautojas, kurį 1941 m. balandžio 28 d. mes ruošėmės suimti, tačiau operacijos dieną dingo. Vykdomos jo paieškos.

BRUŽAS Kazys, Kretingos pasienio vietovės apskrities Gargždų kaimo gyventojas (nustatinėjame ir suimsime).

Organizacijai ginklus Telšiuose perduodavo JATONIS ANTANAS, buvęs šaulys, Telšių gyventojas, dirba apskrities valdybos sekretoriumi.

Iš RUMBUČIO parodymų paaiškėjo, kad JATONIS ruošia ir tiekia organizacijai ginklus. JATONĮ nustatinėjame ir suimsime.

Remiantis suimtųjų RUMBUČIO ir VELSKIO parodymais nustatinėjame tarpusavyje susietas organizacijas Telšių, Kretingos, Mažeikių, Marijampolės, Šiaulių, Panevėžio apskrityse ir Kauno mieste.

1941 m. gegužės 15-18 dienomis VELSKIS tardymo metu nurodė šiuos Marijampolės, Kauno ir Šiaulių organizacijų dalyvius:

1. SKRINSKIS Antanas, Vinco sūnus, gimęs 1916 metais, lietuvis, buvęs šaulys. Iki tarybų valdžios paskelbimo Lietuvoje dirbo Marijampolėje apskrities viršininko ginklų sandėlio vedėju. Paskelbus tarybų valdžią Lietuvoje buvo paliktas dirbti tose pačiose pareigose Marijampolės apskrities kariniame komisariate.

2. VASILIAUSKAS Jonas, Prano sūnus, gimęs 1918 metais, Kauno universiteto studentas, Lietuvos kariuomenės atsargos leitenantas (išaiškintas, ruošiamės suimti).

BIELSKIS organizacijos dalyviais nurodė Šiaulių apskrities Vidsetkių kaimo gyventojus NOVICKĄ ir ŽILVITĮ. (vyksta paieška).

1941 m. gegužės 15 d. mes SKRINSKĮ suėmėme; jo kratos metu aptikome ir konfiskavome:

- a) tautinę trispalvę vėliavą;
- b) buvusios šaulių organizacijos keletą antspaudų ir atspaudų.
- c) karinius žiūronus.

Š. m. gegužės 19 d. tardymo metu SKRINSKIS parodė, kad svainis SINKEVIČIUS Albinas, Marijampolės apskrities Markaviškio kaimo gyventojas laiko paslėpęs organizacijai priklausančius ginklus.

SINKEVIČIAUS namuose kratos metu aptikta ir konfiskuota:

- a) įvairių kalibrų pistoletų – 5 vnt.
- b) kovinių šovinių pistoletams – 961 vnt.
- c) vienas piroksilino užtaisas,
- d) detonatorių – 6 vnt.
- e) mažo kalibro šautuvas -1 vnt.

f) šoviniai jam – 742 vnt.

g) karinis topografinis žemėlapis – 1 vnt.

h) šapirografas – 1 vnt.

j) tvarsčiai, vata ir kita perrišimo medžiaga.

SINKEVIČIUS Albinas, buožė, buvęs policininkas, suimtas.

Suimtieji RUMBUTIS, BIELSKIS nurodė dar 31 kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos dalyvius, kurie kol kas yra laisvėje.

Visus parodymuose nurodytus asmenis skubiai aiškinamės ir suimsime. Tyrimas orientuotas išaiškinti visus organizacijos ryšius ir ginklus. Apie tolesnio tyrimo ir operacijos rezultatus informuosime.

PRIEDAS: BIELSKIO ir RUMBUČIO tardymo protokolų „49“ lapai.<sup>1</sup>

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS  
(GLADKOV)

1941 metų gegužės 23 d.

Kaunas

Nr. 1/1063

*LYA, f. K-1, ap. 10, b. 5, l. 180-187. Kopija rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.

Nr. 66. „Išvadavimo agitacijos štabo Lietuvoje“ atsišaukimas.  
1941 m. gegužės 23 d.

ADOLF HITLER  
IŠVADAVIMO AGITACIJOS ŠTABAS LIETUVOJE

Broliai, sesės, kovokim už laisvę, už mūsų gerovę. Vaduokimės iš žydų vergijos. Žydų valdžia davė laisvę kiekvienam į Sibirą, deda kiekvieną dieną stipresnius pančius ant mūsų rankų, kojų. Mes matome ką mums duoda žydiška konstitucija, davė laisvę ir teisę į darbą žydams, o mums, jiems vergauti. Taip pat davė lygias teises moterims su vyrais. Mūsų moterims davė lygias teises su vyrais akmenims skaldyti ir kitokį juodą darbą dirbti. O žydams įstaigose sėdėti ir mus prižiūrėti.

Mes broliai ir sesės kovokim ir prisidėkim prie AGITACIJOS ŠTABO. Būkim pasiruošę ir laukim mūsų brolių, kurie greitai laiku su HITLERIO pagalba mus išvaduos.

Mes broliai ir sesės kovokim prieš žydišką konstituciją.

Mes visi kaip vienas norime broliškos laisvės.

Mums tik gali duoti laisvę ir gerovę HITLERIZMAS;

ŠALIN, žydišką konstituciją.

ŠALIN, išnaudotojų valdžią.

Tegu Stalino saulė šviečia žydams žygiuoti su visomis savo motorizuotoms dalims pas Leniną, o mums nereikalinga parazitų saulė.

LAI GYVUOJA HITLERIZMAS.

1941 m. gegužės 23 d.

LCVA, f. R-756, ap. 6, b. 555, l. 1. Originalas. (Kalba netaisyta).

Kn.: Truska L., Vareikis V. *Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Precondition for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania*. Vilnius, 2004, p. 242 (faksimilė)

Nr. 67. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
Gladkovo R.A. specpranešimas apie kontrrevoliucinių  
nacionalistų ir baltųjų emigrantų organizacijų veiklą  
pasienio ruože. 1941 m. gegužės 27 d.

Draugui MERKULOVUI

TSRS VSLK 1-os VALDYBOS VIRŠININKUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRENIAJAM MAJORUI

Draugui FITINUI

Maskva

Specpranešimas

Apie kontrrevoliucinių nacionalistinių ir baltųjų emigrantų organizacijų  
veiklą Rytų Prūsijos pasienio ruože

Padėtis 1941 m. gegužės 25 d.

Apie aktyvią antitarybinę ir žvalgybinę kontrrevoliucinių nacionalistinių ir baltųjų emigrantų organizacijų veiklą Rytų Prūsijos pasienio ruože pranešta 41 m. V. 7 d. raštu 1/960. Tai patvirtina persikėlėlių, atvykusių iš Vokietijos, apklausa bei VRLK pasienio būrių užsienio agentūros duomenys.

Persikėlėlis ANCEVIČ Vladimir Aleksandrovič, gimęs 1905 m., kilęs iš Suvalkų miesto, dirbęs miško kirtimo gamykloje (neiškait.) vietovėje ir Kenigsbergo geležinkelio direkcijoje, gerai išmanantis apie ukrainietiškę k/r (kontrrevoliucinių) organizacijų atskirų grandžių darbą, pasakoja:

Suvalkų apskrities Glubokij Brod kaime, 10-yje kilometrų nuo tarybinės sienos veikia organizacijos „Ukrainiečių sąjunga“ filialas, kuris pavaldus Plotičensko komitetui. „Ukrainiečių sąjungos“ Glubokij Brod organizacijai priklauso buvę petliurinkai, kurių dauguma pabėgo iš Lietuvos, kai į ją įžengė Raudonosios Armijos daliniai. Taip pat kaip ir Plotičensko, Glubokij Brod organizacijos glaudžiai susieta su gestapu, ir jos vadovybė yra pastarųjų neetatinių sąrašuose. Per šį filialą gestapas ruošia diversinius-terroristinius kadrus, kuriuos tiek grupėmis, tiek individualiai permeta į LTSR teritoriją.

Papildomai apie „Ukrainiečių sąjungos“ Plotičensko organizacijas gauti tokie duomenys:

DJAČENKO – majoras, tarnavo lenkų armijoje, Genštabo 2-me skyriuje. Žvalgybinei veiklai DJAČENKO turėjo Suvalkuose 3 konspiracinius butus, vienas Hitlerio g-e, kitas – Goldanės g-e, trečias už miesto priešais lenkų kapines. Butų adresai dažnai kaitaliojami. Žinoma, kad DJAČENKO be kadrų atrankos žvalgybai, pastaruoju metu aktyviai pradėjo aiškinti asmenis simpatizuojančius Tarybų Sąjungai, siekiant juos represuoti.

Plotičensko organizacijos vadovybės atstovas KOŽUCHAR praeityje buvo DJAČENKOS adjutantas, kai tarnavo Lenkijos Genštabo 2-ame skyriuje.

OSMAK – Plotičensko organizacijos vadovybės atstovas taip pat užsiima žvalgybine veikla, buvo neetatinis gestapo darbuotojas. Jo darbas – ruošti teroristinę-diversinę agentūrą. Tam jis plačiai naudojo kriminalinį elementą, kuriuos specialiai ruošė konspiraciniame bute Suvalkuose, Krivoj gt. Nr. 74. Pasak atskirų lenkų, Lenkijos egzistavimo metu, OSMAS buvo vokiečių agentas.

PROSOVSKIJ – gestapo agentas. Dirba kartu su žmona, kuri tarp vokiečių ir lenkų moterų aiškinasi protarybinius žmones.

Apie naujus „Ukrainiečių sąjungos“ Plotičensko organizacijos narius nustatyta:

1. TARAVSKIJ Aleksandr – komiteto pirmininko Zacharo ŠKRUPINO pavaduotojas

2. FEDOROVICH Aleksandr – politinis įgaliotinis ir organizacijos ryšininkas, per kurį Suvalkų komitetas gauna nurodymus iš Berlyno, į kurį FEDOROVICH periodiškai važinėja.

3. TOLOČNYJ Ivan – organizacijos bibliotekininkas.

4. MITROFANČIK – kasininkas. Kaupia lėšas ir įvairias aukas, kurios faktiškai skirtos įsigyti ginkluotę.

5. MONASTYRSKIJ – aktyvus organizacijos narys ir gestapo agentas. Jo žmona taip pat gestapo agentė ir vykdo kontrrevoliucinę veiklą tarp moterų.

6. KABALENSKIJ Aleksandr – aktyvus organizacijos narys ir gestapo agentas, jo slapyvardis „Robotyj“.

7. ZASTEŁA Bozija – aktyvus organizacijos narys, mokytojas pagal profesiją, kontrrevoliucine ir nacionalistine dvasia auklėja ukrainiečių vaikus.

8. (neįskait.) buvęs pulkininkas, aktyvus organizacijos narys.

9. RAČUK – buvęs majoras, aktyvus organizacijos narys.

10. NAGAIKA – aktyvus organizacijos narys.

11. SAVČENKO Sergej – aktyvus organizacijos narys.

12. GALECKIJ Aleksandr – aktyvus organizacijos narys.

13. FILIPČUK – aktyvus organizacijos narys.

14. KONIUŠEK Daniil – aktyvus organizacijos narys.

15. IVANČENKOV Ivan – aktyvus organizacijos narys ir gestapo agentas.

16. KABALENSKIJ Mečislav (Aleksandro KABALENSKIO brolis) aktyvus organizacijos narys.

Pasitvirtina anksčiau siųsta medžiaga apie tai, kad Vokietijos teritorijoje ukrainiečių kontrrevoliucinė organizacija formuoja kontrrevoliucines grupes ir gaujas bei permeta jas į TSRS teritoriją. (persikėlėlio Josifo DARVAIČIO žinios).

#### Lietuviška nacionalistinė kontrrevoliucinė organizacija

Lietuviška nacionalistinė k-r (kontrrevoliucinė) organizacija „Lietuviškas legionas“ tarp Rytų Prūsijos lietuvių gyventojų aktyviai propaguoja, kad artimiausiu metu Vokietija stos prieš Tarybų Sąjungą ir kad lietuviškasis legionas turi forsuoti Liet.(uvos) TSR teritorijoje sukilėlių pogrindinių organizacijų sudarymo paruošimą. Šią nuostatą dokumentais patvirtina kai kurių Liet.(uvos) TSR apskrityse likviduotų kontrrevoliucinių sukilėlių organizacijų tardymo medžiaga. Pavyzdžiui: ROMANAUSKAS JONAS, k-r (kontrrevoliucinės) pagrindinės organizacijos narys, buv.(ęs) Kretingos policijos viršininkas 41 m. V/12 apklausiamas sakė, kad lietuviško legiono vadovybė – ŠKIRPA ir generolas PLECHAVIČIUS – kreipėsi į daugelį pasaulio šalių, prašydami nepripažinti, neva, Tarybų Sąjungos Lietuvos okupacijos, tuo pačiu prašė suteikti ginkluotą pagalbą kovoje už „Lietuvos nepriklausomybę“.

Rytų Prūsijos teritorijoje lietuviškas legionas aktyviai ruošiasi žygiuoti prieš Tarybų Sąjungą ir kartu numatė didelį organizacinį planą sukilimo schemai mūsų teritorijoje sudaryti. PLECHAVIČIUS, praktiniam šių užduočių vykdymui, padedant gestapui, pastoviai nelegaliai per sieną iš Vokietijos į LTSR teritoriją siunčia savo ryšininkus, daugiausia policinin-

kus ir buvusius lietuvius karininkus, pabėgusius į Vokietiją, Raudonosios Armijos daliniams įžengus į Lietuvą.

ROMANAUSKAS prisipažino, jog 1940 m. gruodį iš Vokietijos į Kretingos m. nelegaliai atvyko buvęs lietuviškos armijos kapitonas MICHALKEVIČIUS, kuris pagrindiniame susirinkime, įvykusiame 1940 m. gruodžio 20 d. Kretingos apskrities Jokubavo miest. pranešė:

Lietuviai sukilėliai iš Vokietijos sulauks visapusiškos paramos. Ten jau veikia lietuviška nacionalinė vyriausybė, vadovaujama ŠKIRPOS. Mūsų susivienijimas „Lietuvos aktyvistų sąjunga“ Rytų Prūsijos teritorijoje turi stambią karinę organizaciją – legioną, kuriam vadovauja generolas PLECHAVIČIUS.

TSRS bus užpulta 1941 m. pavasarį. Mes – lietuviai Raudonosios armijos užnugaryje pradėsime sukilimą ir vykdysime didelę diversinę veiklą: sprogdinsime tiltus, ardysime geležinkelius, pažeisime komunikacijas.

Šie duomenys patvirtinami kitomis dokumentinėmis tardymo medžiagomis.

Žinome, kad MICHALKEVIČIUS LTSR teritorijoje aplankė nemažai miestų ir vedė pagrindinius susirinkimus. Steigdamas sukilėlių organizacijas, kalbėjosi su jos nariais.

Ryšininkų vaidmenį tarp lietuviško legiono ir sukilėlių LTSR teritorijoje atlieka, nelegaliai kirtę sieną, buvę aktyvūs šaulių organizacijos nariai, policininkai ir karininkai: OKULIAVIČIUS, PUTRIUS, JONECKIS ir MICHALKEVIČIUS, kurie pabėgo į Vokietiją, Raudonosios Armijos daliniams įžengus į Lietuvą.

Medžiaga dar kartą tikrinama. Svarstome galimybę pasiųsti mūsų agentūrą į lietuvišką legioną užsienyje.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės 27

*LYA, fk-1, ap. 3, b. 151, l. 68-73. Originalas rusų kalba.*

## **Nr. 68. Pažyma apie suskaičiuotą antitarybinį elementą Lietuvos TSR teritorijoje 1941 m. gegužės 27 dienai**

Pažyma

Viso suskaičiuota Lietuvos TSR V. 27 dienai

Punktas I – Aktyvūs k-r (kontrrevoliucinių) partijų nariai ir a/t nacionalistinių ir baltagvardiečių organizacijų nariai – 377 žm.

Punktas II – Buvusieji slaptosios policijos darbuotojai, žandarai, policininkų ir kalėjimo prižiūrėtojų vadovaujanti sudėtis – 679 žm.

Punktas III – Dvarininkai, fabrikantai ir Lietuvos buržuazinio aparato stambūs valdininkai – 1887 žm.

Punktas IV – buvusieji lenkų, lietuviškos ir baltosios armijos karininkai – 231 žm.

Be to, suskaičiuota šeimos narių:

Pagal punktą I – 25 žm.

Pagal punktą II – 92 žm.

Pagal punktą III – 1203 žm.

K-r (kontrrevoliucinių) nac. organizacijų dalyvių šeimų nariai, kurių galvos nuteistos AB (aukščiausia bausme) – 110 žm.

Repatriacijos tvarka atvyko iš Vokietijos – 130 žm.

Vokiečių, užsiregistravusių išvykti į Vokietiją, bet atsisakiusių išvykti – 70 žm.

Iš viso suskaičiuota – 4804 žm.

*FST CA, f. 3-os, ap. 8, b. 44, p. 215. Originalas rusų kalba.*



**Nr. 69. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas „Apie aktyvius  
antitarybinius įvykius ir pasireiškimus“.  
1941 m. gegužės 28 d.**

TSRS VSLK 3-s VALDYBOS 6-jo SKYRIAUS VIRŠININKUI  
drg. ILJUŠINUI

Maskvos miest.

Apie aktyvius a/t įvykius ir pasireiškimus tarp 41 m. I/1 ir V/15

ĮVYKIAI

41 m. III/18 tarpstotėje Batakiai-Viduklė prekinis traukinys už garvežio ties antru vagonu sutrūko ir įvyko katastrofa, žuvo vyriausias konduktorius, sudužo viena platforma ir penki vagonai, pažeistas garvežio tenderis. Kaltininkai – Radviliškio stoties depo virš. – KIZLAUSKAS – nuteistas 2 metams laisvės atėmimo; mašinistas-instruktoriaus DATKEVIČIUS – 4 metams; mašinistas BUTAUSKAS – 1 metams lygtinai. Mes pranešėme į Maskvą 1941 metų kovo 18 d. raštu Nr. 485 drg. GORLINSKIUI.

41 m. IV/13 nežinomų piktadarių įvykdyta vagystė Alytaus apskrities Birštono valsčiaus partijos komiteto patalpose. Pagrobti: telefono aparatas, seni dokumentai, suplėšyti vadų portretai ir vėliava. Piktadariai mėgino išlaužti seifą.

Atliktas tyrimas, kaltininkai nenustatyti. Pranešta į Maskvą 1941 m. balandžio 14-tą. Nr. 1/858.

41 m. IV/16 Vilniaus apskrities Maišiagalos kaime piktybišku padegimu buvo sunaikintas ūkis: Maišiagalos valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininko SUBATKOVSKIO grūdai, galvijai, inventorius. Šis padegimas – tai lenkų k-r (kontrrevoliucinių) sukilėlių formuotės diversinės veiklos rezultatas.

Suimti trys žmonės. Vedamas tyrimas.

41 m. V/17 Raseinių apskrities, Pudačio kaimo buožės GUDZIŪNO sūnus įvykdė ter.(oro) akt.(ą) Iš revolverio „koltas“ sunkiai sužeidė valsčiaus vykdomojo komiteto atstovą DAVOŠINSKĄ ir milicijos apylinkės inspektorių ILJINSKĄ. Pats pasislėpė miške, bet buvo apsuptas ir nusišovė. Vyksta tyrimas.

Sulaikyti trys žmonės.

Pranešta į Maskvą 1941 m. gegužės 17 d.

APIE K/R (KONTRREVOLIUCINIŲ) LAPELIŲ PLATINIMĄ

Per 41 m. I/1 ir 41 m. V/15 laikotarpį LTSR teritorijoje aptikta 583 vienetai k-r (kontrrevoliucinių) įvairios formos ir turinio lapelių.

Tarp jų:

Atspausdinti mašinėle ir padauginti šapirografu 174 vienetai.

Parašyti ranka ir padauginti šapirografu 320 vienetai.

Primytiviai surinkti guminėmis raidėmis ir padauginti šapirografu 45 vienetai.

Likusieji parašyti tiesiog ranka.

Išaiškinti ir suimti lapelių autoriai tokiomis aplinkybėmis:

1940 metų pabaigoje ir 1941 metų sausio mėnesį Kauno m. gatvėse ir mokymo įstaigose buvo platinami ranka rašyti ir šapirografu padauginti a-t (antitarybiniai) lapeliai su šūkiais:

„Tegyvuoja nepriklausoma Lietuva!“, „Šalin komunistinį terorą!“, „Lietuva lietuviams!“ ir t. t., tokių lapelių aptikta 50 vienetų.

Agentūrinių operatyvinių priemonių dėka atskleista ir likviduota vidurinių mokyklų moksleivių a-t (antitarybinė) organizacija, kuri pasivadino „LNP“ (Lietuviška nepriklausoma partija).

Suimti 26 žmonės, tarp jų:

1. BLIUMENTALIS Henrikas – moksleivis, gimęs 1924 metais, vokieitis, advokato sūnus, „Kulturferbando“ narys.

2. SVILAS Vytautas – 8-os klasės mokinys, gimęs 1925 metais, lietuvis, b/Vidaus reikalų ministerijos departamento direktoriaus sūnus.

3. BORTKEVIČUS Romualdas, Vilniaus technikos mokyklos 3-čio kurso studentas, 18 metų, iš valstiečių buožių.

4. KULAKIS Zigmas, vidurinės mokyklos 8-os klasės mokinys, gimęs 1925 metais, lietuvis, namų savininko sūnus.

5. BAKIS Eduardas – 8-os klasės mokinys, gimęs 1925 metais, lietuvis, tarnautojo sūnus.

6. MECENAS Eugenijus – mokinys, gimęs 1924 metais, lietuvis, b/Lietuvos kariuomenės karininko sūnus.

7. BANDŽIUS Julius – mokinys, gimęs 1925 metais, lietuvis, b/Lietuvos kariuomenės karininko sūnus ir kiti.

Tardymo metu visi prisipažino, kad jie ruošė ir platino a/t lapelius.

Iš jų trys žmonės jau nuteisti nuo 2 iki 5 metų, septyniems žmonėms

tardymas baigtas ir bylos perduotos Ypatingajam pasitarimui. Kitus, nežiūrint, kad jie visi prisipažino kaltais, kaip nepilnamečius paleido ir atidavė tėvų atsakomybei.

1941 m. sausio 14 d. iš dalies likviduota ag. (entūrinė) byla „Priešai“, pagal kurią buvo išaiškinami laikraštuko „Laisvės Lietuva“ autoriai ir platiniojai.

Šis laikraštukas buvo aptiktas Kauno miest. nedideliu, 5-6 egzempliorių skaičiumi.

Pagal šią bylą areštuoti 10 žmonių:

1. MALINAUSKAS Povilas, gimęs 1910 metais, lietuvis, telegramų agentūros „ELTA“ tarnautojas, šaulys.

2. ŠIPKAUSKAS Kostas, gimęs 1914 metais, lietuvis, spaustuvės „Žaibas“ tarnautojas, anksčiau priklausė krikščionių demokratų partijai.

3. MICKEVIČIUS Aluizas, gimęs 1907 metais, lietuvis, spaustuvės „Žaibas“ tarnautojas, anksčiau priklausė katalikiško jaunimo organizacijai „Pavasaris“.

4. TELKSNYS Vladas, gimęs 1915 metais, lietuvis, spaustuvės „Žaibas“ tarnautojas, anksčiau priklausė katalikiškai organizacijai „Pavasaris“.

5. JABLONSKIS Jonas, gimęs 1906 metais, lietuvis, anksčiau dirbo sekretoriumi Lietuvos ambasadoje Stokholme ir Berlyne, pastaruoju metu dirbo telegramų agentūroje „ELTA“ redaktoriumi, iš mokslininkų šeimos ir kiti.

Kratos metu pas MALINAUSKĄ, vieno iš k-r (kontrrevoliucinės) organizacijos dalyvių aptikta: 14 egz. nelegalaus a/t (antitarybinio) laikraštuko „Laisva Lietuva“; 66 egz. a/t (antitarybinių) lapelių; pistoletas „Parabelum“ ir 150 vienetų šovinių jam.

Tardymo metu visi suimtieji prisipažino, kad jie gamino ir platino a-t (antitarybinius) lapelius. Byla nebaigta, vyksta tardymas.

1941 m. sausio mėnesį Kauno universitete aptikta 10 vienetų a/t (antitarybinių) lapelių, spausdintų mašinėle ir daugintų šapigrofu, pasirašyta „Lietuvių aktyvistų partizanų sąjunga“.

Autoriai nustatyti, suimti trys universiteto studentai, kurie prisipažino, kad spausdino ir platino k-r (kontrrevoliucinių) lapelį.

1941 metų vasario mėnesį Kauno miest. vidurinėse mokyklose buvo platinamas a/t laikraštukas „Uždrausta idėja“, kuris buvo parašytas ranka ir dauginamas šapirografu.

Autoriai nustatyti ir areštuoti 5 žmonės:

1. LEONAS Stepas – gimęs 1921 metais, lietuvis, Nemuno laivininkystės tarnautojas, buvęs skautų organizacijos vadovas, iš darbininkų.

2. KANCLIVIS Aleksandras – gimęs 1910 metais, vokiečių, juristas, buv. vandens policijos vachmistras.

3. RŪTELIONYTĖ Eleonora – gimusi 1922 metais, lietuvė, IX klasės moksleivė, anksčiau priklausė katalikiškai ir skautų organizacijoms.

4. POVILAITIS Feliksas – gimęs 1920 metais, parduotuvės „Maistas“ pardavėjas.

5. KAMINSKAS Mykolas – gimęs 1895 metais, buv. tautininkas ir šaulys, Lietuvos geležinkelio valdybos tarnautojas.

Per kratą LEONAS bute rasta ir paimta: šapirografas ir jam priklausančios pagalbinės medžiagos; 14 laikraštuko egz. ir rankraščiai.

Suimtieji prisipažino, kad jie parengė ir išplatino apie 100 k-r (kontrrevoliucinių) lapelių vienetų.

Byla nebaigta, vyksta tardymas.

Kauno valsčiaus Vilkijos m-jė vasario mėnesį aptikti 6 k-r (kontrrevoliucinių) lapelių platinimo atvejai.

Suimti:

1. LENA Vytautas – gimęs 1925 metais, mokinytis, b/politinės policijos viršininko sūnus.

2. VENCKUS Antanas – gimęs 1920 metais, darbininko sūnus.

Tardomi abu prisipažino, kad priklausė k-r (kontrrevoliucinei) organizacijai „Lietuvos išlaisvinimo sąjunga“ ir gamino bei platino k/r (kontrrevoliucinius) lapelius.

Byla nebaigta, vyksta tardymas.

1941 m. vasario 16 d. Kauno apskrities Darsūniškių miestelyje platinant k-r (kontrrevoliucinius) lapelius sulaikyti:

1. LAPINSKAS Antanas – gimęs 1915 metais, b/ puskarininkis, šaulys.

2. VADVILAVIČIUS Antanas, 17 metų, iš valstiečių vidutinių.

Pirmasis suimtas ir prisipažino, jog jis rašė ir platino k-r (kontrrevoliucinius) pasirašytus lapelius.

1941 m. vasario 15 d. Vilkaviškio miest. aptinkta 21 k-r (kontrrevoliucinis) lapelis, atspausdintas mašinėle ir šapirografu padaugintas.

Suimti du vidurinės mokyklos mokiniai.

1. KURAUSKAS Česlovas.

2. PETRAŠIŪNAS Andrius, kurie prisipažino, kad spausdino ir platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius.

Byla nebaigta, vyksta tardymas.

UTENOS apskrities 5 valsčiuose vasario 14-18 d. aptikta 85 k-r (kontrrevoliucinių) lapelių vienetai, rašyti ranka ir padauginti šapirografu.

Suimti 2 gimnazijos vyresniųjų klasių mokiniai;

1. RINKŪNAS Leonas – 16 metų, tėvas turi 21 ha žemės.

2. UMBRASAS Alfonsas – 17 metų, tėvas turi 26 ha žemės.

Suimtieji prisipažino, kad jie gamino ir platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius.

1941 m. vasario 16 d. UKMERGĖS mieste aptikti 34 k-r (kontrrevoliuciniai) lapeliai.

Dalis jų parašyta didelėmis raidėmis ranka, dalis surinkta guminėmis raidėmis; suimti trys žmonės, kurie prisipažino gaminti ir platinti k-r (kontrrevoliucinius) lapelius.

Tardymas vyksta.

Vasario 14-tą TRAKŲ apskrityje aptikti du, ranka rašyti k/r (kontrrevoliuciniai) lapeliai. Suimtas Amatų mokyklos mokinys LESAUSKAS – gimęs 1925 metais, iš buožių, b/ šaulys, jaunalietuvis, kuris prisipažino gaminti ir platinti k-r (kontrrevoliucinius) lapelius. Byla nebaigta.

1941 metų vasario 14-tą Telšių mieste aptikta 40 vienetų k-r (kontrrevoliucinių) lapelių, atspausdintų mašinėle ir padaugintu šapirografu. Šioje byloje suimtas gimnazijos X-os klasės mokinys ANTANAVIČIUS Juozas – gimęs 1920 metais, iš buožių, jo brolis 1940 metų lapkričio mėnesį suimtas už k-r (kontrrevoliucinę) veiklą. ANTANAVIČIUS prisipažino, kad yra k-r (kontrrevoliucinės) sukilėlių organizacijos dalyvis ir jos pavedimu ruošė ir platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius. Kratos metu aptikta rašomoji mašinėlė ir šapirografas konfiskuoti.

Pagal ANTANAVIČIAUS parodymus suimti šeši žmonės iš Amatų mokyklos ir gimnazijos, visi buožių vaikai, ir visi prisipažino, kad jie k-r (kontrrevoliucinės) sukilėlių organizacijos dalyviai, gamino bei platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius.

ROKIŠKIO apskrities kai kuriuose valsčiuose: Pandelio m., Norkūnų km.; Rokiškio valsčiuje kovo mėnesį iškeltos kelios trispalvės vėliavos su k-r (kontrrevoliuciniais) šūkais, suimtas – LOVUS Kazys – 20 metų,

lietuvis, iš valstiečių-vidutinių, 1941 m. sausio mėnesį teistas už chuliganizmą, prisipažino gaminti ir kabinti k-r (kontrrevoliucines) vėliavas. Tardymas vyksta.

1941 m. vasario pabaigoje Panevėžio apskrities Troškūnų valsčiuje, Kupiškio valsčiaus Puožos m-lyje rasti 30 k-r (kontrrevoliucinių) lapelių, parašytų ranka ir padaugintų šapirografu. Suimti trys žmonės:

1. KISIELIS Antanas – gimęs 1924 metais, iš valstiečių-vidutinių.

2. PETKEVIČIUS Vaclovas – gimęs 1929 metais, iš valstiečių-vidutinių. Jie prisipažino, kad gamino ir platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius, vadovaujami buožės KARALIŪNO, kuris irgi suimtas ir prisipažino.

Vyksta tardymo procesas.

Šakių apskrities, Barzdų valsčiaus, Ambrazų km. 1941 metų vasario 16 d. su k-r (kontrrevoliuciniais) lapeliais sulaikyti – STANSIKAS Julius – gimęs 1929 metais, iš valstiečių – buožių, kuris sakė, kad gavo lapelius iš Pilviškio gimnazijos gimnazisto – KUDIRKOS Kęstučio, kuris irgi sulaikytas ir prisipažino, kad 37 lapelius gavo iš Vilkaviškio gimnazijos gimnazisto – PETRAŠIŪNO.

Sulaikytasis PETRAŠIŪNAS prisipažino, kad jis yra k-r (kontrrevoliucinės) organizacijos, kuri veikia Vilkaviškio gimnazijoje, dalyvis. Šios organizacijos, vadinamos „Geležinis vilkas“, pavedimu jis gamino ir platino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius. Visi trys suimti ir vyksta tardymas.

Vasario pabaigoje Mažeikių apskrities, Viekšnių ir Sedos valsčiuose aptikti du plakatai su k-r (kontrrevoliuciniais) šūkais. Suimtas BANDŽIULIS Petras – buv. policininkas, kuris prisipažino, kad gamino šiuos plakatus.

Vyksta tardymas.

RASEINIŲ apskrityje.

1941 metų naktį iš vasario 15-os į 16-tą apskrityje išplatinta, parašytų ranka ir šapirografu padaugintų 100 k-r (kontrrevoliucinių) lapelių, kurie kviečia nuversti Lietuvoje Tarybų valdžią ir šturkščiai šmeižia partijos ir vyriausybės vadovus.

Platinimo vietos: 1) kelyje iš Raseinių į Viduklės st.; 2) į Kelmės miest.; 3) į Viduklės m-lį ir 4) į Girkalnio m-lį. Suimti 7 žmonės.

1. ŽIVOTKAUSKAS Povilas – gimęs 1922 metais, buožės sūnus, buv. šaulys ir skautas, gimnazijos X-os klasės mokinys, gimnazijos k-r (kontr-

revoliucinės) grupės vadovas ir organizatorius. Jis ir gavo šapirografą bei sukūrė lapelio tekstą. ŽIVOTKAUSKAS mėgino įvykdyti teroristinį aktą prieš gimnazijos mokytoją LUKOŠEVIČIŲ, dėstantį Konstituciją ir TSRS istoriją, bet šiam aktui užkirto kelią tos pačios organizacijos nariai VAIGAIRIS ir SALDO, kurie atėmė „mauzerio“ pistoletą ir trys kovines kulkas.

2. ČAPAS Vladas – gimęs 1920 metais, buožės sūnus, buv. šaulys, gimnazijos 9-os klasės mokinys, k-r (kontrrevoliucinės) grupės (ketverto) vadovas. Savo bute kartu su ŽIVOTKAUSKU daugino k-r (kontrrevoliucinius) lapelius šapirografu ir pats juos platino.

3. GRYVAS Vytautas, Juozo s. – gimęs 1919 metais, iš vargingųjų valstiečių, buv. šaulys, gimnazijos X-os klasės mokinys, išplatino 20 vienetų k-r (kontrrevoliucinių) lapelių.

4. SALDO Petras – gimęs 1922 metais, buožės sūnus, buv. šaulys, išplatino 7 vienetus lapelių.

5. GIDRAITIS Bronis – gimęs 1920 metais, iš vargingųjų valstiečių, buv. šaulys, k/r (kontrrevoliucinių) lapelių tekstų iniciatorius, suteikė savo šapirografą ir rašomąją mašinėlę. Siuntė lapelius į kitas vietas.

6. ARMANAITIS Kleopas – gimęs 1889 metais, stambus buožė. Girkalnio valsčiuje turėjo 84 ha žemės, iš Grybo gavo 5 k-r (kontrrevoliucinius) lapelius ir juos platino.

7. ARMANAITIS Antanas – gimęs 1921 metais (Kleopo sūnus), tėvo pavedimu platino atvežtus k-r (kontrrevoliucinius) lapelius.

Visi suimtieji prisipažino. Per kratą paimtas šapirografas, tardymas vyksta.

#### ALYTAUS apskrityje.

Naktį iš 41 m. II. 16 a/t nusiteikę vidurinių mokyklų mokiniai mėgino mieste iškelti trispalves ir išklijuoti a/t (antitarybinius) lapelius.

Tą pačią naktį buvo sulaikyti moksleiviai – ALDŽIŪNAS ir ČESNULEVIČIUS, kurie turėjo vėliavėles; tardant prisipažino, kad jie platino a/t (antitarybinius) lapelius. ALDŽIŪNO bute kratos metu rasta į žemę užkasta rašomoji mašinėlė, kuria buvo atspausdinti, pasirašyti „Mirties batalionas“, pirmieji lapeliai. Šie du žmonės suimti, prisipažino ir tardymas vyksta.

VSLK Vilniaus miesto valdyba suėmė 55 žmones, platinusius k/r (kontrrevoliucinius) lapelius.

Tardymo procese 20 asmenų, kurie įtariamai gaminus ir platinus k/r (kontrrevoliucinius) lapelius, skirta aktyvi agentūrinė priežiūra. Likusių

a/t (antitarybinių) lapelių autorių ir platintojų paieškai ir išsiaiškinimui nukreipta agentūra.

LTSR VALST. SAUGUMO LIAUDIES KOMISARO PAV.,  
VALST. SAUGUMO MAJORAS  
(BYKOV)

Kauno m.,

1941 m. gegužės 28 d.

Nr. 1/083

*LYA, f. k-1, ap.10, b.5, l. 212-223. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 70. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo specpranešimas apie agentūrinę bylą  
„Diversantai“. 1941 m. gegužės 28d.**

Visiškai slaptai.

Drg., drg. Merkulovui  
Fiodorovui

Jūsų nurodymu pradėjome bylos „DIVERSANTAI“ operatyvinį įgyvendinimą.

Slaptai suimti du organizacijos vadovai ŠOPIS Vladas, buvęs policininkas ir RUDIS Mikas, buvęs valstybės saugumo ministerijos darbuotojas, prisipažino, kad vykdė organizuotą kontrrevoliucinę veiklą.

RUDIS per pirminį tardymą paaiškino, kad Lietuvos TSR teritorijoje yra pagrindinis kontrrevoliucinis centras, kuris veikia tiesioginiai vadovaudamas vadinamos ŠKIRPOS vyriausybės nurodymais.

Šios organizacijos centro vardu su RUDŽIU užmezgė ryšį kažkoks VERIKAS.

Šį atvejį RUDIS paaiškino taip:

*„ ... VERIKAS man pareiškė, kad Vokietijos teritorijoje sukurta būsimo nepriklausomos Lietuvos vadovybė, kuriai vadovauja buvęs Lietuvos ambasadorius Vokietijoje ŠKIRPA ir betarpiškai dalyvauja buvęs šalies kariuomenės vadas RAŠTIKIS.*

*VERIKO žodžiais tariant, ši vyriausybė duoda visus ruošiamo ginkluoto sukilimo Lietuvoje vadovaujančius nurodymus, o jis, VERIKAS dirba pagrindinio kontrrevoliucinio centro vardu, kuris yra Lietuvos teritorijoje ir veikia nurodytos ŠKIRPOS vyriausybės įgaliotas“.*

ŠOPIS paaiškino, kad RUDŽIO įgaliotas, jis Kaune sukūrė kontrrevoliucinį pagrindį.

Tyrimas išaiškino 16 organizacijos dalyvių.

Duotas nurodymas suimti VERIKĄ ir kitus organizacijos dalyvius.

Tolesnį tyrimą kreipiame išaiškinti ir likviduoti kontrrevoliucinį centrą.

Priedamas RUDŽIO tardymo pirminis protokolas.<sup>1</sup>

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYRESNYSIS MAJORAS  
(GLADKOV)

1941 m. gegužės 28 d.

Kaunas

Nr. 1/1086

*LYA, f. k-1, ap. 10, b. 5, l. 224-225. Originalas rusų kalba.*

---

<sup>1</sup> Byloje nėra.



**Nr. 71. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro  
P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie pasiruošimo  
eigą būsimai operacijai pašalinti antitarybinį elementą iš  
Lietuvos TSR“. 1941 m. gegužės 28 d.**

Visiškai slaptai.

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3 RANGO KOMISARUI

drg. Merkulovui

Aiškinamasis raštas

APIE PASIRUOŠIMO EIGĄ BŪSIMAI OPERACIJAI PAŠALINTI  
ANTITARYBINĮ ELEMENTĄ IŠ LIETUVOS TSR

Būsimos antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento pašalinimo operacijos priemonės buvo pradėtos įgyvendinti š.m. balandžio paskutinėmis dienomis.

Š. m. balandžio 25 d. buvo išleistas specialus įsakas: „Dėl operatyvinės įskaitos apskričių skyriuose“, kuriame pabrėžta svarba sparčiai organizuoti operatyvinę įskaitą Lietuvos TSR sąlygomis, siekiant teisingai ir tikslingai sutriuškinti priešišką antitarybinį elementą.

Prie įsako buvo parengtas ir pridėtas kategorijų, privalomų įtraukti į įskaitą, spalvinis žymėjimas ir penkių darbo dienų ataskaitos forma.

(Įsakas pridedamas)<sup>1</sup>.

Kartu VSLK apskričių skyriams buvo duotas nurodymas sutelkti į VSLK aparatą visus turinčius operatyvinę vertę buvusių valstybinių įstai-gų archyvus ir nagrinėti juos būsimų operacijų požiūriu.

Kauno milicijos valdyboje buvo surinkta 5 tūkstančiai policininkų bylų, Teisingumo liaudies komisariate – buvusios buržuazinės Lietuvos teisėjų, prokurorų ir kalėjimų tarnautojų bylų, Finansų liaudies komisari-ate – fabrikantų ir stambių dvarininkų ne baudžiatvarkininkų, nes baudžia-vininkams bylos jau užvestos.

Darbai su archyvais tiek pačiame Liaudies komisariate, tiek ir ap-skričių skyriuose paskirti operatyviniai darbuotojai, kurie moka lietuviš-

kai ir rusiškai, tačiau tokių darbuotojų visiškai nepakanka tam, kad jie galėtų greitai išnagrinėti archyvinę medžiagą.

Todėl Lietuvos KP (b) CK pirmasis sekretorius buvo užklaustas su prašymu kuriam laikui VSLK skirti 20 partinių ir komjaunuolių, kuriuos būtų galima pasitelkti archyvams nagrinėti.

Siekiant geriau sutvarkyti asmenų, kurių atžvilgiu bus vykdoma operacija, įskaitos bylų dokumentaciją, parengtos agentūrinių, tardymo ir archyvinių medžiagų pažymų formos ir pakankamas jų kiekis išsiųstas apskričių skyriams.

Parengta apskričių skyrių atsiskaitymo tvarka: kiekvienam įrašytam į įskaitą ir tapatybę nustatytam asmeniui, užvedama byla, trijuose egzemp-lioriuose užpildoma pažyma, kurios vienas egzempliorius įsegamas į bylą, o kiti du egzemplioriai kasdien siunčiami į liaudies komisariatą kaip ataskaita už atliktą darbą per praėjusią parą.

Š.m. gegužės 21 d. Liaudies komisariate apskričių skyrių viršininkams, jų pavaduotojams, KTSP viršininkams ir pasienio būrių 5-jų skyrių viršininkams buvo sušauktas operatyvinis pasitarimas dėl pasiruošimo būsimai operacijai. Taip pat apskričių skyriai patikrinti, kaip išaiškinami, įrašomi į įskaitą ir įforminamos bylos asmenims, kurių atžvilgiu bus vykdoma operacija.

Š. m. gegužės 23 d. įsakymu nurodyta prie Liaudies komisariato organi-zuoti operatyvinį štabą, kuris vadovautų pasiruošimui ir pačiai operacijai, o apskirtyse organizuoti operatyvines trijules (įsakymas pridedamas).<sup>1</sup>

Siekiant apskričių skyriams suteikti praktinę paramą, iš Liaudies ko-misariato ir VSLK Vilniaus miesto valdybos į operatyvines trijules pa-siųsti darbuotojai, kurie vietose liks iki operacijos pabaigos. Apie pasi-ruošimo operacijai eigą reguliariai informuosime.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

1941 m. gegužės.28 d.

1/1084

*LYA, f. k-1, ap. 10, b. 5, l. 199-201. Kopija rusų kalba.*

<sup>1</sup> Byloje nėra.

<sup>1</sup> Byloje nėra.

**Nr. 72. Pažyma apie suskaičiuotą antitarybinį elementą Lietuvos TSR teritorijoje 1941 m. gegužės 30 dienos rezultatai.**

Pažyma  
apie kontrrevoliucinio ir antitarybinio elemento apskaitą  
Lietuvos TSR

1941 m. gegužės 30 diena

Lietuvos TSR pradėtos įskaitinės bylos 6.133 žmonėms, iš kurių:

a) reikėtų areštuoti – 3.644 žmonės.

1. Aktyvūs k-r (kontrrevoliucinių) partijų nariai ir antitarybinių nacionalistinių, baltagvardiečių organizacijų dalyviai – 708 žm.

2. Buv. slaptosios policijos darbuotojai, žandarai, buv. policininkų, kalėjimo prižiūrėtojų vadovai, o taip pat eiliniai policininkai, kalėjimų prižiūrėtojai, prieš kuriuos turima kompromituojančios medžiagos – 755 žm.

3. Buv. stambūs dvarininkai, fabrikantai ir buv. Lietuvos valstybės aparato stambūs valdininkai – 1911 žm.

4. Buv. lenkiškos, lietuviškos ir baltosios armijos karininkai, prieš kuriuos turima kompromituojančios medžiagos – 270 žm.

b) turi būti iškeldinti į TSRS tolimus rajonus – 2.489 žm.

1) Šeimos nariai pagal 1, 2, 3, 4 punktus – 2173 žm.

2. k-r (kontrrevoliucinių) nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos nariai, kurių galvos nuteistos aukščiausia bausme – 115 žm.

3. Repatriacijos tvarka atvykusieji iš Vokietijos asmenys, o taip pat vokiečiai, užsiregistravę repatriacijai į Vokietiją, bet atsisakę išvykti ir prieš kuriuos turima kompromituojančios medžiagos – 202 žm.

LTSR VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARO  
PAVADUOTOJAS, VALSTYBĖS SAUGUMO MAJORAS (parašas)

1941 metai gegužės 31 d., Kauno m.

*FST CA, f. 3-os, ap.8, b.44, l.214. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 73. Lietuvos TSR VSLK KŽS pažyma „Apie vokiečių žvalgybos organų veiklą Lietuvos TSR teritorijoje“.  
[1941 m. gegužės pabaiga]**

Pažyma  
Apie vokiečių žvalgybos organų veiklą Lietuvos TSR teritorijoje.

Dar egzistuojant buržuazinei Lietuvai, vokiečių žvalgybiniai organai slėpėsi po legaliai veikusių vokiečių nacionalistinių organizacijų – „Kulturferband“, „Manšaft“ ir t. t. – priedanga.

Nustatyta, kad ši organizacija buvo vokiečių žvalgybos centras Lietuvoje ir palaikė ryšį su Vokietija per buv. vokiečių ambasadą Kaune ir per „Užsienio vokiečių sąjungą“.

Įsikūrus Lietuvoje Raudonosios armijos daliniams, vokiečių organizacijos ženkliai suaktyvino savo veiklą. Tai pasireiškė:

1. Vedant žvalgybinį darbą.

2. Propaguojant nacional-socialistines idėjas tarp Lietuvos gyventojų.

3. Verbuojant naujus „Kulturferband“ narius, daugiausia iš lietuvių.

Repatriacijos metu vokiečių žvalgybos pagrindinis tikslas buvo, kad iš LTSR išvažiuotų inteligentai, karininkai, policininkai, lietuvių nacionalistai, kad iš šios kategorijos asmenų galėtų ruošti kadrus kovai prieš Tarybų valdžią.

Jeigu iki repatriacijos vokiečiai žvalgybinę veiklą vykdė, prisidengdami kultūriniais šviečiamaisiais renginiais tarp vokiečių mažumos, tai po repatriacijos vokiečių žvalgyba buvo priversta pasikeitus bazei, pakeisti ir savo darbo metodus.

Darbo bazė yra: buvusieji slaptosios policijos tarnautojai, buv. lietuvių karininkai, lietuvių nacionalistinių partijų veikėjai, pasilikę vokiečiai, išvažiavusių repatriacijos tvarka giminaičiai bei pabėgusių į Vokietiją giminės.

Suimtas vokiečių žvalgybininkas „X“ prisipažino, kad buvo pasiūstas į Lietuvą sukurti šnipinėjimo rezidentūrą. Nurodymuose, gautuose iš vokiečių žvalgybos, pasakyta, kad verbuoti reikia buvusios lietuvių armijos kariškius arba buvusius atsakingus politinės policijos valdininkus. Sulaikytas „Kulturferband“ narys „U“ apklaustas sakė, kad vokiečiai paliko Lietuvoje šnipų, diversines grupes, vien tik Kauno mieste tokių grupių narių buvo 40 žmonių.

Atrinkus kandidatus šnipinėjimui bei diversiniam darbui, galutinis sprendimas kam likti LTSR buvo priimamas traukiant burtus. Vokiečiai palikti Lietuvos TSR, žvalgybos nurodymu dirba mechanikais, spaustuvių darbininkais, elektromonteriais ir panašiai. Dauguma agentūros buvo užverbuoti vokiečių repatriacinės komisijos narių ir palikti.

Suimtas vokiečių žvalgybininkas „S“, sakė, kad jis vokiečių repatriacinės komisijos nario užverbuotas tokiomis aplinkybėmis:

Jo artimas draugas, „Kulturferband“ narys „K“, po atitinkamo politinio paruošimo, pasiūlė užėti į „Kulturferband“ pastatą, kur supažindino su vienu vokiečių repatriacinės komisijos nariu. Po trumpo pokalbio, vokiečiams žinant „S“ antitarybines nuotaikas, jam buvo pasiūlyta pradėti žvalgybinį darbą Vokietijai. Ten pat buvo duotos užduotys verbuoti jo artimus pažįstamus ir ryšio kanalai su Vokietija.

„S“ užverbuota agentūra turėjo rinkti duomenis apie karinių ešelonų eismą, lėktuvų būklę ir skaičių aerodromuose, atvykstančius į LTSR karis papildyti karinius dalinius.

Ryšinininko iš Vokietijos atvykimo atveju visiems vokiečių rezidentūros nariams duotas vienas slaptažodis.

Vokiečių žvalgybos organai užverbuoja perbėgėlius iš LTSR ir siunčia juos atgal žvalgybiniam darbui.

Suimtas vokiečių žvalgybos agentas KATILIUS sakė, kad jam pabėgus į Vokietiją pirmiausia buvo įkurdintas specialioje pabėgėlių iš LTSR stovykloje. Po tyrimo ir atrankos KATILIUS buvo pasiųstas į Berlyną ir įdarbintas „Doitser Ferliach“ spaustuvėje. Dauguma šios spaustuvės ir knygų leidybos tarnautojų buvo lietuvių emigrantai. Vėliau iš Lietuvos pabėgęs lakūnas PIRAGIS supažindino jį su buvusiu „Kulturferband“ veikėju ŠVEICERIU, kuris jį užverbavo.

Vokiečių žvalgybos darbui būdinga tai, kad Šveiceris vienu metu verbavo 3 asmenis, kurie vėliau buvo permesti į LTSR.

Suimtas vokiečių žvalgybos agentas, buvęs politinės policijos valdininkas SABOLIŪNAS sakė, kad įkūrus tarybų valdžią Lietuvoje, jis pabėgo į Vokietiją, kur gestapo valdininkų MANOKAIČIO ir ŠVEICERIO buvo užverbuotas ir su teroristinėmis užduotimis permestas į LTSR. SABOLIŪNO arešto metu buvo rasti: 2 pistoletai „Parabelum“, šoviniai jam, visrakčiai, doleriai ir rubliai. Pagal turimus duomenis paaiškėjo, kad vokiečių žvalgyba plačiai panaudoja lietuvių-emigrantus, gyvenančius Vokietijoje ir numato karo veiksmų metu juos masiškai permesti į LTSR.

Vokietijos teritorijoje vokiečių žvalgybos organai sukūrė taip vadinamą „Lietuvišką politinės informacijos biurą“, kurio vienas iš veikėjų buvo lietuvis ambasadorius Vokietijoje pulkininkas ŠKIRPA.

Š. m. kovo mėnesį keletą Lietuvos TSR apskričių buvo aptiktas laipelis, pasirašytas „Lietuvių politinės informacijos biuras Berlyne“. Jame nurodoma, kad TSRS ir Vokietijos karo atveju, lietuviai nacionalistai turi užimti tiltus ir strateginius objektus bei teikti paramą vokiečių parašiutininkų desantams.

K-r (kontrrevoliucinių) lapelių atsiradimo kanalas yra toks: vokiečių žvalgybos agentas „B“, gyvenęs pasienio ruože, gavo iš ryšininko atvykusio iš Vokietijos kelis nurodyto lapelio egzempliorius su vokiečių žvalgybos pastabomis. Jose nurodytos pavardės asmenų, kuriems reikia perduoti lapelius dauginimui.<sup>1</sup>

Daug agentų vokiečių žvalgyba permetė į LTSR teritoriją kartu su asmenimis, atvykusiais iš Vokietijos repatriacijos tvarka.

Išankstiniais duomenimis apie 160 perkeltųjų asmenų yra kompromituojančios medžiagos, įtariant juos ryšiais su vokiečių žvalgyba. Dažniausiai šie asmenys apsistoja LTSR didžiausiuose miestuose ir pasienio rajonuose.

Sulaikytasis persikėlėlis „X“ prisipažino, kad jis užverbuotas vokiečių žvalgybos ir su jos užduotimi atsiųstas į LTSR teritoriją.

Panašus atvejis išaiškintas Marijampolės apskrityje su persikėlėliu „U“. Nustatyta, kad šnipinėjimo duomenys vokiečių žvalgybai jis perduodavo radijo laidomis ir per atsiunčiamus ryšininkus.

VSLK apskričių skyriai iki šiol neatskleidė nė vienos vokiečių žvalgybos rezidentūros, išskyrus Marijampolės apskrities skyrių, kuris išaiškino vokiečių žvalgybos rezidentą IVOŠKO.<sup>2</sup>

Iki šiol apskričių skyriai neišaiškino vokiečių repatriacinės komisijos bei išvykusių vokiečių ryšių, nesuskaičiuoti likę vokiečiai. Visiškai nėra bylų apie vokiečių šnipinėjimą, nors žinoma, kad Vilniaus m. susikaupė didelis buv. lietuviškų karininkų, politinės, policijos valdininkų ir lietuviškų nacionalistų, taigi yra bazė vokiečių žvalgybos organų darbui.

Vilniuje iki šiol nėra paruošta nė vieno tyrimo dėl vokiečių šnipinėjimo, o esamą tyrimą vykdo SPS.

Nieko neatlikta aiškinant vokiečių žvalgybos rezidentūros siuntimus pasienio rajonų VSLK skyrių veikimo zonose. Nepaisant išsiųstos direktyvos apie darbą su vokiečiais, kurioje nurodyta atsiųsti į VSLK KŽS pažymas apie visas esamas bylas, tokias atsiuntė tik du apskričių skyriai.

Visiškai neverbuojama norint išsiaiškinti persikėlėlių iš Vokietijos (per tą laiką <neįskait. 2 raporto sankcijai), likusių LTSR vokiečių ir vokiečių ryšių situaciją.

LTSR VSLK KŽS VIRŠ. PAV. (MILVYDAS)

*LYA, f. k-1, ap.10, b.5, l.329-332. Originalas rusų kalba.*

<sup>1</sup> Žr. dokumento Nr. 30.

<sup>2</sup> Žr. dokumentus Nr. 36, 46.

**Nr. 74. TSRS VSLK instrukcija apie antitarybinio elemento  
išskeldinimo iš Baltijos respublikų operacijos  
įgyvendinimą. 1941 m. birželis.**

VISIŠKAI SLAPTAI

INSTRUKCIJA

Apie antitarybinio elemento išskeldinimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos  
operacijos įgyvendinimo tvarką.

1. Bendrieji nuostatai.

Antitarybinio elemento išskeldinimas iš Baltijos respublikų yra didelis politinės svarbos uždavinys. Jo įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo to, kaip nuodugniai apskričių operatyvinės trijulės ir operatyviniai štabai parengs operacijos vykdymo planą ir iš anksto numatys viską, kas būtina. Be to, reikia siekti, kad operacija vyktų be triukšmo ir panikos, taip, kad ištremiamiesiems ir jų aplinkos gyventojams, priešiškausiems Tarybų valdžios atžvilgiu, nebūtų leista pasipriešinti ir nevyktų kiti ekscesai.

Žemiau pateikti operacijos vykdymo tvarkos nurodymai. Jais būtina vadovautis, tačiau atskirais atvejais operaciją vykdantys darbuotojai, atsižvelgdami į konkrečias operacijos sąlygas ir, kad teisingai įvertinti padėtį, gali ir privalo priimti kitus sprendimus, siekiant to pačio tikslo, be triukšmo ir panikos atlikti jiems duotą užduotį.

2. Instruktavimo tvarka

Apskričių trijulės operatyvinės grupės instruktuoja išvakarėse, per maksimaliai trumpą laiką, įvertinę būtiną atvykimo į operacijos vietą laiką.

Apskričių trijulės iš anksto paruošia transportą pervežti operatyvinės grupės į kaimus, į operacijos vietas.

Apskričių trijulės dėl būtino auto ir kinkomojo transporto tariasi vietoje su tarybinių ir partinių organizacijų vadovais.

Instruktavimo patalpa turi būti iš anksto kruopščiai paruošta, įvertintas jos talpumas, išėjimas ir įėjimas, galimybė patekti pašaliniais asmenimis.

Instruktavimo metu pastatą privalo saugoti operatyviniai darbuotojai.

Tuo atveju, jeigu į instruktazą neatvyko kažkuris operacijos vykdy-

tojas, apskrities trijulė privalo pakeisti neatvykusį darbuotoją iš anksto rezerve numatytu asmeniu.

Apylinkių trijules sukviestiems praneša apie vyriausybės nutarimą išskeldinti konkrečios respublikos ar rajono teritorijos įskaitoje esantį antitarybinį elementą. Be to, išskeldinamieji trumpai apibūdinami.

Instruktuojant būtina atkreipti dalyvaujančių tarybinių, partinių darbuotojų ypatingą dėmesį į tai, kad išskeldinamieji yra tarybinės liaudies priešai, todėl jie gali ginklu priešintis.

3. Dokumentų gavimo tvarka.

Baigus instruktuoti visas operatyvines grupes, joms būtina išduoti išskeldinamųjų dokumentus. Išskeldinamųjų asmeninės bylos turi būti iš anksto surinktos ir suskirstytos pagal operatyvines grupes, valsčius ir kaimus, kad išduodant nebūtų jokių trukdžių.

Operatyvinės grupės vyresnysis, gavęs asmeninės bylas, susipažįsta su šeimų, kurias jam teks išskeldinti, asmeniniais ypatumais. Be to, patikrina šeimos sudėtį, ar užpildyti išskeldinamojo blankai, ar yra transportas iškeliama pervežti ir gauna išsamius atsakymus į jam neaiškius klausimus.

Apskričių trijulė, išduodama dokumentus kiekvienam operatyvinės grupės vyresniajam, paaiškina kur gyvena išskeldinama šeima ir pasako judėjimo į išskeldinimo vietą maršrutą, taip pat nurodo operatyvinės gurgulės su išskeldinamomis šeimos kelią į geležinkelio stotį, kur vyks išsodinimas. Taip pat būtina nurodyti karinės grupės rezervo buvimo vietą, jeigu bus būtinybė jas kviesti kažkokių ekscesų atveju.

Patikrinamas visų operatyvinių darbuotojų ginklas, jo būklė ir šoviniai. Ginklas turi būti kovinėje parengtyje, užtaisytas, tačiau šovinis ne šovinio lizde. Ginklai panaudojami kraštutiniu atveju, jeigu operatyvinė grupė užpuolama arba jai ginklu ir kitaip pasipriešinama.

4. Išskeldinimo tvarka.

Tuo atveju, jeigu gyvenvietėje ištremiamos kelios šeimos, tada vienas iš operatyvinių darbuotojų paskiriamas išskeldinimo vyresniuojui, kuris vadovauja operatyvinei gurgulei į šiuos kaimus.

Operatyvinės grupės, atvykusios į kaimą, susisiečia (laikydamiės būtinų konspiracijos) su vietos valdžios atstovais: apylinkės tarybos pirmininku, sekretoriumi arba nariais ir išsiaiškina iškeliama šeimų gyvenamąją vietą. Po to operatyvinės grupės kartu su valdžios atstovais, kurie paskirti aprašyti turtą, vyksta pas iškeliama šeimas.

Operacija bus pradėdama auštant. Įėjus į ištremiamos šeimos gyve-

namą namą, operatyvinės grupės vyresnysis surenka iškeliamojo šeimą viename kambaryje, kartu imasi visų atsargumo priemonių prieš galimus kokius nors ekscesus.

Tikrindamas šeimos sudėtį, išsiaiškina nesančiųjų asmenų buvimo vietą ir sergančius, po to pasiūlo atiduoti jų turimus ginklus. Nepriklausomai nuo to, atiduoti ginklai ar ne, atliekama ištremiamojo asmeninė krata, po to, siekiant rasti ginklų, iškratomis visos patalpos.

Patalpų kratos metu vienas iš operatyvinės grupės narių paskiriamas stebėti ištremiamųjų elgesį.

Jeigu kratos metu randama nedaug ginklų, juos pasiskirstę pasiima operatyvinė grupė. Jeigu rasta daug ginklų, jie be spynų sukraunami į operatyvinės grupės vežimą arba automobilį. Šoviniai supakuojami ir pakraunami kartu su šautuvais.

Jeigu yra randami ginklai, kontrrevoliucinės proklamacijos, literatūra, valiuta, vertybių didelis kiekis ir t.t., vietoje surašomas trumpas kratos protokolai, kuriame nurodomi aptikti ginklai ar kontrrevoliucinė literatūra.

Ginkluoto pasipriešinimo atveju, apskričių trijulės sprendžia pasipriešinusį su ginklu asmenų klausimą dėl jų arešto ir pristatymo į VSLK apskričių skyrius.

Besislapstančių nuo tremties asmenų arba ligonių atžvilgiu surašomas aktas, kurį pasirašo tarybinio ir partinio aktyvo atstovai.

Po kratos ištremiamajam pranešama, kad vyriausybės nutarimu jis bus iškeltas į kitas Sąjungos sritis.

Tremiamajam leidžiama pasiimti ne daugiau 100 kg namų apyvokos daiktų:

1. Drabužius,
  2. Avalynę,
  3. Apatinius drabužius,
  4. Patalynę,
  5. Pietų indus,
  6. Arbatos indus,
  7. Virtuvės indus,
  8. Maistą, skaičiuojant šeimos mėnesio atsargas,
  9. Turimas lėšas,
  10. Skrynią arba dėžę daiktams supakuoti.
- Griozdiškų daiktų patariama neimti.

Ištremiant kontingentą kaimo vietovėse, leidžiama pasiimti smulkų žemės ūkio inventorių: kirvius, pjūklus ir kitus daiktus, kurie surišami

kartu ir pakuojami atskirai nuo kitų daiktų, tam, kad įsodinimo į ešeloną metu jie būtų pakrauti į atskirus specialiai skirtus prekinis vagonus.

Siekiant nesupainioti jų su svetimais daiktais, ant supakuoto turto būtina užrašyti iškeliavimo vardą, tėvavardį, pavardę ir kaimą.

Kraunant šiuos daiktus į vežimą, būtina imtis tokių priemonių, kad kolonai judant plentu iškeliavimas negalėtų jų panaudoti pasipriešiniui.

Operatyvinėms grupėms vykdant trėmimą, dalyvaujantieji tarybinių, partinių organizacijų atstovai, vadovaudamiesi jiems duotais nurodymais, aprašo turtą ir organizuoja jo saugojimą.

Jeigu ištremiamas turi nuosavą transporto priemonę, jo turtas kraunamas į jo vežimą ir kartu su šeima vežamas į numatytą įsodinimo punktą.

Jeigu ištremiamieji neturi transportavimo priemonių, operatyvinės grupės vyresniojo nurodymu, padedant vietos valdžiai jos kaime mobilizuojamos.

Visus asmenis, kurie operacijos metu įeis į tremiamojo namą ar bus jame operacijos momentu, turi būti sulaikyti iki operacijos pabaigos, kartu išaiškinant jų giminystę su ištremiamaisiais. Tai atliekama siekiant suimti besislapstančius nuo paieškos policininkus, žandarus ir kitus asmenis.

Patikrinus sulaikytuosius ir išsiaiškinus, kad jie nepriklauso mus dominančiam kontingentui, paleisti.

Jeigu operacijos metu prie tremiamojo namo ims rinktis kaimo gyventojai, būtina jiems pasiūlyti išsiskirstyti į namus, neleisti susidaryti miniai.

Jeigu tremiamasis atsisakys atidaryti duris, nepaisant to, kad jam žinoma apie VSLK darbuotojų atvykimą, duris būtina išlaužti. Atskirais atvejais pasitelkiamos kaimyninės operatyvinės grupės, kurios šioje vietoje atlieka operaciją.

Tremiamųjų iš kaimo pristatymas į geležinkelio stoties surinkimo punktą privalo būti atliktas šviesiu dienos metu, būtina stengtis, kad kiekvienos šeimos susiruošimas tęstųsi ne ilgiau dviejų valandų.

Visais atvejais operacijos metu būtina veikti tvirtai ir ryžtingai, be menkausio šurmulio, triukšmo ir panikos.

Kategoriškai draudžiama atimti kažkokius tremiamųjų daiktus, išskyrus ginklus, kontrrevoliucinę literatūrą, taip pat pasinaudoti maisto produktais.

Įspėti visus operacijos dalyvius dėl griežtos teisminės atsakomybės už bandymą pasisavinti tremiamųjų atskirus daiktus.



### 5. Išstremiamos šeimos atskyrimo nuo jos galvos tvarka.

Atsižvelgiant į tai, kad daug išstremiamųjų reikia suimti ir patalpinti į specialias stovyklas, o jų šeimos išsiunčiamos į tolimų sričių specialias gyvenvietes, todėl tiek išstremiamų šeimų narių, tiek jų galvų suėmimo operaciją būtina atlikti vienu metu, nepranešant apie būsimą jų išskyrimą. Atlikus kratą ir įforminus asmens bylos atitinkamus dokumentus operatyvinis darbuotojas išstremiamojo bute užpildo šeimos galvos dokumentus ir įdeda į jo asmeninę bylą, o įformintus šeimos narių dokumentus įdeda į išstremiamos šeimos asmeninę bylą.

Visa šeima iki įsodinimo stoties vežama viename vežime ir tik įsodinimo stotyje šeimos galva patalpinamas atskirai nuo šeimos, į šeimų galvoms specialiai paskirtą vagoną.

Išstremiamojo bute pasirošimo kelionei metu šeimos galvą įspėti asmeninius vyriškus daiktus krauti į atskirą lagaminą, nes išstremiamų vyrų sanitarinis apdorojimas vyks atskirai nuo moterų ir vaikų. Įsodinimo stotyse areštuojamos šeimų galvos įsodinamos į specialiai tam paskirtus vagonus, kuriuos nurodys paskirtas šiam tikslui operatyvinis darbuotojas.

### 6. Išstremiamųjų konvojavimo tvarka.

Išstremiamųjų vežamų vežimuose kolonas lydintiems konvojaus darbuotojams draudžiama sėstis į išvežamųjų vežimus. Darbuotojai privalo išstremiamųjų kolonas lydyti iš šonų ir iš paskos. Konvojaus vyresnysis privalo periodiškai apeiti visas kolonas, tikrindamas judėjimo taisyklumą.

Tremiamųjų kolonai judant per gyvenvietes, taip pat prasilenkiant, būtina ypatingai dėmiai vykdyti konvojavimą, stebėti, kad nebūtų pabėgimų, taip pat neleisti tremiamiesiems kalbėtis su sutiktais žmonėmis.

### 7. Įsodinimo į ešelonus tvarka.

Kiekviename įsodinimo punkte operatyvinės trijulės narys ir specialiai šiam tikslui paskirtas asmuo yra atsakingi už įsodinimą.

Operacijos dieną įsodinimo punkto viršininkas, kartu su ešelonu ir VRLK konvojaus kariuomenės viršininku apžiūri pristatytus geležinkelio vagonus, kaip jie įrengti ir aprūpinti tuo, kas būtina (gultai, unitazai, žibintai, grotos ir kitkas) ir su ešelonu viršininku susitaria dėl tremiamųjų pristatymo tvarkos.

Įsodinimo stotį apsupa VRLK konvojaus kariuomenės raudonarmiečiai.

Operatyvinių grupių vyresnieji perduoda ešelonu viršininkui kiekviename vagonu esančių tremiamųjų sąrašą vieną egzempliorių. Ešelonu viršininkas pagal šį sąrašą sutikrina tremiamuosius, kiekvieną pagal pavardę atidžiai patikrina ir nurodo kiekvienam vietą vagonu. Daiktai pakraunami kartu su tremiamaisiais į vagoną, išskyrus žemės ūkio inventorių, kuris pakraunamas į atskirą vagoną. Tremiamieji įsodinami į vagonus šeimomis, išskaidyti šeimą neleidžiama (išskyrus privalomas suimti šeimos galvas). Būtina paskirstyti taip, kad vagonu būtų iki 25 žmonių. Esant vagonu būtinam šeimų kiekiui, jis uždaromas.

Priėmus ir įsodinus žmones į vagonus, ešelonu viršininkas atsako už visus perduotus jam žmones ir jų pristatymą į paskyrimo vietą.

Operatyvinės grupės vyresnysis perdavęs, tremiamuosius, užpildo adresuotą apskrities operatyvinės trijulės viršininkui raportą apie atliktą operaciją, kuriame glaustai nurodo išstremiamojo pavardę, jei aptikti ginklai ir kontrrevoliucinė literatūra, taip pat kaip vyko operacija.

Operatyvinės grupės dalyviai, įsodinę iškeliamuosius į ešelonus ir atidavę raportus apie atliktą operaciją, yra laisvi ir veikia, vadovaudamiesi VSLK apskričių skyrių nurodymais.

TSR SĄJUNGOS VALSTYBĖS SAUGUMO  
LIAUDIES KOMISARO PAVADUOTOJAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3 RANGO KOMISARAS  
(SEROV)

*LYA, f. 135, ap. 7, b. 1, l. 1-9*

*Pirmą kartą paskelbta: Die Sowjetunion und die Baltischen Staaten. Berlin, [1941]. S. 38-46.*

*Spausdinama pagal: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007. P. 291-299 (faksimilė).*

**Nr. 75. Lietuvos TSR VSLK instrukcija apie antitarybinio elemento iškeldinimo iš Lietuvos operacijos įgyvendinimo tvarką. 1941 m. birželis**

Visiškai slapta  
Tik asmeniškai  
L. skubiai

Visiems Lietuvos TSR VSLK apskričių skyrių ir poskyrių viršininkams,  
LTSR VSLK operatyvinių skyrių viršininkams,  
geležinkelio skyrių viršininkams.

Draugui Guskovui  
Draugui Mirskiui

Biržų miest.

Sudarant būsimos operacijos operatyvinį planą būtina vadovautis to-  
kia schema:

1. Vadovavimas operacijai

Šiame skyriuje nurodyti kam pavesta vykdyti operaciją, t. y. operatyvi-  
nės trijulės personalinė sudėtis, patvirtinta LTSRS VSLK 1941 m. gegužės  
23-ios dienos įsakymu Nr. 0037.

2. Apylinkės trijulės uždaviniai

Šiame skyriuje nurodyti trijulės uždavinius, būtent: nurodyti kiek  
žmonių reikia suimti ir pristatyti į surinkimo punktus, kiek žmonių iškel-  
dinti pristatant į surinkimo punktus, paskirsčius pagal kategorijas.

Tame pačiame skyriuje išvardinti valsčius ir miestus, nurodant suima-  
mųjų asmenų skaičių, iškeldinamųjų šeimų, žmonių ir būtiną suėmimui  
bei iškeldinimui operatyvinių grupių skaičių.

3. Praktinis užduočių vykdymas

Specialia lentele šiame skyriuje nurodyti punktus, kiek numatoma  
suimti, kiek žmonių iškeldinti, kiek įsteigta operatyvinių grupių ir kiek  
žmonių prireiks sudarant grupes.

Šiame skyriuje parodyti žmonių apskaitą, t. y. kiek žmonių turite opera-  
cijai – panaudojant visus VSLK–VRLK (tame tarpe ir milicijos) darbuotojus,  
partinį tarybinį aktyvą ir kiek papildomai reikės žmonių vykdant operaciją.

4. Operatyvinių grupių uždaviniai

Šiame skyriuje nurodyti operatyvinių grupių uždavinius, susirinkimo  
tvarką, išvykų į vietas instruktažą ir t. t.

5. Surinkimo punktai

Šiame skyriuje nurodyti visus punktus, kur operacijos metu bus suve-  
žami (suėmimui ir iškeldinimui) žmonės, nurodant suimamųjų skaičių  
ir, atskirai, ištremiamųjų. Nurodyti kokiose geležinkelio stotyse į vagonus  
bus įsodinami žmonės, atskirai iš kiekvieno punkto. Toje pačioje lentelėje  
tiksliai nurodyti – kiek reikės vagonų žmonėms ir daiktams. Nurodyti  
atskirai kiekvienoje stotyje atsakingų žmonių pavardes.

6. Suimtųjų ir tremiamųjų šeimų transportavimas

Judėjimo maršrutas – (pridėti apskrities žemėlapi, nurodant tremia-  
mųjų surinkimo vietas ir jų įsodinimo į vagonus stotis bei pažymėti ju-  
dėjimo maršrutą).

Nurodyti pro kurias gyvenvietes praeis kolonos, būtinai nurodyti ki-  
lometražą.

Šiame skyriuje būtina speciali transporto, kuriuo bus pristatomi tre-  
miamieji asmenys bei suimtieji apskaitos lentelė, o taip pat iš kur jūs im-  
site šį transportą.

Išvakarėse padedant partijos sričių komitetams, nekaltu pretekstu  
mobilizuoti transportą.

7. Saugumo apskrityje užtikrinimas

Šiame skyriuje nurodyti – kokios bus reikalingos pajėgos tvarkai už-  
tikrinti ir galimiems ekscesams likviduoti vietoje. Nurodyti punktus ir  
žmonių skaičių.

8. Ryšiai ir medicininis aptarnavimas

Ryšio užtikrinimo tvarka nurodant punktus, gyvenvietes, telefonų nu-  
merius ir t. t.

9. Ginklų tarybiniam – partiniam aktyvui gavimo šaltinis

10. Agentūrinis darbas tarp suimamųjų ir numatytų iškeldinti

11. Represuotų turto apsauga

Prie jūsų paruošto operatyvinio plano būtinai pridėti šiuos dokumentus:

I. Jūsų apskrities smulkų žemėlapi, kuriame atitinkamais ženklais

būtų pažymėtos gyvenvietės, iš kurių vykdomi trėmimai bei suėmimai, nurodant prie kiekvieno punkto ištremiamų šeimų skaičių, žmonių jose skaičių, rinkimosi punktus, įsodinimo į vagonus punktus, kolonų su ištremiamaisiais judėjimo kryptis, pažymėtas rodyklėmis, nurodant atstumą ir t. t.

II. Atskiri ištremiamųjų ir suimamųjų sąrašai gyvenvietėse.

III. Trejetais suskirstyti žmonės, tiesiogiai vykdančius operaciją, nurodyti štabų, įsodinimo stoties, budėtojų rezervą ir t. t.

IV. Ištremiamųjų bei suimamųjų bylos.

V. Oper. grupių vyresniesiems kolonų judėjimo maršrutų aprašus.

VI. Suvestinė lentelė (Pavyzdys bus išsiųstas papildomai). Atkreipiu jūsų dėmesį, kad operatyvinis planas būtų paruoštas itin kruopščiai ir apgalvotai.

Plane turi būti numatyti praktiškai visos detalės ir smulkmenos, tiek ruošiantis, tiek pradedant pačią trėmimo ir suėmimo operaciją. Atsiradus klausimams, kreiptis telegrafu.

LTSR VSLK LIAUDIES KOMISARAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO MAJORAS  
(GLADKOV)

1941 metų birželis

Kaunas

Nr. 1/1148.

*LYA, f.135, ap. 7, b.1, l.10-12.*

*Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė J. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) Occupants and Collaborations: The First Soviet Occupation (1940-1941).*

*Vilnius, 2007, p. 303-305. (Faksimilė)*

**Nr. 76. LKP (b) CK biuro nutarimas „Klausimai, susiję su kontrrevoliucinių ir socialiai pavojingų elementų areštu ir ištėmimu iš Lietuvos TSR“. 1941 m. birželis.**

VISIŠKAI SLAPTAI

(ypatingas aplankas)

LKP(B) CK BIURO NUTARIMAS

Klausimai, susiję su kontrrevoliucinių ir socialiai pavojingų elementų areštu ir ištėmimu iš Lietuvos TSR

Lietuvos KP(b)CK, išklašęs VSLK-VRLK operatyvinio štabo drg. drg. GLADKOVO ir GUZEVIČIAUS (liaudies komisarai) pranešimus apie priemones dėl klausimų, susijusių su kontrrevoliucinių ir socialiai pavojingų elementų areštu ir ištėmimu iš Lietuvos TSR –

NUTARĖ

1. Patvirtinti apskričių operatyvinių trijųjų parengtus planus, paruoštas įskaitos medžiagas.

2. VSLK-VRLK operatyvinio štabo pažymėtą paraišką operacijos vykdymui pritraukti kitų TSRS respublikų VSLK-VRLK darbuotojus laikyti tikslinga.

3. Įpareigoti VSLK-VRLK apskričių trijųles ir LKP(b) apskričių komitetus, vykdančią ištėmimą, vadovautis šiais nurodymais:

a) Partijos apskričių komitetai skiria turto aprašams sudaryti ir jį paskirstyti būtiną tarybinio-partinio aktyvo kiekį.

Apskričių operatyvinės trijųlės apskričių komitetų paskirtą aktyvą pasitelkia operacijai vykdyti.

b) Tremiamųjų pervežimui iki geležinkelio stočių panaudoti pačių tremiamųjų kinkomąjį transportą, o, esant poreikiui, panaudoti visą apskrities transportą.

Partijos apskričių komitetų sekretoriai privalo užtikrinti auto-transporto paskyrimą, pagal apskričių operatyvinių trijųjų skaičavimą.

c) Įpareigoti VSLK-VRLK apskričių trijųles ir partijos apskričių

sekretorius susipažinti ir išnagrinėti gyvenvietėse, kuriose vykdoma operacija, vietos sąlygas, jeigu teks imtis priemonių kažkokių ekscesų ar delsimo atveju.

d) Įpareigoti apskričių komitetų sekretorius ir apskričių vykdomųjų komitetų pirmininkus užtikrinti tremiamo kontingento paliekamo turto teisingą paskirstymą ir saugumą.

4. Įpareigoti geležinkelio viršininką drg. LOCHMATOVĄ užtikrinti būtiną įrengtų keleivinių vagonų kiekį pagal VSLK-VRLK operatyvinio štabo paraišką ir pristatyti juos nurodytu stotyje įsodinimo laiku.

5. CK sekretoriui transportui drg. ZUBOVUI kontroliuoti pervežimo plano vykdymą ir imtis priemonių užtikrinti transportu.

6. CK sekretoriui ADOMUI nustatyti tremiamo kontingento paliekamo turto apskaitos ir panaudojimo tvarką. Kontroliuoti jo teisingą panaudojimą.

7. Po operacijos būtina vesti aiškinamąjį darbą partiniam, tarybiniam ir profsąjungų aktyvui.

8. Įpareigoti drg. GRIDINĄ komandiruoti LKP(b) CK atsakingus darbuotojus vietoje suteikti paramą operacijos laikotarpiu.

9. Įpareigoti drg. ADOMĄ kartu su Sveikatos liaudies komisariatu aprūpinti ešelonus, pagal jų viršininkų paraiškas medicinos pagalba.

10. LTSR Vidaus reikalų liaudies komisaras drg. GUZEVIČIUS privalo operacijos užtikrinimui išskirti iš statybų būtiną autotransporto kiekį.

11. Draugui MAIŠINUI ešelonus aprūpinti vagonais-parduotuvėmis, Sveikatos liaudies komisariatui talkinant, įsodinimo stotyse organizuoti prekybą būtiniaisiais produktais.

LKP(b) CK SEKRETORIUS (A. SNIEČKUS)

LYA, f. 1771, ap. 190, b. 1, l. 78-80.

Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. *Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941)*. Vilnius, 2007. P. 291-299 (faksimilės).

## Nr. 77. „Išvadavimo agitacijos štabo Lietuvoje“ lapelis

ADOLF HITLER

### IŠVADAVIMO AGITACIJOS ŠTABAS LIETUVOJE

Broliai, sesės, kovokim už laisvę, už mūsų gerovę. Vaduokimės iš žydų vergijos. Žydų valdžia davė mums laisvę kiekvienam į Sibirą, deda kiekvieną dieną stipresnius pančius ant mūsų rankų, kojų. Mes matome, ką mums duoda žydiška konstitucija, davė laisvę ir teisę į darbą žydams, o mums jiems vergauti. Taip pat davė lygias teises moterims, mūsų moterims lygias teises su vyrais akmenims skaldyti ir kitokį juodą darbą dirbti, o žydams įstaigose sėdėti ir mus prižiūrėti. Mes broliai, sesės, kovokim ir prisidėkim prie AGITACIJOS ŠTABO. Gavę lapelius platinkim, padėkim pabėgėliams ir agitatoriams kaip galėdami, dirbkim išsivadavimui iš skurdo ir vergijos žydų. Dabar ponų nėra, visi darbininkai. Kur mūsų broliai dirba, prakaitą lieja už 200 r. per mėnesį. O žydai ir jų pakalikai gauna po 1000 r. prižiūrėdami ir išnaudodami visokiais būdais, tai ir yra lygybė ir laisvė.

Vis dar liaudį guodžia, kad bus geriau, žada visokias gėrybes, o mes matome, kad tomis visomis gėrybėmis mums žadėtomis tik žydai naudojami, o mums kas nuo jų atlieka. To neturi būti, mes neturim būti jų vergais ir kentėti jų išnaudojami. Mūsų brolius kiša į kalėjimus, veža į Sibirą, kankina visokiais būdais ir už ką? Kad pyliavos ūkininkai neatiduoda, kad darbininkai normų neišpildo, tie skaitomi sabotažininkais, o iš ūkininkų reikia atimti žemes ir padaryti kolkozą, tada dirbk ir būk žydų vergu.

Mes visi kaip vienas turim būti pasiruošę ir laukti momento, kaip mūsų broliai Lietuviai iš Vokietijos su HITLERIO pagelba mus išvaduos. Tada mes turim visi prisidėti prie mūsų išvadavimo, turim tuos azijatus mušti ir vyti iš savo žemės, mes turime saugoti likusį turtą, neduoti parazitams sunaikinti ir sudeginti mūsų pastatus ir tiltus, nesiduoti klaidinami.

Tada mes galėsime gyventi, galėsime prisijungti prie Vokietijos, prie mūsų išvaduotojos, kuri duoda žmogui gyvenimą, teisingus įstatymus, tenai nėra išnaudotojų, ten aprūpinti visi žmonės, kiekvienas gauna savo dalį lygiai darbininkai ar valdininkai.

Įstatymams nusidėjus areštuoja, bet vaikai ir žmonos aprūpinti lieka, moka pragyvenimui. O dabar ką mes turime prie žydų, žydiškus įstatymus, laisvę, gali kalbėti ką nori, tik tuojau į Sibirą išveža už mažiausią žodelį, lieka vaikai, žmonos, tėvai be duonos kąsnio.

Mes broliai ir sesės kovokim prieš žydišką konstituciją.

Mes visi kaip vienas norime broliškos laisvės.

Mums tik gali duoti laisvę ir gerovę HITLERIZMAS.

ŠALIN žydišką konstituciją.

ŠALIN išnaudotojų valdžią.

Tegul Stalino saulė šviečia žydams žygiuoti su visomis savo motorizuotomis dalimis pas Lenina: o mums nereikalinga parazitų saulė...

LAI GYVUOJA HITLERIZMAS.

1941 m. /birželio/ 1 d.

LCVA, f. R—756, ap. 6, b. 555, l. 2. Originalas. (Kalba netaisyta).

Kn.: Truska L. Vareikis V. Holokaustas prielaidos:antisemitizmas Lietuvoje = *The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania*. Vilnius, 2004. P 243 (faksimilė)

**Nr. 78. Antitarybinio elemento ištrėmimo iš Baltijos respublikų operacijos parengiamųjų darbų sąrašas. 1941 m. birželio 4 d.**

Visiškai slaptai

Antitarybinio elemento ištrėmimo iš Baltijos respublikų operacijos parengiamųjų darbų

SĄRAŠAS

(Apskričių skyrių viršininkams)

1. Kruopščiai peržiūrėkite visas įskaitų bylas ir išimkite tas bylas, kurios dėl turimų kompromituojančių duomenų netinka operacijai.

2. Išaiškinkite visus asmenis, esančius įskaitoje pagal gyvenamąją vietą, preteksto prasme pasinaudokite būsimu pasų išdavimu, sanitarine butų būkle, [neįskaitoma] telefonu ir t.t.

3. Kruopščiai išnagrinėti liaudies komisaro pavaduotojo drg. SEROVO<sup>1</sup> patvirtintą operacijos vykdymo instrukciją, o pagal šią instrukciją apskrities skyriaus viršininkas instruktuos atvykusius jo žinion operatyvinius darbuotojus.

4. Patvirtinus įskaitos bylas, suskaičiuoti visas šeimas ir žmones, paskaičiuoti reikiamą operatyvinių darbuotojų kiekį, atsižvelgiant į esamus apskrities skyriuje operatyvinius darbuotojus.

5. Atvykstantiems operatyviniams darbuotojams paruošti patalpas, organizuoti maitinimą ir įspėti juos neiti į miestą, kad nebūtų perspėtas ištremiamas kontingentas.

6. Operacijos dalyviams paruošti popierių ir pieštukus, kovinių ginklų ir šovinių rezervą tam atvejui, jeigu kažkas iš operatyvinių darbuotojų atvyks be ginklo.

7. Iš anksto numatyti vietinio partinio-ūkinio aktyvo asmenis, kurie bus pasitelkti operacijos vykdymui, tačiau niekam nepranešti apie būsimą operaciją.

8. Savo rajono žemėlapyje užrašyti skaičių žmonių, kurių atžvilgiu gyvenvietėse bus vykdoma operacija. Praktiškai tai įforminti taip: po gyvenvietės pavadinimu apskrityje trupmenos skaitiklyje užrašyti šeimų skaičių, vardiklyje – šeimų narių skaičių, tame pačiame žemėlapyje nubrėžti ištremiamųjų judėjimo maršrutą iki įsodinimo stočių. Kartu nu-

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr. 74.



matyti, kad kinkomuoju transportu būtų nuvažiuojama ne daugiau kaip 25 kilometrai.

Tikslingiausia ištremiamuosius pristatyti iki plentų, kur pasitikti juos su autotransportu ir atvežti į geležinkelio stotis.

9. Paruošti įsodinimo geležinkelio stotyse planą ir savo paraiškose nurodyti būtiną vagonų kiekį, skaičiuojant 25 žmones vagone.

Operacijos išvakarėse, po instruktavimo operatyviniai darbuotojai parenka įskaitos bylas padalijimui. Atsižvelgti į tai, kad tremiamųjų asmens bylos, taip pat areštuotų asmens bylos iki pat jų įsodinimo į vagonus bus viename aplanke; prieš įsodinimą į vagonus šeimos galvų asmens bylos perduodamos ešelono viršininkui, šeimos narių asmens bylos perduodamos kito ešelono viršininkui. (Žr. instrukcijos 5 skyrių).

TSR SĄJUNGOS VALSTYBĖS SAUGUMO  
LIAUDIES KOMISARO PAVADUOTOJAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO 3 rango KOMISARAS  
(SEROV)

1941 metų birželio 4 d.

LYA, f. 135, ap. 7, b. 8, l. 43-45.

Paskelbta: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. *Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet Occupation (1940-1941). Vilnius, 2007. P. 291-299 (faksimilė).*

## Nr. 79. Suvestinė apie deportacijos iš Lietuvos TSR pasiruošimo eigą, 1941 metų birželio 5 dienos duomenys

Iš Kauno  
1945 m. VI-5.  
23-45 val.

### Kasdieninė suvestinė

Apie operacijos likviduoti Lietuvos TSR nuo antitarybinių kriminalinių elementų pasiruošimo eigą 1941 metų VI.5 dienos duomenimis

| Apskaitos kategorijų spalvos                                                                                                                                                                                                           | Reikia suimti (žm.) | Reikia ištremti (žm.) | Viso (iš viso) |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|-----------------------|----------------|
| <b>p.1</b> – Aktyvūs k/r [kontrrevoliucinių] partijų nariai bei antitarybinių, nacionalistinių, baltagvardiečių organizacijų (tautininkai, katalikų organ., šauliai ir kt.) dalyviai                                                   | 1147                | 2595                  | 3742           |
| <b>p.2</b> – Buv. slaptosios policijos policininkai, žandarai, b. policininkų bei kalėjimo prižiūrėtojų vadovai, o taip pat eiliniai policininkai bei kalėjimo prižiūrėtojai, prieš kuriuos yra kompromituojančios medžiagos           | 459                 | 859                   | 1318           |
| <b>p.3</b> – Buv. stambūs dvarininkai, fabrikantai ir b. Lietuvos valstybės aparato aukšti valdininkai                                                                                                                                 | 565                 | 1716                  | 2281           |
| <b>p.4</b> – Buv. Lenkijos, Lietuvos, Baltarusijos ir kt. armijų karininkai, prieš kuriuos esama kompromituojančios medžiagos                                                                                                          | 100                 | 208                   | 308            |
| <b>p.5</b> – Asmenų, nurodytų 1, 2, 3, 4 punktuose šeimos nariai, kurie sulaukymo metu gyveno kartu ar buvo išlaikytiniai                                                                                                              |                     | 5378                  | 5378           |
| <b>p.6</b> – K-r organizacijų dalyvių šeimos nariai, kurių galvos nuteistos AB [aukščiausia bausmė]                                                                                                                                    |                     | 114                   | 114            |
| <b>p.7</b> – K/r organizacijų dalyvių šeimos nariai, kurių galvos tapo nelegaliais ir slapstosi nuo valdžios organų                                                                                                                    |                     | 8                     | 8              |
| <b>p.8</b> – Asmenys repatriacijos tvarka atvykę iš Vokietijos, o taip pat vokiečiai, užsirašę repatriacijai į Vokietiją, bet atsisakę išvykti, ir prieš kuriuos yra medžiagos apie jų a/t veiklą, įtartinus ryšius su už. žvalgybomis | 40                  | 50                    | 30             |
| Viso pagal VSLK medžiagą (iš viso)                                                                                                                                                                                                     | 2311                | 5550                  | 7861           |

Pagal VRLK

|                                                                                                                    |      |      |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|------|-------|
| 1. Kriminalinis elementas, tęsiantis nusikalstamą veiklą                                                           |      | 2226 | 2226  |
| 2. Buv. Lietuvos policijos organuose anksčiau užregistruotos prostitutės ir iki šiol užsiiminėjančios prostitucija |      | 300  | 300   |
| Iš viso pagal VRLK medž.                                                                                           |      | 2526 | 2526  |
| Iš viso                                                                                                            | 2311 | 8076 | 10387 |
| 1. Pabėgėliai iš b. Lenkijos                                                                                       | 2250 | 2023 | 4273  |

Liet. TSR VALST. SAUGUMO LIAUDIES KOMISARAS,  
VALST. SAUGUMO VYR. MAJORAS (GLADKOV)

*FST CA, f. 3-os, ap. 8, b.44, p. 219–220. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 80. Žinios apie Lietuvos TSR, Latvijos TSR ir Estijos  
TSR VSLK turimus antitarybinio ir socialiai svetimo  
elemento duomenis. 1941 m. birželio 5 d.**

Žinios  
apie Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR VSLK turimus antitarybinio  
ir socialiai svetimo elemento duomenis

| Apskaitos kategorija                                                                   | VSLK duomenys   |                 |                | Iš viso |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|-----------------|----------------|---------|
|                                                                                        | Lietuvos<br>TSR | Latvijos<br>TSR | Estijos<br>TSR |         |
| K/r partijų ir a/t nac. organizacijų dalyviai                                          | 1170            | 3800            | 1470           | 6440    |
| Buv. slap. policijos darbuotojai, žandarai, policijos ir kalėjimų prižiūrėtojų vadovai | 868             | 585             | 670            | 2123    |
| Dvarininkai, fabrikantai, aukš. burž. valst. aparato valdininkai                       | 1925            | 919             | 2100           | 4944    |
| Buv. karininkai ir baltagvardiečiai                                                    | 284             | 316             | 425            | 1025    |
| Kriminalinis elementas                                                                 | 1288            | 2180            | 691            | 4159    |
| Prostitutės                                                                            | 594             | 200             |                | 794     |
| 1, 2, 3 ir 4 punktuose išvardintų šeimų nariai                                         | 3475            | 6600            | 8900           | 18975   |
| K/r nac. organizac. dalyv. šeimos nariai, kurių galvas nuteisti AB                     | 114             | 150             | 195            | 459     |
| K/r nac. organizac. dalyv. šeimos nariai, kurių galvos slapstosi                       | 3               | 100             | 20             | 123     |
| Repatriacijos tvarka atvykę iš Vokietijos                                              | 130             | 150             |                | 280     |
| Vokiečiai, užsiregistravę, bet atsisakę išvykti į Vokietiją                            | 73              |                 |                | 73      |
| Iš viso                                                                                | 9924            | 15000           | 14471          | 39395   |

Pastabos:

- Žinios: Lietuvos TSR – VI/3 dienos. Latvijos ir Estijos TSRS – V/26 dienos.
- Latvijos TSR 10-oje skiltyje įtraukti ir vokiečiai, atsisakę išvykti į Vokietiją.
- Estijos TSR 5-oje skiltyje įtrauktos prostitutės.

TSRS VSLK 3-ios vald. 4-o skyriaus 3-o poskyrio viršininkas  
Valst. saugumo vyr. leitenantas RUDAKOV

RFVA, f. r-9479, ap. 1, b. 87, p. 189. Originalas rusų kalba.

Paskelbta: Сталинские депортации. 1928–1953. М., 2005, с. 217-218.

**Nr. 81. Suvestinė apie pasiruošimo deportacijai iš Lietuvos TSR  
eigą 1941 m. birželio 6 dienos duomenys**

VI/7. Laikas 2–50 iš Kauno

Lietuvos TSR 41 m. – VI/6 d.

|                                                           | Reikia<br>suimti | Reikia<br>išstremti | VISO  |
|-----------------------------------------------------------|------------------|---------------------|-------|
| Punktas 1                                                 | 1245             |                     | 1245  |
| Punktas 2                                                 | 487              |                     | 487   |
| Punktas 3                                                 | 629              |                     | 629   |
| Punktas 4                                                 | 106              |                     | 106   |
| Punktas 5                                                 |                  | 2751                | 2751  |
| Punktas 6                                                 |                  | 948                 | 948   |
| Punktas 7                                                 |                  | 1890                | 1890  |
| Punktas 8                                                 |                  | 228                 | 228   |
| Punktas 9                                                 |                  | 121                 | 121   |
| Punktas 10                                                | 58               | 60                  | 118   |
| Viso pagal VSLK medžiagą                                  | 2525             | 5998                | 8523  |
| Punktas 11                                                |                  | 300                 | 300   |
| Punktas 12                                                | 2596             |                     | 2596  |
| Viso pagal VRLK medžiagą                                  | 2596             | 300                 | 2896  |
| Iš viso                                                   | 5121             | 6298                | 11419 |
| Pabėgėliai iš b. Lenkijos                                 | 2250             | 2023                | 4273  |
| Pagal VSLK ir VRLK duomenis, įskaitant pabėgėlius<br>VISO | 7371             | 8321                | 15692 |

*FST CA, f. 3-os, ap. 8, b. 44, l. 338. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 82. Suvestinė apie pasiruošimo eigą deportacijai iš Lietuvos  
TSR 1941 m. birželio 8 d.**

Pažyma  
apie kontrrevoliucinio ir antitarybinio elemento apskaitą  
Lietuvos respublikoje

1941 m. birželio 8 d. 24 val.  
(„24 val.“ parašyti ranka)

| Eil.<br>Nr. | Kategorija                                                                                                                                                                                                         | Reikia<br>suimti | Ištremti<br>priklauso |
|-------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|-----------------------|
| 1.          | Aktyvūs kontrrevoliucinių, antitarybinių, nacionalistinių, baltagvardiečių organizacijų nariai ir dalyviai                                                                                                         | 1950             |                       |
| 2.          | Buvę slaptosios policijos darbuotojai, žandarai, buvusių policininkų bei kalėjimo prižiūrėtojų vadovai, o taip pat eiliniai policininkai ir kalėjimo prižiūrėtojai, prieš kuriuos yra kompromituojančios medžiagos | 600              |                       |
| 3.          | Buvę stambūs dvarininkai, fabrikantai ir stambūs buvę valstybės aparato valdininkai                                                                                                                                | 823              |                       |
| 4.          | Buvę lenkų, latvių, lietuvių ir estų, baltosios bei kitų armijų karininkai, prieš kuriuos yra kompromituojančios medžiagos                                                                                         | 106              |                       |
| 5.          | Nurodytų 1 p. šeimų nariai                                                                                                                                                                                         |                  | 4336                  |
| 6.          | Nurodytų 2 p. šeimų nariai                                                                                                                                                                                         |                  | 1290                  |
| 7.          | Nurodytų 3 p. šeimų nariai                                                                                                                                                                                         |                  | 2124                  |
| 8.          | Nurodytų 4 p. šeimų nariai                                                                                                                                                                                         |                  | 234                   |
| 9.          | Kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos narių, kurių galvos nuteistos AB                                                                                                                     |                  | 121                   |
| 10.         | Asmenys, repatriacijos tvarka atvykę iš Vokietijos, o taip pat vokiečiai užsirašę repatriacijai į Vokietiją bei atsisakę išvykti ir prieš kuriuos yra kompromituojančios medžiagos                                 | 64               | 93                    |
|             | VISO pagal VSLK medžiagą                                                                                                                                                                                           | 3543             | 8198                  |
| 11.         | Buv. Latvijos, Lietuvos, Estijos policijų organų užregistruotos prostitutės iki šiol užsiimančios prostitucija                                                                                                     |                  | 300                   |
| 12.         | Kriminaliniai elementai                                                                                                                                                                                            | 2398             |                       |
|             | Viso pagal VRLK medž.                                                                                                                                                                                              | 2398             | 300                   |

|                                 |      |      |
|---------------------------------|------|------|
| Iš viso                         | 5941 | 8498 |
| Pabėgėliai iš buvusios Lenkijos | 2250 | 2023 |

Pastaba: Pagal 10 p. skaičius numatytas suimti ir ištremti sumažėjo, peržiūrėjus LTSR VSLK KRS bylas.

*FST CA, f. 3-os, ap. 8, b. 44, l. 227–228. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 83. „Išvadavimo Agitacijos Štabo Lietuvoje“ atsišaukimas**

ADOLF HITLER

Išvadavimo Agitacijos Štabas Lietuvoje

ATSIŠAUKIMAS

Broliai, sesės Lietuviai ir visi kiti piliečiai. Visi kaip vienas kovokim prieš parazitus žydus. Būkim pasiruošę ir momentui esant kad visi padėtumėm parašutinkams ir kitoms dalims įeiti kuo lengviau, mes turim būti pasiruošę šiems mėnesiams, tikrai būsim išvaduoti iš žydiškų pančių, trenks perkūnas į žydišką konstituciją, subyrės parazitai. Nuplaus lietutis ir vėl sužydės graži Lietuva. Suskambės mūsų brangus himnas, gražios Lietuviškos dainos. Tada galėsime kurti vėl naują gražų gyvenimą, tikrą brolišką, ne žydišką, ne melagingą, žadėjo apsaugoti, globoti, o padarė tikrą vergiją. Kur mūsų vytiš, kur tas brolių kraujas, kur liejo dėl mūsų brangios tėvynės išvadavimo, dėl mūsų gerovės. Dar motinoms širdys nėra užgijusios, o šiandien kur mūsų broliai eina, žydus ginti ir savo kraują lieti dėl žydiškos gerovės, o dėl mūsų brolių pančius kalti. Visi paskolas duoda ką didesnes, kad žydai galėtų tave paminti, išnaudoti. Gana to, broliai, sesės, mūsų brolių, sesių kraujas šaukiasi pagalbą – ką darote? Ar jūs pamiršote savo gimines, savo brolius, kurie prieš keletą metų iškovojo laisvę, o mes pardavėme žydams. Atbuskim visi, gerai įsiklausykim, ar gamta yra tokia kaip buvus, ar tie paukšteliai čiulba taip, kaip čiulbėjo, tik girdisi mūsų brolių rauda ir šaukimas, kad gelbėtumės iš žydų. Broliai, sesės, mes turim padėti visi mūsų broliams, kurie neboja savo gyvenimo, bet pasiaukoja dėl mūsų išvadavimo. Tad mes būkim pasiruošę, kaip jie įžengs su Hitlerio pagalba, pas mus turi būti taip sutvarkyta, kad nekaltų žmonių aukų nebūtų, kad nei vienas nepakeltumėm rankos prieš savo brolius, bet surašyti žydams pasidavėlius, jie neturi nei vienas pasprukti, nes jie yra didesni išgamos, kad jie deda pančius savo broliams ir žudo, kiek išveža, ar tuos buržujus? Ne, tai vis tuos, kurie kovoja ir dirba dėl mūsų gerovės. Kurie pinigų išieškojo, tie šiandien dar sėdi kalėjime. Bet tie, kurie mato, kad jo vaikeliai neturi pieno lašo, duonos kąsnio, pasakys kokią žodelį, tai ir dingsta. Kas ką padaro, tie pasidavėliai žydams, tokie visi turi būti žinomi. Jie ir yra žinomi, tad visi turim veikti, dirbti. Broliai, sesės, kieno yra įstoję broliai į žydišką smogikų miliciją. Kas yra tikras lietuvis, tas supras ką jis turi daryti, pamesti jau vėlu, tai dirbkite. Suraši-

nėkit, kurie yra tikri žydiški šunys, kad galėtų jiems taip atsilyginti, kaip jie yra užsipelnę.

Tad visi kaip vienas šaukim! Lai gyvuoja mūsų išvadautojas ADOLFAS HITLERIS.

Lai gyvuoja Hitlerizmas.

Lai gyvuoja mūsų tėvynė Lietuva.

Lai gyvuoja Vytis – mūsų Herbas.

Sekite, gausite nurodymus, bus pranešta, kada bus ta laiminga diena, kada trenks perkūnas į žydišką konstituciją.

1941 m. birželio 8 d.

*LCVA, f. R-756, ap. 6, b. 555, l. 3. Originalas. (Kalba netaisyta).*

*Kn.: Truska L. Vareikis V. Holokaustas prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004. P 244.*



**Nr. 84. TSRS VRLK ir TSRS VSLK aiškinamasis raštas apie trėmimo iš Pabaltijo respublikų išankstinio pasiruošimo rezultatus. 1941 m. birželio 10 d.**

Drg. Berija L.P., TSRS VRLK, Maskva  
Kopija: TSRS VSLK drg. Kobulovui

Pranešame preliminarious pasiruošimo VRLK–VRVS operacijai Pabaltijo respublikose rezultatus:

1. Įtraukta įskaiton ir suėmimui įforminta asmeninių bylų. Viso:

|                                                                      | Estija | Latvija | Lietuva           |
|----------------------------------------------------------------------|--------|---------|-------------------|
| K-r nac. ir kitų organizacijų aktyvių narių                          | 1247   | 2454    | 2011              |
| Buv. policijos, žandarmerijos tarnautojų ir kt.                      | 527    | 484     | 646               |
| Buv. stambūs dvarininkai, kapitalistai ir valst. aparato valdininkai | 1186   | 921     | 872               |
| Buv. karininkai                                                      | 245    | 211     | 106               |
| Kriminaliniai elementai                                              | 506    | 851     | 2296              |
| IŠ VISO:                                                             | 3668   | 4921    | 8245 <sup>1</sup> |

Be to, Lietuvoje areštuoti numatyta 2314 pabėgėlių iš buv. Lenkijos.

Viso numatyta ištremti 25 779 žmonės.

VSLK–VRLK apskričių skyriuose darbas išsiaiškinant kontingentą tęsiamas.

2. Visos operacijos priemonės derinamos su Latvijos, Lietuvos ir Estijos KP(b) CK. Mūsų siūlymu CK priėmė sprendimus apie operatyvinių štabų steigimą, apie paruošiamąsias priemones, dėl partijos apskričių komitetų ir sekretorių paramos ir pagalbos apskričių operatyvinėms trejulėms.

3. Apie numatomą operaciją informuoti apygardos, armijų ir Baltijos laivyno vadai. Taip pat paprašyta 5 dienas iki operacijos stambiuose miestuose ir gyvenvietėse organizuoti patruliavimą, sustiprinti svarbių pramonės objektų apsaugą, suaktyvinti budinčių karių budrumą.

Taip pat susitarėme dėl būtino mūsų reikmėms autotransporto skyrimo.

4. Duoti nurodymai g-kelių viršininkams apie kontingentui reikalingų riedmenų paruošimą bei įrengimą.

<sup>1</sup> Į viso numatytų areštuoti Lietuvoje skaičių klaidingai įtraukta 2314 pabėgėlių iš Lenkijos. Teisingai 5931.

5. Ruošiama VSLK–VRLK operatyvinės sudėties apskaita, siekiant operatyvininkus įtraukti į operaciją, atsižvelgiant į vietines galimybes ir pasitelkiant VRLK kariuomenę.

6. Reikia pažymėti, daugelio gyvenviečių, kuriose gyventojų skaičius neviršija 2000 žmonių, neišsamiai atlikta kontingento apskaita, nes ten nėra etatinių VSLK–VRLK darbuotojų.

Remiantis tuo, kas išsakyta, mes norėjome pasiūlyti, kad Jūs operacijai patvirtintumėte š. m. birželio 12 d., tačiau diena Lietuvos TSR sutampa su didele bažnytine „Dievo kūno“ švente, todėl manome tikslingą operaciją vykdyti naktį iš š. m. birželio 13 į 14.

Laukiam Jūsų nurodymų.

SEROV  
ABOKUMOV.<sup>1</sup>

1941 m. birželio 10 d.

*FST CA, f. 3-os, ap. 8, b. 44, l. 53–54. Kopija rusų kalba.*

<sup>1</sup> Taip tekste.

**Nr. 85. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas dėl kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos „Lietuvos gynybo gvardija“ bylos. 1941 m. birželio 10 d.**

1941 m. gegužės 19 d. agentas „Upelis“ atsiuntė pranešimą, kad jį vaistinių žolelių prekeivis Rumbinas Steponas, gimęs 1902 m., lietuvis, gyvenantis Kaune, Skuodo g. Nr. 38, po neilgo paruošimo užverbavo į kontrrevoliucinę sukilėlių-diversantų teroristinę organizaciją „Lietuvos gynybo gvardija“.

Agento „Upelio“ verbavimo metu dalyvavo Rumbino buto kaimynas Limantas Petras, gimęs 1911 m., buvęs Šaulių sąjungos narys, kuris po kelių dienų agentą „Upelį“ supažindino su aukščiau nurodytos organizacijos nariu Limantu Steponu, gimusiu 1915 m., vairuotoju.

Rumbinas agentą „Upelį“ supažindino su organizacijos įstatais, kuriuose parašyta:

*„Lietuvos gynybo gvardija“ vienija lietuvius į nepartinę, kultūrinę, politinę, karinę, slaptą ir disciplinuatą organizaciją.*

*Organizacijos šūkis: „Dievui garbė ir tėvynei laisvė“.*

*„Lietuvos gynybo gvardijos“ himnas yra lietuvių tautinė giesmė.*

*Gvardijos ženklas: Lietuvos herbas.*

*Gynybo gvardijos tikslai:*

*telkti lietuvius į gynėjų gretas, aukotis vardan Lietuvos;*

*sėkmingai ir ryžtingai kovoti prieš lietuvių tautos asimiliaciją, pavergimą ir naikinimą;*

*nepalaujamai kovoti už lietuvių tautos laisvę ir nepriklausomybę;*

*už lietuvišką kultūrą, už katalikybę ir privatinę nuosavybę.*

*Gvardijai vadovauja vyriausiasis gynybo gvardijos vadas ir jo pavaduotojai, po to vyriausiosios tarybos nariai, kurie privalo būti parengti, o esant reikalui veikti.*

*Gvardijos vadovybės pareigos:*

*rengti kultūrai, politinius ir karinius kadrus; palaikyti nuolatinę ryšį su žemutinių organizacijų vadovais ir gvardijos nariais;*

*rūpintis ginklų tiekimu gvardijos nariams, ginti Lietuvos ir kitų valstybių interesus.<sup>1</sup>*

*Gvardijos nariais gali būti lietuviai, vyrai ir moterys, vyrai ne jaunesni 18 metų, o moterys 17 metų. Gvardijos narių pareigos:*

*būti narsiu, drausmingu ir atkakliu lietuviu, pasiruošusiu aukotis, negailėdamas net savo gyvybės, Lietuvos labui;*

*demaskuoti Lietuvos priešus: bolševikus, ypač žydus, sekti juos, kovoti su jais visomis priemonėmis.*

*Gynybo gvardijos smogiamosios dalies narių pareiga įsisavinti karinę techniką: susipažinti su įvairiomis ginklų rūšimis, su sprogstamosiomis medžiagomis.*

*Įsigyti ginklų, sprogmenų, radijo siųstuvų. Griežtai ir punktualiai vykdyti organizacijos vadovybės užduotis.*

*Mirties būrio nariai atlieka visas organizacijos smogiamosios dalies įpareigojimus. Vadovybės nurodymu vykdo mirties nuosprendžius išdavikams ir pikčiausiems Lietuvos priešams.*

*Mirties būrio nariai turi būti patys drąsiausi organizacijoje, nes jiems suteiktas Lietuvos garbės didvyrio vardas.*

*Kiekvienas gvardijos narys, išdavęs priešui paslaptis arba jos narius baudžiamas mirties bausme.*

*Mirties tribunolą sudaro vyriausiasis vadas ir jo pavaduotojai bei du tarybos nariai.*

*Visi gvardijos nariai duoda tokio turinio priesaiką:*

*(prisieikiantieji nariai priklaupia ant dešinio kelio ir pakelia dešinę ranką į viršų).*

*„Stodamas į Lietuvos gynybo gvardiją, prisiekiu dievui ir lietuvių tautai visomis jėgomis tarnauti ir aukotis Lietuvai, mūsų tėvynei, kovoti ir ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, už lietuvių katalikišką kultūrą; prisiekiu būti blaivas, rimtas, doras, draugiškas, sąžiningas ir atkaklus lietuvis, budriai ir drausmingai vykdyti „Lietuvos gynybo gvardijos“ įstatus, jos vadovybės įsakymus ir nurodymus.*

*Prisiekiu neišduoti paslapties ir gvardijos narių, tardymo arba teismo atveju neprisipažinti ir nieko neišduoti, net jeigu grasintų kankinimais arba garbinga mirtimi.*

*Dieve, duok man stiprybės ir drąsos viską įvykdyti iki mirties – amen“.*

Pasakę priesaikos tekstą, nariai paspaudžia vienas kitam dešinę ranką ir bučiuoja priesaikos tekstą.

Š.m. birželio 3 d. 107-jo pasienio būrio ruože, bandydami nelegaliai pereiti sieną iš Vokietijos į Lietuvos TSR buvo sulaikyti du pažeidėjai, kurie sulaikymo metu ginklu pasipriešino, todėl vienas buvo nušautas, o kitas du kartus sužeistas į dešinę ranką.

<sup>1</sup> Taip tekste.

Siena pereiti bandė:

1. Abromaitis Pranas, gimęs 1902 m. Marijampolės apskrityje, lietuvis, iš valstiečių, nuo 1923 iki 1924 m. Lietuvos kariuomenės jaunesnysis karininkas. 1935 m. Marijampolės teismas jį nuteisė dviems metams kalėti.

2. Gavėnas Vitalijus, gimęs 1922 m. Marijampolės apskrityje, Kauno komercijos mokyklos moksleivis, buožės sūnus.

Abromaitis sulaikymo metu buvo nušautas, o Gavėnas du kartus sužeistas į dešinę ranką.

Pas pažeidėjus rasti 5 pistoletai, 122 šoviniai, 3 „Mils“ granatos, skystis pėdsakams laistyti, siekiant pasislėpti nuo paieškos šunų ir 4020 rublių.

Tardymo metu Gavėnas paaiškino:

*„Lietuvos TSR teritorijoje sukurta kontrrevoliucinė organizacija siekia su Vokietijos pagalba nuversti tarybų valdžią ir sukurti fašistinę valstybę Lietuvos teritorijoje.*

*Šios organizacijos nariais gali būti tik priešiška tarybų valdžiai nusiteikę lietuviai.*

*Aš nežinau, kur yra centras ir kas jos vadovai, nes ši organizacija labai įslaptinta.*

*Šios organizacijos narys žino tik tą asmenį, kuris jį užverbavo.*

*Naujai užverbuotam organizacijos nariui skiriama užduotis užverbuoti naujus narius iš priešiška tarybų valdžiai nusiteikusių pažįstamų.*

*1941 m. gegužės 13-14 dienomis į organizaciją mane užverbavo Rumbinas Steponas, gyvenantis Kaune Skuodo g. 38.*

*Šiuo metu Rumbinas yra Vokietijoje, į kurią 1941 m. gegužės 24 d. mes nuėjome kartu.*

*Perėję sieną Vokietijos teritorijoje mes prisistatėme į pasienio postą. Su vokiečiais kalbėjosi Rumbinas. Iš pasienio posto mes buvom nukreipti į Suvalkų miesto gestapą, iš ten mus nusiuntė į Punksko miestą, kur mus užverbavo gestapas vykdyti šnipinėjimo užduotis Lietuvos TSR teritorijoje“.*

*(iš 1941 m. 06.03. Gavėno tardymo protokolo)*

Iš pažeidėjo paimto susirašinėjimo nustatyta, kad LTSR VSLK kontržvalgybos atskleista kontrrevoliucinė sukilėlių diversinė-teroristinė „gvardija“ palaiko ryšius su vokiečiais ir pagal jų užduotį ruošia kadrus Lietu-

vos TSR teritorijoje ginkluotam pasipriešinimui prieš Raudonąją armiją, kilus karui tarp Vokietijos ir TSRS.<sup>1</sup>

Organizacija sukurta griežtai pagal Lietuvos administracinę padalijimą (pagal apskritis, miestus, valsčius ir apylinkes).

Pavyzdžiui:

Vilniaus apskrities valdybai pavaldus Vilniaus miestas, Vilniaus, Trakų ir Ukmergės apskritys.

Švenčionių apskrities valdybai – Švenčionių ir Zarasų apskritys.

29-as šaulių teritorinis korpusas.

Kauno apskrities valdybai – Kauno miestas ir apskritis.

Marijampolės apskrities valdybai – Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių, Alytaus ir Seinų apskritys.

Šiaulių apskrities valdybai – Šiaulių, Mažeikių, Telšių, Kretingos, Tauragės ir Raseinių apskritys.

Panevėžio apskrities valdybai – Panevėžio, Rokiškio, Biržų ir Kėdainių apskritys.

Organizacijos apskrities valdybos vadovybę sudaro 2-3 žmonės, kurie skiria miestų, kaimų, valsčių, įmonių ir įstaigų grupių vadovus. Grupių vadovai būna patikimi ir ginkluoti asmenys.

Visos organizacijos privalo aktyviai rinkti šnipinėjimo pobūdžio žinias: apie Raudonosios armijos judėjimą, ginkluotę, įtvirtinimo rajonus, maisto produktų sandėlių vietą, naujai statomas karines gamyklas.

Vokiečių kariuomenės perėjimas per sieną į Lietuvos TSR teritoriją bus signalas pradėti sukilimą.

Organizacijos nariai TSRS ir Vokietijos karo metu privalės atlikti šiuos uždavinius:

1. Suimti visus komisarų ir kitus aktyvius komunistus.
2. Nuginkluoti ir suimti raudonąją miliciją ir VPV agentus, pasipriešinimo atveju juos likviduoti.
3. Užimti komunistų partijos centrus, tačiau archyvų nenaikinti.
4. Priversti žydus išvykti iš šalies.
5. Išlaisvinti politinius kalinius, ginti juos nuo išvežimo į Rusijos gilumą.
6. Neleisti naujų areštų.
7. Užimti įstaigas, įmones, stotis, paštą, telegrafą ir centro bei provincijos stambiausius prekių sandėlius,
8. Saugoti nuo besitraukiančių bolševikų turtą.

<sup>1</sup> Žemiau išdėstyti paimti dokumentai liudija, kad į Lietuvos TSR VRLK organų rankas pateko kartu ir Lietuvos aktyvistų fronto 1941 m. kovo 24 d. „Lietuvai išlaisvinti nurodymai“. Žr. dokumentas Nr. 26.

9. Nutraukti telefono, telegrafo ir elektros laidus, nejudinant stulpų.  
10. Tarybinės kariuomenės užnugaryje naikinti geležinkelius ir plentus, nenaikinant svarbiausių tiltų.

11. Tarybinei kariuomenei traukiantis, tuos pačius objektus pagal galimybę saugoti.

12. Turint stambias pajėgas, pavyzdžiui, lietuvišką korpusą, nuginkluoti stambius tarybinės kariuomenės dalinius, kelti paniką.

Iš pažeidėjo paimto antrojo dokumento paaiškėjo, kad kontrrevoliucinės-teroristinės organizacijos vadovais yra šie asmenys:

pulkininkas Jakštys,  
pulkininkas Grigiškis,  
leitenantas Mickevičius,  
advokatas Plokščius,  
Revidas,  
studentas Jasiulaitis.  
sportininkas Geležiūnas,  
generolas Reklaitis,  
generolas Pečas.

Iš dokumento paaiškėjo, kad aktyviais organizacijos nariais yra šie asmenys:

Šiauliuose: nuovados viršininkas Jaras, advokatas Gabaliauskas; Mažeikių apskrityje: Belasforas, veterinaras Valančius; Rokiškyje: Gavėnas, Vitkauskas Klemenas; Vilkaviškyje: Jankauskas Pankratijus; Vilniuje: Pežionis, Umraininas Kazys; Vilniaus apskrityje (Pabradė): Knyva Petras; Utenos apskrityje (Daugailių miestelis): Tarulis, Šlepetis; Kaune: Balsytė Ona.

Kauno apskrityje: Vilkas, Buzas Jonas, generolas Bikauskas Gilvydas, Biržinskas Benediktas, Ambražiūnas, Juškevičius, Kavaliauskas;

Alytuje: Prapelenis Pranas, meteorologijos biuras;

Šiaulių apskrityje: banko vedėjas, Vaitekūnas, Čakas Antanas, Lokušiūnas;

Biržų apskrityje: generolas Ladiga;

Kretingos apskrityje (Tabausiai): Limantas, Vizbaraitė, ir kiti 86 žmonės.

Iš pažeidėjo paimtus dokumentus patvirtino LTSR VSLK Kontrrevoliuciniame skyriuje turimi agentūriniai duomenys apie Lietuvos TSR teritorijoje esamą išsišakojusią kontrrevoliucinę sukilėlių diversinę-teroristinę organizaciją.

Byloje suimti:

Limantas Petras, Salianicos sūnus, gimęs 1911 m., Kauno klinikos darbininkas, buvęs Šaulių sąjungos narys;

Limantas Steponas, Kasparo sūnus, gimęs 1915 m., Kauno autobusų vairuotojas, buvęs šaulys ir klaidpėdėtis-fašistas;

Rumbinienė Marija, gimusi 1909 m., vokiečių žvalgybos rezidento ir sukilėlių organizacijos vado, nelegaliai pasitraukusio į Vokietiją, Rumbino žmona;

Jankauskas Alfonsas, gimęs 1915 m., buvęs policininkas;

Revidas Liudas, Veroniko sūnus, gimęs 1910 m., buvęs Šaulių sąjungos narys, policininkas.

Jie pripažino, kad priklauso kontrrevoliucinei organizacijai, tačiau kol kas išsamių parodymų nedavė.

Birželio 7 d. tardomas suimtas Revidas paaiškino:

*Š. m. vasario pabaigoje ar kovo pradžioje Rumbinas Steponas mane užverbavo į kontrrevoliucinę organizaciją „Lietuvos gynimo gvardiją“.*

*Prieš kalbėdamas apie mano verbavimą į organizaciją, aš privailau pasakyti, kad Rumbinas iki verbavimo žinojo mano antitarybines nuotaikas, taip pat žinojo, kad tarnavau policijoje.*

*Rumbinas, mane užverbavęs, davė užduotį verbuoti į organizaciją naujus narius, iš kurių aš turėjau sudaryti 15 žmonių grupę.*

*Į organizaciją reikėjo verbuoti grandinėls principu, t.y. nuo vieno prie kito, kad grupėje naujai užverbuotas žmogus pažintų tik savo verbuotoją. Be to, Rumbinas pasiūlė man sudaryti pažįstamų komunistų ir voldemarininkų sąrašus, taip pat rinkti šnipinėjimo žinias apie Raudonąją armiją.*

*Apytikriai po savaitės aš į organizaciją užverbavau buvusį policininką Sokolauską. Jis davė priesaiką, ir aš jam skyriau užduotį taip pat sukurti 15 žmonių grupę. Daviau popieriaus juosteles, ant kurių buvo užrašyti numeriai nuo 1 iki 15, kurie reišė kiekvieno įeinančio į kontrrevoliucinę organizaciją asmeninį numerį.*

*Iš pokalbio su Rumbinu Steponu man žinomi šie organizacijos dalyviai:*

*Rumbinas Steponas, vienas iš organizacijos vadovų. Jis susijęs su organizacijos kariniu štabu;*

*generolas Bikauskas Galvydis, buvęs dvarininkas; generolas Reklaitis, generolas Ladiga; advokatas Kliukštis.*

*Kitą dieną po mano paskutinio susitikimo su Rumbinu, kai jis išvyko į Vokietiją, į mano butą atėjo pažįstamas buvęs policininkas Jankauskas Alfonsas. Mums kalbantis, jis pasakė, kad Rumbinas jam skyrė užduotį verbuoti buvusius Lietuvos kariuomenės karininkus ir su slaptažodžiais „Indas“ ir „Gau-rila“ kreiptis į karinio štabo narius.*

*Pasak Rumbino, „Lietuvos gynimo gvardijos“ įstatus pašventino arkivyskupas Skvireckas“.*

Siekiant likviduoti esančią Lietuvos TSR teritorijoje kontrrevoliucinę sukilėlių diversinę-teroristinę organizaciją, manome: būtina suimti visus nurodytos organizacijos narius, išaiškintus tardymo metu ir kurie yra minimi iš valstybinės sienos pažeidėjų paimtuose užrašuose.

Priedai:

1. „Lietuvos gynimo gvardijos“ įstatai.
2. 1941 m. birželio 3 d. paimto iš sulaikyto valstybinės sienos pažeidėjo Gavėno Vitalijaus dokumento vertimas.
3. Rasto pas Abromaitį (nušautas pereinant sieną) dokumento, asmeniškų Rumbino užrašų (pastabų) vertimas.

LTSR valstybės saugumo liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyresnysis majoras Gladkov,  
LTSR VSLK KRS viršininkas, valstybės saugumo kapitonas Černonebov

*Кн.: Прибалтика под знаком свастики (1941-1945): Сборник документов. М., 2009. С. 113-119.*

**Nr. 86. TSRS VSLK 2-ojo skyriaus viršininko Borščevo  
aiškinamasis raštas apie darbą pagal agentūrines bylas  
„Diversantai“ ir „Gvardija“. 1941 m. birželio 11 d.**

VSLK 2-os Valdybos operatyvinė grupė, atvykusi į Lietuvą dirbo prie „Diversantai“ ir „Gvardija“ agentūrinių bylų, išaiškino kontrrevoliucinę sukilėlišką organizaciją, kuri veikė pagal vadinamo Škirpos vyriausybės ir pabėgusio į Vokietiją buvusios lietuviškos armijos vyriausiojo vado Raštikio užduotis.

Vokietijos karinio žygio prieš TSRS metu organizacijos dalyviai turėjo suteikti ginkluotą pagalbą vokiečių kariuomenei.

Rudys, vienas iš šios organizacijos vadovų, apklausiamas priminė savo ryšius su „škirpiniu“ centru, papasakojo, kad įvairiu laiku organizacija iš Vokietijos sulaukė transporto su ginklais (500 pistoletų). Š. m. birželio 3-4 dienomis iš Vokietijos pusės kertant sieną vienas pažeidėjas nušautas, kitas sužeistas.

Pas sužeistąjį rastas netrumpas (daugiausia) lietuviškosios kariuomenės kariškių, pas kuriuos ir buvo siunčiami sulaikyti agentai, sąrašas.

Per tardymą nustatyta, kad šiuo metu Vokietijoje yra vienas iš aktyvių organizacijos „Gvardija“ narių Rumbinas, kuris užsienio lietuvių centrui teikia paslaugas, organizuojant sukilimą Lietuvos TSR.

Šiomis dienomis Rumbinas turi grįžti į Kauną. Priemonės jį sulaikyti paruoštos.

Šioje byloje areštuoti 7 žmonės, numatyta suimti 24 žmonės.

Siekiant greičiau atskleisti kontrrevoliucinį pagrindį Lietuvos TSR bei paspartinti tardymą, prašau Jūsų leidimo komandiruoti į Lietuvą kvalifikuotų tardytojų grupę.

TSRS VSLK 2-os Valdybos viršininko pavaduotojas,  
valstybės saugumo vyr. majoras Borščev

FST CA

*Кн.: Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне: Сборник документов. М. 1995. Т. 1. Кн. 2. С. 218-219.*



**Nr. 87. Pažyma apie 1941 m. birželio 11 dienos pasiruošimo eigą deportacijai iš Lietuvos TSR duomenimis**

Pažyma  
apie kontrrevoliucinio ir antitarybinio elemento apskaitą  
Lietuvos respublikoje

1941 metų birželio 11 d. duomenys

| Eil. Nr. | Kategorija                                                                                                                                                                                                               | Reikia suimti | Reikia iškelti |       |
|----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|----------------|-------|
| 1.       | Aktyvūs kontrrevoliucinių organizacijų nariai ir antitarybinių, nacionalistinių, baltagvardiečių organizacijų dalyviai                                                                                                   | 2311          |                | 2311  |
| 2.       | Buvusieji slaptosios policijos darbuotojai, žandarai, buvusių policininkų ir kalėjimo prižiūrėtojų vadovai, o taip pat eiliniai policininkai ir kalėjimų prižiūrėtojai, apie kuriuos turima kompromituojančios medžiagos | 790           |                | 790   |
| 3.       | Buvę stambūs dvarininkai, stambūs fabrikantai ir buvę valstybės aparato stambūs valdininkai                                                                                                                              | 799           |                | 799   |
| 4.       | Buvę lenkiškos, lietuviškos, latviškos ir estiškos, baltosios ir kt. armijų karininkai apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos                                                                                     | 74            |                | 74    |
| 5.       | Nurodytų 1-m p. šeimos nariai                                                                                                                                                                                            |               | 5863           | 5863  |
| 6.       | Nurodytų 2-m p. šeimos nariai                                                                                                                                                                                            |               | 1908           | 1908  |
| 7.       | Nurodytų 3-m p. šeimos nariai                                                                                                                                                                                            |               | 3021           | 3021  |
| 8.       | Nurodytų 4-m p. šeimos nariai                                                                                                                                                                                            |               | 162            | 162   |
| 9.       | Kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos, kurių galvos nuteistos AB                                                                                                                                 |               | 121            | 121   |
| 10.      | Repatriacijos tvarka iš Vokietijos atvykę asmenys, o taip pat vokiečiai, užsirašę repatriacijai į Vokietiją, bet atsisakę išvykti ir apie kuriuos turima kompromituojančios medžiagos                                    | 78            | 128            | 206   |
|          | Pabėgėliai iš buvusios Lenkijos                                                                                                                                                                                          | 2250          | 2023           | 4273  |
|          | VISO pagal VSLK medžiagą                                                                                                                                                                                                 | 6302          | 13226          | 19528 |
| 11.      | Užregistruotos buv. Latvijos, Lietuvos, Estijos policijos organuose prostitutės ir iki šiol užsiimančios prostitucija                                                                                                    |               | 428            | 428   |
| 12.      | Kriminaliniai elementai                                                                                                                                                                                                  | 2296          |                | 2296  |
|          | VISO pagal VRLK medž.                                                                                                                                                                                                    | 2296          | 428            | 2724  |
|          | IŠ VISO                                                                                                                                                                                                                  | 8598          | 13654          | 22252 |

Pastaba: 4-e skiltyje nurodytas mažesnis asmenų skaičius paaiškinamas tuo, kad buv. lenkiškos armijos karininkai įtraukti į pabėgėlių skiltį.

OPERATYVINIO ŠTABO VIRŠININKAS  
Liet. TSR Valstyb. saug. liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyr. majoras (GLADKOV)  
Liet. TSR VRLK 2 skyriaus virš. pav., valstybės saugumo leitenantas  
(MEDVEDEV)

*FST CA, f. 3, ap. 8, b. 44, p. 233–234. Kopija; LYA, f. 135, p. 7, 1, p. 19–20. Kopija rusų kalba.*

*Skelbta: Maslauskienė N., Petraičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: pirmoji sovietinė okupacija (1940-1941) = Occupants and Collaborators: The First Soviet occupation (1940-1941) Vilnius, 2007, p. 306-307 (faksimilė)*

**Nr.88. TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro pav. Černyšovo  
raštas TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro pav.  
Serovui I. A. apie ešelonų paskirstymą iš Pabaltijo  
respublikų represuojamam kontingentui.**

Ryga –drg. Serovui  
drg. Abakumovui

IŠ LATVIJOS NUKREIPIAMI EŠELONAI

1. Krasnojarsko kraštas, į Krasnojarsko gel., Kamsko stotį – 1400 žm.
2. Kliukvenaja st., Krasnojarsko g-lio – 1200 žm.
3. Gliaden st., Krasnojarsko g-lio – 850 žm.
4. Ačinsko st. Krasnojarsko g-lio – 900 žm.
5. Bogotovo st., Krasnojarsko g-lio – 500 žm.
6. Jenisėjaus st. Krasnojarsko g-lio – 2050 žm.

Prostitučių:

7. Į Karagandos g-lio Osokarovskos st. – 135 žm.
8. Į karagandos g-lio Žaryk st. – 70 žm.
9. Į Karagandos g-lio Karagandos st. – 65 žm.
10. Į Karagandos g-lio Akmolinsko st. – 130 žm.

Vienių – šeimos galvos:

11. M-Kijevo g-lio Bobynino st. – 5000 žm.
12. Permės g-lio Solikamsko st. – kriminalinių nusikaltėlių – 805 žm.
13. Šiaurės g-lio Kuksos st. – 1100 žm.
14. Tomsko g-lio Novosibirsko st. – 2000 žm.

IŠ LIETUVOS TSR Į ALTAJIAUS KRAŠTĄ

15. Į Omsko g-lio Karasuko st. – 230 žm.
16. Į Omsko g-lio Slovgorodo st. – 710 žm.
17. Į Omsko g-lio Kulundos st. – 150 žm.
18. Į Omsko g-lio Kunino st. – 100 žm.
19. Į Omsko g-lio Čistoozernaja st. – 100 žm.
20. Į Omsko g-lio Buregi st. – 150 žm.
21. Į Tomsko g-lio Bijsko st. – 3940 žm.
22. Į Tomsko g-lio Barnaulo st. – 1970 žm.
23. Į Tomsko g-lio Altaisko st. – 645 žm.

24. Į Tomsko g-lio Rubcovkos st. – 402 žm.
25. Į Tomsko g-lio Jezd-Zonalnyj st. – 150 žm.
26. Į Tomsko g-lio Zacialnovo st. – 75 žm.
27. Į Tomsko g-lio Bajunovo st. – 125 žm.
28. Į Tomsko g-lio Pobedim st. – 100 žm.
29. Į Tomsko g-lio Pospelicho st. – 200 žm.
30. Į Tomsko g-lio Povalicho st. – 145 žm.
31. Į Tomsko g-lio Šipunovo st. – 210 žm.
32. Į Tomsko g-lio Lokaši st. – 250 žm.
33. Į Gorkio g-lio Kotlas st. – 3600 žm.

Prostitutės:

34. Į Orenburgo g-lio Mokato st. – 364 žm.
35. Į Maskvos-Donbaso g-lio Starobelovskio<sup>1</sup> st. – šeimos galvų – vie-  
nių – 6302 žm.
36. Į Kirovo g-lio Medvežja gora st. – kriminalinių nusikaltėlių – 1196  
žm.

IŠ ESTIJOS TSR:

37. Į Gorkio g-lio Kotelničio st. – 1600 žm.
38. Į Gorkio g-lio Šachunja st. – 300 m.
39. Į Gorkio g-lio Kirovo st. – 500 žm.
40. Į Gorkio g-lio Slobodskoje st. – 400 žm.
41. Į Gorkio g-lio Filonski st. – 300 žm.
42. Į Gorkio g-lio Vekanskaja st. – 300 žm.
43. Į Gorkio g-lio Muraši st. – 100 žm.
44. Į Gorkio g-lio Oriči st. – 100 žm.
45. Į Gorkio g-lio Jurja st. – 100 žm.
46. Į Gorkio g-lio Koparino st. – 100 žm.
47. Į Gorkio g-lio Piniur st. – 100 žm.
48. Į Gorkio g-lio Luza st. – 100 žm.
49. Į Tomsko g-lio N. Sibirsko st. – 700 žm.
50. Į Tomsko g-lio Čany st. – 1000 žm.
51. Į Tomsko g-lio Karagat st. – 1000 žm.
52. Į Promyšlenaja st. – 1000 žm.
53. Į Maskvos-Donbaso g-lio Starobelsko st. – šeimos galvų – vienių  
– 1930 žm.

<sup>1</sup> Taip tekste. Turi būti Starobelsko.

54. Į M. Kijevo g-lį Bobynino st. – vad vienišių – 1000 žm.

55. Į Permės g-lį Solikamsko st. kriminalinių nusikaltėlių – 472 žm.

G-lį važiavimo dokumentus įforminti į nurodytas paskyrimo st.

Įpareigokite ešelonų viršininkus kartą per parą pranešti TSRS VRLK pervežimų skyriui apie judėjimą kelyje.

ČERNYŠOV

Nr. 30/5698/016

1941 m. VI/13

*FST CA, f. 3, ap. 8, b.44, l.63-64. Kopija; RFVA, f.R-9479, ap.1, b.87, l. 101-101.*

*Paskelbta: Die Sowjetunion und Baltische Staaten. Berlin, (1941), s. 62-65; Сталинские депортации, 1928-1953, М., 2005. С. 220-222.*

**Nr. 89. TSRS VRLK potvarkis apie iš Pabaltijo respublikų deportuojamųjų maitinimo tvarką kelionės metu. 1941 m. birželio 14 d.**

#### TELEFONOGRAMA

VIDAUS REIKLAŲ LIAUDIES KOMISARO PAV. ABAKUMOVAS  
IŠ MASKVOS

Pranešu siunčiamo specialaus kontingento maitinimo tvarką kelionės metu.

Maitinimas pavestas g-lį bufetams, kurie užtikrins karštą maistą kartą per parą už 3 rub. žmogui, įskaitant 600 gr. duonos. Ešelonų viršininkams prašau išduoti atsiskaitymui grynais būtinas lėšas. Visos kelionės metu maitinimas kelyje bus vykdomas g-lį bufetuose priklausomai nuo maršrutų krypties šiose stotyse:

[...]¹ Pastaba: Šiuos maitinimo punktus būtina įteikti kiekvienam ešlono viršininkui ir įpareigoti jį prieš 12 valandų telegrafu įspėti g-lį bufeto direktorius, nurodant ešlono Nr. ir būtinų pietų skaičių.

PASIRAŠĖ: ČERNYŠEV

Nr. – 30/5785/25

1941 m. birželio 14 d.

*FST CA, 3, ap. 8, b.44, l. 59-62. Kopija rusų kalba.*

¹ *Stočių sąrašas nepublikuojamas.*

**Nr. 90. Deportacijos iš Pabaltijo negalutinių duomenų suvestinė  
[1941 m. birželio 15 ar 16 d.d.]**

[1941 m. birželio 15 ar 16 d.d.]

Pabaltijo antitarybinio kontingento suplanuoto arešto  
ir suėmimo operatyvinio plano įvykdymo rezultatų

PALYGINAMIEJI DUOMENYS

|                       |                             | Estijoje | Latvijoje | Lietuvoje | Iš viso |
|-----------------------|-----------------------------|----------|-----------|-----------|---------|
| I. Planuota išvežti   | 1. Šeimų                    | 3435     | 3700      | 6333      | 13468   |
|                       | 2. Žmonių                   | 9596     | 15952     | 16479     | 42027   |
| II. Faktiškai išvežta | 1. Šeimų                    | 3211     | 4450      | 6728      | 14389   |
|                       | 2. Žmonių                   | 8932     | 14477     | 15519     | 38928   |
| III. Ne suimta        | 1. Šeimų                    | 224      |           |           |         |
|                       | 2. Žmonių                   | 664      | 14475     | 960       | 3099    |
| Iš jų:                | 1. Dėl ligos                | 170      | 349       | 145       | 664     |
|                       | 2. Nebuvo operacijos metu   | 347      | 412       | 389       | 1148    |
|                       | 3. Pasislėpė iki operacijos | 20       | 115       | 199       | 334     |
|                       | 4. Pabėgo per operaciją     | 1        | 6         | 26        | 33      |
|                       | Kitos priežastys            | 126      | 593       | 201       | 920     |

*FST CA, f. 100, ap. 6, b. 5, l. 170. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 91. TSRS GLK 3-ios valdybos aiškinamasis raštas apie  
22, 24 ir 29 teritorinių šaulių korpusuose antitarybinio  
elemento likvidavimo rezultatus. 1941 m. birželio 16 d.**

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI,  
3-jo rango valstybės saugumo komisarui  
draugui Merkulovui

22, 24 ir 29 teritorinių šaulių korpusuose likviduojant antitarybinį elementą, tarp buvusių karininkų, buvo numatyta suimti 1067 žmones. Suimta 908 žm., likusieji 159 žm. nesuimti, nes jų nebuvo daliniuose. Iš jų 34 žm. yra komandiruotėse, žiemos būstinėse – 14 žm. Anksčiau suimta ir demobilizuota 3 žm., nenustatyta 19 žm. Visi nesuimtieji, kai tik juos išaiškinsime, bus areštuoti.

[...]

TSRS GLK 3-ios valdybos viršininkas,  
valstybės saugumo majoras(parašas)

1941 m. birželio 16 d.  
Nr. 33412

FST CA, f. 3, ap. 8, b. 44, l. 139–140. Kopija rusų kalba.

**Nr.92. Pažyma apie VRLK ir VSLK organų nuostolius, patirtus deportacijos iš Pabaltijo respublikų metu. 1941 m. birželio 17 d.**

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO LIAUDIES KOMISARUI  
drg. MERKULOVUI

Per Pabaltijo antitarybinio kontingento likvidavimo operaciją žuvo 4, sužeisti – 4 mūsiškiai.

1. Žuvo inžinierius KONDRATJEVAS, mobilizuotas Rygos miest. aviagamyklos Nr.464 partaktyvistas (gamyklos technikinio aprūpinimo skyriaus viršininkas);

2. Lengvai sužeistas raudonarmietis SIROTA;

3. Lengvai sužeistas VSLK Aukštosios mokyklos kursantas SYPIN;

4. Nuginkluojant buvusius latviškojo teritorinio korpuso karininkus žuvo kapitonas GRABOVENKO, Atskirojo žvalgybos bataliono vadas;

5. Į kaktą lengvai sužeistas raudonarmietis BABKOV;

6. Žuvo milicijos apylinkės igaliojimo BERNAR;

7. Žuvo milicininkas DUMELS;

8. Sužeistas automobilio vairuotojas.

Visi, kurie pasipriešino suimti.

Antitarybino elemento suėmimo operacijos metu žuvo – 7, sužeisti – 4. Rygos m., 1941 m. VI. 17, 12 val.

*FST CA, f. 3, ap. 8, b.44, l. 145-146. Kopija rusų kalba.*

**Nr. 93. TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro V. N. Merkulovo paaiškinamasis raštas apie antitarybinio elemento suėmimo bei iškėlimo iš Pabaltijo respublikų operacijos rezultatus. 1941 m. birželio 17 d.**

1941 m. birželio 17 d.  
Visiškai slaptai  
Nr. 12288/m

VKP(b) CK p drg. Stalinui  
TSRS LKT – drg. Molotovui  
TSRS VRLK – drg. Berijai

Susumuoti antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento suėmimo ir ištremimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR galutiniai rezultatai.

I. Lietuvoje

Suimta ..... 5664 žm.

Ištremta ..... 10187 žm.

Iš viso represuota ..... 15851 žm.

Latvijoje

Suimta ..... 5625 žm.

Ištremta ..... 9546 žm.

Iš viso represuota ..... 15171 žm.

Estijoje

Suimta ..... 3178 žm.

Ištremta ..... 5978 žm.

Iš viso represuota ..... 9156 žm.

II. Iš viso trijuose respublikose:

Suimta ..... 14467 žm.

Ištremta ..... 25711 žm.

Iš viso represuota ..... 40178 žm.

Tarp jų:

a) aktyvių kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų narių



Suimta ..... 5420 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 11038 žm.

b) buvusių slaptosios policijos darbuotojų, žandarų, policininkų, kalinimų prižiūrėtojų

Suimta ..... 1603 žm.

Ištremta ..... jų šeimos narių ..... 3240 žm.

c) buvusių stambių dvarininkų, fabrikantų ir buvusių Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės aparato valdininkų

suimta ..... 3236 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 7124 žm.

d) buvusieji lenkiškos, latviškos, lietuviškos, estiškos ir baltagvardiečių armijų karininkai, netarnavusieji teritoriniuose korpusuose ir apie kuriuos buvo kompromituojančios medžiagos

suimta ..... 643 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 1649 žm.

e) k-r (kontrrevoliucinių) organizacijų dalyvių nuteistų AB šeimos nariai

Suimta ..... 27 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 1330 žm.

f) asmenų, atvykusių iš Vokietijos repatriacijos tvarka, o taip pat vokiečių, užsirašiusių repatriacijai ir dėl įvairių priežasčių neišvykusių į Vokietiją bei apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos

Suimta ..... 56 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 105 žm.

g) pabėgėlių iš buvusios Lenkijos, atsisakiusių priimti tarybinę pilietybę

Suimta ..... 337 žm.

Ištremta jų šeimos narių ..... 1330 žm.

h) suimta kriminalinio elemento ..... 2162 žm.

i) prostitučių, užregistruotų buvusiuose Lietuvos, Latvijos ir Estijos policijos organuose ir tebeužsiimančiomis prostitucija

ištremta ..... 760 žm.

j) buvusių lietuviškos, latviškos ir estiškos armijos karininkų, tarnavusių teritoriniuose korpusuose ir prieš kuriuos yra kompromituojančios medžiagos, suimta... 933 žm.

Tarp jų:

Lietuvoje ..... 285

Latvijoje ..... 424

Estijoje ..... 224

III. Vykdamą operaciją, buvo keli ginkluoto pasipriešinimo atvejai, o taip pat mėginta pabėgti, ko pasekoje žuvo 7 žm., sužeisti 4 žm.

Mūsų nuostoliai: žuvo 4 žm., sužeisti 4 žm., tarp jų žuvo GRABOVENKO, 183-ios šaulių divizijos Atskirojo žvalgybos bataliono vadas, milicijos apylinkės įgaliotinis BERNAR, milicininkas DUMELS, įtrauktas į operaciją Rygos gamyklos Nr. 464 aktyvistas KONDRATJEV, lengvai sužeisti – VSLK Aukštosios mokyklos kursantas SYPIN, raudongvardietis SIROTA, raudonarmietis BABKOV, automašinos vairuotojas.<sup>1</sup>

IV. Operacijos metu dėl įvairių priežasčių nesulaikyti (liga, nebuvimas operacijos metu, gyvenamosios vietos pakeitimas ir kt.) bus papildomai suimti VSLK ir VRLK organų operatyvinės veiklos metu.

TSRS valstybės saugumo liaudies komisaras MERKULOVAS

*FST CA, f.3-os, ap.8, b.44, l.1-4. Originalas rusų kalba; RVNIA, f.89, ap.18, b.6, l. 1-4.*

*Paskelbta: История сталинского ГУЛАГа. М., 2004. Т.1. С. 404-405.; Сталинские депортации, 1928-1953. М. 2005. С. 220-222.; Лубянка. Сталин и НКВД-НКГБ-ГУКР «Смерь», 1939-март 1946. Документы. М., 2006. С. 279-281.; Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: Pirmoji sovietinė okupacija. (1940-1941) = Occupants and Collaborators The First Soviet occupation. (1940-1941). Vilnius, 2007, p. 2000-203. (faksimilė).*

<sup>1</sup> Žr. dokumentą Nr.92.

**Nr. 94–95. Lietuvos TSR VRLK suvestinės apie antitarybinių elementų suėmimo ir iškeldinimo iš Lietuvos TSR operacijos rezultatus. 1941 m. birželio 19 d.**

VISIŠKAI SLAPTAI

Lietuvos TSR valymo nuo antitarybinių, kriminalinių ir socialiai pavojingų elementų operacijos vykdymo  
SUVESTINĖ

1941 m. birželio 19 dienai

| Eil. Nr. | Kategorijos                                                                                                                                                                                                                   | PLANUOTA |            | Suimta | Iškeldinta | Viso suimta ir iškeldinta |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|------------|--------|------------|---------------------------|
|          |                                                                                                                                                                                                                               | Suimti   | Iškeldinti |        |            |                           |
| 1.       | Aktyvūs kontrrevoliucinių grupių nariai ir nacionalistinių antitarybinių baltagvardiečių operacijų dalyviai                                                                                                                   | 2044     | 4715       | 1706   | 5447       | 7153                      |
| 2.       | Buvusieji slaptosios policijos policininkai, žandarai, buv. slaptosios policijos ir kalėjimo prižiūrėtojų vadovai, o taip pat eiliniai policininkai bei kalėjimo prižiūrėtojai, apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos | 659      | 1482       | 499    | 1582       | 2081                      |
| 3.       | Buv. stambūs dvarininkai, stambūs fabrikantai ir buvusio valstybės aparato stambūs valdininkai                                                                                                                                | 781      | 2602       | 910    | 3165       | 4075                      |
| 4.       | Buvusieji lenkiškos, lietuviškos ir kt. baltagvardiečių armijų karininkai, apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos                                                                                                      | 74       | 132        | 104    | 221        | 325                       |

|    |                                                                                                                                                                                                    |      |       |      |       |       |
|----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------|------|-------|-------|
| 5. | Kontrrevoliucinių nacionalistinių organizacijų dalyvių šeimos, kurių galvos nuteistos AB                                                                                                           | 17   | 90    | 27   | 89    | 116   |
| 6. | Asmenys, atvykę iš Vokietijos repatriacijos tvarka, o taip pat vokiečiai, užsirašę repatriacijai į Vokietiją, bet dėl įvairių priežasčių neišvykę ir apie kuriuos yra kompromituojančios medžiagos | 65   | 112   | 66   | 129   | 195   |
| 7. | Pabėgėliai iš buvusios Lenkijos                                                                                                                                                                    | 851  | 1013  | 337  | 1430  | 1767  |
|    | Iš viso pagal VSLK medžiagą                                                                                                                                                                        | 4491 | 10146 | 3649 | 12063 | 15712 |
| 8. | Prostitutės, užregistruotos buv. policijos organuose ir tebeužsiimančios prostitucija                                                                                                              |      | 471   |      | 499   | 499   |
| 9. | Kriminaliniai elementai                                                                                                                                                                            | 1371 | 471   | 1274 | 499   | 1773  |
|    | Iš viso pagal VRLK medžiagas                                                                                                                                                                       | 1371 | 471   | 1274 | 499   | 1773  |
|    | IŠ VISO                                                                                                                                                                                            | 5862 | 10617 | 4923 | 12562 | 17485 |

Lietuvos TSR Valstybės saugumo liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyr. majoras  
(Gladkov)

Lietuvos TSR VSLK 2-o skyriaus viršininko pavaduotojas,  
valstybės saugumo leitenantas  
(Medvedev)

VISIŠKAI SLAPTAI

Lietuvos TSR valymo nuo antitarybinio, kriminalinio,  
socialiai pavojingų elementų vykdytos operacijos  
SUVESTINĖ  
1941 m. birželio 19 d. duomenimis

| Eil.<br>Nr. | Apskričių<br>pavadinimai | Suimtųjų<br>skaičius |        | Iš jų     |          |      | Pastaba |
|-------------|--------------------------|----------------------|--------|-----------|----------|------|---------|
|             |                          | Šeimų                | Žmonių | Areštuoti | Ištremti | Viso |         |
| 1           | 2                        | 3                    | 4      | 5         | 6        | 7    | 8       |
| 1.          | Alytaus                  | 166                  | 559    | 55        | 504      | 559  |         |
| 2.          | Biržų                    | 237                  | 530    | 178       | 352      | 530  |         |
| 3.          | Vilniaus                 | 1238                 | 2085   | 558       | 1527     | 2085 |         |
| 4.          | Vilkaviškio              | 182                  | 565    | 120       | 445      | 565  |         |
| 5.          | Zarasų                   | 124                  | 500    | 144       | 356      | 500  |         |
| 6.          | Kėdainių                 | 128                  | 378    | 79        | 299      | 378  |         |
| 7.          | Kauno                    | 62                   | 203    | 39        | 164      | 203  |         |
| 8.          | Kretingos                | 94                   | 309    | 77        | 232      | 309  |         |
| 9.          | Lazdijų                  | 80                   | 321    | 54        | 267      | 321  |         |
| 10.         | Marijampolės             | 180                  | 595    | 105       | 490      | 595  |         |
| 11.         | Mažeikių                 | 90                   | 313    | 68        | 245      | 313  |         |
| 12.         | Panevėžio                | 221                  | 603    | 77        | 526      | 603  |         |
| 13.         | Raseinių                 | 251                  | 699    | 96        | 603      | 699  |         |
| 14.         | Rokiškio                 | 225                  | 811    | 160       | 651      | 811  |         |
| 15.         | Trakų                    | 236                  | 686    | 177       | 509      | 686  |         |
| 16.         | Telšių                   | 141                  | 450    | 82        | 368      | 450  |         |
| 17.         | Tauragės                 | 152                  | 439    | 229       | 210      | 439  |         |
| 18.         | Ukmergės                 | 271                  | 656    | 213       | 443      | 656  |         |
| 19.         | Utenos                   | 239                  | 766    | 213       | 553      | 766  |         |
| 20.         | Šaulių                   | 488                  | 1451   | 272       | 1179     | 1451 |         |
| 21.         | Šakių                    | 142                  | 458    | 84        | 374      | 458  |         |
| 22.         | Švenčionėlių             | 133                  | 486    | 102       | 384      | 486  |         |
| 23.         | Kauno miestas            | 642                  | 1849   | 467       | 1382     | 1849 |         |

|     |                        |      |       |      |       |       |  |
|-----|------------------------|------|-------|------|-------|-------|--|
|     | Iš viso VSLK duom.     | 5728 | 15712 | 3649 | 12063 | 15712 |  |
| 24. | Prostitutės            | 437  | 499   |      | 499   | 499   |  |
| 25. | Kriminalinis elementas | 1274 | 1274  | 1274 |       | 2774  |  |
|     | Iš viso VRLK duom.     | 1711 | 1773  | 1274 | 499   | 1773  |  |
|     | Iš viso                | 7439 | 17485 | 4923 | 12563 | 17485 |  |

Liet. TSR Valst. Saugumo liaudies komisaras,  
valstybės saugumo vyr. majoras (GLADKOV)

Liet. TSR VSLK 2-jo skyriaus virš. pav.,  
valstybės saugumo leitenantas (MEDVEDEV)

*LYA, f. 135, ap. 7, b. 1. l. 24,27.*

*Kn.: Maslauskienė N., Petravičiūtė I. Okupantai ir kolaborantai: Pirmoji sovietinė okupacija. (1940-1941) = Occupants and Collaborators The First Soviet occupation. (1940-1941). Vilnius, 2007, p.311-312. (faksimilė).*

**Nr. 96. Apskaitos sąsiuvinio duomenys apie VRLK–VRLKV kalėjimų užpildymą pagal kalinių skaičių Lietuvos TSR. 1941 m. kovas – birželis.**

Lietuvos TSR

| Kalėjimo pavadinimas   | Limitas | Laikoma..... diena |          |          |          |
|------------------------|---------|--------------------|----------|----------|----------|
|                        |         | 41 03 20           | 41 04 20 | 41 05 20 | 41 06 20 |
| Nr. 1, Kauno m.        | 1850    | 1954               | 1907     | 1997     | 2019     |
| Nr. 2, Vilniaus m.     | 2300    | 1377               | 1715     | 1484     | 1181     |
| Nr. 3, Vilniaus m.     | 500     | 694                | 637      | 729      | 498      |
| Nr. 4, Panevėžio m.    | 635     | 294                | 315      | 255      | 271      |
| Nr. 5, Šiaulių m.      | 735     | 627                | 647      | 422      | 274      |
| Nr. 6, Marijampolės m. | 500     | 429                | 418      | 383      | 347      |
| Nr. 7, Ukmergės m.     | 300     | 175                | 147      | 135      | 128      |
| Nr. 8, Tauragės m.     | 100     | 76                 | 63       | 63       | 82       |
| Nr. 9, Raseinių m.     | 375     | 173                | 171      | 157      | 148      |
| Nr. 10, Utenos m.      | 150     | 115                | 118      | 99       | 109      |
| Nr. 11, Telšių m.      | 120     | 163                | 160      | 188      | 176      |
| Nr. 12, Švenčionių     | 200     | 158                | 170      | 124      | 92       |
| Iš viso                | 7765    | 6235               | 6468     | 6036     | 5325     |

*RFVA, f. R-9413, ap. 1, b. 6, l. 175–176. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 97. Kalinių laikomų Lietuvos TSR VRLK ir VSLK kalėjimuose evakuacijos planas. 1941 m. birželio 23 d.**

KALINIŲ, LAIKOMŲ LIETUVOS TSR VRLK ir  
VSLK KALĖJIMUOSE  
EVAKUACIJOS PLANAS

1. Iš 5900 laikomų kalėjimuose kalinių būtina išvežti 4000, iš jų:
  - a) į Vologdos m. kalėjimą Nr.1 – 2000 kalinių;
  - b) į Gorkio m. kalėjimą Nr.1 – 2000 kalinių.
2. Reikalinga – 100 vagonų.
3. Pervežimą aprūpinti karinių konvojumi.

TSRS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARO PAV.  
(ČERNYŠOV)

1941 m. birželio ... d.

*RFVA, f. R-9413, ap. 1, b. 21, l. 9. Kopija rusų kalba.  
Dokumentas nepasirašytas. Datuojamas pagal byloje saugomų analo-  
giškų dokumentų datą.*

**Nr. 98. Abvero 2-jo skyriaus prie armijų grupės „Centras“ karininko aiškinamasis raštas apie diversinės veiklos rezultatus. 1941 m. birželio 26 d.**

Abvero 2-jo skyriaus prie armijų grupės „Centras“ karininkas,  
Nr. 36/41, slapta, tik vyriausiajai vadovybei,  
įkurdinimo vieta, 1941 m. 6. 26.,  
3 egzemplioriai,  
egz. Nr. 1.

Aiškinamasis raštas

Abvero 2-jo skyriaus uždaviniai armijų grupės „Centras“ ruože yra šie:

1. Diversijų objektai.

Skiriami 8 baltarusiai ir 6 lietuviai laikinai suardyti (sprogdinant) atvirose vietose geležinkelių linijas (ne statinius).

Pagal galimybes objektus grupės pasiekti turės per laiką X-14 arba X-10 dienų, nes žmonėms teks įveikti palyginus didelį atstumą, o jie ne visada galės pasinaudoti visuomeniniu transportu.

Baltarusiams paskirti objektai:

Nr. 5 (raudona) geležinkelis į rytus nuo Luniek – Lachva;

Nr. 5 (mėlyna) geležinkelis Baranoviči – stotis Liachoviči;

Nr. 6 (raudona)) geležinkelis Baranoviči-Stolbci, ruože tarp Gorodeja-Stolbci ;

Nr. 7 (raudona) geležinkelis Lyda-Kolodečno, ruože tarp Gavja ir stoties Juratiški ;

Lietuviams:

Nr. 6 (mėlyna) geležinkelis Vilnius-Molodečno, ruože tarp Vilniaus ir Šumsko stoties;

Nr. 7 (mėlyna) geležinkelis Vilnius-Kaunas tarp Kaišiadorių ir Vievio;

Nr. 8 (raudona) geležinkelis Vilnius-Dinaburgas (Daugpilis) tarp Pabradės ir Švenčionėlių stočių.

Būtina pabrėžti, kad objektai pažymėti raudona spalva reiškia pirmos eilės skubumą. Abvero 2-jo skyriaus operatyvinis poskyris dar anksčiau nurodė aukščiau išvardintus objektus.

2) Apsaugos objektai.

[...]¹

¹ Objektų sąrašo nėra.

Užimti objektą Nr. 07 (tunelis prie Vilniaus) buvo permesti 3 lietuviai, kurie turėjo užsitikrinti savo draugų-aktyvistų (šaulių) paramą, kad į vokiečių rankas patektų nepažeistas objektas.

Be to, grupių palydai per tiltus į Kodeną, Fronolovą ir per geležinkelį į Terespolį buvo atrinkti kalbą žinantieji vedliai, kuriuos pagal pageidavimą buvo galima pareikalauti Varšuvos biure.

Savaime suprantama, kad per abvero 1-ji skyrių Kenigsberge ir Varšuvos biure visoms aukščiau išvardintoms 800-jo ypatingos paskirties mokomojo pulko kovinėms grupėms buvo paskirti kalbą žinantys vedliai.

Visi paskirti diversijoms objektuose agentai buvo apginkluoti pistoletais, dalis jų automatais, rankinėmis granatomis, o žygio laikotarpiui aprūpinti NA, taip pat slaptažodžiu ir atpažinimo ženklu; su ypatingos paskirties mokomojo pulko „Brandenburg – 800“ 10-osios ir 12-osios kuopų kariais buvo suderintas slaptažodis tam atvejui, kai jie, apsirengę maskuotės drabužiais, sutiks savo grupes.

Vadovaujantis 1941 m. birželio 11 d. OKV įsakymu iki X laiko nebuvo galima panaudoti grupių, dėvinčių karinę uniformą, o tik armijų grupės vadovybė galėjo nurodyti veiklos pradžios laiką 800-jo pulko kariais aprengtais civiliniais ar maskuotės drabužiais.

Šis įsakymas kėlė abejones dėl 800-jo pulko grupių panaudojimo labai nutolusiuose nuo sienos objektuose.

Nepaisant to Nr. 1, 2, 5, 7 ir 8 objektuose (4-os armijos ruožas) sėkmingai veikė 800-jo pulko 12-os kuopos grupės (priešui neleido sunaikinti tiltų).

9-os armijos ruožo objektuose Nr. 01, 03, 08, 09, 010 taip pat veikė 800-jo pulko 10-os kuopos grupės.

Tikslios žinios bus gautos tik tada, kada su armijų tankų junginiais išėjusios grupės praneš rezultatus, kurie turi sutapti su kartu veikiančių karinių dalinių duomenimis.

Lietuvos aktyvistų grupėms buvo kartą ir visam laikui pasakyta, karo atveju saugoti visus savos šalies statinius. Jiems nebuvo duoti specialūs nurodymai dėl atskirų tiltų ir t.t. kaip tai buvo padaryta objekto Nr. 07 (tunelis prie Vilniaus) atveju.

Galima padaryti prielaidą, kad tik „šauliai“, kurie su įkvėpimu ėmėsi darbo ir kuriuos dar iki karo pradžios buvo sunku sulaukyti nuo neapgalvotų veiksmų prieš rusų pavergėjus, išsaugojo mums tiltus per Nemuną.

Užsieniečių atlikto darbo apžvalgą bus galima padaryti tik susitikus Vilniuje ir Baranovičiuose pasitarimo metu.

GMCA, f. 500, ap. 12462, b. 601, l. 49-54. Originalas rusų kalba.



**Nr. 98 a 9-osios armijos štabas, žvalgybos skyrius –  
operatyviniam skyriui, Generalinio štabo majorui  
Reinhardtui**

Radijo stotis Romoje perduoda:

„Lietuvos valstybė skelbia savo savarankišką išėjimą iš Tarybų Sąjungos sudėties. Naujoji vyriausybė Vilniuje“

Prašau patvirtinimo arba instrukcijos dėl lietuvių policijos panaudojimo. (12.48)

Majoras Reinhardtas ruošiasi išsiaiškinti šį klausimą.

Majoras fon Gersdorf praneša 9-osios armijos žvalgybos skyriui, majorui fon Krigernui, kad šį klausimą turi spręsti Berlynas, nes jie patys negali priimti sprendimo.

*GMCA, f. 500, ap. 12462, b. 606, l. 43.*

**Nr. 98 b Dėl „Lietuvos naujos vyriausybės“**

Priimta:

Data: 25.06.1941.

Laikas: 9.25

Išsiųsta:

25.06.1941.

9.45

Slaptai

Telegrama

Nuo ko: nuo armijų grupės „Centras“ žvalgybos ir kontržvalgybos skyriaus

Kam: 9-osios armijos štabui, 3-jai tankų grupei

OKCH, Generalinis štabas, 4-osios armijos užnugario viršininkas,  
Rytų užsienio armijų skyrius.

Veiksmai Lietuvos nacionalinės vyriausybės atžvilgiu:

- 1) Vyriausybė nepripažinta. Nesiimti jokių veiksmų, kurie reikštų vyriausybės pripažinimą ar politinę vienybę su ja.
- 2) Leistina visomis formomis bendradarbiauti, vadovaujantis vokiečių kariuomenės ir bendros kovos prieš Raudonąją Armiją interesais.
- 3) Leista panaudoti Lietuvos policiją vietovės šukavimui ir išvalymui.

25.09.1941 m. AG „Centras“

Žvalgybos ir kontržvalgybos skyrius

Nr. 2059/41, slaptai

Igaliotas  
(parašas neįskaitomas)

„Antspaudas“  
vyresnysis jefreitorius Chaim  
skyrininkas

*GMCA, f. 500, ap. 12462, b. 606, l. 61.*

**Nr. 99. Laikinosios Lietuvos Vyriausybės  
1941 m. birželio 27 d. posėdžio protokolai**

**LAIKINOJO LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETO  
1941 m. birželio mėn. 27 d.  
POSĖDŽIO PROTOKOLAS Nr. 5**

|                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Pirmininkauja: | I. e. Ministerio Pirmininko pareigas p. J. Ambrazevičius.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| Dalyvauja:     | Matulionis, Vainauskas, Mackevičius, Damušis, Slepetyš, Dielininkaitis, Novickas, Žemkalnis–Landsbergis, gen. Pundzevičius, gen. Reklaitis, Narakas, Kauno miesto burmistras Palčiauskas, viceburmistras Pikčilingis, Prapuolenis, Ivinskis, Padalskis.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| Sekretoriauja: | Ministerių Kabineto Kanceliarijos Direktorius Vl. Viliamas.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| I. Pranešimai. | <p>Burmistras praneša, kad į jį kreipiasi Vokiečių kariuomenės pareigūnai įvairiais reikalais, kurie pražengia jo kompetencijos ribas.</p> <p>Nutarta prašyti Vokiečių Kariuomenės Lauko Komendantą Kaune gen. Pohl, kad jis teiktųsi savo pareigūnus siųsti į tas įstaigas, kurios vokiečių kariuomenės reikalams geriausia galėtų padėti.</p> <p>Min. Novickis praneša, kad dėl Nemuno laivininkystės visais reikalais geriausiai susitarta. Apskritai užmegztas geras kontaktas.</p> <p>Min. Žemkalnis pranešė apie nepaprastai žiaurius žydų kankinimus Kaune, Lietūkio garaže.</p> <p><u>Nutarta:</u> kad nežiūrint visų priemonių, kurių reikia imtis prieš žydus dėl jų komunistinės veiklos ir kenkimo vokiečių kariuomenei, partizanams ir paskiriems gyventojams vengti viešų žydų egzekucijų.</p> <p>Patirta, kad šie veiksmai yra padaryti žmonių, kurie nieko bendro neturi nei su Aktyvistų Štabu, nei su Partizanų Štabu, nei su Laikinąja Lietuvos Vyriausybe.</p> <p>Iš Vokiečių karinės vadovybės Kaune patirta, kad leista organizuoti Apsaugos Batalioną grynai kariškais pagrindais. Ši žinia su džiaugsmu priimta ir nutarta šį batalioną remti, finansuoti ir, jei bus galimybių, šios rūšies apsaugą plėsti ypač provincijoje.</p> |

|                              |                                                                                                                                                                                                                              |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| II. Ginkluotų jėgų vadovybė. | <p>Ministerių Kabinetas nutaria:</p> <p>1941 m. birželio mėn. 27 d. grįžus iš Vokietijos Krašto Apsaugos Ministeriui div. gen. Raštikiui Stasiui, Ginkluotų Jėgų Vadovybė, kaip Kariuomenės Štabas, pereina jo valdžion.</p> |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

L. e. Ministerio Pirmininko p.

Min. Kab. Kanc. Direktorius [parašas]

(Kalba netaisyta).

*Spausdinama iš: Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941. Vilnius, 2006, p. 233-234.*

**Nr. 100. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS.  
1941 m. birželio 30 d.**

(...)

EK 16

Avangardinė komanda 6.28 atvyko į Kauną, pradėjo veiklą. Užimti buvusieji profsajungų ir VRLK pastatai, o taip pat du kiti pastatai. Visą naktį smarkus susišaudymas tarp lietuviškų partizanų, žydų ir nereguliais daliniais.

Perpildytų kalėjimų apsauga labai apsunkina.

Per pastarąsias 3 dienas lietuviškų partizanų grupės jau sušaudė kelis tūkstančius žydų.

(...)

*Кп.: Круглов А.И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941-1944 г.г. Днепрпетровск, 2008. Ч. 1. С. 50.*

**Nr. 101. Laikiniosios Lietuvos Vyriausybės  
1941 m. birželio 30 d. posėdžio protokolas**

LAIKINOJO LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETO

1941 m. birželio mėn. 30 d. rytinio posėdžio

ПРОТОКОЛАС

Nr. 6

Pirmininkavo l. e. Ministerio Pirmininko pareigas

p. J. Ambrazevičius

Dalyvavo visi Ministerių Kabineto nariai

| Svarstyta:                                                                       | Nutarta:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Generolo Raštikio pranešimas dėl bendros padėties.                            | 1. Išklauses gen. Raštikio pranešimo dėl bendros padėties, Ministerių Kabinetas priima jį dėmesin ir eina dienos reikalų svarstyti.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 2. Naujosios padėties teisinis sutvarkymas.                                      | 2. Išklauses prof. Petkevičiaus referuotojo projekto naujai Lietuvos padėčiai teisiniu atžvilgiu sureguliuoti, Ministerių Kabinetas nutarė perduoti šį projektą prie Teisingumo Ministerijos esančiai juristų komisijai drauge su prof. Petkevičium apsvarstyti ir vėl pateikti Ministerių Kabinetui galutinėje redakcijoje.                                                                                                                                                                                                     |
| 3. Valdinių įstaigų suskirstymas.                                                | 3. Priimti p. J. Ambrazevičiaus pasiūlytąjį valdinių įstaigų tarp Ministerijų paskirstymą ir galutiną šio paskirstymo projektą svarstyti artimiausiam posėdyje.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 4. Lietuviškojo bataliono išlaikymas ir žydų koncentracijos stovyklos steigimas. | 4. Išklauses Kauno Komendanto pulk. Bobelio pranešimo formuojamojo bataliono (Hilfspolizeidienstbatalion) ir žydų koncentracijos stovyklos įsteigimo reikalu, Ministerių Kabinetas nutarė:<br>1) Suteikti 10 dienų avansą bataliono išlaikymo reikalams, skaitant po 7492 rb. į dieną; ateity lėšas šiam reikalui asignuoti pagal sąmatą, kuri bus pateikta.<br>2) Žydų koncentracijos stovyklos steigimui pritarti ir jos steigimu rūpintis pavesti p. Švipai, Komunalinio Ūkio Viceministeriui, kontakte su p. pulk. Bobeliu*. |

|  |                                                               |
|--|---------------------------------------------------------------|
|  | Kitą Ministerių Kabineto posėdį paskirti šiandien,<br>19 val. |
|--|---------------------------------------------------------------|

I. e. Ministerio Pirmininko p(pareigas) J. Ambrazevičius [parašas]

Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas J. Švelnikas [parašas]

---

\* Po protokolu ranka prirašytas tekstas:

Šio protokolo 4 p. tekstas pasiūstas:

1) p. Finansų Ministeriui

2) p. Kauno m. Komendantui

3) p. Švipai, Komunalinio Ūkio Viceministeriui.

VII. 1 J. Švelnikas [parašas]

(Kalba netaisyta).

Spausdinama iš: Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = *The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941*. Vilnius, 2006, p. 233-234.

## Nr. 102. Iš 16 ainzatckomandos (Kaunas) ataskaitos. 1941 m. liepos 1 d.

6.28 Kaune ir apylinkėse vokiečių feldkomendanto įsakymu partizanai buvo nuginkluoti. Tačiau, visgi, siekiant įtraukti į bendradarbiavimą, feldkomendantas iš patikimų partizanų sudarė pagalbinės policijos 5 kuopas. Iš jų 2 kuopos pavaldžios operatyvinei komandai, beje, viena kuopa saugo tuo metu Kauno VII forte įkurtą žydų koncentracijos stovyklą ir vykdo mirties bausmes, o tuo metu kita kuopa suderinus su feldkomendantu panaudojama tvarkai palaikyti. Be to, kuopos dar saugo Kauno kalėjimus.

*Institut fur Zeitgeschichte (Munchen), Archiv: Fb 101/29.*

Кн.: Круглов А.И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941-1944 г.г. Днепрпетровск, 2008. Ч. 1. С. 50.

**Nr. 103. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS.  
1941 m. liepos 6 d.**

[...]

EK 16:

**Vieta: Kaunas.**

Praneša:

[...]

6.28 Kaune ir apylinkėse vokiečių feldkomendatūros įsakymu partizanai buvo nuginkluoti. Iš patikimų partizanų buvo suformuotos pagalbi-  
nių policijos padalinių 5 kuopos. Iš jų dvi kuopos pavaldžios operatyvinei  
komandai. Iš jų viena kuopa saugo tuo metu Kaune (7 fortas) įkurtą žydų  
koncentracijos stovyklą.<sup>1</sup>

Kaune mėsos ir miltų atsargų užteks dar 6 savaitėm.

Kaune VII forte žydų koncentracijos stovykla su dviem skyriais:

1. Vyriškos lyties žydai,
2. Žydų moterys ir vaikai.

Šiuo metu forte yra beveik 1500 žydų. Apsaugą vykdo lietuvių sargy-  
bos dalis.

Centriniame kalėjime šiuo metu yra:

- 1869 žydai,
- 214 lietuvių,
- 134 rusai,
- 1 latvis,
- 16 lenkų.

Užplanuota įkurti žydams dar vieną stovyklą Kauno IX forte.

[...]

*Кп.: Круглов А.И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941-1944 г.г. Днепрпетровск, 2008. Ч. 1. С. 50.*

**Nr. 104. Laikiniosios Lietuvos Vyriausybės  
1941 m. liepos 7 d. posėdžio protokolas**

LAIKINOJO LIETUVOS MINISTERIŲ KABINETO

1941 m. liepos 7 d. popietinio posėdžio

PROTOKOLAS Nr. 12

|                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <u>Pirmininkauja:</u>                                                                                              | I. e. Ministerio Pirmininko pareigas p. J. AMBRAZEVIČIUS                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <u>Dalyvauja:</u>                                                                                                  | visi Ministerių Kabineto nariai, išskyrus p. Susisiekimo Ministerį Novickį                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <u>Sekretoriauja:</u>                                                                                              | Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas p. J. ŠVELNIKAS                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <u>Svarstyta:</u>                                                                                                  | <u>Nutarta:</u>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| 1. Žemės Ūkio Rūmų reorganizavimas                                                                                 | 1. Ponui Žemės Ūkio Ministeriui pasiūlius, Ministerių Kabinetas priėmė šį nutarimą: Žemės Ūkio Rūmams likviduoti 1940 m. rugpjūčio mėn. 24 d. įstatymas (Vyr. Ž. Nr. 727, eil. 5951) panaikinamas. Žemės Ūkio Rūmai vadovaujasi įstatymais, veikusiais 1940 m. birželio mėn. 15 d.                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 2. Komunalinio Ūkio Ministerijai ir Darbo ir Socialinės Apsaugos Ministerijai perduotinų įstaigų sąrašo papildymas | 2. Papildydamas savo liepos mėn. 2 d. nutarimą, Komunalinio Ūkio Ministerijai ir Darbo bei Socialinės Apsaugos Ministerijai perduotinų įstaigų sąrašą Ministerių Kabinetas šitaip papildė: <u>Komunalinio Ūkio Ministerijai</u> , be anksčiau perduotųjų įstaigų, perduodamas dar Tiekimo ir Realizavimo Trestas ir Priešgaisrinių Reikmenų Tiekimo Sektorius. <u>Darbo ir Socialinės Apsaugos Ministerijai</u> , be anksčiau perduotųjų įstaigų, perduodama dar Kooperatinio Socialinio Draudimo Kasa su visais jos aktyvais ir pasyvais. |
| 3. Kauno Miesto Komendanto p. pulk. Bobelio pranešimas                                                             | 3. Kauno Miesto Komendantas pulk. Bobelis painformavo Ministerių Kabinetą apie tai, kad jau gautas vokiečių sutikimas policijai Kauno mieste organizuoti. Po to būsianti organizuojama policija ir 16 valsčių.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |

Ginklų policijai vokiečiai pradžioje nenorėjo duoti ir sakė, kad jai pilnai užteksią guminių lazdelių. Po diskusijų sutikę, kad policija turėtų

<sup>1</sup> Apie įkurtą žydų koncentracijos stovyklą Kauno VII forte žr. dokumentą Nr. 101 (4 punktą).



šaltą ginklą: durtuvą prie šono. Kai iš p. Komendanto pusės buvo nurodyta, kad ir tokio ginklo policijai nepakanka, vokiečiai pagaliau sutikę, kad policija būtų ginkluota pistoletais ir dėvėtų senąją lietuviškąją uniformą. Vadinsis ji „Hilfsordnungspolizei“. Ant rankovių policija turės žalią raištį su užrašu, kuris Komendanto buvo pasiūlytas vokiečių ir lietuvių kalba, bet vokiečiai palikę tik vokišką tekstą: „Hilfsordnungspolizei Kowno“. Dėl žodžio Kowno p. Komendantas pavedęs policijos vadui p. Žarskiui derėtis, kad būtų ne Kowno, bet Kaunas. Policijos Kaune būsią apie 300 žmonių ir ji pradėsianti funkcionuoti nuo liepos mėn. 8 d.

Ponas Komendantas painformavo dar ir apie žydus. Vokiečių generolo Stahlecke pareiškimu, masinė žydų likvidacija toliau nebebūsimi vedama. Vokiečių patvarkymu dabar steigama Vilijampolėje žydams geto, kur visi žydai iš Kauno miesto turi būti iškraustyti per 4 savaites.

Po šios informacijos posėdis buvo baigtas ir sekantis Ministerių Kabineto posėdis buvo paskirtas liepos mėn. 8 d. 10 val.

L.e. MINISTERIŲ KABINETO PIRMININKO p. [parašas]

MINISTERIŲ KABINETO REIKALŲ VEDĖJAS [parašas]

(Kalba netaisyta).

*Spausdinama iš: Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941. Vilnius, 2006, p. 233-234.*

**Nr. 105. „Lietuvių aktyvistų veiklos metmenys“. 1941 m. liepos 9 d.**

## LIETUVIŲ AKTYVISTŲ FRONTO VEIKLOS METMENYS

Lietuvių Aktyvistų Frontas yra visų veikliųjų lietuvių tautinis ir politinis sąjūdis, ryžtingai ir drausmingai vadovaujamas vienos valios.

Šio sąjūdžio genezė yra tokia. 1926 m. gruodžio 17 d. perversmu Lietuvoje buvo nušalintas demokratinis liberalinis režimas ir prasidėjo autoritarinio režimo laikotarpis. Deja, šis iš esmės teisingas ir modernus posūkis, davęs tokių didingų rezultatų Didžiojoje nacionalsocialistinėje Vokietijoje, pasirodė esąs bejėgis patraukti prie savęs plačiuosius Lietuvos gyventojų sluoksnius ir sužadinti bei išvystyti visas mūsų tautos jėgas kūrybinei veiklai. Tai atsitiko dėl to, kad minėtas režimas Lietuvoje įsigyveno nenatūraliu keliu: Jis išaugo ne iš apačios į viršų, bet kraštui buvo primestas iš viršaus. Jo pripuolami vadai nesuprato, kad autoritariniai režimai, modernišką žodžio prasme, yra tvirti todėl, kad jie sugeba įtraukti į vieningą suderintą kūrybinį darbą visas tautos jėgas ir remiasi plačiais gyventojų sluoksniais. Tačiau tai puikiai matė šalia valdžios stovintieji lietuviai, tai pagaliau pradėjo just net bruzdėti pradėjusios lietuvių ūkininkų masės. Taip brendo dirva naujam tautiniam sąjūdžiui, kuris, įgavęs organizacines formas, nesustojo pusiaukeleje.

Šią organizaciją, o kartu ir lietuvių visuomenės apsisprendimą paskubino nepaprastosios dinamikos kryptimi pasinešusi tarptautinė padėtis. Didžioji Vokietija, naikindama neteisingus Versalio diktato likučius ir atsakydama į smurtą, atsidūrė karo padėtyje su Lenkija. Tai buvo vienintelė proga ir lietuvių tautai atsikovoti tai, ką smurtu ir klaida jai buvo pagrobę lenkai – savo sostinę Vilnių. Dvidešimt metų tos savo senosios sostinės ilgėjusis tauta tik laukė ženklo žygiui, bet, deja, pragaištinga ir inertiška į tautos mases neatsirėmusios vyriausybės vesta neutralumo politika sulaukė tą polėkį. Igaliotasis Lietuvos ministras Berlyne gen. št. pulk. Škirpa, besąlyginiai pasitikėdamas tiek Didžiosios Vokietijos galia, tiek josios palankumu kylančioms tautoms, plačiu memorandumu veltui įrodinėjo tokio žygio tikslingumą ir didį pranašumą, kurį mums duotų sąjunga su Did. Vokietija. Vyriausybė neatsisakė nuo savo tradicinio tūpčiojimo vietoje ir kartu slėpė nuo tautos šią vienintelę istorinę galimybę garbingai atgauti Vilnių. Tauta, patyrusi apie gen. št. plk. Škirpos pastangas, didžiai jas vertino, ir tai jį padarė naujojo baigusio

pribręsti sąjūdžio vadu. Kai bolševikai su sau įprasta žydiška klasta okupavo mūsų šalį, čia jau veikė skaitlingi aktyvistų būreliai.

Bolševikų okupacijos metu lietuviai aktyviai veikė dviem kryptim. Jie tobulino ir ryškino savo tautinę ideologiją, tai ypač buvo patogu Did. Vokietijos svetingumu besinaudojantiems lietuviams emigracijoje, ir aktingai veikė, ruošėsi savo krašto išvadavimui, kad lemtingai valandai išmušus jie ne tuščiomis rankomis pasitiktų savo išvadotojus. Todėl daug lietuvių jaunuolių, jau ryškias organizacines formas įgavusio Lietuvių Aktyvistų Fronto narių, siūlėsi karinei Vokiečių tarnybai ir ne vienas iš jų, atlikdamas pavestą uždavinį, yra paaukojęs gyvybę, kaip įkaitą už būsimąjį savo krašto išlaisvinimą.

Istorinis Did. Vokietijos kryžiaus žygis prieš bolševizmą lietuvių aktyvistus jau rado pasiruošusius tiek, kiek tai galėjo žiaurios okupanto spaudžiamas, bet mirti už savo kraštą pasiryžęs jaunimas. 36000 aktyvistų organizacijos suburtų jaunuolių pakilo su ginklu rankoje prieš raudonąją engėją, o ginklą nekartą teko įsigyti plikomis rankomis užpuolus nepakankamai apdairų raudonąją karį. Į Lietuvių Aktyvistų paskelbtą per Kauno radiofoną karo šūkį atsiliepė daugiau negu dveja tiek lietuvių partizanų, kurių kraujas sumišo su išvadotojo vokiečio kario krauju taupydamas jį jo didžiajai tėvynei. Tas pas šūkis sukėlė lietuvių tautinio korpo karius, visą laiką su lietuviais aktyvistais palaikiusį slaptą ryšį. Nė vienas to korpo šūvis nebuvo paleistas prieš vokiečius, bet visi su didelėmis aukomis nukreipti prieš politinius komisarų, raudonuosius vadus ir bolševikų armiją. Šventadieniškai pasipuošęs Kaunas pasitiko be mūšio įžygiuojančią į jį nesulaikomą vokiečių kariuomenę, bet aktyvistai su pasididžiavimu galėjo nurodyti, kad Kauno apsaugojimas ir išvalymas kainavo per 200 jų geriausių partizanų gyvybių. Tų aukų pareikalavo labai drąsus radiofono užėmimas, įvykęs antrą karo dieną, dvi dienas prieš įžengiant į Kauną vokiečių daliniams ir Kauno gatvėms dar knibždant nuo raudonųjų karių. Vilijampolės tilto išgelbėjimas ir daugelio jau užminuotų ir parengtų išsprogdyti įmonių bei pašto apsaugojimas. Visame Lietuvos krašte kautynėse su bolševikais krito apie 4000 šauniausių lietuvių tautos sūnų. Mūsų mažai ir iškankintai tautai tai didelė kraujo auka, sudėta už mylimos tėvų žemės gražią ir garbingą ateitį – nepriklausomumą, Didžiosios Vokietijos globojamą, Lietuvą. Toji auka buvo skirta ir praeities klaidoms atpirti.

Šiuo metu LAF, subūręs savyje jau per 100000 narių, aktingai bendradarbiauja su vokiečiais visoje Lietuvoje krašto tvarkymo ir valymo darbe. Daugelyje vietų ginkluotiems aktyvistų apsaugos būriams vokiečių karinė vadovybė su pasitikėjimu paveda net karinio pobūdžio uždavinius. Tačiau

tuo tarpu Lietuvių Aktyvistų Fronto darbas nėra baigtas, jo uždaviniai ir misija anaipol neatlikti. Nebūdamas jokiais ryšiais susijęs su bet kuria anksčiau veikusia politine grupe, griežtai iš karto pasmerkęs visų politinių klikų savanaudiškumą ir trumparegišką politiką, parodęs daug pasiaukojimo ir heroizmo, dirbdamas konspiratyvinį darbą bolševikų okupacijos ir teroro metais, Aktyvistų Frontas savyje sutelkė geriausias tautos jėgas ir laimėjo pilną lietuvių tautos pasitikėjimą. LAF yra tautinis lietuvių sąjūdis, išsiliejęs į plačią vagą kovojant prieš bolševizmą ir palaikant kuo tampausias ryšius su Didžiąja nacionalsocialistine Vokietija. Šio uždavinio – jungti ir auklėti tautą – neįstengs atlikti jokia sena partija ar josios atskala. Aktyvistų Frontas jaučia galią ir pareigą ir toliau tęsti savo darbą – suartinti lietuvių tautą su didžiąja senos kultūros, bet naujiems didingiems žygiams pakilusią vokiečių tautą ir, atsiremiant į tautinę lietuvių individualybę, reprezentuojant jos politines aspiracijas, kitų jaunųjų Europos tautų pavyzdžiu vesti ją į Vokietijos kuriamą ir vadovaujamą Naująją Europą.

Tai didelei ir nepaprastai garbingai misijai atlikti LAF, kaip vienintelis konsoliduotos lietuvių tautos reprezentantas, yra pasiryžęs vykdyti šiuos pagrindinius uždavinius:

1. Prikelti Lietuvą naujam valstybiniam gyvenimui, lemti krašto pertvarkymą naujais pagrindais, ugdyti organizuotą lietuvių tautos valią, ją reikšti ir vykdyti.
2. Gerbti ir ugdyti kilnius lietuvių tautos papročius, palaikyti jos aukštą moralines vertybes, saugoti jos rasinį tyrumą ir išlaikyti jos istorinę garbę.
3. Gilinti tautinę kultūrą ir stiprinti amžinąją lietuviškumą, vykdyti visose srityse paspartintą kūrybą, išvystyti greitą pažangą lietuvių tautos ir žmonijos labui.

Lietuvių Aktyvistų Frontas savo veikimą grindžia lietuviškuoju nacionalizmu, krikščioniškosios dorovės ir socialinio teisingumo dėsniais, kuriuose lietuvių tauta randa neišsemiamą dvasinių jėgų šaltinį.

LAF tautą laiko kraujo, žemės ir istorinio likimo sukurta, vieningos sąmonės ir kovos už bendrą ateitį sustiprinta bendruomene, turinčia teisę saugoti ir ugdyti savą individualybę ir savą kultūrą.

Tautos ir valstybės vadovavime LAF laikosi vieningos valios principo, siekia jį įgyvendinti, laiduodamas tautos politinę vienybę ir imdamasis už tai atsakomybės prieš lietuvių tautą. LAF žydų tautinei mažumai Lietuvoje atšaukia svetingumą.

Ūkinio ir valstybės gyvenimo pagrindu LAF laiko privatinę nuosavybę, tačiau reikalauja, kad valstybė prižiūrėtų nuosavybės isigijimą ir

josios naudojimą, derindama ją su bendraisiais tautos ir valstybės ūkio reikalais.

LAF pripažįsta, kad visų ūkinių gėrybių šaltinis yra žmogaus darbas, kuris yra kiekvieno tautos nario pareiga. Valstybė turi rūpintis darbo jėgos paruošimu, jos tikslingu panaudojimu, darbo sąlygų racionalizavimu ir patikrinti teisingą darbo atlyginimą.

Veiklumui ir solidarumui skatinti, darbo meilei išauklėti ir viešojo pobūdžio gėrybėms sparčiau kurti LAF laiko reikalinga, kad būtų įkurta abiejų lyčių jaunuomenei privalomojo darbo tarnyba.

LAF skelbia, kad tautinė kultūra yra stipriausias amžinojo lietuviškumo laidas ir ryškiausias tautinės individualybės rodiklis, kad tautinės kultūros kūrimas yra ne tik atskirų asmenų, bet ir visos tautinės bendruomenės uždavinys.

Pagrindiniu auklėjimo tikslu LAF laiko išugdyti fiziškai ir dvasiškai stiprias lietuviškas asmenybes, kurios tarpusavyje mokėtų sugyventi ir kurti taip, kai reikalauja tautinės bendruomenės aukščiausieji interesai.

Tai programiniai LAF pagrindai ir siekiai. Į juos atsiremdamas LAF yra pasiruošęs ir toliau gryniausiu lietuvišku tiesumu nuoširdžiai ir kuo glaudžiausiai bendradarbiauti su Didžiąja nacionalsocialistine Vokietija, ką jis jau yra tvirtai įrodęs savo ligšioliniu darbu. Mūsų lietuviškos širdys niekad nepamirš, kad Didžiosios Vokietijos nugalinčioji armija išlaisvino jaunąją lietuvių tautą iš kruvinojo bolševizmo jungo. Didžiosios Vokietijos laimėjimas yra mūsų laimėjimas. Mes su Ja ir Jos Fuchreriu ADOLFU HITLERIU.

*„Žemaičių žemė“, 1941, liepos 09. (Kalba netaisyta).*

*Kn.: Truska L. Vareikis V. Holokaustas prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje = The Preconditions for the Holocaust: Anti-Semitism in Lithuania. Vilnius, 2004. P 244.*

**Nr. 106. Kauno komendanto ir burmistro įsakymas  
dėl diskriminacinių priemonių prieš žydus.  
1941 m. liepos 10 d.**

Nuorašas

**KAUNO KOMENDANTO IR KAUNO MIESTO BURMISTRO  
ĮSAKYMAS Nr. 15**

**§ 1.**

Visi žydų tautybės asmenys, kurie iš Kauno miesto yra pabėgę, neturi teisės į Kauno miestą grįžti – sugrįžusieji bus suimti.

Namų savininkai, nacionalizuotų namų valdytojai ir kitų namų faktiniai valdytojai, kurie leis apsigyventi grįžusiems į Kauną žydų tautybės asmenims savo valdomuose namuose, bus baudžiami.

**§ 2.**

Visi Kauno mieste gyveną žydų tautybės asmenys be lyties ir amžiaus skirtumo š. m. liepos mėn. 12 d. pradedant ant kairiosios krūtinės dalies nešioja šį ženklą: geltonos spalvos Dovydo žvaigždę 8–10 cm diametro. Ženklus pasirūpina patys žydų tautybės asmenys.

Pastebėti be ženklo žydų tautybės asmenys bus suimami.

**§ 3.**

Žydų tautybės asmenims leidžiama vaikščioti gatvėmis ir rodytis viešose vietose nuo 6 iki 20 valandos. Kitu metu pastebėti viešose vietose žydų tautybės asmenys bus suimami.

**§ 4.**

Visi Kauno miesto ribose gyveną žydų tautybės asmenys be lyties ir amžiaus skirtumo nuo š. m. liepos mėn. 15 d. iki rugpjūčio mėn. 15 d. turi persikelti gyventi į Kauno priemiestį – Vilijampolę.

Persikeliančios šeimos gauna persikėlimo orderius.

**§ 5.**

Tvarkingam persikėlimui užtikrinti, Kauno miesto Butų Ūkio Valdyba kartu su žydų bendruomenės atstovais nustato persikėlimo sąlygas, tvarką ir eigą.

Persikėlimo eigą prižiūri Kauno Komendantūros ir Kauno miesto policijos pareigūnai. Nurodytu laiku nepersikėlusieji bus suimami.

§ 6.

Persikėlimas vykdomas pačių persikeliančiųjų lėšomis.

§ 7.

Vilijampolėje gyveną ne žydų tautybės asmens turi teisę išsikelti gyventi į kitas Kauno miesto dalis. Apsigyvenimo vietai surasti tarpininkauja Kauno miesto Butų Ūkio Valdyba.

§ 8.

Žydų tautybės asmens, turį nekilnojamą turtą kitose miesto dalyse, ne Vilijampolėje, tą turtą turi likviduoti, pirmoj eilėj susitardami pasikeisti su Vilijampolėje nekilnojamąjį turtą turinčiais ir iš ten išsikelti norinčiais lietuviais.

Nekilnojamo turto likvidavimui bei pasikeitimui tarpininkauja tam tikslui Kauno miesto savivaldybės įsteigtas biuras.

Nesutvarkytus tuo būdu nekilnojamuosius turtus perima Kauno miesto savivaldybė.

Žydų tautybės asmens, turį ginklus, privalo tuojau perduoti Komendantūrai /Gedimino g-vė 34/, o radijo aparatus – Butų Ūkio Valdybai /Laisvės al. 9, 3 aukš./ . Neišpildę šio nuostato bus griežtai baudžiami.

§ 9

Žydų tautybės asmenims draudžiama naudotis kitų tautybių asmenų samdomuoju darbu.

Kaunas, 1941 m. liepos mėn. 10 d.

/–/ Kauno Komendantas/–/ Kauno Miesto Burmistras

LCVA, f. R-1444, ap. 1, b. 6, l. 5.

Kn.: Dieckmann C., Sužiedelis S. *Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį* = *The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941*. Vilnius, 2006, p. 239.

(Kalba netaisyta).

# **Nr. 107. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS. 1941 m. liepos 11 d.**

[...]

Lietuvių gyventojai kol kas vokiečių atžvilgiu elgiasi draugiškai ir visapusiškai padeda vokiečių kareiviams, policijos organams ir kitoms veikiančioms srityje organizacijoms. Jų parama iš esmės pasireiškia tuo, kad išaiškina ir perduoda lietuvių komunistus, išsklaidytus raudonarmiečius ir žydus. Išėjus raudonajai armijai Kauno gyventojai stichinio protrūkio metu nužudė beveik 2500 žydų. Taip pat daug žydų sušaudė policijos pagalbinė tarnyba (partizanai)

Operatyvinė grupė A;

Vieta: Ryga.

1. Kaune dabar iš viso išžudyta 7800 žydų, dalis pogromų metu, dalį sušaudė lietuvių komandos. Visi lavonai pašalinti. Nauji masiniai šaudymai toliau negalimi. Todėl aš pakviečiau žydų komitetą ir pareiškiau jam, kad iki šiol mes neturėjome pagrindo kištis į lietuvių ir žydų vidinius nesutarimus. Naujos tvarkos prielaidos:

Įkurti žydų getą, visus žydus pažymėti ant krūtinės kairės puses geltona Dovydo žvaigžde, kurios skersmuo 8-10 cm., moteris ir vaikus, kuriuos, galbūt, mūsų įsakymu išlaisvins lietuviai, žydų komitetas padės įkurdinti naujame gete. Getu numatyta paversti Vilijampolės priemiestį. Perkraustymas galėtų įvykti per keturias savaites. Dabar kalėjimai patikrinami dar kartą. Žydai, jeigu yra ypatingos priežastys, yra suimami ir sušaudomi. Beje, dabar mirtimi baudžiama nedaug, nuo 50 iki 100 žmonių. Siekiant sutrukdyti žydams grįžti į Kauną, su vyriausioju SS ir policijos fiureriu pasiektas susitarimas, kad tvarkos policija aplink Kauną pastatys užkardas ir nė vieno žydo nepraleis. Iškilus būtinybei į žydus galima šaudyti. Apie visa tai informavome visas vermachto žinybas.

Maždaug 205 partizanų mes palikome kaip zonderkomandą, jiems suteiktas aprūpinimas ir jiems skiriame vykdyti galimas mirties bausmes, tai pat ir už miesto.

2. 3-os operatyvinės komandos paskirtos grupės šiuo metu veikia Marijampolėje ir Raseiniuose.

3. Vermachtas gavo nurodymą naujai sudarytą Lietuvos vyriausybę nepripažinti, tačiau panaudoti savo tikslams.

[...]

Кн.: Круглов А.И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941-1944 г.г. Днепропетровск, 2008. Ч. 1. С. 54-56.

**Nr. 108. Išrašas iš Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. A. Gladkovo 1941 m. liepos 19 d. aiškinamojo rašto apie Lietuvos TSR kalėjų kalinių evakuavimą.**

Išrašas ir drg. Gladkovo 1941 m. liepos 19 d. aiškinamojo rašto.

SUIMTIEJI

Didžiausia suimtų dalis buvo kalinami VRLK bendruose kalėjimuose: Kaune, Šauliuose ir vidaus kalėjime Vilniuje ir keletą žmonių Kauno vidaus kalėjime. Dalis suimtųjų buvo kalinami 7-8 apskrčių kalėjimuose.

1. Kaunas – kalėjo 800 žmonių, iš jų daugiau kaip pusė valstybinės sienos pažeidėjai, buvę Lenkijos kariuomenės kareiviai ir Lietuvos gyventojai, uždarbiavę Vokietijoje.

Išvežta 90 žmonių, iš jų 15 žm. (mirtininkai) sušaudyti pakelyje. Likusius 75 žm. konvojaus pulko padalinys konvojavo į užnugarį.

Išvežti likusius kalinius nebuvo galimybės, nes trūko vagonų ir bombardavimas sugadino geležinkelį.<sup>1</sup>

2. Vilnius (Trakai ir Švenčionėliai) – iš viso buvo suimta 600 žm., kurie kalėjo VRLK bendrame kalėjime ir mūsų vidiniame kalėjime. Tokių kalinių mes išvežėme 350 žm., įskaitant 120 žm. iš vidaus kalėjimo.

Kitus suimtuosius, kalinamus VRLK bendrame kalėjime išvežė Lietuvos VRLK kalėjų skyrius.

Sulaikytieji Trakuose ir Švenčionėliuose kalinti Vilniuje tai pat išvežti.

Suimtuosius konvojavo konvojaus pulkas.<sup>2</sup>

3. Šiauliai: (Biržai, Raseiniai) visus VSLK AS suimtus 28 žmones išvežė Šiaulių kalėjimo viršininkas drg. GOROCHOV.

Biržų ir Raseinių AS suimtieji (40 žm.) laikomi Šiaulių kalėjime tai pat išvežti.<sup>3</sup>

4. Panevėžys (Rokiškis) – visi suimtieji išvežti per Dvinską į užnugarį. 15 žmonių, suimtų likviduojant gaują, 1941 m. birželio 25 d. evakuacijos metu sušaudyti.

<sup>1</sup> Paraštėse pažymėta „2019 VI-20. Nieko neatvežė“.

<sup>2</sup> Paraštėse pažymėta: „VI-20-tai kalėjimas Nr. 2 -1181, kalėjimas Nr. 3 – 498. [Viso] 1679. Atvežti – 604 kaliniai.“

<sup>3</sup> Paraštėse pažymėta: „ VI-20-tai, k. Nr. 5 (Šiauliai) – 274, k. Nr. 9 (Raseiniai) – 148. [Viso] 422. Iš Šiaulių atvežta 315 kalinių.“



Išvežti taip pat suimti Rokiškyje 52 žmonės, kurie buvo kalinami Panevėžio kalėjime.<sup>1</sup>

5. Zarasai – pastaruoju metu suimti 4 žmonės, kaip sukilėliai sušaudyti, 4 žmonės liko.

Kiti suimti 16 žmonių liko Utenoje, neišvežti.

6. Tauragė – vokiečiai sugriovė kalėjimą jau pirmosiomis puolimo valandomis, todėl išvežti kalinių nebuvo galimybės.<sup>2</sup>

7. Kretinga – kalinių išvežti nesugebėjome.

8. Marijampolė: (Šakiai, Lazdijai, Vilkaviškis, dalis iš Alytaus: neišvežti).<sup>3</sup>

9. Utena: neišvežti.<sup>4</sup>

RFVA. F. R.-9413, Ap. 1, B. 22. L. 166-167. Originalas rusų kalba.

#### Nr. 109. Iš TSRS Konvojaus kariuomenės valdybos informacinės suvestinės. 1941 m. liepos 23 d.

[...] Š.m. liepos 23 d. Vilniuje (prekių stotyje) į ešelonus buvo įsodinti valstybiniai nusikaltėliai iš Vilniaus kalėjimų. Ešelonų viršininkas vyr. leitenantas Djačkov, prasidėjus šaudymui stotyje ir vokiečių priešakiniais daliniais įėjus į miestą, paliko kalinių ešeloną, o pats su konvojumi sanitariu traukiniu išvyko iš Vilniaus.

Jaunesnysis seržantas Umerenkov su raudonarmiečiais Sergejevu, Markovu ir Razgoniajevu, įvykdę jiems iškeltą užduotį, atvyko į stotį prie ešelonų, neradęs konvojaus prie ešelonų, Umerenkov nusprendė su trimis kariais, prieš apšaudomi, ištraukti ešeloną su valstybiniais nusikaltėliais iš miesto ir konvojuoti į paskyrimo vietą. Tuo metu mieste ir stoties rajone padažnėjo šaudymas šautuvais-kulkosvaidžiais, Umerenkov, paliko du karius saugoti ešeloną, o trečią su rankiniu kulkosvaidžiu paskyrė ginti ešeloną, o pats nubėgo pas prekių stoties budėtoją reikalauti garvežio, budėtojas atsisakė duoti garvežį, Umerenkov, matydamas beviltišką padėtį, grasindamas ginklu įsodino budėtoją į manevrinį garvežį, prikabino jį prie ešelonų ir įsakė važti.

Tada ešeloną pradėjo apšaudyti iš šautuvų ir kulkosvaidžių, tačiau Umerenkov, gindamasis savo rankinio kulkosvaidžio ir šautuvo ugnimi, išvedė ešeloną iš prekinės stoties ir pasiekė Vilniaus geležinkelio stotį, čia garvežio mašinistui pabėgus, Umerenkov, pakėlęs ginklą, antrą kartą sulaukė vieną geležinkelietį (tai buvo garvežio mašinistas), įsodino į garvežį ir grasindamas ginklu 6.24. 4.00 ryto išvyko su ešelonu iš Vilniaus.

Kelyje ešelonas du kartus buvo bombarduojamas ir tik drg. Umerenkovo, taip pat raudonarmiečių Sergejevo, Markovo, ir Razgoniajevo sumanumo, ryžtingumo ir narsos dėka ešelonas su valstybiniais nusikaltėliais, 609 kaliniais buvo išplėstas iš priešų rankų ir pristatytas į Gorkio kalėjimą. [...]

RFVA, f. 40, ap. 1, b. 191, l. 51-52.

Кн.: Гурьянов А., Кокурин А. Эвакуация тюрем // Карта. Рязань, 1994. № 6. С. 21.

<sup>1</sup> Paraštėse pažymėta: „VI-20-tai. Atvežti 311 kalinių.

<sup>2</sup> Paraštėse pažymėta „VI-20-tai – 82. Niekas neatvežtas.

<sup>3</sup> Paraštėse pažymėta: „ VI-20-tai – 347 kaliniai. Niekas neatvežtas.

<sup>4</sup> Paraštėse pažymėta: „Taip pat –VI-20-tai – 109“.

**Nr. 110. TSRS VRLK kalėjų valdybos suvestinė  
„Apie kalinių iš pafrontės kalėjų evakuavimo eigą“.  
1941 m. liepos 24 d.**

TSR SAJUNGOS VIDAUS REIKALŲ LIAUDIES KOMISARUI,  
VALST. SAUGUMO GENERALINIAM KOMISARUI drg. BERIJAI

SUVESTINĖ  
APIE KALINIŲ EVAKUAVIMO  
IŠ PAFRONTĖS KALĖJIMŲ EIGĄ

1941 m. liepos 24 d. duomenimis

Viso evakuota – 65158

iš jų:

Iš VRLK-VRLKV kalėjų:

UTSR-20974

BTSR-8295

Karelių-Suomijos TSR-1218

Latvijos TSR-3705

Lietuvos TSR-1363

Moldavijos TSR-2907

Estijos TSR-2493

Leningrado sritis-12568

Kalinino sritis-630

Murmansko sritis-689

Smolensko sritis- 1550

Maskva-8766

Atvyko į naują paskirties vietą – 36649

Kelyje – 28509

Turimomis išankstinėmis žiniomis kaliniai nebuvo evakuoti iš šių kalėjų: BTSR VRLK (Balstogė, Gardinas, Lomža, Brestas); Lietuvos TSR VRLK (Kaunas ir Marijampolė). Iš viso šiuose kalėjuose š.m. birželio 10 d. duomenimis buvo 12366 kalinių.

Dalis kalinių neišvežta iš UTSR VRLK Lvovo, Stanislavo, Ostrogo, Kovelio ir Vladimiro-Volinsko kalėjų. Šiuose kalėjuose iš viso liko 2688 kalinių.

Kai kurių kalėjų (Peremišlis, Vladimiras-Volinskas ir kiti) evakuavimas vyko apšaudant artilerijai.

Evakuavimo iš UTSR vakarinių sričių metu kalėjų tarnybos 6 žmonių buvo nušauti ir 7 sužeisti.

Darbuotojams paliekant kalėjimus, buvo išduodamas ginklas. Dalis susirašinėjimų ir dokumentų buvo vietoje sudeginti, dalis išvežta į užnugario rajonus.

TSRS VRLK KALĖJIMŲ VALDYBOS VIRŠININKAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS  
(NIKOLSKIJ)

1941 m. liepos 24 d.

17/k/15938

*RFVA, f. R-9413, ap. 1, b. 21, l. 118-119. Originalas rusų kalba.*

**Nr. 111. Lietuvos Laikinosios Vyriausybės 1941 m. rugpjūčio 1 d. paskelbto antisemitinio dokumento „Žydų padėties nuostatai“ pirmasis variantas**

Priedas Nr. 1  
prie 1941.VIII.1 prot.  
Nr. 31

**ŽYDŲ PADĖTIES NUOSTATAI**

Ministrų Kabinetas, atsižvelgdamas į tai, kad žydai ištisus šimtmečius išnaudojo Lietuvį tautą ekonomiškai, smukdė ją morališkai, o pastaraisiais metais, prisidengę bolševizmo skraiste, kovą prieš Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvį tautą plačiausiai išvystė, ir siekdamas užkirsti kelią šiai žalingai žydų veiklai bei apsaugoti Lietuvį tautą nuo kenksmingos jų įtakos, – nutarė priimti šiuos nuostatus:

**1**

Lietuvos teritorijoje gyveną žydai suskirstomi į šias dvi kategorijas:

I kategorija. Komunistinių organizacijų nariai ir kiti asmenys, kurie kad ir nebūdami šių organizacijų nariais, pasireiškė bolševikiniu veikimu. Jie suimami ir traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

II kategorija. Visi kiti žydų tautybės asmenys, nepatekę į I-mą kategoriją. Jie apgyvendinami atskirose tam tikslui parinktose vietovėse ir ant kairiosios krūtinės dalies nešioja geltonos spalvos 8 cm dydžio apskritimą, kurio viduryje turi būti raidė J.

Žydams apgyvendinti vietoves atskiruose priemiesčių kvartaluose arba ūkiuose, pagal vietos sąlygas, parenka apskričių viršininkai, susitarę su miestų burmistras ar kitais atitinkamais vietos savivaldybių organais.

**2**

Išvykti iš paskirtų gyventi vietovių ribų žydams be specialaus policijos leidimo draudžiama.

**3**

Žydų tautybės asmens gali turėti kilnojamąjį turtą tik jiems gyventi paskirtose vietovėse. Kitose vietovėse turimą kilnojamąjį turtą jie turi likviduoti per dvi savaites nuo šių nuostatų priėmimo dienos. Per tą laiką

žydų neperleistas turtas konfiskuojamas ir perduodamas viešojo naudojimo reikalams.

**4**

Žydams draudžiama laikyti:

- a) radijo aparatus;
- b) spaustuves, rašomąsias mašinėles ir kt. spaudmenų dauginamąsias priemones (rotatorius, šapirografus ir kt.);
- c) automobilius, motociklus, dviračius ir kitas mechanizuotas susisiekimo priemones;
- d) pianinus, fortepijonus ir fisharmonijas;
- e) foto aparatus.

**5**

Medicinos kabinetai, rentgeno aparatai, fizioterapijos aparatai, įrankiai ir vaistai patikrinami specialios Sveikatos Ministerio paskirtos komisijos ir reikalingi viešam naudojimui paimami viešojo naudojimo reikalams.

**6**

Žydams draudžiama naudotis savo namų ūkyje kitų tautybių asmenų patarnavimais.

**7**

Nusižengę šių nuostatų 2, 3, 4, 5 ir 6 str. str. asmenys, o taip pat žydų tautybės asmenys, pavojingi visuomenės tvarkai, rimčiai ar saugumui, apskrities viršininko nutarimu gali būti talpinami į priverčiamojo darbo stovyklą laikui iki vienerių metų, jei už šiuos nusikaltimus nėra skaudžiau baudžiama kitais įstatymais.

**8**

Šie nuostatai netaikomi asmenims, kurie apdovanoti.

Kaunas, 1941 m. rugpjūčio 1 d. L. E. Ministeris Pirmininkas

*Kn.: Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941. Vilnius, 2006, p. 241-243. (Kalba netaisyta).*

**Nr. 112. Lietuvos laikinosios vyriausybės memorandumas  
vokiečių okupacinei valdžiai.  
[Nė vėliau 1941 m. rugpjūčio 5 d.]**

**MEMORANDUMAS**

1. Visuomenės siekiai

Lietuvos vyriausybės sudarymas nėra atsitiktinis reiškinys, kuris gali pats savaime lengvai išnykti.

Ji yra bolševikų okupacijos laikais slapta susiformavusio visuotino lietuvių judėjimo išdava.

Lietuva dabar – tai jau ne 1940 m. birželio 15 d.<sup>1</sup> Lietuva, pakrikusi ir nepasiryžusi kovoti.

Lietuvos visuomenėje per šiuos metus susiformavo apibrėžti ir aiškūs siekiai: atkurti Tėvynės nepriklausomybę, visur ir visada ranka rankon veikti su didžiąja nacional-socialistine Vokietijos imperija.

2. Augimas

Šie siekiai laipsniškai augo.

Nuo pat pradžių visi lietuviai manė, Tarybų Sąjunga prievarta pavergė Lietuvą ir laukė Vokietijos įsikišimo. Kuo toliau, tuo labiau augo neapykanta bolševikams ir rusams, kurie Lietuvai atnešė ne valstybės laisvę ir nacionalinę kultūrą, o atvirkščiai, – rusifikavimą ir bolševizavimą.

Todėl kiekvienas žmogus su dideliu pasitenkinimu stebėjo Vokietijos pergalės Vakaruose.

Laikui bėgant visi pradėjo laukti, kada Vokietijos ginkluotosios pajėgos pasuks į Rytus.

Visi šį žingsnį vertino ne tik kaip Vokietijos pergalę bei viso pasaulio užkariavimą, kuris kartu nešė tautoms išsivadavimą iš vergovės, Lietuvai tuo pačiu suteikdamas ir laisvę, ir galimybę atkurti valstybę. Šiomis viltimis gyveno tiek visa inteligentija, tiek ir žemės šeimininkai kartu su darbininkais.

Daugelis žemės šeimininkų, ypač Suvalkuose šiuos siekius išreiškėdavo tokiais žodžiais: „Greičiau ateitų karas; verčiau viską prarasti, nes vėliau bus galima viską iš naujo atstatyti, svarbu, kad tik būtume laisvi“.

<sup>1</sup> Tarybinės kariuomenės įžengimo į Lietuvą data.

3. Pasiruošimas.

Lietuviai, gyvendami šiomis viltimis sunaikinti bolševizmą ir atkurti valstybę, patys nusprendė aktyviai dalyvauti Vokietijos kariuomenės žygyje į Rytus.

Labai intensyviai buvo pradėtas formuoti slaptas aktyvistų frontas. Kiekviename mieste ir kiekviename kaime atsirado aktyvistų organizacijos branduolys. Šiuo metu aktyvistų skaičius siekia 36000 žmonių. Aktyvistai palaikė glaudų kontaktą su Vokietija.

Tie žmonės, kurie važiavo iš Lietuvos į Vokietiją ir grįždavo iš ten su naujienomis, daugelis iš jų dar ir šiandien guli sužeisti, – tai yra gyvas kontaktų su Vokietija įrodymas.

Tiek šie žmonės, tiek ir aktyvistai bei visa lietuvių visuomenė buvo įsitikinę, kad Vokietijos pergalė ir aktyvi talka jai sugrąžins Lietuvai jos valstybinę nepriklausomybę. Vadovaujantis tuo, buvo parengtas planas, kokiose vietose ir kaip turi veikti partizanai karo pradžios atveju, kad padėtų vokiečių kariuomenei kuo greičiau judėti į priekį.

Bolševikai jautė, kad kažkas rengiama, jie daugelį suėmė ir išvežė, tačiau negalėjo suardyti pagrindinės veiklos tinklo, prasibrauti iki jos centro.

4. Kovos ir aukos

Aktyvistai kasdien laukė ženklo. Vokietijos karo veiksmų pradžia prieš bolševikus tapo tuo laukiamu ženklu pradėti. Kai aktyvistų štabo įgaliotinis, partizanams užėmus radijo stotį, paskelbė nepriklausomybės atkūrimą, tada sujudo visa Lietuva. Ji pakilo su viltimi taip pat kaip ir aktyvistų štabas, kaip jų sukurta Lietuvos laikinoji vyriausybė, kad bus atkurta lietuvių valstybė.

Tuo paaiškinamas įkvėpimas, su kuriuo lietuviai sutiko įžengiančius vokiečių dalinius ir ryžtingumas, su kuriuo kiekviename mieste, kiekviename kaime partizanų būriai prisijungdavo prie anksčiau organizuotų aktyvistų grupių.

Šiaip ar taip, birželio 14-ąją ir 15-ąją bolševikai išvežė labai daug aktyvistų ir nors Vokietijos pažadėti ginklai nebuvo gauti, visur galima buvo matyti likusiųjų aktyvistų aukų ir veiklos pėdsakus.

Kiekviename mažame miestelyje bolševikai buvo nuginkluoti, kartais tai padarydavo neginkluoti partizanai, o moterys palydėdavo atvykusius vokiečius prie bolševikų slėptuvių (Kaune moksleivė Motiejūnaitė buvo viena pirmųjų, kuri iš bolševiko atėmė šautuvą ir pati apsiginklavo). Partizanai saugojo, kad nebūtų susprogdinti pastatai ir tiltai.

Kaune vienas partizanas neleido susprogdinti tiltą per Nerį: užšoko ant

tilto ir nutraukė degančią virvutę. Bet jo kūną suvarpė 30 priešų kulku.

Galima pateikti dar daugiau tokio vyriškumo ir pasiaukojimo pavyzdžių.

Pavyzdžiui, Panemunėje 15 partizanų gynėsi nuo viso raudonųjų bataliono. Šio nelygaus mūšio rezultatai: 6 nukauti partizanai ir dvidešimt nušautų raudonarmiečių. Tokie pavyzdžiai ne pavieniai, nes kovose dalyvavo 36000 aktyvistų ir 90000 partizanų.

Tik kovose dėl Kauno žuvo 200 žmonių, o ligoninėse guli 150 sužeistųjų.

Per visą Lietuvą suskaičiavome per 200 nušautų partizanų, o kartu su bolševikų nužudytais civiliais beveik 4000 žmonių.

Tokio pat ryžto buvo kupini ir lietuviško korpuso kariai, likę lauko stovyklose, kai tik išryškėjo požymiai, kad nė vienas lietuvių karys nešaus į vokiečių pusę.

Atvirkščiai, vasaros stovykloje prie Varėnos lietuvių kariai nušovė visą savo konvojų, politinius komisarų ir pradėjo kovoti prieš rusų kareivius. Pabrėžė dar birželio 23-ąją lietuvių kariai kovėsi prieš bolševikus.

Lyginant su kitomis Pabaltijo valstybėmis, Lietuva patyrė pačius didžiausius nuostolius. Tačiau dar pradžioje buvo aišku, kad aukų nebus išvengta. Niekas dėl to nesigaili, nes kovoje už laisvę visi buvo pasiruošę mirti.

#### 5. Vyriausybė – šių siekų įsikūnijimas

Dabar, pasibaigus mūšiams, visa tauta į Laikinosios vyriausybės egzistavimą žiūri kaip į visų tų tikslų, dėl kurių ji kovojo, įsikūnijimą.

Lietuvių visuomenei Laikinoji vyriausybė yra ženklas, kad lietuvių valstybė vėl atkurta, kad ji žengia į naujos Europos gyvenimą kartu su didžiąja Vokietijos imperija ir yra jos palaikoma. Tai padiktavo padėką nacional-socialistinei Vokietijai ir jos vadui Adolfui HITLERIUI.

Per vienerius pavergimo metus lietuvių visuomenė, nuo žemės šeimnininko iki darbininko, tautiniu požiūriu galutinai susivienijo ir tvirtai įsitikino, kad dabar kūrybos sodai duos vaisius ir jų šalyje netrūkdomai viešpataus.

Lietuvių vyriausybė įkūnija jiems šios šalies idėją.

Ir nors Lietuvoje daug žmonių nužudyta, kiemai sudeginti, miestų ištisi kvartalai sugriauti, Lietuvos gyventojai kupini vilties vėl viską atstatyti, kad visas derlius tektų ne tik asmeninei naudai, bet ir jų išvaduotojams, vokiečių kariuomenei, nes Lietuva normaliomis gyvenimo sąlygomis gali išmaitinti 7000000 žmonių.

#### 6. Laikinosios vyriausybės padėtis

Tačiau pastarosiomis dienomis plačiuosiuose sluoksniuose vis labiau jaučiama aplinkybė, kad nė spauda, nė radijas daugiau nemini Laikinosios vyriausybės; vis garsiau girdisi gandai apie galimą prijungimą [Lietuvos prie Vokietijos]

Visuomenė nuolat pateikia užklausimus atskiriems vyriausybės nariams ir grasina tuo atveju, jeigu nesugebės užtikrinti valstybės interesų.

Laikinoji Lietuvos vyriausybė, suvokdama šiuos tautos, visuomenės ir pačios vyriausybės siekius, kad Lietuvos valstybė, vokiečių vyriausybei pritariant ir remiant, turi būti atkurta, nuolat prisimindama geriausių Lietuvos sūnų pralietą kraują ir atsižvelgdama į dabartines nuotaikas, jaučia didelę atsakomybę tautai, kurios dėka ir vardu jai buvo suteikta valdžia.

Laikinoji vyriausybė jaučia, kad šių siekių dalis jau įgyvendinta, valstybė atkurta, todėl dabar ieško ryšio su Europos pertvarkytoja, Vokietijos imperija.

Ši vyriausybė dabar negali žengti žingsnį atgal, atsistatydinti, tokiu būdu sunaikinti viską, kam vyriausybė ilgai ruošėsi ir kas buvo nupirktą tokia brangia kaina. Tokį poelgį vertintų blogiau, negu išdavystę.

Ir šią padėtį vokiečių tauta supranta geriau, negu kuri kita, nes jai būdinga riterių daug savybių.

Todėl Laikinoji Lietuvos vyriausybė kaip ištikimas valdinys prašo didžiosios Vokietijos imperijos vyriausybę neapsunkinti jos darbo, nes priešingu atveju Lietuvos visuomenė nebus galima išgelbėti nuo visuotinio smūgio, kuris sužlugdys žuvusiųjų šviesią laisvės viltį ir gniuždomai paveiks šalies ūkinio gyvenimo atkūrimo ryžtą.

Šis faktas taptų taip pat dideliu smūgiu Amerikos lietuviams, kurių skaičius siekia vieną milijoną ir kurie nedalyvauja jokiaje propagandoje prieš Vokietiją.

Lietuvos visuomenė ir Laikinoji vyriausybė tikisi, kad vokiečių tauta ir jos vadas patenkins lietuvių tautos viltis ir leis lietuvių tautai kurti savo gyvenimą naujai atkurtoje Lietuvos valstybėje, sutinkamai su jos bei vokiečių tautos ir visos Europos interesais.

LIET. TSR VRLK operatyvinio vertėjų skyriaus vertėjas (Jegorov)

TIKRA: Vyr. leitenantas Cheifec

*RVKA, f.38650, ap. 1, b. 160, l. 11-14. (Kalba netaisyta).*



**Nr. 113. Šakių apskrities viršininko ir apskrities policijos viršininko 1941 m. rugsėjo 16 d. pranešimas Kauno policijos valdybos direktoriui.**

VRM  
Šakių apskrities policija  
Lekėčių policijos nuovados  
VIRŠININKAS  
1941 m. rugpjūčio 17.

Slaptai

Ponui Policijos Departamento Direktoriui

Raportas

Gavus pono Šakių Apskrities Policijos Vado parėdymą dėl sulaikymo žydų tautybės piliečių, pranešu, kad š. m. rugpjūčio mėn. 16 d. 14 val. įvykdžiau.

Sulaikyti visi gyvenę Lekėčių valsčiuje žydų tautybės piliečiai ir perduoti į Vilkiją renkantiems apsaugos bataliono kariams. Viso Lekėčių valsčiaus ribose buvo likę 9 žydai, kurie visi ir sulaikyti. Dabar Lekėčių valsčius nuo žydų yra visiškai išvalytas.

Kokių nors brangenybių ir pinigų pas juos nerasta. Visą likusį judomąjį ir nejudomąjį turtą perėmė savo žinion saugoti Lekėčių valsčiaus savivaldybė.

Priedas: Šakių apskrities Policijos Vado raštas Nr. 3/sl.

Nuovados Viršininkas (parašas)

*Kn.: Dieckmann C., Sužiedelis S. Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį = The Persecutio and Mass Murder of Lithuanian Jews during Summer and Fall 1941. Vilnius, 2006, p. 258.*

(Kalba netaisyta).

**Nr. 114. Iš 3-os ainzats komandos viršininko SS štandartenfiurerio K. Egero ataskaitos. 1941 m. gruodžio 1d.**

[...]

Šiandien galiu konstatuoti, kad tikslą – Lietuvoje išspręsti žydų problemą – EK 3 pasiekė. Lietuvoje daugiau nėra žydų, išskyrus žydus-darbininkus, įsk[aitant] jų šeimas.

Yra:

Šiauliuose apytikriai 4500;

Kaune apytikriai 15000.

Vilniuje apytikriai 1500.

Aš ketinau nužudyti ir šiuos žydus-darbininkus, įsk[aitant] jų šeimas, tačiau man pasipriešino civilinė administracija (reichskomisaras), vermachtas ir paskelbė draudimą: šių žydų ir jų šeimų negalima šaudyti.

Tikslą – išvalyti Lietuvą nuo žydų – būtų galima pasiekti tik sukūrus iš parinktų žmonių mobilų būrį, kuriam vadovautų oberšturmfiureris SS Chaman, besąlygiškai pritaręs mano tikslui ir sugebėjęs užmegzti bendradarbiavimą su lietuvių partizanais ir atitinkamomis civilinėmis žinybomis.

Tokių akcijų įgyvendinimas yra, pirmiausia, organizuotumo klausimas. Nusprendus sistemingai valyti nuo žydų rajoną po rajono, reikėjo nuodugniai rengti kiekvieną akciją ir puikiai žinoti konkretaus rajono sąlygas. Žydus surinkdavo viename ar keliuose punktuose. Pagal jų skaičių buvo renkama vieta grioviams kasti. Atstumas nuo surinkimo punktų vidutiniškai būdavo 4-5 km. Žydai į mirties baismės vietą buvo vedami grupėmis po 50 žmonių, atstumas tarp grupių buvo ne mažiau 2 km. Sunkumus ir nervus alinantį darbą, kurį tuo metu atlikome, geriausiai iliustruoja šis pavyzdys, pasirinktas akimoku.

Rokiškyje 3208 žmonės teko vežti 4,5 km. iki jų likvidavimo vietos. Norint užbaigti darbą per 24 valandas, transportavimui ir užtvėrimui teko skirti per 60 žmonių iš mano žinioje buvusių 80 lietuvių partizanų. Likusieji pakaitomis dirbo kartu su mano žmonėmis. Mūsų žinioje retai buvo sunkvežimiai. Bandymus pabėgti, kurie atsitikdavo karts nuo karto, užkirsdavo, su pavojumi gyvybei, išimtinai mano žmonės. Pavyzdžiui, 3 komandos nariai miško kelyje arti Marijampolės nušovė visus 38 bėgusius žydus ir komunistų funkcionierius, neleidę jiems ištrukti. Atskirų akcijų metu kelias ten ir atgal siekdavo 160-200 km. Tik tiksliai paskaičiavę

laiką, mes galėjome vykdyti po 5 akcijas kiekvieną savaitę ir tuo pačiu laiku atlikti kasdieninį darbą, nepažeisti tarnybos dienotvarkės.

Akcijas pačiame Kaune, kur mūsų žinioje buvo daug parengtų partizanų, reikia vertinti kaip paradinius šaudymus, lyginant su akcijomis periferijoje, kur dažnai teko susidurti su kolosaliais sunkumais, kuriuos tekdavo įveikti.

Mano komandos Kaune karininkai ir eiliniai labai aktyviai dalyvavo stambiose akcijose mieste. Tik vienas identifikavimo tarnybos valdininkas buvo dėl ligos atleistas nuo dalyvavimo akcijose. Mano manymu, 3-ai EK žydų akcijos iš esmės baigtos. Yra labai didelis žydų darbininkų ir darbininkių poreikis, aš manau, kad po žiemos žydų darbo jėgos poreikis išliks. Aš esu tos nuomonės, kad, siekiant užkirsti kelią dauginimusi, reikia iš karto pradėti sterilizuoti žydes darbininkes. Jeigu nepaisant priimtų priemonių, žydė taps nėščia, ji turi būti likviduota.

Kartu su žydų akcijomis vienas svarbiausias 3-s EK uždavinys buvo tikrinti įvairiose gyvenamose vietose, paprastai, perpildytus kalėjimus. Kiekviename rajono centre lietuvių, įkalintų be jokio teisėto pagrindo kalėjimuose siekė 600 žmonių. Juos partizanai areštuodavo visiškai pagal nereikšmingus kaltinimus arba paprasčiausiai suveddami sąskaitas. Niekas net nebandė tirti tų bylų. Reikėjo aplankyti kalėjimus, pabuvoti nors minutę perpildytose kameroose, kurių sanitarinę būklę netgi neįmanoma aprašyti. Pavyzdžiui, Jonavoje, kuris šiuo požiūriu labiausiai būdingas, 16 žmonių 5 savaites kalėjo tamsioje kameroje, kurios ilgis 3 m, plotis 3 m, ir aukštis 1,65 m. O visus šiuos žmones buvo galima išlaisvinti, nes jiems nebuvo pateikti jokie kaltinimai. Mergaitės nuo 13 iki 16 metų buvo uždarytos kalėjime tik tuo pagrindu, kad jos įstojo į K[komunistinio] J[aunimo] S[ąjungą] norėdamos gauti kokį nors darbą.

Šiuo reikalu teko imtis ryžtingų priemonių, kad atitinkamoms Lietuvos valdžioms įteigti aiškų požiūrį. Kaliniai buvo išrikiuoti kalėjimo kieme ir patikrinti pagal sąrašus ir dokumentus. Tuos, kurie buvo įkalinti už nežymius prasižengimus ir be pakankamo pagrindo, išrikiavome į atskirą grupę. Tuos, kuriuos mes nuteisėme kalėti nuo 1-3 iki 6 mėnesių, surinkome į kitą grupę. Trečioje grupėje buvo kaliniai, kuriuos reikėjo likviduoti kaip kriminalinius nusikaltėlius, komunistinius funkcionierius, politinius instruktorius ir kitas padugnes. Papildomai prie jau priimto nuosprendžio, kai kurie kaliniai, pirmiausia, komunistiniai funkcionieriai vietoje buvo išplakti, beje, jiems buvo suduota nuo 10 iki 40 kirčių, priklausomai nuo nusikaltimo sunkumo. Po patikrinimo kaliniai buvo

sugrąžinti į kameras, Tuos, kuriuos reikėjo išlaisvinti, išvedėme į turgaus aikštę, kur po trumpo palinkėjimo, daugelio vietos gyventojų akivaizdoje, buvo paleisti.

[...]

*RVKA, f. 500, ap. 1, b. 25, l. 109-117.*

*Кн.: Круглов А. И. Без жалости и сомнения. Документы о преступлениях оперативных групп и команд полиции безопасности и СД на временно оккупированной территории СССР в 1941-1944 гг. Днепрпетровск, 2008. Ч. 1. С. 138-141.*

## PRIEDAS I.

### **Nr. 1. TSRS VRLK įsakymas Nr. 001223 „Apie agentūriniu darbu išaiškinto antitarybinio elemento operatyvinės įskaitos vieningos sistemos įvedimą“. 1939 m. spalio 11 d.**

1939 metų TSR Sąjungos Vidaus reikalų liaudies komisaro įsakymai.

#### TURINYS

Apie agentūriniu darbu išaiškinto antitarybinio elemento operatyvinės įskaitos vieningos sistemos įvedimą

1939 m. spalio 11 d., Nr. 001223, Maskva.

TSRS VRLK VALDYBŲ IR SKYRIŲ VIRŠININKAMS, SĄJUNGINIŲ IR AUTONOMINIŲ RESPUBLIKŲ LIAUDIES KOMISARAMS, KRAŠTŲ IR SRIČIŲ VRLKV VIRŠININKAMS, APYGARDŲ, MIESTŲ IR RAJONŲ SKYRIŲ VIRŠININKAMS, VRLK KTS IR KTSP VIRŠININKAMS, KARINIŲ APYGARDŲ, LAIVYNŲ, ARMIJŲ KARINIŲ JUNGINIŲ IR DALINIŲ YPATINGŲJŲ SKYRIŲ VIRŠININKAMS, PASIENIO BŪRIŲ IR VRLK ATSKIRŲ PASIENIO KOMENDANTŲRŲ VIRŠININKAMS, PDS IR PDK 3-JŲ SKYRIŲ VIRŠININKAMS

VRLK organuose iki šiol nėra dar agentūriniu darbu išaiškinto antitarybinio elemento operatyvinės įskaitos prideramos tvarkos ir vieningos sistemos.

VRLK atskirų organų vedama įskaita yra apleista, atsirandančios agentūrinės bylos ir jose išaiškinti kontrrevoliuciniai elementai arba visai neįtraukiami įskaiton, arba jų apskaita labai vėluoja, todėl VRLK žinomi antitarybiniai elementai kartais gauna galimybę prieiti prie slapto darbo, prie ypač saugomų objektų ir t.t.

VRLK daugelis organų dar iki šiol neorganizavo centralizuotą agen-

tūrinių archyvų saugojimą. Tokių VRLKV operatyviniai darbuotojai apkrauti labai gausia užbaigtina agentūrine medžiaga, kuri trukdo organizuoti agentūrinių-operatyvinių darbą, kausto operatyvinio darbuotojo iniciatyvą ir atitraukia jo dėmesį nuo čekisto kūrybinio darbo. Tuo pat metu archyvinėje medžiagoje yra agentūrinių bylų, kurias ir šiandien dar tęsti aktualu. Užduoties esmė ta, kad greitai, kruopščiai patikrinus visus agentūrinius archyvus, atnaujinti tyrimą tų bylų, kurios buvo nepagrįstai pristabdytos, o kitus archyvus susisteminti, surašyti ir organizuoti jų saugojimą 1-e spec. skyriuose.

**Kiekviena naujai užvesta byla, kiekvienas sukompromituotas gauta agentūrine medžiaga asmuo turi būti nedelsiant įtrauktas į centralizuotą įskaitą.**

Agentūriniu darbu išaiškintų antitarybinių elementų išsami operatyvinė įskaita padeda teisingai išskleisti agentūrinių informatorių tinklą, kad būtų laiku išaiškintos ir sutriuškintos atsirandančios kontrrevoliucinės formuotės.

Operatyviniai darbuotojai organizuodami operatyvinę įskaitą privalo kasdien kruopščiai dirbti ir siekti, kad nuolat kiltų čekistų operatyvinio darbo kultūra ir kokybė.

Šiuo įsakymu skelbiama instrukcija nustato antitarybinių elementų operatyvinės įskaitos vieningą, centralizuotą sistemą ir formą.

Instrukcijoje nurodytų taisyklių griežtas laikymasis ir operatyvinės įskaitos sumanus panaudojimas privalo užtikrinti agentūrinio-operatyvinio darbo tolesnį pakilimą.

#### Į S A K A U :

1. Nuo šių metų lapkričio 15 d. pradėti vadovautis pridedama instrukcija apie antitarybinių elementų operatyvinę įskaitą, VRLK (VRLKV) 1-se spec. skyriuose ir jiems atitinkančiuose KTS, Ypatingųjų skyrių ir stovyklų 3-jų skyrių įskaitos padaliniuose organizuoti centralizuotą įskaitą.

2. TSRS VRLK valdybų ir skyrių viršininkams, sąjunginių ir autonominių respublikų vidaus reikalų liaudies komisarams, kraštų ir sričių VRLKS viršininkams, KTS, Ypatingųjų skyrių, stovyklų 3-jų skyrių ir VRLK rajonų skyrių viršininkams laiku, nė vėliau 1940 m. sausio, instrukcijoje nustatyta tvarka patikrinti visas tiriamas agentūrines bylas, bylas-formuliarus ir raide pažymėtas bylas, užregistruoti jas ir jose minimus asmenis.

3. Kartu su galiojančių tyrimų patikra, patikrinti ir naujai įtraukti į apskaitą visus agentūrinio darbo archyvus. Tuo tikslu:

a) VRLK organų operatyvinių skyrių pajėgomis kruopščiai peržvelgti visas nepagrįstai pristabdytas agentūrines bylas ir bylas-formuliarus ir būtinu atveju atnaujinti tyrimą, vadovaujantis pridedama instrukcija įforminti ir užregistruoti bylas;

b) agentūrines bylas ir bylas-formuliarus, kurių tyrimas turi būti atnaujintas, tačiau jose minimi asmenys nebus nustatyti, įforminti atitinkamu nutarimu ir priduoti saugoti į 1-jų spec. skyrių ir jiems atitinkančių KTS, Ypatingųjų skyrių, stovyklų 3-jų skyrių įskaitos padalinių archyvus ir, vadovaujantis TSRS VRLK 1939 m. kovo 30 d. įsakymų Nr. 00310, juose nurodytų asmenų paskelbti sąjunginę paiešką.

c) bylas, kuriose nurodyti asmenis yra mirę arba išvykę už TSRS ribų, taip pat bylas, kurių medžiaga paseno arba neįdomi agentūriniam darbui, įforminti nutarimu ir atiduoti saugoti į 1-jį spec. skyrių ir jiems atitinkančių KTS, Ypatingųjų skyrių, stovyklų 3-jų skyrių archyvus.

d) agentūrinių archyvų patikrinimą ir jų centralizuoto saugojimo ir įskaitos organizavimą baigti ne vėliau 1940 m. vasario 1 d.

4. Galiojančių ir archyvinių bylų patikros metu, atitinkamus operatyvinius darbuotojus įpareigoti užpildyti įskaitos korteles ir bylų korteles, kurios būtinos centralizuotai įskaitai organizuoti.

5. Iki 1940 m. sausio 1 d. sąjunginių ir autonominių respublikų Vidaus reikalų liaudies komisarai, VRLKV kraštų ir sričių viršininkai, KTS ir Ypatingųjų skyrių viršininkai pateikia antitarybinių elementų operatyvinės įskaitos būklės pirminę suvestinę ir instrukcijoje nustatyta forma ir nustatytu terminu siunčia ją į TSRS VRLK 1-jį spec. skyrių.

6. Įsakymą ir instrukciją išnagrinėti operatyvinių pasitarimų metu.

7. Respublikų, kraštų ir sričių centruose pagaminti antitarybinių elementų operatyvinės įskaitos organizavimui ir vedimui būtinų bylų viršelių, korteles ir kitus blankus.

8. TSRS VRLK AŪV viršininkui, valstybės saugumo 3-jo rango komisarui drg. Sumbatovui VRLK organus aprūpinti pagal paraiškas iš vietų atitinkamos kokybės kartonu ir popieriumi.

TSRS VRLK centrinio finansų-planavimo skyriaus viršininkui drg. Berenzonui asignuoti lėšas būtinas blankams užsakyti.

Personalinė atsakomybė už VRLK organų operatyvinio aparato aprūpinimą bylų viršeliais, kortelėmis ir kitais blankais tenka VRLK, VRLKV, KTS ir apygardų Ypatingųjų skyrių administracinių-ūkinių skyrių (daliinių) viršininkams.

9. Buvusio VPVS 1932 m. Nr. 604 ir TSRS 1937 m. NR. 00323 įsakymai negalioja.

Priedas: Instrukcija ir įskaitos forma.

TSR Sąjungos vidaus reikalų liaudies komisaras,  
valstybės saugumo 1-jo rango komisaras L. BERIJA.

**Agentūriniu darbu išaiškinto antitarybinio elemento  
operatyvinės įskaitos**

**INSTRUKCIJA**

**§1**

Antitarybinių elementų operatyvinė įskaita skirstoma į 4 poskyrius;

- 1) antitarybinių elementų masinė įskaita pagal sąrašą;
- 2) aktyvių kontrrevoliucinių elementų formuliarių įskaita;
- 3) kontrrevoliucinių organizacijų ir grupių įskaita;
- 4) įskaita asmenų, susikompromitavusių savo ryšiais su žmonėmis, kurie yra išaiškinami agentūrinėse bylos ir bylose-formuliaruose (ryšių įskaita).

**§2**

VRLK atitinkamų operatyvinių skyrių užduotis yra išaiškinti antitarybinius elementus, kuriuos privaloma įtraukti į operatyvinę įskaitą ir pradėti jų atžvilgiu agentūrinį darbą.

Agentūriniu darbu išaiškintų antitarybinių elementų įskaita koncentruojama, panaudojant VRLK (VRLKV) 1-jų spec skyrių centralizuotos įskaitos kortelių sistemą, o VRLK Ypatingųjų ir transporto organų bei PDS, PDK įskaitos aparatą.

Kategoriškai draudžiama tirti 1-jų spec. skyrių (Ypatingųjų skyrių), KTS, ir 3-jų PDS bei PDK skyrių (atitinkamų įskaitos aparatų) neužregistruotas agentūrines bylas, bylas-formuliarus ir raide pažymėtas bylas.

Naujai išaiškinti antitarybiniai elementai, gavus patikrintą agentūrinę medžiagą, nekeliančią abejonių dėl patikimumo, privalo būti nedelsiant užregistruoti.

Atsakomybė už iškeltų agentūrinių bylų, bylų-formuliarių, raide pažymėtų bylų ir jose minimų asmenų registravimą tenka, pirmiausia, atitinkamų operatyvinių skyrių viršininkams.

**§3**

Ypatingai atidžiai reikia kaupti išsamius tapatybę patvirtinančius duomenis asmenų, kuriuos būtina įtraukti į operatyvinę įskaitą, turint omenyje, kad turimi išsamūs tapatybę patvirtinantys duomenis užtikrins antitarybinių elementų operatyvinę įskaitą.

Atsižvelgiant į tai, kad renkant agentūriniu darbu išaiškintų asmenų

tapatybę patvirtinančius duomenis ir juos įtraukiant į operatyvinę įskaitą, kažkuriais atvejais tenka sugaišti daug laiko, o operatyvinio darbo interesai reikalauja įtraukti į įskaitą išaiškintus antitarybinius elementus tą pačią dieną, kai buvo gauta patikrinta juos kompromituojanti medžiaga, todėl leidžiama registruoti agentūriniu darbu išaiškintus asmenis, turint minimaliai privalomus tapatybę patvirtinančius duomenis:

- 1) pavardė, vardas, tėvavardis;
- 2) amžius (gimimo metai);
- 3) adresas arba darbovietė ir pareigos.

Jeigu pasitaiko reta pavardė, leidžiama tokia kombinacija:

- 1) pavardė, vardas ir darbovietė;
- 2) pavardė, vardas ir adresas.

Be tokio tapatybę patvirtinančių duomenų minimumo, registruoti antitarybinį elementą nėra praktinės operatyvinės prasmės. 1-as spec. skyrius nustato registracijai būtiną tapatybę patvirtinančių duomenų pakankumą.

Naujai išaiškintų antitarybinių elementų registracija tik pagal nurodytus minimalius tapatybę patvirtinančius duomenis operatyvinius darbuotojus neatleidžia nuo pareigos per trumpiausią laiką surinkti išsamius tapatybę patvirtinančius duomenis ir pranešti juos įskaitos aparatui.

Operatyvinis darbuotojas privalo ne mažiau įdėmiai įvertinti, kokia spalva turi būti nuspalvinta įskaitos byla, atsižvelgdamas į tai, kad nuo šio įvertinimo operatyvinės įskaitos duomenis teisingai atspindi baigiamoji skaičių suvestinė.

Agentūrinio darbo eigoje išaiškinus pakitimus, kurie įtakoja įskaitos bylos spalvą, operatyvinis darbuotojas privalo nedelsiant informuoti įskaitos aparatą.

**MASINĖ (PAGAL SĄRAŠĄ) ĮSKAITA**

**§4**

Antitarybinio elemento sąrašo įskaita yra operatyvinės įskaitos pagrindas. Į įskaitą pagal sąrašą privalo būti įtraukti visi tie asmenys, kurie dėl savo socialinės ir politinės praeities, nacionalinių-šovinistinių nuotaukų, religinių įsitikinimų, moralinio-politinio nepastovumo yra priešiški socialistiniai santvarkai, todėl juos antitarybiniais tikslais gali panaudoti užsienio žvalgybos ir kontrrevoliuciniai centrai.

Šiems elementams priklauso:

- 1) visi antitarybinių politinių partijų, organizacijų ir grupių nariai:



trockistai, eserai, menševikai, anarchistai ir t.t.;

2) visi buvę nacional-šovinistinių, antitarybinių partijų, organizacijų ir grupių nariai (ukrainiečių, baltarusių, gruzinų, armėnų, tiurkų-totorių, suomių-karelių)

3) asmenys atliekantys bausmę kalėjimuose, stovyklose ir tremtyje už kontrrevoliucinius nusikaltimus;

4) asmenų, nuteistų mirties bausme ir kalėti ilgą laiką (daugiau negu 10 metų) už kontrrevoliucinius nusikaltimus (į įskaitą įrašomi tik tiesioginiai išlaikytiniai, sulaukę 16 metų ir ne vyresni 60 metų: vyras, žmona, tėvas, motina, sūnus, dukra, kartais sesuo, brolis);

5) buvę kontrrevoliucinių sukilimų ir organizacijų dalyviai;

6) buvę žandarai, policininkai ir kalėjimų prižiūrėtojai;

7) buvę karininkai (cariniai, baltieji, petliūrininkai ir kiti);

8) buvę politiniai banditai, baltosios ir kitų antitarybinių armijų savanoriai;

9) asmenys pašalinti iš VKP(b), VLKJS už antipartines pražangas;

10) užsienio kolonijose: reiškiantieji nacionalistines nuotaikas: lenkai, vokiečiai, kinai, korėjiečiai, italai, latviai, suomiai, čekai, rumunai, graikai ir t.t.;

11) visi perbėgėliai, politiniai emigrantai, reemigrantai, repatriantai ir kontrabandistai;

12) visi užsienio piliečiai, užsienio firmų darbuotojai, užsienio diplomatinė atstovybių darbuotojai, buvę užsienio piliečiai, tarybiniai piliečiai, dirbantieji arba dirbę užsienio atstovybėse, užsienio firmose, koncesinėse ir akcinėse bendrovėse;

13) asmenys, palaikantieji privačius ryšius ir susirašinėjimą laiškais su užsieniu, užsienio šalių ambasadomis ir konsulatais, mokantys esperanto kalbą ir filatelistai;

14) asmenys, atvykę į TSRS masine tvarka ir kuriuos galima vertinti kaip užsienio žvalgybos darbo bazę (Charbino gyventojai, mongolai ir kiti);

15) religinėse bendruomenėse: bažnytininkai, sektantai ir religinis aktyvas;

16) slaptų mistinių draugijų ir ratelių nariai, masonai, teosofai, teologai;

17) visi buvę buožės;

18) „buvusieji žmonės“: buvusi carinė ir baltagvardiečių administracija, buvę bajorai, dvarininkai, pirkliai, prekybininkai, kurie naudojami samdomu darbu, įmonių savininkai ir kiti.

## §5

Antitarybinių elementų sąrašo įskaita sutelkiama raidėmis pažymėtose bylose.

Raide pažymėta byla užvedama kiekvienam aptarnaujamam objektui pagal teritorinį-gamybinį požymį: rajone – kiekvienai gyvenvietei (apylinkė, stambūs kolūkiai, tarybiniai ūkiai, MTS), miestuose – pramonės įmonėms, įstaigoms, Aukštosioms mokykloms, vienos rūšies įstaigų ir įmonių sistemai (mokyklos, prekybos tinklas ir t.t.), kariuomenėje – atskiriems kariniams daliniams, transporte – atskiroms tarnyboms ir t.t.

Raidėmis pažymėtos bylos sudarytos iš 6 dalių:

1 dalis – oficiali medžiaga;

2 dalis – agentų-informatorių tinklas;

3 dalis – antitarybinio elemento sąrašo įskaita;

4 dalis – informacinė medžiaga;

5 dalis – operatyvinis darbas;

6 dalis – įvairus susirašinėjimas.

Be to, raidėmis pažymėtose bylose, kurios užvedamos gynybinės paskirties pramonės įmonėms arba kitiems ypatingo aptarnavimo objektams raidėmis pažymėtose bylose yra dar dvi dalys:

7 dalis – prieš diversiją nukreiptas darbas;

8 dalis – mobilizacinis darbas.

Raide pažymėtos bylos forma pridedama (žr. priedas Nr. 1)

Ypatingųjų skyrių raidėmis pažymėtos bylos susideda iš 5 dalių pagal TSRS VRLK 1939 metų birželio 28 d. įsakymu Nr. 00731 patvirtinta schemą.

## § 6

TSRS VRLK centrinio aparato ir respublikų, kraštų ir sričių centrų, karinių apygardų ir KTS Ypatingųjų skyrių operatyviniai skyriai raidėmis pažymėtas bylas gali užvesti pagal linijinį požymį:

trockistams, eserams, lenkams, vokiečiams, religinėms bendruomenėms ir t.t.

Šios kategorijos raidėmis pažymėtomis byloms panaudojami viršeliai pagal gamybinį-teritorinį požymį.

## §7

Pradedant antitarybinių elementų sąrašo įskaitą (pagal kiekvieną aptarnaujamą objektą), būtina panaudoti visus šaltinius, įskaitant agentų pranešimus, spec. patikrinimo medžiagas, partinių ir tarybinių orga-

nizacijų medžiagas, archyvų medžiagas, piliečių pareiškimus, suimtųjų parodymus ir kitus duomenis. Pareiškimus, parodymus ir kitas oficialias medžiagas būtina patikrinti agentūriniu keliu.

#### §8

Kiekvienas įtrauktas į sąrašo įskaitą turi būti įrašytas į sąrašą (žr. priedas Nr.2), kuris saugomas raide pažymėtos bylos 3-je dalyje.

Kartu, kiekvienam įtrauktam į įskaitą asmeniui užvedama įskaitos byla (žr. priedas Nr. 2), į kurią įsegamas pagrindimas įrašyti jį į įskaitą ir toliau pridedama agentūrinio darbo procese gauta medžiaga apie šį asmenį. Įskaitos bylos saugomos raide pažymėtos bylos 3-je dalyje; jeigu raide pažymėtoje byloje yra daug apskaitos asmenų, įskaitos bylas galima saugoti atskirame segtuve prie raide pažymėtos bylos.

Jeigu raide pažymėta byla užvesta aptarnaujam objektui, kuriame yra nedaug asmenų privalomų įtraukti į operatyvinę įskaitą, galima įskaitos bylų neužvesti, o visas gaunamas medžiagas tiesiogiai įsegti raide pažymėtos bylos 3-je dalyje. Tokiu atveju įskaitų sąrašė būtina nurodyti puslapius, kuriuose įsegta medžiaga apie konkretų asmenį.

Tokia tvarka, konkrečiai, rekomenduojama užvedant pagal linijinį požymį raide pažymėtą bylą.

#### §9

Raide pažymėtos bylos užvedimas įforminimas laisvos formos nutarimu, kurį tvirtina skyriaus viršininkas (rajone organo viršininkas). Raide pažymėtą bylą nutraukti galima tik išformavus objektą, kuriam užvesta byla. Visos raidėmis pažymėtos bylos turi būti užregistruotos VRLK (VRLKV) 1-e spec. skyriuose, o Ypatinguose skyriuose, VRLK transporto organuose, PDS ir PDK 3-jų skyrių atitinkamuose įskaitos poskyriuose (grupėse); ten pat turi būti užvestos įskaitos kortelės tiems asmenims, kuriuos kompromituoja raide pažymėtos bylos medžiaga.

Raide pažymėtos bylos pirmoji dalis kasmet išvaloma nuo pasenusių sąrašų ir kitos oficialios medžiagos, jas sunaikinant, o apie tai surašomas aktas, kuriame smulkiai išvardinama sunaikinta medžiaga. Aktą tvirtina atitinkamo operatyvinio skyriaus viršininkas ir pridedamas prie raide pažymėtos bylos 1-os dalies.

#### §10

Raidėmis pažymėtose bylose nurodyti asmenys registruojami tokia tvarka: operatyvinis darbuotojas privalo užpildyti kiekvieno įtraukto į įskaitos sąrašą asmens įskaitos kortelę ir atiduoti ją atsakingam už įskaitos vedimą (ar jį atitinkančiam Ypatingojo skyriaus, KTS, PDS, PDK 3-jų skyrių aparatui) pagal parašą įskaitos sąrašė ir iš jo gauna viršelį įskaitos bylai, kuri užregistruota vieningu registracijos numeriu. Įskaitos bylos numeris įrašomas įskaitos sąrašė prieš užregistruoto asmens pavardę.

#### §11

Jeigu asmuo, esantis įskaitoje raide pažymėtoje byloje, išvažiuoja į kitą miestą, pereina dirbti į kitą įstaigą arba įmonę, įskaitos byla išimama iš raide pažymėtos bylos ir per 1-jį spec. skyrių (per Ypatingąjį skyrių, transporto organų ir DPS bei DPK 3-jo skyriaus įskaitos poskyrį, grupę) persiunčiama į atitinkamą VRLK organą arba perduodama darbuotojui, aptarnaujančiam įstaigą (įmonę), į kurią perėjo dirbti apskaitos asmuo.

Įskaitos bylos perdavimo faktas užfiksuojamas atitinkamu įrašu įskaitos sąrašė (raide pažymėtos bylos 3-ji dalis)

Įskaitos bylas galima siųsti į VRLK organus pagal įskaitos asmenų naują gyvenamąją ir darbo vietą tik gavus patvirtinimą, kad yra nustatyta įskaitos asmens naujoji gyvenamoji vieta.

Tais atvejais, jeigu įskaitos asmens, išvykusio į nuolatinę gyvenamąją vietą, nebus nustatyta naujoji gyvenamoji vieta, priklausomai nuo turimos medžiagos, turi būti paskelbta jo paieška arba dėl medžiagos menkavertiškumo įskaitos byla perduota į archyvą.

Visi įtraukti į įskaitą raide pažymėtoje byloje asmenys turi būti sistemingai agentų-informatorių stebimi, sekami.

Kaupiantis įskaitoje esančio asmens kompromituojančiai medžiagai, išaiškinant antitarybinį jo aktyvumą ar kitą nusikalstamą veiklą, iš raidė pažymėtos bylos jis yra išbraukiamas ir jos pagrindu jam užvedama byla-formuliaras, arba agentūrinė byla, kuri įforminama vadovaujantis šios instrukcijos nurodymais.

Mirusiųjų, išvažiavusių už TSRS ribų asmenų įskaitos bylos, taip pat nepasitvirtinus medžiagai, kurios pagrindų jie buvo įtraukti į įskaitą, su atitinkama pažyma perduodamos saugoti 1-jo spec. skyriaus (Ypatingųjų skyrių, transporto organų, PDS ir PDK 3-jų atitinkamų įskaitos poskyrių, grupių) archyvus.

## FORMULIARŲ ĮSKAITA

### §13

Byla-formuliaras yra aktyvus agentų darbo su vienu asmeniu, remiantis patikrinta agentūrine medžiaga apie vieno ar kito asmens aktyvią antitarybinę, šnipinėjimo ar kitą kontrrevoliucinę veiklą rezultatas. Užvesti bylą-formuliarą galima remiantis ir kita medžiaga: pareiškimais, parodymais, personalinės kartotekos duomenimis ir kita; tačiau šią medžiagą būtina patikrinti agentūriniu ar kitu keliu. Bylos-formuliarai užvedamos visiems buvusiems aktyviems antitarybinių politinių partijų, organizacijų ir grupių (trockistinių, dešiniųjų, menševikų, eserų, anarchistų ir t.t.) nariams (funkcionieriams), nacionaliniams, religiniams autoritetams (kunigams, muloms, popams), administracine tvarka ištremtiems, užsienio atstovybių darbuotojams ir t.t. Byla-formuliaras gali būti nutraukta dėl įskaitoje esančio asmens mirties arba nustačius jo visišką politinį lojalumą, arba jam išvykus už TSRS ribų. Arešto metu byla-formuliaras naudojama atliekant tardymą ir turi būti papildyta apklausos pagrindinių protokolų kopijomis ir kaltinamąją išvada: bylos-formuliario objektą nuteisus laisvės atėmimu, ji perduodama tolesniam pildymui į PDS (PDK) 3-jį skyrių, o atlikus bausmę nukreipiama VRLK organui pagal išlaisvinto vykimo vietą ir vėl pagal ją aktyviai dirbama (bylos-formuliario viršelio formą žr. priedas Nr. 5).

### §14

Užvesta byla-formuliaras turi būti įforminta nutarimu pagal priedama formą (žr. priedas Nr. 6).

Nutarimą parašo atitinkamas operatyvinis darbuotojas ir tvirtina skyriaus vedėjas (rajone organo viršininkas).

Nutarime turi būti išvardinti asmens tapatybę nustatantieji duomenys, nurodyta kompromituojančios medžiagos trumpa esmė ir paskirta įskaitos žymėjimo spalva.

### §15

Nurodytas nutarimas, jo patvirtinimo dieną turi būti atiduotas į 1-jį spec.skyrių (Ypatingųjų skyrių, transporto organų ir PDS ir PDK atitinkamam įskaitos aparatui), kuris vadovaujantis nurodytu nutarimu registruoja bylą-formuliarą ir asmenį, kuriam ji užvesta, operatyviniam darbuotojui išduoda bylos viršelį, kuriam suteiktas vieningos registravimo numeracijos numeris.

### §16

Bylą-formuliarą perduoti iš vieno skyriaus į kitą, iš vieno darbuotojo kitam, iš vieno organo kitam galima tik per atitinkamą 1-ą spec. skyrių.

Bylas-formuliarus persiųsti kitiems VRLK organams pagal išvykusio asmens, kuriam užvesta byla-formuliaras, gyvenamąją vietą leidžiama tik gavus patvirtinimą, kad naujoje gyvenamojoje vietoje nurodytas asmuo yra nustatytas.

Tais atvejais, kai išvykusio iš nuolatinės gyvenamosios vietos asmens, kuriam užvesta byla-formuliaras, nebus nustatyta nauja gyvenamoji vieta, turi būti paskelbta jo paieška TSRS VRLK 1939 kovo 30 d. įsakyme Nr. 00310 nurodyta tvarka.

Bylų perdavimas kitiems VRLK organams ir į kitus VRLK skyrius, taip pat pridavimas į archyvą įforminamas pagal priedama formą (žr. priedas Nr. 7).

Jeigu teismo nutartimi kaltinamasis išlaisvinamas, nutraukiant tardymą, byla-formuliaras turi būti sugrąžinta iš archyvo tolesniam agentūriniam darbui pagal ją.

## AGENTŪRINIŲ BYLŲ ĮSKAITA

### §17

Pagal agentūrinę bylą dirbama su grupe žmonių, kuriuos tarpusavyje sieja bendros kontrrevoliucinės pažiūros arba jie yra vieno ir to pačio nusikaltimo bendrininkai, o užvedama ji remiantis patikrinta agentūrine ir kita medžiaga apie šios grupės asmenų konkrečią nusikalstamą veiklą.

### §18

Užvesta agentūrinė byla įforminama nutarimu (žr. priedas Nr. 8), kurį paruošia operatyvinis darbuotojas ir patvirtina skyriaus viršininkas (rajone organo viršininkas). Be to, kiekvienam asmeniui, išaiškinamam agentūrinėje byloje, turi būti užpildytas registracijos lapelis (žr. priedas Nr.9), kurį privalo patvirtinti skyriaus viršininkas (rajone organo viršininkas).

Paaiškinimas: stambiose agentūrinėse bylose, kuriose kaupiama daugelio asmenų medžiaga, leidžiama papildyti agentūrinę bylą užvesta kiekvienam joje minimam asmeniui byla-formuliaru arba surašyti smulkų memorandumą.

## §19

Nurodyti nutarimai ir registracijos lapeliai turi būti jų patvirtinimo dieną atiduoti į 1-jį spec.skyrių (Ypatingųjų skyrių, transporto organų ir PDS bei PDK 3-jų skyrių atitinkamų įskaitos aparatui), kurie remiantis tokiu nutarimu registruoja agentūrinę bylą ir joje nurodytus asmenis ir operatyviam darbuotojui išduoda bylos viršelį (žr. priedas Nr. 10), su vieningos registracijos numeriu.

Jeigu tolesnio agentūrinio darbo procese paaiškėja nauji asmenys, išaiškinamos kontrrevoliucinės organizacijos arba grupės dalyviai, operatyvinis darbuotojas užpildo šių asmenų registracijos lapelius ir atiduoda juos užregistruoti į 1-jį spec. skyrių.

## §20

Darbo pagal agentūrinę bylą užbaigimo formalus momentas yra tardymo bylos, kuri buvo užvesta šio agentūrinio darbo procese, baigimo data.

Prie užbaigtos agentūrinės bylos turi būti pridėta kaltinamosios išvados kopija, po to parašomas nutarimas (žr. priedas nr. 11) priduoti į archyvą agentūrinę bylą. Tais atvejais, jeigu baigus agentūrinę bylą atsiranda būtinybė tęsti agentūrinį darbą su atskirais asmenimis, kurių atžvilgiu nevyksta tardymas, iš agentūrinės bylos turi būti padaryti atitinkami išrašai, kuriais remiantis užvedama nauja agentūrinė bylą arba byla-formuliaras, kurios įforminamos šioje instrukcijoje nustatyta tvarka.

Paaiškinimas: nuteistųjų atžvilgiu turi būti paruošti agentūrinės, tardymo medžiagos memorandumai ir per 1-jį spec. skyrių perduoti užvesti jiems bylas-formuliarus į PDS ir PDK 3-jį skyrių.

## §21

Darbo procese nutraukus agentūrinę bylą, operatyvinis darbuotojas atitinkamame nutarime privalo nurodyti motyvus: grupė iširo, profilaktinėmis priemonėmis likviduota, nepasitvirtino pirminė medžiaga ir t.t.

Nutrauktos ir užbaigtos agentūrinės bylos, nutarimo nutraukti bylą patvirtinimo dieną, privalo būti pridutos į archyvą.

## RYŠIŲ ĮSKAITA

### §22

Agentūrinio darbo procese pagal bylas-formuliarus ir agentūrines bylas išaiškinti asmenys, sukompromituoti artimais ryšiais su asmenimis, kurie tiriami šiose bylose, privalo būti įskaitoje.

Ryšių įskaiton įrašomi tik tie asmenys, kurių įskaita gali turėti operatyvinę reikšmę.

### §23

Nurodyti asmenys privalo būti įrašyti į ryšių įskaitos sąrašą (žr. priedas Nr. 12), kuris yra pildomas prie kiekvienos bylos-formuliario ir agentūrinės bylos. Be to, kiekvienam asmeniui turi būti užpildyta įskaitos kortelė (žr. priedas Nr. 4) ir ją atiduoti į 1-jį spec.skyrių (Ypatinguose skyriuose, Transporto organuose ir PDS, PDK atitinkamiems įskaitos aparatams).

## CENTRALIZUOTOS ĮSKAITOS ĮGYVENDINIMO TVARKA

### §24

Agentūrinių bylų, bylų-formuliarų ir pagal jas įtariamų asmenų operatyvinė įskaita centralizuojama, taikant VRLK (VRLKV) 1-jų spec. skyrių ir įskaitos (grupių) poskyrių, karinių apygardų, laivynų, armijų, VRLK KTS ir stovyklų bei pataisos darbų kolonijų 3-jų skyrių naudojamą kartotekų sudarymo tvarka.

a) respublikų, kraštų ir sričių VRLKV 1-ji skyriai veda pavaldžių VRLK apygardų, miestų ir rajonų skyrių (poskyrių) užvestų bylų-formuliarų, agentūrinių bylų ir pagal jas įtariamų asmenų centralizuotą įskaitą; respublikose ir kraštuose su administraciniu padalijimu į sritis agentūrinių bylų ir bylų-formuliarų įskaita centralizuojama tik sričių mastu;

b) Karinių apygardų, laivynų ir armijų VRLK Ypatingųjų skyrių įskaitos poskyriai veda pavaldžių DVRA ir karinio jūrų laivyno Ypatingųjų skyrių bylų tokią pačią įskaitą.

c) VRLK KTS įskaitos poskyriai veda betarpiškai jiems pavaldžių VRLK KTSP agentūrinių bylų ir bylų-formuliarų centralizuotą įskaitą.

d) PDS ir PDK 3-ji skyriai veda šių skyrių agentūrines bylas ir bylas-formuliarus.

Paaiškinimas: Ne centralizuojama VRLK rajonų organų, karinių junginių ir KTSP Ypatingųjų skyrių raidėmis pažymėtos bylose tiriamų asmenų įskaita ir agentūrinėse bylose ir bylose-formuliaruose tiriamų asmenų ryšių įskaita.

#### §25

VRLK kitų organų Spec.skyriai ir įskaitos aparatai privalo visada žinoti, kas dirba su ta ar kita byla, todėl privalo įskaitos kortelėse užrašyti pavardę darbuotojo, kuris turi bylą ir nuolat kontroliuoti bylos eigą.

Nė viena byla negali būti VRLK padalinio viduje iš darbuotojo perduota kitam darbuotojui, į kitą padalinį arba skyrių (poskyrį), be įskaitos darbuotojo žinios.

Atleidžiami, komandiruojami darbuotojai privalo pagal aktą grąžinti visas jiems išduotas agentūrinės bylas, bylas-formuliarus ir raidėmis pažymėtas bylas ir akto 1 egzempliorių pateikti VRLK organo įskaitos darbuotojui. Kadrių skyriai privalo reikalauti iš atleidžiamų darbuotojų, prieš išduodant jiems asmens dokumentus, įskaitos skyriaus pažymų apie gautų operatyvinių bylų grąžinimą.

### TSRS VRLK 1-e SPEC. SKYRIAUS ĮSKAITOS TVARKA

#### §26.

TSRS VRLK 1-s spec. skyrius, remdamasis gaunamais nutarimais, registruoja atitinkamuose žurnaluose (žr.priedas Nr.Nr. 14,15,16) naujai užvestas agentūrinės bylas, bylas-formuliarus ir raidėmis pažymėtas bylas, ant viršelio bylos užrašo registracijos numerius ir kartu su nutarimu išduoda atitinkamam skyriui pagal parašą registracijos žurnale.

Iš kitų VRLK organų gaunamos agentūrinės bylos, bylos-formuliarai registruojamos ne įforminant specialiu nutarimu.

#### §27.

1-sis spec. skyrius, registruodamas bylas, kartu užpildo kiekvienos bylos kortelę (žr. priedas Nr. 17 ir18), o kiekvienam asmeniui dvi įskaitos kortelės.

#### §28.

Įskaitos kortelės 1-as egzempliorius įdedamas pagal abėcėlę į 1-jo spec. skyriaus bendrą kartoteką; iš antrųjų egzempliorių sudaroma pagal

agentūrinės medžiagos išaiškinamų asmenų įskaitos pagalbinė abėcėlinė kartoteką; iš bylų kortelių sudėliojama TSRS VRLK operatyvinių skyrių vedamų agentūrinių bylų, bylų-formuliarų ir raidėmis pažymėtų bylų įskaitos operatyvinė kartoteka (žr. priedas nr. 19).

#### §29.

Iš operatyvinių skyrių gautos pagal vedamas bylas-formuliarus, agentūrinės bylas ir raidėmis pažymėtas bylas išaiškintų asmenų ryšių įskaitos kortelės sudėliojamos į pagalbinę abėcėlinę kartoteką; kartu užpildomas įskaitos kortelės 2-as egzempliorius, kuris patenka į bendrą informacinę kartoteką; pagal bylas-formuliarus ir agentūrinės bylas naujai įtraukiamų į įskaitą asmenų pavardės papildomai įrašomos ant atitinkamų bylų kortelių.

Jeigu raidėmis pažymėtos bylose nurodytiems asmenims užvedamos įskaitos bylos, jos turi būti užregistruotos ypatingame žurnale (žr. priedas nr. 24); be to, kiekvienai įskaitos bylai užvedama bylos kortelė (žr. priedas Nr. 25), iš kurių sudaroma įskaitos bylų įskaitos kartoteka.

#### §30.

Operatyvinių darbuotojų ryšys su 1-oju spec. skyriumi palaikomas per TSRS VRLK atitinkamų operatyvinių skyrių įskaitos poskyrius. Visi nutarimai dėl naujai užvestų agentūrinių bylų, bylų-formuliarų ir raidėmis pažymėtų bylų, taip pat raidėmis pažymėtos bylose naujai išaiškintų asmenų ir agentūrinėse bylose išaiškintų asmenų ryšių įskaitos kortelės per atitinkamo operatyvinio skyriaus įskaitos poskyrį atiduodamos į 1-jį spec. skyrių; ten pat operatyviniai darbuotojai gauna užregistruotas bylas-formuliarus, agentūrinės bylas, raidėmis pažymėtas bylas ir įskaitos bylas.

#### §31.

TSRS VRLK operatyvinių skyrių įskaitos poskyriai patys tvarko bendrą abėcėlinę įskaitą asmenų, kurių atžvilgiu vyksta agentūrinis tyrimas; tam tikslui kiekvienam naujai išaiškintam asmeniui užpildo įskaitos kortelę.

Be to, įskaitos poskyriai veda kiekvieno darbuotojo asmeninę apskaitą, kurioje užrašomos visos jo tiriamos agentūrinės bylos, bylos-formuliarai ir raidėmis pažymėtos bylos.

Įskaitos poskyriai pagal nurodytas asmenines apskaitas kontroliuoja bylų buvimo vietą.

Paaiškinimas: kiekvienam skyriui, atsižvelgiant į jo ypatumą ir ope-



ratyvinį poreikį, leidžiama skyriaus uždavinių vykdymui vesti pagalbinę kartoteką.

#### §32.

Užbaigtas agentūrines bylas, bylas-formulius, raidėmis pažymėtas bylas atiduoti į archyvą, taip pat nurodytas bylas perduoti į kitus skyrius arba į kitus VRLK organus galima tik per atitinkamą įskaitos poskyrį, beje, pastarieji, perduodami bylą į 1-ji spec.skyrių, asmeninėje apskaitoje apie tai pažymi, išima iš savo kartotekos atitinkamą įskaitos kortelę ir atiduoda ją kartu su byla į 1-ji spec.skyrių.

Agentūrinės bylos, bylos-formuliarai ir įskaitos bylos atiduodamos į archyvą ir į kitą skyrių arba VRLK organą turi būti persiūtos, sunumeruotos ir patvirtintos tyrusio šias bylas operatyvinio darbuotojo parašu.

#### §33.

1-sis spec. skyrius apie bylą perdavimą iš vieno skyriaus į kitą, iš vieno organo kitam ir bylos atidavimą į archyvą daro atitinkamą atžymą bendroje informacinėje kartotekoje, operatyvinėje kartotekoje ir registracijos žurnaluose, nurodydamas kada, kur ir koks perduotos bylos numeris; antitarybinio elemento įskaitos pagalbinė abėcėlinė kortelė sunaikinama ir lieka tik viena įskaitos kortelė bendroje informacinėje kartotekoje pažymų išdavimui. Nutraukus agentūrinį tyrimą, bendros informacinės kartotekos kortelėje nurodomi nutraukimo motyvai.

#### §34.

1-sis spec.skyrius agentūrinių bylą įskaitą pagal slapyvardžius kiekvienai agentūrinei bylai užpildo kortelę (žr. priedas Nr. 21), iš kurių sudaro agentūrinių bylą pagal slapyvardžius įskaitos pagalbinę kartoteką.

### **RESPUBLIKŲ, KRAŠTŲ, SRIČIŲ VRLK (VRLKV) 1-ųjų SPEC. SKYRIŲ ĮSKAITOS TVARKA.**

#### §35.

VRLK, VRLKV skyriuose kiekvieną užvestą bylą, bylą-formuliarą, raide pažymėta bylą patvirtinta tiksliai nutarimu apie bylos užvedimą dieną turi užregistruoti 1-s spec. skyrius.

Operatyviniai darbuotojai, registruodami bylas privalo į 1-ji spec.

skyrių priduoti šios instrukcijos & 9,14,18 numatytus nutarimus (o agentūrinių bylą ir registracijos lapelius). 1-as spec. skyrius nurodytų nutarimų pagrindu registruoja pradėtas agentūrines bylas, bylas-formulius ir raidėmis pažymėtas bylas atitinkamuose žurnaluose (žr. priedas nr. 14,15, ir 16), užrašo registracijos numerį ant bylą viršelių ir pagal parašą registracijos žurnale išduoda jas kartu su nutarimais atitinkamam skyriui.

Iš VRLK kitų organų gaunamos bylos registruojamos be įforminimo specialiu nutarimu, pagal atitinkamo operatyvinio skyriaus nurodymą. Skyrius privalo pranešti 1-jam spec. skyriui operatyvinio darbuotojo, kuriam pavesta tirti bylą, pavardę.

#### §36.

1-as spec. skyrius registruodamas bylą kartu kiekvienai bylai užpildo bylos kortelę (žr. priedas nr. 17 ir 18), o pagal agentūrinę bylą ir bylą-formuliarą išaiškinamam kiekvienam asmeniui – įskaitos kortelę (žr. priedas nr. 13). Įskaitos kortelės sudėliojamos pagal abėcėlę į 1-jo spec. skyriaus bendrąją informacinę kartoteką, o iš bylą kortelių sudaroma antitarybinio elemento įskaitos operatyvinė kartoteka, kurioje bylą-formuliarų ir agentūrinių bylą kortelės saugomos paskirsčius jas pagal skyrius, spalvą ir tyrimo eigą, o raidėmis pažymėtų bylą kortelės – pagal eilės numerius atskiroje dėžėje. Operatyvinę kartoteką leidžiama taip pat skirstyti tik pagal skyrius ir tyrimo eigą (žr. priedas nr. 19-a).

Iš operatyvinių skyrių gaunamos išaiškintų pagal bylas-formulius asmenų ryšių įskaitos ir agentūrinių bylą įskaitos bei pagal raidėmis pažymėtų asmenų įskaitos kortelės dėliojamos pagal abėcėlę bendroje informacinėje kartotekoje ir tuo pat metu į atitinkamas korteles įrašomos aiškinamų pagal bylas-formulius ir agentūrines bylas asmenų pavardės.

Jeigu asmenims, išaiškinamiems pagal raidėmis pažymėtas bylas, užvedamos įskaitos bylos, jas privalo užregistruoti specialiaame žurnale (priedas Nr. 24), o kiekvienai įskaitos bylai reikia užpildyti bylos kortelę (žr. priedas Nr. 25), kuri, siekiant kontroliuoti įskaitos bylą judėjimą, saugoma pagal jos numerį, paskirstyta pagal skyrius.

Asmenys, naujai pateikti pagal tiriamas anksčiau užregistruotas 1-me spec. skyriuje agentūrines bylas, registruojami remiantis registracijos lapeliais, kurie patvirtinti vadovaujantis šio instrukcijos § 18.

Pastaba: jeigu respublikų VRLK ir kraštų bei sričių VRLKV operatyvinių skyrių sudėtyje yra įskaitos poskyriai, jie įskaitą tvarko vadovaudamiesi § 30-32.

§ 37.

1-as spec. skyrius apie bylų perdavimą iš vieno organo kitam, iš vieno poskyrio į kitą, iš vieno darbuotojo kitam, bylų pridavimą į archyvą daro atitinkamus įrašus bendroje informacinėje ir operatyvinėje kartotekoje ir registracijos žurnale, nurodant kur, kada ir kokio numerio byla buvo perduota. Nutraukus agentūrinį tyrimą bendros informacinės kartotekos kortelėje nurodomi nutraukimo motyvai. Operatyvinės kartotekos kortelės perkeliama į atitinkamą poskyrį, statistinės atskaitos panaudojimui.

Agentūrinės bylos, bylos-formuliarai ir įskaitinės bylos pridudamos į archyvą ir perduodamos kitiems organams (skyriams) turi būti susiūtos, sunumeruotos, patvirtintos šias bylas tyrusių operatyvinių darbuotojų parašu.

§ 38.

1-as spec. skyrius agentūrinių bylų įskaitai pagal slapyvardžius užpildo kiekvienos bylos kortelę (žr. priedas Nr. 21), iš kurių sudaroma agentūrinių bylų įskaitos pagal slapyvardžius pagalbinė kartoteka.

### **ĮSKAITOS TVARKA RAJONUOSE.**

§ 39.

Miestų ir rajonų skyrių (poskyrių) veiklos procese naujai pradedamas bylas-formuliarus, agentūrinės bylas ir išaiškinamus šiose bylose asmenis centralizuota tvarka registruoja VRLK, VRLKV respublikų, kraštų ir sričių, kurių sudėtyje yra šie rajonai, atitinkami 1-ji spec. skyriai.

Raidėmis pažymėtas bylas taip pat centralizuotai registruoja 1-ji spec. skyriai, tačiau raidėmis pažymėtose bylose išaiškintus asmenis į įskaitą įtraukia tik VRLK miestų ir rajonų skyriai (poskyriai).

§ 40

Pradėtos bylos registravimui miestų ir rajonų skyriai privalo nedelsiant, nutarimu patvirtinus, užvesti bylą, pasiųsti nutarimą (o agentūrinės bylas kartu su registracijos lapeliais) registruoti į atitinkamą 1-ji spec. skyrių. Šie, vadovaudamiesi nurodytais nutarimais, registruoja bylas § 35, 36, 38 nurodyta tvarka ir grąžina nutarimą kartu su užregistruotos bylos viršeliu tirti VRLK atitinkamam miesto, rajono skyriui (poskyriui).

§ 41.

Miestų ir ir rajonų skyriai (poskyriai), gavę iš 1-jų spec. skyrių užregistruotas bylas-formuliarus ir agentūrinės bylas, užpildo šiose bylose

išaiškinamų asmenų įskaitos korteles (žr. priedas Nr. 13) ir savo bendroje informacinėje kartotekoje sudėlioja pagal abėcėlę. Miestų ir rajonų skyriai ir poskyriai agentūrinėse bylose naujai išaiškintiems asmenims ir šiose bylose išaiškintiems asmenų ryšiams, taip pat raidėmis pažymėtose bylose visiems išaiškinamiems asmenims užpildo korteles ir sudėlioja į savo bendrą informacinę kartoteką.

Miestų ir rajonų skyrių vedamos raidėmis pažymėtose bylose išaiškinamų asmenų įskaitos bylos neturi registracijos numerio ir saugomos prie raidėmis pažymėtos bylos ir pažymėtos jos numeriu.

Išaiškinami asmenys tiriamose agentūrinėse bylose ir raidėmis pažymėtose bylose pagal asmenų ryšius, taip pat asmenys išaiškinami raidėmis pažymėtose bylose neįtraukimai į 1-jų Spec. skyrių centralizuotą įskaitą.

§ 42.

VRLK miestų ir rajonų skyriai (poskyriai) toliau privalo:

a) perduodant bylas-formuliarus (agentūrines bylas) kitam VRLK organui, pasiųsti į 1-ji spec. skyrių centralizuotai įskaitai nutarimo kopija ir lydraštį;

b) užbaigtas agentūrinės bylas ir bylas-formuliarus perduoti į 1-ji spec. skyrių saugoti archyve; prie užbaigtų bylų turi būti pridėtos visų išaiškintų byloje asmenų įskaitos kortelės ir įtraukti į įskaitą bylose išaiškinti asmenų ryšiai;

c) nedelsiant pranešti 1-m spec. skyriui apie bylos spalvą, užregistruotų asmenų tapatybę patvirtinančių duomenų visus pasikeitimus, kad jie atsispindėtų įskaitoje.

Miestų ir rajonų skyriai (poskyriai) išsiųsdami bylas daro atitinkamą įrašą savo bendroje informacinėje kartotekoje, nurodydami kur, kada ir su kokio numerio byla buvo perduoda.

### **ĮSKAITOS TVARKA VRLK YPATINGUOSE SKYRIUOSE.**

§ 43.

Tiesiogiai centrui (Maskvai) pavaldžių karinių apygardų, laivynų ir Armijų Ypatingieji skyriai agentūrinių bylų, bylų-formuliarų ir raidėmis pažymėtų bylų centralizuotą įskaitą vykdo vadovaujantis § 35-42 nustatyta įskaitos tvarka, kuri nurodyta respublikų, kraštų ir sričių VRLK, VRLKV 1-jų Spec.skyriams.

Ypatingieji skyriai (poskyriai) prie karinių dalių agentūrinių bylų, bylų-formuliarų, raidėmis pažymėtų bylų ir šiose bylose išaiškinamų as-

menų įskaitą vykdo vadovaujantis § 35-42 nustatyta įskaitos tvarka, kuri nurodyta VRLK miestų ir rajonų skyriams (poskyriams).

### **ĮSKAITOS TVARKA VRLK TRANSPORTO ORGANUOSE**

#### **§ 44**

VRLK KTS visų pavaldžių KTSP bylų-formuliarių, agentūrinių bylų ir raidėmis pažymėtų bylų centralizuotą įskaitą vykdo vadovaujantis § 35-42 nustatytos įskaitos tvarka, kuri nurodyta respublikų, kraštų ir sričių VRLK, VRLKV 1-jų spec.skyriams.

VRLK KTSP bylų-formuliarių, agentūrinių bylų ir raidėmis pažymėtų bylų įskaitą vykdo vadovaujantis § 35-42 nustatyta įskaitos tvarka, kuri nurodyta VRLK rajonų skyriams.

### **ĮSKAITOS TVARKA VRLK PASIENIO ORGANUOSE**

#### **§ 45.**

Pasieniečių būriai ir atskiros komendantūros jų veikloje atsirandančių agentūrinių bylų, bylų-formuliarių ir raidėmis pažymėtų bylų įskaitą vykdo vadovaujantis § 35-42 nustatyta įskaitos tvarka, kuri nurodyta VRLK rajonų skyriams.

Pasieniečių būriai ir atskiros komendantūros darbo metu atsirandančias bylas registruoja respublikų, kraštų ir sričių, kurių teritorijoje yra išdėstytas pasieniečių būrys ir atskirosi pasienio komendantūra, VRLK, VRLKV 1-se spec. skyriuose.

### **ĮSKAITOS TVARKA VRLK PDS IR PDK 3-SE SKYRIUOSE**

#### **§ 46.**

PDS ir PDK 3-iems skyriams tiriamų bylų-formuliarių, agentūrinių bylų ir raidėmis pažymėtų bylų įskaitos tvarką nusako § 35-38 įskaitos tvarkos dalys, skirtos 1-siems spec. skyriams.

### **KONTAKTAI AGENTŪRINIŲ TYRIMŲ METU**

#### **§ 47.**

VRLK Ypatingieji ir transporto skyriai, PDS ir PDK 3-ieji skyriai, įkurti respublikų, kraštų ir sričių centruose, agentūrinėse bylose, bylose-formuliaruose ir raidėmis pažymėtose bylose išaiškintų iš civilių aplinkos

ir laisvai samdomų asmenų įskaitos kortelės vieną egzempliorių privalo perduoti į 1-jį spec. skyrių įtraukti į bendrą informacijos kartoteką.

#### **§ 48.**

Visi VRLK organai (įskaitos tvarkytojai) išaiškinę tiriamose agentūrinėse bylose, bylose-formuliaruose asmenis, gyvenančius kitų respublikų, kraštų, ir sričių teritorijose, privalo tokių asmenų įskaitos kortelės vieną egzempliorių pasiųsti į 1-jį spec. skyrių įtraukti į bendrą informacijos kartoteką.

#### **§ 49.**

Jeigu registruojant pradėtas agentūrines bylas, bylas-formuliarus, raidėmis pažymėtas bylas ir jose išaiškinamus asmenis paaiškėja, kad vienas ir tas pats asmuo yra įvairių skyrių (poskyrių) tiriamose dviejuose bylose, 1-ji spec.skyriai (arba įskaitostvarkytojai) privalo nedelsiant apie tai informuoti atitinkamų skyrių viršininkus.

Jie, gavę tokį pranešimą, privalo per 24 valandas susitarti dėl to, kieno rankose bus sutelktas šio asmens išaiškinimas ir sujungti tyrimo medžiagą, įforminus tai atitinkamai įskaitoje.

Išimties atvejais, jeigu negalima vienose rankose sujungti tyrimą, jį leidus: centre liaudies komisaro pavaduotojui, vietose – VRLKV, KTS, apygardos ypatingojo skyriaus viršininkui, galima tęsti lygiagrečiai, tačiau atitinkami skyriai (darbuotojai) privalo keistis tyrimo eigoje gautos medžiagos kopijomis ir derinti šių asmenų atžvilgiu vykdomas svarbiausias agentūrines, operatyvines priemones.

1-ji spec. skyriai (VRLK atitinkamų organų įskaitos skyriai) privalo periodiškai raportuoti apie lygiagretų tyrimą, imtinai iki jos galutinės baigties.

#### **§ 50.**

Suėmus agentūrinėse bylose, bylose-formuliaruose ir raidėmis pažymėtose bylose išaiškintus asmenis, jų įskaitos kortelės išimamos iš bendros informacinės kartotekos, o agentūrinės bylos (bylos-formuliario, raidėmis pažymėtos bylos) numeris užrašomas ant naujai patekusios į bendrą informacinę suimtojo įskaitos kortelės.

Kartu daromas įrašas apie suėmimą atitinkamos bylos kortelėje, esančios antitarybinių elementų įskaitos operatyvinėje kartotekoje.

Bylos kortelės perduodamos į kartotekos atitinkamą skyrelį, o sudarius statistinę ataskaitą naudojamos kontroliuoti agentūrinių medžiagų pridavimą į archyvą, po to sunaikinamos.

Jeigu suėmimą atliko ne tas organas ar skyrius, kuris vykdė agentūrinės bylos (bylos-formuliario, raide pažymėtos bylos) tyrimą, įskaitos tvarkytojai privalo informuoti apie tai suinteresuotą skyrių.

## PAŽYMŲ IŠDAVIMAS

### § 51.

Tik valstybės saugumo organai pagal centralizuotos įskaitos kartotekas, išduoda pažymą apie asmenis, aiškinamus agentūrinėse bylose, bylose-formuliaruose ir raide pažymėtose bylose, vadovaudamiesi reikalavimais, kuriuos pasirašo VRLK, VRLKV skyrių viršininkai arba viršininkų pavaduotojai ir padėjėjai, miestų ir rajonų skyrių (padalinių) ir VRLK transporto, pasieniečių atitinkamų Ypatingųjų organų viršininkai.

### § 52.

1-ji spec. skyriai (Ypatingųjų skyrių, KTS ir PDS bei PDK 3-jų skyrių įskaitos poskyriai) išduodami pažymą apie asmenis tiriamose agentūrinėse bylose, bylose-formuliaruose ir raidėmis pažymėtose bylose nurodo tik tikrinamo asmens tiriamos bylos numerį ir skyrių, kuriame byla yra. Kartu gali būti išsiųstas atitinkamo skyriaus viršininkui pranešimas apie išduotą pažymą (pranešimo forma pridedama) (žr. priedas Nr. 220).

### § 53.

Antitarybinių elementų centralizuotos įskaitos kartotekos, paprastai, turi būti saugomos geležinėse spintose. Dirbti su kartotekomis leidžiama tik tiems darbuotojams, kurie įpareigoti vesti įskaitą.

### § 54.

Nutarimus apie užvestas bylas, pažymą, reikalavimus išduoti pažymą ir pačias bylas draudžiama persiųsti vieno ir to paties organo viduje per kanceliariją.

Visus šiuos dokumentus turi tiesiogiai perduoti operatyviniai darbuotojai įskaitos tvarkytojams; ten pat asmeniškai gauti užregistruotas bylas, pažymą ir t.t. Nurodytų bylų ir dokumentų persiuntimas iš vieno organo kitam vykdomas tik per „K“serijos feldjėgerių ryšį.

## OPERATYVINĖ-STATISTINĖ ATASKAITA

### § 55.

Antitarybinių elementų operatyvinės įskaitos statistinė ataskaita sudaroma tik apie asmenis, kurie intensyviai išaiškinami agentūrinėse bylose ir bylose-formuliaruose.

Asmenys išaiškinami pagal ryšius ir raidėmis pažymėtose bylose į statistinę ataskaitą neįtraukiami.

### § 56.

Ataskaitą sudaro pagal pridedamą formą (žr. priedas Nr. 23), remiantis agentūrinių bylų ir bylų formuliarių centralizuotos įskaitos bylų kortelėmis, šie organai:

a) VRLK, VRLKV 1-ji spec. skyriai už visus jiems pavaldžius miestų, rajonų, VRLK pasieniečių organus.

b) karinių apygardų, laivynų ir armijų ypatingieji skyriai už jiems pavaldžius ypatingus skyrius ir poskyrius prie karinių dalinių.

c) VRLK KTS – už visus jiems pavaldžius KTSP;

d) stovyklų ir PDK 3-ji skyriai – pagal pastarųjų bylas.

KTSP apygardų, miestų ir rajonų skyriai (poskyriai), Ypatingieji skyriai ir poskyriai prie karinių dalinių ir pasieniečių būriai statistinę ataskaitą pagal pridedamą formą nesudaro, nes nurodytų organų visos agentūrinės bylos ir bylos-formuliarai turi būti VRLK atitinkamų aukštesniųjų organų centralizuotoje įskaitoje.

### § 57.

Prieš sudarant statistinę ataskaitą, operatyvinės kartotekos visos kortelės turi būti atidžiai patikrintos, kad į ataskaitą patektų visų esančių tyrime agentūrinių bylų ir bylų-formuliarių kortelės. Statistinę ataskaitą turi sudaryti kvalifikuoti darbuotojai. 1-jų spec. skyrių (įskaitos poskyrių ir grupių, Ypatingųjų skyrių, KTS, stovyklų ir PDK 3-jų skyrių) viršininkai turi betarpiškai dalyvauti sudarant statistinę ataskaitą.

PDS ir PDK 3-ji skyriai į ataskaitą įtraukia tiriamose bylose-formuliaruose ir agentūrinėse bylose tik tuos asmenis, kurie nėra suimti.

Ataskaita pateikiama per pridedamame grafike numatytą laiką, šiais adresais:

a) VRLKV sričių, įeinančių į sąjunginių respublikų ir kraštų sudėtį 1-ji spec.skyriai – respublikų VRLK ir kraštų VRLKV, kuries jie paval-

dūs 1-iems spec.skyriams apibendrinti ir pateikti į TSRS VRLK 1-ji spec. skyrių;

b) respublikų VRLK ir kraštų bei sričių 1-ji spec.skyriai, karinių apygardų, laivynų ir armijų bei VRLK KTS ypatingieji skyriai – betarpiškai į TSRS VRLK 1- spec skyrių;

c) stovyklų ir PDK 3-ji skyriai į VRLK VSV 3-jį skyrių, apibendrinti ir pateikti į TSRS VRLK 1-ji spec. skyrių.

Statistines lenteles privalo pasirašyti pagal priklausomybę respublikų vidaus reikalų liaudies komisari, kraštų ir sričių VRLK valdybų viršininkai, KTS, Ypatingųjų skyrių, PDS ir PDK 3-jų skyrių viršininkai.

Statistinė atskaita siunčiama per serijos „K“ feldjėgerių ryšį su įrašu „įteikti nedelsiant“ TSRS VRLK 1-jo Spec.skyriaus adresu.

#### § 59.

1-jų spec.skyrių ir Ypatingųjų skyrių, stovyklų ir PDK 3-jų skyrių darbuotojai, sudarydami agentūrinių bylų ir bylų-formuliarių operatyvinės įskaitos statistinę ataskaitą, vadovaujasi statistinių formų pildymo taisyklėmis, kurias leidžia TSRS VRLK 1-s spec.skyrius.

### STEBĖJIMO BYLŲ TVARKYMAS

#### § 60.

Siekiant kontroliuoti VRLK vietos organų veiklą ir sisteminti vadovaujančio ir atskaitinio pobūdžio medžiagas (direktyvinių nurodymų kopijas, paaiškinamąsias pažymas, informacinius laiškus, spec. pranešimus ir t.t.) TSRS VRLK, respublikų VRLK, kraštų ir sričių VRLKV operatyviniai skyriai, VRLK kelių, transporto skyriai ir karinių apygardų, laivynų ir armijų Ypatingieji skyriai veda stebimas bylas. Stebimas bylos skirstomos į dvi rūšis:

- 1) stebimos raidėmis pažymėtos bylos (žr. priedas Nr. 26);
- 2) stebimos agentūrinės bylos (žr. priedas Nr. 27).

#### § 61.

Stebimos raidėmis pažymėtos bylos užvedamos valstybinės reikšmės stambiausiems objektams, kurių aptarnavimo vadovavimas vykdomas arba iš TSRS VRLK, arba iš respublikų, kraštų sričių centrų.

TSRS VRLK stebimas agentūrinės bylas užveda VRLK (VRLKV), KTS ir YS agentūrinėms byloms, kuriose tiriamos stambios išsiplėtoju-

sios kontrrevoliucinės organizacijos ir grupės; respublikose, kraštuose, ir srityse stebimos agentūrinės bylos užvedamos VRLK pavaldžių miestų ir rajonų organų tiriamoms stambioms agentūrinėms byloms.

#### § 62.

1-ji spec. skyriai stebimų bylų neregistruoja ir jose išaiškinamų asmenų į operatyvinę įskaitą neįtraukia (nes jie į įskaitą turi būti įtraukti pagrindinėse bylose).

Stebima agentūrinė byla laikoma baigta, baigus tardyti agentūrinio tyrimo išaiškintą asmenį, kuris buvo sekamas.

Užbaigtos stebimos raidėmis pažymėtos ir agentūrinės bylos saugomos 1-jų spec. skyrių archyvų bendros raštvedybos fonde.

Paaiškinimas: tais atvejais kai archyve saugoma agentūrinė byla, kuri buvo stebima, stebėjimo byla pridedama prie agentūrinės.

Priedas: įskaitos spalvų sąrašas, operatyvinės-statistinės ataskaitos pateikimo grafikas ir 27 formos.<sup>1</sup>

TSRS VRLK 1-jo Spec. skyriaus viršininkas,  
valstybės saugumo kapitonas PETROV

<sup>1</sup> Grafikas ir formos neskelbiamos.



## ĮSKAITOS SPALVŲ SĄRAŠAS

I skyrius – **antitarybinių politinių partijų, organizacijų ir grupių nariai:**

- a) trockistai;
- b) dešinieji;
- c) eserai (visų atspalvių);
- d) menševikai;
- e) anarchistai ir t.t.

II skyrius – **antitarybinių nacional-šovinistinių partijų ir organizacijų nariai:**

- a) ukrainiečiai;
- b) baltarusiai;
- c) gruzinai;
- d) dašnakai;
- e) musavatistai;
- f) mili-firka;
- g) Alaš-Orda;
- h) Itichat-islam (visų atspalvių);
- j) sionistai (visų atspalvių)

III skyrius – **rusų baltagvardiečių-fašistiniai nacionalistiniai kontr-revoliuciniai elementai:**

IV skyrius – **teroristai.**

V skyrius – **tėvynės išdavikai**

VI skyrius – **šnipai ir diversantai:**

- a) vokiečių;
- b) japonų;
- c) lenkų;
- d) anglų ir t.t.

VII skyrius – **bažnytininkai.**

IX skyrius – **sektantai:**

- a) baptistai;
- b) evangelistai;

- c) raudonieji drakonai;
- d) chlistai ir t.t.

X skyrius – **mistikai:**

- a) masonai;
- b) teosofai.

XI skyrius – **sukilėliai:**

- a) sukilimų ir maištų dalyviai;
- b) sukilėlių kontrrevoliucinių organizacijų ir grupių dalyviai.

XII skyrius – **masinių antitarybinių pasipriešinimų dalyviai:**

- a) streikų ir gaišaties dalyviai;
- b) pasipriešinimų prieš kolūkius dalyviai;
- c) kolektyvinių pasipriešinimų kariuomenėje dalyviai;

XIII skyrius – **provokatoriai:**

- a) užsienio kompartijose;
- b) VRLK slaptų darbuotojų gretose (dvigubi agentai, išdavikai, dezinformatoriai ir t.t.);
- c) caro slaptosios policijos.

XIV skyrius – **kenkėjai:**

- a) pramonėje;
- b) žemės ūkyje ir t.t. (pagal šakas).

XV skyrius – **sabotuotojai:**

- a) valstybinėse įstaigose;
- b) kariuomenėje;
- c) pramonėje;
- d) žemės ūkyje.

XVI skyrius – **įvairūs antitarybinis elementas:**

- a) teroristinių nuotaikų nešėjai;
- b) pralaimėtojai;
- c) provokacinių gandų skleidėjai;
- d) šmeižikai;
- e) „buvusieji žmonės“ ir t.t.

UST ŠVA, f. 9, nr. 84-SP, l. 142-158.

**Nr.2-3. TSRS VRLK Kalėjimų Valdybos pažymą pagal kalinių evakuacijos iš pafrontės ruožo kalėjimų rezultatus. 1942. m. sausio 23 d.**

**PAŽYMA  
PAGAL KALINIŲ EVAKUACIJOS IŠ KALĖJIMŲ REZULTATUS**

1942 m. sausio 22 d. duomenys

| Nr. | Respublika, kraštas, sritis             | Viso evakuota | Tarp jų                 |                         |            |
|-----|-----------------------------------------|---------------|-------------------------|-------------------------|------------|
|     |                                         |               | Iš kalėjimų į kalėjimus | Iš kalėjimų į stovyklas | Yra kelyje |
| 1.  | UTSR                                    | 45569         | 38405                   | 7164                    |            |
| 2.  | BTSR                                    | 9573          | 9573                    |                         |            |
| 3.  | Karelių-Suomijos TSR                    | 3025          | 3025                    |                         |            |
| 4.  | Latvijos TSR                            | 3722          | 3722                    |                         |            |
| 5.  | Lietuvos TSR                            | 1363          | 1363                    |                         |            |
| 6.  | Moldavijos TSR                          | 4846          | 4846                    |                         |            |
| 7.  | Estijos TSR                             | 4047          | 4047                    |                         |            |
| 8.  | Krymo [A]TSR                            | 2035          | 1619                    | 416                     |            |
| 9.  | Leningrado sritis                       | 18906         | 18406                   | 500                     |            |
| 10. | Kalinino sritis                         | 2679          | 1718                    | 961                     |            |
| 11. | Murmansko sritis                        | 987           | 987                     |                         |            |
| 12. | Smolensko sritis                        | 3510          | 3510                    |                         |            |
| 13. | Oriolo sritis                           | 3710          | 2493                    | 1217                    |            |
| 14. | Tulos sritis                            | 2152          | 2152                    |                         |            |
| 15. | Kursko sritis                           | 5033          | 2221                    | 2812                    |            |
| 16. | Rostovo sritis                          | 1723          | 1723                    |                         |            |
| 17. | Riazanės sritis                         | 1823          | 1823                    |                         |            |
| 18. | Voronežo sritis                         | 2746          | 2746                    |                         |            |
| 19. | Krasnodaro kraštas                      | 2000          |                         | 1935                    |            |
| 20. | TSRS VRLK Vladimiro ir Oriolo kalėjimai | 2210          | 1569                    | 641                     |            |
| 21. | Maskva                                  | 19868         | 16585                   | 3283                    |            |
|     | Viso                                    | 141527        | 122533                  | 18929                   |            |

TSRS VRLK KALĖJIMŲ VALDYBOS 1-jo SKYRIAUS VIRŠININKO  
PAVADUOTOJAS, VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS  
(VOLCHONSKIJ)

„...“ sausio 1942 m.

**PAŽYMA  
APIE KALINIŲ SKAIČIAUS SUMAŽĖJIMĄ EVAKUACIJOS METU**

Pagal patikslintus 1942 01 22 dienos duomenis

| Respublika, sritis, kraštas | Liko neišvežti iš kalėjimų užimtoje teritorijoje | Išlaisvinti evakuacijos metu | Bombardavimo metu pabėgo | Pabėgo nuo konvojaus | Bombardavimo metu žuvo kelyje | Nušauti mėginant pabėgti | Išlaisvinti gaujų užpuolimo metu | Sušaudyti kalėjimuose | Sušaudyti kelyje konvojui malšinant maištą ir pasipriešinimą | Konvojais neteisėtai sušaudyti kelyje | Mirė kelyje | Viso sumažėjo | Pastabos |
|-----------------------------|--------------------------------------------------|------------------------------|--------------------------|----------------------|-------------------------------|--------------------------|----------------------------------|-----------------------|--------------------------------------------------------------|---------------------------------------|-------------|---------------|----------|
| BTSR                        | 13953                                            |                              | 775                      |                      |                               |                          | 76                               | 530                   |                                                              | 714                                   |             | 16048         |          |
| Karelijos-Suomijos TSR      |                                                  |                              |                          |                      |                               |                          |                                  |                       |                                                              | 1                                     | 1           |               |          |
| Latvijos TSR                | 152                                              |                              |                          |                      |                               |                          |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 152           |          |
| Lietuvos TSR                | 3336                                             |                              |                          |                      |                               |                          |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 3336          |          |
| Moldavijos TSR              |                                                  |                              |                          |                      | 5                             |                          |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 5             |          |
| UTSR                        | 3536                                             | 4568                         |                          | 155                  | 17                            | 48                       | 270                              | 8789                  | 123                                                          | 55                                    | 312         | 17873         |          |
| Estijos TSR                 |                                                  | 40                           |                          |                      |                               |                          |                                  | 205                   |                                                              |                                       |             | 245           |          |
| Kalinino sritis             |                                                  | 116                          | 44                       | 12                   | 1                             |                          |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 173           |          |
| Kursko sritis               |                                                  | 116                          |                          |                      |                               |                          |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 116           |          |
| Leningrado sritis           | 287                                              |                              |                          |                      |                               |                          |                                  |                       | 542                                                          |                                       |             | 829           |          |
| Murmansko sritis            |                                                  |                              |                          |                      |                               | 1                        |                                  |                       |                                                              |                                       |             | 1             |          |
| Oriolo sritis               | 90                                               | 801                          |                          | 30                   |                               | 10                       |                                  | 291                   | 9                                                            |                                       | 155         | 1386          |          |
| Rostovo sritis              |                                                  |                              |                          |                      |                               |                          |                                  |                       |                                                              |                                       | 538         | 538           |          |
| Smolensko sritis            | 150                                              | 411                          |                          | 50                   |                               |                          |                                  | 2                     |                                                              |                                       | 12          | 625           |          |
| Tulos sritis                |                                                  | 1322                         |                          | 17                   |                               |                          |                                  |                       |                                                              |                                       | 39          | 1448          |          |
| IŠ VISO                     | 21504                                            | 7444                         | 819                      | 264                  | 23                            | 59                       | 346                              | 9817                  | 674                                                          | 769                                   | 1057        | 42776         |          |

TSRS VRLK KALĖJIMŲ VALDYBOS 1-JO SKYRIAUS  
VIRŠININKO PAVADUOTOJAS,  
VALSTYBĖS SAUGUMO KAPITONAS  
(VOLCHONSKIJ)

1942 m. sausio „“

RFVA, f. R. – 9413, ap. 1, b. 21, l. 225, 229. Kopija rusų kalba.

**Nr. 4. Iš buvusio Abvero – II skyriaus viršininko pulkininko  
E. Štolcės apklausos protokolo. 1946 m. spalio 15 d.**

Štolce Ervinas g. m. 1891, gimęs Berlyne, tarnautojų šeimoje, vokiečių, išsilavinimas nebaigtas aukštasis, nepartinis, pulkininkas.

(...)

Ardomajai veiklai vykdyti Tarybų Sąjungos teritijoje buvo nuspręsta be ukrainiečių nacionalistų panaudoti Pabaltijo tarybinių respublikų nacionalistinius elementus iš emigrantų tarpo bei jų ryšius Latvijoje, Lietuvoje, Estijoje.

„Keningsbergo abverstele“ visam darbui pagal „Abver – II“ liniją, vadovavo papulkininkis GREBER, ten buvo užverbuotas buv. Lietuvos armijos pulkininkas SKIRBA,<sup>1</sup> kuris vienu metu buvo Lietuvos ambasadoriumi Berlyne.

Per jį buvo pradėta verbuoti agentūra iš lietuviškųjų emigrantų bei sudarinėti grupes, kurių tikslas užgrobti tiltus ir tunelius prie Kauno ir Vilniaus, kai prasidės karo veiksmai Rytų fronte ir juos saugoti iki vokiečių armijos atėjimo.

Be to, papulkininkis GREBER užmezgė ryšius su Latvijos nacionalistais, verbavo juos kurdamas ardomasias bei diversines grupes. Kokiu būdu buvo vedamas šis darbas, kas dalyvavo, konkrečių pavardžių aš dabar jau neatsimenu. Pamenu, kad viena iš užduočių, kuri buvo jiems keliama, tai tiltų per Vakarų Dviną užgrobimas, neleisti Rudonosios armijos daliniams juos sunaikinti bei saugoti tuos tiltus iki vokiečių kariuomenės atėjimo.

Prieš karo su Tarybų Sąjunga pradžia, Suomijoje buvo įkurtas vokiečių žvalgybos organas, kuris veikė po Vokietijos ambasados priedanga. Jo sąlyginis pavadinimas buvo „KOF“ (Kriegsorganisation Finland), jam vadovavo 1-ojo rango kapitonas Celarijus. Nuo „Abver – II“ ten dirbo leitenantas ŠVARCE, kuriam ryšiams Suomijos žvalgyba perdavė anksčiau į Suomiją emigravusių 16 estų karininkų.

Iš šių karininkų buvo sukomplektuota diversinė grupė, kurios tikslas sugadinti Murmansko geležinkelį. ŠVARCE agentų pavardės ir slapyvardžiai man nežinomi. Ši ŠVARCE veikla turėjo sąlyginį pavadinimą „Erna“.

<sup>1</sup> Taip tekste. Kalbama apie lietuvių aktyvistų fronto lyderį K. ŠKIRPĄ.

Prieš pat karą aš taip pat daviau užduotį „Abverstele Varšuva“ pranešti apie galimybes užmegzti ryšius su baltarusių nacionalistais.

Po kiek laiko, „Abver-2“ atstovas Varšuvoje pranešė man, kad turi agentūrą baltarusių tarpe, tačiau jų ryšiai neįdomūs, ir jis galvoja, jog reikia nuo jų panaudojimo susilaikyti. Agentų vadovai man nežinomi.

*Klausimas:* Kodėl jūs nenurodote, kad ardomajai veiklai Tarybinio Pabaltijo respublikose verbuojamai agentūrai buvo keliama užduotis organizuoti sukilimą?

*Atsakymas:* Verbuoti šią agentūrą mes pradėjome prieš pat karą. Sunku buvo tikėtis, kad per trumpą laiką ji sugebėtų realizuoti šią užduotį ir skubotai organizuotų sukilimo veiksmus. Kartu visai realūs buvo mūsų nuogastavimai, kad bus išaiškinti visi mūsų pasiruošimai, taigi ir artėjančios Tarybų Sąjungos užpuolimas.

Tokiai užduočiai, kaip sukilimo veiksmų organizavimas, reikia ilgalaikio pasiruošimo, esant trumpiems terminams, skubotumui, labai galimas žlugimas, vadinasi, ir priešininkas galėtų gauti tam tikrą persėjimą.

Atsižvelgdami į šias visas aplinkybes, mes nekelėme savo agentūrai Pabaltijoje sukilimo tikslų.

*Klausimas:* Jūs sakote ne tiesą. Žinome, kad „Abver-2“ palaikė glaudžius ryšius su nelegaliomis fašistinėmis organizacijomis Pabaltijo tarybinėse respublikose ir jas orientavo ginkluotam maištui.

Nurodykite tai.

*Atsakymas:* Kartoju, kad nacionalistiniai elementai Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje „Abvero“ nebuvo ruošiami ginkluotiems veiksams, nes toks pasiruošimas neišvengiamai išsifruotų „Barbarosos“ plano veikimo pradžia, t. y. Tarybų Sąjungos užpuolimą.

*Klausimas:* Išvardinkite Jums žinomas nelegalias fašistines organizacijas Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir jų vadovus?

*Atsakymas:* Man dabar sunku atsiminti fašistinių organizacijų pavadinimus bei jų vadovus tose šalyse.

*Klausimas:* Kokių priemonių ėmėsi vokiečių žvalgyba, norėdama panaudoti gyvenančius Tarybų Sąjungoje vokiečius?

*Atsakymas:* Jokių priemonių. Per „Abver-I“ panaudoti gyvenančius Tarybų Sąjungoje vokiečius imtasi nebuvo. Aš galiu tik išsakyti prielaidą, kad jie galėjo būti panaudoti šnipinėjimui, t. y. per „Abver-I“. Labiausiai tikėtina, kad tarp gyvenančių Tarybų Sąjungoje vokiečių, per SS imperinį vadovą Himlerio štabą buvo vedama antitarybinė veikla.

(...)

Pagal mano žodžius apklausos protokolas užrašytas tiksliai, man perskaitytas išvertus į vokiečių kalbą. Štolcė  
Apklausė: Kontržvalgybos 3 vyr. valdybos 4 skyriaus oper. įgaliot. kapitonas Kopelianskij

*FST CA, N-20944, t.1, l.207-209, 215-221 (vertimas iš rusų kalbos).  
Кп.: Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны: Документы. М., 2012. Т. 2. С. 919-925.*

## **PRIEDAS II. DUBIA** Abejotini dokumentai

**Nr. 1. Lietuvos TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus įsakymas „Apie antitarybinio ir socialiai svetimo elemento įskaitos trūkumus“. 1940 m. lapkričio 28 d.**

Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro 1940 m.  
ĮSAKYMAS

Turinys:

Apie antitarybinio ir socialiai svetimo elemento įskaitos trūkumus

Nr. 0054. Kaunas, 1940 m. lapkričio 28 d.

Dėl Lietuvos Respublikos didelio užterštumo antitarybinio ir socialiai svetimu elementu, jų įskaitą įgauna ypatinga reikšmė.

Operatyviniam darbuotojui svarbu žinoti, kiek Lietuvos teritorijoje yra buvusių policininkų, baltagvardiečių, buvusių kariškių, antitarybinių politinių partijų, organizacijų narių ir t.t., ir kur susitelkę šis elementas.

Tai būtina žinoti todėl, kad būtų galima įvertinti kontrrevoliucines jėgas ir darbui su jais bei likvidavimui nukreipti mūsų operatyvinį-agentūrinį aparatą.

Nepaisant įskaitos [vedimo] visos svarbos, ji mūsų operatyviniai darbuotojai rimtai nedirbo.

Agentūrinio-tardymo aparato patvirtinta medžiaga apie antitarybinį elementą ir toliau operatyvinių darbuotojų tinkamai nenaudojama yra saugoma spintose.

Papildydamas TSRS VRLK įsakymą Nr. 001223 apie antitarybinio elemento įskaitą<sup>1</sup> ir siekiant pašalinti šio darbo trūkumus

ĮSAKAU:

1. Centrinųjų operatyvinių skyrių, apskričių ir [struktūrinių] padalinių viršininkams per tris dienas į 1-jį spec. skyrių perduoti dokumentų

<sup>1</sup> Žr. Priedas I, dokumentas Nr. 1.

ir bylų personalijų ir formuliarių įskaitos duomenis.

2. Per 10 dienų į 1-jį spec. skyrių perduoti antitarybinio elemento visą įskaitą abėcėlės tvarka (sąrašo įskaita).

3. Kartu imtis išaiškinti Lietuvos Respublikos teritorijoje visus antitarybinius ir socialiai svetimus elementus ir perduoti į 1- spec. skyriaus operatyvinę įskaitą.

4. LTSR VRLK 1-e spec. skyriuje turi būti sutelkta informacija apie asmenis minimus dokumentuose ir įtrauktus sąrašo įskaitą. Šiuo tikslu VRLK apskričių skyriuose, padaliniuose ir Vilniaus miesto valdyboje turi būti užpildyta kiekvieno asmens speciali kortelė ir paštu pasiųsta į LTSR VRLK 1-jį spec. skyrių.

5. Į sąrašo įskaitą turi būti įtraukti visi tie asmenys, kurie dėl savo socialinės ir politinės praeities, tautinių-šovinistinių nuotaikų, religinių įsitikinimų, yra socialistinės santvarkos priešai, todėl juos užsienio valstybių žvalgybos ir kontrrevoliuciniai centrai gali panaudoti antitarybiniais tikslais.

6. Šiems elementams priklauso:

a) visi buvę antitarybinių politinių partijų, organizacijų ir grupių nariai: trockininkai, dešinieji, eserai, menševikai, social-demokratai, anarchistai ir t.t.

b) visi antitarybinių nacional-šovinistinių partijų, organizacijų ir grupių nariai (nacionalistai, partijos „Jaunoji Lietuva“ nariai, voldemarininkai, liaudininkai, krikščionys-demokratai, nacional-teroristinės organizacijos „Geležinis vilkas“ nariai, studentų korporacijų aktyvas, partizanų sąjungos aktyvas, katalikų teroristinės organizacijos „Baltas žirgas“ nariai.

c) buvę žandarai, policininkai, politinės ir kriminalinės policijos bei kalėjimų tarnautojai,

d) buvę caro, baltosios armijos, Petliūros armijos karininkai ir kiti,

e) buvę Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių karininkai ir karo tribunolų nariai,

f) buvę politiniai banditai ir baltųjų armijų ir kitų antitarybinių armijų savanoriai,

g) visi perbėgėliai, politiniai emigrantai, reemigrantai, repatriantai ir kontrabandininkai,

h) visi užsienio valstybių piliečiai, užsienio firmų atstovai, užsienio valstybių diplomatinių įstaigų darbuotojai, buvę užsienio valstybių piliečiai, buvę užsienio valstybių diplomatinių atstovybių, užsienio firmų, koncesinių ir akcinių bendrijų tarnautojai,

j) asmenys, palaikantieji ryšius su užsieniu, užsienio valstybių ambasadomis ir konsulatais, esperanto žinovai, filatelistai,

k) buvę ministerijų departamentų tarnautojai (nuo referentų ir aukščiau),

l) buvę Raudonojo Kryžiaus darbuotojai ir lenkų pabėgėliai,

m) religinėse bendruomenėse – bažnytininkai (popai, pastoriai), sektantai ir religinis aktyvas,

n) buvę dvarininkai, pirkliai, bankininkai, komersantai (turintieji samdomų darbuotojų), įmonių savininkai, viešbučių ir restoranų savininkai.

6. Rengiant antitarybinių elementų sąrašo įskaitą būtina panaudoti visus šaltinius, įskaitant agentūros pranešimus, spec. patikrinimų medžiagą, partinių ir tarybinių organizacijų medžiagas, užrašytus parodymus ir kitus duomenis. Kaip taisyklė, pareiškimai, parodymai, ir kita oficiali medžiaga turi būti prieš tai agentūriniu keliu patikrinta.

7. Operatyviniai skyriai ir apskričių skyriai bei padaliniai turi sudaryti asmenų, esančių įskaitoje ir išvykusių iš šalies atskirus sąrašus. Kartu užpildyti ir perduoti į 1-jį spec. skyrių ieškomo asmens kortelę.

8. Buvusiems antitarybinių politinių partijų ir organizacijų (trockininkų, menševikų, eserų, nacionalistų sąjungų ir t.t.), bažnytininkų kontrrevoliuciniams autoritetams (pastoriams, muloms, popams), atsakingiems už policiją, ministerijų, užsienio firmų darbuotojams ir t.t.. įvertinus turimą medžiagą, kuri patvirtina jų antitarybinį aktyvumą, užvesti teismo bylas-formulius ir iš agentų, aktyviai tyrusių jų bylas, paimti sukauptą medžiagą.

9. LTSR VRLK 1-jo spec. skyriaus viršininkas raportuoja man kiekvieną dieną apie šio įsakymo vykdymą.

10. Su įsakymu supažindinti per operatyvinius pasitarimus ir numatyti jo įgyvendinimo priemonės.

(Guzevičius)

Lietuvos TSR Vidaus reikalų liaudies komisaras.

*Pirmą kartą paskelbtas vertimas iš rusų kalbos į lietuvių: Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai I. Kaunas, 1942. Iš rusų kalbos išversta į anglų: Lituanius, Lihuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences. 1988. Vol. 34. Nr. 4.*



## SKELBIAMŲ DOKUMENTŲ SĄVADAS

- Nr. 1. Lietuvos valstybės saugumo departamento operatyvinių priemonių areštuoti „antivyriausybinių partijų“ vadovus planas. 1940 m. birželio 7 d.
- Nr. 2. Lietuvos TSR VRLK įsakymas „Apie areštų ir kratų atlikimo tvarką“. 1940 m. rugsėjo mėn. 9 d.
- Nr. 3. Iš TSRS VRLK nurodymų Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisarui A.A. Guzevičiui dėl priemonių stiprinti pasipriešinimą vokiečių žvalgybai. 1940 m. rugsėjo 10 d.
- Nr. 4. Iš Lietuvos KP (b) CK Biuro 1940 metų rugsėjo 26 d. posėdžio protokolo
- Nr. 5. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas „Dėl Didžiosios Spalio Socialistinės revoliucijos XXIII metinių šventės rezultatų“. 1940 metų lapkritis.
- Nr. 6. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas dėl priemonių kovai su „lenkų kontrevoliucijos“ pasipriešinimu Vilniaus mieste Lenkijos nepriklausomybės dienos išvakarėse. [Nė vėliau 1940 metų lapkričio 11 d.]
- Nr. 7. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus paaiškinamasis raštas dėl būtinumo padidinti išorinio stebėjimo agentų etatus. 1940 m. lapkričio 12 d.
- Nr. 8. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas dėl A.Sušinsko bylos. 1940 m. lapkričio 18 d.
- Nr. 9. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas apie Lietuvos TSR VRLK Vilniaus miesto valdybos etatus. 1940 metų lapkričio 22 d.

- Nr. 10. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus aiškinamasis raštas dėl darbo su lenkų pabėgeliais rezultatais. 1940 m. lapkričio 29 d.
- Nr. 11. VKP(b) Politbiuro nutarimas dėl pabėgėlių iš Lietuvos. 1940 m. gruodžio 12 d.
- Nr. 12. Iš Lietuvos VRLK spec. pranešimo apie katalikų dvasininkų veiklą. 1940 m. gruodžio 18 d.
- Nr. 13. Lietuvių aktyvistų fronto programos projektas. 1940 m.
- Nr. 14. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas „Dėl pasiruošimo rinkimams į TSRS Aukščiausiąją Tarybą Kauno mieste“. 1941 m. sausio 3 d.
- Nr. 15. Lietuvos TSR vidaus reikalų komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas apie vokiečių organizacijos „Manšaft“ veiklą. 1941 m. sausio 8 d.
- Nr. 16. Lietuvos TSR VRLK specpranešimas „Dėl rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą eigos Lietuvos TSR“. 1941 m. sausio 12 d.
- Nr. 17. Lietuvos TSR vidaus reikalų komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas dėl agentūrinės bylos „Priešai“. 1941 m. sausio 24 d.
- Nr. 18. VRLK Biržų apskrities skyriaus viršininko aiškinamasis raštą „Dėl kontrrevoliucinių lapelių platinimo Biržų rajone faktų“. 1941 m. sausio 29 d.
- Nr. 19. LTSR vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus specpranešimas „Apie lenkų pabėgėlių registravimo ir TSRS pilietybės įforminimo atliktą darbą“. 1941 m. vasario 6 d.
- Nr. 20. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaro specpranešimas apie antitarybines apraiškas Lietuvos nepriklausomybės dienos proga. 1941 m. vasario 16 d.

- Nr. 21. Iš Lietuvos TSR VRLK VSV 3-jo skyriaus specpranešimo apie agentūrinį-operatyvinį darbą pagal „vokiečių liniją“. 1941 m. vasario 22 d.
- Nr. 22. Lietuvos TSR VRLK Biržų apskrities skyriaus pažyma „Biržų apskrities politinė-ekonominė charakteristika“. 1940 m. kovas.
- Nr. 23. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie nelegalios jaunimo organizacijos „Geležinio vilko brolija“ narių platinamus antitarybinius lapelius“. 1941 m. kovas.
- Nr. 24. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro prašymo raštas sankcionuoti lenkų pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento suėmimo operaciją. 1941 m. kovo 14 d.
- Nr. 25. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas „Dėl buožijos antitarybinės veiklos pasiruošimo pavasario sėjai metu“. 1941 m. kovo 22 d.
- Nr. 26. Lietuvos aktyvistų fronto instrukcija „Lietuvai išlaisvinti nurodymai“. 1941 m. kovo 24 d.
- Nr. 27. Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento ištrėmiamo iš Lietuvos teritorijos bylų įforminimo tvarkos instrukcija. 1941 m. kovo 26 d.
- Nr. 28. Instrukcija atsakingiems už suimtų ir tremiamų iš Lietuvos TSR Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento įsodinimą į ešelonus. 1941 metų kovo 26 d.
- Nr. 29. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. A. Gladkovo specpranešimas „Dėl lenkų karinės organizacijos Lietuvos TSR apskrityse ir Kauno mieste bylos“. 1941 kovo 28 d.
- Nr. 30. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas apie nacistų spectarnybų formuojamas lietuvių šnipų diversantų-teroristų grupes. 1941 m. kovo 28 d.

- Nr. 31. Iš Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimo „Apie žydų nacionalistinių organizacijų kontrrevoliucinę veiklą“. 1941 m. kovo 29 d.
- Nr. 32. Lapelis „Kas yra lietuvių aktyvistų frontas?“ [1941 m. pavasaris]
- Nr. 33. Lietuvos aktyvistų fronto atsišaukimas „Amžiams išvaduokim Lietuvą nuo žydijos jungo“ [1941 m. pavasaris].
- Nr. 34. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas „Apie antitarybinę organizaciją „Lietuvių aktyvistų partizanų antitarybinę organizaciją“. 1941 m. balandžio 4 d.
- Nr. 35. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas „Apie kontrrevoliucinių proklamacijų platinimą LTSR Panevėžio apskrities Šeduvos miestelyje“. 1941 m. balandžio 4 d.
- Nr. 36. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie Vokietijos žvalgybos agento J. Ivaškos sulaikymą.
- Nr. 37. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie sprogstamųjų medžiagų apskaitą ir saugojimą VRLK plentų valdyboje“. 1941 m. balandžio 12 d.
- Nr. 38. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie ginklų apskaitą ir saugojimą Lietuvos TSR VRLK DVMV sandėliuose“. 1941 m. balandžio 12 d.
- Nr. 39. Lietuvos TSR VSLK aiškinamasis raštas apie lenkų pabėgėlių antitarybinio elemento apskaitą ir jo ištrėmimo operacijos parengimą. 1941 m. balandžio 23 d.

- Nr. 40. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. A. Gladkovo specpranešimas „Apie Gegužės 1-osios švenčių užtikrinimo agentūrines, operatyvines priemones“. 1941 m. balandžio 24 d.
- Nr. 41. TSRS VRLK ir TSRS VSLK bendra direktyva apie Lenkijos pabėgėlių kontrrevoliucinio elemento suėmimo ir ištrėmimo iš Lietuvos teritorijos operacijos atlikimą. [Nė vėliau 1941 metų balandžio 26 d.]
- Nr. 42. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro specpranešimas apie nelegalios organizacijos „Šaulių mirties bataliono“ likvidavimą. 1941 m. balandžio 29 d.
- Nr. 43. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro specpranešimas apie lenkų karinę sukilėlių organizaciją „Ginkluotos kovos sąjunga“. 1941 m. balandžio 30 d.
- Nr. 44. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas „Apie lietuvių nacionalistų antitarybines apraiškas pasiruošimo Gegužės 1-osios šventėms metu“. 1941 m. balandžio 30 d.
- Nr. 45. Lietuvių aktyvistų fronto vadovybės dokumentas „Svetingumo atšaukimas žydams“. 1941 m. pavasaris.
- Nr. 46. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas apie vokiečių žvalgybos agento J. Ivoškos bylos tyrimą. 1941 gegužės 3 d.
- Nr. 47. Lietuvos TSR VSLK 4-jo skyriaus aiškinamasis raštas apie nelegalios radijo stoties paiešką Kaune. 1941 m. gegužės 3 d.
- Nr. 48. Iš vokiečių žvalgybos agento E. Drukteinio kvotos protokolas. 1941 m. gegužės 6 d.
- Nr. 49. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie iš Vilniaus miesto milicijos valdybos sandėlių pagrobtų granatų paieškos rezultatus“
- Nr. 50. Lietuvių aktyvistų fronto propagandos komisijos pirmininko Bronio Railos rašinys „Už ką kovoja aktyvistai?“ [1941 m. pavasaris].
- Nr. 51. Suimti numatytų antitarybinio elemento kategorijų sąrašo projektas. [Nė vėliau 1941 m. gegužės 12 d.]
- Nr. 52. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas dėl būtinumo respubliką išvalyti nuo kontrrevoliucinio elemento. 1941 m. gegužės 12 d.
- Nr. 53. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo telegrama apie būtinumą respubliką išvalyti nuo kontrrevoliucinio elemento. 1941 m. gegužės 12 d.
- Nr. 54. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro specialus pranešimas apie perimtą lietuvių nacionalistinio pogrindžio diversinės veiklos planą. 1941 m. gegužės 13 d.
- Nr. 55. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specialus pranešimas apie agentūrinę bylą „Piratai“
- Nr. 56. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specialus pranešimas apie teroristinio akto Ukmergės apskrities Kovarsko mieste tyrimą.
- Nr. 57. VKP(b) CK ir TSRS LKT nutarimo projektas „Dėl priemonių, skirtų išvalyti Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento“ su lydraščiu. 1941 m. gegužės 16 d.
- Nr. 58. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas apie Vilniaus miesto milicijos valdyboje pagrobtų granatų paieškos rezultatus. 1941 m. gegužės 18 d.
- Nr. 59. Armijų grupės „B“ abvero skyriaus viršininko pranešimo tezės apie diversantų grupės panaudojimą. 1941 m. gegužės 19 d.

- Nr. 60. TSRS VSLK nurodymas Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisariui pradėti ruošti operaciją dėl respublikos teritorijos išvalymo nuo antitarybinio, kriminalinio ir socialiai pavojingo elemento. 1941 m. gegužės 19 d.
- Nr. 61. Medžiaga apie Lietuvos TSR VSLK operatyvinio darbo rezultatus 1941 metų gegužės 19 dienai.
- Nr. 62. Pažyma apie VSLK apskričių skyrių ir Lietuvos TSR VSLK centrinio aparato operatyvinių skyrių agentūrinį-operatyvinį darbą. 1941 m. gegužės 19 d.
- Nr. 63. Lietuvos TSR VSLK 2-jo skyriaus pažyma apie užbaigtas tardymo bylas. 1941 m. gegužės 19 d.
- Nr. 64. Lietuvos TSR valstybės saugumo specpranešimas apie kontrrevoliucinę sukilėlių organizacija „Penktoji kolona“. 1941 m. gegužės 23.
- Nr. 65. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas apie kontrrevoliucinę sukilėlių organizaciją Telšių apskrityje. 1941 metų gegužės 23 d.
- Nr. 66. „Išvadavimo agitacijos štabo Lietuvoje“ atsišaukimas. 1941 m. gegužės 23 d.
- Nr. 67. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro Gladkovo R.A. specpranešimas apie kontrrevoliucinių nacionalistų ir baltųjų emigrantų organizacijų veiklą pasienio ruože. 1941 m. gegužės 27 d.
- Nr. 68. Pažyma apie suskaičiuotą antitarybinį elementą Lietuvos TSR teritorijoje 1941 m. gegužės 27 dienai
- Nr. 69. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas „Apie aktyvius antitarybinius įvykius ir pasireiškimus“. 1941 m. gegužės 28 d.
- Nr. 70. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo specpranešimas apie agentūrinę bylą „Diversantai“. 1941 m. gegužės 28d.
- Nr. 71. Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P.A. Gladkovo aiškinamasis raštas „Apie pasiruošimo eigą būsimai operacijai pašalinti antitarybinį elementą iš Lietuvos TSR“. 1941 m. gegužės 28 d.
- Nr. 72. Pažyma apie suskaičiuotą antitarybinio elemento Lietuvos TSR teritorijoje 1941 m. gegužės 30 dienos rezultatai.
- Nr. 73. Lietuvos TSR VSLK KŽS pažyma „Apie vokiečių žvalgybos organų veiklą Lietuvos TSR teritorijoje“. [1941 m. gegužės pabaiga]
- Nr. 74. TSRS VSLK instrukcija apie antitarybinio elemento iškeldinimo iš Baltijos respublikų operacijos įgyvendinimą. 1941 m. birželis.
- Nr. 75. Lietuvos TSR VSLK instrukcija apie antitarybinio elemento iškeldinimo iš Lietuvos operacijos įgyvendinimo tvarką. 1941 m. birželis
- Nr. 76. LKP (b) CK biuro nutarimas „Klausimai susiję su kontrrevoliucinių ir socialiai pavojingų elementų areštu ir ištrėmimu iš Lietuvos TSR“. 1941 m. birželis.
- Nr. 77. „Išvadavimo agitacijos štabo Lietuvoje“ lapelis
- Nr. 78. Antitarybinio elemento ištrėmimo iš Baltijos respublikų operacijos parengiamųjų darbų sąrašas. 1941 m. birželio 4 d.
- Nr. 79. Suvestinė apie deportacijos iš Lietuvos TSR pasiruošimo eigą 1941 metų birželio 5 dienos duomenys
- Nr. 80. Žinios apie Lietuvos TSR, Latvijos TSR ir Estijos TSR VSLK turimus antitarybinio ir socialiai svetimo elemento duomenis. 1941 m. birželio 5 d.
- Nr. 81. Suvestinė apie pasiruošimo deportacijai iš Lietuvos TSR eigą 1941 m. birželio 6 dienos duomenys

- Nr. 82. Suvestinė apie pasiruošimo eigą deportacijai iš Lietuvos TSR 1941 m. birželio 8 d.
- Nr. 83. „Išvadavimo Agitacijos Štabo Lietuvoje“ atsišaukimas
- Nr. 84. TSRS VRLK ir TSRS VSLK aiškinamasis raštas apie trėmimo iš Pabaltijo respublikų išankstinio pasiruošimo rezultatus. 1941 m. birželio 10 d.
- Nr. 85. Lietuvos TSR VSLK specpranešimas dėl kontrrevoliucinės sukilėlių organizacijos „Lietuvos gynybos gvardija“ bylos. 1941 m. birželio 10 d.
- Nr.86. TSRS VSLK 2-ojo skyriaus viršininko Borščevo aiškinamasis raštas apie darbą pagal agentūrines bylas „Diversantai“ ir „Gvardija“. 1941 m. birželio 11 d.
- Nr. 87. Pažyma apie 1941 m. birželio 11 dienos pasiruošimo eigą deportacijai iš Lietuvos TSR duomenis
- Nr.88. TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro pav. Černyšovo raštas TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro pav. Serovui I. A. apie ešelonų paskirstymą iš Pabaltijo respublikų represuojamam kontingentui.
- Nr. 89. TSRS VRLK potvarkis apie iš Pabaltijo respublikų deportuojamųjų matinimo tvarką kelionės metu.
- Nr. 90. Deportacijos iš Pabaltijo negalutinių duomenų suvestinė. [1941 m. birželio 15 ar 16 d.d.]
- Nr. 91. TSRS GLK 3-ios valdybos paaiškinamasis raštas apie 22, 24 ir 29 teritorinių šaulių korpusuose antitarybinio elemento likvidavimo rezultatus. 1941 m. birželio 16 d.
- Nr.92. Pažyma apie VRLK ir VSLK organų nuostolius, patirtus deportacijos iš Pabaltijo respublikų metu. 1941 m. birželio 17 d.

- Nr. 93. TSRS valstybės saugumo liaudies komisaro V. N. Merkulovo aiškinamasis raštas apie antitarybinio elemento suėmimo bei iškėkimo iš Pabaltijo respublikų operacijos rezultatus. 1941 m. birželio 17 d.
- Nr. 94-95. Lietuvos TSR VRLK suvestinės apie antitarybinių elementų suėmimo ir iškeldinimo iš Lietuvos TSR operacijos rezultatus. 1941 m. birželio 19 d.
- Nr. 96. Apskaitos sąsiuvinio duomenys apie VRLK–VRLKV kalėjimų užpildymą pagal kalinių skaičių Lietuvos TSR. 1941 m. kovas – birželis.
- Nr. 97. Kalinių laikomų Lietuvos TSR VRLK ir VSLK kalėjimuose evakuacijos planas. 1941 m. birželio 23 d.
- Nr. 98. Abvero 2-ojo skyriaus prie armijų grupės „Centras“ karininko aiškinamasis raštas apie diversinės veiklos rezultatus. 1941 m. birželio 26 d.
- Nr. 98a 9-osios armijos štabas, žvalgybos skyrius – operatyviniam skyriui, Generalinio štabo majorui Reinhardtui
- Nr. 98b Dėl „Lietuvos naujos vyriausybės“
- Nr. 99. Laikinosios Lietuvos Vyriausybės 1941 m. birželio 27 d. posėdžio protokolas
- Nr. 100. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS. 1941 m. birželio 30 d.
- Nr. 101. Laikinosios Lietuvos Vyriausybės 1941 m. birželio 30 d. rytinio posėdžio protokolas
- Nr. 102. Iš 16 ainzatckomandos (Kaunas) ataskaitos. 1941 m. liepos 1 d.
- Nr. 103. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS. 1941 m. liepos 6 d.



- Nr. 104. Laikinosios Lietuvos Vyriausybės 1941 m. liepos 7 d. posėdžio protokolas
- Nr. 105. „Lietuvių aktyvistų veiklos metmenys“. 1941 m. liepos 9 d.
- Nr. 106. Kauno komendanto ir burmistro įsakymas dėl diskriminacinių priemonių prieš žydus. 1941 m. liepos 10 d.
- Nr. 107. Iš saugumo policijos ir SD pranešimo apie įvykius TSRS. 1941 m. liepos 11 d.
- Nr. 108. Išrašas iš Lietuvos TSR valstybės saugumo liaudies komisaro P. A. Gladkovo 1941 m. liepos 19 d. aiškinamojo rašto apie Lietuvos TSR kalėjų kalinių evakuavimą.
- Nr. 109. Iš TSRS Konvojaus kariuomenės valdybos informacinės suvestinės. 1941 m. liepos 23 d.
- Nr. 110. TSRS VRLK kalėjų valdybos suvestinė „Apie kalinių iš pafrontės kalėjų evakuavimo eigą“. 1941 m. liepos 24 d.
- Nr. 111. Lietuvos Laikinosios Vyriausybės 1941 m. rugpjūčio 1 d. paskelbto antisemitinio dokumento „Žydų padėties nuostatai“ pirmasis variantas
- Nr. 112. Lietuvos laikinosios vyriausybės memorandumas vokiečių okupacinei valdžiai. [Nė vėliau 1941 m. rugpjūčio 5 d.]
- Nr. 113. Šakių apskrities viršininko ir apskrities policijos viršininko 1941 m. rugsėjo 16 d. pranešimas Kauno policijos valdybos direktoriui.
- Nr. 114. Iš 3-os ainsatz komandos viršininko SS štandartenfuhrerio K. Egero ataskaitos. 1941 m. gruodžio 1d.

## PRIEDAS I

- Nr. 1. TSRS VRLK įsakymas Nr. 001223 „Apie agentūriniu darbu išaiškinto antitarybinio elemento operatyvinės įskaitos vieningos sistemos įvedimą“. 1939 m. spalio 11 d.
- Nr.2-3. TSRS VRLK Kalėjų Valdybos pažymą pagal kalinių evakuacijos iš pafrontės ruožo kalėjų rezultatus. 1942. m. sausio 23 d.
- Nr. 4. Iš buvusio Abvero – II skyriaus viršininko pulkininko E. Štolcės apklausos protokolo. 1946 m. spalio 15 d.

## PRIEDAS II. DUBIA

### Abejotini dokumentai

- Nr. 1. Lietuvos TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro A.A. Guzevičiaus įsakymas „Apie antitarybinio ir socialiai svetimo elemento įskaitos trūkumus“. 1940 m. lapkričio 28 d.

## SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

AK – Apskrities komitetas  
a/t – antitarybinis (-nė, -niai)  
ag. – agentūrinis (-nė)  
AB – aukščiausioji baudmė  
AM – aukštoji mokykla  
ADR – aukšto dažnio stotis  
AS, AP – apskrities skyrius, apskrities poskyris  
b, b/, buv. – (buvęs, -usi, -ieji)  
BYKA – Baltarusijos ypatingoji karinė apygarda  
b. – byla  
BK – Baudžiamasis kodeksas  
BPK – Baudžiamojo proceso kodeksas  
CK – Centro komitetas  
Did. – Didysis  
DVRA – Darbininkų ir Valstiečių Raudonoji Armija  
DVM – Darbininkų-valstiečių milicija  
DVMV – Darbininkų-valstiečių milicijos valdyba  
EKO – ekonominė valdyba  
EK 16 – ainsatzkomanda 16, Einsatzkommando 16 (vok.)  
EK 3 – ainsatzkomanda 3, Einsatzkommando 3 (vok.)  
FST CA – Rusijos federalinės saugumo tarnybos centrinis archyvas  
GKS – Ginkluotos kovos sąjunga, Zwianzek Walki Zbrojnei (lenk.)  
GLK – Gynybos Liaudies komisariatas  
GMCA – Rusijos Federacijos gynybos ministerijos centrinis archyvas  
g. – geležinkelis  
gen. – generolas  
YS – Ypatingasis skyrius  
Y. Skubiai – Ypatingai skubiai  
KTS – Kelių-transporto skyrius  
KJS – Komunistinio jaunimo sąjunga  
k. – kaimas  
KTSP – Kelių transporto skyriaus poskyris  
KTV – karinio tiekimo valdyba  
LKP(b) – Lietuvos komunistų partija (bolševikų)  
LAF – Lietuvių aktyvistų frontas  
LTKS – Lietuvių tautos kovos sąjunga

LTSR, Liet. TSR – Lietuvos tarybinė socialistinė respublika  
LVS – Liaudies vienybės stovyklos partija (Oboz Zjednoczenia Narodowego)  
LKO – Lenkijos karinė organizacija  
LSP – Lenkijos socialistų partija  
LKT – Liaudies komisarų taryba  
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas  
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas.  
m – miestas (-ai)  
m. – metai  
MK – miesto komitetas  
MTS – Mašinų-traktorių stotis  
n/p – nepartinis  
NB – bendradarbiavimo su Juzefo Pilsudskio vyriausybę nepartinis blokas  
NZ – Naliečiamos atsargos (Neprikosnovenij zapas)  
NSVDP – Nacionalsocialistinė Vokietijos darbininkų partija  
NDA – Nacionalinė darbo apsauga  
NKLDs – naujos kartos liaudies darbo sąjunga  
p. – ponas  
PDK – Pataisos darbų kolonija  
PDS – Pataisos darbų stovykla  
PAK – Lenkijos pasienio apsaugos korpusas  
PYKA – Pabaltijo ypatingoji karinė apygarda  
PV – Plentų valdyba  
pil. – pilietis  
RTB – Rusų tiesos brolija  
RFVA – Rusijos federacijos valstybinis archyvas  
RVNIA – Rusijos valstybinis naujausios istorijos archyvas.  
RVSPIA – Rusijos valstybinis socialinės politinės istorijos archyvas  
RKS – Rusų karinė sąjunga  
SA – smogiamieji būriai, Sturmabteilung (vok.)  
SPS – Slaptas politinis skyrius  
SS – apsaugos būriai Schutzstaffeln (vok.)  
TSRS – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga  
TPRO – Tarptautinė paramos revoliucijos kovotojams organizacija  
VR – vidaus reikalų  
vyr. – vyriausias  
VSVV – Valstybės saugumo vyriausioji valdyba

VRLK – Vidaus reikalų liaudies komisariatas  
 VSLK – Valstybės saugumo liaudies komisariatas  
 VIRS – Vizų ir registracijos skyrius  
 VRLKV – Vidaus reikalų liaudies komisariato valdyba  
 VSV – Valstybės saugumo valdyba  
 VRLK AŪV – VRLK administracijos-ūkio valdyba  
 UST ŠVA – Ukrainos saugumo tarnybos šakinis valstybinis archyvas.  
 UNO – Ukrainos nacionalistų organizacija  
 UNDS – Ukrainos nacionalinis-demokratinis susivienijimas

## PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

- A**bakumov V. S. 271, 277, 290, 390, 399, 493  
 Abromaitis P. 493, 382  
 Agutis 493  
 „Adomaitis“ 80, 493  
 Adašnevičienė 309, 493  
 Adomaitis 33, 80, 179  
 Adomas 33, 364  
 Adomkas A. – žr. Adamkus A. 208, 209, 211  
 Adomkus A.  
 Adykus 208, 493  
 Anonas A. 72  
 Aleksandravičius P. 209, 210, 212, 493  
 Aldiūnas 493  
 Alkimavičius 177-179, 493  
 Alperinas 308, 493  
 Ambražiūnas 384, 493  
 Ambrazevičius J. 21, 410, 413-414, 417, 493  
 Adrejaukienė S. 493  
 Antanavičius I. 311, 342, 493  
 Ancevič V.A. 333, 493  
 Aravičius P. 315, 493  
 „Arilis“ 187, 493  
 Armanaitis A.K. 344  
 Armanaitis K. 344  
 „Astrauskienė“ 302  
 Auglėnas 298  
 Aust 135  
 Ašmenskis I. 204
- B**abkov 396, 399  
 Bakanauskas 186-187  
 Bakis E. 339  
 Balsytė O. 384  
 „Baltijskaja“ 136  
 Baltrušaitis 103  
 Baltiejus 51  
 Baltiškis P. 329  
 Balčiūnis 182  
 Bandžiulis P. 343  
 Bandžius J. 339  
 Barabanov 53  
 Bartkevičius P. 136, 184  
 Bataitis J. 203  
 Baunis I. 188  
 Bačkūnas F. 195  
 Belasforas 384  
 Belenkevičius P. 202-203  
 Berija L.P. 32, 34, 87, 176, 288, 378, 397, 430, 445  
 Bermanskis I. 329  
 Bermont-Avalov P.R. 270  
 Bernar 396, 399  
 Bernatovič L. 71  
 Bžesovinskij 132  
 Bikauskas G. 384-385  
 Biržinskas B. 384  
 Blinov 159  
 Bliumentalis G. 339  
 Bobelis J. 413, 417  
 Boguširskij S.P. 89  
 Bortkevičius P.A. 323-324  
 Bortkevičius P. 339

Borščev 387, 486  
Brizgys 60, 78  
Brizgys P. 100  
Briaunis 184  
Buginskis M. 133  
„Budrus“ 303-304  
Buzas I. 384  
Buinevič I. 132  
Buragas I. 97-99  
Burba 183  
Butauskas 338  
Bykov 318, 345

**C**echlin 72  
Cingler 72

**Č**akas A. 384  
Čiapas V. 344  
Čiaplikas I.V. 212  
Čaplinskas 179  
Čelkauskas 206-211  
Čelkauskas A. 212  
Černonebov P.I. 94, 133, 138, 157,  
164, 198, 386  
Černyšov V.V. 390, 392, 405, 486  
Černiauskas S.A. 154-155  
Čėsna V. 98-99  
Čižiūnas V.F. 320  
Čiukšis P. 284

**D**avošinskas 338  
Dailadanis 103  
Dailidė 315  
Damušis 410  
Dankevičius S.S. 323  
Darvaitis I. 335  
Dartinkas 311  
Datkevičius 338  
Dembo 26

Demikis 49  
Dielininkaitis 410  
Dilbo B. 196-197  
Dombrovskij 270  
Dorela A.S. 285  
Doroškevičienė 303  
Drukteinis P. P. 201-203  
Drukteinis E.P. 200, 204, 482  
Drunaitė B. 203  
Dubაžas 36  
Dunkov 317  
Dusevičius 158  
Djačenko 334

**E**ntys Z. 131-133, 301

**F**iodorov 346  
Fedotov 34, 47, 60, 67, 75, 130,  
156, 194  
Filipčiuk 335  
Finkelštein 26, 317  
Fitin 333  
Fulst 134

**G**abaliauskas 384  
Gavėnas 382, 384, 386  
Gavrilin 317  
Gaigalas 303  
Gaižauskas 163  
Gailevičius 26, 30  
Galeckij A. 335  
Galkauskas 205  
Gamzė 317  
Gedvilas 27, 33  
Geležiūnas 384  
Giedraitis B.M. 319  
Gineitis 151  
Hitleris A. 105, 332, 334, 365,  
376-377, 422, 436

Gladkov P.A. 16-20, 30, 52,  
101-104, 130, 133-134, 138-140,  
148, 153-155, 157-158, 160-161,  
164. 167-168, 171-172, 179,  
181-182, 190, 203, 212, 271-273,  
278, 281, 283-284, 287, 291,  
326-327, 331, 333, 336, 346-349,  
362-363, 370, 386, 389, 401, 403,  
427, 480-485, 488  
Golc R. von der 270  
Gorlinskij 177, 327, 338  
Gorodkov 302  
Gorochoy 427  
Grabovenko 396, 399  
Gražulis V. 97-99  
Granickas 69  
Greber 472  
Grešus 179  
Grybas V.I. 344  
Grigaliūnas 103  
Grigiškius 384  
Gridin 364  
Griešos 305  
Grincevič L. 130-131  
Grušeckis 301  
Gudavičius 316  
Gudas 316  
Gudziūnas 338  
Gudziūnas A. 39  
Guzevičius A.A. 14-15, 31-34,  
40-41, 44-46, 53-54, 56, 58, 61,  
70-71, 74, 78, 84-85, 87, 90,  
92, 172, 363-364, 475,  
477-479, 489  
Gumanas 195-196  
Gustaitis 134  
Guskov 360

**Ch**aman 439  
Charitončik 301  
Cheifec 437  
Chorošuch 181  
„Chochlik“ 181  
Chržondevskij V. 133  
Chržonščevskij – žr. Chržondevs-  
kij V. 301

**I**vanauskas 208  
Ivančenkov I. 335  
Ivaška L. 195  
Ivaška J.J. 156-157, 481  
Ivinskis 410  
Ivoška – žr. Ivaška J.J.  
Ikslevičius 97  
Iljinskas 338  
Iliušin 338  
Irlikis 179

**J**egorov 437  
Jendakov 204  
Juodgalvis A. 162-163, 205, 212,  
291  
Juodgalvis – žr. Juodgalvis A.  
Juodišis I. 202  
Jokantas K. 315  
Jonaitis A.K. 326  
Joneckis 336  
Jonikas 212, 324  
Jošas 298  
Jurgelevičius 158  
Jurčius 311  
Juodkojis V. 97-99  
Juchnevič J. 180  
Juchnevič M. 180  
Juškevičius 384  
Jablonskis 299-300, 340

Jablonskus I. 80  
 Jagučanskis M.M. 308  
 Jakimavičius 206, 210-211  
 Jakštys 384  
 Jaležikovskij 41  
 Jamčiulis 208  
 Janickis 186  
 Jankauskas 157, 384  
 Jankauskas A. 385-386  
 Jankevičius I. 315  
 Januševskij M. 180  
 Jaras 384  
 Jasanas 138  
 Jasinskas 197  
 Jasiudenis 188  
 Jasiulaitis 384  
 Jasiulis L.K. 326  
 Jatonis A. 330  
 Jatulis 327  
**K**abalenskij A. 334  
 Kabalenskij M. 335  
 Kavaliauskas 384  
 Kazakaitis V.A. 285-286, 287  
 Kazakauskas L.A. 325  
 Kalakauskas V. 48, 81-83  
 Kalėda A.L. 99-100  
 Klaėda V.L. 100  
 Kalpokas V. 104  
 Kanclivis A. 341  
 Karaliūnienė M. 185  
 Karaliūnas 343  
 Karbauskas P. 149-150  
 Karnauskas 103  
 Katilius 352  
 Katkova 273  
 Kaforskij 44  
 Kviklis 316  
 Kenstavičius A. 298-299, 321, 323

Kizlauskas 338  
 Kinder A. 200-201, 203  
 Kiričenko 300  
 Kirkilas N. 49-50  
 Kiselis A. 343  
 Kijauskas I. 99-100  
 „Klimna“ 186  
 Kličius 208-209, 212  
 Kliukštis 385  
 Kliaus 201-204  
 Knyva P. 384  
 Knopp I. 72  
 Kobulov B.Z. 378  
 Kognovickis T. 133  
 Kožuchar 334  
 Kozlov 53  
 Kozyrev 204  
 Komodaitė 26  
 Kondratjev 396, 399  
 Kondraševičius I.V. 206-211  
 Končius L.I. 308  
 Koniusšek D. 335  
 Kopelianskij 474  
 Koros P. 185  
 Kočnovickij 301  
 Kravec 205  
 Krasnov 77  
 Krastinas 25  
 Kriaučiūnas I.I. 207-211  
 Krėgelis 315  
 Kruglov S.N. 45, 53  
 „Kruk“ 133  
 Kruks G. 72  
 Kubeliūtė 76  
 Kudirka K. 97, 343  
 Kulakis Z. 339  
 Kulšinskij 44  
 Kumfert S. 71, 73  
 Kuncaitienė 197

Kuncevič 130-132  
 Kuoja I.R. 285  
 Kupčiūnas P. 48-50  
 Kurauskas Č. 97-99, 341  
 Kucharskij 89, 132, 180-181, 186  
 Kučinskas 27  
 Kujalis 208-209, 212

**L**abanauskas 327  
 Labanauskas I.I. 281-283  
 Ladiga 384-385  
 „Lapas“ 306  
 Lappe 78, 83  
 Lapinskas 341  
 Lastauskas 103  
 Lauraitis A.I. 326  
 Lena V. 341  
 Lengvinas P.A. 323, 325  
 Lenkauskas I.O. 326  
 Leonas S. 300, 341  
 Lesauskas 342  
 Leščinskij J.I. 154  
 Liaudanskas I.I. 282  
 Limantas S.K. 380, 384-385  
 Linertas A. 97-99  
 Lipšicas A. 308  
 Lisas 86, 96  
 Litkens 277  
 Lovus K. 342  
 Lokušiūnas 384  
 Lochmatov 364  
 Lukaševič\Lukovaitis I. 163  
 Lukoševičius (kun.) 60  
 Lukoševičius (mok.) 344  
 Lutovič 44  
 Lučkauskas P. 182

**M**aišin 364  
 Maj 301  
 Makarevičius S.  
 Makinis 162  
 Malinauskas P. 78, 80-82, 84, 89,  
 299, 340  
 Malskaitis I. 97-99  
 Markevičius E.  
 Markvėnas 47-49  
 Markov 429  
 Markovskij J. 131, 133  
 Martavičius 189  
 Martinaitis P. 329  
 Masaitis 48, 208  
 Masalskis J.A.  
 Maslobojev D. 31  
 Mateika K.I. 285  
 Matulaitis S. 204  
 Matulionytė O. 197  
 Matulionis 410  
 Matulevičius M.P. 323, 325  
 Macevičius 26, 104, 151-152  
 Macijauskas M.A. 279  
 Mackevičius 410  
 Medvedev 389, 401, 403  
 Meleško 60  
 Merkulov V.N. 13, 19, 20, 34, 45,  
 53, 56, 60, 102, 130, 156, 165,  
 176, 194, 273, 288, 290-291,  
 296, 327, 333, 346, 348,  
 395-397, 399, 487  
 Merfeldas A. 184  
 Mett A. (Metas) 72  
 Mėcėnas E. 339  
 Mešalkin 42  
 Midinskas K. 185  
 Mikulič-Radeckij 131-132, 301  
 Mikuckas 327



Mikiūkštis A. 205, 212  
 Milovzorov 317  
 Milvydas 353  
 Minuzevičius 83  
 „Mironas“ 47-49, 51  
 Mirskij 360  
 Miskūnas I.M. 285  
 Miskūnas L.M. 285  
 Misiūnas 179  
 Mitrikas 77  
 Mitrofančik 334  
 Michalkevičius 322, 324, 336  
 Michler B. 180  
 Mickevičius A. 78-80, 83, 340  
 Mickevičius 55  
 Mickūnas 77  
 Miškinis V. 212  
 Mokubaitis T. 51  
 Molotov V.M. 109, 397  
 Monastirskij 334  
 „Montvydas“ 279, 280  
 „Morozov“ 186  
 Mockevičius 187  
 Murnikov 77  
 Mučinskas A. 183

**N**avručinskij T. 44  
 Nagaika 335  
 Naimis 103  
 Nainienė 103  
 Narakas 134, 410  
 Nedinskas 183  
 „Neman“ 282-283  
 Nikolskij 431  
 Niuklis A. 96, 99  
 Novickas 330, 410, 417  
 Novickij F.S. 43  
 Norkus A. 203  
 Niuklys 305

**O**ginis 103  
 Okubas 197  
 Okulevičius 324, 336  
 Opulskis 327  
 Osmak 334

**P**aleckis 33  
 Palšis 311  
 Pankratov A.T. 69  
 Pauperis I. 135  
 Pachlauskis A. 329  
 Pežionis U. 384  
 Pelger K. 181  
 Petkevičius 413  
 Petkevičius V. 343  
 Petraitis 48, 50  
 Petrakovskij S. 132  
 Patraško V. 178  
 Patrašiūnas 97-99, 342-343  
 Petrėnas I. 48-50  
 Petrov 467  
 Petrusevičeva 181  
 Petuško 205  
 Pečas 384  
 Pianko F. 44  
 Pikčilingis 410  
 Pileckis 159  
 Piragis 352  
 Pirkilas 52  
 Plechavičius 324, 327-329, 335-336  
 Plokščius 384  
 Povilaitis F. 341  
 Podžunas 179  
 Pozdniakov 60, 67, 75, 91  
 Polis 284  
 Popov 317  
 Poseckas 315  
 Potapov 320  
 Puodžiūnas V.A. 154

Poškus 325  
 Poškus A. 206-207, 211  
 Pranas R. 202  
 „Pranas“ 304  
 Prapelenis P. 384  
 Prapuolenis – žr. Prapelenis P.  
 Preikšas 33  
 Prosovskij 334  
 Pulkauninkas 327  
 Pundzevičius 410  
 Purvinis V. 104  
 Purlis V. 183  
 Putris F. 323-324, 336  
 Piadišev 317

**R**adzevičius 300  
 Razauskas 27  
 Razgoniajev 429  
 Razutis 51  
 Raila B. 266  
 Raišis I.I. 206-207, 210  
 Rapolas 188  
 Račis B. 50  
 Račuk 335  
 Raštikis S. 134, 346, 387, 411, 413  
 Revidas – žr. Reivydas L.V.  
 Reivydas L.V. 384  
 Reinikeris 73  
 „Reiter“ 304  
 Reichtas V. 73  
 Reklaitis 384-385, 410  
 Rimkus S. 78-79, 83-84  
 Rinkūnas L. 342  
 Rokert A. 71  
 Romanauskas I. 321-326, 329, 335-336  
 Ropn fon der 71  
 Rudakov 277, 300, 372  
 Rudis 346-347

Rudnickij 132  
 Rumbinas S. 380, 382, 385-387  
 Rumbinienė M. 385  
 Rumbutis 301, 327-329, 331  
 Rumša 304  
 Rugelionytė E.

**S**aboliūnas 352  
 Savčenko S. 335  
 Sadauskas I. 97-98  
 Saldo – žr. Saldo P.  
 Saldo P. 344  
 Samochin 77  
 Sapiega P. 156-157, 194-195  
 Svernelis 179  
 Svetlauskas A.I. 194, 196  
 Svilas V. 339  
 Semaitis 209-210, 212  
 Semionovas A.I. 281-283  
 Senkus 103  
 Sergejev 429  
 Seredko 40  
 Sereika J.P. 286  
 Serov I.A. 390, 486  
 „Simanovič“ 131-132  
 Sinkevičius A. 330-331  
 Sirota 396, 399  
 Skvireckas 386  
 Skepitis 83  
 Skinderis V.B. 319-320  
 Skrinskas A.V. 330  
 Skupenelis 50  
 Slavinas A. 26-27  
 Slendiskij V.K. 43  
 Slepėtis 410  
 Slyva K.L. 285  
 Smailis P.P. 154  
 Smetona A. 183, 244-245  
 Sneg – žr. Snek

Snek 140  
 Sniečkus A.J. 25-28, 33, 60, 67, 75,  
 103, 288, 364  
 „Solomon“ 306  
 Sosnauskas J. 328-329  
 Srumskis M.I.  
 Stalin I.V. 79, 185, 215, 218, 308,  
 397  
 „Stanislavskij“ 130-131  
 Stansikas J. 343  
 Statkus P.P. 326  
 Stepanian 317  
 Stolicckaja 187  
 Stopis 50  
 Strukas M. 303-304  
 Strumkis M. 323-326  
 Subatis K.I. 281-282  
 Subatkovskij 338  
 Sudeikis S.I. 285  
 Sukonko 208  
 Survila 156  
 Survilaitė A. 149, 151-152  
 Sutkus 315  
 Sušinskas A. 48-50  
 Sušinskas A., kunigas 47-52, 82,  
 478  
 Sypin 396, 399  
 Sysorin 205

**Š**adrin 45  
 Šarapov 172  
 Šarauskas 300  
 Šatin 36  
 Šaškas A.P. 323, 325  
 Švarce 472  
 Švarcman 77  
 Šveicer 352  
 Švelnikas J. 414, 417  
 Švip 413-414

Šelgaus M.S. 180-181  
 Šimkus M. 103  
 Šimkus S. 149-150  
 Šinkūnas 179  
 Šipkauskas K. 78-80, 82-83, 340  
 Širvidaitė D. 150-152  
 Škirpa K. 14, 50, 79, 225, 324,  
 335-336, 346, 352, 419, 472  
 Škiruc L.M. 319  
 Škrupin Z. 334  
 Šlapikaitė 151  
 Šlepetis 384  
 Šliūnas S. 83  
 Šobinskas 79  
 Šopis V. 346  
 Šorka A. 183  
 Špakov 199  
 Štolce E. 472, 474, 489  
 Šuv 140  
 Šupinis 204  
 Šurepov 305  
 Šutovič S. 180

**T**alat-Kelpša 149, 151-152  
 Tal 135  
 Tamošaitis 316  
 Tamulevičius 178-179  
 Taravskij A. 334  
 Tarulis 384  
 Tautvil 135  
 Telksnys V. 78, 80, 83, 340  
 Todavičius I.  
 Todesas 26, 42, 52, 70, 92, 101  
 Tokarževskij 132  
 Toločnyj I. 334  
 Trojan 170  
 Tumas I.M. 326  
 Turkevič 131-132  
 Tšaska V. 133

**U**linskytė M. 49  
 Umražiūnas K. 50  
 Umbrasas A. 342  
 Umerenkov 429  
 Umraininas 384  
 „Upelis“ 380  
 Urbšis J. 315  
 Us (Ūsas) 301

**V**advilavičius P. 341  
 Vaigairis 344  
 Vaikšner 183  
 Vainauskas I.A. 154, 410  
 Vaitekūnas 384  
 Vaitkevičius I.A. 315  
 Valavičius E. 149  
 Valaitis 189  
 Valančius 384  
 Valeika M. 202  
 Valuckas S. 183  
 Vareikis M. 183-184  
 Vasilevskij 181  
 Vasiliauskas I.P. 330  
 Vėbra I.I. 285  
 Vengeris J. 151  
 Venckus A. 341  
 Venckus J.P. 329  
 Verba V.S. 285  
 Verikas 346  
 Veselovskij 131, 133  
 Vielskis 330  
 Vizbaraitė 384  
 Viktoravičius I. 327  
 Vilkaitis 211  
 Vilkas 384  
 Vidžiūnas B. 149  
 Vitkauskas K. 384  
 Volodkin 206

Volchonskij 470-471  
 Volfson 306  
 Vosylius 151  
 Verkutis 202  
 Verbus 209

**Z**aidenvurm 42, 315-316  
 Zakarauskas A.A. 154  
 Zantomaj 132  
 Zastela B. 335  
 Zdon 186  
 Zelmanovič 273  
 Zubov 364

**Ž**advydas O. 299, 321-326, 329  
 Ždanavičius 26, 28  
 Želdauskas M. 184  
 Žemkalnis-Landsbergis 410  
 Životkauskas P. 343-344  
 Žilvis 60  
 Žilvitis 330  
 Žukas 301, 315

## *Apie fondą „Istorinė atmintis“*

Fondas „Istorinė atmintis“ sukurtas 2008 m. lapkričio mėnesį siekiant remti ir vykdyti XX amžiaus Rusijos ir Rytų Europos istorijos problemų aktualius istorinius tyrimus. Šiuo metu Fondas yra viena iš vedančiųjų Rusijos nevyriausybinų organizacijų, dirbančių istorijos sferoje.

Fondo stebėtojų taryboje – žymūs Rusijos istorikai: Federalinės archyvų agentūros vadovas istorijos mokslų daktaras A. N. Artizov, RMA narys-korespondentas, Rusijos valstybinio humanitarinio universiteto rektorius istorijos mokslų daktaras E. I. Pivovarov, Rusijos URM istorijos, dokumentų departamento direktorius K. K. Provalov istorijos mokslų daktaras ir RMA akademikas Etnologijos ir antropologijos instituto direktorius istorijos mokslų daktaras V. A. Tiškov.

2008–2011 metais Fondas surengė 9 mokslines ir mokslines-praktines konferencijas, 28 apvalius stalus ir viešas paskaitas, 26 prezentacijas, 3 parodas. Be to, Fondo atstovai aktyviai dalyvavo, rengdami rusiškai kalbančių žydų Pasaulinio kongreso 3 mokslines-praktines konferencijas „Antrojo pasaulinio karo pamokos ir Holokaustas“. Fondo renginiuose dalyvauja specialistai iš Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Latvijos, Moldovos, Suomijos, Lenkijos, Rumunijos, Norvegijos, Prancūzijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Izraelio ir JAV. Renginiai vyko Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Moldavijos, Latvijos, Estijos teritorijoje.

Fondas jau parengė ir išleido per 35 mokslinius ir mokslo populiarinimo leidinius rusų, anglų, estų ir vengrų kalbomis. Pradedant 2009 metais, kyla fondo leidinių citavimo tiek Rusijos, tiek ir užsienio mokslinėje literatūroje indeksas. Leidinių elektroninės versijos, esančios Fondo oficialiame tinklalapyje, yra laisvai prieinamos.

Nuo 2010 m. vasaros Fondas pradėjo leisti „Rusijos ir Rytų Europos istorinių tyrinėjimų žurnalą“. Žurnalo uždavinys skatinti diskutuoti įvairių šalių istorikus, visus, kuriems tiksliai mokslo kalba svarbesnė negu subjektivus nacionalinis ar politinis šališkumas.

Fondas, siekdamas išnagrinėti XX amžiaus istorijos probleminius puslapius, o rezultatus pateikti visuomenės plačiai auditorijai, realizuoja keliolika kompleksinių projektų, įskaitant projektą „Teroro kasdienybė“ (skirtas nagrinėti 1939-1956 m. nacionalistinių formuočių veiklą TSRS vakarų regionuose; projekto apimtyje leidžiama dokumentų rinkinių serija, kuriama nacionalistinio teroro aukų elektroninė bazė) ir projektą

„Sudeginti kaimai“ (skirtas genocidui ir jo aukoms okupuotose TSRS teritorijose; projekto apimtyje surengtos dvi tarptautinės mokslinės konferencijos, paroda, memorialiniai renginiai, išleistos penkios knygos).

Paremti fondo veiklą Jūs galite, paaukoję lėšas su nuoroda „Labdaros įnašas“ į sąskaitą:

Фонд «Историческая память»

ИНН 5024101208

№ счета получателя платежа 40703810138260001393

Московский банк ОАО «СБЕРБАНК РОССИИ» г. Москва,

Киевское ОСБ № 5278 г. Москвы

Кор. счет: 30101810400000000225

КПП 502401001

БИК банка 044525225

**Ho-141 Holokausto išvakarėse.** Dokumentų rinkinys. 1940–1941 metai. /  
Sudarytojas Aleksandr Diukov. Vertėjas Vaigutis Stančikas. Vilnius:  
Gairės, 2014. – 504 psl.

ISBN 978-9955-759-76-8

1940-1941 metų įvykiai Lietuvoje labai sudėtingi. Jie nesutelpa į primityvius „gerųjų vyrukų“ kovos prieš „bloguosius“ propagandinius šablonus. Tikimės, kad šis rinkinys padės skaitytojams geriau suprasti sudėtingą priežasčių ir pasekmių ryšį, nulėmusį žmonių tragedijos mastą, suvokti veikiančių asmenų istorinę atsakomybę.

UDK 94(474.5)„1940/1941“(093.2)

## Cholokausto išvakarėse

### Dokumentų rinkinys

### 1940-1941 metai

*Sudarytojas Aleksandr Diukov*  
*Vertėjas Vaigutis Stančikas*  
*Kalbos redaktorius Anicetas Pabarška*  
*Dailininkė Aušra Čapskytė*  
*Maketavo Gražina Majauskienė*

SL 1970. 2014 06 16. Tiražas 500 egz. 23,18 leidyb. apsk. l. Leidykla „Gairės“  
(UAB „Mūsų gairės“), Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius, telefonas ir faksas 2417798,  
el.p.: musugaires@gmail.com  
Spausdino AB „Spauda“, laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius  
Užsakymas PRO 015511